

T.C. BURDUR VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR ve TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

TEKELİ'NİN DİLİNDEN TELİNDEN

2

Abdurrahman Ekinci
Araştırmacı, Derlemeci, Organolog

İl Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü Yayınları: 19

ISBN: 978-605-149-654-2

I. Baskı

Adet

Basım Yeri ve Yılı

Ankara - 2014

Yapım

MRK Baskı ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.

Uzayçağı Caddesi 1254. Sokak No: 2 Ostim

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0 312 354 54 57

İsteme Adresi

T.C. Burdur Valiliğı İl Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü

Burç Mahallesi Atatürk Cad. No: 12 (Eski Tekel Binası)

15100 - BURDUR

Bu eser, telif hakkı yasasının ilgili meddeleri uyarınca yazarın ve Burdur İl Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü'nün izni olmadan kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Sayfa Düzeni-Baskı Ön Hazırlık : Abdullah BAKIR

Kapak Tasarımı : Murat ÇELİKER

Redaksiyon : Mehmet KUNDAKÇI - Osman İLBASAN

Abdullah BAKIR

Bu kitap İl Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü tarafından hazırlanmıştır.

Bu kitap Burdur Ticaret Borsası tarafından basılmıştır.

Mehmet TANIR / İl Kültür ve Turizm Müdürü

ÖNSÖZ

Kültür fonksiyonel olarak bireysel şahsiyetin oluşmasını, bir topluluğun diğer toplumdan ayırt edilmesini, toplumun değerlerinin sistematik olarak bir bütün haline gelmesini, toplum hayatını düzenlemeyi, sosyal kaynaşmayı ve toplumun dayanışmasını sağlar.

İnsanoğlunun ileriye doğru gelişmesi süreci içinde dünya genelinde gerçekleşen ve elde edilen tarihsel başarılar, tecrübeler ve insanlığa ait her ne varsa tüm birikimler dünya kültürüdür.

Dünya kültürü içerisinde Türk dünyası kültürü, tabi ki “Teke Yöresi” Burdur kültürü bütüne katkı sağlayıcı ayrı bir yere sahiptir.

Kültürün taşıyıcısı, kültürü yaşayan ve kültüre değer verenlerdir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü olarak kültürümüzü kayıt altına alarak bugünün ve yarının insanların yararına sunmak amacıyla çalışmalarımızı yoğun bir şekilde yürütüyoruz. Bu kapsamda ülkemize kazandırdığımız pek çok kitabın yanında Sayın Abdurrahman EKİNCİ’nin uzun yıllar boyu yaptığı derlemeleri “Tekeli’nin Dilinden Telinden 1” adıyla kitaplaştırarak 2010 yılında halkımızın hizmetini sunmuştuk. “Tekeli’nin Dilinden Telinden 2” kitabı bu çalışmaların devamı niteliğindedir.

Söz konusu kitapta yazarın yöresel dili kullandığını bunu bilinçli olarak okuyucuya sunduğunu göreceksiniz. Kitap “Teke Yöresi” kültürünü müziği, yörük yaşamı, örgüleri, halk inanışları, halk oyunları, halk hekimliği vb. gibi birçok yönden ele alan özgün bir çalışmadır.

Uzun çalışmalarını bizimle paylaşan Abdurrahman EKİNCİ’ye, kitabın basımına sponsor olan Burdur Ticaret Borsası Başkanı Yılmaz BAŞAR ve BURFAD başkanı Ersin KAPLAN’a ayrı ayrı teşekkür ederim.

Yılmaz BAŞAR / Ticaret Borsası Başkanı

Köyümüzde ve şehrimizde öz kültürümüzün kalıcılığını yaşarken, yarının belirsizliğinde, ortamın tüketim çılgınlığına karşı olduğumuzu ilan etmek işimiz olmalıdır. Kültürümüzün önünde oluşturulan sis engelini yırtarken, tıkanan kanalları açmak için bilimsel merakı, yaratıcı düşüncüyü, hayal gücünü geliştirirken bu yolda emek harcayanları korumak, kollamak asıl görevimiz olmalıdır.

Küresel popüler kültürün yok edici gücüne karşı direnç kazanarak direnmek işimiz, görevimiz, sorumluluğumuz olmalıdır.

Ardıç kuşunun, ardıç tohumlarını midesinden çıkarıp saçarak, dağları ardıç ağaçları ile donattığı gibi, bu kültür donatıcılarının da bizlere ihtiyacı vardır. Bizlere uyarı çığılığı atan, geçmişte ve günümüzde dünya sahnesinde tezgâhlanan oyunları elle tutulur, gözle görülür kılan, Çanakkale'nin, Sakarya'nın, Dumlupınar'ın özverili torunlarının yanında olmak birinci işimizdir.

Yazarın bireysel direncini, kurum, kuruluş, seçilmiş, atanmış, yerel güçlerle güçlendirerek, kültürün yok olmasına karşın verdiği mücedeleyle destek olmalıyız. Böylece Burdur Ticaret Borsası olarak, halka, halkın kültürüne, halkın gücüyle Türk milletine borcumuzu ödemiş oluruz.

Ticaret Borsamızın kuruluşunun 25. yılı nedeniyle ilimizin kültürüne, kültür varlıklarına sahip çıkmak için bu eserin basımına sponsor olduk.

Abdurrahman Ekinci'yi bu özverili çalışmasından dolayı tebrik ediyor, "Tekelinin Dilinden Telinden 2" adlı kitabının kültürümüzü kayıt altına almaya, yaymaya ve yaşatmaya katkı sağlayacağı ümidiyle Türk kültürüne hayırlı olmasını dilerim.

TEŞEKKÜR

O denli canlı ve renkli bir kaynak olan bu “Tekelinin Dilinden Telinden 2” kitabında yazılanın, sorgulananın, gözlenenin içinden, susmakta olan geçmişi dillendiren, küllenmiş vatan sevgisini yeniden yakan, toprağımızın, insanımızın sorumluluk duygusuna katılıp tutkuyla yüklenerek yok olmaktan kurtarılan ninnilerle büyüyerek, türkülerle gülüp oynayarak, ağıtlarla ağlayarak kendi payımıza düşeni yaptık diyen:

Bucak Cumhuriyet Orta Okulu Müdür Baş Yar. Sayın Mehmet Kundakıcı’ya
SDÜ Tarih Bölümü Öğ. Üyesi Yrd. Doç. Dr. Sayın Abdullah Bakır’a
SDÜ Güzel Sanatlar Fak Öğretim Gör. Sayın Murat Çeliker’e
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Asistanı Sayın Osman İlbaş’a
SDÜ Üniversitesi Tarih bölümü öğrencisi Sayın Fatih Demir’e
BURFAD Burdur Folklor Araştırma Derneği Başkanı Sayın Ersin Kaplan’a

Emeğinizin karşısında saygıyla eğilirken; sağ olun. Teşekkürler! Teşekkürler!
Teşekkürler dostlarım demem yeterli olur mu bilmem?

Abdurrahman Ekinci

İÇİNDEKİLER

TEKELİ'NİN DİLİNDEN TELİNDEN 2	1
İÇİNDEKİLER.....	7
I.BÖLÜM TEKE YÖRESİ	12
A-Türkülerde Manilerde Yaslarda(Ağıtlarda) Burdur.....	15
B-Sipsili(Sipsi) Terminolojisi	17
C-Sümerleretileroguzlar Anadolu Türklerindesipsili(Sipsi).....	24
Ç-Sipsi Mi Sipsili Mi?.....	26
D-Sipsili (Sipsi) Nedir Ne Değildir	39
E-İlk Sipsiliyi (Sipsiyi)Kim Çaldı	56
F-Uyguncaklı Düdük 1	61
G-Uyguncaklı Düdük –II-	69
H-Uyguncaklı Düdük –III-.....	74
I-Uyguncaklı Düdük IV.....	82
İ-Maket Saz Ustası.....	92
II.BÖLÜM MÜZİK KÜLTÜRÜMÜZDE TEKE YÖRESİ	93
A-Burdur Kozağaç Dirmil Curası	93
B-Öyle Bir Cura Vardır, Kozağaç'ında Dirmil' Dedir.....	101
C-Türkü Söyleyelim Aç Kalıp Ölelim.....	103
Ç-Sazlarımıza Konan Kuşlar.....	105
III.BÖLÜMTAHTACILAR.....	106
A-Kureyiş Baba –Mansur Baba	106
B-Tahtacılarda Ölüm Erkanı	108
C-Ölü Yemeği.....	113
Ç-Ölüm Nefesleri	121
D-Kapıda Yatan Aslan.....	123
E-Tahtacılarda Ocak Ayırma	124

F-Kız Verilmez-Kız Alınır	133
G-Kazdağı Türkmenlerinininsarı Kız, Güz Kurbanı	137
H-Sarıköz Ziyaret Yeri	141
I-Eybek Dede.....	143
İ-Keramet-1.....	145
J-Keramet -2.....	147
K-Tersine Döner Değirmen	148
IV.BÖLÜM TELLİ YAYLI ÇALGILAR.....	150
A-Kopuz.....	150
B-Ikılığ.....	153
C-Yörük Sahilde.....	163
Ç-Ali Partal.....	168
D-Teneke Kemen	177
E-Tekede Kemenler	205
V.BÖLÜM TEKE YÖRESİ BURDUR YEMEKLERİ.....	225
A-Keş.....	225
B-Höşmerim	227
C-Çökelek	228
Ç-Ekmek Mayası Hazırlanması.....	229
D-Peynir Mayası Hazırlanması	230
E-Yoğurt Mayası	231
F-Leğen Kömbesi (Gömbesi)	231
G-Akıtma	232
H-Arabaşı-Ara-Başı.....	233
I-Ak Katık	234
İ-Pekmez	236
J-Tutmaç.....	239

K-İspanak Kızartması	240
L-Yörük Beyi Yemeği	240
M-Guymak	241
N-Etli Erik.....	242
O-Haşaş Helvası	243
VI.BÖLÜM TEKE YÖRESİ VE BURDUR'DA GEÇMİŞ OLAYLAR VE GÜNÜMÜZDEKİ ETKİLERİ.....	245
A-Sıtma Savaşçıları	245
B-Ölümlerle Takaslayarak Vatan Toprağını Sahiplenenler	253
C-Ağıtlar Yasta	264
Ç-Zeybekler Pusuda.....	266
D-Hasan Çavuş.....	273
E-Sayım Parası	275
F-Yol Parası.....	276
G-Köy Enstitüleri Mezunlar Veriyor	278
H-Sırkatsı.....	281
I-Yol Parası.....	282
VII.BÖLÜM SANATÇILARIMIZIN ANILARI YAŞANTILARI.....	283
A-Kırmızı Dayının Burnu.....	283
B-Gaygıdı Dayının Zurnası.....	283
C-Kırmızı Dayının Kulağı	283
Ç-Kadir Dayının (Erçelik) Televizyon İzlemesi	284
D-Şahin Akay'ın Sınava Hazırlanması.....	285
E-Garanın Omar	285
F-Kırmızı Dayının Anası	286
G-Kırmızı Dayının Düğün Kazancı	287
H-Hüseyin Köse Pamuk Toplamada	287
I-İsmail Evcil	288

İ-Usta Avda.....	290
J-Tahtalı Güvercini.....	290
K-Öbür Avcıdan Kaçan Keklik	290
L-Keklik Kümesi (Gümesi)	291
M-Mehmet Aksungur	291
VIII.BÖLÜM TEKE YÖRESİ BURDUR HALK ÇALGILARI	293
A-Taktak (Domuz Pervanesi)	293
B-Kayısı Çekirdeği Düdüğü.....	298
C-Gayınna Zırlıtısı-Dırlıtısı.....	303
Ç-Gazoz Kapağı Düdüğü.....	306
D-Çamdüdüğü.....	309
E-Fırıldak (Gır Gır).....	310
F-Bu Düdüğümüz De Varmış	313
G-Çoban Düdüğü.....	315
H-Nar Sazı	317
I-Borazan.....	318
IX.BÖLÜM YÖRÜK FIKRALARI VE YÖRÜK YAŞAMINDAN KESİTLER..	319
A- Yörük Sahilde	319
B-Yörüğün Duası.....	324
C-Yörükün Tuvalet Sorunu.....	325
Ç- Yörükün Sığırı Hastalanmış	325
D- Köpeğini Vurayım Da Gör.....	325
E- Tekeeee	326
F- Padişahla Yörük.....	326
G-Yörükün Babası	327
H-Yörük'ün Daveti.....	327
I- Yörük Ün Namazı Orucu	328

İ-Yörük Çonası.....	328
X.BÖLÜM TOPLUMA SUNULAN KONULAR.....	329
A-Burdur Sempozyum Konuşmaları	329
B-Göhlhisar Teke Yöresi Yaren Gecesi	330
C-İzmir Konuşması	331
Ç-Kanal 15 Birinci Ayak Konuşması.....	333
D-Kanal 15 İkinci Ayak Konuşması	334
E-Makedonyada.....	337
F-Konar Göçer Kültürün Türküleri -2	341
G-Müzik Kültürümüzde Curacı Kadir Türen	345
XI.BÖLÜM YÖRÜK TÜRKMEN ÖRGÜLERİ	352
A-Yörük Türkmenörgüleri Dokumaları	352
B-Dirmil Abası	353
C-Çarpana.....	357
Ç-Kolan Dokuma.....	359
D-Istar.....	361
E-Yazma Basımı	361
F-Kök Boya	363
G-İşlenmiş Derinin Yumuşak Durması	369
XII:BÖLÜM TEKEYE DIŞTAN GELİP YERLEŞENLER	371
A-Rus Züfer.....	371
B-İsmihan Yol Kenarında	379
C-Prof. Dr. Janos Sipos'la Beş Gün.....	381
Ç-Anadolu Greece'nin, Rome'nin Mi Yoksa Yoksa Biz Türklerin Yurdu Mu?	384
XIII.BÖLÜM OĞUZ BOYLARI TÜRKÜLERİ	389
A-Adını Da Sevdiğim Avşar Beyleri.....	489
B-Uzun Havaalar	405

C-Uzun Hava	407
Ç-Zerk -Selge'ye(Altınkaya Köyüne) Üçüncü Gidişim.....	408
D-4. Kez Zerk-Selge (Altınkaya) Köyüne Gidiş	414
XIV.BÖLÜM HALK İNANIŞLARI.....	418
A-Kurtağzı Bağlama	418
B-Elek Çevirme	422
C-Keramet.....	423
Ç-Çocuk Kırklama.....	425
D-Ateşte Yıkanalım Arınalım Alazlanalım.....	429
E-Sarıköz Tepesi.....	444
F-Selam Taşları	446
G-Oğsuz Keçiye Öğsüz Oğlağı Yakmak.....	453
H-Zerk'te -Selge'de- (Altınkayada)	454
XV.BÖLÜM:TEKE'DE BURDUR'DA HALK EDEBİYATI	457
A-Ağıt (I) [Ağat (I), Avut (II)-1]	457
B-Dilimiz Ağzımızda Yaşayan Sözcükler.....	557
C-Bizim Sözcüklerimiz	561
Ç-Masal	571
D-Manilerimiz -Beyitlerimiz.....	579
E-Nenni [Nennen] Ninni	586
F-Deyişler-Söyleyişler	588
G-Çayırılıhatçası	602
H-Kadın Âşıklar	606
I-Arkada Kalanlar.....	611
XVI.BÖLÜM :YÖRÜK YAŞAMINDAN KESİTLER	618
A-Konargöçerlerin Bahar Göçü	618
B-Yörügün Ayakkabıları.....	623

C-Yörüğün Aç Ayları	624
Ç-Yörüğün Babasının Katırı.....	624
D-Kırmızı Dayının Aşkı.....	625
E-Goca Çarık	625
F-Kırmızı Dayının Ölümü.....	626
G-Sen Yoğurt Yiyeni Karıştırma	626
H-Yörük Kızı Akça Kızın Kaçırılışı.....	626
I-Görek Kızı	627
İ-Süleyman Yakan.....	627
J-Yörüklerde Türkmenlerdeğelin Doğum Ve Çocuk.....	628
K-Yörüklerde Oğlan Ayırma.....	634
L-Yörüklerde Sofra Duası.....	638
M-Lavkar(Lavgar)'In Ölümü.....	638
N-Dark	639
O-Şahin Yüksekten Uçar	640
XVII.BÖLÜM:TEKE YÖRESİ BURDUR HALK OYUNLARI	641
A-Zabbak-Sabbak-Zebbek (Sappağ-Zappağ-Zambak) Oyunu.....	641
B-Kalkan Oyunu	646
XIX.BÖLÜM:HALK HEKİMLİĞİ	650
A-(Otaçı)	650
ISTAR (IPAĞACI)	652
Yazar Öz Geçmişi.....	654

I. BÖLÜM TEKE YÖRESİ

A- Türkülerde Manilerde Yaslarda(Ağıtlarda) BURDUR

“Onikidir şu Burdur’un dermeni. Dermenciye nasıl gövnlü vermeli?¹Varmalıda Burdur’u görmeli. El vermeli, dil vermeli, yüz sürmeli. “Al yazmamın oyası, anlama vurdu boyası”²Gönüle gönülden yakın ovası. Uzak’mı sanki Aziziye yaylası? Boğazında hadası, dilinde gaydası. “Şu Burdur’dan gece geçtim de görmedim of. Baş çeşmeden sular içtim de kanmadım of”³ Yangısız ocaklarda yanmadım. Ünnemişler de duymadım, duymadım. Kim demiş Kozluca’ya varmadım. Vergiliyi, Yağız dinlemedim. “Ne dersin sevdiğim ne dersin. Gönül Burdur da yayladan insin”⁴ Hem sevdim hem sevildim. Bindim gönül atına. “Entarimin moruna; Ben verem oldum yoluna; Vurunda öldürün sevdiğimin yolunda.”⁵ Var mı bizi gören, işte, işte Akçaören hemen varırsın; Yörük kemenesini bulursun. Hele birde mevsim ala baharsa.”Zannetme ağlayan gülmez”⁶ Yakışır mı deli gönül yakışır mı? “Yayladan ötesi yakın dediler”⁷ Yele verdiler, dile verdiler, gülü verdiler, güle verdiler. Tefenni’den Hasanpaşa’ya varıverdiler. Goyun yünümü, çobandüdüğü, İsmail Alpaslanın elinde, dilinde. Ne ararsın gönül, Dirmil belinde. Ustaların sipsilisi, iki tellisi, üç tellisi elinde.” A kız zülûflerigne güller mi değmiş; Gülün kokusuna menekşe boyun eğmiş; şu yalan dünyada zengin güzel kim kalmış. Er geç ölüm bizlerinde yoludur.”⁸ “Dolan gel sevdiğim Burdur dağını, ah! Geçirmişiz de şu gençliğin çağını ah!”⁹ Bende gezsem Askeriye, Çerçin, Kışla üzüm bağını. “Sen kimin için giydin yarım alları? Çifter de çifter sokunmuşsun gülleri”¹⁰ Gül destedir, gül güldür, güllüdür. Güller değmiş teninge; yar! Beni güldürür. Gül dildedir. Gül tendedir de. Diyeceklerim dildedir. Bu gün dobra dobrayım, diyeceğim sendedir. “Sana derim nazlım sözün doğrusu”¹¹ “Söylenir sözümüz elin dilinde”¹² “Eksilmeyen sevdan var başımda”¹³ Ha on beş, ha yirmi beş, ya da; altmış beş yaşında, ne işin var Kayış’da. Gözün kilimde, gelin başında.”Bir gelin gördüm harman yerinde. Tarmış zülfünü kirman elinde “^¹⁴Kayış Arvallı arası

¹ Hamit Çine, *Burdur’dan Damlalar Folklor (Halkbilim)*, Burdur Valiliği Yay.,Burdur 2003, s.197.

² Hamit Çine, a.g.e., s.3, 4, 5.

³ Hamit Çine, a.g.e., s.3, 4, 5.

⁴ Hamit Çine, a.g.e., s.3, 4, 5.

⁵ Hamit Çine, a.g.e., s.3, 4, 5.

⁶ Ahmet Kutsi Tecer, *Koç Yiğit Kör Oğlu*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2007, s.

⁷ Mehmet Öksüz, *Pir Sultan Abdal*, Eğitim Üretim Yay.,

⁸ Kadir Turan, Dirmil

⁹ Hamit Çine, a.g.e., s.258.

¹⁰ Hüseyin Kayan, Yeşilova

¹¹ Sıtkı Soylu, *Karacaoğlan*, Mut Yay., 1974, s.51.

¹² Sıtkı Soylu, a.g.e., s.51.

¹³ Sıtkı Soylu, a.g.e., s.51.

¹⁴ Fevzi Burdurlu, Uzunhava

bir kül atımı. Ateş yanar kor olur. Gül yüzlüm, ay bakışlım, inişli çıkışlım. Döner bulut ağlar. "Arvallı'nın önünde pınarlar harlar; Hatcam çıkmış pencereye ay gibi parlar."¹⁵ Yolarlar, yolarlar, marul yıkarlar. "Hani ya sevdiğim hani, tel kırıldı saz kaldı"¹⁶Kuz köyden, Sülemiş'e az kaldı. "Kaynar kazan taşmazımı, Yol gedikten aşmaz mı?"¹⁷Hüseyin Kösenin evine düşmez mi? Bir dost ki, ne unuttur, ne unutturur. Allar giyer allanırlar, allı allı davranırlar, duguk gibi dala konarlar. "Yine dumanlandı yüzü havanın"¹⁸ Bilemedim adını Pamuk Dedenin, Görek kızının. "Kimi biter, kimi yeter, yere tohum saçmış gibi"¹⁹ Tuz kavurur, kurşun döker Görek Kızı. "İnanmam senin yalan diline; Derdimi söyleyecek dil bulamadım."²⁰ Görek Kızı aldattın mı beni?"Zemheride gonca güller bitirdin"²¹"Asmadan üzüm aldım; duvardan sazım aldım.²² "Yakın iken irak ettin yolları, Çiğnedim geçtim ayak basmamış dağları. Kozluca, İğdeli, Soğanlı, Akçaören bağları, Tefenni, Guluman yaylaları. "Derman kalmamış şu dağları aşmaya.Uzaktan mı geldin sevdiğim helallaşmaya"²³ "Ezelidir gahbe gönül ezeli ah, Güz gelince döker bağlar gazeli."²⁴ Toprak sen mi verdin o güzeli"²⁵ "Güvercin topuklu, keklik sekişli. Üç gün oldu bizim evler göçeli"²⁶(26–27) Mürsellili, Belenli'li serpmeye benli, kuşdilli. Gün indi üstümüze, gülme. Yakındır Burdur'a Yassıgüme. "Kıvrım kıvrım olmuş zülüflerin ucu. Sana senden olmuş, benden olmasın."²⁷(28) Çıktım yeşil tepeye döndüm yüzümü. Ulu cami, saat kulesi, gezdirdim gözümü. Uzat uzat sepet, sepet üzümü "Yağmursa karsa yağsın sessizce. Birden kısaldı günler nerdeyse."²⁸(29) Vargit, vargit işine. Bundan sonra yadlar girer düşüğe. Şimden sonra yolung yokuşa. Yorulma, ırılma, boşuboşuna.

¹⁵ Halk türküsü, Kayışlı Aşık Ömer

¹⁶ Macit Makal – Denizli Manileri Sayfa:52-23

¹⁷ Macit Makal – Denizli manileri Sayfa:52-23

¹⁸ Sıtkı Soylu, a.g.e., s.

¹⁹ Cevdet Kudret, *Halk Şiirinde Üç Büyükle 1 Yunus Emre*, İnkılap Kitabevi Yay., İstanbul 2003, s. 51.

²⁰ Mustafa Ertaş, *Taşeli'nin Batmayan Güneşi Karacaoğlan*, Hizmet İş Sendikası, 2009, S. 85.

²¹ Mehmet Öksüz, a.g.e., s. 26.

²² Macit Makal –Denizli manileri Sayfa: 53

²³ Anonim veya Karaç Oğlan

²⁴ Hamit Çine, a.g.e., s.125.

²⁵ Mustafa Ertaş, a.g.e., s.

²⁶ Sıtkı Soylu Karaç Oğlan Sayfa :38

²⁷ Anonim türkü

²⁸ Anonim türkü

B- Sipsili (Sipsi) Terminolojisi

ÖZET

Konuştuklarımız, düşündüklerimiz yazılı basına geçerken bütün hatalardan arınmış, defalarca süzgeçten geçirilmiş olmalıdır. Terminoloji yerinde kullanılmalıdır. Bir yöreden alıntı yapılırken, alan kişi çok çok dikkatli alıntı yapmalıdır. Volüme terimini radyo-televizyon tamircileri, radyo çalanlar, müzik sözlükleri yarılgısızca ortaya dökmüşler. Sipsili (sipsi)'nin Türk Halk müziği çalgıları içinde en küçük nefesli saz olmadığını da, bu çalışmadaki fotoğraflar ortaya koymaktadır.

GİRİŞ

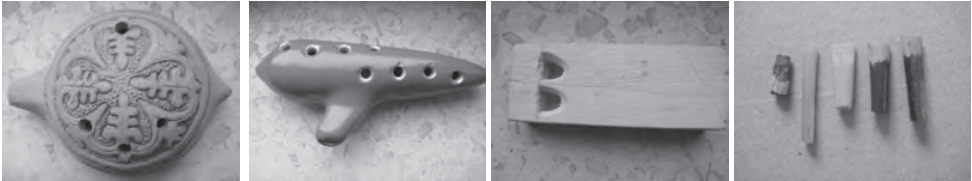
“Pınar baştan bulanır.

İner ovayı dolanır.”²⁹

Nedendir? Öyle derler. Balık baştan kokar derler. Hiç kimseyi hedef almıyorum. Sadece terminoloji yanlışına bakacağım. Hani öğünüyoruz ya: “Burdur teke yöresinin kültür başkentidir.” Yalanda değil ha. Nefesli sazlarımıza bir bakalım. Çobandüdüğü, çığırtma, çifte, çift sipsili (sipsi), çam düdüğü, uyguncaklı düdük, kaval, borazan, zipci, zurna, sipsili (sipsi) bir solukta sayıverdik: bu kadar ötkü sazımızı. Bu bir zenginliktir. Hangi ulusta var ki bu zenginlik. Dileyen dönsün tarihte yaşamış uluslara baksın, dileyen 21. yüzyılda Asya Afrika, Amerika uluslarına baksın. Bu zenginliği devir alıp, torunlarımıza devir ederken terminolojik yanlışlar yapmadan, hatalara eksikliklere düşmeden devir etmemiz gerekmez mi?

Yazılı basında, yazılıp yayınlanan “Şu yöre çalgısı sipsi” başlıklı yazıya birlikte bakalım. “Sipsi, Türk Halk müziği nefesli çalgıları içinde en küçük ve tiz volüme sahip olan çalgılardan biridir.” (Burdur –life Burdur Belediyesi kültür hizmetleri-Ak ajans –İzmir

Bu paragrafta yapılan bilime aykırı yanlış, açalım bir bakalım. Önce şu küçük olayını irdeleyelim. Sonrada, suyun nereden bulandığını görelim. “Sipsi Türk Halk müziği nefesli çalgıları içinde en küçük çalgılardan biridir”³⁰

Res. 1. Kırğız Sipsisi Res. 2. Bulgar Res. 3. Ahşap Sipsi Res. 4. Hottuk-Türkleri Sipsisi Çıpçık-Dığılı

Teke yöresinde (Burdur da) Sipsilinin boyu çıkardığı karar sesine göre ayarlanır. Bizim küçük denem sazımızın boyu 10 cm den başlayarak 12, 15, 18 cm ye kadar yapılır. Türk nefesli çalgıları içinde sipsili ile aynı kalınlıkta ve daha ince olan buğday sapı sazı 3 cm, söğüt kabuğundan yapılan hottuk ise 4 cm boyundadır. Ağız kopuzu 4 cm uzunluğunda bir sazdır.

²⁹ Anonim Halk Türküsü

³⁰ Burdur Life Burdur Belediyesi Kültür Hizmetleri, Ak Ajans, İzmir, s.

Eğer Türk-i sazlardan söz edecek olursak Türkmen Tüydüğü bizim sipsili (sipsi) kalınlığında 3-4 cm boyunda bir sazdır.

Bulgar Türklerinin ağaçtan yapıp çaldıkları çift borulu sipsi 3-4 cm dir.

Ahşap Sipsi

Yine Bulgar Türklerinin seramikten yapıp çaldıkları sipsinin boyu 8-10 cm dir.

*Bulgar Türkleri
Sipsisi*

Kırgızların seramikten yapıp çaldıkları 5-7 cm boyutlu sipsisi bir başka güzelliğidir.

Kırgız Sipsisi

Kimin, hangi sazın en küçük olduğunun yargısını sizlere bırakıyorum.

“Çıpçık, dıgılı, (hububat sapından yapılan düdük)düdük.”³¹ Mahmut Ragıp

³¹ Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türk Nefesli Çalgıları (Türk Ötkü Çalgıları)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1975, s. 34.

Gazimihal da bize katılıyor.

Çıpçık-Dığılı

Şimdi gelelim “Tiz volüme sahip olan çalgılardan biridir.”³² Müzik fizik, matematik tabanlı bir bilimdir. Sizi fiziğin katı kural ve kanunları içinde boğmadan konuyu bağlamaya çalışacağım.

“Ses titreşimlerden doğar. Aynı zamanda frekans arttığı zaman sesin ince (tiz) olduğunu, azaldığı vakit ise kalın (pes) olduğunu da anlayacağız.”

Sesin fizyolojik özellikleri:

1-Sesin kuvvetli veya zayıf olduğunu anlamaya yarayan “**şiddet:**”

2-**Bir sesin** kalın (pes)veya ince (tiz) olduğunu söylemeye yarayan “**Yükseklik:**”

3-Muhtelif aletlerden çıkan, aynı şiddet ve aynı yükseklikte iki sesin birbirinden ayırt edilmesini mümkün kılan “**tını:**”

Sesin kalın (pes) yâda ince (tiz) olduğunu yükseklik içinde bakacağız

Sesin yüksekliği sadece frekansına tabidir. İnce sesler yüksek frekanslara teka-bül ederler.”³³

“Frekans saniyedeki titreşim sayısıdır ve birimi “Hertz” dir (Hz). Düşük titreşimli sesleri kalın (bas)yüksek titreşimli sesleri ise inci (tiz) algılarız.”³⁴

Şimdi dönelim “**Tiz volüme**” fizikte böyle bir kanun kural yoktur. İnce sesi, kalın sesi, volümü yaşamın içindeki insanlar nasıl algılıyor nasıl kullanıyorlar.

³² Burdur Life

³³ M. J. Lemoine-M. A. Blanc, *Genel ve Denel Fizik (Periyodik Hareketler - Akustik)* , Çev. Celâl Saraç, C. II/1, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Yay., İstanbul 1947, s. 101-133-134-137.

³⁴ M. J. Lemoine-M. A. Blanc, *a.g.e.*, s.

Adı.....: Aydın
Soyadı.....: Arıkan
Doğum yeri: Burdur / Gıravgaz
Doğum tarihi.....: 1974
Baba adı.....: Ethem
Ana adı :Şerife
Tahsili.....: Yüksek okul
Mesleği (yapmakta olduğu iş): Radyo TV tamircisi

Volüme: *Elektronik ses veren cihazların sesini azaltıp çoğalmasını sağlayan ses seviyesidir. Volüm sesin incelik kalınlaşmasında etken değildir.*

Adı.....: Aziz
Soyadı; Doğan
Doğum yeri: Tokat
Doğum tarihi..... : 1987
Baba adı..... :
Ana adı..... :
Tahsili.....; Lise
Mesleği.....: Radyo TV tamircisi

Volüme: *Potu (sesi) azaltan ve ya çoğaltan bir sayarlı dirençtir. Ayarlı direnci(potu) evimizde kullandığımız su musluğunun mekaniksel iç çalışma prensibine benzer. Pot, sesi inceltmez, kalınlaştırmaz da. Azaltır veya çoğaltır.*

Adı: Orhan
Soyadı.....: Şenkan
Baba adı.....: Abdullah
Ana adı.....:Zeynep
Doğum yeri: Kozluca
Doğum tarihi.....; 1979
Tahsile:Üniversite
Mesleği.....:Radyo TV. İletişim kurumcusu

Volüm: *Ses seviyesidir. Seviye değişkenliğidir. Seviye değişirken ses alçalırdaki yükselir*

de. Volümü bir merdiven gibi düşünün; inilir de çıkılır da. Ses aynı tonda kalır. Ses tizleşmez de, pestleşmez de.

Volüme sözlükler neler diyor bir bakalım. “Tiz volüm” yerine oturmuş mudur, yoksa askıda mı kalmıştır. Diğer bir deyişle terminoloji kargaşası içinde bilimsel yanlışlıklar mı yapılmıştır.

Diyorum ki kendi kendime, yanlışları doğrultma merkezi misin? Hayır! Hayır! Öyle bir hastalığa tutulmadım.

“Volüme . (Fr) Hacim, büyüklük, genişlik,

Volüme sonore (Fr) Ses hacmi, ses büyüklüğü.

Volüme: (Fr,İt, İn) Hacim, ses dolgunluğu”³⁵

“Vo. Lu. Nous(vılu mınıs) Hacim, pek büyük

Vol. Ume (volyum, yım) 1. Kitap cildi, bir cilt kitap, hacim, oylum,miktar.

Müz 2- Sesin azlığı veya çokluğu”³⁶

“Volüme (Fr, İng, İt.) (Lot. Volunen)

Volüm. 1 (Alm. Stimmum tang,Lautstarke) Hacim; ses dolgunluğu, genişliği, gücü .”³⁷

Burdur Salı pazarında (sebze pazarında) dolanıyordum; bir satıcı radyosunu açmış bangır bangır bağırtıyordu.Sordum ona:

- Bu radyonun sesini niye bu kadar açtın?

- Pazarın gürültüsünden duyabileyim diye.

-Şunun sesini azaltsan beni de duyarsın. Pazarcının eli radyonun üzerinde bulunan bir düğmeye ulaşmıştı bile. Düğme sola doğru (saat dönüş istikametinin tersine) çevirerek sesi azaltmıştı. O düğmeye baktığımda düğmenin altında volüm yazıyordu.

“Varamadığımız yer bizim değildir” diye bir özdeyişimiz vardır. Sazlarımızı sahiplenmez, sahibi olmazsak kaybolur gider.

Terminoloji kargaşası yanlışlığı, eksikliği, karışıklığı getirirken, öte yandan yok olmayı da davet eder. Sazlarımızın kendine has özelliklerini ve güzelliklerini korumak kurtarmak, geliştirmek zorunda değiliz?

³⁵ Ahmet Say, *Müzik Ansiklopedisi*, C.3, Ağustos 2000, s.594.

³⁶ Redhouse İngilizce Türkçe Sözlük, Redhouse Yayın evi, İstanbul 1975, s. 1108.

³⁷ İrkin Aktüze, *Müziği Anlamak Ansiklopedik Müzik Sözlüğü*, Pan Yay., İstanbul 2003, s. 665.

Bir düşünce doğru ve ya yanlış olarak, yazıya geçince, bu düşünceyi alan kullanan çok oluyor.

“Sipsi Türk halk müziği nefesli çalgılar içinde en küçük ve tiz volüme sahip olan çalgılardan birisidir” (Murat Toraman- Yüksek Lisans tezi) (Tez danışmanı Yar Doç. Dr. Gökten Ay) Aynı cümle, aynı sözcüklerle Murat Toraman tarafından ikinci defa kullanılıyor.

“Sipsi Türk Halk müziği nefesli çalgıları içinde en küçük, tiz volüme sahip olan çalgılardan biridir.” Tanju Ozanoğlu –Kültür Bakanlığı Araştırma uizmanı- Geçmişten Geleceğe Burdur Halk Kültürü Sempozyumu: Aynı cümle, aynı sözcüklerle Tanju Ozanoğlu tarafından üçüncü defa kullanılıyordu.

Sayın Tanju Ozanoğlu, Sayın Murat Toraman “Sipsi Türk Halk müziği nefesli çalgıları içinde en küçük ve en tiz volüme sahip olan çalgılardan biridir.” Cümlesini virgülüne bile dokunmadan almışlardır. Burdur da öyle yazıldıysa öyledir demişlerdir. Bizde diyoruz ki doğru zamanda, doğru mekânda doğru bilgilere ulaşmalıydılar. Körden kılavuz olmaz; gerçekliğini bilmeliydiler Yanlış ata oynamak kaybettirir

Sayın Tanju Ozanoğlu, Sayın Murat Toraman bilimsel birer davranış göstererek kendilerini temize çıkarmalıdır. Konuyu da aydınlığa kavuşturmalıdırlar.

SONUÇ

“Sipsi Türk Halk müziği nefesli çalgıları içinde en küçük ve tiz volüme sahip olan çalgılardan biridir” ifadesi tamamen bilimsel etik kurallarına aykırıdır. Bu ifade tamamen yanlıştır. İşte, bu tanımlama ve ifade, ileride tamiri zor yaralar açmıştır. Bu yanlış tanımlama ve ifade, bilimsel bildirilere girmiş ve hatta; yüksek lisans tezlerinde de karşılaşılmaktadır.

Sipsili (sipsi) tiz bir ses alanına sahiptir. Sipsili tiz sesli bir ötkü sazıdır. Tizlik pestlik sesin yüksekliğine bağlıdır. Volümle yan yana kullanılamaz. Volümle karıştırılamaz. Volüme, sesin fiziksel bir değişime uğramadan iletildiği dış ortama; fazla –az, kısık- çok, ses ayarıdır. Diğer bir deyişle volüme, hacim, büyüklük, genişliktir ses hacmi, ses büyüklüğüdür.

KAYNAK KİŞİLER

1- Aydın Arıkan

2- Aziz Doğan

3- Orhan Şenkan

4-pazarda radyo çalan Ali

C- SÜMERLERETİLEROĞUZLAR ANADOLU TÜRKLERİNDESİPSİLİ(SİPSİ)

“Sipsi[sıbsi, sübsübü] 1.Ağaç dallarından yapılan düdük. (Eğirdir, Oğuz, Acıpayam, Denizli, Muğla)

[Sıbsi] : (Kon)

[Sübsübü]:(Hasan çelebi, Hekimhan, Ml.).

2- Madenden yapılmış düdük.

Sipsi (2) Yüzü uzun, kafası sivrice kimse.

Sipsi (3) 1.Soğanın tohum taşıyan bölümü.

Sipsi (4) Huni.

Sipsi (5) Sivri uçlu çakı.

Sipsi (6) Kuş tutmak için kullanılan tuzakta, üstünde kurt, tırtıl bulunan 15-20 cm boyunda ince çubuk.³⁸

Sipsi is. 1. Gemici düdüğü.

2. Zurnanın dudaklara gelen kamış kısmı.³⁹

Farklı uygarlıkların, farklı kültürlerinde tarih içinde var olana çoban toplumlar ve yerleşik toplumlar sipsiliyi (sipsiyi) hep kullana gelmişlerdir.

Sipsiliyi (sipsiyi) tarih içinde elde edilen yazı, resim, rölyef, silindir mühür, sunu kabı, vazo, kabartmalar ışığında, bizimle hangi zamanlardan bu yana olduğunu belirlememiz kolaylaşır.

“Bu eser kavimler göçü çağından kalmış biricik çalgıdır. 1933yılı martında Macaristan’ın Zsolnok ili Janoshid mevkiinde açılan bir mezarlıktan çıkmıştır. Çalgının turna kemiğinden olacağı ihtimalide düşünülmüş. Ölü, erkek iskeletidir; çoban olacağı tahmin edilmiş.”⁴⁰

Kurganlardan, kiral mezarlarından çıkarılan aerofonlar (ötkü çalgıları) uluslar arası kabul gören belgeler olarak değerlendirilmektedir. Öyledir de.

Sümerler, Hititler, Urartular, edindikleri müzik kültürleri içerisinde müzik aletlerini de taşlara kazıyarak günümüze bırakmışlardır. Bu eylem o ulusların kendi

³⁸ Derleme sözlüğü –Ankara Üniversitesi Basımevi 1993- X. Cilt –Sayfa: 3645

³⁹ *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Yay., 5. Baskı Ankara 1969, s. 666.

⁴⁰ Mahmut Ragıp Gazimihal, *a.g.e.*, Ankara 1975, s.31.

kültürlerini saklama yöntemidir.

İsa'dan önce 2500- 3000 yıl öncesinden; diğer bir deyişle insanlığın var oluşundan bu yana, biz Türklerde saz (müzik aleti) kültürümüzü kendi yöntemimiz olan, taşı taşla döverek (Taştaki Türkler) taşlara oyun oynayan oyuncularını sıraladık. Elbette ki bu oyuncular müzik ile oynadılar.

"Tür musiki ve kültür tarihinde önemli bu buluşu Moğol arkeologları gerçekleştirdi. 2008 yılında buldukları 1500 yıllık sazı önce Moğolların Deve kopuzu dedikleri çalgı zannettiler. Ancak bunun Türk sazı olduğunu ve üstündeki runik yazıyla Türkçe sözler bulunduğunu fark eden Gumilev Avrasya Üniversitesi Türkoloji ve Etimoloji Araştırmaları Merkezi Müdürü Prof.Dr. Karjavbay Sartkojauli olmuştur...

Sazın sapına runik harflerle yazılmış "Hoş bir ezginin sesleri insanı mest eder" diye yazmışlardır.

En eski Türk sazının bulunduğu yer: Altay dağlarının Moğolistan sırtında uzanan ve Jargalant- Hayrhan olarak adlandırılan kısmında "Omnohon Aman" yani "On vadi " isimli yerde bulunan "Nuhen Had" yani "Mağara Taş" denilen bir mağarada bulunmuştur.

"zupar kuu core sebitıdms" Bu günkü dille "Nefis ezgi bizi mutlu eder" denilmektedir.⁴¹

"Oysa Anadolu'muz bugün yaşanmakta olan küresel kültüre taşınması mümkün pek çok tarihsel değerli mirasa sahiptir. Bu mirasın önemli bir yerinde müziklerimiz ve onun temel eşlikçisi çalgılarımız gelir.

Müzik bir toplumun kültür yaşamının önemli bir göstergesi, çalgı ise müziğin üreme gerecidir..Çalgının binlerce yıl boyunca gelişimi, değişimi ve çağlar boyu hiç değişmemesi gibi olgular, toplumsal, küresel gelişmemiz hakkında ciddi bir kaynaktır."⁴²

Orta Asya'dan yürüyen atalarımız, boynunda kopuzu, koynunda düdüğü, sipsilisi (sipsisi) ile Anadolu'ya gelmişler. Türkülerle aldıkları toprakların sahibi oldukları gibi, o toprakların kültürünün ve uygarlığının da sahibi olmuşlardır.

"Bu memleket niçin bizim? Dört yüz atıyla Orta Asya'dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, anayurt saymıyorlar bu memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini, yaşadıkları yerde. Hititler, Firik yalılar, Yunanlılar Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollarda fethetmişler Anadolu'yu. Ne

⁴¹ Prof. Dr. Abdulvahap Kara – E- mektup: karavahap a gmail. Com

⁴² İ. Lütfi Erol, 1. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği Ve Çalgıları Sempozyumu, Dösım Basımevi, 2004, s.4.

olmuş sonunda? Anadolu onların değil, Onlar Anadolu'nun malı olmuşlar.

Bu memleket bizim olduğu için bizim, fethettiğimiz için değil. Aramızda dışarıdan gelenler çoğunluk olsalar bile ki değil elbette kaynaşmış, halleşmiş hepsi. Fethedende biziz artık, fethedilende. Eriten biziz, eriyende. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklarda bizi. Onun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdu-muzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir.”⁴³

Müzik ve saz kültürümüzün içinde Sümerlilerin, Hititlerin diğer Anadolu halklarının yanında, Orta Asya halklarının'da tuzu biberi bulunmaktadır. Ama ama biz baş ustayız.

“Asıl vatanımız Orta Asya'dır dememiz için binlerce sebep vardır ve gerçeğin gerçeği de budur.”⁴⁴

“Bir süre sonra Orta Asya'nın çok önemli bir rol oynadığı görülüyor. Burası M.Ö. 1000 yılının sonlarında yüksek R değerlere sahip tek bölgeydi ve bunu takip eden yüzyıllarda bu değerler hiçbir azalma göstermeden gittikçe arttı. Görünüşe bakılırsa bu bölge Helenistik etkilerden korunduğu için lavtaların deposu haline gelmişti. Yakın doğunun İslamiyet'e dönüşmesinden sonra lavtalar geri döndü. Büyüm bir olasılıkla Orta Asya'nın lavtaları İran'a döndüler ve elit Müslüman müzisyenler tarafından benimsendiler.

Bu gün lavtalar tüm dünyayı fethetmiş ve her yerde kullanılmaktadır. Anadolu'da buna dâhildir. Günümüzün en popüler telli çalgıları olan kemençeyi, rebabı, çeşitli cinsten sazları örneğin bağlama ve tamburu Anadolu lavta ailesinden sayabiliriz.”⁴⁵

“Üflemeli çalgılar (aerophon), herhalde Mezopotamya'da olduğu gibi boynuz, kamyş, ağaç, kemik, maden ve nadiren de fildişinden yapılyordu.

Gı “düdük, flüt (kelimenin asıl karşılığı kamyş”tır!) Çoban kavimlerin müzik olarak da tanınan flüt eski Anadolu'da yaygınca kullanılmıştır.”⁴⁶

“Yukarıdaki levha musikiyle ilgili eski bir Türk efsanesini anlatmaktadır. Bu efsaneye göre yüce Allah ilk insan olarak bilinen Âdem'in kalıbını yarattıktan sonra, Ruha:” Adem'in Vücuduna gir! “ diye emreder. Ruh girmeye korkar. O zaman tanrı Cebail'e “Cennetten Koşneyi getir ve çal” diye emreder. Bu yüce emir üzerine Cebail Cennetten alıp getirdiği Koşneyi çalınca mest olan ruh bedene girer.

⁴³ Sabahattin Eyüpoğlu, *Mavi ve Kara*, Şefik Matbaası, İstanbul 2002, s.9.

⁴⁴ Sabahattin Eyüpoğlu, *a.g.e.*, s. 9.

⁴⁵ Bo Lawergren, “Eski Anadolu'da Telli Çalgılar”, 1. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği Ve Çalgıları Sempozyumu, T.C. Kül-Tür Ve Turizm Bakanlığı, 2004, s.19.

⁴⁶ Bo Lawergren, *a.g.m.*, s.111.

Bu efsaneye göre yaradılış ile birlikte ilk çalgı çalan Hz. Cebrail'dir. Bu sebepten Haz Cebrail musikişinasların piri kabul edilir. Yine bu efsaneye göre yaradılış ile birlikte ilk çalgı "koşney" yani "Çifte" dir. ⁴⁷

"Milattan iki asır öncelere kadar gerçi Çinliler savaşta çalgı kullanmışlardı ama, Türkistanlıların savaş çalgıları daha çeşitliydi. Çin kroniğine göre İ.Ö. 138-115yılları arasında Fergana'ya ve belki Baktriya'ya kadar gelen Çin generali ve siyasetçisi Şan-kiyen dönüşte Türkistan ordu çalgılarından Çin sarayına götürdü ki bunlar arasında ötürmeli olarak çiftli düdükle vardı. Bu Türkistan'da "koş-ney" adıyla hala kullanılıyor. Adının ney kısmı Farisi' de İran'da bu çalgı hiçbir zaman kullanılmamıştır. Koş ikiliği ifade ettiğine göre eskiden ekininde Türkçe olmuşluğu mümkündür: Koş kamış?"⁴⁸

Sipsili,(sipsi) Çift Sipsili, çam düdüğü, uyuncaklı düdük, çifte, çobandüdüğü, çığırma, kaval, zurna, tulum, borazan, adlı ötkü çalgılarımızın içinden zamana direnerek çığırıp çıkıp günümüzde elimizde olan sipsiliyi (sipsiyi) kaynakların yazdığını, alanda ustalarla, enine boyunu inceleyeceğiz. Bu yazımızda Sipsilinin yapımı, çalımı fiziksel özellikleri üzerinde durulmayacak.

Köklü ve büyük diller yüksek kaliteli müzikler üretirler. Aynı dil müziğini kalite sazlarla dile getirir.

M.S. 920 yılında yazılan "Eski Oğuzca Sözlük"de "Bahşayış Lügati" pes (kalın) ünlüler kullanılarak konuşulmuş yazılmıştır: " çatuk kaşlu, açuk, ağu, aklı, aru, atlu ayu, azucuk, azuk". Biz Anadolu Türkleri ise " çatık kaşlı, açık, zehir, aklı, aralık, temiz, atlı, ayı, azıcık" olarak daha tiz ünlüler kullanıyoruz. Atkuyruğu, keçi, koyun bağırsağından yapılmış tellerden çıkan seslerde kalın olacaktır (pestir) . Antalya Manavgat (Zerk-Selge) Altinkaya köyünde derlediğimiz atkuyruğu telli ıklığ'ın kalın sesi de bizi Orta Asya'ya götürüp bağlamıyor mu? Toros dağlarının başında Burdur Dirmil (Maşta) Ballık Köyünde Yörük kemenesinin sesi ana yurt çalgılarını hatırlatıyordu.

"Tarih yazıyla başlar" Tarih her türlü belgeyle başlar. Yeter ki onu okuyabilelim. Şimdi Sümer tabletlerine bir bakalım. E peki belge olmazsa ne olacak? Yazılmamış destan, dilden dile aktarılan efsaneler, masallar, sözlü edebiyat, toplumsal hafıza, gen kotlarımıza yazılmış değerlerimize bakmamız gerekir.

"Sümerlerde 25 müzik aleti var. Hunlarda da 25 tür müzik aleti bulunuyor. Sümerlerde çalınan "Çift flüt" Türklerde de var. Türkmenler bunun Adem'e can verdiğini söylüyorlar. Bu flüt göğesini kaldırılarak çalınıyor. Düdüklere biriyle Tanrıdan istekte bulunuluyor; diğeri de Tanrının ona yardımı olarak kabul

⁴⁷ Etem Ruhi Üngör, a.g.e., Sayfa:55

⁴⁸ Mahmut Ragıp Gazimihal, a.g.e., Ankara 1975, s.55.

ediliyor”⁴⁹

“Avlunun bir tarafında çalgıcılar oturmuş, ellerindeki harpları, lirleri, flütleri, davul dümbelek ve tefleri çalıyor; kadın ve erkeklerden oluşan bir gurup da şarkılar söylüyordu.”⁵⁰

Bir köy düğününde bu sazların yanına yemek yiyenleri, düğüne gelip gidenleri, oynayan çocukları, yıkanan tabakları, sağa sola koşuşturan düğün sahiplerini eklediğimiz zaman tam bizim düğün olmaz mı?

“Ben karımın bütün sevgisini kızım Nindada ya verdim. Güzelliği iyi huyu çalışkanlığı annesine benziyor. Onu hem okula gönderdim, hem kendim eğittim. Müziğe, şarkı söylemeye çok düşküncü. Bu yeteneği anlayınca ona bir çalgı almaya karar verdim. Bizim davul, dümbelek, tef, gibi vurularak; **flüt, kaval** gibi üflenerek çalınan çalgılar ile harp, lir, gibi telli çalgılarımız var. Kızıma bunlardan hangisini alayım? Diye sorunca hiç düşünmeden harp karşılığını verdi. Buna pek sevindim. Çünkü bende harpın sesine hayranımdır.”⁵¹

Sümer yurtlarından dönüp Anadolu’da Hitit yurtlarına bir bakalım.

“En başta Boğazköy devlet arşivinde bulunan en az sekiz dilde yazılmış tüm bu metinleri yazıp saklamış olan Hititler ise karışık bir ruh haleti sergilerler; akrobasi-den, savaş oyunlarında ve her tür yabancı kökenli müzikten hoşlanırlardı.

Burada bir noktayı özellikle vurgulamak gerekir. Çalma ve üfleme müzik aletleri karşılıklı kültürel etkiler sonucu veya birbirinden bağımsız olarak hemen hemen bütün çağlarda ve bütün kavimlerde var ola gelmiştir. Bu enstrümanlarla yapılan müzik birbirinin aynısı olmasa da en azından çıkardıkları seslerin ve çalınan melodilerin kabaca birbirleriyle benzerlik arz ettiğinden hiç kuşku yoktur. Burada örnek olarak çok geniş bir alana yayılmış olan **flüt, ney veya düdük** alınabilir.”⁵²

Bazı toplumlar, bazı toplumlara göğüs geçirirler” onların uçağı var, taksisi var bizim niye yok diye. 60 lı yıllarda Türk gençliği en çok “neden bizim taksimiz yok” derdik. Bilim alanında yorulanlar ise bizimkiler yazmamış yazsalar ne iyi olurdu. Yazmışlar, yazmışlar taşı taşla döverek, runik harfleri bularak, Arap alfabesini kullanarak yazmıştırlar.

“Eski Oğuzca Sözlük-BAHŞAYIŞ LÜGATİ” M.S. sonra 920 veya 915 de yazılmış; eğer Anadolu’da başka Gölhisar yok ise son istinsah (son elle yazım) Hamit Eyaleti Gölhisar kazasında yazılmıştır.

⁴⁹ Muazzez İlmiye Çığ, *Sümerliler Türklerin Bir Koludur (Sümer - Türk Kültür Bağları)*, Kaynak Yay., İstanbul 2013, s.79.

⁵⁰ Muazzez İlmiye Çığ, *Sümerli Ludingurra*, Kaynak Yay., İstanbul, s.19.

⁵¹ a.g.e., s. 105

⁵² Ahmet Ünal, 1. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği Ve Çalgıları Sempozyumu, T.C.Kültür Bakanlığı yayınları Dösım Basımevi, 2004, s.100.

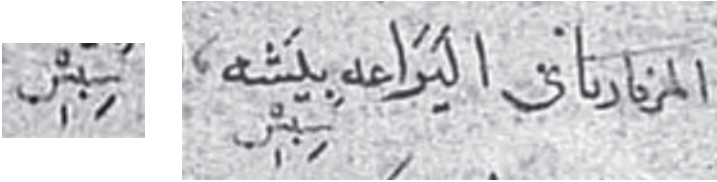
Göhlisarın kayıtlara geçen tarihi M.Ö. 6. yüzyılda Frikler'e uzanmaktadır.

17- a) bölümünün: 9. İrlayıcı, ahenk dutıcı, ır, ırlamak, iki beyt, şeşa çalıcı, şeşa, **düdük, zavrat düdükçi, düdük.**

17-b) bölümünde “**sipsi**” iki telli kopuz çalıcı, çağane, cenk, kıllar, tizisi, bezmi, onun perdeleri, çalgu, dumru, dumru pulu, mim (a. tabıl) davulcu, **boru** surna, faşıl, oyuncu, oyun.”⁵³

SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Abdullah Bakır, konuyu ana kaynaktan okuyarak yeniden açıklama getirmiştir:

“17b. Varağının ilk satırında “Sipsi” ifadesi bulunmaktadır. Bu ifade orjinal metin içerisinde Osmanlıca olarak şu şekilde yazılmıştır.

Bahsayış Lugatı 17. Varağı 1. Satırda” Sipsi”geçmektedir. Eser Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü 5178 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Eser’in ketebe kaydında Recep ayı Hicri 308 (920)tarihi bulunmaktadır. Eserin neşri Fikret Turan tarafından yapılmıştır. Değerlendirme çalışmasında Fikret Turan’ın eseri incelenmelidir.”

Şimdi 1500 yıllık M.S. 5. yüz yıla dönelim.

“Hun döneminden günümüze ulaşan 1500 yıllık saz..

Aslında kendim bir tarihçiyim, dilbilimci veya musiki araştırmacısı değilim, ama bu buluntu ile Türk sazının tarihi ile ilgili bilgilerde önemli değişiklikler yapacağımı sanıyorum. Türk sazının kökünü Hititlere bağlayanla, 1500yıl pay biçenler bilgilerini gözden geçireceklerdir. Türklerde 1500 yıl önce böylesine gelişmiş bir saz ve küy (ezgi) geleneği varsa bu gelişkinliğe ulaşmak için sazın asırlardır kullanımında olması gerekir.”⁵⁴ Abdulvahap karanın makalesi

Aslında bir tarihçi olan hocamız büyüklük göstererek “ musiki araştırmacısı, dil bilimci değilim” diyor. Bulunan bu sazı,tarihi Türk sazlarından anlayan iyi bir organolog (sazbilimci) geçmişle bugün arasında bağ kurabilen sağlam bir müzikolog bu sazı yeniden ele alarak incelemeli ve ne olup olmadığını belirlemelidir.

⁵³ Fikret Turan, *Bahsayış Lüğatı: Eski Oğuzca Sözlük*, s.73.

⁵⁴ Prof.Dr. Abdulvahap Kara –E. Mektup

“Divanü Lugat-t Türk’te 11 yüzyıl 4. bölüm müzikle ilgili alet adları.

Borguy-borgu,borga sıbuzgu “düdük”, boru anlamana gelmektedir. Halk ağzında “sıbızgı olarak geçen bu kelime “kaval manası taşır.”⁵⁵

“Sıbızgu İbni Mühenna’da Arapça “al şabbabe’ nin Türkçe’si olarak muganni çalgıları arasında var. Kaşkarlı Mahmut’da veriyor... Bizdeki “sipsi” bunun incelişinden kaşka ne olabilir

“Şudurgu” İbni Gaibide vardır...

Şuhalde, bizdeki Sipsili boru yapmak işi eskilerde çocuk oyunu ve bu öttürgeç bir oyuncak değildi, demek olur.”⁵⁶

Çobanımız torbasına elini attığı zaman ekmeğinden önce eli sipsilisine değer. Uzun havalara yol gösterir, boğazlarına renk katar, oyun havalarında da verir oynatır.

“Müzik ve çalgılar birbirlerinden ayrılmaz kavramlardır. Üst seviyede kültürel varlık olan müzik çalgıları sadece sesin, ses yüksekliğinin, sesin tınısının ve sesin şiddetinin elde edildiği basit çalgılar olarak değerlendirilemez. Bunlar büyüün ve ritüellerin, sanatın, sohbetin ve iletişimin vazgeçilmez unsurları olup kültürel değerlerin ve önemli olayların taşıyıcısı, teknik ve estetik kültürün kanıtıdır.”⁵⁷

Gelin sizinle bir oyun oynayalım. 50 Çinliyi, 50 Hintliyi, 50 Almanı,50 Zenciyi, 50 Türkü ayrı ayrı odalara kapatarak uyutalım. Her denek odasında önce, Çin müziğinin dinletelim, arkasından Hint müziğini, arkasından Alman müziğini, arkasından zenci müziğini, arkasından Türk halk türkülerini dinletelim. Ama her ulusun kendi sazları, kendi ritimi ile kendi müziğini bütün deneklere dinletelim. Denekler her halde dinledikleri müziklerin içinde kendilerinin olan müzikte en yüksek tepki verecektir. Diğer dinledikleri müziklerde az veya çok farklı tepkiler vereceklerdir. Elbette Türk gurup kendi sazları ile üretilen bir zeybeği dinlerken o zeybekte kendilerini bularak coşacaktırlar.

İşte bizim vücudumuzda bulunan gen denen o vücut taşlarımız kapıların açarak kendinin olanını içine alacaktır.

Doğu Romanın o gösterişli taş tiyatrolarında Türklerin aksak ölçülerle ürettiği Türküleri Romalılara dinletmişler; dinleyen Romalıların başları dönerek kusacakları gelmiş. S.D.Ü. Tarih Doc. Abdurrahman Uzunaslın

⁵⁵ Talip Yıldırım –Musa Çiftçi Kaşkarlı Mahmut – Sayfa 1233- Bölüm: 3

⁵⁶ Mahmut Ragıp Gazimihal, *a.g.e.*, Ankara 1975, s.35.

⁵⁷ Suphi Anvar Rashid, 1. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği Ve Çalgıları Sempozyumu, T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Eylül 2004, s. 129.

Kırın kekiğini, kekiğini, bütün kuşlara yeğleyen Yörük, kekiğin sesinden esinlenerek sipsiliyi (sipsiyi) sevmiş bağrına basmıştır. Duguk kuşunun o duygulu sesinden esinlenerek çam düdüğünü sevmiştir. Çam düdüğü ile sipsili arasına uyguncaklı düdüğü koyarak ara güzelliği yakalamıştır.

Silindirik sipsileri ile sipsili, çam düdüğü, çifte, çift sipsili, tulum, uyguncaklı düdüğü bizim sazlarımız olmayı başarmış gönül telimizi hep titretmiştir.

SONUÇ

Derleme sözlüğünün ve Türkçe sözlük Sipsili (sipsi) bölümü dikkatle ele alınarak incelenmiştir. Sipsili (sipsi) tarihi temelde, yazılı kayıtlarda, silindirik mühür, sunu kabı, vazo, kabartmalar, atlanmadan ele alınmıştır.

Kurganlardan, kral mezarlarından çıkarılan aerophonlar (ötkü çalgıları) uluslar arası kabul gören belgeler olarak değerlendirilmektedir. Öyledir de.

İsa'dan önce 3000 yıl önceden başlayarak günümüze kadar konu sürülmüştür.

Asıl vatanımız Orta Asya'dır dememiz için binlerce sebep vardır ve gerçeğin gerçeği de budur.

Gı "düdük, flüt" (kelimenin asıl karşılığı "kamıştır") Çoban kavimlerin müzik aleti olarak ta tanınan flüt eski Anadolu'da yaygınca kullanılmıştır.

"Bazar kızı; ırlayıcı, aheng dutıcı, avrat düdüğü, düdüğü, sipsi, iki kılı kopuz çalıcı" bize 920 yılından sesleniyorlar.

"Hun döneminden günümüze ulaşan 1500 yıllık saz" kendisini bize göstermektedir.

Sümerlerden başlayan gezintimiz Hititlere uğrayarak Hun yurtlarından geçerek oğuz boylarına selam vermiştir.

Ç- SİPSİ Mİ SİPSİLİ Mİ?*

Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Müzikoloji Bölümü
Anabilimdalı Başkanı Cenk Celasin'e ithaf olunur.

Dirmil-Kızılyaka köyünden sipsi Ustası Mehmet Ali KAYABAŞ

ÖZET

Sipsili Türk Nefesli çalgılarının (Türk ötkü çalgılarının) en tiz, en güzel ve net ses veren bir çalgısıdır. Bütün Türkîyurtlarında tanınıp çalınmaktadır. Anadolu'da adı üzerinde bir kargaşa vardır. Yerelden ulusala, ulusaldan evrensele giderken bu karışıklık giderilmelidir

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Sipsi, Sipsili, boru, zurna, mey, isim, isim verme gelenek, gelenekteki Ustalar,

Halk sazlarımızın birer birer elimizden kayıp gitmesine seyirci mi olacağız? Ellemeyin. Dokunmayın. Niye dokunuluyor? Gelenek böyledir. Gelenekte buna böyle mi denmiş? Uzatın uzatabildiğiniz kadar.

İnsanlık, insanlar doğayı değiştirerek kendisine uydurur. Derelerin önünü gererek barajlar yapar, tepeleri eşerek yolları geçirir, toprağın yüzünü yırtarak bağ bahçe, tarla oluşturur. Zeytinyağına kostik katarak kaynatır ve yeni bir madde (sabun) elde eder.

Bir daha soralım. Halk sazlarımızın birer birer elimizden kayıp gitmesine seyirci mi olacağız? Yoksa yoksa sazlarımızın özünü bozmadan, kenarından kıyısından kesmeden, koparmadan, kalıcı olmalarının öznesi mi olacağız?

Geçmişte bu sazlarımızı biz yarattık. Sazlarımızın sahibi olmaya daha yakınız. Sazlarımızı sahiplenmeye herkesten çok hakkımız vardır. Bu hakkımızı kullanırken saz isimlerindeki erkek egemen söylemler, yarenlik argosu içindeki isimler birer birer ayıklanmalıdır. İşte, tâ o zaman olması gerekli özne oluruz. Bu ayıklamaları yaparken ben yaparım, ben yaptım., ben bilirim havasına kapılmadan müzik biliminin ışığında etno- müzikolojinin aydınlığında, fiziğin ışığında, matematiğin yanılmaz şaşmaz ölçüsüne vurarak sonuçlar almalıyız.

Diyebilirim ki yaptıklarımızı, yapacaklarımızı, olması gerekenleri bilgi ile donatarak bilimlerin ışığında gelecek kültür sahiplerine teslim etmeliyiz.

Hangi kültürün müzik aletleri değişmemiştir ki? Bu gün bize örnek olarak sunulan Avrupa'nın kemani, obuası hiç mi değişime uğramamıştır. Bırakalım Avrupa'yı Afrika'yı dönüp kendimize bakalım. Bizim curamızdaki, sipsilimizdeki yapılan değişmelere bakalım. Önceleri kıl tel takılıyordu. Sonraları kırı, ipek, teller takılmıştır. Teller alt eşığe açılan çentiklere burularak takılırken, sonradan alt eşik bulunarak delinmiş ve teller öyle takılmıştır. Şimdilerde curalara 3 mm tel eyim payı verilerek yapılmaktadır. Eskiden bu iş üst eşikten sonra tel geçen adı ile anılan bir bağ ile gideriliyordu. Bu sazlarımızda yapılan değişmelerin birkaçı. Sipsilide ise öncelikle sipsi ve boru aynı kargıdan yapılıyordu. Sonradan sipsi ayrı kargıdan, boru ayrı kargıdan yapılmaya başlandı. Dirmil ve çevresinde sipsililerin boruları 20–25 cm uzunlukta yapıldı. Bu sipsililer fa, fadiyez sol, karar sesli yapı-lırlardı. Şimdilerde ise la, si, do karar sesli sipsililer yapıp çalınmaktadır, Bu de-ğiş-tirmelerde sipsili borularının boyları kısaltılmış, boru çapları inceltiştir. Boru et kalınlıkları arttırılmıştır.

Soralım şimdi:

Bu geliştirmeler olmamalı mı?

Bu geliştirmeler, geliştirmeler özü mü değiştiriyor?

Yoksa fizik kanunları içine Ustaya çalım kolaylığı mı veriyor.

Bu de-ğiş-melerle standarda gidilmemeli mi?

İSİMDEKİ KARGAŞA DÜZELTİLMEMELİ Mİ?

Günün, tiz akortlarına uydurulmamalı mı?

Sipsili borusuna GÖT, GÖTLEK, ALTLİK demeye devam mı edelim.

Şimdiki ordumuzu Çanakkale savaşımdan kalma topraklarla donatsak, ordumun halı ne olur. Doğrudur, tarihsel değeri olan topraklardır ama teknik ve işlevsel toprak değildir. Bu topraklarla yapılacak bir savunma ve saldırı Afganlıların palalarıyla tankın üzerine saldırmalarına benzemez mi?

Dirmilliler önceleri kireci odunla yakarlardı. Şimdilerde kalorisi fazla kömürlerle yakıyorlar. Daha iyi, daha fazla kireç elde ediyorlar. Odunla yakarken bir başka kireç, kömürle yakarken bir başka kireç mi elde ettiler dersiniz? Öz değişmemiştir. Önce de kireç olmuştur, sonra da kireç olmuştur.

Atalarımın yapıp yakıştırdığı, takıp takıştırdığı isimleri ne değiştirmeye, ne de düzeltmeye, ne elim varır, ne de dilim varır. Ben Dede Korkut değilim her şeye isim verecek, ya da düzelterek. Ne diyor atalarımız:” İsim bir boncuktur taksan da olur takmasan da olur.”

Asıl olan özdür. İşlevdir, yapıdır. Soralım şimdi sipsilinin klavyesine=Borusuna ilk defa götlek dendiye, götlek diyen suçlu mu? Arkasından Altık diyen daha mı suçlu, ya da geleneğe çok mu aykırı davranmış olur. Şimdilerde ses çıkaran yere sipsi, seslerin yönetildiği yere de boru diyoruz diye gelenekten çok mu uzaklaşmış oluruz acaba.

Hiçbir zaman geçmişe takılıp kalınmadı, kalınmaz, kalınmamalı.

Bir de kopuzumuzdan örnek vereyim. Kopuzumuz ok ve yaydan geliştirildiğinden yay gibi eğri iken, doğrultula doğrultula, kopuz dosdoğru yapıldı. Oval bir tekneye sahipken Anadolu’da 6/10 en boy, en =derinlik ölçümlemlerini almıştır. Bu değişim ve gelişim iki telli curanın kopuzdan geldiğini unutturdu mu dersiniz?

Şimdi köylerden köy çocuklarından çok uzağım. 1945 -50’li yıllarda biz çocuklar dana buzağı, oğlak kuzu gütmek için kırlara bayırlara gittiğimizde bahar gelmiş olurdu. Söğütlerin, ceviz sürgünlerinin kabuklarına su yürümüş olurdu. Hem hayvanlarımızı güder hem de bu ince dallardan hottuk çıkarırdık. İnce ve düzgün dallardan hottuk yapmak pek basitti. Siyah kalemde ince dalların sürgün gözü olmayan ,5 -6 cm uzunluğunda bir yerinden enine, ağaçsı tabakaya kadar kabuk kesilirdi. Düzgün bir taşın üzerine yatırılarak bot bot botlamış, kara devem atlamış hottuk botlamış derdik. Burarak bu kabuğu yerinden oynatırdık. Uç tarafından renkli kabuk tarafını beyaz tabakayı tahrip etmeden soyardık. Soyularak beyaz tabakası ortaya çıkarılan bu hottuk ağza alınarak ağız suyu ile ıslatılır, ısıtılırdı. Islatılan, ısıtılan bu hottuk biraz sonra iki parmağımızın arasına alınarak iyice bastırılırdı. Hottuğumuz hazır olurdu. Biz üfleye üfleye akşamlara kadar öttürürdük. Bu paragrafı defalarca yazdım. Kendimi tekrar etmek için değil yapılanın başka tarifi olmadığındandır.

HayriDev, çam düdüğü için çamlardan kestiği dalları düz bir taşın üzerine koyarak bıçağının sapı ile “esko eska çık. Kurtlar çıktı sen de çık” diyerek sipsilik dala vurarak çıkmasını sağlamaktadır.

“ SİPSİ:[Sipsi, sübsübü]

Ağaç dallarından yapılan düdük.” (1) Derleme sözlüğümüz böyle açıklıyor.

SOLUK ÇALGILARI

KAMIŞ; Sipsi adını da alan bu düdük, zurnanın ta kendisidir. Çünkü asıl sesi çıkaran budur.Çocukların söğüt ağacından ve çavdar sapından yaptıkları düdüklere aynı olan sipsi, kamıştan yapılır. İçi delik küçük kamış, bir müddet suda durur, yumuşar, sonra bir ucu çakı ile inceltilerek basılır ve diğer müdevver ucu etemin içine yerleştirilir. İnce ve basılı ucu ağza alınır. Dudaklarla avurtluğa sıkıştırılır ve zurnaya üflenince kamışın çıkardığı sesle zurna çalınır.” (2) diyerek zurnanın kamış sipsisi anlatılmaktadır.

Aman dokunmayın. Dokunulmaz. Gelenekte böyleymiş böyle devam etmeli. Biz atalarımız kadar mı biliyoruz. Osman Ali Aslan, Ali Tekin, İsmail Evcil ve diğerleri böyle demiştir. Ustalar, Usta ne diyorsa odur.

Biz her şeyi yıkıp indirmiyoruz. Kırıp serip dikelmiyoruz. Süreç içinde oluşan yanlış, eksik değişmelere dokunuyoruz. Bana meyve ağacı budamayı öğreten Ustam “Abdurrahman oğlum, öyle buda ki arkasından oturup ağla” Derim ki ağaçlar budanmazsa alır başını giderler.

Şimdilerde sipsilinin borusuna genç arkadaşlar klavye diyorlar açık açık duramıyorlar ama. Ucundan, kıyısından dokunup geçiyorlar. Bir korku var içlerinde. Büyük bir sorumluluk duyuyorlar. Belki ataların çıkıp gelip te çarpacağını sanıyorlar. Yukarıda öyle demiştik ya, çok çok suçlu mu oldular dersiniz?

“Geleneksel”, uzun bir zaman içinde toplum tarafından biriktirilerek oluşturulan, kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşatılan, toplumun üyelerini sağlam bir bağla birbirine bağlayan kökleşmiş manevi kültür öğeleridir. Toplumlari ayırt edici özellikler taşıır. Kalıcılık ve değişim yeteneği gösterir. Gelenek, toplumun özel niteliği, özgünlüğüdür.

“Çağdaşlaşma”kısaca “Çağın tutumuna uymak” olarak tanımlanabilir. Çağdaşlaşma çalışmaları, toplumların geleneksel tarımsal, kırsal yaşam biçiminden akılcı, endüstriyel kentsel bir yaşam biçimine değişimiyle ilgilenir. Geleneksel yaşam biçiminden akılcı yaşam biçimine geçmek demektir. Çağdaş toplum bir

boyutuyla, alışkanlıkların yönlendirildiği toplum yerine, bilimin yönlendiği toplumdur. Her toplumun tarihsel ve kültürel geçmişlerinin farklılığı o toplumun özelliğidir. Bu bağlamda çağdaşlaşma içinde gelenek nasıl değerlendirilecektir? Bu sorunun cevabı için geleneğe bakış açılarını incelemek gerekmektedir.

GELENEĞE SIKI SIKIYA BAĞLI KALARAK, GELENEĞİN OLDUĞU GİBİ SÜRÜP GİTMESİNİ İSTEMEK "Gelenekçilik. Toplumun değişmesine, yenileşmesine ve GELİŞMESİNE KARŞI OLMAKTIR.

Geleneği terk ederek ondan tümüyle kopmak ise köksüzlüktür, düzensizliktir. Toplumu özgünlüğünden uzaklaşarak yozlaşmaktır.

Görüldüğü gibi, gelişmeyi engelleyici ve yeniliklere kapalı gelenekçilik kadar, geçmişe tarihe ve geleneğe, yani toplumsal ve kültürel mirasa dayanmayan karşı gelenekçilik, yenicilik de toplum ve sanat için zararlıdır.

Geleneğin çağdaş anlamda değerlendirilmesi ise, geçmişe, geleneğe ve kültür mirasına sahip çıkarak özümlemek, bilim ışığında sürekli geleceğe açarak, günümüz gerçeklerine uygun yeni sentezler yapıp topluma sunmaktır.”(3) Bu çalışmanın temelinde yeni arayışlar, yönelişler, sorgulayışlar yatar.

Eğer sipsilinin borusuna GÖT, GÖTLEK, GÖTLÜK. ALTLIK, KLAVYE, BORU DENMESİ VE DEVAM ETMESİNİ İSTEMEK DOĞRUYSA BENİM DOĞRULARIM BU DEĞİL. Kıyıdan, köşeden, arkadan, önden, konuşarak değil, yazarak, karşı karşıya gelerek fikir alış verişinde bulunarak bu problemi çözmek en doğrusu değil midir? Ama benim için problem kalmamıştır. Ben görevimi yaptım. Rahatım.

Zurnanın meyın sipsisini tarif ettik anlattık. Bizim sipsilinin borusuna sipsisini takıp zurnanın tepesine taksak olur mu dersiniz?Yâ da meyın sipsisini çıkarıp bizim sipsili borusunu ve sipsisini meyın borusuna taksak nasıl olur acaba?

Biz en iyisi Mahmut Ragıp Gazimihal’e, Prof Dr. Bahaettin Ögel’e bir daha varalım.

“Sipsi ağızda ses çıkaran bir kamış parçasıdır. İnsanoğlu belki başlangıçtan beri, bir kamışla ses çıkarmayı denemiştir. Bunu, BORU VEYA DÜDÜĞE TAKMASI, ZURNAYI MEYDANA GETİRMİŞTİR.”Ögel 396” (4) / 1

“ZURNA SİPSİLİ BİR BORUDUR. Boru ile ilgili bölümümüzde sipsisiz borular üzerinde geniş olarak durmuştuk.” Ögel 397 -4/2

“KAMIŞ SİPSİ, ZURNANIN SES ÇIKARAN YANİ ANA BÖLÜMÜDÜR.” Ögel 398

“Mey yassı sipsili bir brudur.”Ögel 435 -4/3

“Zurnada ise kamış sipsi ağaçtan veya gümüşten bir zıvananın içine geçirilir.”Ögel 436

“Sipsi sözü çok eski Türkçe bir deyimdir. Çocuklar bile ağızlarına bir kamış parçası alarak çalarlardı “Ögel 445 – 4/4

“Eski Anadolu da sipsi tam anlamıyla düdüğü ve borudur.”Ögel 462-4/5

Hoca hiçbir yorumu, acabaya, hiçbir şüpeye açık kapı bırakmadan bu boru, bu ise sipi diyor.

Mahmut hoca tarihin derinliklerinden bulup buluşturup bizlere diyor ki: “Nefir –Ç- 10 kişi. İsfihanda Haddat icat etmiştir. KAMIŞ SİPSİSİ İLE ÇALINIR” Mahmut Ragıp -5

“K- Kamış” Ali Rıza Yalgından Aynen almış kaydetmiştir Mahmut Ragıp – 13

“En eski “borgu” kelimesine gelince: Çoban çocuklarımız da ağaç kabuğundan en eski Türkler gibi bura buraboru yapıp ve SİPSİ(SIBIZGI) takıp öttürürlerdi.” Mahmut Ragıp -27

“Anadolu’da Trakya’da çocuk düdüğülerinin yapılma adetleri çeşitlidir; fakat aslının bir uydurmalık değil, bir gelenekten kalmılığı apaçıktır. Tekerlemeleri ve göreneği vardır. Ağaç kabuğundan BORU BURUP tepesine “SİPSİ “ takmaları çocukların ayrı bir marifetidir.”SİPSİ” ile “BORU”yani eski söyleyişlerden olarak sıbısgı ile borgu bu oyuncakta iç içe geçmiş bulunuyor.” Mahmut Ragıp-35

““Şu halde bizdeki”SİPSİLİ BORU yapmak “iş eskilerde çocuk oyunu ve bu öttürgeç bir oyuncak değildi demek olur.” Mahmut Ragıp -35

Sesin oluşması için herhangi bir cismin (Hava, su, katı madde) titreşmesi gerekir. Bu çalgımızda titreşen bölüm sipsi ise, hava selenlerinin boyunun uzatıldığı, kısaltıldığı, diğer bir deyişle melodinin oluştuğu bölüme, borudur demekyanlış ise, fizik bilimini yeniden yazmak gerekir.

Size bu işi biraz ironili anlatayım. Bu sazımızı, borusu ve sipsisi ile sipsi ise, bu sipsiyi zurnanın borusunun üstüne takıp çalalım. Sipsi ya, neden olmasın?

Türkçemizde yapım ekleri vardır. Kök sözcüklerden yeni kelimeler türetilir. Kök sözcüğümüz GÖZ olsun.

GÖZ:

Göz+ cü =Gözcü

Göz+ lük = gözlük

Göz+ lem = gözlem

Göz + lü = gözlü

Şeker + li = şekerli

Tatlı + lı = tatlılı

SİPSİ + li = Sipsili

Göz+ lü, şeker + li, tatlı+ lı olduysa, yaptıksa dilimiz kuralları içinde gözü olan, şekeri olan, tatlısı olan olduğu gibi bu borunun da sipsisi vardır. BORU + SİPSİ = Sipsili olmuştur. Sipsisi olan boru.

DOKUNMAYIN. DOKUNULMAZ. GELENEKTE NE DENİYOR? Olur mu? OSMAN ALİ ASLAN NEDİYOR? Söylemler bizi bir yere götürmez. Götürse götürse çıkmaz, bitmez, karışık yollara götürür.

Bu sazlarımızı uluslar arası standarda ulaştırmamız gerekmez mi? Sürüncemede mi kalsın? İki arada bir derede mi kalsın? Sana bana malzeme mi olsun? Erken cumhuriyet döneminin yaptığı yanlışları biz tekrar mı edelim dersiniz?

SONUÇ

Yürüyüşümüz yerelden ulusala, ulusaldan evrensele ise bildiğimizi bilimin ışığına vurarak, özü bozmadan, öze dokunmadan, uyduruk söylemler oluşturmada bizim yapmamız gerekende büyük sorumluluklar vardır. Sonra atalarımızın erkek egemen kişilikleri ve söylemleri ile ifade ettikleri isimlerle el içine çıkamayız. Kaybolan diğer halk çalgıları gibi elimizden kayıp, yiter gider.

A. Whitehead'ın ifade ettiği gibi "İnsan topluluklarının kültürleri arasındaki farklar, insan ruhunun hiç bitmeyen gerçek arayışında gerekli olan tahrik ve malzeme kaynağını oluşturduklarından, (tespit ve irdelemeleri) vazgeçilmez unsurlardır."

Biz gerçek birer arayışçı olabilirsek ne mutlu bize

BORU +SİPSİ = SİPSİLİ OLUR. Bu sazın adı SİPSİLİDİR.

D-SİPSİLİ (SİPSİ) NEDİR NE DEĞİLDİR

ÖZET

Sipsili (sipsi) bir halk çalgısıdır. Halkın yarattığı bütün sanatların önünde okumuşlarımız ter dökmektedir. Uzun uğraş ve deneylerden sonra, bilimlerin hepsine bu kadar uyumlu, dengeli, yüz ağartıcı bir sonuca vardıklarında, halkımıza güven ve inançları bir kat daha artmaktadır.

Ne var ki halk sanatlarına yarım okumuşların zararı zamandan da, şehirleşmede, sanayileşmeden de fazla dokunmaktadır. Bütün olumsuzluklara, bir de internet bataklığı eklenmektedir.

SUMMARY *

Sipsi, sıbızgu, çukçuk, hotduk is a double-beating reed of bark which is 7 to 10 mm wide and 30 to 50 mm length. Sipsi is generally made from twig of willow (söğüt), fagaceae (kayın) and walnut tree (ceviz ağacı). The layer of twig is slightly cut with a knife around the circle (radius of 7 to 10 mm) which is 30 to 50 mm far from the end of the twig by turning the twig on its own axis. After cutting-process is finished, the part (boru) which was 30 to 50 mm is shoot by the knife with the beating of a nursery rhyme: bot bot botlamış / kara devem botlamış ... Than the part is taken out by turning (boru burmak) it on its own axis. The edge of the part which is taken out from the twig is cleaned from the old layer. After cleaning the cleaned edge of the part is taken into the mouth. The warmness and wetness help to soften sipsi and prevent to rend. The process also makes sipsi to have better sound.

KEYWORDS: Sipsi, sıbızgu, çukçuk, hotduk, boru burmak, söğüt, ceviz ağacı, kayıngiller

İngilizcesi: Gülnaz Özdemir

ANAHTAR KELİMELER

Sipsili (sipsi) ilkel, küçük, eksik perdeli, dilli düdük, bir tarafı kapalı boru;

Uygurlar zamanından ve daha önceden bu yana Türklerin elinde olan bu ötkü (nefesli) sazımız ne bilinmeyen bir şey imiş. Bu sazımıza üfleyen, bu sazımız üzerine bilir bilmez konuşan, sitesinde renk olsun diye söz eden, çok bildiğini döktürmek için, ahkâm kesen,folklor sitesiyiz diyerek bilgiçlikten gelen siteler. Kendimizden olup da dalın ucuna binerek dalı kesenler. Uzaktan yakından ilgisi olmadığı halde sipsilinin deliğine burnunu sokanlar. Kendi büyüklerimizden yanlış kanıda oldukları halde yanlışın savunulmasında ısrar edenler. Bu örnekleri çoğaltmamız baş ağrısından başka bir işe yaramaz. Uzatmayalım.Kimler neler demiş? Kimler hangi dergilerde ne yazmış, internet sayfalarında neler yazılmış bir bir, birlikte inceleyelim.

Bunları yazarken şu, şunu demiş, bu, bunu demiş deyip konuyu ortada bırakacak değiliz. Öncelikle yöre Ustalarına konuyu götüreceğiz. Sonra: İstanbul Teknik Üniversitesinden Öğretim görevlisi Kadir Verim'e, Anadolu Üniversitesi Öğretim Görevlisi Erdal Uludağ'a, Süleyman Demirel Üniversitesi Müzik Kültürleri Araştırma ve Uygulama Müdürü Çetin Koruk'a, Mehmet Akif Üniversitesi Öğretim Görevlisi, Sipsili sanatçısı İnanç Ekinci'ye, S.D.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Üyesi Cenk Celasin'e, S.D.Ü G.S.F. Öğretim görevlisi Levent Yüksekale ulaşarak görüşleri düşünceleri alınıp bu makalelerde kullanılacak.

İlimiz Cumhuriyet Lisesi Fizik laboratuvarına gidilerek, sonometre, diyapozon, bir tarafı kapalı flüt ağızlıklı silindirik boru, yine bir tarafı kapalı flüt ağızlıklı konik boru, iki tarafı açık kargıdan kesilmiş silindirik boru, (çoban düdüğü), bir tarafı kapalı yani bizim sipsilimiz ve siren düdüğü alınarak fizik kanunlarının ışığında çalışmamızda kullanılmak üzere hazırlanacak.

Bu çalışmamızda Prof. Dr. M. Ayhan Zeren'in Müzik Fiziği, Prof. M. J. Le Moine, Prof. M. A. Blanc'ın Genel ve Denel Fizik, Reşat Otman'ın Fizik 3-F kitaplarından yararlanılmak üzere elimizin altında hazır tutulacak Anadolu Üniversitesi Öğretim görevlisi Erdal Uludağ'ın gönderdiği ses fiziği notlarından da ayrıca yararlanılacak.

Bu çalışmamızda yöre sanatçısı Hüseyin Demir sipsilisi(sipsisi) ile Müzik öğretmeni Ali İhsan Erkan ve G. S. F. öğrencileri hazır bulunacaklar. Ben araştırmacı Derlemeci Organalog Abdurrahman Ekinci tüm araç ve gereçlerin sağlanması, deney araçlarının bulunması, deney laboratuvarının hazır hale getirilmesi, Burdur'dan deney bireylerinin ve deney araçlarının Isparta'ya sevki laboratuara yerleştirilmesi, deneye katılacak öğretim üyesi ve öğretim görevlilerinin yönlendirilmesi, yapılması gereken işlerden bir kaçı idi.

Neden mi bu kadar hazırlık yapıyoruz? Kurtuluş savaşı mı yapacağız? Hayır! Hayır! Ama beyinlere yerleştirilmiş yanlışları söküp atmak, Yunan'ı Anadolu'dan söküp atmaktan zor.

Burdurlu sanatçı ve yazarların neler yazdıklarını öncelikle yazalım görelim.

Burdurlu sanatçı ve yazarların doğru söyledikleri ve doğru yazdıkları karşısında eğildiğimi, eğileceğimi saygı ile belirtiyorum.

“SİPSİ: Burdur’a özgü bir çalgıdır. İlkel bir nefesli sazdır. Türk Halk müziği nefesli çalgıları içinde en küçüğüdür ve boyuna göre gür bir sesi vardır. Kelime anlamı da küçüktür.”⁵⁸

“YÖRE ÇALGISI SİPSİ: Sipsi Türk Halk müziği nefesli çalgıları içinde en küçük ve tiz volüme sahip olan çalgılardan biridir. Batı Akdeniz’de Burdur başta olmak üzere Teke Yöresinde çalınır. Teke bölgesinin önemli bir çalgısıdır. Kelime olarak ta çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır.

Dirmil yöresinde ve Çavdır’da dilli düdük adı da verilen sipsi ya da sipsi havası denilmektedir.”⁵⁹

“Teke Bölgesi. Parmak curası, sipsi düzeni de denilen, alt ve üst tellerle, orta tel de sol sesine akortlanır. Çam düdüğü ve Çam sipsisi denilir. Bir diğer tür olarak da çifte sipsi vardır. Dirmil ve civar köylerinde kullanılan sipsi tınısı fa diyez, sol, sol diyez, la akortlarındadır. Si, do, do diyez seslerinde bir sipsiyi Dirmil de bulmak mümkün değildir.”⁶⁰

Şimdi de internet sitelerimize bir bakalım.

TUFAK sitesi: “Sipsi adı (ince küçük) anlamına gelir. Ege bölgesinde ve Teke yöresinde kullanılan çalgılardandır. Sipsi ile çalınan halk ezgilerinin oyunlu olanlarına Sipsi oyunları da denilmektedir. Sipsi’nin boyu biçimi ve perde sayısı her çalan ve yapan Ustaya göre değişmektedir. Gövde kısmı 20 cm kadardır. 1 veya 1,5 oktav civarında ses genişliği vardır. Eksik perdeli oluşu çalınmasını bir kat daha güçleştirir, ancak eksik perdeli olması yöre özelliğindendir.” (www.burdur.gov.tr)

burdur.com.tr:

“...Mahmut Kılıç’ın ölmesi üzerine yörede bu çalgıyı yapan Mehmet Bedel isminde bir tek sipsi Ustası kaldı...” “Şu anda evimin altını atölye haline getirdim.”

Sipsili burada kişi reklâmında kullanılmaktadır.

Bir reklâmımız vardı, “yüz kapı hemen, bin kapı yarın” Adı geçen Ustamızın fazla yorulmaması için binlerce sipsiliyi hemen temin ederiz.

⁵⁸ Hamit Çine, Burdur Ticaret Ve Sanayi Odası Dergisi Burak Basın Yayın Sanayi Tic.Ltd. Şirk. Basımı.

⁵⁹ Burdur life-Burdur Belediyesi Kültür Hizmetleri: Sayfa 56 -57

⁶⁰ 3-a-Mehmet Bedel-Birinci Burdur Sempozyumu Bildirileri: Sayfa 1230 – 31 -32 -33
3-b-Tufak Sitesi

<http://www.byegm.tr/>

Bir üst parağrafdaki bilgileri almış sitesine koymuştur,

<http://www.uludagsozluk.com/aut>

25."halk arasında penis"Çerkes çorbası-Nargile ağızlığı-Balıkların su üzerindeki yüzgeç hareketleri-Pek iç açıcı bir sese sahip olmayan üflemeli bir çalgı –Erkek kediye verilen isim.-

Bu bataklıkta bulunan sinekler bu kadarla kalmıyor ama yazarak olayı daha da uzatmaya gerek görmüyorum.

TÜRKÇE BİLGİ.

"Sipsi 15-25 cm uzunluğunda ince bir kamıştan yapılır. " Ve ses alanı sınırlı olduğundan...

<http://nedir.Antoloji.Com>:

Olumsuz bir yayını yoktur.

<http://tr.Wikipedia.org>:

"Sipsi 15-25 cm uzunluğunda ince bir kamıştan yapılır. Delikler yörede yaygın olan ezgileri çalacak şekilde Hüseyini dizisine göre açılmıştır ve ses alanı sınırlı olduğundan diğer dizilerin çoğunun çalınması mümkün değildir. Sipside akort yapılmadığından değişik boyda sipsiler kullanılır. "

TÜRKÜ DOSTLARI. BİZ:

"Sipsi adı (ince küçük) anlamına gelir. Sipsi ile çalınan halk ezgilerinin oyunlu olanlarına sipsi oyunları da denilmektedir. Sipsinin boyu biçimi her çalan ve yapan Ustaya göre değişmektedir. Gövde kısmı 20 cm kadardır.1 veya 1.5oktav civarında ses genişliği vardır. Eksik perdeli oluşu çalınmasını bir kat daha güçleştirir. Ancak eksik perdeli olması yöre özelliğindendir. Yedi delikli sipsilerin alttan iki deliği açık olmak üzere diğer delikler kapatılarak çalınır. Sipsinin kenar seslerinde devamlı olarak beş delik (perde)kapalı olarak tutulur. "

BALKAN UNİVERSİTY:

"Sipsi adı (ince küçük) anlamına gelir. Sipsi ile çalınan halk ezgilerinin oyunlu alanlarına sipsi oyunları da denilmektedir. Genellikle teke yöresinde sipsi ile çalınan ezgilerin ölçüleri dokuz zamanlıdır. Sipsinin boyu biçimi ve perde sayısı her çalan ve yapan Ustaya göre değişmektedir. Gövde kısmı 20cm kadardır.1veya 1.5 oktav civarında ses genişliği vardır Eksik perdeli oluşu çalınmasını bir kat daha güçleştirir. Ancak eksik perdeliolması yöre özelliğindendir.Yedi delikli sipsilerin,alttan

iki deliğiaçık olmak üzere diğer delikler kapatılarak çalınır

1Bbibilgi.com:

Bu site bilim ahlakına uyarak bilimsel hata ve yanlıştan uzak durmuştur.

EĞİTİM YUVASI: [http://.egitimyuvasi.com./forum-muzik –aletleri](http://.egitimyuvasi.com./forum-muzik-aletleri)

Tufak sitesinden kopyalanmış aynı yanlışları sitesinde yayınlamaktadır.

Bu kadar internet sitesini taradıktan sonra bir sonuca varmamız kolay olacaktır. Bütün siteleri taramak bataklıkta tüfekle sivrisinek avlamaktan başka bir işlem olmayacaktır. Önemli olan bize bir fikir vermesidir. Bize bir yol göstermesidir.

BURDUR ARAŞTIRMALARI DERGİSİ:

Şengül Kazan Kırçık

“ Batı Akdeniz bölgesinde...

Bir ağaç ve ya tekne üzerine teller takılmasıyla dikey ve yatay olarak çalınırlar.

Eksik perdeli oluşu çalınmasını bir kat daha güçleştirir.

Yedi delikli sipsilerin Altan(alttan)iki deliği açık olmak üzere diğer delikler kapatılarak çalınır.

Tiz ve ince seslere doğru normal şiddetinden daha güçlü bir nefes gerekmektedir.

Sipsinin ses genişliği 1,5 oktavdır.

Yarım sesleri çıkarmak için perde bulunmadığından bu sesler nefes yardımı ile çıkarılır ⁶¹.”

Biz yanlışları, yalanları, atmasyonları, düzeltme merkezi değiliz. Ama aman gözümüzün içine baka baka da bizimle, bilimle dalga geçmelerine de kayıtsız kalamayız. Kötüden, yanlıştan, kusurlardan bilimsel saptırmalardan örnek olmaz ama doğruları nasıl belirteceğiz.

Yukarıda bireylerin, sitelerin neler yazdığını ayrıntısı ile sizlere ulaştırdım. Siteler çığlar gibi önüne ne geldiyse silip süpürüp gidiyor Doğru mudur, yanlış mıdır sormadan sorgulamadan yaz babam yaz yapıyor. Yazıyor da doğruyu yazana iyi veya kötü bir şey diyemiyor.

⁶¹ Şengül Kazan Kırçık, *Burdur Araştırmaları Dergisi*, s.94, 95, 96.

Gelin dostlar birlik olalım. Beraber yazalım. Varsa yanlışlarımızı düzeltelim.

Bizden önce bilime tekniğe uygun olarak yazılan, çizilen, derlenen kısacası harcanan tüm emeklerin önünde saygıyla eğiliyorum

“İlim, ilim bilendir

İlim kendini bilmektir.”⁶²

Mevlana

Sipsilimiz, curamız, Yörük kemenemiz, eğitimiz, çobandüdüğümüz gibi sazlarımız yaşamımız gereği ve doğadan alınan malzemenin fiziki yapısı içinde bilerek ve istenerek küçültülmüş, küçüldükçe işlevi, görevi büyümüş, müziği ve fiziki yapısı genişlemiş büyümüştür. Fiziki yapı oluşturulurken, yamacılıktan ve taklitçilikten uzak durulmuş diğer ulusların orglarında kullandıkları yatay, düz dil yerine silindirik sipside dikey dili bularak (sipsilinin sipsisini) müzik sanatında farkı, farklılığı yakalamış kimlik ve kişiliğini ispatlamıştır.

“sipsili ufak demektir”

Hamit Çine

Sipsilinin (sipsinin) tarifi sözlüklerden ve ansiklopedilerden alınarak yukarıda yazılmıştır. Biz yine de kendi tarifimizi öze bağlı kalarak yapalım. Doğadan alınan (söğüt dalından, kargıdan, otlardan) doğanın içinde bize en çok uyan, gelişmeye en yatkın hareketli kıvrak, uyumlu, türkülerin bütün dizilerini çalabilen, üflemeli bir çalgımızdır.

Açıklamamızı sürdürürsek sipsili (sipsi) bilinmezlik denizinde yüzen bilinmezlik değildir. Bilmezlerin de bileceği bir değer değildir. Bilmezlerin kendi gözleri bağlı olduğu gibi etrafında bulunan uydularının da gözleri bağlıdır.

Prof. Dr. Kadir Karkın’a da bir uğrayalım.

“Peki, herhangi bir müzik türünün geliştirilmeye uygunluğunu nasıl anlarız? Yani müziğin armonik yapısı, biçimi, makamsal yapısı gelişmeye uygunsa elbette bu müzik türü de gelişmeye uygundur. Genelde çalgıya uygulanan müziğin çalgılarının da metot ve fiziksel özelliği gelişmeye uygunluğu esastır.”(Prof. Dr. Kadir Karkın, 1.Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu)

Teke yöresi türkülleri (Avşar türkülleri) çoğunluğu 2 ve 3 sesli olarak çalınırlar. (Erol Parlak, Savaş Ekici, Yöre Ustaları) Teke türküllerinin dizisinde 8, 9, 10, 11, 12 ses bulunur. (Avşar beyleri, Yağmur yağar şıpır şıpır)

⁶² Basından çıkma.

“Sipsili İlkel bir sazdır.”

Hamit Çine

İlkel bir saz bu kadar gelişmiş bir müzik yapabilir mi? İlkellik bizim sipsilimizde (sipsimizde) değil, beynimizde, yüreğimizde, eksik ve olgunlaşmamış, bilim ve teknikten uzak, yozkültürümüzdedir.

Biz kendi kendimizi küçültürken, ilkel ve aşağılık sayarken eloğlu bize ne diyor. “Eğer sizdeki temalar bizde olsaydı biz dünyayı yerinden oynatırdık.” Bele Bartok

Bu temaları yaratan sazlarımıza ne denir.

“Bayağılık kişinin kendisini satmasıyla başlar.”⁶³

“Okumuşlarımız, egemen yabancı kültürler ve yoz kültürlerin etkisiyle,kültürümüze, tarihimize, halkımıza ve bizzat kendimize yabancılaşmış,

O büyük çoğunluk ki: günlük yaşamın eski yabancı-yoz kültür ürünleri egemen kılınmış, tarihsel koşullarla bağlanmış gözleri, görmez, bilmez, algılayamaz olsun istenmiştir.”⁶⁴

Ha! Diyebilseydin ben bildiklerim bunlardı. Ben bu kadarını yaptım,yapabildim,

benim bildiklerim bunlardı. Eksişim, hatam, yanlışım var mıdır acaba? Benden sonra gelenler bilimin aydınlığında sizler daha doğrusunu, daha iyisini, daha güzelini yapın. Meydan sizin. Eğer sıkışırsanız ben buradayım, demek, diyebilmek büyüklük değil midir? Sizler yetiştiniz gözüm arkada değildir diyebilir misin?

Onunla bununla çekişmiyorum. Gelecek nesillere haber veriyorum. Bilimsel görevimi yapıyorum.

Ben bilim dünyasına yazdım, yazıyorum, yazacağım. Benim kişilerle sorunum yok.

“Çalgılar, malzemesi ses olan musiki sanatının gerçekleştirilmesinde rol alır. İnsanoğlu musikisini beğenisi ve ihtiyacı doğrultusunda geliştirirken, çalgılar da bu musikiyi seslendirebilecek biçimsel ve teknik özellikler kazanmıştır.”⁶⁵

Biz yinede yüreğimizdeki kini nefreti, ezikliği, kederi silmek, yok etmek için sevgi değirmenini kurup, kurduğumuz değirmende, kinimizi, nefretimizi ezikliğimizi kederimizi öğütüp yok etmeyi denemeliyiz. Başarmalıyız. İşte o zaman başarı bizimle olacaktır.

⁶³ Basından çıkma.

⁶⁴ Muammer Sun-Murat Katoğlu, *Türk Kalarak Çağdaşlaşma Türkiye'nin Kültür Sanat Sorunları*, Müzik Ansiklopedisi Yay., s.19.

⁶⁵ Zehra Tülin Değirmenci, “Geleneksel Çalgılarımızda Ontolojik Temeller ve Biçimsel Değişmeler” (Yayın-lanmamış Yüksek lisans Tezi: Giriş bölümü)

Buracıkta sorulması gereken, fakat bir türlü sormadığımız, sormadığımız, soruları soralım cevaplar arayalım.

Sipsi nedir?

Sipsili(sipsi)İlkel bir halk çalgısı mıdır?

Fiziksel özelliği nedir?

Fizik biliminde yeri var mıdır?

Hangi boru tipine girer?

Hangi dizileri çıkarabilir ?(Diya tonik-pente tonik)

Çalma tekniği nedir?

Çalarken de yeni sesler çıkarılabiliyor mu?

Sipsili (sipsi) Karar sesinden başlayarak kaç ses çıkarabiliyor?

Türküleri çalarken kaç sese ulaşabiliyor?

Sipsilinin(sipsinin) ses genişliği nedir?

Ön sorulara cevaplar arayalım. Sorunları, soruları harman gibi ortaya yığıp da çözümü unutmayalım. Bize düşen dönüp yeniden düşünmek. Kendimizi denetlerken, kendimizden öncesini de yargılayıp, sorgulamalıyız. Bizden öncekilerin ışığından aydınlanırken bir taraftan da onların doğru metotlarla doğru çözümlere ulaşp ulaşmadıklarına bakmak gerekmez mi?

“Düsturum daima bilim+gönül olmuştur; gençler bilim için akıllarını matematiğe sarılarak, gönüllerini ise Türkçeye sarılarak geliştireceklerdir.”⁶⁶

“Ezgiyi yaratan kimse, akademik bir öğrenim görmüş olan sanatçıyı kısıkvrak bağlayan estetik prensiplere ve sınırlı forumlara asla aldırış etmez. Bu yüzden, Türk Halk Müziğinin ezgisel yapısı ilginç bir özellik, saygın bir kişilik ve sağlam içerik taşıyor.”⁶⁷

Türk Halk Müziğini yaratmaya aracılık eden çalgılarımızda aynı özelliği, aynı güzelliği taşır ve sergiler. İş i uzatmadan, kocatmadan dönelim ta başa ne demiştik? Prof. Dr. M. Ayhan Zeren’e bir varalım. “Bu çalgılarda boruya yan delikler açılmıştır. Deliklerin temel işlevi hava sütununun boyunu değiştirerek farklı frekanslı titreşimler yapmasını sağlamaktır.”⁶⁸(13a)

Şimdi ses veren borular kanunun yazalım.

⁶⁶ Oktay Sinanoğlu, *Bye bye Türkçe*, Bilim+Gönül Yay., s.X.

⁶⁷ Veyssel Arseven-Salih Turan, *Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s.

⁶⁸ Ayhan Zeren, *Müzik Fiziği*, Pan Yayınları., İstanbul, s. 220.

AÇIK BORULAR:

Kanun: 1-“ Açık bir borunun ana sesinin yüksekliği, borunun uzunluğu ile ters orantılı olarak değişim gösterir

Konun: 2-Açık bir boru, ana sestten başka, bütün armonikler serisini de verebilir; ve bunları, genel olarak ana sesle birlikte çıkarır.

$$N=k v / 2l \text{ formülü ne ulaşırız}^{69}(13b)$$

KAPALI BORULAR:

Kanun: 1-“ Ana sesin yüksekliği uzunlukla ters orantılı olarak değişim gösterir.

Kanun: 2-Ana ses, aynı uzunluktaki bir açık borunun ana sesinin kalın oktavını teşkil eder.

Kanun: 3-Bir kapalı boru, ana sestten başka, tek harmonikleride verebilir,ve hakikatte de böyle bir boru ana sesle birlikte bu harmonikleri çıkarmaktadır.

$$N= (2k+1) V / 4l$$

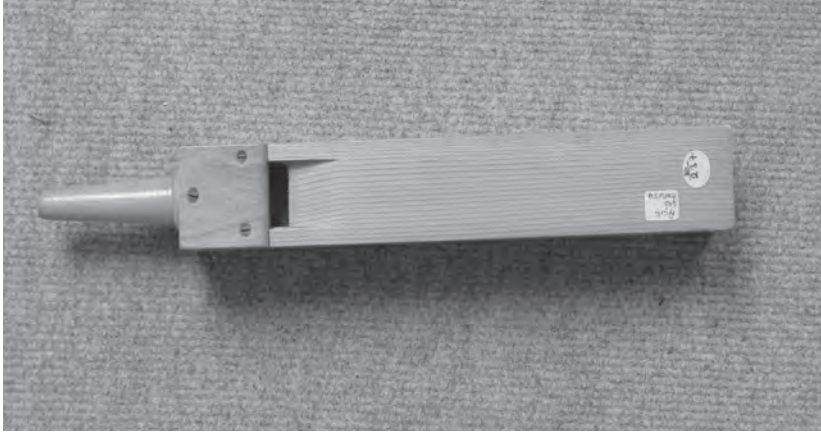
Formülüne ulaşırız. ⁷⁰(13c)

Flüt ağızlıklı konik ses borusu(Burdur Cumhuriyet Lisesi Fizik laboratuarı)

69 /b M. J. Lemoine-M. A. Blanc, *a.g.e.*, s. 180,181,182,183.

70 /c M. J. Lemoine-M. A. Blanc, *a.g.e.*, s. 180,181,182,183.

Flüt ağızlıklı silindirik boruBurdur Cumhuriyet Lisesi Fizik laboratuvarı

Öncelikle borular üzerinde duralım. Boru, çobandüdüğü yapmak için kargıdan kestiğimiz iki ucu açık bir silindirdir. Şöyle başlamak en doğusu olur.

A-İki ucu açık borular. (Bizim sipsili-sipsimizin borusu)

B-Bir ucu açık bir ucu kapalı borular.

Boruları şekillerine göre de ayırabiliriz.

A-Silindirik borular

B-Konik borular

“Boruyu bir çalgı haline getirmek için açılması gereken yan delik sayısı borunun özelliklerine bağlıdır. İki ucu açık silindirik borulara (flütteki gibi) altı delik açılarak yedi perdeli diyatonik dizi çalınabilir. Delikler kapalıyken borunun bütün boyundan yararlanılır ve bu durumda, borudaki hava temel titreşim moduyla (birinci titreşim moduyla) titreşir. En alttaki delik açılınca borunun etkin boyu kısalmır; hava sütunu daha yüksek bir frekansta titreşir. Delikler sırasıyla açıldıkça frekans ve dolayısıyla perde gitgide yükselir. Altı delik te açılınca dizideki yedi ses tamamlanmış olur.”⁷¹a, Zeren müzik fiziği 1995-Ayhan Matbaası İstanbul

“ÜFLEME ÇALGILAR:

Bu bölümde ise içi boş bir boru içindeki havanın (hava sütununun) titreşmesi yoluyla ses çıkartan çalgıları inceleyeceğiz.

Çıkan sesin yüksekliği borunun uzunluğuna bağlıdır: Boru kısaltıldıkça, ses tizleşir.Delikler açılıp kapatılırken aslında, borunun içinde havanın titreştiği bö-

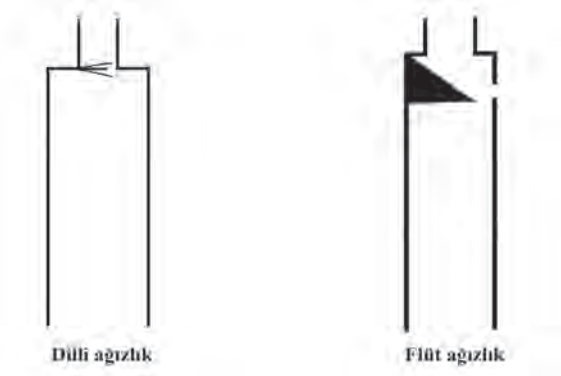
⁷¹ a.g.e., s. 220.

lümü uzamakta ya da kısalmakta, böylece de flütten çıkan ses tizleşmekte ya da pesleşmektedir. Hava sütunu kısa olduğunda çıkan sesince, uzun olduğunda kalındır.”⁷² (Otto Karolyi-Müziğe giriş –Pan yayıncılık

Şimdi fizik kanunlarına göre bir borunun üzerinde altı delik açalım. Bu altı delikten yedi ses elde ederiz. Üfleme ve açma kapama yöntemi ile sekizinci ses de elde edilir, Sekiz ses elde edilen bu boru, çobandüdüğü, mey, sipsili(sipsi) kemik düdük, çam düdüğü uyguncaklı düdük, çifte gibi halk sazlarımızdır. Öncelikle penta tonik, (beş sesli dizi) arkasından da yedi sesli dia tonik dizi çalınmaz mı? Bu ön bilimsel bilgiler verildikten sonra ayrıntıya sonradan gireceğim.

Yukarıda iki ucu açık boru, bir ucu açık, bir ucu kapalı boru demiştik. Başa dönerek bir ucu kapalı boruları yeniden tanımlayalım.

“Kamışlı çalgılardaki ağızlıkla, takıldıkları ucu etkili bir biçimde kapatırlar. Bir ucu kapalı (ağızlık takılmamış) bir borudaki havanın doğal titreşim frekanslarını hesaplamak için (5.11) bağıntısının kullanılabileceğini görmüştük.”⁷³ Zeren

Şimdi dönüp bizim Sipsilimize baktığımızda bir ucu kapalı silindirik bir borudur dememiz tam bir bilimselliktir.

Boruları iki guruba ayırarak incelemiştik şimdide ağızlıkları(sipsileri) inceleyelim. Öncelikle kendi halk çalgılarımızda bulunan sipsileri tanıyalım.

“Silindirik sipsi. Sipsili (sipsi)sipsisi, uyguncaklı düdük sipsisi

Yassı sipsiler. Zurna, mey sipsileri, çam düdüğü sipsisi

Flüt ağızlıklılar. Flüt, dilli düdükler, karabaş düdük

Zarlılar. Klarinet

⁷² 14-b Otto Karolyi, *Müziğe Giriş*, Pan Yay., İstanbul, s.148,149.

⁷³ a.g.e., Sayfa: 223

“ AĞIZLIKLARIN TASVİRİ

İki nevi ağızlık vardır: Flüt ağızlıkları ve dilliler.

1-Flüt ağızlığında, körükten veya üfleyenin ağzından C mecrası vasıtası ile gelen hava, ağızlığın ağzı (bauche veya lumiere) denilen dar bir A aralığından geçerek üst dudak adı verilen ince B şivli kenarına rastlar(Şek.137) bu hava bir lokomotif düdüğünde olduğu gibi (Bölüm 7) sıra ile bir dışarıya bir içeriye doğru çıkar ve ağızlık yalnız başına, borusuzişlediği vakit duyulan bir ses hasıl eder.

2-Dilli borularda hava dikdörtgen biçiminde birpenceresi bulunan bir kutuya gelir; bir ucu tespit edilmiş madeni bir L dilciği (languette)bu kutunun deliğini kapar.şekilde temsilen gösterilmiş bulunan serbest dilli ağızlıklarda dilciğin boyutları deliğin boyutlarından biraz küçüktür, öyle ki dilcik titreşirken kenarlara rastlamadan girip çıkabilir. Dilciğin titreşimleriyle kesik bir hava akımı husule gelir ve bunun neticesi olarak ağızlık yalnız başına işlediği vakit duyulan bir ses çıkar.”⁷⁴

Bilimin kendi malları olduğunu sanan bazı uluslar yatay dilli ağızlıklar üretmişlerdir. Biz Türkler ise sipsilide (sipside) silindirik bir boru üzerinde dikey bir dil açarak farklılığını,farkımızı yaratıp bilim dünyasına emanet etmiştir.

FLÜT AĞIZLIĞIDİLLİ AĞIZLIK

Bir org ağızlığı ile bizim sipsilimizin (sipsimizin) ağızlığını yan yana koyar inceleysek aynı fiziksel kanunlara dayandığını görürüz. Bizim sipsimizde (ağızlığımızda) bize özgü,kişiliğimize ve müziğimize uyan, bize has, biz olan silindirik, dikey duran, dikey dilli bir saz yaratmışızdır. Bu taklitçilikten, yamacılıktan, öykünmecilikten uzak bir sanat eseri değil midir?

Sipsilinin (sipsinin) sipsisi dilli bir sipsidir.(ağızlıktır).

SES VEREN BORULAR:

İçindeki hava sütunu titreşim haline koyulduğu zaman bir müzik sesi veren herhangibir boruya ses borusu denir.

AĞIZLIKLAR:

Müzik aletlerinde kullanılan ağızlıklar iki türdür.

Flüt ağızlığı:

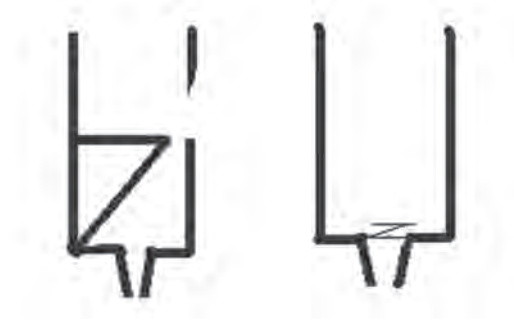
Yapılışı bakımından bir düdüğe benzer ağızlığa üflenen hava, küçük bir odacığı geçtikten sonra ince bir aralıktan çıkar ve keskin bir levhaya çarparak,nöbetleşe bo-

⁷⁴ M. J. Lemoine-M. A. Blanc, *a.g.e.*, s.186,187.

runun dışına ve içine gider. Böylece, boru içindeki hava sütunu titreştirilmiş olur.

Dilli ağızlık:

Üflenene hava ağızlıktan ses borusuna açılan küçük bir pencere önüne konmuş olan ve dil denilen çelik veya ağaçtan yapılmış ince bir lamı titreştirir: (şekil 104 b) Bu dilin titreşmeleri, boru içerisine, kesikli bir hava akımı gönderir.”⁷⁵

Flüt ağızlığıDilli ağızlık

Sipsili de (sipsi de) iyi bir Ustanın elinde tarih boyunca müzik yaratmaya devam ediyor, devam edecek.

Sipsilimiz hangi dizilerden başlayarak hangi dizileri çalabilir:

“ Öncelikle Pentatonik dizi: Sıf. (Fr.Pentatonigue)Müz.Yarım tonluk aralıklar içen (emitonik) yada içermeyen (anemitonik)beş seslik ıskala(ikinci türden pentatonik ıskalaher tür armonik etkinin dışındadır.Öbür türü ise,melodik hareketin yönüne göre,zayıf derecelerin atlanıp kuvvetli derecelerin kullanılması sonucudu.”)⁷⁶

Diatonik: Fransızcası “diatonigue” Bu sistem beşliler çeviriminin ilk yedi sesinden elde edilen notalara göre kurulmuştur. Birbirini izleyen bu notalar ya olduğu gibi kalır (Pisagor sistemi) yada çeşitli etkiler sonucu, ilk anlamlarından uzaklaşmadan hafifçe yer değiştirir.(Zarlino sistemi)

Tonal armonide“diatonik” terimi seslerin arasına sokulan “kromotik” dereceler hesaba katılmadan yapılan ses sıralamasını belirtir. (Klavyeli çalgılarda sadece beyaz Tuşlar)⁷⁷

Sipsilimiz (sipsimiz) hangi dizileri çalabilir demiştik; başlangıçta pentatonik,boru üzerine altı delik açınca diatonik dizi çalındı.İleride hangi dizileri çaldığı açık açık gösterilecektir.

⁷⁵ Reşat Otman, *Fizik III-F*, s. 127.

⁷⁶ Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedi.

⁷⁷ Ahmet Say, *a.g.e.*, s.44.

Başlarda bu makalenin yazılması için bir sürü hazırlık yapmıştık bu hazırlıkları birer birer açalım. Ne gereği vardı? Bu kadar niye uğraşıyorsun? Aklını çomaç edip yedin mi diye soranlar olacaktır. Dayanma yüzeyini mi kaybettin. Yaşlandıkça daha mı duyarlı oluyorsun diyenlere ne diyeyim? Yalan pazarında toz duman sanatlar var onları kovalamak için uğraşıyorum.

Bu araştırmaya kimler mi katıldı? Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi öğretim üyesi Yardımcı Doçent Doktor Cenk Celesun; S.D.Ü.G.S. F.Öğretim Görevlisi Levent Yüksel; S. D. Ü. Müzik Kültürleri Araştırma Merkezi Müdürü Çetin Koruk;

Müzik Öğretmeni Ali İhsan Erkan; Araştırmacı Derlemeci Organalok Abdurrahman Ekinci; Por.Dr.Kubilay Aktulum,Yöre sipsili sanatçısı Hüseyin Demir katılmıştı.

Bu araştırmada hangi deney araçları mı kullanıldı? Sonometre, flüt ağızlıklı silindirik boru, flüt ağızlıklı konik boru, flüt ağızlıklı kare pirizma şeklinde boru bir siren, delikleri açılmamış kargıdan bir boru; delikleri açılmış bir çobandüdüğü, İki ayrı uzunlukta sipsili(sipsi);Süleyman Demirel Üniversitesi Sütüdyosunda bulunan tüm araç ve gereçler vardı.

Bu deneyde dediğim dedik, çaldığım düdük demeden, ben dedim öyledir, öyle olmalıdır, diyerek bir boşluğa düşmeden şu bilimsel bakış ve duyulara her zaman uyacağız.

a-Bakan göze göre;

b-Dinleyen kulağa göre;

c-Ölçümü yapacak makinelerin ölçümüne göre;

d-Sipsiliyi ve diğer deney araçların öttürecek(çalacak) kişinin çalmasına, Uсталığına göre;

e-Deney de kullanılan çalgı aletlerin o andaki durumuna göre;.

f-Deneyde kullanılacak sipsilinin (sipsinin) uzunluğuna göre;

Bütün yan etmenler, ruhsal etmenler, teknik etmenler, çalışmamıza etkili olacağı göz önünde bulundurularak çalışmamıza devam edeceğiz.

Tarih 03.06.2009, saat 20, yer S.D.Ü.sütüdyosu. Hüseyin Demir 14 cm uzunluğundaki sipsilisi (sipsi) ile bizim onu duyduğumuz, onun bizi duyamadığı ortama geçti. Elinde do karar bir sipsili olduğunu söyledi. Öncelikle sipsili akort edildi. Öğretim görevlisi Levent Yüksel ses alma ve ses ölçme cihazının başında idi.

“Hüseyin bey! Sipsilinin bütün deliklerini kapatarak şiddetle üfleyin. İsteddiğini mikrofon aracılığı ile iletiyordu. Hüseyin Usta sipsilisine üflemeye başlamıştı. Levent hoca sol-la-si notalarına arka arkaya bastı. Sonra do sesini bastı. Hüseyin

Usta başlangıçta do sesini çıkartıyordu. Levent hoca do sesini iyice kayıt altına almıştı. Birinci parmağınızı kaldırın üfleyin. Sipsili arka arkaya sesleri çıkarıyordu. Belirlediğimize göre, ilgili makinenin kayıt ettiğine göre, do-re-mi fa-sol- la-si –do sesleri kayıt altına alınmıştı. Benim duyabildiğim bunlardır. Ayrıntıyı Levent ve Cenk hocam yazacaklar.

Hüseyin Ustanın üzerinde iki ayrı uzunlukta yani iki ayrı kararda sipsili (sipsi) bulunuyordu. Hüseyin Usta aynı işlemi ikinci sipsilisi ile de yaptı. Ayrıntılı yazıyı Cenk hocamla Levent hocam yazacaktır.

Levent Hocam:” Hüseyin bey bu çalışmamızı birde türkü çalarak deneyelim”

Sipside Burdur un sayılı uzun havalarından Yağmur yağar şıpır şıpır buz gibi. Bende eriyorum çürük tuz gibi .Gocang ile geçincemen yoğ ise .Boşan gel kabulümsün kız gibi.Kulaklarıma çok ta güvenemem ama dizisinde 11 ses olan bir türkümüz çalınıyordu.Sonra Muğla’ya geçildi;Kerim oğlu zeybeği çalındı anladığım kadar dizisinde 11 ses vardı.Bu zor olayı bu gurup tekrar bir araya gelerek yeniden yaşayacaktır.Ben de sizlere yazacağım.

Konunun sonuç bölümüne geçmeden sipsili (sipsi) için Mahmut Ragıp Gazi Mihal’e ve derleme sözlüğümüze bakmadan geçmek olmaz

“En eski (borgu) kelimesine gelince: o, eski kitaplarında da belirttiğim gibi, batı Türkçesinde (boru) olmuş, fakat Asya da her ikisinin türlü söylenişleriyle yaşamakta bulunmuş, hatta Farsçaya bile girmiştir: borizen yapılmıştır. Mızıkacılar dilimizde (borazan) yaşadığı gibi, çoban çocuklarımız da ağaç kabuğundan en eski Türkler gibi bura bura boru yapıp ve sipsi (sıbzgı) takıp öttürürler. (Bak: Çocuk çalgıları).

Anadolu ve Trakya da çocuk düdüklerinin yapılma adetleri çeşitlidir; fakat aslının bir uydurmalık değil, bir gelenekten kalmalığı apaçıktır: tekerlemeleri ve göreneği vardır.

Ağaç kabuğundan boru burup tepesine (sipsi)takmaları çocukların ayrı bir marifetidir. (Sipsi) ile (boru) (yani eski söylenişlerden olarak sıbzgı ile borgu) bu oyuncakta iç içe geçmiş bulunuyor.”

SONUÇ

Yazının içinde sipsinin Fizik kanunlarına uyduğunu, bu kanunlara göre yaratıldığını, bir eksikliğin veya bir fazlalığının olmadığını fizik, matematik müzik kanunlarını sipsilide bulmak daha kolaydır desek yanılmış olmayız.

Kişilerin ve sitelerin kasıtlı, bilmeyerek, anlamayarak, kes yapıştır yöntemini uygulayarak yaptıkları bilimsel hatalarına bilimsel cevaplar verilecektir.

Sipsili(sipsi) ilkel bir halk çalgısı değildir. Bilim kanunlarına uygundur.

Sipsili(sipsi)sözcüğünün anlamı küçük demek değildir.

Sipsili sadece Burdur da çalınır tanınmaz bütün Türkî Cumhuriyetlerde tanınır ve çalınır. Hem de insanlık tarihi ile birlikte.

Sipsili dilli düdük değildir. Dilli düdük çocuk oyuncaklarında zipside, Türklerin dilli düdüklerinde, karabaş düdüklerde bulunur. Avrupa'nın flütünde de dil bulunur.

Her yörede her karar sipsili yapılır çalınır. Karar işi kulak işidir.

"Sipsili ince ve küçük anlamına gelir" Yazanın, konuşanın, saçmalığıdır. Lütfen derleme sözlüğünün, Türkçe sözlüğün ilgili maddelerine bakınız.

Sipsi oyunları diye bir şey yoktur. Teke yöresi oyunlarının adlarını yazalım: Menevşeliler, tüngümler, ayak sallamalar, kabaardı, yayla yoları, zeybekler, kadın oyunları, Zortlatmalar, tek zeybekler, kesik zeybekler, gökte yıldız elli altmış, gaggili,daddiri.

Sipsinin biçimi hiçbir zaman değişmemiştir. Silindirik bir borudur. Sipsilinin boyu ise, şu anda si ve do karar sipsililerde 14–16 cm uzunluğundadır. Üstte beş, altta bir deliği vardır.

Sipsili eksik perdeli bir çalgı değildir. Bilgilikten gelen bir kişinin omuriliğinden attığı bir atmasyondur.

Yörede eksik perdeli bir türkü yoktur. En geniş dizili türküler Teke Yöresinde bulunur.

"Sipsili yapan Usta kalmamıştır." Yüzlerce sipsili yapan Usta adı ve adresi verebilirim. Konuyu kullanarak sömürü aracı haline getirmek sömürücülüğün, irkefliğin, ta kendisidir.

Tüm siteleri Halk sanatlarına saygılı olmaya davet ediyorum. Halk sanatları eğlenilecek, küçümsenecek, dalga geçilecek meta değildir. Yani ne demek oluyor:"Sipsili penistir."

Sipsilinin boyu 15–25 cm değildir. Ses alanı sınırlı değildir. Geniş bir ses alanına sahiptir. Sınırsız, sonsuz bir ses alanına da sahip değildir.

"Eksik perdelidir." Değildir. Türkülerin dizileri de eksik değildir. Yurdumuzun çeşitli yörelerinde dizisinde 3–4–5- ses bulunan türküler çalınmakta söylenmektedir. Sipsilinin çalmakta olduğu dizilerde (türkülerde) 8–9–10–11–12–13 ses bulun-

maktadır. Bunu yazmamanlayanlara bilenlere saygısızlık olarak kabul edilmesin. Yöre sazına, yöre türküsüne, yöre sözüne söz söyleyenleredir.

Sipsili sadece yöre türkülerini çalmaz tüm Türkiye'nin türkülerini çalar. Dünya uluslarının da türkülerini çalar.

"Sipsili akort edilemez." Sipsili sipsisinin üzerine sarılan bir iplik sargı ile akort edilir. Bu sargı dilin boyunu kısaltırsa ses tizleşir. Bu sargı dilin boyunu uzatırsa ses pestleşir.

"Yedi delikli sipsilerde alttan iki deliği kapatılarak çalınır." Hiçbir boru (üfleme- li saz)yukarıdaki gibi çalınmaz.

Sipsilinin yarattığı boğaz havaları en az üç sesli çalınırlar. (duguk boğazı, Çörten boğazı, Dirmil boğazı, Hayta boğazı, Kozağaç boğazı, Çömlek kırdıran boğazı, Nene torun boğazı, Koca karı boğazı, Dumanlı boğazı.)

"Sipsili ile yarım sesler çalınmaz."Sipsilide bütün diziler çalınır. Bütün diyez ve bemoller çalınır.

Not: Deneye katılan Hocalardan Levent Yüksel ile ikinci buluşmamızda söz yine o çalışmamıza vardı. Levent Hocam benim sorularımdan duyulandı ve eline kalemi alarak bir portre çizdi, portre üzerinde bir si notası yazdı altına da B-4 yazdı. Sonrada bir la notası yazdı. Altına da 440-Hz yazdı. Ekledi "Kim ne derse desin veya diyebilsin, diyemez de o çalışmamız bu ölçüler içinde başlar:Si-do – re- mi- fa –sol-la –si-do seslerini içeriyordu. Bu deneyi yenilemek gereğini hissediyorum" dedi.

Tüm özel kişilere, bütün internet sitelerine bütün basınıma duymaları görmeleri dileği ile.

KAYNAK KİŞİLER

GÖZLEMCİLER

1-Prof. Dr. Kubilay Aktulum

2-Yar. Doc. Dr.Cenk Celesun

3-Levent Yüksel S. D.Ü. G. S. F. Öğretim Görevlisi

4-Çetin Koruk S.D.Ü. Müzik Kültürleri araştırma ve uygulama müdürü

5-Hüseyin Demir Sipsili (sipsi) Halk sanatçısı

6-Ali İhsan Müzik öğretmeni

7-Bölüm öğrencileri

E- İLK SİPSİLİYİ (SİPSİYİ)KİM ÇALDI

Sipsili (sipsi)kör pınara su, güle koku, canlıya doku, hatta sabana oku, İsmail Evcil'in, Ali Tekin'in elinde körün beyaz bastonudur. Nereden çıktı? Niçin böyle oluyor? Böyle mi olmalı? Böyle tarafa mı girmeli diyorsanız bu makaleyi okuyunuz

Ne mi oluyor? Neler mi yapılıyor? Nerede kime karşını yapıyor. Gelin gelin beraber izleyelim.

Bizim toplumumuzda 80 li yıllardan önce, bunu bilene soralım. Bir yaşlıya danalım danışalım. Belki hata olur, hata yapabilirim diye düşünenler çoğunlukta idi. Şimdi öyle mi? Kişi her şeyi bilir. Her şeyden anlar. Bir işin bir ucundan tuttuysa, her şeyi başarır, becerir.

Gezinip durmanın gereği ne ki? Yolu dağdan aşırarak varken, dolandırmak neden?

Soralım şimdi?

Sipsili (sipsi)sadece Burdur İlinde mi çalınır?

Sipsili ilk defa devlet kayıtlarına ne zaman girmiştir?

İlk devlet kayıtlarına kim tarafından çalınmıştır?

Devlet kayıtlarına sipsili çalma hangi tarihte yapılmıştır?

Bu kayıtlara hangi karar sipsili ile çalınmıştır?

Ne olacak şimdi? Deriz ya: Kim, nerede, nasıl, kime çaldıysa çalsın demek kolay.

Keşke eğip büğmeden, sağa sola sapmadan, kediye aslanı boğdurmadan, deveyi bir bardak suda boğmadan doğruları doğru alacaklara verebilseydik. Ama nerede? Yaparlar mı? Suyun başına oturanlar, ağa baba destekliler, kalem efendileri, masa başı kahramanları, dayı amca dayatmalı, ayağı yere basmayan, bacağı köstekli, dili peltekli, akıl fukarası, Usta defoluları yapacaklarını her zaman her yerde yapmaktadırlar

Halk bilimin (folklorun) gerçek sahipleri, emek çekenleri, akademisyenler, müzik fiziğini okuyanlar, teknik üniversitede okuyanlar, araştırmacılar, organaloglar (saz bilimciler) meydanlar sizi bekliyor. Alın kalemlerinizi, çıkın yollara yazın doğruları. Teyemmüm suyu görsün bozulsun, şeytan bismillayı duysun dağılsın.

Yeter! Yeter! İstiyorsanız daha fazlasını yazalım. Ama sınırimi aşmak istemiyorum. Bir kere de doğruları yazın, tüm yazdığınız yerlerde.

Kim, ne zaman, nerede, kimin yanında hangi kuruma ne çaldı, ne ile çaldı, öncelikle bunun üzerinde duralım. Dolambaca sapmadan, gerçekleri örtmeden, sağa sola yalpa yapmadan, ilim disiplini içinde ahlaklı bir şekilde doğruları yazmak gerekmez mi?

Bilim önderimdir.

Müzikçiler rehberimdir.(Ustalar)

Müzikologlar görmeyen gözüme ışık, duymayan kulağıma sestirler.

Etno müzikologlar sözüme sazıma götüren yolumdur.

Araştırmacı, derlemeciler aklımdır.

Fizikçi, matematikçiler yolumdur.

Yazacağım her satır namusum, şerefim ahlakımdır

“Dirmil ve civar köylerinde kullanılan sipsi tınası fa diyez-sol-sol diyez-la akortlarındadır. Bu yörede çalınan sipsi sesleri birbirine çok yakındır, üç beş kişi bir araya geldiğinde aynı sese akort ederek toplu olarak çalabilirler. Si- do-do diyez seslerinde bir sipsiyi Dirmil’de bulmak mümkün değildir. Ama en güzel sipsi sesinin Dirmil’de çalınan Sol- sol diyez- la karar sipsiler olduğunu kimse inkar edemez.

“TRT ve Halk Müziği topluluklarında Si vedo sesleri kullanıldığı için ,bizim sipsimiz de ilk defa sipsi sanatçısı Mehmet Çelikdemir tarafından küçültülerek do sesine tizleştirilmiş ve 1979 yılında İzmir radyosuna çalınarak Burdur sipsisinin

TRT ye girmesi sağlanmışır.”(1.Burdur Sempozyumu-Bildiriler-2. cilt –sayfa:1231

Şimdi anlayanlar gelin bir olalım inceleyelim bu iki paragrafı. Müzikte dinleyici olanlara, özel ilgisi olmayanlara bir diyeceğim yoktur.

Sipsilinin (sipsinin) sipsisinde akort ipliği dolanmıştır.Bu ipliğin görevi ses çıkaran dilciğin üzerinde aşağı yukarı itilerek çekilerek tiz veya pest sesler elde edilmeye çalışılır. Müzik kulak işidir. Çalan Usta hangi karar sipsili çalacaksa o karara sipsisini ayarlar. Bu ayarlama işi, bir tarafa paye, bir tarafa azarlama,batırma olarak kullanılamaz. Daha doğrusu Bucaklı sanatçımız övülürken Dirmil’li sanatçımız kötülenemez.

Bu söylem sanatçılar arasında, yöreler arasında ayırım yapmaktır

Bu deyiş bir tarafı batırırken, bir tarafı kayırım yapmaktır.

Sanatçılar ve yöreler parçalanıyor.

Sonuçta kendisine pay çıkarılıyor.

Sonuçta Dirmil, Tefenni, Gölhisar, Acıpayam, Teke Yöresinin her yerini, Türk dünyasının bütününün hakkını, hukukunu, Ustalığını yok sayıyor. Bu söylem taraf olmaktır. Halk çalgılarına yarar sağlamaz. Bu söyleme denecek çok laf olur.

Haaaaaaa denseydi ki

Ben bu kadar biliyorum.

Ben bunları biliyorum.

Ben buraya kadar biliyorum.

Benim bilgim, görgüm, duygum budur deseydin, diyebilseydin,sana bir şey denmezdi.Yazdığın paragrafın sonunda : “Bana gelen sipsi talepleri - Si ve Do ağırlıklıdır.” diyerek kendinizi ortaya atsanız da herhalde alıcınız olmayacaktır. İnsanın kendisini ortaya atması, satmaya kalkışması insanın küçülmesidir. Eğer kendini, Ustalığını pazarlayacaksan, kurulu medyanın bütün dalında, basarsın parayı, yaparsın reklamını. Buna hiç kimse bir şey diyemez.

Şimdi belgesi ile tarihi ile, derleyenler ile sipsili (sipsi) kayıtları ne zaman kimin tarafından ilk defa kayıtlara alınmıştır. Ona bir bakalım.Şurasını çok açık olarak belirtelim.”Ülkemizde halk çalgıları,halk türküleri konulu ilk yazı Dr.Rıza Tevfik imzasıyla “Raks” adı ile (Nev-Sal-ı AfiyetSalname-i Tıbbi dergisinde 1900 yılında yayınlanmıştır.Ziya Gökalp’in çalışmalarını da unutmamak gerek.Seyfettin veA-saf kardeşler 1925 yılında “Yurdumuzdan Nağmeler” (İstanbul 1926) kitabıyla ilk derlemeleri yapmışlardır. Biz kendi yöremize dönelim. Sipsiliye (sipsiye)bakalım.

“Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1937-1952 yılları arasında Devlet Konservatuvarıfolklor arşivi için Anadolu ve Trakya’da yaptırılan resmi derleme-

lere bizzat katılmış bulunuyorum. 1937-1938-1941-1952 yılları gezilerinde tuttuğum notlardır.”⁷⁸

Sorumlu olmak uygar olmaktır.

Doğru ve dürüst olmak ta uygar olmaya varır.

Hakka hukuka saygılı olmak, olayı karartmamak, ham hum edip yutmamak gerekir.

“Bu yılki gezinin dikkate değer önemli bir olayı Burdur kazalarından Tefenni’de bir delikanlıdan sipsi havaları kaydetmemiz olmuştur. Genç halk sanatçısı “çifte sipsi “çalıyor.Bu 20 cm uzunluğunda ince iki kamışın yan yana bağlanmasından meydana gelmiş bir nefesli çalgıdır. Kamışların üzeri ince kiraz kabuğu ile örtülmüş ve süslenmişti. Ağzılık ödevini gören baş taraf üstten yarılmıştı.Sipsinin üstte beş altta bir deliği vardı.....Temiz sesler çıkaran bu aletten bir çok ezgiler kaydettik. (Ulus Gazetesi- 11/08/1942) ⁷⁹

“Önümüzdeki 1959 yılı yaz aylarında İstanbul’da tertiplenen Folklor gösterileri için.....Burdur Tefenni,Dirmil ve Aziziye dolayları Türkmen Yörük folkloru.....bir çok ezgileri gerek elektrik,gerek pille işleyen ses alma makineleri vasıtasıyla bandlara geçirdik.”⁸⁰

“Dinlediğimiz iki ayrı sipsiden 1935 li Ali Tekin’e ait olanın boyu ağızlığı ile beraber 20 cm, ağız 1 santimden daha azdı. Üste beş, alta tek deliği vardı, deliklerin arasına kiraz

kabuğu döşenmişti. Dinlediğimiz diğer bir sipsi ondan bir buçuk santim kadar büyüktü.”⁸¹(5)

“1938 de Devlet Konservatuarı derleme heyeti ile bu bölgede yaptığımız inceleme gezisinde Tefenni’de aldığım notlar arasında Dirmil’in Çörten Mahallesi boğaz havaları kaydı vardı, bu defa Dirmil’de toplandığımız yerde Çörten Mahallesinden kimse yok mu deyince umumi bir hayret havası esti”. ⁸²(6)

1938 tarihinde aldığı notları bize ulaştıran hocamıza selam olsun. Huzur içinde yatsın.

“Burdur’da bu oyunu bilenler üç beş kişiye inhisar edecek surette azalmıştır.

Cura ile sipsi musikisini çaldılar. Cümlesi genç çocuklardı ve Usta idiler. Sipsi dedikleri çalgı çift borulu bir düdüktür.⁸³ 1955

“Bazı oyunların adları hayvan adlarından alınmıştır. Bu danslarda çoğunluk bu

⁷⁸ Halil Bedi Yönetken, *Derleme Notları*, Sun Yayıncılık, c.1, Ankara 2006, s.7.

⁷⁹ Halil Bedi Yönetken, *a.g.e.*, s.130.

⁸⁰ Halil Bedi Yönetken, *a.g.e.*, s.136.

⁸¹ Halil Bedi Yönetken, *a.g.e.*, s.

⁸² Halil Bedi Yönetken, *a.g.e.*, s.153,154.

⁸³ Mahmut Ragıp Gazı Mihal, *Türk Halk Oyunları Kataloğu*, Kültür Bakanlığı Yay., c.3, s.118.

hayvanların hareketleri , yürüyüş özellikleri taklit edilir. Bazılarında ise bu taklit yoktur, belki kökenleri çok eski çağlara gider.”⁸⁴1961

İşte tarihler. İşte tanıklar. İşte yazılanlar. Şimdi canlı tanıklara gelelim.

Ali TEKİN: “15-17 yaşlarında idim, askere gitmemiştim. Devletten adamlar geldi. Bana sipsi çaldırdılar, kendileri kayıt ediyoruz dediler.” Ali Tekin 1935’li olduğuna göre bu tarihe 17 yaş ekleyelim 1952 yılına ulaşırız. Bu tarih derleme çalışmalarını yapıldığı son tarihe varır.

İsmail EVCİL: “Ben 1971 yılında Almanya’ya gitmek için İstanbul’a gittim. İstanbul’da araya araya radyo evini buldum. Rahmetli Nida Tüfekçi beni dinledi. Bir menevşeli bir gurbet ve Avşar Beylerini dinledi. Bundan sonra İstanbul Radyosu benim çaldığım sipsi ile açılırdı.”

Buyurun şimdi, falan sipsi ile, filanilk defa çalmıştır demek bölücülüktür, ayrımcılıktır, arabozuculuktur, cahilliktir, cehalet içinde olduğunun belirtisidir. Bu kayırmıcılıkDirmil’i Tefenni’yi Yeşilova’yıÇavdır’ı Ağlasun’u TekeYöresi çalıcılarını yok saymak olmaz mı?

Bu kasıtlı davranış, hakkın gaspıdır. Hukukun ortadan kaldırılmasıdır. Kendini satan kişinin tükenişini sergilemesidir.

Kim Türk Halk Bilimine bir atom ağırlığında hizmet ettiyse, ediyorsa, edecekse Bucaklı olsun, nereli olursa olsun önünde saygıyla eğilirim.

Bana denecek ki,nedir bu karşılıksız saldırı,oransız güç harcama , bu kadar yüklenme,bu kadar çığırınma, bağırınma .Bunu demek çok kolay.Öğrendiniz yapılanları, denenleri.

Bu yazımda veya başka yazılarımda hiç kimseyi daha doğrusu kişileri, kişilikleri hedef almadım. Kayıtlara girmiş yazıların konularını hedef alıyorum. Bu yanlış benimdir deyip geri alanlara bir diyeceğim yoktur.

Öncelikle bilimin önünde, halkımın önünde şunu söylüyorum. İki iki daha beş etmedikten sonra hiçbir yanlış yapmayacağımı, yapmadığımı, bilim değişmedikten sonra yazdıklarımın ve söylemlerimin arkasındayım

KAYNAK KİŞİLER

1- Ali Tekin-Dirmil –Kızılyaka köyü -1935 doğumlu

2- İsmail Evcil-Dirmil- Taşyaka mahallesi -1936 doğumlu

F- UYGUNCAKLI DÜDÜK 1

Hatice ŞAHİN

(Muğla İli Yerkesik İlçesi Çatakbağyakası Köyü)

İnsanın içi açılıyor, yüzü gülüyor, aynı konuda bir araya gelinince, İbrahim Yağcı'nın dükkanınagöçeryörüklerin misafir çadırı, yerleşik yörügünmisafir odası dense azdır. Köylüsü, beldelisi, şehirlisi, bütün sanatçıları bu küçük dükkana uğramadan geçmezler, gitmezler. Ben de böyle bir kalabalık günde tanıştım İbrahim Etem Yağcı ile. Öyle oluyor avcıların kahvesinde av, hayvancıların kahvesinde hayvan, zeytincilerin kahvesinde zeytin konuşuluyor.

— “Hocam siz neler yapıyorsunuz.”

— “Sizler Folklor diyorsunuz. Halk bilim. Halk ne üretiyorsa onu derlemeye toparlamaya çalışıyorum.

— “İyi. Ne de iyi ediyorsun”

— “Açabilir misin hocam konuyu?”

- Neden olmasın. Kendimi sınavda sandım. Bacaklarımın titrediğini ses tonumun yavaş yavaş düştüğünü “ anladım.

— Yahu biz sadece türkü yönüne bakıyoruz. Türkücülerin üzerinde duruyoruz.”

- Elbette durulması gerekir. Türkücülerin yanında, masalcı, yalancı, destancı, manici, yascı, Türkü yakıcı, kadınlar, kilimler, kolanlar, halılar, Türkülerin yakıldığı sazlar. Uzun havalar, yakımlar, “ağıtlar” heril gaydaları, zeybek havaları.

— “He ola Kafacada iki kişi var çok güzel çoban düdüğü çalıyorlar”

- “Arkadaşlar Hocam Çırpı Muhtarı Süreyya Uyar, Mekeli Halil İbranim’in belgeselini yıllar önce yaptı. Ben seyrediyorum.”

— “Bravo. Aşk olsun. Ne kadar iyi.”

Söz sohbet ilerledikçe hangi köyde kim varsa, ne yapıyorsa, yavaş yavaş ortaya çıkıyordu.

Tanıdığım birisi

-“Şenyayla Köyünden Mehmet Sarı çok güzel kemik düdüğü çalar.” Ben hiç vakit geçirmeden isim ve adresleri alıyordum.

Bir başkası “arkadaşlar Meke eski Muhtarı Mustafa Bozdağ uyguncaklı düdüğü çalar, üçtelli bağlama çalar, keman çalar.” Yüreğim ağzıma geliyordu. Aylara sığdıramayacağım, büyük para harcayarak ulaşamayacağım Ustalara hemencik ulaşıyordum.

Bir başkası Zeybek bölgesi olan Milas’ta bir Ustadan söz etti.

-“ Ben hocayı Çatakbağyakası’na götüreceğim. Uyguncak çalan Mehmet Barut, Memduh Yıldırım, 12 tane kadın çalıcı ile tanıştıracam.”

Nerelere gitmem gerektiği, kimlerin yanına varmam gerektiği belirlenmiş, yol çizilmişti. Ben genellikle Çırpı Köyü eski muhtarı Süreyya Uyar’a gitmeyi yeğliyordum. O günü geceyi heyecanla geçirdim. Bu arada araba ve şoför bulundu. Çırpı’ya telefon edilerek Süreyya Uyar’ın Muğla’ya gelmesi için haberlenmişti. Gideceğim köyleri, sağladığım bir il haritasından gözden geçiriyordum. Şenyayla Köyü bir tarafta, Kafaca, Çiftlik, Meke bir tarafta idi. Bir de Çatakbağyakası köyü vardı. Yola çıkılınca yol boyundaki köylerde durularak, bu köylerde, iktelli cura, üçtelli bağlama, kaval, çoban düdüğü çalan var mı diye de sora, sora gidiyorduk. Çalan yok ama mani söyleyen vardı. Öldü cevabını her zaman alıyoruz. Sırada Meke Köyü, Çatakbağyakası ve diğer köyler vardı. Sabahın sekizinde Çırpı köyünde idik. Çırpı köyü eski muhtarı üçtelli bağlama Ustası Süreyya Uyar’ı evin

önünde piposunu içiyor bulduk.

— Gidiyoruz muhtar.

— “Yolumuz nereye?”

— Meke köyüne ve diğerlerine.

Önceden planladığımız gibi Meke köyünde Mustafa Bozdağ, eşi ve Halil İbrahim Usta’ların çekimini yapacaktık. Biz acele davranarak erkenden Meke köyüne varmıştık. Vardığımız evde her kişi bir işi yapıyordu. Bir köylü gelini elinde kirmanı, sırtında torbası oğlak oğlak diyerek oğlakları uyarıyor, dağa doğru sürüyordu. Ben muhtardan izin alarak fotoğraf çekmek için koşturdum gidenin arkasından. Evin önünde katıra samıra (hayvan gübresi) saran üç bayan vardı. Birisi dayagı tutuyor, ikisi çuvalı sinneye kaldırıp sarıyorlardı. Onların fotoğraflarını çektim. Mustafa Bozdoğan’ın evi etnografik müze gibiydi. Heybeler, halılar, kilimler, torbalar, keman, üçtelli bağlama, güzel bir eyer, hepsinin üstüne Mustafa Bozdağ ve Eşi uyguncaklı düdüğü çalmak için bütün güçlerini harcıyorlardı. Bu kadar ilgili istekli, candan, sanat yapmak için çırpınan iki eşi ilk defa görüyordum. Selam sana Karakeçili Ana, selam sana Karakeçili Baba. Üflemeler, huhlamalar, düdüğlerin dillerini yalamalar, elin ayası arasında sıvazlamalar gırla gidiyordu. Düdüğü bir türlü ses vermiyordu.

Habibe BOZDAĞ

Mustafa BOZDAĞ

(Muğla İli Yerkesik İlçesi Meke Köyü)

— Uh ! Mustafa benim uyguncak düdüğü yarıldı.

— “Bunu çalalım ”Uzunca bir süre uğraşıldı. Uyguncaklı düdüğü bir türlü çal-
ma konumuna getirilemedi.

— “Süreyya olmayacak.”

— Ne yapalım Mustafa

— Diğer işlerimize bakalım.

— Hoca ! Hoca! Al bunları götür.

— Her an çalacak “ses çıkaracak” şekilde araştır, incele ve bize gönder.

— Kurumuş bunlar. Ölmüş bunlar.

— Tüh. Ne olacak gayri.

— Bu iki Ustanın üzüldüğünü görünce.

— Üzülmeyin. Ben nasıl olsa bunlar üzerinde araştırma yapıp düzeltip geleceğim
o zaman çalarız.

— Kızım keçiler acıktı.

— Acıktı biliyorum baba.

— Ama kilimlerin fotoğrafı çekilecek.

— Kızım bunları sen mi dokudun.

— Evet

— Modele baktın mı?

— Hayır ninemden annemden gördüğüm gibi dokudum.

— Boyayı kim yaptı.

— İpleri kendimiz eğiririz. Boyayı da kendimiz yaparız. Çoğunlukta kök boya
kullanırız. Bütün kilimleri, halıların heybelerin torbaların, fotoğrafını çektim.
Yazılmamış tarihleri, renklerle, motiflerle, “sızılgılarla” kilimlere dokunmuştu.
Karakeçililer kilimlerde yaşıyordu.

Evin bütün bölümlerini inceden inceye inceliyordum. Bir taraftan da fotoğraf
çekiyordum.

— Keçileri salayım mı ana ?

— Olur kızım.

— Amca ben gidiyorum.

— Kızım bu torba kaç lira?

— Otuz lira.

Fotoğraf makinesini bırakarak kameramı çalıştırdım. Muhtar Mustafa

Bozdoğan'ın kızı keçileri gütmek için torbasını omuzladı, değneğini eline aldı, ağının ağzını açtı, kilim dokuyan, çocuk bakan, ekmek eden, yemek pişiren ana keçileri dağa doğru sürdü. Ben sordum utancımın. Evin işlerini kim yapacak diyemedim. Anne kız keçileri bir süre birlikte sürdüler. Ben de takip ettim. Yüzlerde gülücük, seslerde mutluluk yayılıyordu. Ey eeeeey. Keçi keçi. Bu tarafa git. Dönüp eve gittim.

Hanayda asılı kabaklar vardı. Bir tanesini istedim. Verdiler.

— Hocam bu nedir bilir misin ?

— Hayır muhtar.

— Sen hiç duydun mu?

— Hayır.

— Bu pars sesi çıkarır. Yani kaplan sesi. Bununla domuzları kovalarız. Seyirlik oyunlarda korku sesi olarak kullanıyorlarmış. Benim tanımam için birkaç defa ses çıkarttı.

— Muhtar bunu da istiyorum.

— Olur. Olur da. Derim yok. Bir daha deriyi nerde bulurum.

— Ben sana istediğin kadar deri gönderirim.

— Tamam. Tamam.

Bir tarafta da utancımın yerlerin dibine geçiyordum. Utanmaz yüzümü takınmış durumu idare ediyordum. Uyguncağı düdüğü aldım. Su kabağını aldım. Anadolu parsi sesini çıkaran ses aygıtını aldım. Muhtarımızın elinde 60-70 yıllık metal perdeli, üç telli, tel geçenli, kendinden alt eşikli, güzel mi güzel bir üç telli bağlama vardı. İstesem mi? İstemesem mi? Söylesem ne olur, söylemesem ne olur. Misafirdim başıma bir vuracaklar değil ya dedim.

— Muhtarım.

— Evet hoca.

Seni iyi inceledim. Sertlik, terslik yoktu. Süreyya muhtar sana yeni bir üç telli yapsın. Sen bunu yani bu üçtelli bağlamayı S.D.U saz müzesine ya da Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi saz müzesine satar mısın ?.

— Nasıl olur bilmem ki?

— İyi bir para alırım sana.

— Mesala kaç lira ? 100 – 150 – 200 – 250 falan dedim.

— Hoca ! Yengem, bu bağlama ile anılarımız var sattırmam ben.

— Yenisi yapılısın düşünürüz.

— Mustafa vermem bağlamayı.

Ben olayı germemek için fazla yüklenmedim.

— Gız bunlar acıktı.

— Aboooo öyle ya.

O ağır gövdesiyle, o kısacık zamanda bize 5-6 çeşit yemek yaptı. Bir baktım. Ocakda sigara böreği pişiyor yine. Ocak ta güzeldi. Ben de çekim yapıyordum.

— Yemek hazır.

— Buyurun.

— Zeytinler yağ içine katılmıştı.

Ben öncelikle zeytin ve zeytinyağının tadına baktım.

— İsteyen istediğini yesin arkadaşlar.

— Sağ ol muhtar.

Şoförümüz ve Süreyya Usta'mız yağlı yumurtayı yemeye başladılar. Ben zeytin ve zeytin yağını yiyordum. Bir taraftan da zeytin yağını nasıl çıkardığını öğreniyordum.

-Hoca bizim Barçın Dağı'nın yağı çok güzel olur. Bir de sızdırma yaptın mı deme gitsin. Şimdi kendine yağ yapıyor millet. Ben yaptım.

— Sızdırma nasıl yapılıyor muhtar.

-Zeytinler kıl çuvallar içine doldurulur. Preslenir yağ elde edilir. Tadı güzel olur.

— Bir tenekede ben istiyorum. Bir pazarlık bir pazarlık. Olur al dedi.

Sızma zeytin yağı, sıfır asidin altında belkide 3 dizem, zeytinler kütür kütür. Bir baktım sigara börekleri gidiyor. Yoğurtla birlikte biraz da onlardan yedim.

— Kesenize bereket

— Afiyet olsun.

Uyguncaklı düdüklerden ümit kesilmişti. Mustafa Bozdağ kemanını alarak kendi yaptığı ve yöre türkülerini çaldı. Sıra çoban düdüğüne idi, Ustamız düdüğü de çaldı. Eşi yanından hiç ayrılmadı. Ben utana utana düdüğü de aldım. Sıra üç telli bağlamadaydı. Ustamız yöre türkülerini çalıp söyledi. Zamanı çoktan tüketmiştik. Sıradaki köyümüz Çatakbağyakası idi. Çatakbağyakası'na vardık. Muhtar yoktu. Bir türlü aradığımız sanatçılara ulaşamadık. Dönüş yolundaydık. Kafaca Köyünde çoban düdüğü çalanların olduğunu biliyorduk. Kısa bir çalışma yaptık iki Ustamızla. İkinci yolculuğumuz yine Çatakbağyakası köyü'müze olacaktı. Muhtarım Süreyya Uyar'ı sabahın sekizinde evinden aldık. Saat dokuza doğru Çatakbağyakası Köyü'nde idik. Önceden telefonla konuyu bildirdiğimiz halde acil bir iş için muhtar köyde yoktu. Çatakbağyakası'nda uyguncaklı düdüğü er-

keklerden çok kadınların çaldığını öğrendim. Biz bir taraftan muhtarın gelmesini beklerken, bir taraftan da uyguncaklı Ustası Mehmet Barut Ustanın evinin yolunu aşındırıyorduk. Mehmet Usta bir türlü çalmadı. Erkek Ustalardan Memduh Yıldırım'a yöneldik. Evini sorduğumuzda 10-15 km. uzakta tarlada olduğunu öğrendik. Gidip getirelim dendi. Yürüdük dağlara doğru. Korkuyla karışık, bir daha göremeyecemiz dağ, vadi, akarsu, orman güzelliklerini gördük. Keçilerin çobanı yok. Çobansız dağda yayılıp yatıyorlar.

Bu dağlarda eskiden kaplan "Anadolu Parsı" varmış. Bu duvarlar onu yakalamak için yapılmış. Duvar uzun mu uzun, daraltılmış V şeklinde. Ağız tarafı bir köpeğin gireceği kadar gittikçe daralmış. Bu duvar 50 – 75 m uzunlukta olurmuş.

Memduh Yıldırım'ın işini bırakması uygun bulunmadı. Onu tarlada bırakarak biz köye döndük. Muhtar köye dönmüştü. Bizimle ilgilendi. Kendi kendine "Ali'nin karı hacı oldu. Musanın ninesi hasta kimin yanına gidelim. Hoca bu sefer bir kadına çaldırılım. Bir başka zaman da toplu çaldırırız. Ben ona da razıyım. Dik bir yamaçtan aşağıya doğru inerek bir eve girdik. Çatakbağyakası muhtarı, 75 yaşlarında görünen Hatice hanımı dayımın kızı diyerek bize tanıtti. Bizi de ona tanıtti. Herkes yerine oturunca," dayı kızı uyguncaklı düdükle çalivereceksin."

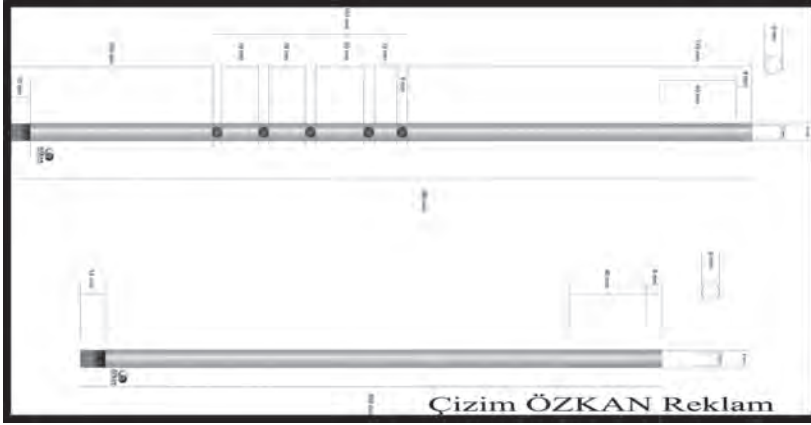
-Çalayım da, uzun zamandır çalmıyorum. Uzunca bir süre uyguncaklıyı çalma konumuna getirmeye çalıştım. İki düdüğü birbirine akortladı. Arkadaşım orman mühendisi İsmail Durak çekim yapıyor, ben fotoğraf çekiyordum.

-Bu düdükle benim genç kızlığımdan. Biz bunu dağda çalarken genç delikanlılara görünmeden çalardık. Bir birimizle haberleşmek için çalardık. Gençlikte pek de güzel olurdu.

Uyguncaklı düdükle sevginin dili, sevginin yolu, sevginin iletme aracıdır. Dağda ormana saklanan Yörük kızları bir yandan davarlarını oğlaklarını güderken bir yandan da görünmeden karşıdakilere demek istediklerini anlatır. Davarları ile de anlaşılır. Davarı sevdiği otları bulunca "yaylıma sardı kahbe gara davar der daha çok, daha çok yemesi için çalar onlara, uyguncaklı düdüğünü, ot ettir, ot süttür, ot oğlaktır, ot kıldır. Dağ köylerinde dağ yamaçları hem çadıra bakar, hem köye bakar, bir haber uçurulacaksa anaya, babaya Uyguncaklı düdükle çalınır. Bahar gelip çiçekler açıp, bülbüller ötüp, gönülleri coşturunca, gene bedenleri güneş ısıtıp kıpırdatınca bu coşku, bu güzellik yaşanır yaşatılır. Sevgiliye uyguncaklı düdükle ulaşılır.

Uyguncaklı düdükle kargıdan yapılıyor. Kargı sulak yerlerde yetişen sert kamış cinsi. Uyguncaklı düdükle iki ayrı kamıştan meydana geliyor. Melodi kargısı otuz sekiz cm. boyunda kesiliyor. Bu kargı melodinin çalınacağı parça. Uyguncak olacak kargı ise 28 cm. uzunluğunda kesiliyor. Bu kargı Uyguncak olacak parça. Boyları ayarlanan kargıların boyun yerlerinden damak tabir edilen ses çıkaracak,

sipsiler açılıyor. Damaklar Ustaca açılmalı işlenmeli ki düdüğümüz her zaman çalsın. Damak açılan kargıya damaktan itibaren 16 cm. den birinci delik deliniyor. Birinci delikten 2 cm. ölçülerek ikinci delik deliniyor. İki cm ölçülerek üçüncü delik deliniyor. Üçüncü delikten üç cm. ölçülerek dördüncü delik deliniyor. 4. delikten 2 cm. ölçülerek beşinci delik deliniyor. Beşinci delikten 2 cm. Ölçülerek altıncı delik deliniyor. Diğer bir bakış açısından Uyguncaklı düdüğün melodi deliğe 16 cm. deliklerin bulunduğu bölüm 11 cm. altta kalan bölüm ise 11 cm olarak bölümleniyor. Uyguncağ ise damak başlangıcından sona kadar yirmi sekiz cm. olarak ölçüldü.

Meke köyü eski muhtarı Mustafa Bozdağ beni uyarmıştı.

“Hoca Uyguncaklı düdüğünün, uyguncağı melodi düdüğünün son deliğine kadar uzanmalıdır. Boyu daha uzun daha kısa olmamalıdır.” Uyguncaklı düdük 8 mm kalınlıkta kargılardan yapılıyor. Damak genişliği 5 mm, damak yarıklığı 4.5 cm.dir. Uyguncaklı düdüğün melodi düdüğündeki deliklerin hepsi üsttedir. Diğer düdüklerde olduğu gibi altta delik bulunmuyor.

Uyguncaklı düdüğü çalmak için ağzın sol tarafına melodi düdüğünü, sağ tarafa uyguncağı yerleştiriyorlar. Uyguncağ melodiye sürekli uyuyor. Yani dem tutuyor. (pedal ses veriyor) Ağzın sol tarafındaki melodi düdüğünde ise melodi çalınıyor.

Uyguncaklı düdüğümüz, bütün zamanlara bütün olaylara, bütün yaşayanların elinde kalarak hiç mi hiç değişikliğe uğramadan günümüzde yaşamaktadır. Muğla İli Yerkeseik İlçesi Meke Köyü, Çatakbağyakası köyünde sizleri bekliyor.

KAYNAK KİŞİLER

1. İbrahim Etem Yağcı: Muğla.
2. Süreyya Uyar: Çırpı Köyü
3. Mustafa Bozdağ: Meke köyü.

G- UYGUNCAKLI DÜDÜK -II-

Durgül SAVRAN ve Mustafa BOZDAĞ
(Muğla İli Yerkesik İlçesi Meke Köyü)

Muğla İli Yerkesik İlçesi Meke köyü'nde, Çatakbağyakası'nda tanıdığım Uyguncaklı düdüğü gözlerken Ustaların yakınmaları eksik olmadı. Mustafa Bozdağ ve eşi uzun uğraştan sonra bir türlü düdüğü öttürememişti. Meke Köyü'nden Memduh Yıldırım'ı düdük çalarak dinleyemedik ama düdüğün çalmaya hazır halde tutulma şikayetini dinledik.

- Memduh Usta görülmesi gereken dağ, vadi, yamaç, tarih, bitki, güzellirlerin hepsi içinde buluştuk.
- "Hoş geldiniz."
- "Hoş bulduk"
- "Memduh yanına gelmiştik."
- "Vallahi görüyorsunuz bugün çeşme yapıyorum. Muhtar halimi görüyorsunuz."
- "Zararı yok."
- "Bir başka güne nasip diyelim."
- "Arkadaşlar!"

-“Muhtar Süreyya Beyi biliyorsun, Yerkesik bölgesi Orman İşletme Şefi İsmail Bey, araştırmacı derlemeci Burdurlu Hocamız Abdurrahman Bey”

-“Hocam çok isterdim sizinle köye dönüp Uyguncaklı’yı çalmayı ama görüyorsunuz.”

- Zararı yok Ustam. Neyse başka bir sefere”

-“Hocam bu düdükler her an çalmaya hazır halde durmuyor. Ben diyorum ki bu düdüklerden birkaç takım götür. Burdur’da her an çalar hale gelmesi üzerinde durun.”

- Olur Memduh Usta.

- Hocam bana 5-6 tane de Burdur sipsisi gönder.

- Olur Ustam

O gün Muhtarın yeğeni Bayan Hatice Hanım Usta’mızın çaldığı uyguncaklı düdüğün çekimini yapmış, dinlenmiş ve gözlemiştik. Bayan Usta da aynı zorluğu yaşıyordu. Uyguncaklı düdük sık sık akort kaçırıyordu. Çalma zorluğu yaratıyordu. Çatakbağyakası Muhtarı da aynı istekte bulundu.

İşimi bitirmiş Burdur’a dönmüştüm. İlk işim çektiğim filmi S.D.Ü. M.A.U. Merkezine dinletmek oldu. Görüşünü, önerilerini aldım. Burdur’da:

Hüseyin Demir: Sipsili çalma, yapım Ustası.

Tahsin Yazar: Sipsili ve diğer sazların yapımcısı.

Kazım Yılmaz: Sipsili çalma yapım Ustası.

Hüseyin Köse: Sipsili çalma, yapım Ustası, zurna, kabak kemane Ustası.

Adını saydığım Ustalarımıza konuyu ayrı ayrı anlattım. Görüş, düşünce, öneri, çözümlerini ayrı ayrı aldım.

Hüseyin Demir: “Uyguncaklı Düdük yapılan kargının kalitesi iyi değil. Bu düdüğü her an çalabilmek için 3- 4 saat önceden suya ıslamak lazım. Islansın sorun gider.”

Tahsin Yazar: İyi malzemeden iyi saz olur. Malzemenin üzerinde durulmalı.

- Hocam sen bu konuyu Kazım Usta’yla iyi incele.

Sabahın erken saatlerinde fotoğraf makinemi ve kameramı alarak Kazım Yılmaz’ın evine çoktan varmışım. Çaylar yeni içiliyordu. Kazım Usta çayını içti. Ben konuyu anlattım.

- Hocam biz bu konuyu Sülemiş'te Hüseyin Köse Usta ile beraber konuşalım.
- Olur, Kazım Usta.
- Bana kalırsa çeşitli malzeme toplayalım.
- Nerelerden alacağız Kazım Usta.

-Göl kenarından bir. Benim bahçede yetiştirdiğim kargılardan alacağız iki. Tahsin Yazar'ın bahçesinden alacağız üç. Gideceğimiz yer gölden yüksekte. Her yükseklikten kargılar alacağız. Bir de Hüseyin Köse'nin bahçesinde yetiştirdiği kargıları alacağız. Oturup Uyguncaklı düdük yaparak sonucu gözleyeceğiz."

Kazım Usta'nın arabası ile 40 km uzaklıktaki Hüseyin Köse'nin köyüne varmıştık bile. Hoş beşten sonra konuyu Hüseyin Köse Usta'ya anlattık. Üç ilgili Hüseyin Köse'nin bahçesindeki kargılardan da kestik. Kestiğimiz kargılar bir kucak olmuştu. Evin ortasına bir bez sererek Uyguncaklı düdük yapmaya başladık. Ben konuyu açıyor gerekli açıklamaları yapıyordum. Ustalar on çift Uyguncaklı düdüğü çoktan yapmışlardı. Yapılan düdükler birer birer deneniyor görüşler belirtiliyordu.

Kazım Usta ve Hüseyin Usta;

- Hoca iyi bir kargı kullanılmalı.
- Kullanılacak kargılar kalın olduğundan her an zorluk çıkabilir.
- Ustalar ben birkaç öneride bulunabilir miyim?
- Buyurun hoca.
- 1. Uyguncaklı düdüğün damağı soğuk pireslense.
- Sıcak suda kaynatılsa, pireslense
- Kızdırılmış demirle dağlansa, pireslense

Uyguncaklı düdükde sipsi boruya bitişik yapılıyor. Bu sipsi bölümünü kesip atalım. Boru kısmı kalsın. Burdur sipsisini Uyguncaklı borusuna takalım. Ustalar yaptıkları uyguncaklı düdüğün sipsisini elleri ve bazı araçlarla sıkıştırdılar. Hiçbir sonuç alamadılar. Sıcak suda sipsi kaynatıldı. Pireslendi iyi bir sonuç alınamadı. Kızdırılmış demirle dağlanarak pireslendi diğer denemelerden iyi iyi. Uyguncaklı düdüğün sipsini kesmeyi düşündük.

- Kazım Usta: Düdüğün sesi bozulur.

-Hüseyin Usta: Aynı kalınlıkta aynı uzunlukta sipsi kullanırsak ses bozulmaz.

Düdüğün özüne dokunulmaz. İki Usta iyice tartıştılar. Bir ara bana yöneldiler.

Ben görüş bildirmedim. Tarafa girmek istemedim. Taraf olmak istemedim.

-Kazım'cığım "boruya bitişik" boru ile birlikte sipsi takdığımız uyguncaklı düdükte ise sadece sipsi bozulur. Onu da yeniden yaparlar. Uyguncaklı düdüğün bir tanesini kestik kestiğimiz sipsi kalınlığında uzunluğunda bir sipsiyi Uyguncaklı düdüğün borusuna taktık. Önce Hüseyin Usta çaldı. Sesin bozulmadığını gördük dinledik.

- Gördün mü bozulmadı.

- He len doğru.

Kazım Usta sonucu görüp katılınca ben de bir kağıda yazıp sakladığım görüşümü açıkladım. Meke Çatakbağyakası uyguncaklı düdüğüne Burdur sipsisi takmak en iyisi. Neden takılsın Burdur sipsisi?

- Burdur sipsisi her an çalınmaya hazır bir sipsidir.

- Çalındıkça pişer. Kalite artar.

Burdur sipsisi'nin damak altına sarılmış "5-6 sarım" akort sarımı vardır. Akort daha iyi yapılır. Daha kalıcı olur. Akort sarımı boruya doğru indirilirse ses pestleşir "kalınlaşır." Akort sarımı yurkariya doğru damak kısaltılırsa ses incilir. Muğla Meke köyü Çatakbağyakası Uyguncaklı düdüğünün bozulan sipsisinden dolayı boru da atılıyordu, şimdi boru kurtarılmış oluyor.

Bağyakalı Memduh Usta.

- "Hoca bana 5-6 tane Burdur sipsisi gönderir misin?"

- Olur Ustam. Olur. Neden olmasın, demiştim. Burdur sipsilerinden Meke Köylü Mustafa Bozdağ'a göndermeyi planladık.

Uyguncaklının özüne dokunmadan, otantikliğini bozmadan, yüz yıllardan bu güne süzülüp gelen, zamanın yıpratmasına boyun eğmeden bizim olan, daha iyi hale getirmek için.

Uyguncaklı kesilmeden damak altına ince bir bıçak konarak ısıtılmış bir yassı demirle damağın dağlanarak işlenmesi;Uyguncaklı kesilerek aynı kalınlıkta aynı uzunlukta bir Burdur sipsisi takarak çalınması, uygun görülmüştür.

Uyguncaklı düdüğü dinleyen izleyen bir kişi ilkel bir müzik aleti olduğu hakkında kararını savuruverdi.Uyguncaklı düdüğün üzerinde beş delik bulunmaktadır. Altta delik yoktur. İlkel bir sazımız "otkü sazımız" değildir. Pentetonik "beş sesli" dizi ile ilgili olmalıdır. Çünkü eski dizimizdir.Uyguncaklı düdüğü göster-

diğim çevrelerde, demek ilkel kalmış; geliştirilmemiş; üzerinde durulmamış gibi cümleleri hemen duyarsınız. Nerede kalmış otantikliği bozulmamış, tüm zamanlara, tüm çalanlara bin yıllardır direnmiş dayanmış gelmiş denemiyor.

Biliyorlar ya.

“Türk çalgılarının ilkel olup olmadığının ilk belirtisi, o çalgının musiki sisteminin seslerini tam olarak verip vermemesi ile anlaşılır. Diğer faktörler tali derecede kalır ki bunlar çalgıdaki ses renginin diğerleri ile uyumlu olup olmadığı ambitüsünün (ses alanı) sınırları vs. gibi hususlardır.”⁸⁵

Bugüne taşıyan, bugünü yaşatan, geleceğe aktaran Mekeli, Çatakbağyakalı Ustaların önünde eğiliyorum. Sizlere selam olsun.

Not: Bu çalışma kamera ile çekilmiş fotoğraf makinesi ile fotoğraflanmıştır.

KAYNAK KİŞİLER

İbrahim Etem Yağcı – Halk bilimci

Süreyya Uyar – Sanatçı

Mustafa Bozdağ Meke köyü

Memduh Yıldırım

Uyguncaklı Düdük Ustası Hatice Şahin.

⁸⁵ Etem Ruhi Üngör “Türklerde Çalgılar”, *Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği Ve Çalgıları Sempozyumu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2004, s. 35.

H- UYGUNCAKLI DÜDÜK -III-

Hatice ŞAHİN ve Memduh YILDIRAN
(Muğla İli Yerkesik İlçesi Çatakbağyakası Köyü)

Uyguncaklı düdük için üçüncü araştırmamı yapıyordum. Birinci sefer başarısız, ikinci sefer de, Çırpı eski muhtarı, Meke eski muhtarı, Çatakbağyakası muhtarı birinci aza ile gittiğimizden Hatice Şahin çekinik durumdaydı. Rahat değildi. Resmi davranıyor. Korku içindeydi. Açılmıyordu. Konuşmadı. Muhtar istiyorsa böyle olur der gibiydi. Bu bulunanlar yetmiyor gibi Hatice Hanım'ın damadı, kızı da şahin gibi başında idi. Orman mühendisi İsmail Durak kamera çekimini, ben fotoğraf çekimlerini yapıyordum. Bir türlü samimi bir ortam oluşmadan, gönül bağı kurulmadan baştan savma bir çalışma olduğundan üçüncü defa yollardaydım.

Çatakbağyakası Muğla'ya otuz kilometre uzaklıkta bir köy. Akşam Sabri Barut'a Memduh Yıldırım'a, Memduh'un yengesine telefonla geleceğimi söyledim veya rını bana ayırır mısınız dedim. Sabahın sekizinde köydeydim. Çantalarımı omuzladım Memhud Yıldırım'ın evini sordum yürüdüm. Biraz sonra iki kişi kara saban yapıyorlardı. Onların fotoğraflarını çektim. Hoşbeş ettim. Bir baktım Memduh kahveye geliyor.

- Hoca hoş geldin.
- Hoş bulduk.
- Erkencisin.
- İşimiz çok Memduh'um.
- Bitiririz yahu.

Memduh Usta kahveye yöneldi.

-Hayır. İşimiz bitmeyince yemek içmek yok. Ben bu köyde birkaç gün kalmak için hazırlıklı gitmiştim. Yüküm ağırdı. Büyük çantayı Ustam aldı, ben diğerlerini omuzladım, doğruca evdeydik.

- Sabri Barut nerede Usta ?
- Hoca ona bi şey oldu.
- Ne oldu ?
- "Çalmyorum. Artık bundan sonra vara yoğa çalmayacağım" diyor.
- Yükünü yükseğe mi yığıyor?
- Hocam sinirsel oldu sinirsel.

-Aga! Aaaga! Nere gitti bunlar. Bir yere de gitme demiştim. Baksana kalkıp gitmiş.

Oradan bir bayan.

- Memduh, onlar hacı yemeğine gittiler.
- Nereye? Gerid'e
- Ya ! öylemi?

Böyle olmaz. Bu yapılmamalı diye söyleye söyleye evin yolunu tuttuk.

Memduh YILDIRAN

(Muğla İli Yerkesik İlçesi
Çatakbağyakası Köyü)

Çatakbağyakası dağın yamacında. Hiç toprağa basmadan, taş bas bas gidiyorsun. O doğanın sarplığına uyum göstermişler. Uymuşlar. Beni en çok çarpan düdüğün adı. Kemik düdük, kargı düdük, dilli düdük gibi, düdük adlarına Uyguncaklı Düdük de eklenmişti. Uyguncaklı düdük, bir birine uyan, birbiri ile anlaşılan, birbirine yakın olan ama bir birinin aynı olmayan, birisi 5 delikli, birisi deliksiz olan düdük.

“Biz çift düdük çalarız. Böyle daha güzel oluyor. Daha tatlı geliyor. Böyle görmüşüz evelinden. Böyle böyle öğrenmişiz. Böyle çalıp gideriz. Delikli düdükle havaları çalarız. Havalar da güzel olur. Uyguncak ise delikliye uyar. Uyguncaklının boyu delikli düdüğün son deliğine kadar olmalıdır. Uyguncak üstten 4. delikte uyar ötekine. Bir olur. Birlikte öterler. Bu düdükte 7-8 tane hava çalarız. Bu havaların adı yoktur. Bu havalara oynanmaz.”

Hatice Hanım bu sefer çok samimi çok can, çok dost davrandı.

- Hocam bu düdükler benim gençliğimden buyana duruyor. Hiç bozmadım. Ben bunları bir ormanın arkasına saklanır delikanlılardan saklı çalardım. Bu düdüklere Gerit’te çalanlar vardı. Artık git gide azalıyor. Bu köyde de az kaldı.

- Tütün kırmaya gidince kızlarla bir kenara çekilir düdük çalardık. Diğer tarhalardan erkekler aşka gelir havaya tüfek sıkarlardı.

- Varlığını belirtirdiniz öyle mi?

- Kız kıza, kız erkeğe karşı karşıya gelir Uyguncaklı düdükle atışır mıydınız?

- Bizim köyde kadın çalarmış, erkek çalarmış fark etmez. Her kim olsa isteyen başarabilen çalar. Bizim köyde Uyguncaklı düdük beş deliklidir. Doğrusu da budur. Ama Meke’de, Mustafa Bozdağ altı delik açmış. O zurna çaldığı için bir delik daha açmış olabilir. Uyguncaklı düdüğün boyu uzun, altta deliği yoktur. Onun için fazla hava çevrilmez. Uyguncaklı düdükle çalınan havaların sözleri yoktur. Bu havalar sözsüzdür.

Hatice Hanım’ı iyi izliyordum. Sağlam bir kulağa sahipti. Belki de en iyi Usta idi. Akort yaparken la veya re sesine Uyguncağı ayarlıyordu. “Akort ediyordu.” Akordu damak altına yerleştirilen keçi kılları ile aşağı yukarı çekerek yapıyordu.

-Hoca bizim damaklar derin açılıyor çalabilmek için düdüklere ağızımıza çok sokmamız gerekiyor. Bu düdüklere belli havaları vardır hep onları çalarız. Bu düdükler özellikle keçi güderken, tarlada çalışıp didinirken çalınır. Akşam celesenin de iyi olur hani.

Uyguncaklı düdükle çalınan parçalar bir Ormancı Türküsü’ne Kerimoğlu, Muğla Zeybeği’ne çok yakın durmuyordu.

Bir ara köyün adından dolayı Burdur, Dirmil, Çatak Köyü yörükleri ile akraba

olurlar mı diye düşündüm.

Doğru veya yanlış, ilk söyleyen algılanıyor, bir konuda.

- İlkel bir müziktir. Halkın ürettiği sazla, halkın ürettiği türkünün ilkel olabilmesi için kullandığı dizideki seslerin eksik üretilmesi, diğer deyişle eksik çalınması gerekmez mi? Melodi düdüğünden beş delik. Kapalı olarak tutulunca bir ses daha toplam altı ses üretiliyor.

Şimdi dönelim, sipsilide altı delik, kargı düdükte altı delik, kemik düdükte altı delik, Ramazan Güngör'ün Üçtelli bağlamasında altı perde, Hayri Dev'in üçtelli bağlamasında altı perde, Süreyya Uyar'ın üçtelli bağlamasında altı perde, bir de Burdur Kozağacı'ndan örnek verelim Şakir Özyurt Ustanın üçtelli bağlaması altı perdeli. Tesadüf olmamalı, ilkel olmamalıdır. Ama yine de müzikologlar araştırmalı incelemelidir.

- "Yerli halkın müziğidir."

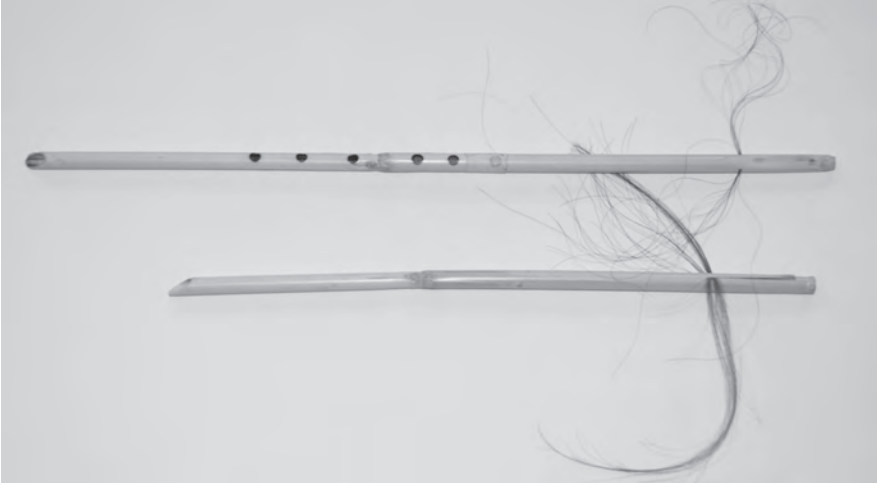
"Romalıların, Bizanslıların, Lidyalıların, Karyalıların."

Anadolu'yu yazan tarihçiler Anadolu'nun nasıl yurt edinildiğini bize açık, açık yazarlar. Anadolu'yu yurt eden Türkmen kadınları at üstünde, sırtında çocuğu, elinde kılıcı, başında yaşmağı, kocasının yanında çarpışa, çarpışa yurt etmiştir. Tabi, siz, erkeklerin nasıl çalıştığını düşünün. Bir savaş tarihçisi aynen anlatıyor. "Sınır boylarında Türk Yörük çadırlarında hareketlenme başlayınca Rum ülkesinin yerli halkı hemen batıya, batıya kaçarmış." "Batı sınırındaki bölgelerde ise Bizanslılar, Türkmenlerle savaşıp kazandıktan sonra bile, bu yörelerin halkını çoğu zaman birlikte götürüyorlar ve bir nevi no man' sland (insansız bölgeler) yaratıyorlardı; böylece Türkmenlerin önemi bir o kadar artıyordu. Ancak bazen Selçuklular da bu yerli Rumları topluyor ve emniyetlerini sağlayacak önlemler almak koşullarıyla başka bölgelere yerleştiriyorlardı.⁸⁶ "Türkleşmenin yararına gelişmeler olduğu kesindir. Türklerin yerli halk grupları içinde eridikleri hiç görülmemektedir. Zaten bu durum, Türklerin bölgede egemen olmalarını açıklamakta da yeterli bir kanıttır." ⁸⁷"Bu bağlamda bir taraftan, Türklerin iyice yerleştikleri yörelerde toprak sahibi Rum köylüsünün hemen hemen kalmadığını anımsamamız gerekir. (Bu olgu Ermeniler için belki daha az geçerlidir.) Büyük toprak sahipleri ya orada bulunmadıklarından ya da Türklerden kaçtıklarından, onların topraklarında çalışan köylüler, orada hiçbir aracı olmaksızın fatihlerin egemenliği altına girdiler ve doğal olarak kendi mülkleri olan küçük çiftlikleri yeniden kurma gibi bir olanak da çıkmadı." ⁸⁸

⁸⁶ Claude Cahen, *Osmanlıdan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 102.

⁸⁷ Claude Cahen, *a.g.e.*, s. 104.

⁸⁸ Claude Cahen, *a.g.e.*, s. 132

Bizanslılar sınırlarda yaşayan halkını korumak için kaleler yaparak orada koruyorlardı.

“Türkmenler ise, fiziki olarak kent dışında yaşıyorlar toplumun ve kültürün de dışında kalıyorlardı; daha doğrusu geniş anlamıyla bir başka kültürü olan bir başka toplum oluşturmuyorlardı.”⁸⁹ Savaşların kendine göre bir mantığı vardır. Eğer bana toprak, ot, su, hava, değirmen, ev lazımsa ne gerekirse yapılır. Uzatmadan gezinmeden kırsal kesimde yani Çatakbağyakası’nda, Meke’de, (Gerit’te) yerli bir halk yoktur. Varsa, varsa şehrin içinde vardır belki. Rum evlerini, Rum mahallesini bilenler anlatsın.

-Antik müziktir. Antik çağdan hangi müzik, hangi müzik aleti günümüze ulaşmıştır ki? Bu köy halkı Orta Asya kökenli mi? Yerli mi? Diye bir tartışmaya girilmez. Ben yine de erkeklerinin tiplerini görmemiz için fotoğraflar çektim. Yorumu sonucu sizlere bırakıyorum.

Bu çevrede üretilen H. İlker Altınsoy tarafından derlenmiş ve kitaplaştırılmış 1660 maniyi taradım. Sonuç şu:

“361

Develer katar katar

Çilbiri suya batar

Kız oğlanı sevince

Ana bubaya kim bakar.”

Günlük yaşamında geçisini güdüyor, devesini katarlıyor, seviyor, seviliyor yörükçe.

“129

⁸⁹ Claude Cahen, a.g.e., s. 148

Çıkar dağ başına gaval öttürü
Çoban köpeğine koyun güttürü
Zordur kız evinden kız olmak
Adamın başına kök söktürür."

Kavalını "düdük, tüydük" öttürüyor. Obua çalmıyor, Gı-dı – Embübu çalmıyor.
"147

Mendilim var neyleyim.
Gendim gurbet ildeyim
Yar yeni habar göndermiş
Bu yaz başı sahildeyim."

Yaylacı, güzleci, sahilci bir toplumuz, sahildeyiz. Sahile buyurun Uyguncağı
çalalım.

" 389
Saçları süzüm süzüm
Geliversin badem gözlüm
Yollarımız ayrılrsa da
Gönlümüz bir bizim."

Yüz, yüz yapısını incelediğim Çatakbağyakası halkı çekik gözlü cıkık yanaklı
idi. Muhtar Hatice Hanım'ın damadı.

"391
Siyah saç ormez(le)
Beni sene vermez (le)
Gel koçalım beraber
Garanlıkta gözmez (le)

Almaz(la) vermezle, tutmaz (la) teke yöresinin sözcükleri dillerinde.

"568
Havızımız va balıklı
Gunduram va galıplı
Bi güvendiğim sendin
Sen de oldun yavıklı"

Bi bak, bi kalk, bi dön. İ.S 600 yıllarında Oğuzların yavılandığını Arap coğraf-yacıları açık açık yazarlar.

Bi deyive gali. İşte bunlar böyle. Ha sahi kim bunlar

“ 579

Bağyaka bir dağ içinde
Gülü var bir bağ içinde
Bağyakadan yar sevenin
Yürekleri yağ içinde.”

Çatakbağyaka gerçekten de dağ içinde

“625

Çam çalisından ağıl olmaz.
Cavır gızından gadın olmaz
Cavırın gancından olsa bile
Götünde bok eksik olmaz”⁹⁰

İşte varın da siz düşünün yerli olsa kendi kendime der mi dersiniz?

Emeğine sağlık İlker Hoca, siz yazdınız biz okuduk.

Oğuzlar, yani biz Türkmenler, yani yani biz Yörükler Türkülere, yazılmamış tarihimizi Türkülere, masallara, manilere yazdığımız gibi motif (yangis) la renkle kilimlere de yazmışsızdır. Girdiğim her evde kilimlere, çuvallara, beşik örtülerine, heybelere, torbalara bakmayı unutmadım. Kilimlerin üzerinde 24 boyun hepsinin damgazı var.

Kazdağlarında Tahtacı Türkmenlerini araştırırken Tahtakuşlar’lı Öğretmen Ali Kudar kaz ayağı işaretini göstererek “Hoca biz üç oklardanız. Bu işaret biz tahtacıların işaretidir demişti. Bu üç okların işaretini Muğla ili Ula İlçesi Çürüş köyünde Mezarlarda, Cem evinde bulunan kilim ve çuvalların kenarlarında görmüş incelemiştim. Memduh Yıldırım’ın eşinin bana hediye ettiği torbanın kenarında bulunan üç okların işaretini söylemeden çaktırmadan araştırıyordum. Öğleden sonra Memduh Yıldırımın oğlu “Hoca torba’nın kenarında bulunan işaretin üzerinde duruyor, soruyorsun. Biliyorsundur” dedi.

- Yok yok. Pek anlamam dedim.

- Hocam o işaretler üç okların işaretidir.

Dedi ve olayı bağladı.

Çatakbağyakası köylüleri kültürleri Oğuzların üç oklar boyundandır. Tanıklar söylüyor.

⁹⁰ H.İlker Altınsoy, Muğla Manileri, Anıl Ofset Yayınları, Muğla 2004, s.

Derlediğim bir kaç söz;
Fıtık, sipsi, hotluk, sıbızgı.
Hofay havası.
Evlere kuşu, Türkü ve oyun havası
Gerit (O bölgede bulunan üç köyün adı)
Gerit
“ Evlere kuşu yuva yapmış başıma
Gelin okun gabirimin taşına
Gızlar ayrılık olmuş
Buda geldi başıma
Memduh Yıldırım

Uyuncaklı düdük adıyla, varlığıyla öz Türkçe olarak yaşamaktadır. Yaşayan insanlar bu düdüğün gerçek sahipleri. Şahitliği, sahipliği kendileridir. Varsın densin ilkel bir müzik, daha da desinler, yerli halkın müziği. Çalan, çığırın, söyleyen, yaşamında kullanan biziz. Çatakbağyakalı Ustalara, Çatakbağyakalı Yörüklere selam olsun.

İlkel olmasını düşünmeden, yerli halkın müziği diye düşünmeden, geçmişten bugüne getirilmiş olun bu düdüğü, bu melodileri yaşatanlar varolun.

KAYNAK KİŞİLER

1. H.İlker Altınsoy
2. İ.Etem Yağcı
3. Hatice Şahin
4. Memduh Yıldırım
5. Köy Muhtarı
6. Birinci aza
7. Önder Çırpıköyü Eski Muhtarı Süreyya Uyar
8. Meke Köyü eski Muhtarı Mustafa Bozdoğan

EMEK HARCAYANLAR

1. İsmail Durak Orman Mühendisi
2. Nil Dilek Özbedel
3. Özkan Özbedel
4. Şoför Mehmet Barut
5. Şoför Ali Barut

I- UYGUNCAKLI DÜDÜK IV

ÖZET

Anadolu'nun Teke yöresi içinde uyguncaklı düdüğe nerede, nasıl ulaştım? Nasıl bir düdük olduğu, uyguncak nedir, melodi borusu(düdüğü) ne olduğu hakkında bilgi verilecektir. Bu iki borunun fiziksel tanımı üzerinde durulacak. Melodi borusu ile uyguncağın ölçümü belirlendikten sonra uyguncaklı düdükle çalınan türkülerin neler olduğu ortaya çıkarılacaktır.

Uyguncaklı düdükle birlikte diğer çift borulu ötkü (nefesli) çalgıların kültürümüze, dünya kültürüne katkısı belirtilecektir.

ABSTRACT

Where and how did I find out 'Uyguncaklı whistle' in the vicinity of Teke in Anatolia? Here, some information related to Uyguncak and Melody pipe(whistle) is going to be given. Physical definition of these two pipes is to be stressed. After determination of the measurement of Melody pipe and Uyguncak, what folk songs(türkü) played with Uyguncaklı whistle are going to be revealed. The contribution of other double-piped ötkü(wind) instruments to the world culture is to be determined.

Key Words: Double pipes, Uyguncaklı Whistle, Melody pipe, Uyguncak pipe, Teke vicinity

Translated by Faruk Çelik, SDU, School of Foreign Languages

ANAHTAR KELİMELELER

Çift borulular, uyguncaklı düdük, melodi borusu, uyguncak borusu, boruların sibsisi, Teke Yöresi

Teke Yöresinde yaptığım alan araştırmalarımnda çok önemli yeni bilgi ve belgelerin yanında insanımızın gen kodlarında sakladığı kültür varlıklarına ulaşmam her Yörük Türkmen evinin canlı bir müze olduğu bilincine ulaştırmıştır.

. Muğla ili Yerkesik ilçesi, Meke Köyü, Çatakbağyak'ası köyünde yaptığım araştırmalarda işte bu müzenin içindeydi. Hatice Şahin Memduh Yıldırım, Mustafa Bozdağ, Habibe Bozdağ, Durgül Savran bu müzeyi inatla koruyan halk sanatçıları idi. Ustaların ellerinde çift borulu uyguncaklı dükleri vardı. Kendinden sipsili, melodi borusunun üzerinde 5 deliği, altta deliği olmayan, diğer boru ise kendinden sipsili, üstte ve alta deliği olmayan; üzerinde melodi deliği olan boru, daha uzun, deliksiz olan, daha kısa, iki boruyu ağızlarına alarak, çalmaya başladılar.

Ustalarımız birkaç melodi çaldıktan sonra çaldıkları düdüğün adını sordum.

— Bu çaldığınız halk çalgısının adı nedir?

— Uyguncaklı düdük.

— Neden uyguncaklı düdük diyorsunuz

- Atalarımız öyle demiş bizde öyle diyoruz.

- Ya.. Öyle mi?

— Baksana, bu kısa olan, uzun olana uyuyor.

— Nasıl uyuyor? Ustaların hemen hemen hepsi de üzerinde delikler bulunan borunun sesini bana, duyuşuma göre, karar sesi re idi; deliksiz olan borunun sesi re ya da diğer akorda göre la sesine ayarlıyorlardı. Uyan boru re ya da, la olarak ses çıkarıyordu. Melodinin çıkarıldığı boruya uyuyordu.

— Bak hoca, bak. Bunun sesi bu. Bunun sesi de bu. İkisini de üflediğimizde, sesler arasında bir çatışma olmuyor değil mi ? İşte böyle uyuyorlar

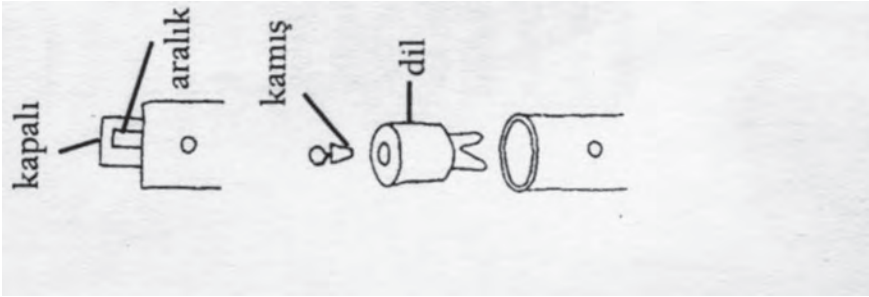
Uyguncaklı düdük 1. 2. 3. yazılarında konu genel, yüzeysel olarak işlenmiş, müzik tarihi, insanlık tarihi derinliklerine yönelilmemiş, arkeolojik, etnolojik olarak incelenmemişti. Biz Avar kemik düdüğünü, Uygur duvar resimlerini, Anadolu taşlarına oyulan, çanak çömleklerine çizilen, Urartuların kemer tokalarını süsleyen, çizimleri incelerken 6 Ağustos 2009 tarihinde uluslararası bir bilim dergisinde Nicholas J. Conard, Maria Malina ile Susanne C.Munzel ortaklığında yazılan bilimsel makale aynen:

“ Neandertal’lerin müziksel gelenekleri ve Orta Paleolitik topluluklarda müzik aletleri varlığı üzerinde çeşitli iddialar ortaya atılmış olsa da; bu iddiaları kanıtlayacak somut kanıtlar eksiktir. (1-4) Biz bu çalışmada Güneybatı Almanya’nın erken Aurignacion döneminden kalma kemik ve fildişi flüt bulgularından bahsedeceğiz. bu bulgular modern insanın 35,000 (otuz beş bin) takvim yılı öncesi Avrupa’da kolonileştiği zamanda iyi oturtulmuş bir müzikal geleneğinin varlığını kanıtlamaktadır. Swabian Jura’daki mağaralardan ayrıca ilk güvenli kanıtlar Fransa ve Avusturya’daki sitlerden de gelmekte ve 30,000 (Otuz bin) yıla dayanmaktadır.”⁹¹

Cumhuriyetimizin erken yıllarında Macaristan’da açılan bir Avar mezarından çift borulu bir müzik aleti çıkarılmıştır. Bu aletin bir kopyası Türkiye’ye gönderilmiştir.

Yine Türkiye’imizde Burdur ili Ağlasun ilçesi sınırlar içinde bulunan Sagalasos harabelerinden çıkarılan tek borulu bir kemik düdük gün yüzündedir.

Çift borulu bir sipsili, çifte, uyguncaklı düdük görenlerimiz hemen aulos diyorlar. Bir bakalım şu aulos ne çeşit bir malmış.

Berna Tunçer⁹²

“Aulos:

İki borulu bir nefesli sazdır. Yunan’cada aulos, Roma’ılarda tibia, Türkçede de çifte adını alır. Bu günkü tahta üflemelilerin atası olan “aulos” un kökeni Mezopotamya’ya uzanır ve tarih öncesinden Orta Çağa kadar yaygın şekilde kullanılmıştır. Boruları tahta, kamuş veya kemiktendir.

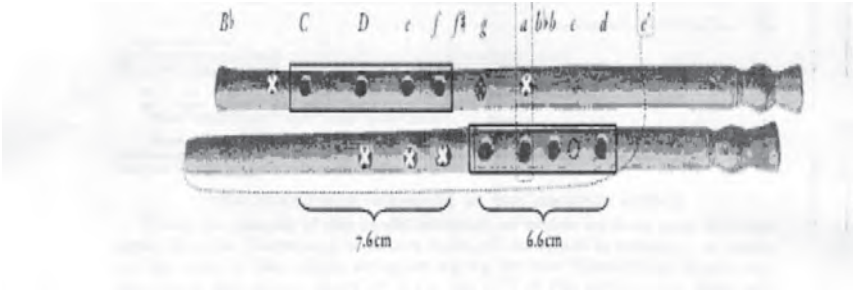
Farklı boru uzunluklarında her bir borudan farkı temel sesler çıkar. Bu da çok sesliliğe bir adımdır”.⁹³

91 Der Spiegel Dergisi.

92-Berna Tunçer, *Eskiçağ Kilikia Çalgıları*, Pan Yayınları, İstanbul2005, s. 34.

93 Berna Tunçer, *a.g.e.*, s. 34,35.

“Eski Yunan’a Anadolu’dan geçen (Yunan’lılar aulos’larını Frik kökenli sayarlar) ve eski doğudaki öncüleri gibi genellikle çift olarak çalınan üflemeli çalgı Yunan’ca aulos (çoğulu auloi), bir çok kimse tarafından çifte flüt olarak adlandırılmakla birlikte, müzikal açıdan günümüzdeki obuaya benzer bir çalgıdır.”⁹⁴

(Antik Çağda aulos)

(Ancient Grek music:a new technical history)Yazar:Stefan Hagel

“Tasvirler, çift boruluların Hititlerde en yaygın kullanılan aerofon tipi olduğuna işaret etmektedir.

Antik Yunan müziğinin oluşmasında çok önemli etkileri olduğuna işaret etmektedir. Bu etkinin en eski kanıtları M.Ö. 270 e tarihlendirilir.”⁹⁵

İsa’nın doğumundan günümüze doğru yürürsek 1933 lere geliriz.

“1933 yılı martında Macaristan’ın Zsolnok ili Janoshid mevkiindeaçılan bir mezarlıktan çıkmıştır. Çalgının turna kemiğinden olacağı ihtimali de düşünülmüş çalgının bir borusunda “5”öbüründe “2” delik vardır.”⁹⁶

Mahmut Hocayla devam edelim.

“, olarak bağlı çift kamışlı veya kartal kanadından çift kemikli düdüklerden Anadolu’da seyrek te olsa yer yer vardır. Türkistan’da vardır. Adına bizde halen kısaca “çifte” orada “koşney” (= çifte düdük)deniliyor. Macaristan’da açılan bir Avar mezarında kartal kemiğinden böyle bir çifte bulununca bilim dünyasında mesele büyüdü.”

Anadolu’da insanın var olduktan sonra Konya yöresinde günümüzden 500,000 yıl önce yaşadığı ispatlanmıştır. O günkü kadının süs boncuğunu bulan bilim dünyası bir gün düdüğünü de bulacaktır.

Müzik kültürümüzde bulunan çift borulu düdükler Türkmenistan’da Goşa

94 Belkis Dinçol, *Eski Önasya ve Mısır’da Müzik*, s.15.

95 Belkis Dinçol, *a.g.e.*, s.61.

96 Mahmut Ragıp Gazimihal, *a.g.e.*, Ankara 1975, s.30,31.

düdük, Türkiye Anadolu'sunda; tulum, çifte, uyguncaklı düdük, çift sibsili olarak yaşamaktadır.

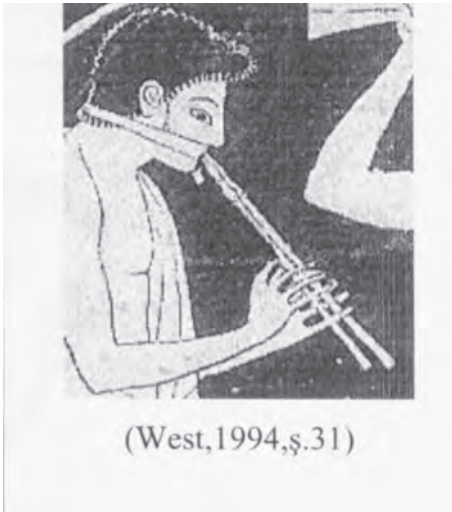
“Aulos'un çift borulu oluşu ise ses gürlüğü elde etmeye yaramaktadır.” Berna Tunçer Bizim tulum boruları, çifte boruları çift sibsili boruları farklı delinmezler ise ikinci borular ses gürlüğü olarak kullanılırlar. Bizim uyguncaklı düdüğümüz ise 4 lü, aralık ve ya 5 li aralıkla tınlayarak çok ses ve ses gürlüğü de yaratır.

“Aristo'ya göre aulos'un ağız kısmına yumurta biçimli ek parçalar ve ayrı bir ağızlık takılıyordu. Aulos'un ses rengi için Wegner (1950:6) kuvvetli ve keskin olduğu görüşündedir. Sachs (1965:28) ise tatlı seslilütler gibi değil, sert ve gür sesli-bir çeşit obua gibi olduğunu söyler .⁹⁷

Antik Yunan aulos çalıcılarının dudak ve avurt derilerinin bozulmaması, çalıcının üflerken sırtmaması, aulos'a kuvvetli soluk gönderebilmek için ağızlarına ve yanaklarını saran “phorbeia” taktıkları görünüyor.

Aulos fülüt ağızlıklı, dilli (çizime göre) aşağı yukarı hareket eden bir aparatla ses çıkarmış olduğu düşünülmektedir.

Bizim ötkü sazlarımızda yapım, çalım müzik yaratma açısından kolaylıklar vardır. Hiçbir ötkü sazımız zorlayarak, zorlanarak ses çıkartmaz. Aulos çalıcılarının zorlandıkları antik çağ çizimlerinde gözlenmektedir.⁹⁸

Biz kendi çift borularımızın sipsilerini tanıyalım. Çiftemizin, tulumumuzun, çift sipsilimizin, sipsilimizin “sipsileri” borunun dışından bir başka borudan, daha ince bir kargıdan yapılmaktadır.

Uyguncaklı düdükte ise “sipsi” boru kargısından ortak yapılır; yani aynı borudan hem uyguncak, hem de melodi borusu yapılır. Burdur'un Bucak ilçesi, Değri köyü, Elzası köylerinde de sipsi ve boru aynı kargıdan yapıp çalınmaktadır. Erzincanlı bir komşum biraz sohbetten sonra

⁹⁷ Berna Tunçer, *a.g.e.*, s.36.

⁹⁸ Cenk Celasin, “Orta Tunç Çağından Roma Dönemi'ne Anadolu Müzik Kültürünün Analizi”, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007, s.100.

kalkıp gitti biraz sonra kendinden sipsili bir sipsiyi çalarak geldi. Teke yöresinde kargıdan silindirik sipsiler titreşim yapabilmesi için yukardan aşağıya doğru bir dil açılır. Tekirdağ'dan Öğretmen Kenan Oflaz ise misafirimken bana bir sipsi yaptı. Bizim sipsilerin tam tersi bir doğrultuda açtı sipsi dilini.

Araştırma için Çatakbağyakası köyüne belki 4. seferimi yapıyordum. Hatice Şahin;

“Hoca bu düdükle fazla türkü çevrilmez.”

Memduh Yıldırım ise:

“Hoca sizin Burdur'un sipsisi gibi, bizim sipsiler ayrı yapılmaz.”

Mustafa Bozdağ Meke köyü:

“Sizin Burdur'un sipsisini bu uyguncaklı düdüğe taktım, pek tat vermedi. Valla özü bozuldu desem doğru olur.”

— Mustafa Usta bu çaldığın türkülerin adı varmıdır?

— Çoban havası deriz. Sözü yoktur.

— Uyguncaklı düdükle çaldığın türküler halktan insanlar bilip, çalıp söylerler mi?

— Ağıt şeklinde herkes söyler çalar.

— Muğla türkülerinin kendine özgü zeybeksi bir havası vardır. Uyguncaklı düdükle çalınan türküler o türkülere benzerler mi?

— Benzer. Bak hoca sipsi boru ile birlikte dir.

— Uyguncaklı düdük türkülerini üç telli, bağlamayla, kemanla, çoban düdüğü ile çalıyor musun?

— Çalarım. Hoca uyguncaklı düdük 5 delikli olduğundan daha kalın, daha ince sesleri çıkaramaz. Dağda bir ot vardır bu düdüğü o ottan yapar çalarız. Aklıma gelmişken sana bir şey daha söyleyeyim, uyguncaklı düdüğün uyguncak borusunun boru uzunluğu melodi borusunun beşinci deliğine kadar uzatılır. Daha uzun daha kısa olmaz.

Hatice hanıma, Memduh Ustaya, Mustafa Ustaya:

— Bu düdüklere kim yapıyor?

— Kendi düdüğümüzü kendimiz yapıyoruz. Hemen, hemen herkes Ustadır. Biz bu düdüklere yapmaya çocukken başlarız.

Bir ara Hatice Hanım yavaş bir sesle Memduh Ustaya dönerek:

— Memduh sarı taş kargılarından iyi düdük oluyor.

UYGUNCAKLI DÜDÜK ÇALIM TEKNİĞİ

Uyguncaklı düdüğün çalınması için borular üzerindeki uzun sipsilerin ağza iyice sokulması gerekiyor. Sağ iki parmak melodi borusunun üst iki deliğini, sol üç parmakta aynı borunun üç deliğini kapatmak için sağ elin altında tutuluyor. Borulara sert üflenmiyor. Sağ el başparmağı uyguncağın düşmemesini, sağa sola oynamamasını sağlıyor. Sol el başparmağı melodi borusunu dayayarak düşmemesini ve sağa sola hareket etmemesini sağlıyor.

Hatice Hanım birkaç melodi çaldıktan sonra başını sağa doğru çevirerek derin bir nefes alıyor her defasında.

UYGUNCAKLI DÜDÜĞÜN KİMLİĞİ

Uyguncaklı düdük nefesli bir ötkü sazıdır.

Uyguncaklı düdük dünya çift borulular içindedir.

Uyguncaklı düdük flüt ağızlıklı değildir.

Üstte beş deliğe sahiptir,

Altta deliği bulunmaz.

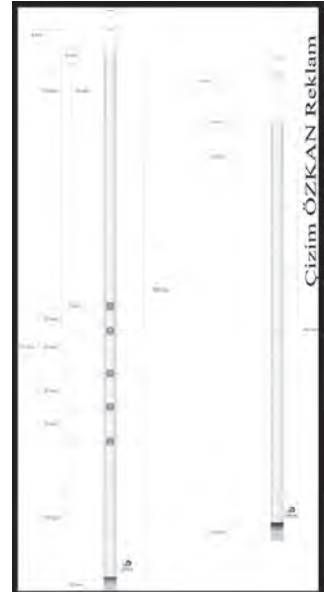
Beş delikli bir nefesli sazıdır.

Melodi borusu uyguncaktan daha uzundur.

Uyguncak melodi borusundan daha kısadır.

Uyguncak melodi borusunun 5. deliğine kadar uzanan bir boya sahiptir.

Melodi borusunun uzunluğu, uyguncağın kısalığı çok sesli müzik yapmaya yardımcı olur.

Uyguncaklı düdük silindirik sipsili ,çift borulu birötkü sazımızdır.

Bizim müziğimizi en güzel şekilde seslendirir

UYGUNCAKLI DÜDÜĞÜN BOYUTLARI

Ustalarımızın çalmakta olduğu bir uyguncaklı düdüğü ölçümlediğimizde şu ölçülere ulaşırız.

MELODİ BORUSU

Uzunluk.....:38 cm
Üst boşluk birinci deliğe
Kadar.....:18 cm
Birinci delik.....: 18 cm
İkinci delik.....; 20cm
Üçüncü delik.....: 23 cm
Dördüncü delik.....: 25,5 cm
Beşinci delik.....: 27,5 cm
Alt boşluğun başlangıcı.....: 27,5c
Alt boşluk.....:11 cm

DELİKLER ARASI ÖLÇÜMÜ

Birinci delik ikinci delik arası,,,,,,; 17 mm delik ortası
İkinci üçüncü delik arası.....: 30mm
Üçüncü dördüncü delik arası:25 mm
Dördüncü beşinci delik arası.....: 23 mm

SİPSİ DİLİ (TİTREŞİM YERİ) UZUNLUĞU

Dil uzunluğu.....: 35 MM
Dil genişliği.....: 7 mm
Dil kalınlığı.....; 1,5 mm

UYGUNCAK ÖLÇÜMÜ

Uyguncak borusu uzunluğu.....: 30 cm

BORU KALINLIKLARI

Melodi borusu.....: 8,5 mm
Uyguncak borusu.....: 8,5 mm

UYGUNCAKLI DÜDÜĞÜN SAZ VE MÜZİK KÜLTÜRÜMÜZE KATKISI

Uyguncaklı.....=Uy + GUN + CAK + LI

UY,Uydu,Uydur,Uymuş= Bu aparat bu bütüne uydu.Yolu bilmiyorsun madem gidenlere uy git. Büyük oğlana uyduru ver. Oh oh bu renk bu renge ne güzel uymuş.

UYGUN: S. 1.Yakışır, yaraşır.

2-Elverişli⁹⁹İki ayrı parçanın birbirine ters, aykırı, yanlış, durumundan çıkarak; bir birine tıpatıp uyum içinde olma hali uygun sözü ile ifade edilir. Halkımızın dilinde, öz Türkçe bir sözcüktür.

Türkmenistan'da çift borulu düdüğün adı ise "Goşa dilli tüdük" olarak yaşamaktadır.

Goşmak aynı anda iki ayrı öküzü boyunduruk altına almak, öküzleri goşmaktır. Kısırak sürüsünü harman döğmek için goştuk. Atın goşum takımlarını yerine koydum. Öyle olunca iki boru birbirine goşulur.

Teke yöresi müzik kültürüne çam düdüğü, sipsili çift sipsili çifte gibi ötkü sazlarımızın yanında ayrı bir tını ile yerini alarak teke müzik kültürüne katkıda bulunmaktadır.

⁹⁹ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 1969,s. 159.

Diğer Teke Yöresi sazlarımız gibi uyguncaklı düdük te çok sesli müzik yaparak kültürümüzü renklendirmektedir. Yörük, kırın kekiği kekliği,dağların oyuğu, dalların duguğu diyerek sert tiz sesli sipsili sesini kekliğe; yumuşak, duygulu duguğun sesini çam düdüğüne benzetmektedir.Uyguncaklı düdükte tını sıralamasında yerini almıştır.

Uyguncaklı düdükle, kendine özgü uyguncak türküleri çalınır. Ağıtlara eşlik eder. Bir erkeğin ağlamasını duyarsınız.

Uyguncaklı düdüğün “aulos” “avlos” adlı Yunan çalgısı ile uzaktan yakından ilişkisi yoktur. Çift boruluları gelmiş geçmiş ve yaşamakta olan uluslar kullanmaktadır.

“Hiç bir müzik aletinin Yunanistan’da icat edilmemesine karşı, müzik,eski Yunanlıların hayatında çok önem verilen bir uğraş idi. Müzik gençlerin eğitiminde kült (cult)seromonilerinde,askeri hayatta, kişilerin özel ve sosyal yaşamlarında kullanılan çok önemli idi. Filozoflar müziğin etik(ethics)üzerine olan olumlu etkilerinden bahsettiler;tarihçiler ise onun geçmişini ve gelişimini etüt ettiler.

...Nefesli Magadis, büyük bir olasılıkla aulos’un başka bir çeşidi idi. Vesikalar her iki Magadis’in birlikte çalındığını kanıtlıyor.

...Aulos’un orijinal olarak var olan üç parmak deliği, bir “tetracord” u çaly-maya yeterli idi. ... Müzisyenler konserlerde aulos çalarken ağızlarını “phor beia=halters = yular’ları denilen geniş yakalıklarla kaparlarmış. Bu hem hava kaçımına engel olurmuş ve hemde kuvvetli üflendiğinde yüzde oluşan sırtıtmaları saklarmış. Genellikle, iki boru birden çalınmış ki, Yunanca çoğulu auloi diye adlandırılmış.¹⁰⁰

SONUÇ

Ülkemizin Teke Yöresinde Çift borululardan Çift sipsili, çifte, Uyguncaklı düdük çalınırken yurdumuzun genelinde de çift borulular çalınmaktadır. İzmir Karaburun Tulumu, Karadeniz tulumu, Argun bu çalgılarımızdan bazılarıdır.

Uyguncaklı düdüğümüzün aulos ile çift boru dışında bir benzerlik yoktur.

Diğer silindirik sipsililer gibi uyguncaklı düdüğümüzden de silindirik sipsiden ses alınır.

Sahada Türk Ustalar çalmaktadır.

Türküleri ve ağıtları çalmaktadır.

Kendine özgü yapım çalım tekniği vardır.

Kendinden sipsili bir düdüktür.

¹⁰⁰ Prof. Dr. İsmail Ersevimi –Pastet by Tocomments

KAYNAK KİŞİLER

- 1-Mustafa BOZDAĞ
- 2-Habibe BOZDAĞ
- 3-Durgül SAVRAN
- 4-Süreyya UYAR
- 5-Memduh YILDIRAN
- 6-Hatice ŞAHİN
- 7-Özkan ÖZBEDEL
- 8-Nildilek ÖZBEDEL
- 9-Mehmet BARUT
- 10-Ali BARUT
- 11-İ.Ethem YAĞCI

İ- MAKET SAZ USTASI

Adı.....: Ahmet

Soyadı.....: Bıçakçı

Normal bir sazın tekne boyu ne ise orantısal olarak küçültülür. Milimetrik kağıt üzerine çizim yapılır. Bu çizim kartonun üzerine çizilerek kesilir.6x2.5 cm lik bir takoz bağlama forumlu çizim konarak takoz üzerine çizilir. Yapılacak sazın dış formu orantısal olarak biçimlendirilir. Özel olarak yaptığım bıçakla teknenin içi oyulur. İyi bir ağaçtan (kızılcağ ağacı) kırlangıçkuyruğu veya kurtağzı geçme yöntemi ile sap takılır. Tekne yeter kalınlıkta oyulduktan sonra, saz kapağı takılır. Zımparalandıktan sonra perde taksimatı yapılır.0,30mm misina ile perdeler bağlanır. Dolgu verniği yapılır. Parlak yat verniği ile verniklenir. Burgular yapılır takılır. Tel olarak 0,10 mm misina ile üç adet tel takılır. Burgular Japon ile sabitleştirilir. Alt ve üst eşik yapılarak küçük sazımız bitirilir.

II. BÖLÜM

MÜZİK KÜLTÜRÜMÜZDE TEKE YÖRESİ

A- BURDUR KOZAĞAÇ DİRMİL CURASI

X:-“Bu çaldığın çalgının adı nedir?”

H.Özyurt:- “Kozağaç curası.”

Söz üstüne söz olmaz ama biz yine de öykünelim

ÖZET

Halk çalgılarımızı tanımlamak için, her yönü ile halk çalgılarını ilgilendiren disiplinleri iyi tanımak, yardım almak, bir zorunluluktur.

Sümerlerin, Hititlerin Orta Asya’nın hangi sazı nasıl yarattığını görmek, özümlemek, çözümlemek için Arkeoloji biliminin yanında, Halk bilimi, Organolojiyi bir disiplin yumağı yaparak sorunun üzerine gitmek en doğrusu olur.

Lutlar (Kopuzlar) üst bir başlıktır. Kopuzu yaylılar, yaysız, iki telliler diye de, bir bölümüne bakarız. Bunlara elle veya tezeneyle çalınanlarda denir.

ANAHTAR KELİMELEER

Kopuz, üst başlık, alan, iki telli Türk çalgıları, Kozağaç Dirmil curası

Ne kadar kaçınısam da, bazı konuların tekrarından kurtulamıyorum. Konu kendini yeniden, yeniden gündeme getiriyor. Gelirken de yeni sorunlar, sorular yüklenerek geliyor.

Etno Müzikolojiyi, organolojiyi, (saz bilimi) Halk bilimi (folklor) özümleyememiz, çözümleyememiz bir yana, okumuşlarımızla, sahada yaşamakta olan halk Ustalarını bir araya getiremiyoruz.

Sahaya inen okumuşlarımız, Ustalardan almaya değil, vermeye, görmeye değil göstermeye, öğrenmeye değil öğretmeye görevli sayıyorlar kendilerini.

Burdur’un Dirmil ilçesi Maşta (Ballık) köyünde yaşayan Yörük Kemenesi Ustası Ali Bey Çoruh’a gelen bir okumuşumuz:

— Ali Bey Usta nedir bu çaldığın çalgının adı?

— Yörük kemenesi.

- Bırak o lafı. Yörtük kemenesi diye bir şey yoktur
—Biz öyle biliyoruz. Büyüklerimizden öyle öğrendik.
—Nereden bulur çıkarırsınız?
—Aşam da çalardı. O da öyle derdi.

Muğla İli Yerkesik ilçesi Çatakbağyakısı köyünde belirlediğim çift borulu bir düdüğümüze o köylüler, o düdüğü çalan Ustalar bu düdüğün adı **“uyguncaklı düdük”** dedikleri halde gelen program yapımcısı ve öne düşenler:

—Hayır, öyle şey olmaz. Bu düdüğün adı “sipsi” dir. Ya da olsa olsa düdüktür diye yeniden isim koymaya çalışmışlardır.

Burdur ilinin Çavdır ilçesinin Kozağaç beldesinde:

-“Bu çaldığın çalgının adı nedir.”

-Kozağaç curası.

-....”Curanın Kozağaç curası, Dirmil curası diye isimlendirilmesi çalgı tarihi açısından doğru bir sınıflandırma olmaz.....Sizin çalgınıza dört telli cura demek daha doğru bir isimlendirme olur.”

Etno Müzikolojide, Halk Bilimde (folklor) halkın söylemine, halkın adlandırılmasına karışılmaz. Ustalar yönetilmez, yönlendirilmez. O sadece yaratır. Tıpkı türkü yaktığı, mani söylediği, ağıt yaktığı (yakım) gibi. Gerisi ilgili bilim adamlarımız tarafından incelenir yorumlanır.

“Ağıtların yanık, sevginin lirik, sevincin oynak, gülünçlü bir olayın ise alaycı bir ağızla söylenmesi gibi... Ezgiyi yaratan kimse akademik bir öğrenim görmüş olan sanatçıyı kısıkvrak bağlayan estetik prensiplere ve sınıflandırmalara asla aldırış etmez. ..Bu yüzden Türk halk müziğinin ezgisel yapısı ilginç bir özellik, saygın bir kişilikve sağlam bir içerik taşıyor.”⁽¹⁰¹⁾

“Pek çok etkene bağlı olarak otantik kimlikleri giderek kaybolmakta olan geleneksel müzik kültürümüz yaşam savaşı vermektedir. Oysa Anadolu’muz bugün yaşamakta olan küresel kültüre taşınması mümkün pek çok tarihsel değerli mirasa sahiptir. Bu mirasın önemli bir yerinde müziklerimiz ve onun temel eşlikçisi çalgılarımız gelir....Müzik bir toplumun kültür yaşamının önemli bir göstergesi, çalgı ise müziğin üreme yeridir.Çalgının binlerce yıl boyunca gelişimi, değişimi veya çağlar boyu hiç değişmemesi gibi olgular, toplumsal, kültürel gelişimimiz hakkında ciddi bir kaynaktır.Çalgılar ve yaşamın izlerini kendine ait özgünlükle içinde barındıran müzik,Anadolu’nun binlerce yıllık kültürel gelişiminin bir özeti ve sonuçta Anadolu’yu daha iyi kavramamızın önemli dayanağıdır.”⁽¹⁰²⁾

101 —Veysel Arseven –Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler –Kültür Bakanlığı yayınları:1414 –Sayfa:16Türk Tarih kurumu basım evi 1992-Ankara

102 İ. Lütfi Erol, *a.g.m.*, s.4.

“Çünkü bu müzik türünün kaynağı hiç bir müzik eğitimi görmemiş insanlardır. Bu insanlar tamamen irtical, improvize (İçe doğuş) olarak sosyoekonomik ve tabii şartlara bağlı kalarak türkü söylemekte veya yakmaktadır.

Türkiye’de geleneksel Türk Halk Müziğini diğer Türk Müziği türlerinden ayıran unsurların başında yöresel bir takım okuyuş, ağız özellikleri ve kullanılan çalgıların zenginliği gelir. Bu müzik türü bölgeden bölgeye, yöreden yöreye, şehirden şehre, hatta köyden köye okuyuş ve kullanılan çalgılar bakımından farklılıklar göstermektedir. Her yörenin kendine has bir müzik geleneği vardır.”⁽¹⁰³⁾

Konuyu buraya getirmişken dönüp başa bir daha bakalım. Bütün bilim dünyasının kabul ettiğine göre ana çalgımız “**kopuz**”dur. Hadi daha öncesine bakmayalım. Kopuz önceleri bir tel, sonraları iki telli bir sazdır. Bütün kaynaklar bunu böyle yazar, ifade eder. Bu iki telli kopuz elle çalındığı gibi, yayla da çalınırdı.

Anadolu’da şöyle bir sıralama yapılabilir.

KOPUZ

YAYLILARYAYSIZLAR

Üst başlıkÜst başlık

KopuzDivan sazı

İkliğMeydan sazı

Yörük kemenesiBozuk

Karadeniz kemençesi**ÜÇ TELLİLER**

Teneke kemene Üç telli bağlama

Sine kemanİrızvalar

Gıbrıs kemanı **İKİ TELLİLER**

Tahta kemanBulgarı

Eğit (heğit)Kozagaç-Dirmil curası

Fegit

Dırnak kemenesi

Kabak kemane

Ayaklı keman

İki tellilere ayrıca bakalım. Aslında üzerinde durmamız gereken bu iki tellilerdir.

103 Murat Karabulut, Türk Halk Musikisinde Çeşitli görüşler, Kültür Bakanlığı Yay., 1414–1992, Ankara, s.139.

İKİ TELLİ TÜRK SAZLARI

Vertkov Türkmen dutarlarını şöyle tarif eder. Türkmen dutarları İki tellidir. Uzunlukları 90 cm dir. İpek tel kullanırlar. Kromatik sıklalıdır.

Özbek dutarları, Uygur dutarları diye ayırabiliriz.

Verkov Atlas 556–558 ¹⁰⁴

Sazlarda gerili vaziyetteki her tel, her hangi bir perdeye basılmadan, iki destek (İki eşik) arasında salındırılsa, bir tek ses verir (alırsınız) İkinci teli de aynı vaziyette (konumda durumda) gerilim durumunu ayarlamadan tınlatırsanız başka bir ses verir. Birinci teli 440 frekanslı bir notaya ayarlar, dörtlü veya beşli aralığa göre üst teli akortlar iseniz, curanızı La-re olarak akortlamış olursunuz. Diğer bir deyişle açıkta, boşa veya hiçbir perdeye basılmadan iki sesli iki telli bir saz olur.

“Bütün dünyanın kabul ettiği 440 frekans la notasının karşılığı, bizde “la” olarak kullanılmaktadır. Bağlamada “la” adını verdiğimiz alt tel do veya do diyez sesine çekimlidir.”⁽¹⁰⁵⁾

Ben diyorum ki, kulağımıza, sazımıza, sesimize, dilimize uyan başkalarının “do” veya “do diyez” dediği bize göre “la” sesine bizim ayrıcalığımız, özelliğimizden dolayı Türk

“la” sı desek çok mu iddialı olur dersiniz.

Alanda bir cura çalıcı Ustasına haydi curanı düzenle (akortla) dediğinizde curasının alt telini batının “do” veya “do diyez” e çekerek 5’li ve ya dörtlü aralıkla üst teli akortlayarak çalmaya başlayacaktır.

Kozağaç Dirmil curasında görünen (gerili) tel dört tanedir. İki alt sırada, iki üst sırada, ortada tel yoktur. Kozağaç’lı ,Dirmil’li bir Ustayı düzen tutarken dinler veya gözlerseniz : “Bak hoca bak bu tel ince, bu da ince, bu tel de ince, bu tel ise az gaba (galingca) işte bu kadar özel bu kadar güzel anlatılır. Ne diyor atalarımız: “Tat çocuğun dilinden anası anlar.” Doğrudan şunu demektedir: la-la+la-re= la-re .

Kopuz iki telli,

Türkmen dutarları iki telli,

Özbek dutarları iki telli, Uygurdutarları iki telli olunca, iki telli deyimi bir üst başlıktır. “İki telli Türk çalgıları” gibi.

Kozağaç Dirmil curası da verdiği sese göre ikitellidir. Bulgarı çalgımıza da iki telli diyeceğim ama elime alıp akortlamadım çalmadım.

104 Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür Bakanlığı Yay., s.130-137.

105 Gökten Ay, *1. Uluslar Arası Müzik Eğitimi Sempozyumu*, –Trabzon-26-28Temmuz 1993.

Burdur ili çavdır ilçesi Kozağaç beldesinden Kerim Usta (Erdem), Habib Usta (Özyurt) , Burdur ili Dirmil ilçesinden Kadir Turan, Emir Kanyıldıran'a sordum alt sıradaki yani birinci sıradaki birinci telin yanına neden bir tel daha taktınız, ikinci sıradaki ikinci telin yanına neden bir tel daha taktınız? Cevap aynen: Ses çok olsun. Ses daha güreلسin diye. Ses daha tatlı olsun diye.

Kozağaç, Dirmil curasında görünen tel sayısı dört tanedir. Bu teller üzerindeki ses dökümü yapılırken iki sıra telde, altan birinci tel la, birinci sıra ikinci tel la, ikinci sıra üst birinci tel la, ikinci sıra üst tel re olduğu düşünülür. Yani bu dört tel üzerinde iki ayrı ses vardır. O zaman bu saz kaç telli olur? Yorumu okuyucuya bırakıyorum.

Nesimi Çimen, Haruniye'li Kır İsmail, Fethiye'li Ramazan Güngör, Denizli Çameli'li Hayri Dev, Burdur Tefenni Höyük köyünden Arif Özçoban, Muğla ili Merkez Çırpı köyünden Süreyya Uyar, Yerkeseik İlçesinin Meke köyünden Mustafa Bozdağ üç telli bağlama çalmaktadır.

İki Telli Kozağaç Dirmil curasını ise Burdur ili çavdır ilçesi Kozağaç kasabasından Habib Özyurt, Yusuf Gök, Gençlerden Sercan Akyürek, Dirmil İlçesinin Kızılyaka köyünden son örnek 88 yaşında Emir Kanyıldıran ve Dirmil İlçesi Maşta (Ballık) köyünden Ramazan Erbilek çalmaktadır.

Koz- Der öncülüğünde iki telli Kozağaç Dirmil curası çalma kursları açılarak yeni gençlerin yetiştirilmesi sağlanmaktadır.

“İrızva dört burmalı, üç tellidir; üst tele baş tel, ikinci tele orta tel, alt tele sarı tel denir. Burmaların bir tanesi kullanılmaz. İrızvanın ikinci adı karadüzendir. İrızvalar ikiye bölünür. Bunların farkları sadece birbirinin diğerinden biraz küçük olmasından ibarettir. Büyük ırızvalara baz, küçüklere cura adı verilir....

İrızvaların perde adedi 13 tür.”⁽¹⁰⁶⁾

Biz yeniden curamıza dönelim. Yaysız, telli, mızraplı çalgılarımızdan olan, iki telli deyimi üst bir başlıktır. Bu üst başlığı kopuzdan (lutlardan) başlatabiliriz.

-Kopuz (lut)

-Dutar –(dü tar) Dü=iki = iki telli

-Bulgari

-Kozağaç, Dirmil curası

Yineleyecek olursak iki telli deyimi bir üst başlıktır. Bu üst başlığın altında alt başlıklar bulunmaktadır. Alt başlığın içinde Kozağaç, Dirmil curası da bulunmak-

106 Ali Rıza Yalın, *Cenupta Türkmen Çalgıları*, Seyhan Basım Evi, Adana 1940, s.29,30.

tadır. Bu çokluğun içinde bulunan Kozağaç,Dirmil curasını ayırabilmek için curamızın özelliklerine, güzelliklerine bir bakalım.

Diğer iki tellilerin irdelenmesini başka ustalara bırakalım. Kozağaç curası Orta Asyada çalınmaya başlanmış, Anadolu'ya getirilmiş, kopuz olarak uzun süre çalınmış, geçen zaman, değişen mekân içinde, büyük değişmelere uğramıştır.Bu değiştirmeleri Kozağaç'lı, Dirmil'li ustalar yapmıştır.

Kopuzumuzda iki tel varken;

Kozağaç, Dirmil curasına bu iki telin yanına alt sıraya bir tel, üst sıraya bir tel daha ilave edilmiştir. Böylece curada altta iki, üst sırada iki ortada teli olmayan curamız oluşmuştur.

Kozağaç, Dirmil curalarında kapak genişliği 10,5 cm den başlar 14,5cm kadar olur.

Kozağaç, Dirmil curası 59 cm uzunluktadır.

Kozağaç,Dirmil Curalarının tekne ve sap ayını ağaçtan yapılır.

Özgün curalarda telgeçen bulunur.

Kozağaç curalarında tel takma yeri teknedен çıkarılır. Ya da teknenin uzantısıdır.

Kozağaç Dirmil curalarında burguluk uzunluğu 8,5cm ile 9 cm olur.

Kozağaç curalarında tel eyim payı yoktur.

Kozağaç Curalarında 11 perde bulunur.

Kozağaç Dirmil curalarında kromatik perdeler yoktur.

Kozağaç Dirmil curalarında görülen 4 telin kalınlığı 0,18 olur. Ben Kozağaçlı Sabri Özdemir'in curasına 0,16 lık tel taktırdım çaldırdım. Usta biraz çaldıktan sonra:

-Hoca bu teller cırlayo. Eski tellerimi dakalım. Dedi.

Kozağaçlı Osman Çiçek Usta hem yapımcı hem de çalımcı

-Bu cura, gara curadır, gara cura.

- Osman Usta nedir, neden gara cura?

- Eski hocam. Ötekilere benzemez. Bizim curamız bu.

Kozağaç Dirmil curalarının kendine özgü çalım tekniği vardır.

Kozağaç'lı ve Dirmilli Ustalar boğaz havalarını ve Avşar türkülerini çalmadan önce "Duro gari , düzeni bi değıştirelim" der. Üst sıradaki alt teli ortaya alır ve boğazları ve Avşarları çalar.

Kozağaç, Dirmil curasının bilinen iki akordu vardır. La re-La mi. Emir Kanyıldıran Başçeşme düzeni diye bir düzen daha yapmıştır. O düzeni müzikologlara bırakıyorum.

Orta Asya'da bu çalgımızın adı kopuz (lut) idi. Kozağacında Dirmilde Cura olmuştur.

Yunanlılar bu curamıza kitelli diyerek kendilerinin saymaktadırlar. Ortada bırakıp birilerinin almasını mı bekleyelim.

Kozağçlı Kerim Erdem Usta sol elin bütün parmaklarını kullanarak iki tel- den çok ses almaktadır.

Antalya, Denizli, Burdur, Muğla, Isparta İlerini içine alan Teke Yöresinin batı Toroslar bölümünde çalınmaktadır. Merkez Kozağaç ve Dirmil'dir.

Teke yöresinde yaptığım alan araştırmalarında Yörük kocalarında aldığım şu uyarıyı sizlere ulaştırmak benim baş sorumluluğumdur. Serikli Yörükler"Hoca, Goval çalıcı ararsan Garakoyunlulara git. Yaylıları arıyorsan Sarikeçililere git. Cura çalan arıyorsan Hayta ve Saçıkara lılara git. Saçıkara lıların çoru çocuğu cura çalar- lar."

Saydığımız özellik ve güzellik Kozağaç,Dirmil curasında bulunmaktadır.

Niye Kozağaç Dirmil curası?

Karadeniz kemençesi oluyor da;

Aydın zurnası oluyor da;

Tavas Zeybeği oluyor da;

İzmir Karaburun tulumu oluyor da;

Gıbrıs (Kıbrıs) kemeni oluyor da;

Yörük kemenesi oluyor da; Kozağaç Dirmil curası neden olmasın.

Dirmil in Kozağacı'nın dağı, taşı tarlası bağı bahçesi Dirmil'lilerin, Kozağaçlılarındır. Tapular onlarındır. Topraklar onların ellerindedir.

Fransız Tarihçi Albert Sorel de : "Fransız ulusunu bin yılda Fransız toprakları yarat- mıştır."

Kozağaç, Dirmil Curasını biz bu insanların elinde bulduk. Demek ki kendilerinin ki ellerinde tutuyorlar.

Kelaynak kuşlarını görmek için Urfa Bireciğe, Dikkuyruk Ördeği görmek isteyenler Burdur gölüne geliyorsa iki telli Kozağaç Dirmil curasını görmek dinlemek isteyenler de Kozağacına, Dirmil'e buyursunlar.

SONUÇ

Kozağaç Dirmil Curasının kendine özgü yapım, çalım, özelliği ve güzelliği vardır. Fason üretim curalarının taklidi değildir.

Hiçbir sazın ufaltılmışı, taklidi, benzetilmiş, değiştirilmiş değildir.

Bu cura Kozağaç curasıdır. –Habib Özyurt -Kozağaç

Bu cura gara curadır, ötekilere benzemez. Osman Çiçek -Kozağaç

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Müzik bölümü öğrencilerinden birisi:

—Ustam curanı ver de, bir de ben çalayım.

—Dayım, senin dediğin cura değil bu, siz edemezsiniz. Kerim Erdem –Kozağaç

—Hoca sen bu curayı tanıyong mu? Emir Kanyıldaran -Dirmil Kızılyaka Köyü

--Bu düzeni ben Ustamdan böyle öğrendim. Ramazan Erbilek-Mašta köyü

Kozağaç Dirmil curası ile üretilmiş, çalınmış, çalınmakta olan geniş bir türkü dağarı vardır.

İki telli Türk sazları içinde **Kozağaç, Dirmil curası yerini bulmuş, ismini almıştır.**

KAYNAK KİŞİLER

Kadir Turan

Nuri Özyurt

Rıza ince

Habib Özyurt

Ramazan Erbilek

Yusuf Gök

Sercan Akyürek

Sabri Özdemir

Faik İnce

B- ÖYLE BİR CURA VARDIR, KOZAĞAÇ'INDA DİRMİL' DEDİR

Var git Devlete söyle, halkın dilinden, telinden, anlasın halini.

Bu sefer yolumuz Antalya ili Serik ilçesine varmıştı. Serik'den de dağ köylerine gidecektik. Yol sormak için eğleşmiştik. Şehirleşmeye, sanayileşmeye, güneşe karşı kerpiç duvara dayanarak 3-5 ihtiyar oturmuşlar konuşuyordu.

—Selam ağalar.

-Aleyküm selam.

—Nasılsınız?

—İyiyiz, iyiyiz efendi .Hoş geldin.

—Hoş bulduk.

-Nereye?Niye gidiyorsun..

—Emmiler ben “Zerk” “Selge” Altınkaya Köyüne gideceğim.

-Adaaaam göndeririz. Sana yolu tarif ederiz. Nereden geliyorsun?

—Burdur'dan

—Adın ne?

-Abdurrahman. Emmi senin adın?

—Osman Pepe.

—Osman Emmi biz ıklığın, 2 telli cura, 3 telli bağlamanın ardındayız.

—Hoca buralar Yörük yurduudur. Tam ocağına geldin. Curayı Haytalarda, Saçıkarlarda ara, 3 telliyi Avşarlarda ara. Govalı “Kavalı” , boğaz havalarını Sarıkeçililerde, Karakoyunlularda ara. Yaylı çalgılarda Sarı keçililer ustadır. Sen eğer curanın peşindeysen “Seğrik” Serik ilçesinin bir mahallesi, Abduramnanlar köyü, Burdur'un Çeltikçi ilçesi, Bucak'ın bir mahallesi. Çavdır ilçesinin Kozağaç beldesini tara.

—Sağ ol Osman Emmi.

-Yahu bu oğlan da Yörük. Emmi Emmi deyip duruyor.

—Bildin, bildin Emmi.

Bu ihtiyarlar bana yolu güzelce tarif etti. O günkü alan araştırma gezimiz Demirciler köyü Tonguz mahallesinde başarı ile bitmişti.

Doğup büyüdüğüm yer Kozağaç kasabasının en yakın komşusu idi.1966 yılında öğretmen olarak İlimizin Dirmil kazasına atanmışım. Gezilerimin boşluklarında Osman Emminin önerilerini değerlendiriyordum.

Bin yıllardır çalınan, Orta Asya’dan Kozağaçına getirilip korunan kopuz kökenli 2 telli, “dutar” hayatta idi. Vardı. Bana düşen sağlam bir alt yapı oluşturarak bu sazımızın varlığını yerele, ulusala evrensele tanıtmam, yazmam kalıyordu.

2 telli cura yirmi birinci yüzyılda (16–04–2010) tarihinde Burdur ili Kozağaç kasabasında, Burdur ili Dirmil ilçesi Kızıl yaka köyünde çalınmaktadır. Emir Kanyıldiran 88, Habib Özyurt 68, Sabri Özdemir 67, Yusuf Gök 66, Yine Sabri Özdemir 18, Mehmet Erdönmez 19, İlhami Akbulut 21 yaşında adını sayamadığım onlarca usta bu sazımızı çalmaktadır.

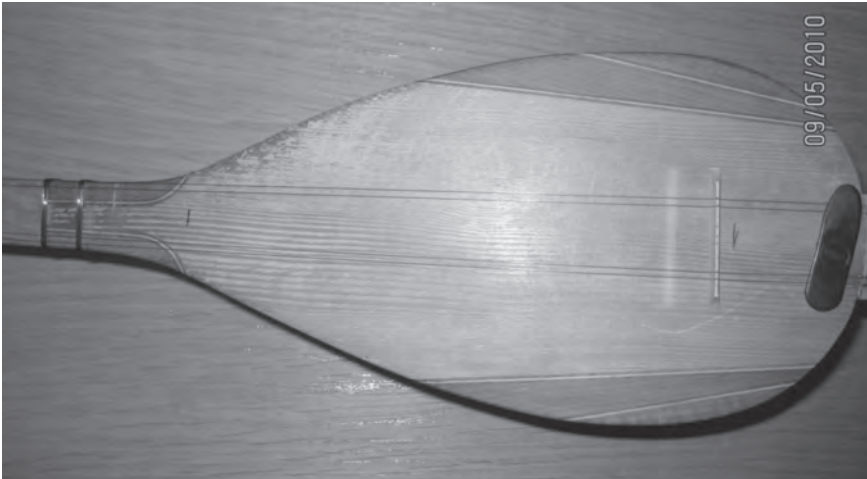
2 telli cura Kozağaçında, Dirmilde çalınmakta, yaşamaktadır.

“Öyle bir saz yoktur. Dirmilde Kozağaçında çalınmamıştır” deniyorsa işte o zaman bizim diyeceklerimiz çoktur. Yukardaki iki cümleyi kişi kendi adına söylemiş olsaydı, “bizim oğlan delidir, ne dese yeridir.” deyip geçilebilirdi. Hatta akıl sağlığına, ruh sağlığına, kültür fukaralığına yükleyiverir geçer giderdik. Eğer bu cümleler devletimizin bir kurumunu temsil ederek deniyorsa işte mesele o zaman başlamıştır.

KIRMIZI DAYI, Aziziyelidir.

Hafız (Rıza Yağız), Kozlucalıdır.

Kuruçay höyüğü, Kuruçay köyündedir.

Cura, Kozağaçında, Dirmildedir

Kadir Turan, Dirmillidir. Şu curamın telleri, Alevdendir dilleri diye çalıp söylemiştir. “Kötü söz, geçmez para, sahibinindir.” Sahada, yazılı kaynaklarda, ustalar arası yarenliklerde Kırmızı Dayıyı ararlarsa Aziziyede bulurlar.

Cemaati camiye getirmek içinsazın, sözün gücünü kullanan ustayı arasak Kozlucada buluruz.

Türki Cumhuriyetlerin hepsinde tanınan çalınan dutar=2 telli curayı bulmak dinlemek isterseniz Dirmil’e gideriz.

“Yalbir yalbir yanar yaylanın taşı

Cıvıl cıvıl öter sılanın kuşu

Kendi sılasına sığmayan kişi

Varıp gurbet ilde sığar mı başı” uzun havayı curadan Kozağaç’ında dinlersiniz.

Ustalar ustalıklarını halk sanat tarihine yazarken, yaşadıkları yerlere de adlarını yazarlar. Erzurumlu Emrah, Sivrialanlı Âşık Veysel, Asmalı Osman Ali Aslan gibi.

Şimdi gelin türkülere soralım sazlarımızı

C- TÜRKÜ SÖYLEYELİM AÇ KALIP ÖLELİM

“ İlimiz Teke Yöresinin Kültürel Başkentidir” Bu başkentlik kendiliğinden oluşmamaktadır. Bu başkentliği bir yapanlar, edenler vardır. Emek çekenler, yükü taşıyanlar vardır. Bunlar kimlerdir? Gelin bu gün, bu adsız kahramanları tanıyalım. Bu adsız kahramanlar dün vardı, bugünde var, yarında olacaktır. Varmış, var, var olacak da nasıl? Dün mü, dün sürüsünün başında yaylada oğlu, kızı gelini ile birlikte ona iş bile düşmeden üç tellisini, Yürük kemenesini çalıp söylüyordu. Çelen çeviren, koşan tutan, oğulları kızları gelinleri evin ve ustanın sigortası idi. Ona yaylanın soğuk rüzgârına uyararak türkü söyleyip çalmak kalıyordu. Bu gün öyle mi?Oğul çoktan şehrin yolunu tutup kıyıda köşede işçi olmuş, kız şehirde gecekondü gelini olmuş. Bütün ağırlığı ile işler ustamızın üstüne çökmüştür. Bir taraftan gelecek korkusu, bir taraftan yetiremem bitiremem alıp başını gitmektedir. Bağkur aidatı, tarım sigortası aidatı, yaşama payı ayrı ayrı para istemektedir.

Ustamıza türkü söyleyip saz çalıp aç acına ölmek kalmaktadır.

Ramazan Güngör’den (Yanatma) (Fethiye çamur köylü) Arif Sağ, Erol Parlak ve yüzlerce sanatçı feyiz almıştır. Nasıl nerede yaşayabilmiştir biliyor’musunuz? Fethiye Belediyesinin Paspatırda Virane bir yerde tek odanın içinde yatak odası, mutfak, tuvalet, hepsi hepsi orada yaşayarak hayata tutunmaya çalışmış-

tır. Öğle yemekleri hayır kurumlarından sabah ve akşam yemekleri konu komşudan gelmiştir. Yokluk içinde yok olup gitmiştir.

Hayri Dev; yurt içinde kendi yöresini, kendisini çalarak geçmişi bu güne bu günü yarına bağlayan Yörük sazlarını türkülerini Yörük gibi söyleyen ustamız Ülkemizi Ulusumuzu Avrupalı ulusların içinde biz varız, biz, biz gibi varız. Biz buyuz. Bizim özelliğimiz güzelliğimiz budur diye bağirmiştir. Tarlasından kaldırdığı buğdayı bazlama yapıp yerken çerden çöpten bir evde yaşamaya çalışmıştır. Fransız etno Müzikolog Gülya Mirzova, Cerum Kılır Denizli ilinin Çameli ilçesinin Gökçebağ köyünün Taşavlu mahallesine Hayri ustayı ısıtacak, ıstıtaacak çok güzel bir ev yapmışlardır. Biz mi ne yaptık?. Sadece öğündük. Hayri Dev Avrupa'yı fet etti. Ünöske tarafından yaşayan insan olarak seçildi. Karın doyurmadı ki bunlar.

İlimizin Dirmil'inde, Çavdır'ında Gölhisar'ında, Bucak'ında yüzlerce sipsili (sipsi) ustası yaşamaktadır. Bu ustalar hem çalıcı hem de yapımcıdır. Sipsilinin (sipsinin) gerçek sahipleri dirler. Bu ustalar her aşamada yok sayılmaktadırlar. Göz ardı edilmektedirler. Bu ustalar yoklukla savaşmaktadırlar.

Kurum ve kuruluşların olanakları, parasal getirileri, belli kişilere yönlendirildikçe ilimizin dar bir sahasına sıkışıp kalan sipsi ustalarının ipini çekmiş olmamızı Sipsiliyi, sipsi çalanları, sipsi ile üretilen türkülerini ortadan kaldırmış olmazmız.

Kişilere karşı olmak, kişilerin yanında olmak diye bir eylemin yanında değilim.

Kayıp olacak, yitip gidecek sipsi sanatı olacağından bu değerimizin kaybolmasını önlemekten başka bir derdim yoktur.

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinin 2011 yılı bahar şenliklerinde popüler kültür ürün ve sanatçılarına 80 milyar harcanmıştır. Halk sanatlarına veya halk sanatçılarına 8 lira harcanmamıştır. Üniversitenin, milletin parası ile emperyalizme hizmet edilmiştir. O parada türkü söyleyenlerinde. Türkü üretenlerinde, dinleyenlerin de hakkı vardır

Günümüzde Belediyelerimiz, Ticaret ve Sanayi odamız, Ziraat odamız, Valiliğimiz, Kültür Müdürlüğümüz, BAKA (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, diğer özel sektör kuruluşlarımız yurt içi, yurt dışı hediyeelik eşya (sipsili, Maket saz, cura, üç telli bağlama) alımlarında besleme kuzular gibi, besleme zanaatçılara yönelmektedir. Eğer olması gerekeni yapmamız gerekirse, maaşı olan, devletten her türlü yardımı alan, devlet memurunun sipsi yapım pastasında payı olmaması gerekir.

“Sadaka saraydan çıkmaz” özdeyişinde olduğu gibi sadaka saraydan dışarı

çıkarılmaz mı denmektedir. Bir yönlendirme, bir özel korumamı yapılmaktadır. Bir tarafta, aç ustalar kıvrılırken, bağ kur aidatlarını ödeyemezken, ilaç alamazken, var olanı daha da var etmek hangi aklın, hangi insanlık kuralının işidir.

Halk sanatları ustaları aç bırakıldıkça sipsili (sipsi) çobandüdüğü, kaval, çam düdüğü çığırma,uyguncaklı düdük. Dilli düdük, ustaları ve sanatları yok olup gidecektir.

BİN SİPSİLİ(SİPSİ) HAKKI OLANIN OLMALIYDI. Sen ben bizim oğlan, gerisinin canı çıksın mı diyelim.

Ç- SAZLARIMIZA KONAN KUŞLAR

İstemeyiz baykuşun evimizin üstünde ötmesini “uğursuz başımıza bir kötülük getireceksin var git uzaklarda öt.”Gecenin karanlığında, dingin ve yorgun bir gecede yussufcuk öterse “Yusuf koyunu buldun mu; hemen anlatılır hikâyesi. Huma kuşu da öter, göğün yedi kat yukarısına çıkarmış; gölgesi üzeringe düşerse, zengin olur, ya da kiral olurmuşsun. Kumru insana en yakın kuşlardan bir kuştur “Guguk guk, guguk guk, çay daştı, el göçtü, biz kaldık.” Anlatılır hikâyesi. Turna gökyüzüne ulaşılan bir kuştur. Kanatlarına selamlar sarılır. Türküler yolların sevdiklere. Kuğu suyun üzerinde yüzen güzellik ve gösteriş meleğidir. Ramazan Güngör Çömlek gırdıran boğazında: “Bir garip Memet varmış. Garip Memede Üç telli bağlamayı çalarak çevredeki guşları bağlamasının burgularına gondururmuş. Bülbüldür gonan guş; Şakır, türküsünü söyler burgunun başında.” Ovanın sazına, Kırın kekiğini, Ovanın kazına, kırın kekiğini yeğleyen yürüğe ne demeli. Yaylasında, dağında keklikler şakıymca iki telli cura elinde uyar kekiğin sesine. Dayar başını kekiğin kafesine, vurur iki tellisine ama, yinede kekiğin sesi üstündür. Hayri Dev çam düdüğü ile duguğa yoldaş olur. “ Hoca Duguk gibi güzel öter bu saz “Duguğun sesi ile eş değerdir.. Hem de duguk yürüğün ta kendisidir.

Osman Ali Aslan usta, sipsinin sesini yeni olgunlaşmış genç keklik sesine benzetirdi.

Diğer sazlarımızın sesini yarin sesine benzeten ustalarımızda vardı.

Şehirli kafeste süslü püslü kuşlar beslerler. Gönü köyde dağda kalmış kendisi şehre gelmiş Yörükler ise kafeste kekiği besler. Sipsidir o. İki telli curadır o. Ondan cıbık cıbık sipsiyi bağırırlar.

III. BÖLÜM

TAHTACILAR

A- KUREYİŞ BABA –MANSUR BABA

(KOYSALAR FIRINA YANMAYIZ)

Adı.....: Hüseyin

Soyadı:Yalçınkaya

Baba adı.....: Mehmet

Ana adı.....: Fidan

Doğum yeri.....: Syitli-Mazgirt-Tunceli

Doğum tarihi.....: 1938

Tarikattaki yeri.....: Ocak Aileden-Ocaklı- Ocaklı dede

(Seyit Seyfi Ocağı)

HÜNKÂR HACI BAKTAŞ VELİ DERGÂHI

Kureyiş Babanın bir adı da Seyit Mahmudî Hayranî dir.

KUREYİŞ

Kureyiş Baba Nazmiye'ye yerleşmiştir. Mazgirt'in Bağın kaplıcaları ile ünlü bir köydür. Burası Ermeni köyü imiş. Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat Bağına gelmiş. Köyde gezinirken bir köylüye rast (denk) gelmiş.

-Sen kimsin?

-Ben dervişim. Dedeyim.

-Hangi ocaktansın?

-Ben Seyit Mahmut Hayrani ocağındanım.

-Seni fırına soksam yanarmısın?

-Hakanım Seyit Yanar mı? Seyit yanmaz. Alaatin Keykubat yakınlarında yanmakta olan bir fırına bu kişiyi kızgın fırının içine kolundan tutup sokuverir. Bu olayı yakınlardan gözleyen izleyen bir vatandaş daha varmış. Hakan o vatandaş da tutup fırına sokuveriyor. Bir süre geçtikten sonra Alaatin Keykubat fırının kapısını açıyor. Bunların kolundan tutup dışarı çıkarıyor. Fırından dışarı çıkarılan bu iki kişinin bıyıklarında kırağı olduğu görülüyor. Yanındaki müridin üzeri başı bembeyazmış. Üstü başı una bulanmış. Onun adı da Derviş Beyazdır. Derviş Beyaz da ocak sahibidir. Derviş Beyaz Ocağına sahiptir. Alaattin Keykubat soruyor:

-Ne gördün? Ne vardı?

- Çayırılar, güller, çiçekler vardı. Çayırılar çimenler üzerinde koyunlar kuzular keçiler otluyordu. O zaman Alattın Keykubat ona tasdikli bir belge veriyor. Bu belge hakanın ona inandığının belgesi oluyor.

MANSUR BABA

Horasandan 90 000pir, 100 000asker geliyor. Anadolu'ya ve Avrupa'ya yayılıyorlar. Bunlar Şeyh Ahmet Yesevi öğrencileridir. Bunlardan: Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli, Abdal Musa bunların hepsi Anadolu erenleridir.

Mansur Baba Mazgirt'in Mahundu beldesine yerleşir. Bunun efsanesi şöyledir. Mansur baba evini yapmak için duvar örmektedir. Kendisine haber gelir ki:

-Senin misafirin var. Geliyorlar.

-Misafirim kimdi?

-Kureyiş Baba.

Mansur Baba duvarın üzerinden inmeye çalışıyor.Duvar dile geliyor.

-Ya Mansur sen Kureyiş Babayı karşılıyorsun bizi de hizmetten yoksun bırakma. Mansur baba bu arada:

-Yürü ya duvar diyor. Duvar Kureyiş Babayı karşılamak için yürümeye başlıyor. Mansur Baba duvarın üzerindedir. Kureyiş baba yolunda yürüyüp gelirken bir ayı yolunu keser.

-Ya Kureyiş sen Mansur babanın ziyaretine gidiyorsun ben seninle gelmek Mansur Babayı ziyaret etmek istiyorum. Kureyiş baba ayıdan ürküyor, korkuyor.

-Ya Kureyiş korkma! Sana zararım olmaz. Kureyiş Baba ayının sırtına biniyor. Biraz gittikten sonra büyük bir kara yılan ikisinin önünü kesiyor. Yılandan ayı ve Kureyiş Baba korkuyor. O zaman yılan dile geliyor.

- Ya Pir, benden kokma, benden size zarar gelmez, ben de Mansur'un ziyaretine geleceğim..

-Nasıl geleceksin?

-Beni de elinge alarak kırbaç yaparsın. Bu arada Kureyiş baba yılanı eline alıyor. Altında ayı elinde yılan Mansur baba ile karşılaşılıyorlar. Kureyiş Baba ayıdan iniyor; yılan elindedir. Mansur Baba ile sarılıp öpüşüyorlar. Birbirlerine niyaz ediyorlar. Birbiriyle karşılaştıklarında Kureyiş Baba, Mansur Babaya:

-Sen cansız yürüttün; benim ayıda, yılanda irşat ettim. (yetiştirdim-inandırdım) bunların ikisi de canlıdır. Seninki ise cansızdır. Sen duvarı yürüttün . Sen benden yücesin. Ben seni kendime Pir seçiyorum.

Bir arada yiyip, içip konuştuktan sonra bizim bir zatımız daha var. Onun da

ziyaretine gidelim. Alevilikte :’’el – ele, el –hakka bağlıdır. Lokmalar, hakullahlar öyle paylaşılır. Kimsenin tekelinde değildir. Mansur Baba ve Kureyiş Baba birlikte yola çıkarlar Seyit Seydi’nin ziyaretine varırlar. Orada çok güzel, çok iyi, olağan üstü bir durumla karşılaşılıyorlar. Mansur’a söyle Seyit Seydi Zâtı denizin üzerinde öküzleri çifte koşmuş çift sürüyor. Mansur Baba da Kureyiş Baba da Seyit Seyfi babayı görünce denizin öküzleri, sabanı, yutmadığını görürler. İlahi bir güç olduğunu kabul ederler. Bunlar da Seyit Seyfi’nin huzuruna Kureyiş Baba ayının üstünde, elinde yılan kırbaç; Mansur Baba duvarın üzerinde elinde keseri ile Seyit Seyfi’nin yanındadırlar. Onlar da denizin üstünde yürüyerek Seyit Seyfi ile niyazlaşırlar. Kureyiş Baba diyor ki:

-Benim yanımdakiler canlıdır.Ben canlıyı yürüttüm.Mansur Baba duvarı yürüttü.Duvar cansızdır. Ben Mansur Baba’ya biyat ettim. Mansur’u pir seçtim. İkimiz size geldik. Sen de denizin üzerinde çift sürüyorsun; Sen bizden üstünsün. Mansur diyor ki: Ben de seni pir seçtim. Sen de benim pirim ve ikrarımın. Alevilikte ikrar kutsaldır. Dönülmez, bırakılmaz, bir kuraldır.

Bu üç ermiş kişi, avu içen ocağına giderler. O ocak ta İzzettin Doğan’ın büyük dedesinin makamıdır.

B- TAHTACILARDA ÖLÜM ERKANI

DESDUR

BİSMİŞAH

Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali

Adı.....: Hüseyin

Soyadı.....:Çelik

Baba adı..... :Veli

Ana adı.....: Yazgülü

Doğum tarihi..... 1954

Doğum yeri..... Çamcı köyü

Bağlı olduğu tarikat.....: Yanyatır (İzmir)

Tarikattaki yeri: OcaklıDede

Ölüm gelir her canlının başına

Elimi goydum düşüğe

Başingı yatırdım (yelime) musalla taşına

Akıl ermez dünyanın işine, gelişine gidişine

Burada haklılık istenir

Önümüzdeki yatan mevtaya hakkınızı helal eder misiniz?

Ben de onun haklarını cenabı hak tarafından helal olmasını talep eder rahmet diler, cümlelizin başı sağ olsun. Geriden gelen canların da, inanların, ömürlerinin uzun, yaşantılarının huzur ve mutlu geçmesini dilerim.

Dede Hüseyin Çelik ölüm erkanının yanında diğer gelenek ve göreneklere de değindi.

-Kevenet (teneşir tahtası) (ölünün üzerine yatırılarak yıkandığı yer) ölü yıkanınca üç gün yerinden kaldırılmaz. Ölü yıkanan yerde üç akşam sabaha kadar ateş yakılır. Ayrıca bir başka kazana su doldurulur, bu su ilk gece bekletilir. Bir sonra sabahdan dökülür. Ölü suyu ılıtılan kazanlardan birisi işi bitince yerinde ters çevrilir üzerine de ölü yıkanan su kabağı konarak bekletilir. Artık üçüncü gün ölü yıkanan yerden bütün malzemeler kaldırılır;

Etraftemizlenir

TAHTACILARDA ÖLÜM HAZIRLIKLARI

Bir tahtacı hakka yürüdüğü zaman, sıra ile arka arkaya yapılması gereken hizmetler dizisi vardır. Ölümünü bekleyen kişi veya bir gün ölürüm diyen bir kişi beni akraba ve ya arkadaşım, müsahebim yıkasın diye vasiyet eder. Can tenden ayrılınca köyde bulunan sazanderler ölünün başına gelerek hizmetlerine başlarlar.

Haciaslanlar köyüne yaptığım gezilerin sonuncusunda Hüseyin Tuzlu şu bilgileri verdi.

Adı.....: Hüseyin

Soyadı.....: Tuzlu

Baba adı: Duran

Doğum tarihi.....: 1964

Doğum yeri: Haciaslanlar

Tarikat.....:Yanyatır

Ben atalarımın duyduğum, gördüğüm, yaşadığım ölüm hazırlığını bildiğim kadarı ile size anlatayım. Bali Emminin yanında belki ayıp olur ama:

- O ne demek bilen bildiğini, bildiği kadar anlatmalı. Bizlerin yerine siz geldiniz.

Kişi ölünce ilk önce köyde bulunan sazanderler eve gelir. Her sazander iki üç gülbenk okur. Ama birinci sazander muhakkak şu gülbenki başlangıçta okur.

Elimi goydum döşüğe
Ölüm cümle alem başına
Elingi aldım elime
Sağ ilimi goydum döşüğe
Bi senin başına değil
Cümle alemin başına

Hocam bizim yetkin dedelerimizden birisi Çamcı Köyündedir adı Hüseyin Çeliktir sana yardımcı olacaktır. Ölüm hazırlığını ve yapılacak işleri ondan alsan daha iyi edersin.

Bizim cenazelerde ölenin üzerine her evden bir hediye getirilir. Ölü yatarken bu hediyeler ölünün üzerine saygıyla konur. Yaşlı analar bu hediye verirken birer ağıt yakarlar. Bu ağıt diğer Türkmenlerin ağıtlarına benzemez. Bizim ağıtlarda ölenin yaşarken yaptığı iyilikler, güzellikler dile getirilir.

Köylünün getirdiği bu hediyeler sırası gelince ölünün kefeninin içine kour.

TAHTACILADA ÖLÜM ANI VE CENAZENİN HAZIRLANMASI

Adı.....: Ali
Soyadı.....: Çelik
Baba adı.....: Mustafa
Ana adı.....: Gülsüm
Doğum yeri: Çamcı köyü
Doğum tarihi.....: 1338 (1922)
Toplumdaki yeri: Ocaklı dede
Tahsili.....: Okuma yazma bilmiyor

Aradığımı bulmuştum. Rastladığım dedeler gençti. Bu sefer hem yaşlı, hem okuma yazma bilmiyor, hem de aklı başında idi. Çamcı Köyü muhtarı asker emeklisi bir yarbaydı. Beni ve dedeyi sakın bir kahveye oturttu. Biz ev ortamında gibi güle oynaya samimiyet içinde saklımız gizlimiz olmadan birbirimize konuşuyoruz akışıp döküşüyorduk. Sanki bütün cephelerde siper arkadaşı gibiydik.

Ben ocaklı bir sülaleden gelmekteyim. Yani ocaklı aileyiz. Bizim ocaklılığımız deden, atadan geliyor. Ben tarikat bilgilerimi çevremdeki büyüklerimden öğrendim. Bu tarikat bilgilerini öğrenmek için kafanın iyi olması gerekir. Ben lafa karışarak:

- Maşalah senin kafa çok iyi.
- Bu yaşta bu zeka.
- Ne olmuş yani, daha yüz demedik, yüz yirmi demedik. Biz konumuza dönelim.
- Buyur Ali Dede!

Hasta ölüm döşeginde iken yakın akrabalar çevresindeki elini obasını hastanın başına

toplar. Bir iki kişi de güruf (tanık) olması için dıştan çağrılır. Neyi osiyet (vasiyet) ettiyse onu oradaki insanlar dinler, tanıklık ederler. Ölümden sonra da o hastanın isteği yerine getirilir.

Kişi hakka yürüyünce öncelikle dede çağrılır. Dede gelince erkan vurur. (Elin ölünün döşüne konarak gülbent okunması)Ölü tenesir taşına çıkarılıncatıraşı yok isesalman tarafından tıraşı edilir. Bütün tıraş bitince konu komşu ölüyü dışarı çıkarır. Ölü kime osiyet ettiyse o kişi ölüyü yıkar. Bu arada köylü de toplanmaya başlar. Gelen köylüler ölüye hediyeler getirir. (gömlek, çiçek, ,avlü, kumaş topu,) Bu gelen hediyeler saygıyla ölünün yanı başlarına veya üstüne konur. Yıkama bitince ölü tenesirin üstündeyken ölüye konçak giydirilir. (konçak ölü gerdeğe girerken giydiği beyaz don)

ERKAN VURA

Elimi goydum döşüğe

Cümle âlem toplandı başınga

Benim elim değil Şah Ustanın eli. Denir. Bu arada ölünün üst tarafına yakasız beyaz gömlek giydirilir, ondan sonra kefenin üzerine yatırılır. Sonra komşuların getirdiği hediyeler saygı ile ölünün üzerin konur. Büyükler ölüye eline öptürür. Küçükler ise ölünün elini öperler. Bundan sonra kefin sarılır. Kefenden sonra kilime sarılır. Örkenle güzelce sarılır. (Örken koyunyününden dokunmuş kolana benzer uzun enlice kolan). Ondan sonra konu komşu ölüyü alarak arabaya götürürler. Ondan sonra bütün köylü mezarlığa gider. Mezar hazır ise ölü musalla taşının üzerine konur. Aslında deded erkanı vurunca ölünün işi biter. Bu arada köyde veya yakın köyde hoca varsa çağrılır. Hoca namazını kıldırır

Önce tabut mezara indirilir. Tabutun içine döşek serilir. Ölünün başının geleceği yere yastık konur. Ölünün üzerine örtülecek şekilde yorgan serilir. Cenaze yorganın üzerine indirilir. Ondan sonra mezara ilk çapayı vuran kişi ölenin yüzüne üç fiske toprak atar. Her kişi ölünün üzerine üç avuç toprak atar. Daha sonrada mezar

apa kürek ile toprakla doldurulur. Yığılan toprağın üzeri yağ çalı ırpı ile örtülür. Ondan sonra hoca gelir ölünün dalgınını verir. Hoca başınız sağ olsun der ve iş biter.

TAHTACILARDA ÖLÜM ERKANI

DESDUR

BİSMİşAH

Ya ALLAH, Ya Muhammet, Ya Ali

Adı.....: Hüseyin

Soyadı.....:elik

Baba adı.....:Veli

Ana adı.....: Yazgülü

Doğum tarihi..... 1954

Doğum yeri..... amcı köyü

Bağlı olduğu tarikat.....: Yanyatır (İzmir)

Tarikattaki yeri: OcaklıDede

Ölüm gelir her canlının başına

Elimi goydum dşnge

Başıngı yatırdım (yelime) musalla taşına

Akıl ermez dünyanın işine, gelişine gidişine

Burada haklılık istenir

Önümüzdeki yatan mevtaya hakkınızı helal eder misiniz?

Bende onun haklarını cenabı hak tarafından helal olmasını talep eder rahmet dilerim, cmlenizin başı sağ olsun. Geriden gelen canların da, inananların, ömürlerinin uzun, yaşantılarının huzur ve mutlu geçmesini dilerim.

Dede Hüseyin elik ölüm erkanının yanında diğer gelenek ve göreneklere de değindi.

-Kevenet (teneşir tahtası) (lnn üzerine yatırılarak yıkandığı yer) l yıkanınca  gün yerinden kaldırılmaz. l yıkanan yerde  akşam sabaha kadar ateş yakılır. Ayrıca bir başka kazana su doldurulur, bu su ilk gece bekletilir. Bir sonra sabahdan dökülür. l suyu ılıtılan kazanlardan birisi işi bitince yerinde ters vrilir üzerine de l yıkanan su kabağı konarak bekletilir. Artık nc gün l yıkanan yerden bütün malzemeler kaldırılır; etraf temizlenir

C- ÖLÜ YEMEĞİ

ACI YEMEĞİ

(CAFERİLERDE-HACI BEKTAŞ VELİCİLERDE
ÇEPNİLERDE-TAHTACILARDA)

Düğün iki türdür. Bir kara düğün, ikincisi ise ak düğün. Ak düğün oğlanın kızın yeni bir yuvada birleştirilmesi için yapılan çalgılı çengili düğün, kara düğün ise bir evde dede, baba, nine, ana, oğul veya kızlardan birinin ölmesine denir. Ak düğünde eşe dosta gelene gidene yemek verilir kara düğünde de gelene gidene yakına uzağa yemek verilir. Kara düğün için verilen yemeğe ölü yemeği, acı yemeği denmektedir.

Bu çalışmamızda Tahtacı Alevilerinin, Çepni Alevilerinin, Erzincan Caferilerinin ölü arkasından verdiği yemekleri inceleyeceğiz.

Adı..... Fatma

Soyadı;Dur

Ana adı.....;Fadime

Baba adı.....;Hüseyin

Doğum tarihi.....:1963

Doğum yeri:Erzincan_Kuruçay –Kozluca köyü

Bağlı olduğu ocak:Biz Bektaşi değiliz. Biz Cafer'iyiz, ama Hacı Bektaş Veliyi severiz. Bizde Sünni namazları yoktur.

“1.gün: Ölü evinde, ölen kaldırılıp toprağa verildikten sonra aynı gün gelenlere masrafı ölü evinden olmak üzere yemek verilir. Keçi veya koyun kesilir. Bu etten genellikle tas kebabı yapılır. Etin yanında bulgur pilavı, ayran verilir.

3. gün: Ölenin yatağı, elbiseleri yıkanır. Masrafları ölü evinden olmak üzere helva yapılır, pilav pişirilir, üzerine de tavuk konur, sıvı içecek olarak yine ayran verilir. Bu yemegin amacı yakın akrabaları ve gelenleri doyurmaktır.

Bizde adettir, 40 gün bir eve ölenin yiyeceği kadar bir yemeği değişik bir eve vermek. Bu yemeğin yanına yani tepsinin üstüne küçük bir çıra konur. O çırayı o kişinin aydınlığı olarak düşünürüz.

7.gün: Yedinci günde bir kişinin 40 günde yiyeceği yemek dağıtılır. Yedinci günde ev yakınları, komşular arasında bir yemek verilir. Bu arada kuran okunur. Mezara gidilir. Bizde öyle derler: Ölü yeni olduğunda kalanlara bakar. Kalanlar onun için giderler. Ölenin orada ruhu rahat etsin, huzur içinde olsun diye düşünülür. Yedinci gün yemeğinde pilav üstü tavuk, ayran, helva verilir.

40. gün: Kırkinci gün yemeği cem evinde verilir. Cem evine gelenler, baş sağlığına gelenler çağrılır. 40. günde yemek olarak taskebabı, pirinç veya bulgur pilavı, tatlı olarak helva yapılır. Bu yemeklerin yanına aşure de yapılır. Aşurenin içine 12 imamlara denk gelecek şekilde 12 çeşit hububat ve meyve koymaya çalışırız.

Cem evine yakınlarımız ve köylülerimiz çağrılır. Bu arada kur'an okunur. Yasin ve diğer dualar okunur. Ölenin ruhuna hediye edilir.

52'sinde: En yakınlar çağrılır. Yemek verilir. Mezara gidilir. Mezarda dua okunur. Kur'an okunur. 52. gün burunun düştüğüne inanılır. En zor çürüyen yerin burun kemiği olduğuna inanılır.

Senesi dolunca yine yemek verilir."

ELİF KAHRAMAN:

"Bu çalışmaya kısacık ben de katkıda bulunmak istiyorum. Bütün yemeklerin hazırlanmasında, pişirilmesinde dağıtılmasında yenmesinde ettiğimiz dualarımızda bütün peygamberlerin şefaatinin dileriz.

HELVA YAPILIRKEN: Tavada yağ eritildiğinde yakın aile bireyleri ve sevenler yağın içine birer kaşık un atarlar. Helvanın karıştırılması ise evde bulunanlar tarafından sıra ile yapılır. Bu arada sürekli ağıtlar yakılır.

"Yaralarım kanıyor

Yavrun seni bulamamış,

Seni Cem evinde arıyor.

Annesi ölmüş diye teselli veriyor."

Helvaya su verilirken çıkan buharın, kokunun ölünün ruhuna gittiği düşünülür.

40. günde cem evine yemeğe gelenler yağ, şeker, un, irmik, yoğurt, kola, tatlı getirirler."

Adı: Nilifer

Soyadı.....: Acıpoşraz

Köyü: Bağcuaz

Kazası ilç.....: İliç

İli: Erzincan

Tarikatı.....: Alevi

Ocağı.....: Hacı Bektaş Veli

Yaşı.....: 32

Tahsile: İlk okul

Kaynak kişi İstanbul'da doğmuş. İstanbul kenar kültürü ile büyümüş, çevresinde yakın akrabaları köylüleri, tanış bilişler bulunmaktadır.

"En yakınımızda meydana gelen bütün cenazelerin definlerinde bulundum. Cenaze için yapılan bütün etkinlikleri öğrendim. Cenaze yıkanırken su bile dök-tüm. Ben anne tarafından ocak aileyim. Annem sarılığı keser idi.

Cenazenin arkasından, üçünde, yedisinde, kırkında, elli ikisinde ve yılında yemek verilir.

ÜÇÜNDEKİ YEMEK: Bu yemek evde verilir. Üçünde verilen yemekte dıştan insanlar çağrılmaz. İkinci derece ye kadar olan akrabalar çağrılır. Bir yerde akraba yemeği denebilir. Bu yemekte pilav, tavuk, helva, ayran verilir. Yemekler pişerken ölünün nefesine, onun hayrına, onun ruhuna gitsin denir. Yemeyenlerinbile bu yemekten bir lokma almaları sevaptır denir.

Ölen kişi, ölmeden önce benim canım çıkınca hemen morga atmayın, beni bu yuvamda bir gün misafir edin der. Bu istek yerine getirilir.

Helva cenaze yemeklerinin olmazsa olmazıdır. Helva muhakkak olmalıdır. Helke pişirilirken ağıtlar yakılır. Helva malzemesinin masrafı ölünün yakınları tarafından paylaşarak alınır. Amaç herkesin eli değsin, herkesin katkısı olsun diye düşünülür.

Helva yapacak kadın, en güzel helva yapan kadın olur. Helva Ustası helvayı pişirirken ağıtlar yakar ve topluca ağlanır. Ağlayanlar içindeki çok yakın akrabaları dizlerini döverler. Helva karılına kadar ağıtlara devam edilir. Sıra şerbete gelince, Usta unu karıştırırken bir başkası şerbeti yavaş yavaş döker. Bu arada şerbetin unun kokusu yayılmaya başlar, yayılan koku bütün ölülerin ruhunahediye edilir. Bütün ölülerin canına gitsin denir. Kur'an okunur

7. GÜNÜ YEMEĞİ: 3. günü verilen yemeğin aynısı verilir.

40. GÜNÜ YEMEĞİ:

Kırkında büyük yemek verilir. Bu yemek cem evinde verilir. Aynı yemekler pişirilir, Bu yemek daha kalabalıktır. Kırkındaki yemekteölünün etle kemiğin birbirinden ayrıldığına inanılır. Izdırab çekmesin, rahat yatsın diye düşünülür. Dualar edilir, fatıhası okunur."

Adı.....:Dudu

Soyadı.....:Yılmaz

İli:Burdur
İlçe.....:Yeşilova
Köyü.....:Niyazlar
Doğum yeri.....:Niyazlar
Bağlı olduğu tarikat:Bektaşî=Hacı Bektaş Veli
Adı.....:Halil
Soyadı.....:Yılmaz
Doğum tarihi...:1930
Doğum yeri:Niyazlar köyü
Tarikattaki görevi: Baba-Dede-Niyazi baba postnişi
Hakka yürüyenlere 3. de. 7 sinde, 40 ında, 52 sinde lokma verilir.

LOKMA ERKÂNI:

3. gün mürşit tarafından meyden açılır. Herkes usulüyle meydana girer. Buhur yakılır, gül suyu serpilir, çer ağcıda çer ağı uyandırılır. Ölen içinde çer ağ uyandırılır.

Ruhu revanı sad ve hurrem olsun, hak erenler yardımcısı olsun denir.

YAŞANANDAN ÇOK KİTABİ VE BUYRUK EMİRLERİ ÜZERİNDE DURACAĞI ANALAŞILINCA, KİTABİ BİLGİLERİN DERLENMEYECEĞİ ANLATILDI VE KIRMADAN SÖYLEŞİ KESİLDİ.

Ölen hazırlanıp defin için mezarlığa gönderilirken, biz bayanlar hemen yemek hazırlığına başlarız. Uzaktan, yakından gelenler aç kalmasın diye düşünülür. Bu yemek ölü evi tarafından verilir. Bütün gelenlere bu yemekten yedirilir. Önceden evimizde pişirilen yemekler yedirilirdi, şimdilerde pide ayran veriyoruz. Bu yemeği ölü evine gelen herkes yiyor. Bu yemeğin amaçlarından birisi de ölünün ruhu şad olsun, huzurlu olsun, rahat olsun diye düşünülür, kabiri geniş olsun diye de düşünülür.

3. GÜN YEMEĞİ:

Üçüncü gününde pişi yapılır. Bu pişi gelen eşle dostla yenir. Kalan pişiler evlere dağıtılır. Durumu iyi olan kişipişinin yanında ayran., kola gibi içecek te verir.

7.GÜNÜ YEMEĞİ:

Yedinci günü yemeği için kurban tığlanır. Büyük bir yemek için hazırlık yapılır. Çorba, et, pilav, helva yapılır. Helva yapılırken kavrulan unun kokusu, helvanın

buharı ölünün ruhuna gittiğine inanılır. 7. günde kesilen kurban ölenin orada huzurlu yatması için kesilmiş olur.

40.GÜN YEMEĞİ:

40. gününde satın helva alınır. Bu helva bütün ekmeklerin içine konur. Bu ekmekler ev, ev dağıtılır. Kendi ailesi için un helvası yapılır ve topluca yenir.

52sinde hali vakti iyi olan kurban keser hısım akrabası ile yerler.”

Adı.....;Erol

Soyadı.....;Kayahan

Baba adı.....;Uçar

Doğum yeri.....:Soğanbükü Köyü

Doğum tarihi.....:1958

İli.....:Balıkesir

İlçesi.....:İvrindi

“bizde ölü arkasından yemek verilir. Cenazenin arkasından akşam yemeğine doğru yemekler hazırlanır. Bu yemeği dışardan gelen misafirler görevli hocalar ve dedeler, yakın akrabalar birlikte yerler. Bu yemeği ölü evi hazırlar. Bu yemekler et, tavuk, çorba, yaz ise kavun karpuz verilir. Yemekler üç gün devam eder. Günde bir öğün verilir Bu arada hoca kuran okur.

7 si, 40ı, 52si olarak bu yemekler devam eder. Bu yemeklerin acı ölünün anılması, sevap kazanılması, dua edilmesi için verilir. Ölenin günahları af olsun, ölünün ruhu rahat etsin diye düşünülür. Bu yemeklerde acıların paylaşılması, insanların birbirine kaynaşması dostlukların pekişmesi düşünülür ve yaşanılır. Bu yemeklerin hizmetine kişinin müsahibi de katılır.

40. gün de verilen yemekte lokma dökülür. Lokma mayalanmış hamur parçaları küçük küçük parçalar halinde kızgın yağın içine atılır ve pişirilir. Bu lokmalar ayran veya kola ile misafirleres dağıtılır”

Adı:Ali

Soyadı:.....:Alıç

Doğum yeri.....:Kargalı Köyü

Doğum tarihi.....:1946

İli Burdur.....;Burdur

İlçe.....:Göhlhisar

“zatmadan anlatayım.3 de, 7 sinde, 40. gününde yemek verilir. Bizde elli ikisin-

de yemek verilmez. Cenazenin ilk günü cenaze evine her evden yemeği ile gelinir. Topluca yemek yenir. Bu yemek ölünün hakkı için ruhu için verilir yenir. ^ündeki yemette ölü sahibi bir kurban keser birkaç yemekle birlikte yemek verir. \$0 ıncı gün yemeği ölünün canı için verilir. Kurban kesilir. Diğer yemeklerle beraber yenir.”

DERLEME KAHVEDE YAPILDIĞINDAN SAĞLIKLI VE CANDAN OLMADI.

Adı:Mehmet
Soyadı.....:Özen
Baba.adı:Ahmet
Ana adı Sultan
Doğum yeri.....:Bahçedere
Doğum trihi.....:1929
İli Balıkesir
İlçesi.....:Ayvacık

“slında bizim köyde bizim köye has bir uygulama, başka köylerde başka uygulamalar olabilir. Ölü mezara konduktan sonra, ölü sahibi mezarlık çıkışına sanayi helvası ve ekmecek hazırlar, gelenlere sunar. İsteyen bu helva ve ekmeği alır yer. Ölü gömme işi bitirilip eve gelindiğinde ölü sahibi bir yemek hazırlar ve gelenlere yedirir. İkinci yemek ise aynı gün içinde köylü tarafından hazırlanır ve topluca yenir.

Üçünde, yedisinde, kırkında ve yılında bu yemeklere köyün meydanında devam edilir”

Adı.....:Kemal
Soyadı.....:Mutlu
Doğum yeri.....:Tahtacılar köyü
Doğum tarihi.....:1946
İli:Balıkesir
İlçesi:Burhaniye
Bağlı olduğu ocak.....:Dur Hasan
Tarikattaki yeri.....:Ocak aile –Dede
Eşi.....:Ana Bacı

“Kişi akşamdan ölmüşse, toprağa verme işlemi ertesi güne bırakılır. Erkekler dışarı ocaklarında ateş yakarak dışarıda beklerler. Kadınlar ise içerde cenaze ile birlikte dururlar. Cenaze gece yatağında evinde yatarken sazlı ağıtlar yakılır. Biz bu ağıtlara ölü nefesleri deriz. Ölü nefeslerinin herkes söyleyemez. Onu bilenler

ayrıdır. Sazenderdir. Saz çalan görevlidir (Saz hizmetlisidir) Bu saz hizmetlisinin söylediği nefesler eski büyük sanatçıların şiirleridir.

Cenazenin başında, ilk sazender başlangıç nefeslerini söylemeden önce , yada dede (erkan yetiren kişi):

“Elimi goydum döşünge

Ölüm dünya âlem başına

Diye devam eden nefesi okur. Bir taraftan da cenazenin gömülmesi için temizlik ve tıraş işleri tamamlanır. Ölü götürülür mezarlığa gömülür. Gömülme işi bitirince köye gelir. Bütün köylü ve gelen misafirler ölü sahibinin evinin önünde toplanırlar. Bundan önce cenaze mezarlığa giderken bütün analar kendi evine gider. Evinde bulunan kilim, halı, çulu dışarıya çıkararak silker. Arkasından evin içi süpürgeyle süpürülür. Sonra köy çeşmesinden bir testi su getirilir.

Silkilen kilim ve çulların silkilmesindeki anlam ölünün evlere bıraktığı ağırlığı hafifletmek, uçurmak için yapılır. Bu silkme ve süpürme işini ölü evi de yapar.

Her ev kendi gücüne bir iki, ve ya 3,4,5, çeşit yemek yapar siniye konur. Bu yemekler bacılar tarafından ölü evi önüne getirilir. Mezarlıktan dönen veya cenazi için yeni gelen bütün erkekler kendi aralarında 5-7 kişi arasında toplanır (Comaat olunur) Sofrayı getiren bacı tarafından sofra 1. comaatın önüne konur. Öbür taraftan ölü evinde pişirilen bulgur aşıda bir taraftan verilir. Gelen sofradan birinci comaat birer lokma alır. Aynı sofra, sofra sahibi bacı tarafından 2.,3.,4,5, comaatın önüne konur. Kalan yemekler kadınlar comaatına götürülür, aynı işlem orada da yapılır. İlk gün köylüce yenen bu yemeğin adı ölü sofrası(acı yemeği)denir.

Cenaze evinin önünde bulaşık yıkama yeri oluşturulur. Kadınlar sofrasında yenip bitirilmeyen kalan yemekler (zeytinler zeytin leğenine, peynirler peynir leğenine, ekmekler ekmek leğenine toplanır. Diğer yemekler artık olduğundan çöpe atılır.

Bacı evinden getirdiği çanakları ölü evi bulaşıkçısına yikattırır. Yıkannın tabaklar sininin üzerine ters çevrilerek konur. Tabakların ters çevrilmesi, yeniden ölüm olmasını ister. Bu yemek köylünün topluca yediği yektir. Acının paylaşılması, cenaze sahiplerinin yaşama alıştırılması, ölünün bıraktığı ağırlığı kaldırılmasında yardımcı olunur.

2. günü ise bütün evler hoşafa davet edilir. Köydeki bütün evlerin bacıları cenaze evine aşlık, üzüm, şeker, patates, evde ne bulurlarsa götürürler. Hoşafığa gelen bacılara günün şartına göre şerbet, limon ota ve diğer içecekler verilir. Gelen aşıklar açılan çarşaf üzerinde cinsine göre toplanır. O çarşafın üzerinde üzüm ayıklanır.

Bu üzümlere her bacının eli değmelidir. “Emeğim bulunsun, sevabından bizlerde yararlanalım diye düşünülür. Her bacı bir iki tane üzüm yer. Sevaptır. Çarşafın üzerindeki ayıklanmış üzüm kazanın içine yıkanarak doldurulur.

İkinci gün akşamı, cenaze evini seven sayan kişiler gelir, yemekler pişirilir ve yenir.

Üçüncü gün yemekleri için kuzu kesilir. Kuzunun eti haşlanır. Bu et haşlama olarak yenir.

Bir ayrıcalık olarak kuzunun sakatatı (ciğerleri, böbreği, kalbi, yarayışlı bağırsakları, birazda et konarak kavrulur. Kavrulan kuzu etinden her sofraya azar azar konur. Haşlanmış kavrulmuş kuzu etinin yanında nohut, bulgur pilavı, keşkek yemekleri verilir.

Yedinci gün yemeğinin bütün masraflarını ölü sahibi yapar. Börek (patetes, peynir, ot böreği) yapılır. Saraylı diye bir tatlımız vardır börekle beraber saraylıda verilir. Yedinci günü yemeğini köylüler ve dışardan gelenler yer.

Kırkinci gün yemeği diğer yemekler gibi yapılır. Kuzu kesilir, hoşaf yapılır, keşkek yapılır.

39. günü akşamı bütün bacılar yasa davet edilir. Davete uyan bacılar toplanırlar, her bacı toplantıya gelirken eline az bir kına alarak ölü evine gelir. Her bacının getirdiği kına bir leğende toplanır. Bu arada ölü evinin de kınası getirilir. Ölü evinin kınası bir kg dır. Ama az bir kına alınır, toplanan kına ile karıştırılır. Ölü sahibinin iki yakın bacısı bu kınayı karar. Kına karılırken ağıtlar yakılır. Karılan kına her bacının eline vurulur. Tabi ki isteyen eline vurulur. Yemek yerinde de 40. yemekleri pişirilir. Bu yemekler kuzu haşlama, pilav, hoşaftır.

52. gününde yemek yoktur.”

Ç- ÖLÜM NEFESLERİ

ÖLÜM NEFESLERİ

Uçtu gönül guşu(kuşu)gitti havaya
Konmayınca inanmaz gönlüm
Koyun suyum ısınsın
Yazmayınca inanmaz gönlüm
Terziler gelsin kefenimi biçsin
Ustalar gelsin tabutumu çaksın
Göğsümde yeşil çimenler bitsin
Bitmeyince inanmaz gönlüm
Ne dersin şu feleğin işine
Dönmüş yönünün gidiyor hakka
Biçin bir gömlek istemez yaka
Giymeyince inanmaz gönlüm
İşte geldi beze kefareti bezi
Mesken oldu süzüldü ela gözü
Çakıldı tabutu kazıldı mezarı
Gömülmeyince inanmaz gönlüm

Yürü be Kul Himmetim var mıdır bu dünyada kalacak
Yağız atların dizginlerini ya kimler alacak
Var mıdır bu dünyada baki kalacak
Kalmayınca inanmaz gönlüm

Şu dünya dediğin bir yeşil yaprak
Düşer yere yıprak yıprak
Ahtimiz ötemiz kara toprak
O da boyumuzu aşar bir gün

Yedirip içirmesi bir hoştur
O da zalım fakire çok güçtür
Ruh dediğin kafeste bir kuştur.
O da kafesten uçar gider bir gün

Ben bir bey idim giderim kendi işime
Kul oldum sonra elin işine
Daha neler gelir garip başıma
Akıl da başa devşirilir bir gün

Yazık oldu genç iken ölene
Yerini de eller alana
Ardında da ufak çocuğu kalana
Ah ölüm derde gider bir gün

Yürü bire Kul Himmetim ya böyle de olur mu?
Kişinin ettiği yanına kalır mı?
Sahipsiz mallar da mülk olur mu?
Sahibi gelirse eksilir bir gün

Aşağıdan gelirdi Acem sucusu
Çırpını çırpını ağladı onun bacısı
Ölüm dediğin de yürek acısı
Vargit ölüm neyin kaldı bizde

Ölüm geldi de içimizde gezdi
Ananın babanın bağrını ezdi
Gelinlik kızın al duvağını çözdü
Var git ölüm neyin kaldı bizde

Yükseklere minareler kuruldu
Oraya da çarkacılar derildi
Ellerine de kazma kürek verildi
Var git ölüm neyin kaldı bizde

Yürü bire Kul Himmetim şu dünyayı neylersin
Sarı öküzden balıktan berisini söylesin
Ahırında da bu dünyayı neylersin
Var git ölüm neyin kaldı bizde

SAZANDAR
Sinan KAHYAOĞLU
25/O5/2011
SULTANÖZTOPRAK

BU DAĞLAR BENİM

Abdal Musa'nın müridi Budala Sultan Abdal Musa ile sohbet ederken;

-“Bu dağlar benim” demiş. —Haydi abdal (serseri) bu dağlar senin mi olur? Demiş.

Budala Sultan'da:

-“Benim şahidim var” demiş

—Şahidin kim budala?

—Dağlar. Budala Sultan dağlara dönerek;

-“Yürü ya mübarek dağlar” demiş. Dağlar başlamış zangır zangır titreyerek yürümeye.

-Aman!. Aman!. Bu dağlar senin olsun: Durdur Budala. Durdur. Budala Sultan dağların durması için sırtını dağa dayayarak dağları durdurur. Budala Sultanın sırtını dağa dayadığı yer hala bellidir. Budala Sultan Abdal Musa'nın mürididir. Mezarı da Abdal Musa'nın yanındadır.

D- KAPIDA YATAN ASLAN

Hız. Muhammet miraca çıkarken yaradanın kapısında bir aslan yatıyormuş. Muhammet içeri girmek istemiş. Aslan salmamış. Aslandan geçmeye cesaret edememiş. Cebrail aleyhisselam.

- Ya Muhammet parmağındaki yüzüğü çıkar aslanın ağzına ativer. Sana yol verecektir. Deneni yapan Hz. Muhammet içeri geçiyor. İşini bitirdikten sonra geri geliyor. Aradan zaman geçtikten sonra peygamber 40 meclisine varıyor. 40'lar meclisine vardığı an;

- Ya Ali siz burada nesiniz? Ne yapıyorsunuz?

- Biz burada 40 kişiyiz; 40'ımızın da özümüz, sözümüz bir. Birimizin bir yeri kanasa hepimizin aynı anda aynı yeri kanar. Aynı bir adam gibiyiz.

- Olur mu ya Ali? Hz. Ali Efendimiz bıçağını çıkarıp vücudundan bir yerini çiziyor bıçağın kestiği yerden kanama başlıyor. 39 kişinin de aynı yeri kanamaya başlıyor. Siz 39 kişisiniz, Selman yukarıda nöbette; yukarıdan da kan damlamaya başlıyor. O kan da Selman'dan damlıyor. O zamana kadar Haz. Muhammet Ehlibeyit sırrına ermiş değildi.

- Ya Ali bu sırda ben de gireyim.

- Gireceğin ama bizim şartlarımız var.

- Nedir?

Onlar namaza durduklarında secde ediyorlar ya bizde de niyaz vardır. Onun karşılığı niyaz vardır. Kim burada yöneticiyse onun sağına üç defa niyaz edilir. Ya Allah, Ya Ali, Ya Muhammet denir. O zaman diyor ki:

-Benim sağ dizime niyaz edeceksin, niyaz ederken Hz. Muhammet aslanın ağzına attığı yüzüğü Haz. Alinin parmağında görüyor.

- Ya Ali demek o aslan sendin? Eğer ananı babanı bilmesem sana Allah derdim

E- TAHTACILARDA OCAK AYIRMA

(Kurt Dede oğlan ayıracak)

Adı.....:MUstafia

Soyadı.....:Kurt

Baba adı.....: Çelebi

Ana adı.....: Sarıkız

Doğum yeri.....: Tahtacılar köyü

Doğum tarihi.....: 1943

Köyü.....:Tahtacılar

İlçesi..... Burhaniye

İli: Balıkesir

Bağlı olduğu ocak.....Yan yatır ocağı (İzmir.)

Tarikattaki yeri: Dede

Eşi.....:Ana bacı

Yan yatır ocağına bağlı milletimizin (toplumumuzun) iki oğlandan birini ayırma adeti olur. Ayırma âdeti tek oğlanda olmaz. Aynı çatı bölünmez. Ne zaman bir fazlalık olursa o zaman bir oğlan ayırma olur. O anda komşuua davet edersin. Bir kurban kesersin. Yan yatırdan dergâhtan geçirip, meydan gösterir lokmasını edip yedirirsin. Lokma yendikten sonra komşuları davet edersin. Buyurun oğlan ayırıyorum dersin. Bu davet üzerine komşular akrabalar büyücek bir evde toplanırlar.

Kurt Dede eşine dönerek;

- Sen anlat gerisini.

- Dede sensin, sen söyle gerisini de.

- Anlat yahu!

- Dede sensin. Bu arada ana bacı, oğlan gelin güldüler. Dede ile ana bacı arasında şaka ile karışık atışmalar oldu.

- Dede sensin diyor yahu! Allah, Allah. Konum komşunun, hısım akrabanın huzurunda ocağı ayrılacak oğlanın (kesesine) cüzdanına bir harçlık koyarız. Bu para ayrılma parasıdır. Yanipara damızlıktır. Bu para ile oğlanın hesabı ayrılmış olur. Oğlanın hesabı ayrıldıktan sonra bu oğlan kurban kesme yetkisine sahip olur. Kurban yetkisine ocaktan ayrıldığı zaman, bir yuva kurduğu zaman kavuşur.

Ben bu arada oğlumuzu ayıralım dedim.

Böyle bir şey demiyoruz. Kese parası konduktan sonra oğlanla gelin kalkarlar orada

bulunanların elini öper diye söze karıştı ana bacı.

- İşte oğlanla gelin bi el öpeler. Ondan sonra da ateşini ayırır. Önceden verdiğimiz eve

oğlanın ateşi ayrılmış olur. Oğlanın günlük ve insani ihtiyaçları verilir. Evden ne vereceksen verilir.

- Neler verirsiniz? diye sordum.

- Neler? Yatak, yorgan, mutfak takımı, halısını, kilimini, çuvalını, çulunu babanın canlı malı varsa canlı mal, tarlasını, zeytinliğini verir böylece verilecek mallar tamamlanmış olur. Böylece oğlanın evi ayrılmış olur. Dede söze karışarak:

- Kurbanını da kendi başına keser.

Mutfak eşyası olarak neler verilir diye yeniden söze karıştım. Ana bacı devam etti:

- Zahten hindi, gelini aldığımız zaman her şeyini veriyok. Ayrılınca verilmeyen bir şey kalmıyor. Adet yerine getirilmiş oluyor. Ateşi ayrıldığı zaman, yastığını, Yorganını, halısını, kilimini, mutfak eşyasını verirsing. Evi ayrılır. Dede söze karıştı:

-Ocak ayırmanın maksadı (adetinin.) geleneğinin, ocağının başında , adet yapmaktır. Yeni evin ocaklığında günün koşullarına göre dün bir çıra yakılıyor götürülüyordu bu gün ise yeni ocakta bir kibritle, çakmakla bir çıra veya yanıcı bir şeyi yakarak adet yerine getirilmiş olur. Yani hane çoğalıyor. Hane ayrılıyor. Ben peki oğlanın ocağını ayırıyorsunuz, kızın ocağı ayrılmaz mı? Kızın ocağı da koca evinde koca tarafından ayrılır.

- Evet.

- Oğlanı ayırmanız sizde bir üzüntü, bir keder bir burukluk yaratır mı?

-Ama şimdi bak tek oğlanda bu adeti yapma yetkin yok. Evde bir, iki, üç oğlan olduğunda bu ocak ayırmayı o zaman yapasın. Evdeki üç oğlandan en küçük oğlan evde kalır. Aynı evde kalır. Ötekilerine ev yapılır ayrılır. Adet öyle olur. Ama üç oğlun varsa iki tane adet yapacaksın. Eğer evinde bir tane oğlun varsa bu adeti yapmazsın. Yaşamak aynı devam eder, Ana bacı yeniden söze karışarak:

-Yani bir tane oğlun varsa ona ayrılma yok.

- O ayrılmayan oğlan o ailenin nesi oluyor?

- Nesi oluyor? Aynı çatının altında birlikte devam.

- Kurt dede senin var mı başka oğlun?

-Benim iki oğlum var, birini ayıracağım. Evin içinde bu kalıyor.

-Bu en küçük oğlan mı?

-Bu oğlan en küçük oğlan oluyor. Evin içinde bu kalıyor.

- Peki kurt Dede bu oğlanın hakkı ne oluyor, o zaman? Daha açık sorayım, diğer oğlan zamanı gelince ayrıldı gitti ve hakkını aldı. . Bu oğlan ise ömrü boyunca hizmet edecek. Ne olur o zaman.

-Bu oğlan anasının, babasının varlığında öteki ayrıldığında ne kaldıysa, eker, biçer, sürer, derer, toplar ana baba ölünceye kadar taşınır ve taşınmaz malların gelirini yer. Ötekine de malın varsa verirsın malın yoksa ne vereceksin.

-Ben sorumu düzgün sormadım, güzelce anlatamadım. Bu küçük oğlan ömrü boyunca sizinle çalışacak birlikte yaşayacaksınız, bir yerde emeği zayi olmuyor mu?

-Küçük oğlan anaya babaya baktığı için ev onun oluyor. Dumanı o tütütüyor.

-Evet.

-Öyle mi?

-Peki tarlalar kimin oluyor?

-Tarlalar ölünceye kadar;

-Kim ölünceye kadar?

-Ana baba. Ana Bacı devam etti: Ana baba ölünceye kadar ufak oğlanın kullanımında kalır. Baba ana ölünce taşınmaz mallar mirasa kalır. Diğer varisler evi paylaşamıyor. Evden alamıyorlar.

-Hayvan varsa, hayvanlardan alırlar mı?

-Alırlar

-Traktör ve araba varsa ne oluyor?

-Hak sahipleri hakkı ne ise hakkını alacaklar tabi.

-Traktör küçük oğlanın olmuyor tabi.Bu saydığımız mallardan küçük oğlan da alıyor, büyük oğlan da alıyor hakkını.

-Varken ekecek tarlasını, zeytinliğini veririz. Ana bacı söze karıştı:

-Ufak oğlana, bakım için accıcık ona bi fazlalık olur. Bu fazlalık emeğine karşılık gelir. Tabi şimdi bize baktığı için ona açık bi fazlalık verilir. Onlar, diğerleri galan-gını alacak, dışardakiler. Çünkü biz öyle gördük. Dedemiz babamız bize öyle vedi, bakım için.

- Didar hanım, tarikattaki yeriniz nedir?

-Benim yerim Ana Bacı.

-Ne gibi görevler yapıyorsun orada?

-Bizim görevimizde, adetimizde neyse, Dedenin görevi neyse benim görevim de odur.

-Toplumda?

-Evet toplumda.Biz yine ocak ayırmaya dönelim.Komşuya buyurun dediniz ve komşuları doyurdunuz daha sonra hangi adetleri yerine getiriyorsunuz.

-Kurban kesilmesi gerekir.

-İlle kurban kesilmesi gerekiyor.

Adı.....: Bali
Soyadı.....: Biçer
Baba adı..... İsmail
Ana adı..... Sabriye
Doğum Tarihi.....: 1926
Doğum yeri.....: Hacıaslanlar
Tarikat.....:Yanyatr (Hasan Dede)
Tarikattaki yeri: 12 hizmet görevlisi
İli: Balıkesir
İlçe.....:Edremit

Bali Emmi ile oturup söyleşirken gelini Gülşen Hanım da geldi. Bir taraftan bize çay kattı, bir taratan söze karıştı. Tarikat bilgisi çevresini aydınlatacak ve ısıtacak şekildedeydi. İyi bir ana bacı olabilirdi. Soramadım ocak bir aileden miydi

Adı.....:Gülşen
Soyadı.....: Biçer
Baba adı.....:İsmail
Ana adı: Fatma
Doğum tarihi.....: 1968
Doğum yeri.....:Hacıaslalar
Tarikat: Yanyatr

Bali Emmi ve köyüne defalarca varmıştım. Bu kaçınıcı seferimdi bilemiyorum. Bali Emmi ile birlikte oluyorum ama yanımıza da yeni kişileri ya davet ediyorduk, yâ da kendiliğinden geliyorlardı. Bu sohbetimizde ben Bali Emmi, Gülşen Hanım ile başlamıştık.

Arının oğul çıkardığı gibi, bir baba ile ana da, yetiştirdiği evladı oğul çıkarır. Başka bir kovana yani yeni bir yuvaya yerleştirir.

Sabahleyin kalkılır, bütün köylü davet edilir. Bu davet şöyle olur: “ Veli Başaranın ocak ayırması vardır” diye anons yapılır. Köylü bu davete uyarak davet edilen yerde toplanır. Kadınlar ocak ayırma evine gelirken boş gelmezler. Yanlarında genellikle yiyecek, içecek, pişecek getirirler. Bütün köylü geldiğinde, oğlanla gelin sıradan tüm köylülerin ellerini öperler. Yaşlıları ile tokalaşırken, küçüklerin gözlerinden öperler. Babanın, ananın yuvasında toplum huzurunda evlatla vedalaşmadır.

Bu toplumun huzurunda oğula verilecek mutfak eşyaları, çul, çuval, halı, kilim, yatak, yorgan ve diğer zamanın getirdiği makineler huzurda bulunan cemaat tarafından baba evinden oğlan için ayrılan yeni eve taşınır. Bu yeni eşyalar yeni eve kadınlar tarafından döşenir, yerleştirilir. O günün akşam üzerinde baba ve ana ellerine bir çıra bir kibrit alarak oğulları için ayırdıkları, hazırladıkları yeni eve giderek ellerindeki kibrit ve çırayı tutuşturarak yeni bir ocak yakarlar. Bu yakılan ilk ocak çok kutsaldır. Çünkü yeni ocak açılıyor. Üç gün baba, ana ve yeni ayrılan gelin, oğul yeni evde birlikte yemek yerler. Yemekten sonra ana ve baba evlerine dönerler. Ayrılan oğul ve gelin yeni yuvalarında kalır, ve yaşarlar.

Yeni ocak olan oğul, yeni evinde lokma yapar. Kurban keser, köylüler toplanır bu lokma ve kurbanı yerler. Görevli dedeler gülbenk okurlar.

Gelin Gülşen Biçer kaynata Bali Biçerin dediklerine “hı, eeeevet, öyle, babam bu işi iyi bilir” gibi onaylayıcı söylemlerde sürekli bulundu.

Bali Emmi dükkan sahibi bir insandı. Evi bir yerde bir okul, bir tarikat yeri gibi idi. Benim geldiğimi duyanlar veya görenler birer ikişer gelip meclisimize katılıyorlardı. İkinci gelen Ali Akınerdi.

Adı.....:Ali

Soyadı.....: Akıner

Baba adı.....: Alitaki

Ana adı: Güllü

Doğum yeri.....: Hacıaslanlar

Doğum tarihi.....:1962

Oğlan evlendikten sonra, ocak ayırma zamanı gelecektir. Ocağı ayrılacak oğlanın yeni evi için baba tarafından bir çuval un öğütülür; oğlanın kesesine kese bereketi olarak bir miktar para konur. Bu para ilk elden harcanmak için ve bundan sonra kazanılacak paraların anası olması ve bereketli olması için verilir. Bizde buna "Kese bereketi denir." Kese bereketi babanın gücünün yettiği kadar verilir.

Ocak ayırmak için gelen her kadın evinden sebze, meyve, pişecek, yağ, un, bütün malzemeler, yani aklınga ne gelirse getirirler. Bu bir sosyal dayanışmadır. Bu çocuk yeni hayata başlamıştır. Bu ocak ayırma baba ocağının üretilmesi, ocağın tüttürülmesidir; Yani ocağın devamıdır.

Kurban bayramından önce kurbanı küçük oğlan keser. Çünkü büyük oğlanın baba ocağına saygısı devam etmektedir Daha sonraki zamanlarda kurbanını keser.

Adı.....: Ali
Soyadı..... : Çimen
Baba adı: Mehmet
Ana adı.....: Esmâ
Doğum yeri: Şabadan (9 köyün birleşik adı)
Doğum tarihi.....: 1958
İli: Çanakkale
İlçe: Ayvacık.

Balıkesir'in gezmediğim Tahtacı köyleri neredeyse kalmamıştı. Bu gezimde Çanakkale'nin tahtacı köylerine uğrayacaktım.İkiztaş köyü ve Bahçedere köyleri varacağım köylerden ilkleri idi. İşte o gün Ali Çimen'le beraberdim.

OCAK AYIRMA

Benim iki oğlum vardı. Birinci oğlumu everdim ve ocak ayırma merasimi yaptım. Ben okuduğumu, duyduğumu değil yaşadığımı anlatacağım. Bu arada ben kendim de ocak ayrıldım. Elimle, obamla, babamla, anamla olan ayrılma olayı üzerinde duracağım.

İki veya üç oğlu olan kişi en büyük oğlundan başlayarak 1. oğlanın 2. oğlanın ocak ayırma merasimini yapar. Kendimden örnek vermem gerekirse iki oğlum vardı birinci oğluma ocak ayırma merasimi yaptım.

Daha oğlanı evermeden, düğününü etmeden diyebilirim ki daha oğlan ufakken bir taraftan evi yapılmaya başlanır. Oğlanı evermeden, düğünü etmeden oğlanın evi bitirilmiş olur. Aslında oğlan tarafı evi yapar. Zaman içinde evde lazım ola-

cak yatak, yorgan, mutfak eşyaları, halı kilim, çul, çuval gibi ev ihtiyaçları yapılır. Vazgeçilmez bir araç vardır o da ille de çulun yapılmasıdır. Evin eşyası tamamlandıktan sonra oğlana önceden “seni ayracağım. Duymuş ol. Hazır ol. Kendini ruhen, maddeten hazırla” denir.

Ocak ayrılacağı gün bütün köylü, komşu, hısım, akraba, çağrılır. Uzaktaki akrabalar da çağrılır. Bu çağırmanın amacı bu oğlanın baba evinden ayrıldığıнын bilinmesidir. Bu ocak ayırmasının bir anlamı da oğlanın tarıkata hazırlanmasıdır. Topluma kazandırılmasıdır.

Davet edilen, davete uyan misafirlerin genç üyeleri oğlanın yeni evinde toplanır. Bu yeni evde toplanan gençlerin evli olmaları gerekir. Bu toplantıya bekârlar gelmez. Yaşlılar ise eşleri ile birlikte, ayrı bir evde otururlar. Cemaat toplandıktan sonra illa ki bir dede çağırmanız gerekir. Bu dede cemaate bir hayırlı verir. Bu hayırlı nasihat, gülbenk, dua şeklinde olur. Dede oğlana ise “atanga, ailenge sahip ol, iyi ol, çalışkan ol ailenge iyi bak” der.

Bu işlemler yapılırken oğlanın evinde bulunan ocakta (şömine, baca) bir ocak yakılır, duman tütütülür. O zaman dede sorar:

-Oğlana cep harçlığı ne veriyorsun? Ne kadar para veriyorsun?

-Gücüm yettiği kadar bir para veriyorum. (Bu para en az bir asgari ücret kadar olur.) Bulunan cemaat karşısında bu para oğlana teslim edilir. Bu paradan başkaba ana, oğlana inek, koyun, keçi tavuk gibi canlı ayvanların yanında tarla, zeytinlik, bağ bahçe ne gelir getirecek ise onu verir.

Geleneğimizde tapu devir işlemi yapılması yoktur. Verilen bu taşınmazlar miras dışıdır. Hiç kimse hak iddia edemez.

Bu merasime gelen davetliler hiç eli boş gelmez. Herkes gücü yettiğince yiyecek, pişecek, para, halı, kilim, çul çuval, canlı hayvan bile getiren olur. Hediyeler alındıktan sonra gelen misafirlere yemek verilir. Yemek yendikten sonra dede sofraya bir sofraya duası okur. Bizim bu damız Türkçe sözlü olur. Arapça sözcükler kullanılmaz. Bu dua sesli olarak okunur. Böylece o oğlanın ocağı ayrılmış olur.

Adı.....:Gülşen

Soyadı.....:Mutlu

Baba adı.....:Ali

Ana adı.....:Bayram

Doğum yeri: Poyralı köyü

Doğum tarihi.....:1960

İli: Balıkesir

İlçesi:Edremit

Tarikattaki yeri: Anabacı (dede hanımı)

Bu derleme çalışmasında Gülşen Hanım, Sultan Öztoprak, Kemal Mutlu üçlünün dinleyerek devam ettim. Kemal Mutluyu bir başka mekânda ses alma cihazı ile dinlemediğim. Ara ara sultan hanımı da dinledim.

EVLAT AYIRMA:

Evlat ayırmaya baş göz etme de deriz. Bu olay ocak yakma, ocak tütürmedir. Öncelikle hısımlardan bir kişi köye haberci çıkarılır. Köyün alt başından başlar. Ali Dayının oğlunu ayıracağız diyerek, köyün bütün evlerini bireme bireme gezer. Herkes bu davete uyarak verilen saatte Ali Dayının evinde toplanır. Ocak ayırmaya gelenler ayrılacak ocak için evinden hediye ile gelir. Hediye o gün de getirilir; daha sonraki günlerde de getirilir.

-Hediye olarak neler getirilir?

-Koyar bir kilo yağ getirir. Koyar bir aşlık fasulye getirir. Yeni ocak yanacak ocak için her türlü hediye getirilir. Hediye ufağı büyüğü olmaz. Yakın akrabalarından bazıları isterse bir düve getirir; bir oğlak yada bir kuzu getirir. Oğlanın kaynana-sı kesinlikle sağmal bir düve getirir. Kaynana getiremezse bir akraba mukakkak bir sağmal düve getirir. Bu hayvan yeni eve ağırlık olarak düşünülür. Kız tarafı muakkak damızlık bir hayvan verir. Bu damızlık eskiden inekti ama şimdi şimdi koyun oldu. Diğer gelen misafirler: tabak, tencere, yatak, yorgan, çul kilim bir evin içinde ne bulunuyorsa ya da hangi eşyaya ihtiyaç varsa o eşya getirilir. Hediye ufağı büyüğü olmaz. Çağrılan evde toplandılar mı ev sahibine sorarlar: Ali Dayı oğlana neler veriyorsun. Komşular oğluma bir beygir çifti veriyorum. Günümüzde traktör takımını veriyorum. Aşağı tarladan bir bahçe yeri veriyorum. Karşı tarladan on dönüm yeri veriyorum. Adadan 50 ağaçlık bir zeytin tarlası veriyorum. Böyle şeyler verilir. Yeni ocaklılar baş göz olsun diye bu mallar verilir.

Gelenlerden biri baba evinden bir tutam çıra tutuşturur. Oğlana verilen yeni evin ocaklığında bu çıra ile yeni bir ocak yakılır. Odunlar tutuşturulur.

Daş olsun baş yarsın denir. Bu ocak yandığı zamano ocak çok önemlidir.

Daş olsun baş yarsın.

Herkes dost olsun

Ocağı tütsün.

Bu yakılan ocak çok önemlidir. O ocak bir yandı mı, bir kere yandı mı bir daha sördürülmez.

Ocağı yansın

Çoluk çocuğu kalsın. Derler. Artık o ocak oğlan yaşadığı sürece ocak sayılır. O babanın nesli o ocakta sürer gider.

Oğlana verilen bütün eşyalar ya da oğlanın olan eşyalar bir taraftan yeni eve taşınır ve yerleştirilir.

Babanın ve ananın verdiği bütün mallar tanıklar huzurunda sözle yapılır. Ocak ayırmaktaki verilen bütün mallar golay golay bozulmaz. Miras hakkı olanlar bile bu kurala uyarlar. Söz geçerlidir. Söz ıkrardır bizde. Bu mallardan her hangi birini veren geri almak isterse bu iş büyük bir karamsarlık büyük bir kötülüktür. Hiç kimse ayırmalıkta verilen mallardan herhangi birisini geri alamaz. Mirasçılar bile bu verme işine saygı duyar. Verilen mallardan herhangi birisi mirasa söz konusu edilirse toplum bu olaya karşı çıkar. Bu olay söz ıkrar meselesidir.

Oğlana verilen ayırma parası merasim başlayınca verilir. O para oğlanın kesesine (cüzdanına)konur.

Belli bir süre sonra bir rehber gibi birisi çıkar yeni ocaklıları arkasına alarak anadan ve babadan başlayarak gelenlerin ellerini öptürür.

Ocak ayırma işlemi oğlanlara uygulanır. Kız çocuğuna uygulanmaz. Kızın ocağı gittiği yerde ayrılır.

F-KIZ VERİLMEZ-KIZ ALINIR

SOYUN KARIŞMAMASI –DÖLÜN KARIŞMAMASI

Adı.....:Hüseyin

Soyadı.....:Yalçınkaya

Doğum tarihi.....:1938

Baba adı.....:Mehmet

Ana adı.....:Fidan

Doğum yeri.....:Seyitli-Mazgirt.Tunçeli

Tarikattaki yeri.....:Ocaklı- Dede

Bağlı olduğu ocak..b.:Seyit Seyfi Ocağı

Bağlı olduğu dergah...:Hünkar Hacı Bektaş Veli Dergahı

Derlemenin yapıldığı tarih:28/Temmuz/2011

Alevilerin yüce pirinden Alevilere yüce nasihattır. Bu nasihat:

a-Elinge

b-Belinge

c-Dilinge

Kısacası bunu söylüyor ama; aslında bu yedi maddedir.

a-Eşinge

b-İşinge

c-Aşinga

d-Komşungadiye devam eder.

Sadık olacaksın. Hor görmeyeceksin. Bunlara yüceliğini göstereceksin. İnsan çok yücedir. Tanrı en yüce vicdanı insana vermiştir. Allahın birliğini insan meydana getiriyor.

Aleviler diğer tarikat ve dinlere inananlara kız vermezler. Kız almazlar ama; kız Aleviliği kabul ederse, o kız alınır.Alevi kitlesi onu sever, sayar, çocuklarından fazla değer verir .Alevi dışa giderse sağlıklı bir sonuç alınmaz. Er geç hüsrana uğrar bu evlilik.

Şöyle ki:Taaaaaa Muaviye zamanında, Kerbela zamanında , Emevi saltanatı zamanında Alevilere çok hakaret edilmiş. Tarikat farklılığından dolayı kurulan yuvanın yıkılmaması için dışa kız verilmez. Kız alınmaz. Çünkü dünya görüşü farkımız vardır.Alevi felsefesinde kimseyi aşağılamak yoktur. Diğer görüş sahiplerine uyum sağlayamayız.

DIŞA KIZ VERMEME –DIŞTAN KIZ ALMAMA

Adı.....:

Soyadı.....:

Baba adı.....:

Anaadı.....:

Doğum tarihi.....:

Köyü:Kargalı

İli: Burdur

İlçesi:Göhlhisar

Dışa kız veririz, kendi soyumuzdan olursa veririz. Yezide kız vermeyiz. Tarikat dışına vermeyiz de almayız da. Bu eylem sürekli şöyledir. Bu eylem 21. yüzyıla kadar sürmüştür. 21. yüzyıl başlarında yavaş, yavaş bozulmaya başladı. Genellikle oğlanlar dıştan alıyor. Oğlanlar genellikle anlaşılarak evleniyorlar. Kızlarımız genellikle dışa gitmez. Kızların dışa gitmesi yüzde birdir. Bu eylem başarı ile devam ediyor. Oğlan veya kız kendi aralarındaki tarikat farklılıklarını başlangıçta kabul ediyorlar.

Dışa vermeme, dıştan almamanın özü tarikat meselesidir. Korku, baskı diye bir şey yoktur. Ama geleneğimize aykırıdır. Dinimize uygun değil. Bu evliliklerde, malın dağılması, el değiştirmesi gibi bir olay yoktur. Öncelikle soyun korunması söz konusudur. Genlerin korunması söz konusudur. Gelenekleri de korumak söz konusudur.

Dıştan kız alan, dışa kız veren köylü tarafından, köy tarafından düşkün ilan edilir. 7 yıl cezaludur. Yoksunluk (ahlak düşkünlüğü) olmamalı.. Aslında dıştan gelen gelin ve damattan olan torunlar has torun olarak görülür, bakılır.

DIŞA KIZ VERMEYİZ – DIŞTAN KIZ DA ALMAYIZ

Adı.....: Ali

Soyadı.....: Çimen

Baba adı.....: Mehmet

Ana adı.....: Esmâ

Doğum yeri.....: Şabadan (dokuz köyün birleşik adı)

Köyü.....: İkiztaş köyü –Nusretli mahallesi

Doğum tarihi.....: 1958

İli: Çanakkale

İlçesi.....: Ayvacık

Bizim köylerde yabancidan (Yörük, Çerkez, Alman, İngiliz, Yezit, hatta Alevi Bektaşî, Hacı Bektaş Veli dergahı dahil) kız alınmaz, kız verilmez. Ama şimdi şimdi diğer Alevilerden kız alıp kız veriyoruz. Diğer din ve tarikat inananlarından kesinlikle alınmaz, verilmez. Ama aşık olup kaçıp geldiyse, kaçıp gittiyse bir şey denmez.

Sonuçta yabancı ile evlenen oğlan veya kızın yüzü gülmez. Kültür farklılığı dolayısıyla anlamıyorlar. Hoca benim gelinim yabancı olsaydı ben evimde bacağımı uzatıp oturamazdım. Evimde rahat hareket edemezdim. Gelinim kendimizden yani kendi kültürümüzden olduğundan daha rahat davranıyorum.

Dışa kız vermeme, dıştan kız almamaolayı, aslında bizim tarikatımızı diğer din ve tarikatların aşağıladığı içindir.

Özde bu işin, soyun, kanın karışıp bozulmasını önlemek içindir.

Adı.....:Aşık Hacı Celal

Soyadı.....Yüksel

Doğum yeri.....:Bahçedere köyü

Doğum tarihi.....:1940

Baba adı.....: Abbas

Ana adı.....:Güzde

Bağlı olduğu tarikat... :Hacı Bek taş Veli Ocağı

Bağlı olduğu ocak..... :Köse Sultan Ocağı

Türk Boyu.....:Çepni

“ Çoban sürüyü gütmedi

Her köye bir dikme, dikmedi

Birlik cemi yapmadı

Sürü dağıldı.”

Bir alevi kızı kendini bozmadan gelirse, o kız alınır. Eğer kendini bozduysa (kızlıktan çıktıysa) o kız alınmaz. Düzenin bozulmaması, yani Aleviliğin bozulmaması, malın dağılmaması için dıştan kız alınmaz. Dışa kız verilmez. Diğer bir amacımız da soyun bozulmasını önlemektir.

Dışa kız gittiyse öncelikle babası incelenir. Acaba kız kendiliğinden mi gitti, yoksa babasının anasının müsaadesiyle mi, yada düşman tarafından aldatıldı mı? Bu ana babab birlik cemine girer. İki yolumuz vardır.

“Ben gelmem boşuna

Yaptığım işler gidiyor herkez hoşuna

Destan almak için geliriz başına

Destanımız dilden dile okunur.

Adı: Bali

Soyadı.....: Biçer

Baba adı.....:Mustafa

Ana adı.....:Sabriye

Doğum tarihi: 1926

Köyü.....:Haciaslanlar

İlçesi: Edremit

Önceden okul yoktu. Okur yazar yoktu. Çevreyle bağlantı yoktu. Kapalı bir toplumduk. Bizde dışarıdan evlilik yoktu. Dışarıya kız vermezdik. Dışarıdan kız almazdık. Bütün dinler bütün mezhepler dâhildir.

Dışarıdan kız almama, dışarıya kız vermemenin asıl nedeni öz be öz Türk kimliğini korumaktır. Kanımıza kan karıştırmamaktır. Malın dağılması kaygımız yoktur. Zaten bizde mal yok ki? Bütün malımız bir nacak, bir bıçkıdır. Bir de katırımız vardır.

Dışa kız vermememizin bir nedeni de tarikat sırlarının dışa çıkmasını önlemek içindir.

Bizden dışa bir kız gitmiş. Köylümüzden birisi iyi kız aldı, akıllı kız aldı, güzel kız aldı demiş. O da demiş ki: Yalnız, siz kuş sürüsünü karışık uçarken gördünüz mü? Biz kendi alayımızla uçarız. Yuşayı öyle yaparız.

G- KAZDAĞI TÜRKMENLERİNİN SARI KIZ, GÜZ KURBANI

Eremit'in Kaklım Yenice yolu üzerinde son Türkmen (Tahtacı) köyü Hacıaslanlar köyüdür. Hacıaslanlar'a gittiğimde Bali Emmi'nin torunu iki yaşında idi, şimdi on yaşına gelmiş; ben yine Hacıaslanlar'a gidecektim. Hüseyin Tuzlu teyzesinin cenaze fotoğrafını çekmişti bu fotoğraflara ulaşmak için yine yollardaydım. Bir taraftan da ceylan derisine el ile Arapça harflerle yazılmış bir tahtacı buyruk kitabının varlığı ince ince duyuluyordu.; bu kitaba da ulaşmak istiyordum.

Hacıaslanlar köyünde kahvedeydim. Hemen etrafıma toplandılar. Hoş beş çay iç bir taraftan da sohbet gırılı gidiyordu. Ben bu köyde cenazede kullanılan el yazması bir kitabın varlığını görmek istediğimi söyledim.

-O kitaba el sürülmez.

-O kitap hiç açılmaz.

-O kitap ölünün bağrına konur, örkenle mezara indirilir, ölünün bağrından alınır ölü sahibinde 3 gün durur; sonra sahibine teslim edilir.

-Çok kıymetlidir çokook.

-Bir buyruk mudur?

-Bilemeyiz

-Nedir ne değildir okuyamayız, bilemeyiz.

-Ne olabilir?

-Kutsaldır. Bizimdir.

-Defalarca görmek istedim.

-Gizlidir. Yasaktır. Olmaz. El sürülmez. Kimseye verilmez. Her kafadan bir ses geliyordu. Bali Emminin damadı Veli ile bizde bolca konuşuyorduk. Neredeyse Bali Emmi de çıkıp geldi. Sohbet üçlü oldu.

-Bali EmmiArapça harflerle el yazması bir kitaptan söz ediyorlar doğru mudur. Bu kitabı görmek istiyorum.

-Hoca esas Çamcı köyünde dede çoktur bu kitaplardan orada da vardır.

-Bali Emmi beni o kitabın olduğu eve gönder; kitabı bir göreyim,eğer müsaade ederse fotoğrafını çekeyim; okut gönder dersiniz okutayım.

-Nere kime okutacaksın.

- Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Fuat Bozkurt' a. Bali Emmi sanki hocayı tanıyor gibi idi. Hiç seslenmedi.

-Oğlum Veli, al hocayı Topal Hasan'ın evine götür. Selamımı söyle. Sevincimden uçuyordum. Bu eve vardığımda bizi 70 yaşlarında bir bayan karşıladı. Veli Bey Bali Emminin selamı ile birlikte durumu anlattı. Yerde 90, 95 yaşlarında bir deri bir kemik kalmış bir bayan yatıyordu. Ev sahibesi bizi içeri buyur etti. Söz edilen kitap orta büyüklükte, bezden bir torba içinde asılı duruyordu.

-Hanım efendi kitaba dokuna bilirmiyim?

-Bali babam baksınlar dedi.

-Ya, öylemi?

Buyurun.

-Veli kitabı açıp bu arada fotoğrafını çekelim. Kendi dilingle anlat. Kendi aralarında fısıldaşarak bir şeyler konuştular.

-Buyurun alın kitabı. Kitap Veli'nin elindeydi.

-Hanımefendi açalım mı?

-Açın. Kitabın dışında kitaba göre dikilmiş pamuktan bir benzen kap vardı. Kapın ağzı dikili idi. Bu kabı açtık İkinci kat bir bezle sarılı idi. Üçüncü kat ise bal mumu ile mumyalanmış "muşamba" denen bir bezle de sarılı idi. Üç kat bir koryucu vardı. Açtık, baktım kiArap harfleri ile yazılmış, el yazması bir kitap. Hiç

vakit kaybetmeden hızla bütün kitabın sayfalarının fotoğrafların çektik.

-O kitap anamıng kaynatasından kalmış. Kaynata 1940 yılında 65-70 yaşlarında ölmüş, anam 90 yaşında; varın siz hesaplayın. Kitabın yaşını siz hesaplayın.

-Sizin bildiğiniz kadarı ile nedir bu kitap?

—Hameyli. Bu hamaylı yedi kat muşamba ile sarılı idi. Bez kesenin içinde bir de muşambadan kesesi vardı.

Ben hiç vakit kaybetmeden kitabın fotoğraflarını Burdur da yaşamakta olan Hayati Kuzucu'ya ulaştırdım. Kurandan bazı ayetlerin olduğunu ölümle ilgili bir ayetin olduğunu söyledi Hayati Bey. Hameylinin ölenle beraber mezara konup çıkarıldığı konuşulurken Bali Emmi başladı ölüm nefesi söylemeye.

ÖLÜM NEFESİ

Aşağıdan gelir acem sucusu

Çırpınır çırpınır ağlar bacısı

Ölüm dediğin ciğer acısı

Var it ölüm var git neying galdı bizde

Ölüm geldi içimizde gışladı

Gışladı da bildiğini işledi

Eveli gelinlik kız ile koç yiğitten başladı

Var git ölüm var git neying galdı bizde

Ölüm geldi kapı kapı gezerdi

Ananın babanın bağrını ezerdi

Al doğaklı gelinlerindoğağını çözerdi

Var git ölüm var git bizde neying galdı

Yazlar gelince çayır çimenler biter

Kışlar gelince bozbulanık sular köpük saçar

Bir gün olur sende bu dünyadan göçer

Vargit ölüm var git neying galdı bizde

Yüksekten sela verildi

Komşular oraya derildi

Mezerciye kazma kürek verildi

Var git ölüm var git nelng galdı bizde

ERKAN VURMA

Elimi goydum döşüğe
Elingi aydım elime
Sağ elimi goydum döşüğe
Bi sening başına değil

Ölüm cümle alemin başına

Desdur iman desdur

Selmanı paktır.

Bali Biçer –Edremit- Hacıaslanlar Köyü

85 yaşında

KAYNAK KİŞİLERİN KİMLİKLERİ

Ölü sahibi

Adı.....: Hasan (Topal Hasan)

Baba adı.....: Bali

Ana adı: Bağdat

Doğum yeri: Demircideresi

Doğum tarihi.....: Bilinmiyor

YAŞAYAN SAHİBİ

Adı.....: Selver

Soyadı..... Boz

Baba adı.....: Hüseyin

Ana adı: Senem

Doğum tarihi.....: 1924

İlçe: Edremik

İl.....: Belıkesir

KURBAN KESİMİ

MEKÂNA ZİYARET

Biz Kaz Dağı Alevi Türkmenleri bir yılın içinde iki defa kurban keseriz. Birinci kurban Mayıs ayının 6 sında kesilir. Bu kurban Hızır ile İlyas'ın buluştuğu

gün, toprak uyandığı için, toprağı uyandıran “Yer Tanrı” için kesilir. İkinci kurban ise Ağustos ayının ikinci yarısında, yatırların bulunduğu yüksek dağ zirvelerindeki mekânlara çıkılır. Hacıaslanlar köyü Kapancadaki Eybek Tepesine çıkar. Memetalanı, Tahtakuşlar, Kavlaklar, Arıtışı Sarı Kıza çıkar. Dağın zirvesine çıkar ki “Gök Tanrısına” yakın olduğuna inanır. Gök tanrısına kurbanını keser.

KAYNAK KİŞİLER

Adı.....: Metin
Soyadı.....: Aktaş
Baba adı.....: Hüseyin
Ana adı.....: Gülsüm.
Doğum tarihi.....: 1961
Köyü.....: Memetalan
İlçe.....:Edremit
Tarikattaki görevi.....: Kütükçü

H- SARIKIZ ZİYARET YERİ

Tahtacı Türkmenlerinin güz “gök tanrı” kurbanlarını kesmek için Kaz Dağlarının zirvesine çıktıklarını öğrenmiştim. Yıllardır gitmek, bu bayramı veya merasimi görmek, fotoğraflamak için can atıyordum. Aracımın olmadığından gidemediğimi de bütün dostlarıma söylüyordum Edremit Orman İşletme Şeflerinden Süleyman Bey Kaz dağlarına çıkan köylerin muhtarlarına ulaşarak benim geleceğimi bildirmiş. Belirlediği tarihinde bir araba bir şoför beni evimden alarak Edremit’e Oradan da Memetalan Köyünde Hasan Akburak’ın yanına götürdü.

Yolumuz, yönümüz Gök Tanrının bulunduğu Sarıkız tepesi idi. Uzunca süren, gittikçe yükselen, çok zor bir yolda ama çamların içinden Edremit körfezinin o güzelliğini seyrederek çıkıp gidiyorduk Uzaktan zirve görünmüştü. Tepenin güneyinde yüz, yüzeli kadar derme çatma, çadıra benzeyen yaşam alanları vardı. Tepenin kuzeyinde ise derli toplu küçük ama gösterişli yeni bez çadırlar vardı.

- Hasan bey bu güney yüzde oturanlar kimler?
- Hocam onlar Yörükler oluyor.
- Peki gitmekte olduğumuz bu kuzey yöndeki çadırlar?
- Onlar da Tahtacılar oluyor.

Ben Yörüklerin yaşamakta olduğu ortamı uzaktan izledim. Araştırma alanımız Tahtacılar olduğundan Muhtarın evini sorarak doğruca muhtarın yanına vardık. Süleyman Beyin misafiri dolayısı ile sizin de misafiriniz araştırmacımız. Tanışmamız biter bitmez ben zamanı iyi kullanmak için “Muhtarım, çadırların arasında birkaç fotoğraf, kamera çekimi yapmak istiyorum.” “Hocam siz işinize bakın. Buyurun.” Yüksekçe bir tepenin başından bütün çadırları görüyordum. Her çadırın önünde kurbanlar kesilmiş, zayıf ocak dumanları tüterken, etler bayanlar tarafından doğranıyor, bir taraftan da huzur ve sakinlik içinde sohbetler ediliyordu. Ben birkaç fotoğraf çektikten sonra birazcıkta kamera çekimi yaptım. Muhtarın yanına yeniden geldiğimde bir kişinin çağrılmış olduğunu beni beklediğini anladım. Kitaptan okuduğu tarihin en derinliklerinden alarak bir başladı epeyce zamanımı harcadı. O kişiden kopar kopmaz şoförüne hemen Sarıkız tepesine gitmemizi söyledim. Çadırların bulunduğu yerle Sarıkız yatırı arası epeyce var. Bel fıtlığı da bir taraftan sıkıştırıyordu. Ağrıyı acıları çeke çeke yürümeye çalıştım. Arabadan indiğimde Sarıkız mekânına karıncaların yuvasına gelip gittiğı gibi insanlar gidip gidip geliyordu. Kalabalığa sel gibi desek abartmış olmayız. Kendiliğinden bir grup oluştu yavaş yavaş yürüyorduk. Ben kamerayı bırakmış fotoğraf makinamı çalıştırıyordum.

Sarıkız ziyaret yeri Kaz dağlarının en yüksek yeri. Harç kullanılmadan yapılmış insan boyunu aşan karemsi, üstü açık tek kapı bırakılmış bir yer. Karşıdan bakıldığında duvarları bağlanan iplere asılmış renkli bezler, poşular ile süslü bir gelini andırıyor.

Daracık kapısından içeri girenler içerde bir şeyler yapıyorlardı. Genç bir çiftten müsaade alarak ben de içeri girdim. Kapıdan girer girmez kapıya, sağ duvara sol duvara saygıyla eğilerek divanda dikilir gibi dikilerek bir şeyler söylüyorlar veya istiyorlardı. Ne istediklerini, ne söylediklerini ben de duyabilir miyim dedim; “O da bize kalsın dendi” Hemen arkasından yaşlı bir ana, iki kız torunu içeri girmek için kapıya durdular. Ben o anaya sokularak, fotoğraf çekmek istediğimi, ama neyi nasıl yaptıklarını, neler dediklerinizi duymak istiyorum dedim. Kaşıyla olur dedi. Kapıya önce nine girdi. Önce kapının eşiğine eğilerek öpmeye yüz sürme arasında bir harekette bulundu. Ayağa kalkarak kapının sağ tarafını öptü ve yüz sürdü. Sol eşiğe dönerek sol eşiğe de aynı hareketleri yaptı sağ ve sol duvarlarda aynı şekilde niyaz edildi. Mumların yanmakta olduğu bölüme yaklaşarak birer mum yaktılar. Mumlara dönerek ellerinin ayasını aşağı doğru tutarak bir huzura dikilir gibi dikilerek dua ettiler, dilekte bulundular. Neler dediniz diye sorduğumda: “Derdimizi belamızı alsın, torunlarımın bundan sonraki yaşamında yardımcı olsun dedim.” Yatırdaki (mekândaki) poşu ipine yeni bir poşu bağladılar. Niçin bu ziyaret yerine geldiniz sorusuna “torunum üniversite sınavında İstanbul da iyi bir üniversite ka-

zandı teşekkürle geldik. " dedi.

Sarı kızdan inerken sakın aklı başında bir tahtacı kocası ile yan yana geldik. Sordum: kimdir bu Sarı kız?

-Sarı kız Gök tengrinin gızı oluyoru. Görevi doğan çocuklara süt veriyor. Nesli devam ettiriyor. İşte burası ana tanrıçanın yeri sayıyoruz.

KAYNAK KİŞİ

Adı.....: Sinem

Soyadı.....: Kahyaoğlu

Baba adı.....: Rıza

Ana adı: Gülsüm

Doğum tarihi.....: 1950

Doğum yeri: Tahtakuşlar

İlçe.....Edremit

SELAM TAŞLARI

Sarıkız tepesine çıkarken solda bir taş yığını vardır. Bu taş yığını niçin oluştu kimler atıyor bu taşları diye Hasan Akburak'a sorduğumda bu taşların selam taşları olduğunu anlattı. Deriz ki "ey dağ ben senin üzeringden geçtim, beni huzur ve güven içinde geçirding, bana hakkın geçti al taşıngı hakkını helal et, sana selam olsun " deriz.

Bu selam taş yığınının Fethiye yolunda Karabel diye bir yer vardır orada da bulunur. O bel Fethiye ovasını aşarken o dağın en yüksek yeridir. Tam zirvede "ey dağ hakkını helal et sana selam olsun" diyerek bir taş atanların taşlarından oluşmuş bir tepedir.

I- EYBEK DEDE

(ANLATAN)

Adı.....: İsmail

Soyadı.....: Öztüremen

Baba adı.....: Ali

Ana adı: Mihriban

Doğum yeri: Çamcı Köyü

Doğum tarihi.....: 1950

Eybek; dağlarında zeytinden yağ akan, ovalarından, koyunlarından yılda iki defa ürün,kuzu alınan, Edremit körfezinde yıkanan Yunan tanrılarının saçlarını kuruttuğu Çamcı köyünde veya Hacıaslanlar'da yaşamaktadır. Gününde sanayi işçiliği henüz gelişmemiştir. Ovada tarım işçiliği, dağlarda zeytin işçiliği yapılmaktadır. Eybek Kazdağı'nın çamlarından tahta da biçer ekmeğini çıkarırdı ama bu işler onun iç dünyasını yaşamasını, düşünmesini, yaradanına ulaşmasını engelliyordu.

Eybek; belki de şuanda Çamdibi, eski adı Şekeverende olan bir köyde yaşamış olabilir.

Eybek'in yaşadığı köye Edremit Körfezi Voyvodası ya da derebeyi Murutoğlu'nun adamları gelerek Murutoğlu'na çoban lazım olduğunu ilan ederler. Eybek bu çobanlığa sahip olur. Adamlar Eybek'i küçük bir sınavdan geçirirler. Bu güne kadar hangi işleri yaptın? Bütün işleri yapar mısın? En iyi yaptığın iş nedir? Gibi sorularla karşılaşır. Zaten eybek çobanlıktan başka bir iş yapmamıştır. "Öksüzdüm. Köyümüzden Fatma Kadının bana verdiği bir zekât kuzusunu yedi yaşımda gütmeye başladım. Bu yaşıma geldim hala güdüyorum. Çobanlıktan başka bir işten anlamam. Koyunların dilinden iyi anlarım." Bu konuşmalardan sonra Eybek Edremit' e götürülür. Kendisine koyun sürüsü teslim edilir. Eybek sürüyü gütmeye başlar. Mevsimler mevsimi, yıllar yılı kovalar, Eeybek'in iyi bir çoban olduğunu derebeyi kabul eder.

İkiz doğurmayan koyunlar, ikiz doğurmaya, koyunların yünleri yılda üç kez kırılmaya, süt sağıcılar süt oranındaki artışları herkese anlatmaya başlarlar. Diğer çobanlar ve Voyvodanın adamları arkadan arkadan Eybek'i çekiştirmeye başlarlar. Derebeyinin kontrol adamlarından birisi bir gün Voyvodaya gelerek:

-Beyim senin çoban Eybek bu haziran sıcağında, güpe gündüz, öğle vaktinde, Güneşin altında, bütün sürüyü ovada otlatmaktadır. Diye şikâyetle bulunur.

-Bu olayı başka görenler var mıdır?

-Diğer çobanlar ve ovaya iş için giden bütün köylüler görmektedir efendim. İda'nın (Kazdağının) diğer köylerinde koyunlar gece otlatılmaktadır. Derebeyi Mürütoğlu bağıırır:

-Çabuk atımı hazırlayın. Binek taşına çekin. Diğer adamlar da hazır bulunsun. Derebeyi Mürütoğlu ve bütün adamları ovaya Eybek'in yanına varırlar. Gerçekten söylenen doğrudur. Haziran sıcağında kızgın güneş altında koyunlar otlatılmaktadır. Mürüt oğlu kızarak Eybeği yanına çağırır. Cellatına vur boynunu der. Eybeğin boynu vurulmuş baş bir tarafta vücut bir taraftadır. Mürütoğlu büyük bir öfke içinde sürünün içine dalar. Sürünün içine giren Mürüt olu ne görsün ki sürünün

üzerinde bir bulut, buluttan sürünün üzerine pisen pisen (ya da püsen püsen) yağmur yağmaktadır. Bulut gölgesi ile koyunları korumaktadır. Eybekin sürüsünün bu durumunu gören Voyvoda pişman olur, nedamet getirir. Boynunu vurdurduğu Eybek'in yanına gelen voyvoda Eybek'ten özür dileyecektir ama Eybek gitmiştir. Ellerini gök yüzüne açarak Allahım ben yanlış yaptım. Diye pişman olur ama Eybek'in kelesi uçmuştur. Tam o sırda Voyvoda Eybek'e bakar. Eybek'insol koltuğunda kellesi, sağ elinde asası, sırtında kepenegi gökyüzüne uçtuğunu görür. Voyvoda adamlarına bağırır:

-Takip edin!

-Efendim, kellesi koltuğunda, kepenegi sırtında, asası elinde en yüksek tepenin üzerine varmak üzere.

- İyi gözleyin. Nereye gidecek takip ediniz. Adamlar takip ederler. Eybek Kaz dağlarının en yüksek tepelerinden Baba tepesinden geçerek en yüksek tepeyi aşarken elindeki asasını o tepeye düşürür. Kendisi dağları aşar gider. Derler ki yaradana, yerine, mekânına gitmiştir. Asanın düştüğü yere bir mezar çevirirler. Bu mezar bir ziyaret yeridir. Türkmenler hem Eybek'i hem de yüce dağı her zaman ziyaret ederler. Eybek'in aşip gittiği bu tepe hakka yürüdüğü yer olur.

Kazdağı'nda yaşayan Türkmen obaları alacık taşındaki Türkmen obaları bu olaya şahit olurlar.

O gündür bu gündür Ağustos ayının onbeşinci günü Eybek dedenin ziyaretgâhında ziyaret gerçekleştirirler. Burada mum yakarlar. Kurbanlar kesilir. Topluca yaşanır. Buraya yakın Kapanca dede ziyaret yeri de vardır. Bu ziyaret yerinde kesilen kurbanların bir kısmı da, Eybek dedeye adanır.

Biz Türkmenler Kapanca Dede'den Eybek Dede'ye yaya olarak yürürüz. Bu yürüyüş hakka doğru bir yürüyüştür.

İ- KERAMET-1

Yolları aşip kaynak kişilere ulaşmanın yanında köylerin, uzakların yakın olduğu yerlerde kaynak kişilere ulaşmayı da sürekli gündemde tutarız. İşte yüzlerce şehrin binlerce köyün, çeşit çeşit kültür birikimlerinin biriktiği yerler bu yerler. Ama okumasını, bakmasını bilen için olsa gerek

Düzali, Tunceli Nazmiye nüfusuna kayıtlı öğretmen okulu mezunu bir emekli öğretmen. Kendisini, yöresini, töresini, kültürünü iyi bilen, anlayan, özümleyen, çözümleyen sorgulayan akıl, kültür, bilgi erezyonunua uğramamış bir büyüğümüz.

Düzali'den Kureyiş Baba ve Mansur Baba efsanelerinin dinleyecek, derleyecektim.Düzali beni Kureyiş ocağına bağlı bir dedeye yönlendirdi. Ama biz söze sohbetle devam ettik.

Adı.....: Düzali

Soyadı,,,,,,:Yıldırım

Doğumyeri.:Nazmiye

Doğum tarihi:1934

Mesleği.....:Öğreten

Bir dede bir köye geldiği zaman o köyde cem yapılır. Dedenin köy odasında ve cem yerinde kendi gözümle gördüğümü anlatayım. Biz böyle toplu olarak bir araya geldiğimiz toplantılara genellikle cem ayini diyoruz. Bu ayinlerimizde öncelikle saz çalınır, deyiş söylenir.Bir takım beyitler söylenir.Ondan sonra da orada bulunan insanlar bu beyitleri dinlerler. Tabi ki bu beyitler ilahi şeklinde olduğundan daha çok Hz. Muhammet. Hz.Ali, Allah ve değer esabe (eşabe) yi anar.

Dedenin de daha daha halkı etkileyebilmek için, zikiri ileri götürmek insanları daha kuvetli hale getirmek için: ibadeti güçlendirmek için; yanan bir sobanın veya yanmakta olan büyük bir ateşin içinde kızdırılmış bir demiri (nar) (akkor) olmuş bir demiri dili ile yalayarak topluma gösterdiğini gözüm ile gördüm.Dede bu hareketi yaparken halk ayağa kalkar Allah, Peygamber, Hazreti Ali, Eşebeliri anar ve dualar ederler.Halkın bir kısmı göz yaşı dökerler. Bu anda cem yavaş yavaş sönmeye başlar.Halk kıyamdan secdeye geçerek dedenin okuduğu duaya amin diyerek secdeyi bitirirler.Burada cem de bitmiş olur.

Bu ceme gelmiş olanlar evinden herhangi bir meyve,çerez, yiyecekgetirerek cemde bulunanlara ikram ederler. Halka dağıtılan yiyecekler bittikten sonra Türkçe bir dua okunur. Cem de bitmiş olur.

Not: Dede geldiği zaman herhangi bir evde bulunur. Dedenin bulunduğu evde köylü hemen toplanır. Dede ilk iş olarak bu köyde birbirine eziyet eden, birbirini döven, birbirine eza eden, birbirini yaralayan, herhangi bir kötülük yapanın olup olmadığını araştırır,köyde dargın var mı, küsülü var mı,, hak yeme, ırza bakma var mı tarlanın sınırını kakan var mı araştırır, soruşturur bulmaya çalışır. Haklı olanın hakkını verir. Bu iş bir mahkeme gibi yapılır (yargılanır). Yargılanan kişi suçlu bulunursa ve suçunu yapmaya devam ederse o kişi düşkün ilan edilir. O düşkün ilan edilen kişi gerekirse köyden sürülür.

DÜZALİ

Birkaç gün sonra Düzali hocamla yine bir araya geldik yönlendirdiği yere gidip

gitmediğimi sordu. Gittiğimi güzel şeyleri aldığımı anlattım. Hoca kızgın demiri kızarmış sobayı yalayan dedenin durumunu ben şöyle yorumluyorum. Bekli de yüzde yüz böyledir:

Bir karateci beyninin gücünü, kuvvetini, düşüncesini aynı anda, aynı noktaya,

toplayarak hedefte tutuğunesneyi kırar ve tahrip eder. Bu yoğunlaşma gücün bir noktaya toplanarak uygulanmasıdır. Ben bunu şunun için anlattım: Kureyiş Dedelerinden iki tanesini 1960 yılında gözümle gördüm. Ben beş altı yıllık öğretmen idim 4-5 mm kalınlığında saçtan yapılmış içinde meşe odunu yakılarak akkor haline getirilen sobaya dedesarıldı; cemaatin bazıları dede yanacak dediler bazıları tutun şu adamı dedi, bazıları uyandırın şu adamı dediler. Yanında bulunan zakir ise bırakın uyandırman uyandırır sak adam yanar. Kurtaramayız ölür dedi. Dede sonra sobadan kendisi ayrıldı. Diğer cem üyeleri ise dua ettiler, bazıları Allah çağırdı, bazıları Muhammet çağırdı, bazıları da Ali'yi çağırdı. Bu arada dede sobayı dili ile yalamaya başladı. Dilinin yanmadığını cemaate gösterdi

J- KERAMET -2

Adı.....:Hasan

Soyadı.....:Kaya

Doğum tarihi.....:1942

Baba adı.....:Hüseyin

Ana adı:Sürme

Doğum yeri.....: Cosik (Anıttepe) Mazgirt-Tunçeli

Mesleği.....:Öğretmen

Tahsili.....:Öğretmen Okulu Mezunu. Üniversite

Benim izlediğim cem benim, bizim, babamın evinde yapıldı. Bizim oralarda bütün komşular ceme çağrılır. Herkes lokma getirir. (Her çeşit yiyecek,yemek, çerez, meyve)Bizim evden ceme bir koyun kesildi.Koyun parçalara ayrılarak kazana dolduruldu. Yeterince suyu kondu.Ateşe kondu. Koyun ateşte kaynatarak pişirildi. Herkez odada yerne oturdu. Hizmetliler belinlendi. Bizlerde 12 hizmet vardır. Ben bu cemi 9-10 yaşlarında izledim. Mevsimlerden kış idi. Odamızda kışın soğuktan korunmak için, evlerimizde Erzincan sobası denen, 1-2 mm lik saçtan yapılan 80-90 cm boyunda 50-60 cm çapında büyükçe sobalarla ısınırdık. Bu sobanın içine büyük meşe kütükleri doldurularak yakılırdı. Bu sırada Kureyiş denilen kişi (Dede) elinde cura saz ile (üçtelli) kendi bildiklerinden Düzgün Baba'yı, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin adını zikrederek çalmaya başladı. Bir süre çaldıktan sonra kendinden geç-

ti.Soba ve içine sokulan maşa kıpkırmızı olmuştu (akkor). Sobadan çıkardığı kızgın maşayı eline alarak dili ile yalayarak soğuttu. Maşayı bıraktı.Bu sırada etraftaki halk ağlıyordu. Kureyiş Dede yerinden kalktı ocakta kaynamakta olan (et pişirilen) kazanın içine elini sokarak (tekbil) ön kol etini alarak yavaş yavaş yerine oturdu. Bu arada yavaş yavaş sakinleşti. Etrafındaki hizmet görenleri çağırarak sırayla lokma olarak dağıttı. Bu sırada herkes birbirinden razı mı diye sordu. Birbirinden şikâyeti olanları dara çağırdı. (huzura çağırdı) Şikâyeti olanların şikâyetlerini dinledi. Daha sonra birbirlerinden rızalık aldılar (ben şikâyetçi değilim, hakkımdan vazgeçtim, davamı geri alıyorum.)

Daha sonra sıra ile hizmetler görüldü. (12 hizmet) Herkes yerine oturdu. Yemekler dağıtıldı. Şah lokması denen (Dedenin elinden yenen lokma) lokmalar dağıtıldı. Önce Dede lokmayı yedi. Herkes yiyebilir komutu ile cemaatte bulunanlar hepsi yemeklerini yediler. Böylelikle cem dağıldı.

Sabahleyin Kureyiş dediğimiz Dede'ye benim babalık (annemin ikinci kocası) tarafından hakkullah denilen (Dede hakkı) miktarını bilemediğim bir miktar parayı Dedenin cebine koydu. Sonra da Dede'yi uğurladık.

K- TERSİNE DÖNEN DEĞİRMEN

İli:Isparta

Köyü.....;Ali Köy

Kaynak kişinin adı: Mustafa (Hatıp)

Soyadı....:Aksu

Doğum tarihi: 1955

Tarikatı.....: Hacı Bektaş Veli

Tarikattaki görevi: Tarikat ehli dervişlerinden, Görücü postunda oturur.

Solak değirmen Abdal Musa Efendimizin kerametlerinden birisidir. Abdal Musa Pirimiz gezerken yolu Değirmen Köye düşer. O köyün adı, o zaman Değirmen Köy değil. O köyde Rumlarla Türkler karışık oturuyordu. Abdal Musa Pirimiz oradaki Rum değirmen sahibine derki:

— Arkadaş, bu değirmen benim. Sen ne ediyong burada? Bu değirmen benim der.

— Yok, arkadaş nasıl olur? Bu değirmen bana atamdan kaldı. Abdal Musa bir serzenişte bulunmak istiyordu. Bir taraftan da güzel bir sohbet etmek ve kimliğinin tespit edilmesini istiyordu.

Değirmenci!..

—Bu değirmen benim.

—Yok canım sen de,bu değirmen benim..Bu olay Elmalı'daki Kadılık zamanda oluyor. Bu ikisi Elmalıya gidiyorlar. Değirmenci kadıya Abdal Musa'dan şikayetçi oluyor.

—Bu yabancı derviş benim değirmenimi sahipleniyor. Ben bu adamdan şikâyetçiyim. Kadı iki tarafı dinlerken; Abdal Musa diyor ki:

— Bu değirmenin başında benim 300 yıllık bir çınar ağacım var diyor. Benim değirmenim sola dönerdi. Kadı sorar ki değirmen sahibine;

— Senin değirmeninde bu 300 yıllık ağaç var mıdır?

— Yok. Diyor;

— Değirmenin sola mı döner?

—Yok sağa döner. Kadı diyor ki bu davayı bitirmek için keşife gidelim. O zaman yaya veya kağrı, at arabası ile yola çıkarlar. Değirmenin başına gelince kadı diyor ki:

—Sözünü ettiğiniz değirmen bu değirmen mi?

—Evet.

—Evet. Değirmen sahibi Hristiyan diyor ki:

—Benim bu değirmenimde bu 300 yıllıkağaç yoktu. Kadı değirmenin dönüşüne bakıyor; değirmen Abdal Musa Pirin dediği gibi çalışıyor. Şimdi bu kerameti gören Hristiyan değirmen sahibi Pirin ermiş ve çilekar olup Anadolu Erenlerinden olduğunu anlıyor. Bu davalı davacı anlaşıyor. Diyor ki Kadıya;

—Bu değirmen bu Hristiyanın, biz cilve yaptık. Biz davadan vazgeçtik. Diyorikisi de dönüp gidiyor. Bu arada o değirmenci ve bizim Abdal Musadost oluyorlar. Kardeş oluyorlar. Muhabbete giriyorlar. O Hristiyan, Müslümanlığa giriyor. İslamlığagirerkende Bektaşî inancına, Alevi inancına, dervişlik ve yol sürme Bektaşî Müslüman oluyor. Sünni Müslüman olmuyor. O derviş te yaşadığı müddetçe (sürede) Abdal Musa Dergahında cem devran sürdürüyor. Derviş oluyor.

Adı...; İbrahim

Soyadı; Taşdemir

Doğum ta...;1337

Doğ.yeri.....: inar

Ispartaya geliş;1938

Baba adı; Ali

Yaş:90

Ehlibeyit soyunu devam ediyorum.

IV. BÖLÜM

TELLİ YAYLI ÇALGILAR

A-KOPUZ

ÖZET

Köklerimiz üzerine yazmak ne kadar zorise kök çalgımız olan Kopuzumuz hakkında da yazmak o kadar zor. Hele bir de sahadan çekildiyse? Sahayı, kaynakları, söylenceleri, destanları tarayarak kopuzumuzu yazalım.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Kopuz, kıl kopuz, atkuyruğu, Bayburt, göğüs, kopsalamak.

Tarihi Türk Çalgıları ve Otantik Teke Yöresi Çalgıları sergim için Burdur Yeni sanayide üç yıl atölyelere kapanmıştım. Aklıma koymuştum kopuz denen sazımızı da yapacaktım. Elime geçirdiğim kopuz fotoğraflarından at tırnağından yapılmış bir fotoğrafa rastlamamıştım. Ağaçtan oyacağım kopuzlar için Kırgızistan'dan getirilmiş üç tane fotoğraf hazırды. Ben yine de tırnaktan kopuz yapacaktım. Yöremizde at kalmamıştı. At tırnağı bulmam mümkün değildi. Burdur mezbahasına giderek

o günkü kesimde en büyük dananın ayaklarını bekledim. İlgili kasaba anlatıncaya kadar akla kararı seçtim. Sonun da iki tane büyük ayağa ulaştım. Dananın babıklarını çıkarmak büyük bir zorluktu. Onu da başarmıştım. Olsa olsa böyle olur yöntemi ile iki tane, iki tırnaklı kopuz yaptım. Tırnak kopuzlarım hazırđı. Sonradan ağaç kopuzlarımı da oyduğm.

  Tekelinin telinden dilinden   kitabım hazırlandı basılıyor. Kopuz konulu bir yazımı yazıp ta bu kitaba koyamadım.       kendimde o cesareti bulamadım. 2003 2009 yıllarının arasından çok zaman geçti bana da o cesaret ve bilgi birikimi yeni geldi.

  Bu  alğının adı çeşitli Türk ağızlarında ((kobuz, kobus, kobız, komuz, komus, komız, komıs deyişleri ile söylenmiştir.

Kopuz çalmak manasına da ((kopsamak, kopsadığ, kopzaladı, gibi fiiller türemiştir

Doğu Türkistan'da ise telli sazların hepsisine, kopuz deniyordu. Radlof Wb.2662)   Manas Destanı söyleyen Manas ılar ile türkü veya destandan bazı epizodiler, söyleyen ır ılar, iki telli kemen eye hem komus ve hem de kıyak yani kemençe diyorlardı

Kaş garlı Mahmut, kobuz sözünü ((kutuz)) ((kımız)) gibi deyimlerin yanında

andığından bunun ((kubuz)) diye de okunabileceği düşünülebilir.(M.R. G.M.)

Ama ((kopuz)) aygır gibi kışner bir sazdır açıklamasını Evliya Çelebi getiriyordu.

Tukiyu=Türk erkeklerinin düşkünlükle ((hyupu)) çaldıklarını, kadınlarının ((çelik çomak))oynamağı sevdiklerini kaynağından öğreniyoruz.

Pipanın neslimizden iki bin küsur yıl önceleri Türkistan'dan Çine geçtiğini, Çinliler haber vermiştir. (M.R. G.M.)

Baksa davul yerine bir nevi keman veya viyolonsel denebilecek 3-4 ½ fuss yüksekliğinde kobus adı verilen bir alet kullanır. (Radlof)

Bu gezennememizden sonra dönelim biz, benim dana tırnağından kopuz yapmama. Zorlandığım nokta babıkların çıkarılması idi. Onu da bütün apartmanı koku olarak tencerede kaynattım ha kaynattım. En sonunda çekiçe vura vura babıklar ayaklardan ayrıldı. Artık işim kolaydı. Yuvarlak bir sap (klavye) hazırladım. Tırnakların içe bakan kısmından delerek hazırladığım ağaç aksama bağladım. Tırnak üzerine deriyi gererek kopuzumuzu hazırladım. Tel takma yeri ve alt eşikten sonra atkuyruğundan telleri taktım. Bu güne göre zayıf bir ses çıkardı ama zamanında ne güzeldi.

Köylerin şehirlere indiği bir ortamda yaşıyoruz. Köy çocuklarının devlet kademelerinde görev alıp emekli oldukları bir ortamdayız. Kendimi şanslı sayıyorum. On köy gezip de bulamadığım halk değerini bir mahallede bulmam her zaman karşılaştığım olaylardandır. Burhaniye'nin Öğretmenevleri Mahallesinde oturan Baş Komiser Muhlis Aydın bu köy çocuklarından birisi.

Adı... Muhlis

Soyadı... Aydın

Doğum yeri...Kelkit

Doğum tarihi.1945

Köyü... Kopuz Köyü

"Kopuz Köyü ile ilgili bilgileri İsmet Miroğlu'nun "Bayburt Sancağı" isimli kitabı vermektedir. Tapu tahrir defterlerinin çevirisi özelliğinde olan bu eserin 55 sayfasında "Kopuz Köyü" ile ilgili tapu kaydının çevirisinde gerekli bilgiyi vermektedir.

Konuyla ilgili olarak şöyle diyebilirim ki Dede Korkut Bayburt'un Maşat köyünde mezarı bulunmaktadır. Bundan fazlası, duyduğuma göre konuşacağım. Türklerin çalgılarının ismi olan kopuzu yerleşim yerine vermişlerdir.

Diğer bir söylenceye göre Dede Korkut'un bu köyün adını koyduğu söylenmektedir.

Kopuz Köyünün altında da Manas Köyünün bulunduğundan Kırgızların Manas Destanına atfı yapılmaktadır; dolayısıyla bölge Türklerin destanlarının yaşadığı, yaşatıldığı yerleşim yerleridir.

Annem Nadide Akbulut bana çocukken masal olarak Dede Korkut'un destanlarında geçen Tepegöz ve onun söylediği Beyböyreğ hikâyelerini anlatırdı. Annem okuma yazma bilmezdi. Bu anlattıklarını Çavuş Emmimden dinlediğini söylemişti. Anlaşılan o ki nesilden nesile, ağızdan ağıza anlatılarak Dede Korkut menkıbeleri yaşatılmıştır.

Bayburt'ta her yıl Dede Korkut'u anmak, anlamak için anma günü, anma şenlikleri yapılmaktadır."

"XVI. yüzyılda Bayburt Sancağı" isimli eserinde İsmet Miroğlu çizdiği Bayburt haritasında Kopuz Köyü ve Manas Köyü'nü Bayburt ilinin güneyine yerleştirmiştir. Bu köylerin etrafındaki köylerin adlarında Türkçe olanlar olduğu gibi Türkçe olmayanlar da vardır. Siptoros, Tomla, Hardiş Rum köy adlarıdır. Aynı yörede Manas, Çorak, Ergi, Viranşehir gibi Türkçe köy adları da verilmiştir.

"Kopuz (266):Hristiyanlarla meskûn olan bu köyde,1516 senesinde 19 h, 9 m; 1530 da 35 H h, 12 m; 1591' de 120 nefer Hristiyan vardı. Mahsulleri buğday, arpa, darı, bal ve bostan ürünlerinden müteşekkildi. Geliri 1516 da 9000 akça olup,1530'da 10162'ye 1591'de ise 15000'e yükselmiştir. Burada bir değirmen, bir de bezirhane vardır. Köy halkı Bayburt kalesinde bulunan miri evleri, ambarları ve sulukları tamir etmekle görevli olup, bunun mukabilinde avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiyeden muaf tutulmuşlardı.

Bugün ilçe merkezine bağlıdır. 1965'teki nüfusu: 293."1)

Anadolu'yu yurt ederken Anadolu'nun birçok yerine saz adlarını vermişlerdir atalarımız. Kopuz köyü Bayburt'ta verilmiş. Burdur'un Tefenni ilçesinde Sazak köyü, bir başka yerde Davulcular, bir başka yerde Curalar ismi verilmiştir.

B- IKLIĞ

IKLIĞIN SON USTALARINDAN RAMAZAN ÇANKAYA VE YÖRÜK GÖÇÜ

Kendi aramızda ıklığ'ın anası ismini taktığımız S.D.Ü.Müzik Kültürleri Araştırma Uygulama Müdürü Sayın Tülin Değirmenci ve ekibi bizden önce birkaç alan araştırmasına çıkarak Antalya İli Manavgat İlçesi (Zerk-Selge) Altınkaya

köyünde ıklığı bularak belgelenmişti. Köyde yaşayan bir Ustadan bir ıklığı alarak merkeze kazandırmıştı.

İklık ve ıklığ çalanların arkasındaydık. Önceden belirlediğimiz köy Antalya İlinin, Serik İlçesinin Demircilik köyü (Sarıcaalan) idi. Gezi ekibi oluşturulmuş, Üniversiteden araç ayarlanmış, belirlenecek günde yola çıkacaktık. Ekibimizde Merkez Müdürü Çetin Koruk, Saz yapım Hocası Uğur Özek, Abdurrahman Ekinci, Mengü Demir bulunmuştu. Süresi içinde bu gezi yapılarak gerekli alan araştırması tamamlanmıştı.

Mimar Sinan Üniversitesi Öğretim Görevlisi Melih Duygulu, Bir Bayan Araştırma görevlisi, Merkez Müdürü Çetin Koruk, Ben Antalya İli Manavgat İlçesi(Zerk-Selge) Altınkaya köyüne de bir geziyi çoktan tamamlamıştık.

Önceki gezilerimizde Antalya İli Serik İlçesi Yumaklar Köyünde bir ıklığUstası-nın olduğunu, bu Ustanın ıklığ çaldığını, çobandüdüğü de çaldığını belirlemiştik. “Diyorlardı ki haydin güle güle gidin Ramazan Usta size göç hikâyesi de anlatır” diyorlardı.

Bu alan araştırma gezimiz de Yumaklar köyüne olacaktı. Ön hazırlıklar bitirilmiş, katılacak elamanlar belirlenmiş, gezi günü saptanmıştı. Üniversite arabayı vermiş, kumanyaları hazırlamış, elamanlarını yolcu etmişti.

Çetin Koruk, Beste Esen sabahın sekizinde Isparta’dan Burdur’a gelmiştiler. Ben gideceğimiz yol üzerinde çoktan bekliyordum. Yolculuğumuz başlamıştı. Bucak, Antalya, Serik çoktan arkamızda kalmıştı. Abdurahmanlar Köyü’ne vardığımızda acıktığımızı anlamıştık. Abdurahmahlar köyü’nün kahvesi çayırırla kaplı düz bir arazide idi. Kahvenin dışında cana yakın birkaç ihtiyar oturmuş sohbet ediyorlardı. Birazımız soframıza kumanyalarımızı hazırlarken birkaçımız da ihtiyarlarla söze başlamıştı. Abdurahmanlar Köyü’nün halkının Saçıkaralı, Hayta Yörüklerinden olduğunu öğrendik.

Bu yemeğimiz hem sabah kahvaltısı, hem öğle yemeği olacaktı. Çünkü öğleyn yemek yemeye elimiz ermezdi.

Abdurahmanlı birkaç ihtiyara sordum: Yumaklar Köyü neresi oluyor, Ramazan Çankaya nasıl bir insandır. İhtiyarlardan birisi elini kaldırarak karşıdaki dağın başını gösterdi “Daaahan tepeyi çıkacaksınız, sola döneceksiniz. Sol ileriden tekrar tırmanacaksınız.” Haydin hoşça kalın,”Uğur ola. Güle güle gidin. Kolay gelsin” Yolumuz hep yokuşdu. Yörükler bu dağı yurt ederken çalı başta olmak üzere bütün makiler ve taşlarla savaşmışlar. Önümüzde bize direnen gittikçe yükselen, sarplaşan, önümüzü kesen büyük kayalar, çalılar bizi de bunaltmıştı. Yol yükseğe yükseğe tırmanıyordu; yükselen yol daralarak bir taksinin geçebileceği bir hal alı-

yordu. Yol kenarlarında dev kaynana dilleri yükseliyordu. Yol kenarlarında aşısız zeytin ağaçları bütün ağaçlardan çok idi. Önümüze birkaç çadırın sığacağı bir düzlük çıktı. Bu düzlükte kocaman üç tane meşe ağacı; düzlüğün uçurum başında poyraza karşı bir ev bulunuyordu.

-Ev sahibi ev sahibi! Kimse yoktu.

-Ev sahibi ! Ev sahibi kimse yok mu?

-Ev sahibesi! Evsahibesi!

İnce Bir ses “Eeeeeey”

-Biz Ramazan Çankaya'nın evini arıyoruz.

-Buradan dönün geldiğiniz yola girin, yukarı yukarı gidin.

Oradan dönerek yola girdik. Yol bir sağa bir sola dönerek yükseliyordu. Bir gedikten aşarak yeni bir düzlüğe ulaşmıştık. Burada da bir ev vardı. Bir ihtiyar yan gelmiş yarı oturur, yarı yatar vaziyette bize bakıyordu.

—Selam!

—Ve aleyküm selam

-Emmi biz Ramazan Çankaya'nın evini arıyoruz. Doğru yolda'mıyız?

-He! Doğru yoldasınız. Şu yokuşu çıkın sola dönün. Aman ha sağ yola girmeyin. Burası köye benzemiyordu. Dağın içine dağılmış birkaç Yörük yurduna benziyordu. Buralarda insanın durması çok zordu. Bu insanların buralarda durduğuna yönetenlerimiz maaş bağlamalıydı. Öbür tepeye çıktığımızda Müdürümüz müjdeyi verdi; Bakın şu yukarıdaki önü taksili ev.

-Haydin geçmiş olsun

-En sonunda geldik.

-Bu yola biz de iyi dayandık, arabamız da iyi dayandık.

Evin yeri taşların üzerine oyularak kazanılmış 30 m kare büyüklüğünde iki odalı önü çinko kaydırmalı bir Yörük evi. Taşlardan arabayı park edecek bir yer zor bulduk. Buraya nereden nasıl gelebildik derken aşağılara doğru baktım. Büyük bir akarsuyun kurumuş yatağı kıvrımlar yapıyordu ovada. Ovadaki evler yumruk kadar görünüyordu. Tarlalar hep ufalmıştı. Bizi Ramazan Usta olduğunu sandığımız güler yüzlü bir erkek karşıladı. Eşi ve kızı ile yaşıyordu. Biz hiç vakit kaybetmeden kameraları, fotoğraf makinelerini çıkarıp hazırlıyorduk.

Ramazan Usta kaydırma altına ala bir keçe atarken bir taraftan da bize şaka yapıyordu. Yenge hanım da yastıkları getirip duvara dayıyordu. Oturanlarımız bir taraflara oturdu, iş yapacaklar da işinin başında idi. Kaydırmanın altında hızlı bir

hava akımı vardı. Hava akımı kameralara ses yapıyordu. Ben sık sık uyarıyordum: Aman ha başınızı vurursunuz.

—Yok hocam yok. Dikkatliyiz.

Rüzgârın geldiği yere bir çul gererek hava akımını ve sesi kestik. Ben öncelikle bu yürüğün yaşama ortamını belgelemek istedim. Ramazan Usta hanımını çağırarak görüntüye girdiler. Ramazan Usta yeniden yerine oturdu.

-Gız .

- Ey!

-İkliği getiriver. İkliği getirilmiş Ramazan Ustaya verilmişti.

-Ben gibi gocadı galan. Kılları da kopuyor. Akort bitirilmiş bir taraftan ıklığ çalıyor bir taraftan da Yörük göç hazırlığını anlatmaya başlamıştı. Göç hazırlığı çabuk yapıldı göç yola düşmüştü. Birinci konalgadaki yaşamı da anlatmayı ihmal etmiyordu. Rüzgârın kesilmesi için gerilen çul sesi kesmişti ama sağa sola gelip geçmemiz zorlaşmıştı. Kaydırmanın altından geçmek bir ustalık istiyordu.

Arkadaşlar tenekeye başınızı çarparsınız. Herkes dikkat etsin.

Bir ara arabaya gitmem gerekti. Arabaya yönelince kaydırmanın tenekesi çoktan baş derimi kesmişti. Belli etmemeye, acı duyduğumu hissettirmemeye çalıştım ama yaradan kan akıp anımdan damlamıştı. Yarayı parmaklarımla bastırdım. Bağurdım ortalığa "Bir şey yok çekiminize devam edin".

-Hocam.

-İyiym Ustam.

- Ama gız kolonya pamuk getir. Yaranın üstünü bastırıp dikkatleri başka yöne kaydurdım.

Bu kargaşadan sora Ramazan Usta yeniden yerine oturdu.

-Nerede galmıştık. Gucaklar dolusu sevgiler saygılar sunar kolay vazifeler, üstün başarılar dilerim. Hazırım.

-Hazırız.

-Hoş geldiniz. Şeref verdiniz. Bilmem siz beni sever misiniz? Ben bir halk ozanım sizleri ve halkımı canım gibi severim.

Gönül gurbet ile varma

Ya gelinir, ya gelinmez.

Her güzele meyil verme ya sevilir ya sevilmez.

Sizlerle böyle bir daha ya geliriz ya gelemeyiz.

At ölü r gemi galır.

Yiğit ölür namı galır
Garip ölür neyi galır.
Yükümü yüklerim gatıra
Giderim arşın arşın metire
Dünya ölümlü gün akşamlı
Ben yüzde yüz ölürüm
Bu sesim, ya da kasetim
Sizlere galsın hatıra

İnsanlar ölüp gitmeyince değeri kıymeti bilinmez. Ölüp gittikten sona bililir; fayda vermez. Altın gıymatını zarraf, insanın gıymatını insan bilir. İnsan gıymatını bilmek için, önce insan olmak lazım; İnsan olmayan insan gıymatı bilmez.

Günnerden bir gün Nasrettin Hoca dağa oduna gitmiş. Dağdan odun keserken bir davşan bulup dutmuş. Eve girmiş bir çuvala koymuş; çuvalın ağzını bağlamış. Halkı ve milleti davet etmeye gitmiş. Hanımefendisi "nedir bunun buraya getirip goyduğu, ne yapacak milleti," çuvalınağzınıbi açmış, davşan durur mu pat diye çıkmış gitmiş. Hanımefendi orada bulunan beş okkalı şiniği çuvalın içine koymuş çuvalın ağzını güzelce bağlamış, yerine gomuş. Hoca milleti eving önüne toplamış. Halka çeviring bakalım demiş. Halka bildiğiniz gibi harman yeri gibi yuvarlak, millet halka çevirmiş. Hoca içeriye gitmiş çuvalı omuzlamış milletin ortasına gelmiş; başlamış çuvalın ağzını açmaya; aman ha arkadaşlar dikkat eding ha , dikkat eding kaçır ha kaçır demiş. Millet tam tedbirini almış. Hocam çuvalı bir silkmış; anam ne yazık davşan değil longgadan şinik çıkmış. Biz olsak nedecemizi, ne yapacağımızı şaşırırdık; Hoca bu, şeytan gibi herif; davayı hiç kimseye çaktırmadan; arkadaşlar bilen var, bilmeyen var bunug dördüne bir kile derler. Onu öğretmek için çağırmış oluyor halkı. Davşan olsaydı hocam neler yapacaktı, neler. Onug gibi sizlere; şimdi kimlik dünyam, geçmiş dünyamı anlatacağım. Doğduğum günden bu günlere kadar ben neler görmüşüm, neler neler yaşamışım. Köyüm Yumaklar, Nahiyem Gediz, Vilayetim Antalya, Kazam Serik, aslımı sorarsanız Orta Asya'dan gelmiş Yörük. Bildiğiniz gibi benim tahsil çok guvatlı. Okul geçi okulu. Galem tefter yalamık gabı-ğı. Bu gadar tahsilim var. Tahsillilerden büyüklerden duyduğuma göre Türkiye'nin aslı Orta Asya'dan bölük bölük gelmiş, öle hepsi birden gelmemiş.

Kitaplara yazılır destanlar
Bahçelerde olur kelekler bostanlar
Şu zamanıg güzelleri giyer mini fıstanlar
Sülalemi sorarsanız Çakal Osmanlar

Dedem çok gurnaz, çok akıllı birisiymiş seferberlikte sekiz sene divecilik yapmış, cepeye cepane çekmiş; vatanı gurtarmış. Ordan geldikten geri Çakal aşiretine muhtarlık yapmış. Dedeme Çakal Osman demişler.

Düştüm yollara yaya
Gördüm camalingi
Benzettim aya
Sarardım soldum
Günleringi saya saya

Alt yanımdeniz
Üst yanımdeniz
Adımı sorarsanız
Karşınızda yine ben
Ramazan Çankaya
1936 da gelmişim dünyaya
Bilmem ki ben ne yapmışım mevlaya
Hep gara yazılar mı yazmış benim künyeye
Aman felek
İnsanoğlunun günleri gara
Başı dara gelip, bitip tükenmez belaya
Ya! Ah! Kaderim ya, ah felek der
Ben de gaderimden şikayetçiyim.

Benim aklımda erdiği günlerde, şu dünya insanların birbirlerine karşı bir hak, bir hürmet, güççe sevgi, büyüğe saygı vardı.

O zaman Yörüklük göçerlik meşhurdur. Yaz bahar ayları geldi mi, sıcaklar gızdı mı; Antalya'da kışlayıp, Isparta'da yazlayan sekiz on çeşit Yörük türü vardı. Honamlı, Garakoyunlu, Hayta, Eski Yörük, Töngüşlü, Çakal, Gebizli, Garahacılı, buna benzer bir sürü Yörük vardı. Burada gışlarlar, yazın Toroslara yaylalara giderlerdi . O günlerde benim yaşımda 14-15; koyun güderdim gardaşım.

Abovv, abovv, ovov, ov bu gün bir terslik gardaşım, millet hep karısını vuruyor gardaşım. Ben gaydırmanın çinkosuna başımı vurarak yardım. Ramazan Usta yerinden kalkarak düdüğünü alıp getirdi. Yerine oturup düdüğü eline aldı. Yörüklerin çalgı olarak gendi imal ettiği şu düdüğü. Şu gabak kemane, bi de se-

kız dokuz dutamlıguzul, h rletmeli goval derik ona. O şöyle  alınırdı. Uzundu o şöyle  alınırdı. Bacağın  urasına gonurdu; gerilirdi gardaşım öyle çalardım. Başka  algı yok. Bunları Yörükler gendi imal etmiş Benim bildiğime duyduğuma göre; kendileri  alıyorlar, kendileri muhabbet ediyorlar. Kendileri dağda da da gece goyunung yanında, davarınğ yanında çalıp söylüyorlar. Vakit geçiriyorlar. Bunu benden evvel bubam S lemen  ankaya  alarmı  bunları. Amcalarım daha başka-ları; Bende cenep Allah bir gariplik, bir yanıklık vermiş. Bende kendi kendime, bu-bamdan, amcalarımdan, yahut ta  alanlardan kendime has bir şeyler  ğrenmi im. Kendime has çalarım.

Yıllardan bir yıl

Günlerden bir gün

Yaz bahar ayları geldi de sıcaklar gızdı mı; goyunu götürmeye çekme derler. Goyunlarımı çektim de hanı; firil firil esen yellerin, p r l, p r l kokan g llerin,  ırlı  ırlı akan karların, arasına , yaylamız Anamas'a y r y  verdim. O zaman iki dene garip öten gu  varıldı. Birisi gugug, gündüz  ter, sabah namazından ak am namazına kadar. Öbür birisi  ongu  (devri gu ), o ondan görevi devralır; ak am namazından sabah namazına kadar o gece  ter. Guguk mesela : Guguk guguk diye  ter. Bu şekilde  ter.  ongu :       ,    ,    , ,   ,    ,   . Gu lar  t     arkadaşım, biz de goyunumuzu yuh ettik de, saracıktan y r y verdik. Ku ların  t   n  ı lıkla taklit ettikten sonra, ı lıkla koyunlara yola  ıkılacağın  haber verdi.

  h y y !      uyuohu      !, Ou    ! Gıvıvuk, gıvıvuk. Goyunlara ha-deng gidelim yaylaya demek. Goyunları bir gelinlik, bir gız gibi d zeriz. Deve güçlerini de bir gelinlik gız gibi d zeriz. Davar sürülerini bir gelinlik gız gibi d zeriz. Keçileri tekeleri tokalar, boyalar, boncuklar, incikler,  anglarz, ziller, aynen a ıkların sazı gibi d zenneriz;  angları d zennedinmi aynan saz gibi g p d n g p d n , g p d n, goyun guzu me, me, meeee! M    ,m   , meeee,me, me biz de kepenegimizi az geri kaktırdık mı o zaman ;ben dam değil  adır  g remerim. Kepenekte ya arım. Kepenekte yatıp kalkıyorum

 ektik goyunumuzu da y r y verdim anam.  oban düdüğü ile hava ile kırık hava arası devenin d zde yürüyüş ritminde tizden pa layıp pestlere inmeye çalışan bir türkü çaldım.

 uracık buracık, goyun gece gider ,gündüz sıcak, gitmez. Sabah  ı ırğan diye bir yer vardır; ta  orada, birinci konak orada. Konak demek dinlenme demek. Sabah serin buradan göçü çekersin, 9 a, 10 a kadar konaklar belli. Oraya varırsın. Orada durarsın. Oturursun. Orada yer içer, goyunlar akşamdan gider. G  ler davarlar, sı rlar başka mallar da sabalan yola çıkar. Sabalan birinci birinci konağ  vardık

. Çığırın'a vardık. Sıcakta koyunları derenin kenarlarında yayılttım , yatırdım. Dereye indirdim koyunları bi suladım. Koyunlar suyu çok içsin diye öyük öyk öyk öökyk öykük. Gurgur gur! Gurur gurur gurur. Koyunlar suyu içti gardaşım. Orada goca gavak vardır. Goca gavağ dibine yattı. Biz de elimizi ayağımızı yüzümüzü yuduk gardaşım. Garibin bi kepeneği var gardaşım. Bazı altına yatar, bazı üstüne örtünür. Kepeneğimizi çağılın üstüne attık; üstüne. Altyüzü yokarı yattık. O zaman Yörükler Teke'ye ekin ekiyorlar; yaylaya gidecek olanlar gidiyor da; harman galdırmada gelin, kız, oğlan, uşak sayilde galıyorlar. Galanlar yaylaya gidecek olanları uğurlarlar. Ara şahı geriye dönerler. O zaman Teke'de galanlar ölüvüyo. Ölmek için yaylaya serin yerlere gitmesi gerekiyor. Altyüz yokarı yatınca ben garibim her şeye üzüliyorum.; acı duyuyorum. Onların ağlayarak Teke'de galmaları benim içime battı. Ne deyen de ağlayanı anam. Bunlara bi deyiş söyleyeni.

Yaz bahar ayları gelince de

Yaylamıza çekeriz göçü göçü

Tekede harmanda galanları kız da

Ağlar akar akar göz yaşı yaşı

Birinci gonağımız da Çığırın Hacı Oksan Taşı

Durukan göçler geldi. Yüklirimizi yıktık gardaşım. Guru yavan, acı sovan yemeğimizi yedik gardaşım. Kepeneğimizi aldık, çağılın üstüne, gavağın köküne yattık. Akşamla hava serinleyincegoyunumuzu çektik devam ettik.

Hayratbuynuzu diye bi yer var, ora varınca şöle goval düdüğü çalmak aklıma geldi.

Bizim mahallede Mıstanların İbrahim diye br amca varmış, o babamın akranı, bi de borada Yumaklar köyünün Goco Memetler mahallesinde oranın ağası paşası varmış. Onuğ gızı varmış; Ummahan, ozzaman govala boğaz meşhur. Kız güzel boğaz çalarmış. İbrahim Emmim de o benim dediğim hürletme govalını çalarmış. Bunlar birbirine aşık olmuşlar. Herhangi bi görüşme gonağma yerine gardaşım; İbrem Emmim govalıyla,galan Umman dermiş bir daşa çık dermiş Kız da tamam İbrem dermiş; bogaziyla. Bu ezgiyi onar çıkarmışlar; duyduğuma göre. Biz de burada dolamaağ boğazı çalalım burada. Çoban düdüğü ile bir boğaz havası çaldı. Çalalak, söyleyerek, yatarak, kalkarak ikinci konağımıza sine suyu diye bir dere vardır yukarıda, varıverdık ora. Çığırın dağı gibi koyunu gine gerenlerde yayılttık. Isıcak gızıştı gardaşım; goca gavağ kölgesinegoyunu eğrettik. Elimizi yüzümüzü yuduk. Altyüzü yokarı yatarız. Boy ağaçlarının, gavak ağaçlarının dalları meltemden gımbıl, gımbıl gımbıldaşıyorlar.Ne deyen anam bi de buna bişeyler deyen dedim. Bir ağıt ya da bir uzun hava sandığım bir türküye başladı.

Goyu olurda boy ağacının gölgesi
Goyu goyu,
Goyu olurda gavak ağacının gölgesi
Goyu, goyu
Uyu goyunum guzum da irahat uyu uyu
İkinci konağımız çok mezer Sini suyu oy

Yine evler geldi; yine yükümüz yıkıldı. Yine yedik, içtik; Yine oturduk durduk; yine dinlendik. Akşamla goyunumuzu çektik. İleri yanda gumlu çukur deye bi yer var, goyunug önünde giderken goyun havasına elverişli düz tekerlek gibi harman yeri vardır. Orada ben hem hava söyler, hem de oynarım.

Ne deyende ağlayın lan anam. Goyunun önünde giderken bi teke zortlama-sı çalamı? (Bu arada düdükle 9/16 bir keyifli bir zortlama çaldı.) Guuuk, guuuk. Orayı da gecivdik gardaşım. Üçüncü gonağğa varıvdık; Mingar gözüne. Orada da goyunumuzu eğlettik, gardaşım. Goca gavangköküne eğrettik gardaşım. Eving gelmesini bekleriz. Orada da ne deyende bi de o gonağa deyiş söyleyen mi?

Yaylamızın yolunda yürür goyun guzu
Goyun guzu
Yaylamızın yollarında yürür goyun guzu
Goyun guzu
Ciğerim yaralı da anam, yüreğim sızı
Yüreğim sızı
Üçüncü gonağımız Ak yokuş mingar gözü
Üçüncü gonağımız ak yokuş mingar gözü oy.

Yine göçler geldi anam. Yine evleri yıktık. Yine yedik içtik. Akşamıla goyunu çektik anam, yokuşa dikiliyoruz, gayri, yokuş imanıgla beraber; (göğsüngle beraber) anam, anaaam. Aniden şu türküyü tutturamaz mı?

Başı dumanlı pare, pare
Yol ver dağlar, yol ver bana
Çekip gitsem ben yaylama
Yol ver dağlar, yol ver bana
Çekip gidem ben sılama
Yol ver dağlar, yol ver bana
Çekip gidem ben yaylama
Çekip gidem ben yaylama
(Küçük bir öksürükten sonra,)

Âşık olmaktır benim karım
Kendim gurbet ilde, silada ağlar nazlı yârım
Yol ver dağlar, yol ver bana
Ben yârime gideyim
Yol ver dağlar yol ver bana
Yol ver dağlar yol ver bana
Ben çekip gidem anama
Yol ver dağlar , yol ver bana
Yol ver dağlar
(Yol ver dağlar cümlesini kuvvetli bir şekilde, istek içinde söyledi.)

Dördüncü gonak Sannı. Varıvemişiyim sabaha Sannı'ya. Anam bir baktım ki hava var; bir yer var. Ora yayla gari. Bölesi uçasım geliyo. (Büyük bir mutluluk içinde gülererek, uçarak yaylada yaşıyor gibi o yaylayı hayalinde yaşıyordu. Belki Yumaklar köyünün bu dağ yamacındaki çinko gaydırmalı evde yaşadığını unutuyordu.)

Firil firil eser yeli yeli
Gürül gürül kokar gülü gülü
Dördüncü konağımız Sanlışan beli, Oy
Orası yaylayla Teke'nin arası

Bize doğru yönelerek; o yoldan hiç gittiniz mi. Belden öte yüzü Isparta'ya bağlı, beri yüzü Antalya'ya balı. Bele çıktın mı gari öte yüzünü tanıdın mı Ispartayı görürsüng. Bi sevinirsing; yaylaları gördüm böyle ta geriden. Güzün de bu yana çıktın mı Antalya'yı görürsüng. Orada gine göçler geldi. Gine yedik, içtik, yattık, kalktık, ertesi günü gine çektik, şuracık, buracık derken uzatmalım çıkıverdik Anamas'a, yaylamıza. E yaylada nolurdu? Ayı vardı, canavar vardı, insanı bile yerdi. Toplanırdık gardaşım, hading bakalım, hading bakalım canavar avına, ayı avına giderdik dağlara; canavarların gıdığın bulurduk orada. Gıdığın etrafını çevirirdik 8-10 kişi gardaşım. Canavarlar en yüksek noktalara yatar, oradan gıdığını gözler, sening endee kamera gibi. Gıdık nerededir kendi nerededir; ta ta burada ,benim gıdığı gören varımı , bulan varımı, yanına kim geliyo diye tanırılar.Canavarlar görmesing diye biz geceden gelir küme yapardık gıdığın etrafına . Ekseriyetle gıdığın yanına sekizde, dokuzda, şöle gün çaldığında, guşluk sırasında gelir.Bi gari iki dene goca canavar gördüng mü ödüng sıdar. Tüfeng tetiğini çekemessign; korkudan. Alışkan adamlar olmadıktan kelli, cesur adamlar olmadıktan kelli; gelivriler gıdığın yanına goca ağa; analı bubalı.Bi hangıladaşırılar gıdıklar ürker de çıkıvrı bubasının önüne; goca ağa o zaman mavzerler vardı, delik gundak, Alaman sulusu bilmem ne deyollar, benim büyüklerim. Yaylım ataşı derler, o yandan, bu yandan pat, çat, pat çat; vurabildiğin vurursun, vuramadığın kaçır. Undan songura nolur?

Bizim orda su yok; Yatlan yaylasında; bizim yaylada. Gara gidilecek guşluk. Gar delikleri vardır, üç dene, dört dene su guyusu gibi, garı, gız, çor, çocuk toplanır gardaşım, arkalaç derler onlar, burada garı yüklendiğine, yan aykırı böyle, kar sandık gibi yüklenilir; arkanga su geçmesins diye ; hindiki gibi naylon yok, bişey yok, keçeler vardı, garıng önünde. Deliğin dibine garı iyi kesen iki, üç kişi iner, garı keserler gardaşım, yokardanlar çeker gor, çeker gor, çeker gor. Otuz, kırk, elli gar kesilir. Garın kesmesi bitince gardaşım, öle cıkıvranı alıpta gitmek yok; ilk gelen son geleni bekler. Ondan keri garı yüklenirler de bi cizilenir buradan yamaç gibi apap-pak garı böle garlıktan getirirsin gardaşım. Bir garlama yapıng gardaşım. Getirilen gar yığınınndan sıyırrılar gelirler goca bi ilene, goca bi çana gardaşım çadırın köşesi vardır. Şöyle dolu garı oraya gorsung hafif öne meyilli altına bişe gorsung, üstüne bi yazma gollar, bi gazan gollar üstüne temiz bi çarşafta olur. Suyumuz da hazırdr

C- YÖRÜK SAHİLDE

Teke Yöresinde Yörük kemenesi çalan Ustalarımızın son temsilcisi Burdur ili Dirmil ilçesi Maşta (Ballık) köyünde yaşamaktadır. Zaman geçmeden çoktan üçüncü derleme çalışmamı yapmıştım. Yörük kemenesinin yapımı, çalımı, çalanı, tınısı, hangi parçaların çalındığı ilgilenenlerin dikkatini çekiyordu. Bu sazımız üzerinde ve türkülerimiz üzerinde alan araştırması yapmak isteyenler bensiz gitmiyorlardı.

Bu gezimizde SDÜ Müzik Kùltürleri Araştırma Ve Uygulama Ekibi ile idim.

Alana çıkmadan nerelere, kimlerin yanına, hangi sazlar üzerinde çalışacağını mızı planlamıştık. Çalışmamız Kemer ilçesi Belenli köyünden başlayacaktı. Musa şimşeğin zurnasını, sazını dinleyip yolumuza devam edecektik. Belenli köyündeki çalışmamızı bir kenara koyup,hızla Dirmil ilçesi Maşta (Ballık) Köyüne gidelim. Maşta’ya kadar yol asfalt sonrası 20–25 km yolumuz asfaltsız yoldu. Yolumuz Fethiye ovasını iç Akdeniz yaylalarına bağlayan Toros dağlarının üzerinden aşıyordu.

Belenliden ayrıldıktan sonra Kılavuzlar köyünden, Burdur Fethiye kara yoluna çıktık. avdır, Gölhisar ovaları çabuk bitti. Yolumuz dağlara dağlara sarmaya başladı. Dalaman ayını çoktan geçmiştik. Sağımızda solumuzda am ağaçları bizi selamlayıp uğurluyordu. Yol döne dolaşa, bizi tırmandırarak Dirmil yaylasına ıkaradı. atak, örtlen’den geçerken Hüseyin Karakaya.Kumpurcu Memet. Aklıma düştü. Ölenlerden, sağlara geçişim çabuk oldu. Gönlümden İsmail Türkkân’a bir sipsi aldırdım. Arabamız bizi, önümüzde yükselen Boncuk dağına çoktan çıkarmaktaydı. Meşe ağaçları yolumuzun kenarlarından çekilmiş, ardıc ağaçları başlamıştı. Koyun obanları çoktan yaylaya ık mış Akmar (Akpınar) düzlüğünde koyunlarını güdüyorlardı. Yol yine yokuşuna yokuşuna çıkıyordu. Dağların tepeleri çok yuvarıda olduğu halde 2000 m yükseklikte olduğumuzu hissediyorduk. Kulak zarlarımızdaki gerilme gevşeme bizi uyarıyordu. Kendi aramızda şakalaşmadan da edemiyorduk. Gurubumuza yeni katılan sekreter adayı Meral Hanımı eğlene eğlene gidiyorduk. Yaylada bırakıp kaçalım. obanlar alsın götürsün. oban olsun. İlk geziye katılan yolda arkadan geliverir gibi seviyeli tatlı şakalar eksik olmuyordu. Yol kenarlarındaki ağaçlar yeniden ama dönüştü. Bir tepeyi aşar aşmaz Maşta(Ballık) Hanönü Mahallesi göründü. Biraz sonra köyün orta mahallesine varmıştık. Arkadaşım Ramazan Erbağcı bizi bekliyordu. ayları çoktan hazır etmiş. Hemen birer bardak çay içtik. Yeniden arabaya doluştuk. Küçük bir taksinin içine altı kişi sığacaktık. Meral kızımızı, önkol tuğu öne çekerek, arabaya yerleştirdik. En kısa boylu ben olduğumdan çekilen koltuğun yerine, arka koltukta çeyrek oturaklık yer bularak sıkış tepiş doluştuk. Hepimiz bir vücuttuk. Yolumuz asfalt olmuş olmamış önemli değildi. Korkumuz dik Ağılı Pınar tepesini nasıl geeceğimdi. Bir ara arkadaşım Ramazan Erbağcı “hoca korkuyorum arabamız bizi bu yokuştan çıkarmaya bilir” dedi. şoförümüz gayet saygılı ve sakin bir şekilde, korkmayın bu araba mazotlu çıkarız diyerek bizi yatıştırdı. Ağılı Pınar tepesini çıkınca Ülkemizin en uzun boylu sediri sol tarafta kaldı. Yolumuz am ağaçları ile karışık, sedir ağaçları ile donatılmış gibiydi. Tepeden aşağıya doğru iniyorduk. Bir ara Rehberimiz Ramazan Erbağcı 150 m ileride şu geniş yerde duralım dedi. Rehberimiz: şimdi aşağıya ova-ya, ovayı sulayan aya, sol tarafımızda kalan karınlık vadiye, bakmamızı istiyordu.

Yaylaların suyu taşları aşındırmış yarmış, yarılan vadiler, vadilere doğru sarkan kayalar, kayalar üzerine bitmiş sedir ve çam ağaçları hepsi hepsi birleşerek güzelliklerden güzellik yaratmışlar. Yolumuz aşağıya idi. Çabucak Ali Bey Çoruh'un evine vardık. Ali Bey Usta öksüz kalmış bir oğlağa biberonla süt emziriyormuş. Bizi görünce sevindi. Mutlandı. "Buyurun, buyurun ev bu tarafta. Hoca evi bilmiyor musun misafirleri eve yönlendirsene." Biz hiç vakit geçirmeden evin büyükodasına doluştuk. Bizden önce evde biz kadar daha misafir varmış. Ali Bey Ustanın o tatlı sesi duyuldu. Kemenin teli kırıldı a yeyen. Ben şo komşulardan tel isteyip geleyim dedi. Arkadaşım önceden telin kırıldığını bildiğinden yeteri kadar tel bulmuş ve yanına almış.

—Ali Bey Emmi ben teli getirdim, al bakalım.

—Ola İramazan sen sağ ol.

Tel takılırken biz de kamera ve fotoğraf makinelerimizi ayarladık. Ali Bey Usta akordunu yapmıştı bile. Çetin hocanın soruları arka arkaya geliyordu. Baban adı anan adı yaşınız Ben çaktırmadan meydanı gençlere bırakıyordum. Deyim tam yerine oturursa dış dolaşıyordum. Ali Bey Usta arka arkaya durmadan çalışıyordu. Çetin hoca bir daha çalar'ımsın? Türküsünü söyler'misin? Bunu bir daha alalım. Sözcüklerini sıralıyordu. Ben bitaraftan fotoğraf çekiyor bir taraftan da Ustayı göz-lüyordum.

Diğer gelişlerimde Ustanın vücudu daha sağlam, davranışlar ağır, dengeli, ölçülü idi. Sorulana makul cevaplar veren, saygılı, dengeli, uyumlu, sakın davranışlar içinde bulmuştum. Bu gelişimde Usta denene çabuk uyan, hızlı, çocuksu davranışlar içinde, önemli bazı şeyleri unutan, çalmakta olduğu parçaları çok tekrar eden, bir Usta olmuş çıkmıştı. Hepsinden öte bir yere varacakmış gibi acele içinde idi. Kendi görüş ve düşüncesini kararını veremiyordu.

Hastalık ve ölüm ile kayıp ettiğimiz Ustalar benden bir şeyler alıp götürüyordu. Ali Bey Çoruh bu sefer benim yarımımı alıp götürdüğü gibi Toroslardaki bütün Yörük çadırlarını Yörük kemenesinin teline takıp alıp götüreceğe benzer.

Çetin hoca durmadan çaldırıyor, kayıt ediyor, fotoğraf çekiyordu. Bir ara yerinden havaya fırlayacak gibi harekette bulundu. Ben korktum bir kriz mi geçiriyor diye.

—Hocam gel gel etti. Hızla yanına varmamı istiyordu. Meral hanım ve Uğur hocanın arasından zorlukla Çetin hocanın yanına sokuldum. Sesimizin duyulmasını istemediğinden gayet yavaş, heyecan içinde, mutluluğun zirvesinde, gözleri ay kadar olmuş yanakları kızarmış, uçmuyor sanki bulutların üzerinde yüzüyor.

—Hocam bak bak. Bak denen yere baktım da, önce bir şeyler anlamadım.

—Nereye nasıl bakayım?

—Ustanın sol eline bak.

—Niçin?

—Sol el parmaklarına iyi bak

Ali Bey Usta her zamanki gibi Yörük kemenesini çalıyordu. Benim baktığıma göre normal kemen çalıyordu. Beynim öyle algılıyordu. Gözüm olanı, yapılmakta olanı görmüyordu. Önceden alışık olduğu olayı görüyordu.

—Hocam iyi baksana.

—Nereye nasıl bakayım? Bir türlü anlatmak istediğine bakamadım.

—Ali Bey Usta burayı tekrar çalar'mısın? Hocam bu parçayı Yörük kemenesi çalar gibi çalmıyor. Yani tele tırnak dayayarak çalmıyor. Telin üzerine parmaklarını koyuyor. Ta o zaman çalım şeklini görmüş anlamıştım. Çetin hocanın boynuna sarılacaktım çok işli olduğundan sarılamadım. Bacaklarına bacaklarımı değirerek sevincimi, mutluluğumu, paylaşmaya çalıştım.

—Ali Bey Usta bu parçayı yeniden bir daha dinlemek istiyorum. Ustamız üşenmedi. Yeniden bir daha çaldı. İyice anladım. İyice gözledim. Ama gözlerim yaşararak.

—Ali Bey Usta bu parçayı kimden öğrendin? Niçin böyle çalışıyorsun?

—Bu türküyü ağabeyimden öğrendim. Ağabeyimde böyle çalıyordu.

—Ali Bey dayı bu türkünün adı nedir?

—Yörük boğazı.

—Sadece Yörük boğazını mı böyle çalarsınız.

—Evet

—Böyle çaldığın başka parçalar var mı?

—Hayır

Çayımızı içtik, fotoğrafları çektik kamera bantlarını doldurduk birbirimize bakarak dönüş zamanının geldiğini hatırlattık. Kablolar ses alma cihazları bir solukta toplandı.

—Ali Bey Usta bize müsaade eder misin biz kaçalım.

—Olmadı bu ya. Yemek yesek olmazmıydı?

—Sağ ol Ustam yolcu yolunda gerek. Sarılıp vedalaşıyoruz. Akşam da olmak üzere önümüzde bir sürü yol var.

—Hocam, olamaz böyle bir şey.

—Çetin'im bu gün bağ yıkıp bostan, arı yıkıp bal topladık. Eğitin nasıl çalındığını öğrendik. O bile bu gezinin pahasına yeter

Yine arabaya doluştuk. Başarmanın, emeğin karşılığını alma mutluluğu ve huzuru içinde Yörüğün bin yıllardır devesi, keçisi, koyunu ile yaylaya çıktığı yoldan dönüyorduk. Ben susarak geçmiş yaşamaya çalışıyordum. Bu yollarda develerin üzerine alı kilimler örtülmüş, sürüler önde, bütün çanglar takılmış develere, keçilere; küçük oğlaklar, küçük çocuklar heybelere doldurulmuş semerlere havutlara bağlanmış, sürünün arkasında önünde çoban köpeği bir ileri bir geri gidip geliyor. Yörük delikanlıları tüfekleri sırtlarına asınmışlar yiğitçe mertçe gidiyorlar. Yaylaya çıkış baharda oluyor. Oğlaklar, çiçekler, çayırılar, arılar, güzel kızlar yola, yol güzel kızlara güzellik katıyor.

İşte o zaman, yol yaylaya yokuşlayınca:

“Yayla yollarını yokuş dediler.

Ak kızın koluna yapış dediler”

“Yayla yollarında meleyen kuzu

Ardıç alanında arar bulur bizi” diye döktüresim geldi ama, işte öyle, bundan sonra. Olmayan sesimle gözyaşlarım içinde sessizce yine de söyledim.

SONUÇ

Yörük kemenesinin telleri yüksekte olduğundan çalınması gerektiğinde sol elin

parmaklarının tırnakları tellere dayanarak çalınması gereklidir.

Sine kemende, kabak kemanede sapa (tuşe ye) sol el parmak uçları ile telleri bastırarak notalar bulunur.

Ali Bey Usta bu sefer bu iki çalım tekniğini kullanmadı. Yörük kemenesinin o yüksek tellerinin üzerine parmaklarını dayayarak veya tutarak tıpkı keman, kabak kemane, çalar gibi çaldı.

Bu şekilde sadece boğazlar çalınır dedi. Çok güzel bir boğaz çaldı.

Yörük kenesinin o yüksek tellerinin üzerine parmaklar dokunularak çalınabiliyorsa, aynı teknikle eğit sazımız da çalınacaktır. Diğer bir deyişle herhangi bir sazın yüksekte duran tellerinin üzerine parmaklar dokununca notalar çıkarılıyor.

Yüksekte duran tellere dokunan parmak uçları daha yumuşak, daha tatlı bir ses verdiriyor.

Ç- ALİ PARTAL (SÜRAHİ KEMEN)

Bir ikindin celep arkadaşım İzzet Coşkunla kahvede buluştuk. Söz, sohbet. Kahve, çay derken sıra işe de geldi.

—Hoca ben iki ay önce emekli oldum.

—İzzet hayırlı uğurlu, huzurlu bir yaşantı diliyorum. Eh biz memurlar gibi gelirin yarı yarıya azalacak değil ya. Bütçene bir katkıda bulunur.

—Hoca celepliği de askıya aldım.

—İzzet, Ben de 1993 yılından bu yana ticaretini rafa kaldırdım. Ama

geçen gün Pınar Et benden 150 sığır istedi.

—Boş ver hoca boş ver. Biz dünyayı çok yüklendik.

—İzzet amaçsız yaşamakta yaşamak değil. Yarın ne yapalım biliyor musun?—
Ne yapalım?

—Benim damadın taksisi evin önünde şoförünü bekliyor. Yarın sabah erkenden binelim, ver elini Sarı Keçililer diyelim.

—Gidelim vallahi. Hangi yolu takip edeceğiz?

—Tabi ki Yörügün gittiği yolu. Masada dinleyici durumdaki diğer dostlar gü-lüştüler.

-Yörügü görmesek seni Yörük sanacağız.

-Ben Yörügün gıratatlısı.

-He he, deve kolanglısı.

-İzzet, sabah erkenden Hacılar, Karaçal yolunu takip ederek Karamanlı'ya var-madan

İğdeli yolunu takiben İğdeli köyüne varacağız. Sabah çaylarını Kozluca Kasabasında Belediye Başkanı Şevket Aksöz den içeceğiz. Sonra önümüze gelen bütün köylerde arayarak, sorarak önce Aziziye'ye varacağız; sonra da baş aşağı yö-neleceğiz.

-Olur ula Hoca. Ben Erkenden gelirim. İzzet Arkadaşım, dediği gibi erkenden geldi. Yassıgüme'de Deli Ağaya bir merhaba dedik.

—Ola çocuklar bir çay içiverin. Geçin hele içeriye geçin.

—Aşam yolcu yolunda gerek biz yolumuzdan kalmayalım. Yüzüngü bir göre-lim istedik. Yol biraz sonra İğdeli köyüne ayrıldı. Bir tek bu yolu ölçmüştüm; tamı kamına 13 km gelmişti. Kadir Hamdi Avcı ve Zeynep Avcı'yı ziyaret ettik Mustafa Uçak'ın anasının yanına yeniden geleceğimizi söyledik. Hızla Kozluca'ya vardık. Belediye o günün mesaisine başlamıştı. Belediye başkanına haber verildi. Başkanın yanındaydık. Kozluca'da yapacağımız bir işimizin olup olmadığını sordu başkan. Şimdilik ziyarette olduğumuzu, Mustafa Geceyatmaz'ı başka bir gün ziyaret ede-ceğimizi söyledik. Başkanın yanından hemen ayrıldık.

Önümüzde Elmacık köyü vardı. Kozluca belediyesi muhasebe memuru Ömer Kazan'dan Elmacık'ta kimin yanına varmazız gerektiğini öğrendik. Vakit erken olunca aradıklarımız evde oluyordu.

-Ali bizi Ömer bey gönderdi. biz halk bilimciyiz (folklorcuyuz) masal, türkü, beyit, mani, ağıt söyleyenden dinleyip yazmak istiyoruz. Bir de iki telli cura, üç telli bağlama, düdük, kaval çalan varsa çekim yapmak istiyoruz.

—Yahu siz ne dediğinizin farkında mısınız, geç kaldınız geç. Buralarda hiçbir şey galmadı. Bize salık verilen kişileri Kayı köyünde, Akören köyünde, sorup soruşturup Akça Ören köyünü bulduk. Akça ören köyünde Himmet Aldemir'den Yörük kemenesini derlemiş, Süleyman Demirel Üniversitesi Müzik Kültürleri Araştırma Ve Uygulama Merkezine kazandırmıştım. Bir kaval ve bir kemik düdük vardı; o iki sazın arkasıydım. Başarılı olamadık. Oradan Bozlar köyüne geçtik. Bozlar'ın da boşaldığını çabuk öğrendik. Bozlar'dan Aziziye'ye vardık. Türkmen turluğu ve iş çorabı örecektir kişilerin kimler olduğunu öğrenip ipleri verdik, örme parasını anlaştık. Yönümüz sahile dönmüştü. Önümüzde Antalya vardı. Yolumuz sürekli dağdan iniyordu. Mahmutlar, Ürkütlü, Yuva, Kızılkaya Uğurlu, Boğazköy, Badem Ağacı derken kendimizi Dağ Bucağında bulduk. Öğlen olmuş güneş bütün gücü ile bizi ısıtıyordu. Yol kenarında keçiler et haline getirilmiş müşterisini bekliyordu.

-İzzet 2 kilo gram alsak yeter mi?

—Yeter hoca yeter. Bödeme (Akoç) yolunda çalı çoktur yakacak sorunumuz olmaz. Su alalım su. Arabamızda 5 litrelik su kabımız vardı. Döktük yeniden doldurduk. Yoğurt, keçi külbastı, birkaç soğan, kırmızı biber öğle yemeği olarak çoktan hazırды. Çubuk beli önümüzde, aynı yükseltide biz sağa doğru ayrıldık. Yol ayrımında sol üst başta büyük bir antik kent vardı. Biz antik kentin aşağısında bir çoban evinin yanında bulduğumuz çalıları toplayarak ocağımızı çoktan yakmıştık. Yemeğimizi yemiş dinlenmiştik. Yolumuz Çubuk Beline göre sağa doğru gidiyordu. Bir süre yükseldikten sonra yol aşağıya aşağıya inmeye başladı. Sağda solda keçi sürüleri vardı. Çok geçmeden Ali Partalın evinin önündeydim.

—Ali Emmi! Ali Emmiiii! Diye yüksek sesle bağırdım. Yerin altından gelen bir ses

—Kim o! Gel, geç denmeden çoktan evin içine girmiştin. Ali Partal yatakta yatıyordu. Kalkıp ta yüzümüze bile bakamadı. Ben Ali Emmi'nin yatağına çok yakın oturmıştım, dizime bir şey dokundu bir baktım ki Yörük Kemenesine benzeyen bir saz; Ali Emmi nasıl olsa yorgandan kafasını çıkarmıyordu. Yavaşça sazı yerinden aldım. Arkadaşım İzzet Ali Emmi'yi lafa tutuyordu. Zaten Ali Emminin bizimle uğraşacak gücü yoktu. Elimdeki saz hiç görmediğim bir yapıda, hiç kullanılmayan malzemelerden yapılmış bir sazды. Hani bir zamanlar bakır kaplardan sonra alüminyum kaplar moda olmuştu; bütün kap kacaklar alüminyum idi. O dönemde

su katılan(koyulan) sürahiler de alüminyumdan yapılmıştı. Bu sürahiler de devrini tamamlamış işi bitmişti. Atar mıydı bizim Yörük onu. Bir görev bittiyse bir görev başlamalıdır. İzzet arkadaşım Ali dedenin neresinin ağrıdığını, ağrısının çok mu olduğunu, arabada kuvvetli bir ağrı kesici olduğunu, getirsek içip içmeyeceğini soruyordu. Bu çalışmamız ihtiyarla dostluk kurma ve samimiyeti artırma idi. Ben ağız ve yüz hareketleri ile İzzet'i uyarıyor, devam devam diyordum. Ölçüleri alamıyordum ama yapım tekniği ve görünümünü beynime yazıyordum.

Sürahinin yuvarlak kısmı öbür yüze doğru vurularak çöktürülmüş. Alt tarafına dokunulmamış, sürahinin ağzından Yörük kemenesinin başına benzeyen bir baş ve uzunca bir kol sürahinin içine yerleştirilmiş. Sürahinin ağzından birkaç çivi ile sürahi sapa tutturulmuş. Yörük kemenesinin başına benzeyen yerden kızdırılmış şişe üç delik delinmiş. Arkadan öne doğru saplanan üç tane burgu (ayar düğmesi) takılmış, Burguların tam ortasında kılavuzluk yapacak ince bir çubuk daha vardı. Telleri bağlamak için tel bağlama yeri olarak sürahinin altına çiviler çakmıştı. Yörük kemenesinde üst eşik yoktur. Sürahinin en derin yerine alt eşigi yerleştirmiş. Bisiklet firen telinden söktüğü telleri de tel olarak sazına takmış.

İnsanlar çevresinde buldukları daha doğrusu doğada buldukları en yakınında bulunan malzemeden yararlanmıştır. “Tuh yazık köylü bulamamış, vay nelerden yararlanmış” yerine onun kıvrak zekâsına hayran kalmak en doğrusu olsa gerek. Yarım ay gibi eğri yayı sonradan buldum. Ali dedenin titreyen sesi baya düzelmişti. Hapları yutalı 45 dakika oluyordu. Ben kemeneyi göğsüme paralel tutarak yayı düzgünce çektim. Köylerde duyduğum en temiz la, re mi akordunu burada da duydum.

-Ali dede ben bir daha geleyim.

-Geç kalma ben ölebilirim.

-İyisin değil mi?

-Haplar çabuk tesir etti.

-Hoşça kal. Bu gün hep başarısız oluyorduk.

-İzzet, akşamın olması yakın ama gel Kovanlık'a gidelim. Zeynep Köken'den boğaz havaları derleyelim.

-Olur Hoca. Ali Dedenin oğlunun, torununun telefonlarını almayı ihmal etmedik. Yolumuzun yönü Antalya'ya doğru idi. İzzet güzel araba kullanıyordu. İçim rahat rahat yolculuğumu ediyordum. Az sonra Kovanlık köyündeydik. İki kişiye sorduk Zeynep hanımın evini Birisi önümüze düştü gösteriverdi. Zeynep Hanım evdeydi. Bizi pek samimi karşılamadı. Bütün sorularımıza ve konuşmalarımıza 3.

sınıf cevaplar vermekte devam etti. Anasının, kardeşinin öldüğünden söz açtı. Ben zamanla bütün radyolara televizyonlara söyledim oralardan duymadın mı diye sitem etti. İşçisi veya sığıntı birisinin olduğunu sandığım bir kişi bizi dinledi dinledi durun ben size türküler söyleyivereyim dedi. O kişinin kaldığı basit eve girdik adam bir başladı ne kadar eski türkümüz varsa hepsini söyledi ara sıra hikâyede anlattı. Çalışmamız bittinde zaman epeyce geçmişti. Dönüş yolundaydık.

ÜÇÜNCÜ DEFA AKKOÇ (BÖDEMEDE) TAYIM

Birinci gidişimde iyi bir kovgun yemiş, sessizce köyden ayrılmış, ikinci gidişimde Ali Dede hastaydı. Üçüncü gidişimde önceden telefon ederek dedenin sağlık durumunu, sinirsel durumunu öğrenerek yola çıkmıştım. Bucak dolmuşları ile erkenden Bödeme yoluna varmıştım bile. Yol ayırımından sonraki yolu ya yaya bitirecektim, ya da gelen birisi alıp beni köye götürecekti. Çok değıldiyedikm bir yol vardı önümde. Tutturdum bir türkü düştüm yola. Yürüyen yiğide yol mu dayanır varıverdim Ali Partal'ın köyüne. İlk evlerde gördüğüm kadar bir koşuşturma vardı. Görünen bütün evlerde aynı durum vardı. Ben kendi kendime yorum yapıyordum. Düşün olsa davul olması gerekir, nişan olsa bir evde toplantı olması gerekir diyordum, hem de sağıma soluma bakına bakına gidiyordum. Hiç tanımadığımı bilmediğim, görmediğim bir ana:

—Bizim oğlan hoş geldin. Besbelli misafirsin. İlk benim misafirim olur musun? Buyurun, buyurun. Çekinmeyin çekinmeyin. Evin içi dolu. Hiç düşünmeden sokak kapısından girerek kendimi sofranın başında buldum.

—Biraz yan oturun, misafir de sığsın.

— Buyur arkadaş kaşığı al.

—Ne nasipli birisin.

—Hele bir yiyelim, hal hatır, hoş beş, o zaman. Sofrada aşure yememiz çabuk bitti. Herkes sıradan elimi sıkı , hoş geldin dedi.

— Ne haldir arkadaş?

—Ben...

—İyi! Çok iyi. Bizleri siz de yazmasanız kayıp olup gideceğiz.

—Zahten yok olduk. Ben bu arada şikayetlendim:

—Partal dayının yanına 3.gelişim, bu sefer de başarısız olursam çok üzüleceğim. Birinci gelişimde yataktan bile kalkmadan beni iyi bir kovaladı. İkinci gelişim birinciden de kötü idi. Şimdi üçüncü oldu. Bu Yörük kocasının filimini yapıp fotoğrafını çekeceğim.

—Aal hocayı götür, Ali dayıma selamımı söyle, hocayı hiç bırakma ne derse yap-tır; Ali dayımı iyi idare et. Ali Partalın evini biliyordum doğruca evin önüne var-dık. Ali Partal avluya küçük bir ateş yakmış bir şeyler yapıyordu. Yeni yıkanmış bir güneş ortalığı aydınlatıp ısıtıp ısıtırken; temiz mi temiz bir havaya tutunan duman gökyüzüne yavaş yavaş yükseliyordu. Ali Dede bir gözünü dumandan koruyarak bize doğru baktı.

—Selamün aleyküm.

—Aleykümselâm.

—Ali Emmi ağamın selamı var, hoca filimini çekecek, ben de başıngda bekle-yeceğim.

—Sen candarma ol.

—Yok canım, öle bi şey yok da.

—Hocanın baya emeği geçti, bu sefer zayi etmeyelim.

—Ali Emmi hoca fotoğraf ta çekecek.

—Çeksin canım. Elinden alan mı var. Partal Emmi ocağın başına bacakları uzat-mış rahat rahat oturuyordu. Yüzü gülüyor sakın, rahat, huzur içinde bir duruşu vardı. İlk iki davranışından sonra bu yakınlığı ve uysallığı beni şaşırtıyordu. Ben çoktan çekime başlamıştım hiçbir şeyi kaçırmıyordum.

Belki sazi yoktur diye kendi yaptığım Yörük kemenesini götürmüştüm. Arkadaşım onu eline verdi. İyice inceledi. Burada ayırıcı yok dedi.

—Gelin! Geeelin! Bana ocak başındaki şişigetirive . Şiş çoktan getirilmişti. şişi ocağa koyuyor kızdırıp kızdırıp delik delmeye çalışıyordu.

—Hoca hoca ben düdük te çalarım.

—İyi edersin Ali Emmi.

—Ben çoktan kameramı kurmuş çekime devam ediyordum. Eskilerden çok gü-zel parçalar çaldı. Diğer yerlerdeki duyduğum türkülerimize benzeyenler de var-dı, benzemeyenlerde vardı. Düdükle epeyce parçalar çaldı. Bir aralık verince, ben konuyu değiştirmek için:

—Ali Emmi kemenin var mı?

—Yok hoca.

—Ne yaptın kemeneyi?

—Yok kayıp oldu. Dıştan öğrendiğime göre eskiden çalmakta olduğu kemeneni Antalya Müzesi gelip almış. Bu arada Ali Emmi benim rehberle iyi dalga geçiyordu.

-Ali Emmi kameraya kimliğini bir anlatır mısın?

-Başlayalım mı?

Baba adı.....; Yusuf

Ana adı.....;Hatice

Doğum tarihi.....: 1919

Doğum yeri; Sertaç

Aşireti.....; Sarı keçili Yörüğü

Oturduğu yer:Akkoç (Bödeme) Köyü / ANTALYA

İşi.....: Hayvancılık, Çiftçilik

Bir çırpıda künyesini saydı. Arkasından ekledi: Oturup kalkmam bile zorlaştı. Evleneyim desem bile evlenemeyeceğim. Yapa yalnız bir koca karıyla oturup dururum diyerek şaka yapmaktan da geri durmayan bir Yörük kocası. Ne yapalım hoca torunlar oğlanlar arasında olup gideriz. Bu arada gelin kızı kendi sürahidenden kemenini getirdi. Tellere parmakları ile dokunarak tınlattı.

“Dalgalar içinde deniz dalgası

Kölgeler içinde ceviz kölgesi

Zevdeler içinde gelin zevdesi“Aman unuttum unuttum. Arada bir de oldu mu oldumu diye soruyordu.

“Su aldı Bödeme’nin gülünü

Durduramadık dağların selini

Bu gün ayrılık günleri helâlaşalım ver elingi”

Unutma ahiretin yolunu”

Torun gelini, oğlan torunu, benim rehber Mustafa, ben, Partal dedenin hanımı topladık lafladık lafladık. Bir taraftan da şişi kızdırıp kızdırıp benim kemeneyi deliyordu. Bu arada Partal dedenin büyük gelini geldi. Ben kamerayı yönelttim gelin yüzünü eli ile kapattı. Hepimiz çek elingi diye bağırдық. Ali dedenin gelini için ben “Yörük kızları böyle aksi mi oluyor” diye şaka yaptım.

—Nine gelinler böylemi olur?

—Tabi öyle olur; adamı bi de güzelce döğer.

—Buraya Saffet Uysal geldi, ben ona düdük çaldım. Çok güzel çaldım ha. Komşular durmadan aşure getiriyorlardı. Ali dedenin ağzı açılmıştı;

—Biz avcıydık avcı. Yedi köpeğim vardı. Günde tavşan vururdum birer ikişer. Kafes kekliğim de vardı, ne keklik gelirdi ona. Günde bir torba dolusu keklik vururdum.

Mustafa düğün adetlerini anlatıp üstüne bir de sitem ediyordu;

“Yazı belirsiz güzü belirsiz

Anası belirsiz gızı belirsiz

Koyunu belirsiz guzusu belirsiz

Arkadaş on dişi gidiyor

Hangisi büyüğü hangisi küçüğü belirsiz”

Bu arada Partal Emmi yeniden düdük çalmaya başlıyordu. “Önceden kızlarla düdükle anlaşırdık. Birbirimize ayna tutardık. “Ali Emmi Mustafaya taş atmaktan da geri durmuyordu.

-Gızlar Mustafa’yı görünce kaçardı. Avluda tavuklar gıdaklıyor, horozlar ötüyor, nereden geldiyse bir de eşek gelerek oda anırmaya başlamıştı. Ali Dedenin ocağı da avluyu doldururcasına tütüyordu. Ben bu arada dikkatları Ali dede ve Ali dedenin sazına çekmeyeyöneldim.

-Ali Dede sazını nereye koydun?

-Benim sazım yok ki.

-Şu, şu. Şunun adı neydi?Birkaç ağızdan birden cevap geldi“kemene!”

-Kemenemi de gaybettim. Dikkatimi Ali Partal’ın yaptığı saza yöneltmiştim.

Su içilen sürahiler bakırdan camdan alimünyumdan vs. den yapırlardı. Ali dedenin sürahisi alimünyumdanmış kemenesini yitirince veya bir tarafa verince ağaçtan yeniden yapmak için gücü yetmemiş, olan sürahiye olmuş. Sürahinin yuvarlak gövdesi ağız, alt doğrultusunda ağza ve alta dokunulmadan gövde öbür yüze doğru vurularak çokertilmiş, vurulan yüzde çukur bir yüzey oluşturulmuş. Kalınca bir tahta Yörük kemenesinin başı gibi kesilerek baş yapılmış. Sürahinin boyunca ve dışarıda parmak basacak yer kadar bir uzunluk düşünülerek bir odun parçası sürahinin ağzından altına kadar uzatılmış, sürahinin ağzından bu oduna

birkaç çivi çakılarak sürahi oduna, odunsürahiye tutturulmuş; sürahinin altına çiviler çakılarak tel takma yeri de yapılmış. Yörük kemenesine benzeyen başta kızgın şişle delinmiş üç deliğe üç uyduruk burgu (ayar düğmesi) takılmış. Sürahinin en çukur yerine bir de orta eşik takılmış. Ali Dede torununun bisikletinin firen telini sökerek üç teli de yerine takmış. Sıra atkuyruğu gereceği yayda. Bir ardıc çubuğunu de (D) harfi ya da yarım ay gibi eğmiş, eğik tarafa at kuyruğunu takmış, yay işini de bitirmiş.

Ali dede en çok akort yapmak için uğreşiyordu. Burgular iyi olmadığından kaçırıyor sağlam bir kulağa sahip olan Ustamız hemen akort yapıyordu. Torun gelin damat dedelerini dikkatle izliyorlardı. Akort biter bitmez çok güzel bir boy havası çaldı. Arkasından çok asil bir oyun havası çaldı. Uzun hava, boğaz havası ve kırık kayda ile devam etti. Bir ara bir hava kaldırdı:

“Vurdum gamayı yere yere

Yıkılsın ganlı dere

Sen söyle Gülüzarım

Ben yazarım güle güle”

Arada bir akordu kontrol ediyordu. Bir uzun havaya girdi, çok değişik bir boğaz havası ile devam etti.

-Deyip kesti. Noldu yetmedi mi?

Türkü sabah namazından önce kağınının üzerinde oluşur. Hele 5-6 kağı bir araya geldi mi bir başka daha olur.

“Akşamlar oldu da yine bastı karalar

Göz göz oldu yüreciğimde yaralar

Bizi misafir almazmısınız تنها dereler.”

Bu uzun havadan sonra güzel bir boğaz havası çaldı. Boğaz havasının arkasından uzun havaya devam etti.

“Goca dağ başında bi topbacık kar idim

Günler vurdu yeller esti de eridim.

Eveli de yarin kıymetlisi ben idim.

Şimdi gerilerden bakan ben oldum.” Bu uzun havadan sonra beni uğurlamak için konuşmasına başladı.

Şuraya gelmişsin. Gönlümüz şenlendi. Dertleştik konuştuk. Dost gibi arkadaş gibi nereye gideceğini bilmiyoruz. Galacaksak galalım. Evde değilsek dağda degiliz. Allah yol açıklığı versin. Hoca benim vücudum yerinde olmadığından, her şeyi yarım yapıyorum. Bi zaman şuraya geldiyding. Yapamadım. Edemedim. Bizim bi amca oğlu vardı onunla geldiyding. Şimdi tamamladım. Uğurlar olsun.

D- TENEKE KEMEN

ISPARTA KESME KASABASINDA IKLIĞ, BOĞAZ HAVALARI , TÜRKMEN KADIN BAŞI

Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesinde birinci ameliyatım yapılmış patolojiden sonuçları almak için kapı önünde bekliyorduk. Başında Türkmen başlığı olan, başlığın ön tarafı gerçek altınla donatılmış 60-70 yaşlarında bir anamız da sonuç almak için beklemeye başladı. Sonuçları almıştık. Elimizde birer tomar kâğıt daha oradan ayrılmak için yönelmeden “Kardeşim başındaki Türkmen başlığının fotoğrafını çekmek istiyorum” dedim. Olur da demedi, olmaz da demedi. Ben çoktan fotoğraf makinemi çıkarıp üç güzel poz almıştım. “Bakin ben senin değil, başındaki başlığın fotoğrafını çekiyorum.” Ben değişik açılardan fotoğraf çekerken “yeter laf olacak” dedi. Hiç kimse duymadan nerelisin dedim. “Darıören’li” Ben çoktan hastalığı, sonuçları unuttuğum

Hastaneden ayrılmadan hastane oda arkadaşım Ramazan Karayel ziyaretime geldi. Ramazan şu makinedeki kadına bir bak dedim Açtık makineyi baktık “Hocam doğru, o köyler ve Kesme Kasabasının o tarafları, hep böyle giyinirler”. “ama ben seni Darıören köyüne götürürüm” . Birkaç gün sonra gittik; güzel fotoğraflar da çektik.

Bu giyimlerin yaşadığı yerlerde nelerin nelerin yaşatılmakta olduğunu hayal ediyordum. Bir gün S.D.Ü. Müzik Kültürleri Araştırma Ve uygulama Merkezi Müdürü Doç. Dr. Cenk Celasun'a konuyu açtım. Gidelim hocam dedi. Ben nasıl nerden kimin yanına varacağımızı araştırmaya başladım. Sütçüler orman işletme şefi aracılığı ile Kesme belediye başkanına ulaştık "Gelin" davetini almıştık. Halil Hamit Paşa Kütüphanesi Müdür Yardımcısı Mehmet Gürdal'a giderek orada nelerin bulunacağını, kimlerin yanına varmamız gerektiğini sordum soruşturdum. "Hocam bizim kasabada teneke kemen vardır, iyi Ustalar Goca Amat, Mustafa Çelik, Hacı Mahmut, Burhan Gürdal, Abdul Kadir, Yunus Hasan, Camal Dayının Hacı, Çanglı Eşref'dir. Hiç çekinme doğru yanlarına var sana zorluk çıkartmazlar." "Mehmet Bey ben teneke kemeni kime yaptırabilirim." "Len hoca bizim köyde kime desen sana bi teneke kemen yapar verirler." Ankara, Sütçüler orman işletmesi ile telefon trafiği yoğunlaşmıştı. Bir taraftan da belediye başkanına ulaşarak bilgi alıyor; geleceğimizi bildiriyorduk.

Isparta Güzel Sanatlar Lisesi Müzik öğretmeni Arif Karakale'ye de ulaştım. Sütçüler tarafından bir köydendi neyi nasıl yapacağımız hakkında güzel bilgiler vermişti.

Kesme kasabasında teneke kemen yaptıracağız ya; ben bir litrelik, iki litrelik boş teneke aramaya çoktan başlamıştım. Hiçbir markette aradığımız tenekeler yoktu. Çöpçülere tembih ettim; bana bir litrelik ve iki litrelik teneke lazım dedim, birkaç gün sonra çöpçünün biri üç tane teneke alıp getirdi. Son durumu yüze yüz görüşmek için Cenk hocanın yanına gittim. "Hocam ben de sanayide tene bulmak için salık bıraktım." Gideceğimiz gün saat belirlendi. Ben yine de bir aksilik olmasın diye Kesme kasabasına yeniden telefon ettim.

Yolumuz uzak, yolu tam bilmiyorduk, kararlaştırdığımız gün ve saate ben Burdur'dan yedi arabasına binerek sekizde Müzik Merkezindeydim Cenk hoca, Oğuzhan, diğer görevliler hazırды. Mehmet Gürdal'dan ben yolu iyice sormuştum. Isparta, Eğirdir, Eğirdir gölünün sağ tarafından Sütçüler yazan yola değil onun solundan giden yola devam edecektik. Yolu bularak yola çoktan düşmüştük. Birçok köy geçtikten sonra yol bir vadiye giriyor, vadi boyunca devam ediyordu. Etrafımızda hiçbir canlı görünmüyordu. Yerleşim yeri de yoktu.

Yol vadinin tabanından güney doğruya doğru iniş yapıyordu. Sağımızda bizimle beraber akan büyükçe bir çay vardı. Vadi zaman zaman daralarak üzerimize yıkılacak gibi oluyordu. Çayın kenarlarında sıkça kavak (çınar kavağı) ağaçları vardı. Bu kadar uzakta. neden yaşlı ağaçlar yoktu onu da düşünmeden edemiyordum. Sağ yamaçlarda seyrek te olsa bozuk çam ormanları vardı. Vadinin toprağı sarıya yakın bir topraktı. Sol tarafımızda meşe ağaçları yükseliyordu. Sol tarafımızda 70-100

metre yükseklikte akan küçük bir su dereye düşüyordu. Durup derenin kenarında fotoğraf çektik. Vadinin sağında ve solunda aralıklarla tabelalar okunuyordu.

REHBERİMİZ-YARDIMCIMIZ

Adı.....: Osman
Soyadı.....: Karabaş
Doğum yeri: Kesme kasabası
Doğum tarihi: 1958
Baba adı: Kadir
Ana adı: Emine
Okuma yazma.....: İlk dkul
Sanatı.....: Su tesisatı- Kaynakçı

Çevreyi araştırırken sürekli Mustafa Dönertaş'ın adı geçiyordu. Nerede oturduğunu hangi halk çalgısını çaldığını araştırıyordum. Mustafa' nın Antalya'da oturduğunu teneke kemen çaldığını, ama eşinin iyi bir ozan olduğunu öğrenmiştim. Bir gün Antalya'da Mustafa Dönertaş'ın evinde idim. Sabah kahvaltısına ulaşmıştım. "Mustafa Usta namıng ta Burdurlara kadar yayılıyor, ta bana kadar geldi.""Ola hoca o kadar edemem emme kim büyüttüyse" Sen bundan bi şeyler almaya çalış. Çalacağı sazı çıkardı; bir kabak kemane idi. Ben çoktan hazırlığımı yapmıştım. Mustafa Usta birkaç parça çaldı ama arkası yoktu. "Gız birkaç boğaz, birkaç yakım yapıvı" "Ben hacıya hazırlandım o işleri bıraktım." Ne kadar yüklendiysek bir şeyler alamadık.

Mustafa Usta Kemen üzerine ilginç sözcükler söylüyordu.

Gıygılı.....: Yay
Eşek.....: Kabak kemanenin eşiği
Dayanak.....: Kabak kemanenin yere dayandığı yeri
Mustafa Usta birkaç tane boğaz havası çalmaya başladı.
Beni vermezler kendi dengime
İneyim gideyim gelmeyeyim mi?
Hemen ağlayayım gülmeyeyim mi?
Gaderim gaderim kötü gaderim
Ben bu gaderi çeker giderim
İneyim gideyim gar olursa olsun
Çekerim ayrılığı zor olursa olsun

İZZET

İzzet çıkmış taşına

Ak mınğarın başına oooo oy

Alacaksan al beni

Çok bekletme boşuna oooo oy

Akmınğarının eyimi

Borur taşının yerini oooo oy

Ben İzzet'e varırsam

Yengi buldum dengimi ooo oy

DOLAN GİZ

Mustafa Usta türkülerin sözlerini tam hatırlamıyordu. Eşi Mustafa Ustanın arkasına oturarak türkülerin sözlerini hatırlatıyordu. Mustafa Usta da ikinci el olarak kameraya söylüyordu.

Dolan Gök Gız dolan yayla yoluna

Goyunlar gidiyor düşmüş eline

Beni gomadılar kendi halime

Oooof, oooof,ooof oooof

Dolan ay sevdiğim suyun gözüne

Aynalar vurdurdum yârin gözüne

Zalım yastık diken oldu yüzüme

Geceleri uyku girmez gözüme

Ağlaya ağlaya aştım gediği

Gene oldu düşmanların dediği

Düşmanların dediği

Gaderim gaderim kötü gaderim

Ben bu gaderi çeker giderim

Çeker giderim

Başıma geleni çeker giderim

Mustafa Ustanın hanımı boğaz havaları ve diğer türkülerimizi söylemedi ama konuşuverdi.

Kesme Kasabasındaydık. Kasabanın merkezi sandığımız bir yerde durduk. Tatil olmasına rağmen PTT görevlisi görevinin başındaydı. Biz Halk Kültürü derlemek için geldik. İkliğ çalan, teneke kemen çalanları arıyoruz “Valla aradığınız adamlar hep öldü” bu tip sorularla hiçbir yerde, hiçbir zaman sonuç almadığım için, der hal o ortamı terk ettim. Önceden ismini aldığımız Mustafa Çelik’in evine yöneldik. Mustafa dayı, Mustafa dayı “Buyurun, kim o” Mustafa dayı tanrı misafiri, tanrı misafiri “Geçin bakalım” bir bölüğümüz içeri geçerken birazımız arabadan kameraları fotoğraf makinelerini alıyorduk. Kalanlarımız da içeri girmişti. “Eh arkadaşlar siz de hoş geldiniz” Küçücük evin penceresine kapısına sıkışarak oturduk. Ben çok bilmiş olmamak için Cenk Hocanın yanında çekinik kalıyordum. Bir taraftan da kameraları hazırlıyorduk. “Mustafa Bey sizin halk çalgısı çaldığınızı duyduk onun için geldik.” “Mustafa Usta “Osman Karabaş ı çağırın” dedi. Ortaya der gibi oldu ama eşine diyordu. Osman Karabaş hemen geldi. Osman’ın eli yüzü düzgün zeki bakışlı çevresini ve baktığını alan birisine benziyordu. Ben Osman Bey biz Mustafa Ustanın belgeselini yapmak için buradayız.” “İyi ya, ne güzel Mustafa Dayı gıygıydı çıkar.” “yahu şu kanepenin içinde, bi kalkın da alayım.” Ben teneke kemen çıkacak derken kapak kaldırıldı bir ıklığ çıktı. Akort edildi. Herkes yerine oturdu. Birkaç da seyirci komşu geldi. Mustafa Çelik Usta kendi yöresini, kendi sazı ile kendini çalmaya başladı. Yöresel ağzı bazen de yöresel sözcüklerle o fonetiği ne güzel vurguluyordu. Mustafa Ustanın geniş bir dağarcığı vardı. Uzun zaman çekim yaptık. Çok ta hoş bir kişilikti. Yöreye özgü uzun havalar, kırık havalar, boğaz havaları, oyun havaları arka arkaya geliyordu.

Adı.....: Mustafa

Say adı.....: Çelik

Doğum tarihi.....; 1943

Doğum yeri: Kesme Kasabası

Baba adı.....: Süleyman

Ana adı.....: Aşşe

Okuma yazma.....: Biliyor

Sanatı.....: Saz, söz, Saz yapım Ustası

Boğaz havası;

Goca dağ başında gar çevre çevre

Gülsem oynasam gaderim böyle

Esti gara poyraz sürdü buludu
Acıbahar geldi sular ıladı
Yeşil yaprak idim arası güllü
Şahin yavrusu idim cığası telli

Sarı zeybek:
Ak mungarın taşına
Çıkma oğlan karşıma
Alacaksan al beni
Çok bekletme boşuna
Ak mungarın engini
Yeni buldum dengimi

Sarı zeybek:
Akardım çağlamazdım
Gülerdim ağlamazdım
Bilseydim ayrılık var
Sana bel bağlamazdım
Su akar kütüğünden
İçilmez köpüğünden
Yılan olsam sarılsam
Gızların topuğundan
Derede guru pıynar
Hep bülbüller ona gonar
Nazlı yarimi göremedim
Yüreğim ona yanar

O oho ho ho, o ho ho ho

Mustafa Usta sende teneke kemen yok mu? “hoca şu anda bitirilmiş yok istersen sana hemen yaparım”. Diğer arkadaşlarım Goca Amadın yanına gitmek için hazırlanırken biz Mustafa Usta ile harım diye adlandırdıklar bölüme geçerek teneke kemenin ağaç kısmını yapmaya başlamıştık. Hiçbir şeyi zordan yapmadıkları gibi teneke kemeni de kolaydan yapmaya başladı. Hemen bir tahta parçası alarak ölçmeden bir bıçtı tam boyunu, bir daha biçmekle boynunun belirledi; Çoktan gövde ortaya çıkmıştı. Keserle bazı yerlerini yontarak ağaç aksamı nerdeyse bitirecekti. Ben fotoğrafları, kamera çekimini yaptım.”Mustafa Ustaben buraya bir daha

geleyim, sen bu teneke kemeni o zamana bitir." "Olur Hoca"

Adı.....:Ahmet
Soyadı: Çevikbaş
Doğum yeri.....: Kesme kasabası
Doğum tarihi...: 1948
Baba adı.....:Abdullah
Anaadı.....:
Okuma yazma.....:İlk okul beş
Sanatı:Halk sanatçısı

Adı.....: Hacı Mahmut
Soyadı.....: Koçaslan
Doğum yeri ...: Kesme Kasabası
Doğum tarihi...:1945
Baba adı.....: Cemal
Ana adı.....:Şehriban
Okuma yazma ...:İlk okul
Sanatı.....:Çobanlık-Halk sanatçısı

EĞİT-3

ÖZET

Uzun bir yolda, uzun bir yürüyüş yapacağız. Yürüyüşümüz hem zamanda hem de mekânda olacaktır. Yolculuğumuz Ermenek'in Barçın Yaylası'nda Ali Rıza Yalgın'ın çadırında bitmeyeceğe benzer. 1921 nere, 1935 nere... Eğitim bu tarihte sahada görülüyor, derlenip müzeye konuyor. Bense anlayamadığım bir gözlemi 1955 yılında Kara Çulfa köyünde yapıyorum. Böylece, eğiti aradığımız zamanda, üçüncü yazımızı yazıyoruz.

Anahtar kelimeler: eğitim, eşik, sap (klavye), çalma şekli, çalma yeri, kabağın kesimi, dabanagaçlı.

SUMMARY

Eğit (hegit, heğit) is known as a unique instrument of Türkmen of the Taurus mountains of the south of Anatolia. The instrument was first seen by Ali Rıza Yalgın

in Barçın Yaylası, closed to Ermenek at the year of 1921. Then it is bought to meet its new viewers to the Adana Museum by Durmuş Hüseyin in 1935.

Eğit(hegit, heğit) has three strings which are made from gut. The important part of the instrument itself is to cut the water gourd as bowed (oval shape, söbü). After shaping the water gourd as bowed, the leather is both glued and sewn up to the surface.

The stalk which is turned down is called as Tutu and the part which provides to hold strings tight is screw (burgu). The upper string is thick, the lower string is thin and the string between upper and lower string is middle string. The instrument doesn't include eşik (eşek tahtası).

The sound of eğit is bass, low, soft and closed to davudiye. It has moving voices (muhrik=yanık, dokunaklı ses).

Key words: Yörük Türkmen, eğit (hegit-heğit), su kabağı(water gourd), deri(skin), burgu(screw), eşek(eşik), kriş tel(string, three of gut), kavisli kesim, tutu(neck), tel boyu, söbü

Fotoğraf: Ali Rıza Yalğın'ın tespit edip Adana Etnografya Müzesine bağışladığı Eğit¹⁰⁷

Hani der ya “Yörük, oğlum, karanlığa tüfek sıkma gibi ediyorsun işi.”, benim eğit üzerindeki çalışmalarım da karanlığa tüfek sıkar gibi oldu. Diğer bir deyişle “olsa olsa böyle olur” yöntemini kullanarak eğri kabakların elimden neler çektiğini size kabaklar anlatsın.

2. eğit yazımıza başlamadan önce İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Görevlisi Kadir Verim kabak kemene, Yörük kemanesi üzerinde yüksek lisans yapması sebebiyle Teke yöresi keman ve kemanelerini araştırtmak için sahaya gelmişti. Diğer kemanları nasıl olsa inceleyecek iyi Ustaların yanına gidecekti. Ben ise “olsa olsa” yöntemi ile yaptığım eğiti, Kadir Hoca’ya gösterdim. Yaptığım bu deneme sazını hoca çaldı. İlginç bir saz olduğunu, güzel bir sese sahip olduğunu belirtti. Yaptığım klavyenin (sapın) yetersiz geldiğini, seslerin kaydığını ve kaybolduğunu bana anlattı. Ben birinci yaptığım eğiti sökerek ikinci eğiti yapmak için Ali Rıza Yalğın’ın Cenup’ta Türkmen Çalgıları kitabını yeniden okudum. Önceki okuyuşlarımda anlayamadığım dabanağacı bölümünü anladım: “Eğitlerde eşek yoktur.”¹⁰⁸

“Ola goca Yörük, eşek yok da tel neyin üstünde duruyor?” diye kendime sormaktan bi hâller oldum. Sahi eşiği olmayan bir sazın telleri nerede durur,nasıl çalınır?

¹⁰⁷ Bu makalede kullanılan fotoğrafları bize ulaştıran Burdur Müze Müdürü Ali Ekinci’ye ve Adana Etnografya Müzesi Müdürü Kazım Tosun’a teşekkür ederim.

¹⁰⁸ Ali Rıza Yalğın, a.g.e.,s.

Yaptığım ikinci saplı eğiti, incelenmek ve yorum yapılmak üzere İstanbul Teknik Üniversitesine gönderdim.

Ben durur muyum, yine Ali Rıza Yalğın'ın kapısındaaydım. "Eğit (heğit-hegit) üç giriş tellidir, adi su kabağından yapılmıştır; kabak sathı kemenlerde olduğu gibi muntazaman kesildikten sonra, göğsüne geçirilmiş olan ince deri dikilmiş ve tutkallanmıştır.

Eğitlerin kıvrılmış olan sap tarafına TUTU, göğsüne DERİ, deri ile göğüs arasına içten yerleştirilmiş tahta mesnetlere DABANAĞACI, girişleri sıkıştıran anahtarlara BURGU, girişlerin başlandığı tahta parçasına BAĞ veyahut BAĞTOKACI denir"¹⁰⁹. İşte bize verilmiş olan yapım bilgileri bunlardı: çok bilinmeyenli bir denklem.

Bu sazımızı gün yüzüne çıkarmayı kafama koymuştum. Kaynaklara yeniden yeniden yöneliyordum ama bir şey alamıyordum.

EĞİT:Kemençe. *Eğit işareti almış durumda. Bu işareti alan kelimeler, nereden derlendiğini belirtiyordu. *Eğit: Ermenek¹¹⁰

Ben bir taraftan kaynakları tararken bir taraftan da Türk halk çalgılarının yapımı ile uğraşan Ustalarla konuyu tartışıyordum. İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Görevlisi Kadir Verim'le de telefonla görüşmeye devam ediyordum. Bu süreç içinde üçüncü eğiti yapmışım. Kesinlikle eğri kabaktan, saplı, alt ve üst eşikleri olan ama iyi çalmayan bir saz çıkıyordu.

Konuyu sık sık SDÜ Müzikoloji Bölümünde de tartışıyorduk. Müzik Kültürleri Araştırma ve Uygulama Müdürü Çetin Koruk:

"Hocam, ben sana bir kitap vereyim."

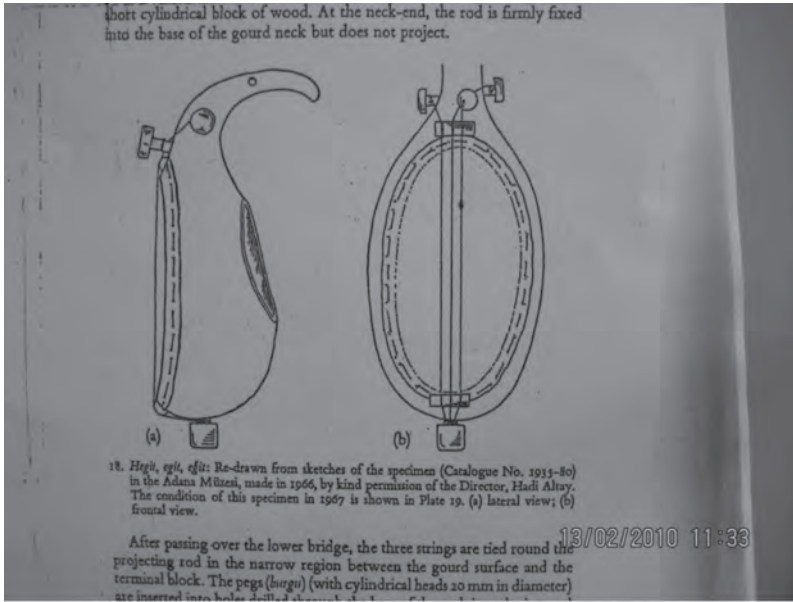
Duruyor musun Çetinin?

Kitap elimdeydi: Laurence Picken'nin Folk Musical Instruments Of Turkey adlı kitabı. İçindekiler bölümünden 196. sayfada eğitin olduğunu bulmuştum bile. Yörük Türkmen çalgısı olduğu konusunda Ali Rıza Yalğın'a dayanarak genişçe bilgi veriyordu. "Hugarian hegedü (Eğit Macarların Hegedü sazına benzer.)" demek-ten de geri kalmıyordu.

Yazar, bize eğitin yandan ve üstten iki tane çizimini veriyordu. Yan çizim kabağın konumunu, altta bulunan deliğin kesitini, üst kesiti yorumladığı gibi veriyordu. Üstten görünüm çizimden kabağın derisinin gerildiği bağ tokaçlarını, burguları, kabak kenarlarında alt ve üst eşik olarak yorumladığımız çizimleri görüyorduk. Biz çözüm ararken büsbütün çözümsüzlüğe düşmüştük. Aklım iyice karışmıştı.

¹⁰⁹ Türkçe Derleme Sözlüğü, c. 5, s. 1680.

¹¹⁰ a.g.e.

“Yaparız, yaparım.” diyerek keyif getirici, umut dağıtıcı laflara pek kulak asmam. Benim düşünce sözlüğümde olmaz diye bir şey yoktur. Olmalı, yapmalıyım. Ama başarının da bir gurubun ürünü olduğunu anlamaya, gözlemeye, çözümlemeye çalışmışımdır. Laurence Picken’in de yazdıklarından bir sonuç alamamıştım¹¹¹

“GÜNEY ANADOLUDA YÖRÜK KEMENÇELERİ HAKKINDA NOTLAR”

Yaylı sazlar Türklerde destan, ayin ve sihir çalgıları idi. Bunun içindir ki Anadolu’daki kemençe ve kabak kültürü, Türk kültür tarihinde her zaman önde gelen konulardan biri olmalıdır.

Bir Yörük kabak kemençesi olan eğit, üzerinde dikkatle durulması gereken bir sazdır. Ünlü Macar müzikolog ve bestekâr Bela Bartok’un eğit üzerinde önemle durması ve Macarların hegedü adlı sazı ile karşılaştırmaya girmesi, boş çabalar ve görüşler değildir.

Ali Rıza Yalçın’a göre “Davudiye yakın ve muhrık, tahrik edici bir sesi olan kabaklar çalınırken, âdetâ bir ibadet yapılır gibi idi (muhrık: delici, etkileyici yanık ses).¹¹²” Prof. Dr. Bahaettin Ögel Hoca da bu kadar veriyor, verebiliyordu.¹¹³

¹¹¹ Laurence Picken, *Folk Musical Instruments Of Turkey*, Oxford University Press, London 1975, s.197.

¹¹² a. g. e., s.38, 39

¹¹³ Bahaettin Ögel, a.g.e., s.

En çok yorulduğum da karanlığa tüfek sıkmak olmuştı. Birinci eğit yazımda, bu sazın, eğitin (heğit-hegit) yapılmasını yarım yamalak gördüğümü sonradan anlayamadığımı, yorumlayamadığımı ifade etmiştim. Ama inatla bu sazımızı yapmaya çalıştım.

Yaptığım birinci eğit sazında dabanağacını anlayamamış, yorumlayamamıştım. İkinci eğitte dabanağaçlarını yerine yerleştirdim. Görevini ve işlevini bulmuştum. Üçüncü yaptığım eğitte bağ tokaçlarının neye yaradığını anlamış ve onları yerine koymuştum. Hâlâ eşek (eşik) işini çözememiş, yanlış yönlerde, yerlerde gezinmeye devam ediyordum. Belkiler üzerinde durarak sazlarımızla ilgilenen yazarlarımızın kapılarını birer birer çalışıyordum.

“Hegit-Eğit de denir. Bugün “ıklığ”dan şekilce ayrı ise de gövdesi kabaktandır. Köylü yapısıdır. Adana bölgesinde bazı güney Türkmen obalarında vardır (Bu adın Macar hegedü’süyle olan andırışmasına eskiden de işaret etmiştim. Bela Bartok, hegitü yerinde görerek şaşmış ve sonra memleketinde yazmıştır.)”¹¹⁴

Bir tarafta yazılı kaynaklar arasında gezinirken öbür tarafta da Adana’da, Ermenek’te gezinmeyi düşledim. Ermenek’te nerede, neyi, kime soracaktım? Kiriş yapımını ve kirişi Burdur’da, Isparta’da sormadık koymadım, kimseler bilememişti. En kısa yol, Adana müzesine girmekti. Burdur Müze Müdürü Ali Ekinci aracılığı ile edindiğim telefonda Adana müzesini aradım. Müzenin tamiratta olduğunu, bütün etnoğrafik araçların paketlenmiş, kaldırılmış olduğunu öğrendim. Tamirat ne zaman başlar, ne zaman biter, müzede bulunan parçalar ne zaman sergilenir, bilen yoktu.

Bilgisayar Mühendisi Mengü Demir, benim uyarılarım doğrultusunda, Adana Etnoğrafya Müzesi’nin internet sayfasından Ali Rıza Yalçı’nın derleyip müzeye teslim ettiği eğitin fotoğrafına ulaştığını bildirdi. Yağmur yağmış, hava durulmuştu. Günlük güneşlik olmuştı önümüz. Fotoğraf elimizdeydi. Sıra, fotoğrafı okuyup bilgi üretmekteydi.

Hiç vakit kaybetmeden elimizdeki fotoğrafı İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Görevlisi Kadir Verim’e gönderdik. Hepimizin flaş disklerine de yüklemeyi ihmal etmedik. Ben müzikle veya sazlarla ilgili kimi görsem bilgisayara gidiyor, bu sazımızı gösteriyor, görüşünü alıyordum. Mehmet Akif Üniversitesi Müzik Bölümü Öğretim Görevlisi İnanç Ekinci’ye de bu fotoğraf gösterildiğinde şu görüşü bildirdi: “Bu sazın eşiği yok. Bütün espri, kabağın kavisli kesiminde”.

Ben bu arada Isparta’ya giderek FEF Müzikoloji Bölümü Öğretim Üyesi Cenk Celasin’e fotoğrafı göstererek görüşünü aldım: “Bu çalgı (sazımız) kendinden klav-

¹¹⁴ Mahmut Ragıp Gazimihal

yeli olmalı? Dıştan yapılmış, alt eşik, üst eşik yok. Kendinden eşikli olmalı. Kabak eğimli bir kesidir. Yüksekte kalan kabak kenarı, eşik görevi yapmaktadır.”

Ben bir taraftan öğretim üyeleri ile temas kurarken bir taraftan da kabak kemane Ustaları ile de temas hâlindeydim.

—Tahsin bugün bilim için çalışacağız. Para kazanmayı tatil et.

—Ayıpsın hocam.

Bir gün uğraşarak yeni bir eğitim yaptık. Tahsin Yarar:

—Bu kabak eğri kesilmiş. Görünen, bu sazda sap yok.

—Alt eşik yok, görünmüyor, olmaması da gerekir.

Tahsin Hocamla tekrar tekrar bir araya gelerek söyleşimize, arayışımıza devam ettik.

Dabanağacı (taban ağacı) ve kavisli kesimli, saplama çubuğu yerine takılmış yapılmakta olan eğitim (hegit,hegit).

Köy Hizmetlerinde arşiv memuru olarak çalışan Ali Barkın saz, kabak kemane ve model sazlar yapan iyi bir Ustadır. İyi bir kulağa sahiptir. Ali Barkın:

“Bu sazın yapılacağı kabak kesinlikle oval olmalı.”

“Bu kabak kesinlikle kucağa alınarak çalınmalı.”

“Teller üzerinde parmaklar dokundurulmalıdır.”

Bilal Erdem, aynı kurumda teknik elaman olarak çalışmaktadır. Teknik bilgiye sahip olduğu gibi iyi bir müzik kulağına da sahiptir. Kendisine hediye ettiğim bir üç telli bağlamayı perdesiz çalabilen bir Ustadır. Bilal Erdem:

“Bizim çocukluğumuzda saz çalacağım diye tutturan çocuklara büyüklerimiz bir kabağı keser, bir deri geçirir, üzerine bir kiriş takarlardı. Biz ondan hort hort diye ses çıkartırdık. Böyle bir çalgı olsa gerek.”

“Bu çalgı olsa olsa bir renk çalgısı olabilir.”

“Klavye olmadığına göre sadece üç ses alınabilir. Bu üç sesle ana çalgıların yanında dem tutmuş olabilir.”

“Bu sazla ana melodi çıkarılamaz.”

“Sazın çalınması konusunda ise kabağın fizyonomisine uyularak ve sol diz üzerine koyularak, diğer yaylıların tersine, herhâlde yay ile arkadan çalınacağını düşünüyorum.”

“Yay ile arkadan tellerin üzerine sert hareketlerle, kesik kesik vurulsa gerekir.”

“Adana Müzesinde bulunan bu eğit sazı ile ben Alevî semahlarına dem tutarım.”

“Bu saz ile ben ritim tutarım.”

“Bu sazın kabağının iç bükey olarak kesildiğini görüyorum.”

Çevremde bulunan arkadaşlarımla düşünceleri, görüşleri bunlarla sınırlı kalmamış; Ali Barkın ve Tahsin Yazar, atölyelerinde bu sazı tekrar tekrar yaparak kafa yormaya devam etmiş ve etmektedirler.

“Hiçbir halk türküsünün sözünde veya bir halk oyununun havasında yapmacıklık, iki yüzlülük ve kabalık görülmez. Şakacılık temasını işleyen türkülerin sözlerinde bile insanı çabucak kavrayan sıcak bir görüntü vardır.”¹¹⁵

“Toplumun, duyguların, gelenek ve törelerin, güncel olayların, halk sanatçısının yaratıcılığı üzerinde belirgin etkinliği vardır. Ağıtların yanık, sevginin lirik, sevincin oynak, gülünçlü bir olayın ise alaycı bir ağızla söylenmesi gibi. Ezgiyi yaratan kimse, akademik bir öğrenim görmüş olan sanatçıyı kısıktırak bağlayan estetik prensiplere ve sınırlı formlara asla aldırış etmez. Bu yüzden Türk Halk Müziğinin ezgisel yapısı, ilginç bir özellik, saygın bir kişilik ve sağlam bir içerik taşıyor.”¹¹⁶

“Musiki ve çalgı, onu geliştiren toplumların kültürünün önemli bir parçasıdır.”¹¹⁷ Üretilen sazlar doğal malzemelerden, doğayla uyum içinde, doğadan alınarak, doğaya üflenmiştir. Üretilen bu çalgılar insanımızla bütünleşmiştir. Doğal malzemedir, doğal ortamda sazını üreten Türkmen Yörük, doğada duyduğu, içinde bulunduğu ortamın sesini sazlarından da duymak için farklı tınılarda sazlar üretmiştir. Tiz sesli kabak kemanının yanında Yörük kemesini üreterek insan sesine en yakın sesi bulmaya çalışmıştır. Yakıcı ve delici, davudi sesli bir çalgıyı öttürmek için de eğiti üretmiştir. Yarattığı teknik özellikler her çalgıda farklı farklıdır. İşte biz, eğitin farkını araştırıyoruz.

Tarihsel süreçte biçimsel değişimlerin izini süreceğiz Güney Anadolu Yürüğünün elindeki sazda. Ama nasıl? Nice koşturacağız?

“Çalgılar, malzemesi ses olan musiki sanatının gerçekleşmesinde rol alır.”¹¹⁸

Bu yolculuğumuzda eğitin yapısal, tınısal, çalınış özelliklerini çözmeye çalışacağız. Bu makaleden önce iki tane makale yazılmıştı. O zaman sözü edilen fotoğraf yoktu. Bütün yazılanlar, bütün düşünülenler, bu fotoğrafın bizi aydınlattığı kadardır.

En sonunda Adana’ya gidip bu sazımızı incelemeyi kafama koymuştum. Telefonla ulaştığım Müze Müdürü Kazım Tosun, müzenin tamirata alındığını, tüm

¹¹⁵ Veysel Arseven

¹¹⁶ a.g.e.

¹¹⁷ Tülin Değirmenci, “Geleneksel Çalgılarımızda Ontolojik Temeller Ve Biçimsel Değişimler”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1997, s.

¹¹⁸ a.g.e.

etnoğrafik eşyaların toplandığını ve müzenin ne zaman açılacağını bilemediğini söyledi. Böylece gitmemiz gerekmiyordu. Ama yazmam gerekiyordu. Hani ne diyordu türküler: "Ölüm var, ayrılık var, hastalık var." Bir değişme bir gelişme olursa oturur yeniden yazarım.

"İlkel bir çalgıdır. Uyduruk bir çalgıdır. Böyle çalgı olmaz. Saçmalık bu kadar olur." dediğinde yüreciğim ezim ezim eziliyor. Bir yumruk gelip boğazıma dıkılıyor. Ne diyeyim? Ne diyebilirim? Eğer bu saz bir antik Yunan liri olsaydı, bir Hitit lut'u olsaydı ya da bunlara benzeyen bir çalgı olsaydı, "İşte kardeşim medeniyet bu, kültür bu." diye yırtına yırtına bir boğazdan olurlardı.

"Türk, musiki ile doğar, kulağına makamla ezan okunarak adı konur. Musiki ile ölür, başucunda makamla Kur'an tilavet edilir. İbadete geniş ölçüde musiki karışır. Tarikatlarda bu ölçü daha büyüktür. Musiki ile savaşa gider, musiki ile savaşır, musiki dinleyerek gazi veya şehit olur. Türk'te musiki, saltanat ve istiklâl alametidir."¹¹⁹ Ben "Bu böyledir." desem, alırlar beni, terazinin ters kefesine koyarlar.

"Musikiye günlük yaşamında bu denli önem veren bir toplumda, zengin bir çalgı kültürü olması doğaldır. Çalgılar biçimsel, teknik ve tınısal özellikleriyle musikinin yapıldığı seslendirme ortamı ve seslendirmenin amacına göre değişik oturumlarla bir araya gelirler."¹²⁰

Son yedi yılının büyük bir bölümünü Tahtacılar üzerine ayırmıştım. Kapalı ve ağzı sıkı bir toplum olan tahtacılardan bilgi almak çok zor olur. Kaz Dağları'nın yamaçlarına kurulmuş tahtacı köylerini dolanırken en çok da cenaze defni üzerinde durmuştum. Çamcı köyündeydim. Arkadaşım Hasan Şimşek, çok yiğit bir insandı. Zaman geçtikçe birbirimizi tanıdık, birbirimize daha fazla ısındık.

—Hoca, seni aldatırlar. Doğru yerde, doğru bilgilere ulaşman için doğru insanlar seçmelisin.

— Peki Hasan, sorayım mı sana?

—Hocam, ben seni çok sevdim.

—Teşekkür ederim.

Hasan'la mezarlıkta gezinmeye devam ediyorduk. Hasan yeni bir mezarın başına oturdu, kendi inancına göre saygı ve üzüntü karışımı uzunca bir süre geçirdi.

—Hasan, bu mezar sizin mi?

—Evet Hocam. Yeğenim.

—Başın sağolsun.

—Teşekkür ederim.

119 Öztuna 1994 xviii

120 Tülin Değirmenci, *a.g.t.*, s.

Mezarın başında yakınma ve sitem sözleri söylemeye başladı. Bir taraftan da ağlıyordu.

—Ah yeğenim, gittin gölette boğuldun. Seninle yaşlılar gezip, gülüp oynuyorlar, sen burada yatıyorsun. Hoca, bizim sülalede yas var. Hepimiz yas içindeyiz. Anlatayım ben cenazede neler yapıldığını: Kişinin canı bedeninden ayrılınca dede gelir, cenazenin döşüne elini koyar. “Elimi koydum döşüne. Ölüm dünya âlem başına.” der ve devam eder. Sazımızla iki tane gülbenk çalar ve gider. Köyümüzde kaç tane sazende varsa birer birer gelip ikişer tane gülbenk okur ve saz çalarlar.” Tahtacı köylerinde de cenaze sazla defne hazırlanır, sazla defnedilir.

Bazı konular beni kendi kendime kıskırtmıştır. Geç kalınmış, arkasına düşülmemiş, aranıp sorulmamış bu sazımızın yeniden gün yüzüne çıkarılması bana akla karayı seçtirecek. Sahada bulunan sazlar sözler çok da olsa bu sazın üzerine varmak, sönen ocağı harlandırmaktan zor geldi bana. Yaşadığım bu zorluk beni kurucu, yapıp yakıştıracı, taşıyıp aktarıcı köklerime bağlayacağından, yorulmak nedir bilmeden çalışıyorum.

Nerede, neye yürüdüğümden eminim. Halkımın yarattığı değeri bulmak için yürüyorum. Ben çabalamalıyım ki bu değerler halkımın elinden kayıp gitmesin. Halkımın kültürüne hizmet etmek görevim, ödevim, ödemem gereken borcumdur.

Geçmişte bu sazımız kolayca yapılmıştır. Bugün ise bizi, bilinmezler yumağına sarmaktadır. Gelin değişik kaynaklardan, değişik kişilerden topladığımız bilgilerin bir dökümünü yapalım. Dökümü yapalım da dökümden çıkacak bilgileri eğitin boyutsal, biçimsel, çalınış özelliklerinin çözümünde kullanalım. Bu çözüme yürürken yanımızda derleyici, iyi bir yapımcı (saz Ustası), iyi bir çalıcı (icracı), iyi bir müzikolog, iyi bir organalog (saz bilimci) ile el ele verelim, işi bitirmeye çalışalım.

Tekrar tekrar Ali Rıza Yalın’a varalım.”EĞİT; bunun diğer bir adı da “heğit” tir. Bu saz üç kiriş tellidir. Adi su kabağından yapılmıştır. Kabak sathı kemenlerde olduğu gibi muntazaman kesildikten sonra, göğsüne geçirilmiş olan ince deri dikilmiş ve tutkallanmıştır. Eğitin kıvrılmış olan sap tarafına “TUTU”, göğsüne “DERİ”, deri ile göğüs arasına içten yerleştirilmiş tahta mesnetlere “DABANAĞACI”, kirişleri sıkıştıran anahtarlara “BURGU”, kirişlerin başlandığı tahta parçasına “BAĞ” veyahut “BAĞTOKACI” denir. Eğitlerde “EŞEK” tahtası yoktur. Alabildiğimiz teknik bilgiler bunlardır. Şimdi eğitin ses özelliğine bakalım.

Eğitin çıkardığı sada kaba, davudiye yakın ve oldukça muhriktir.”

Gülnaz Özdemir

Tev İnanç Türkeş Özel Lisesi

FOLK MUSİKAL MUSICAL INSTRUMENTS OF TURKEY

Laurence, 1975 yılında yurdumuza gelerek 1921 yılından bu yana Adana Müzesinde uyuyan “Hegit, egit, eğit” çalgımızı okumaya çalışmış, görebildiği kadarı ile yazmıştır. 1975 yılından itibaren uyumaya bırakılan bu Yörük çalgımız, 2005 yılından başlanarak 2010 yılının mayıs ayına kadar uyandırılmaya çalışılmıştır.

“İçinde mızrağı olan (mili, saplaması) “Hegit, egit, eğit”, Türk literatüründe yer almayıp yalnızca Toros Dağları’ndan gelen Türkmenler tarafından bilinir. Bu çalgı aleti, başka bir örneği olmayan yaylı kabak lut’udur.”¹²¹

Yazar, Türk literatürü derken herhâlde Türkçe sözlüğü taramış. Derleme sözlüğümüzde eğit ve anlamı yazılmaktadır.

“Güney Anadolu Yörükleri (Türkmenleri) üç beş eğiti, birkaç davulu bir araya getirerek toplu hâlde kırık havalar, ağıtlar, ağır havalar çalıyorlarmış.”¹²²

“Tarihi kaynaklarda ne sapsız ve kabaktan yapılmış yaylı bir lut’a ne de dünyanın bir başka yerinde bu şekilde yapılmış (konstrükte edilmiş) bir keman cinsine rastlanmamıştı.”¹²³

“Bu keman organolojik olarak, yani yapılışından yola çıkarak mili su kabağının boynunun içinde kalmasına rağmen, burgularının takıldığı bir mile sahip olmasından ötürü yaylı “Ziter” gurubu enstrümanlarından ayrılır.”¹²⁴

“Avrupalı keman isimlerinin de Orta Asya Türk dillerinden geldiği söylenebilir. Örnek: “hegit: Hegedü (Macarca), gıygıy:” geige (Almanca)”¹²⁵

“Hegit The Nev Grone’un “Müzik ve Müzisyenler” sözlüğünce, Chordophone sınıfından Lut enstrümanlarına dahil edilmiştir. (Eren Aydın, VİYANA Devlet Konservatuvarı Şan Bölümü, Viyana Devlet Operası Solisti –Avusturya)

Gelin öncelikle eğri saplı kabağı nasıl elde edeceğimizi bir öğrenelim. SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Saz Yapım Bölümü Öğretim Görevlisi Uğur Özek’le neler düşündüğümüzü anlatayım. Eğri saplı kabak elde etmek için büyümekte olan kabak meyvelerinin sap taraflarına ağaçtan bir engel koyalım ki istediğimiz eğimde kabaklar oluşsun. Denemedik ama teknik bir görüştü. Bizim arayışımız buydu. Ben yine de bin yılların deneyimini taşıyan ninelere, dedelere yöneldim. Balıkesir Burhaniye’den Nadire nineye, Antalya’nın Serik ilçesinden Osman Pepe’ye,

¹²¹ Laurence Picken, *a.g.e.*, s.196.

¹²² *a.g.e.*, s.198.

¹²³ *a.g.e.*, s.198.

¹²⁴ *A.g.e.*, s.198.

¹²⁵ *A.g.e.*, s.199.

Antalya'nın Aksu ilçesinin Yörük köyünden Ahmet amcaya sormaktan geri kalmadım. Bir taraftan da yörüğün doğaya pek karışmadığını, doğanın işini doğaya bıraktığını düşünmekten geri durmadım.

Gelin öncelikle eğit yapacağımız kabakları yetiştirelim. Kabak tohumlarını toprakla buluşturmak için kışın bitip baharın gelmiş olması lazımdır. Toprağı gereği gibi işledikten, bolca hayvan gübresi ile gübreledikten sonra, genetik etmenini de göz önüne alarak özellikle söbü, eğri saplı kabak tohumlarını seçmemiz lazım. Her tohum kendi kalınlığından dört kat derinliğe gömülmelidir ki çimlenecek fidanlar kolaylıkla yeryüzüne çıkabilsin.

Sahada araştırdığım kabak şekillerini şöylece belirtebilirim: Yuvarlak gövdeli ince uzun saplı, yuvarlak gövdeli kısa gödek saplı, rakamlardan 8'e benzeyen ama üst tarafı biraz küçük kabak şekillerinin yanında, bizim aradığımız yuvarlak eğri saplı ya da söbü eğri saplı kabakları doğada bulmak mümkün.

Sahada yaptığım incelemelere göre Burdur, Antalya, Muğla kabakları genellikle yuvarlak oluyorlar. Bir Burdur kabağının çevresi 85cm idi. Eğit olarak kestiğimde çok kısa bir tel boyu oluştu. Eğer bu kabak söbü olsaydı, bekli de iki kat bir tel boyu elde ederdik.

Kabakları diker, bir ağaca veya bir fereğe ağdırırsanız, meyveler genellikle doğru saplı olurlar. Kabakları eker bir tarafa ağdırmazsanız, kabak meyveleri yerde olur. Yerde büyürlerse genellikle sapları eğri olurmuş. İşte eğri saplı kabakları yetiştirdik. Bu kabakları alıp eğit yapalım.

"Adi su kabağından yapılmıştır"

Herhalde elimize geçirdiğimiz her türlü kabaktan söz ediyor. Bugün iyi kabak, adi kabak diye bir ayırım yapılmamaktadır.

Kabak sathı kemenlerde olduğu gibi muntazaman kesildikten sonra, işte bütün mesele burada başlamaktadır, muntazaman kesilmiştir.

"Muntazaman": Ar. düzgün, düzenli, derli toplu.¹²⁶ Düzgün, düzenli, derli toplu kesilmiştir. Ama herhâlde kesim doğrultusu açık açık verilememiştir. Yere paralel, yüz seksen derece bir açıyla mı kesim yapılmıştır, bilinmemektedir.

EĞİTİN KESİSİ

Eğit yapılacak kabak, kesinlikle eğri saplı olmalıdır. Bağıra (sineye) alınarak çalınacağından vücutla uyum içinde olmalıdır. Eğri kabağın eğri sapı, yere dik ge-

126 Türkçe sözlük.

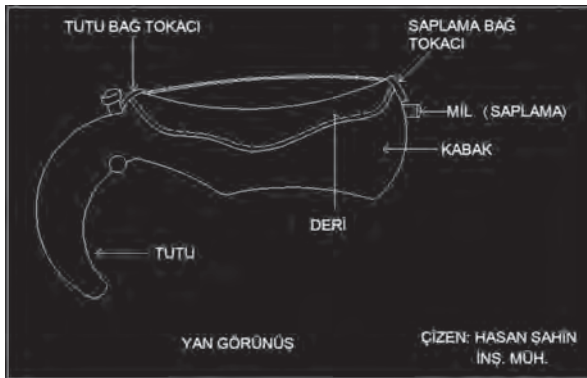
lecek şekilde tutulmalıdır. Kabağımız, söbü (oval) olmalıdır. Çeşitli denemelerle yuvarlak kabaklardan tel boyunun kısa elde edildiğini gördüm. Söbü (oval) kabaklardan yapılan eğitimlerin tel boyları daha uzun oluyor.

Eğitin kesimi, Yörük devesinin boynuna baka baka bulunmuş olmalıdır. Deveyi çökertince devenin başının üzerinden hörgüce doğru, ön tarafından arkaya doğru uzatılan çomağın sınırladığı boyunda oluşan eğri çizgi, kesi eğrisinin aynısıdır. Eğri bir çizginin üzerinde doğru bir çizgi, işte bu kadar, basit ama bu kadar da gerçek.

Eğit yapılacak kabağı kesmeden önce, kabak üzerinde kesim yerini çizmek gerekiyor. Bu çizimi tarif edecek olursak tutu tarafından (eğri sap tarafından) sağ aşağıya, sağ aşağıdan saplama tarafının tam üstünden yarım ay gibi kabak yüzeyine çizilmelidir. Aynı işlem sol taraf için de uygulanmalıdır. Meydana gelen şekil, bir semerin konumuna aynen uymaktadır. Tutu tarafı, arka tarafı yüksekte, orta yeri alçakta bir ortam oluşur. Bundan sonrası kolay, kesi yapılır. Sonra da bıçakla düzeltilir. İstenilen konuma getirilir.

Bu kesi eğitin oluşmasında en önemli bölümdür. Bu kesi ile eğitin eşiklerinin oluşması sağlanır. Sapı olmayan, kendinden saplı, göğüste saplı çalgımızın sapı belirlenmiş olur. Bu kesi, eğitin derili yüzeyinde kavisli (bombeli) bir yüzey oluşturuyor. Oluşan bu yüzeyin üzerinde yayla çalım daha da kolaylaşıyor.

Eğit yapılacak kabaklar, kabak kemanede, ıklığda olduğu gibi çiçek tarafı yere gelecek, sap tarafı havaya gelecek şekilde tutularak kesilmezler. Kabak yan yatırılarak, çiçek tarafı insanın soluna, sap tarafı Ustanın sağına gelecek şekilde tutularak, karpuz keser gibi yan tarafı kesilir. Bu kesi ile eğiti yaratan Usta daha kalın, daha davudî, daha yakıcı ve delici bir ses elde etmiş olmalıdır.

“BAĞ VEYAHUT BAĞTOKACI”

Eğitte bağ tokacı iki tanedir. Birisi arka tabir ettiğimiz saplamanın üzerinde, birisi tutu tabir ettiğimiz kısmın üzerindeki kabak yüzeyine dayalı ağaç parçasıdır. Bağ tokaçları, eğit kabağının kesimden sonra meydana gelen yüksek kısmı geçmemelidir. Bağ tokacının eni ve boyu birbirine orantılı olmalıdır.

Bağtokaçları, kabağın kesim yerindeki yüksek noktanın eğimine uygun olmalıdır. Yani yarım daireye yakın bir eğim olmalıdır. Diğer bir deyişle kemenlerin eşik eğiminde olmalıdır. Tokaçların dikey ve düşey paralel kenarları sürtülerek kabağa doğru eğimlendirilmelidir. Ön tokaç ile arka tokaç üzerinde açılacak giriş olukları (giriş delikleri) aynı aralıklarda olmalıdır. Eğit tokaçları üzerindeki delikler birbirine dik (birbirinin hizasında) olmazlarsa teller birbirine paralel olmazlar.

EĞİTİN DABANAĞACI

Birinci, ikinci, üçüncü eğit yapmalarımnda dabanağacının nasıl, nereye takıldığını anlayamamıştım. Dördüncü eğiti yarım yamalak yaparak Ali Barkın'ın yanına gittim. Ali Bey dabanağacını söküp atmış. Uzunca bir fikir alışverişinden sonra dabanağacını yerine taktık. Aynı eğiti alarak Tahsin Yazar'ın yanına gittim. Tabii Adana Müzesinden getirdiğimiz fotoğraflar da yanımızda idi. Fotoğrafları inceleye inceleye dördüncü eğiti bitirdik. Tahsin Hoca kabak kemane çaldığından eğiti bir güzel çaldık. Hem de dizisinde 12 ses olan türküsünü çaldı.

“Yağmur yağar şıpır şıpır buz gibi

Bende eriyorum çürük duz gibi

Gocang ilen geçince men yoğ ise

Boşan da gel kabulümsün kız gibi”

DABANAĞACI: Eğitin çiçek noktasından eğri sapın içine geçirilen, saplama olarak tabir ettiğimiz, doğru düzgün ağaç parçasının üzerine yapıştırılan, dayanak tahtası.

DABANAĞACI: 3cm genişliğinde, 3-4mm kalınlığında, kabağın arka noktasını ön noktasına birleştiren düzgün bir tahta parçası. Dabanağacının işlevlerini şöylece yorumlayabiliriz:

a-Eğit kabağının arka ve ön yüzeylerini birleştirir.

b-Ön ve arka bağtokaçlarının kabak yüzeylerine yaptığı basıncı azaltmak için kullanılmış olabilir.

c-Eğitin çalınması (icrası) sırasında göğüs derisine yapılacak basıncı azaltmak

için konmuştur diye düşünüyorum.

d-Kirişlerin gerildiği vakit kabağı önden ve arkadan kavutuşarak kırılmasını önlemek için konduğunu sanıyorum.

“ BAĞ VEYAHUT BAĞTOKACI”

Ben fotoğraflardan görebildiğim ve yorumlayabildiğim kadarı ile bağtokacının kirişleri belli aralıkta tutarken, kirişlerin kabağa yapacağı basıncı azaltmak ve dağıtmak için kullanıldığını sanıyorum. Öyle de olmalıdır. Bağtokasız yaptığımız bir eğitin yüksekte kalan tel altlarının kırıldığını saptadık.

Eğitte tutunun bulunduğu tarafı ön, saplamanın takıldığı tarafı da arka tabir ediyoruz. Arka ve ön bağtokaçları saplamanın üzerine konduğunda kabak kenar yüksekliğini geçmemeli, kabak kenar yüksekliğinden de aşağı olmamalı.

Eğitin üç teli bulunmaktadır. Üç tel, üç burgu ile tutu tarafına açılan deliklerine yerleştirilir.

Eğitte bağtokaçları, diğer sazlardaki alt ve üst eşiklerin yerine kullanılıyor. Bağtokaçları diğer keman ve kemenlerde olduğu gibi kavisli olmalıdır. Eğer bağtokaçları kavisli olmaz ise eğiti yay ile çalmak zorlaşıyor. Diğer bir deyişle tokaçlar yarım daire biçiminde olmalıdır.

“EĞİTLERDE EŞEK TAHTASI YOKTUR”

Eğitte diğer sazlarımızda olduğu gibi alt ve üst eşikler yoktur. Yani diğer sazlarımızda olduğu gibi başka bir ağaçtan yapılmış dıştan takılan eşik yoktur.

Soralım şimdi: “Eşek” yok da teller neyin üzerinde duruyor? İşte bizim bu sazımızın özelliği, güzelliği, farklılığı, zoru kolay edişi burada. Hepsî, hepsi bu kesimin içinde saklı: kendinden eşikli.

TUTU

Tutu, kabağın sap tarafındaki eğilmiş bölümün adıdır. Tutunun içine saplama ağacı yerleştirilir. Üzerine burgu delikleri açılır. Bu eğilmiş bölüm, adı üzerinde tutulmaya yarıyor. Eğitte diğer sazlarımızda olduğu gibi uzunca bir sap yoktur. Kabak, ancak o eğri yerden tutulacaktır. Adı da “TUTU”dur.

SAPLAMA (EĞİT MİLİ)

Eğit yapılacak kabağın çiçek yerinden tutuya doğru bakıldığında çiçek yerinin tam ortasından geçen doğru, tutu sapının tam ortasından geçmektedir. Çiçek yerine 2,5cm veya 3cm çaplı bir delik açılır. Bu delik, eğit saplamasını (milini) kabağın tam ortasından, çiçek yerinden tutuya doğru uzatarak mili yerine yerleştirmeye

yarar. Yerleştirilen bu yuvarlak ağaca, saplama veya eğit mili denir.

Eğit mili, eğitin can direğidir, dayanma direğidir. Burgu yerlerinin açılıp burguların takıldığı yerdir. Dabanağacı, bu ağacın üzerine yapıştırılır. Dabanağacı, eğit kabağının tellerinin ön ve arkadan yapacağı basınca direnç sağlar.

SAPLAMA DELİĞİ (mil deliği)

Mil deliği, eğit yapılacak kabağın çiçek noktasından 2,5–3cm çapında açılan deliktir.

BURGULUK DELİKLERİ

Dabanağacı arka ve ön bağtokaçları yerine takılan eğit kabağının burgu delikleri, açılmaya hazır hâdedir. Burgu delikleri öyle açılmalıdır ki teller birbirine paralel gelecek şekilde, bağtokaçları oluşuna (deliklerine) uyumlu olmalıdır.

Kabak üzerindeki burguluk deliklerinin yerleri belirlendikten sonra ince uçlu bir bizle kabak delinerek saplama üzerindeki yeri belirlenir. Yani saplama üzerinde mi deliyoruz, yoksa boşa mı deliyoruz diye bu çalışmayı yaparız. Tutu üzerinde saplamanın üzerine açılan bu deliklere, burgu deliği denir.

“BU SAZ ÜÇ KİRİŞ TELLİDİR”

Yörük, sazlarında bitki liflerini, ipek liflerini, atının kuyruğunu kullandığı gibi keçisinin, koyununun bağırsağını işleyerek giriş yapmış; öküzünün, atının en uzun sinirini çekerek sazına germiştir. Bu saz, bağırsaktan yapılan üç giriş tellidir. Giriş yapımı uzun ve zor olduğundan burada anlatmayacağım. Girişlerin kalınlığını denemelerden sonra yazacağım.”¹²⁷

KİRİŞ KALINLIĞI VE KİRİŞ UZUNLUĞU

Eğite son olarak taktığımız giriş kalınlığı, dijital ölçü aygıtı ile ölçtüğümüze göre 1,33mm idi. Burdur yuvarlak kabaklarında her üç telin uzunluğu ise 19cm idi.

SES DELİĞİ

İnce ayrıntıya, güzelliğe, gösterişe pek önem vermeyen Yörüğümüz, yapımını bitirdiği eğitini yatırarak derinin tam altından 10-12cm çaplı bir delik açmıştır. Bu deliğe de ses deliği demiştir.

DERİ

Yörük, sazlarının çoğunda deriyi kullanmıştır. Sazlarda kullanılacak derilerin öncelikle kılından, yağından, kalan et parçalarından temizlenmesi gerekir. Eğite gelecek deri öncelikle ıslanır. Yumuşayan derinin kılsız tarafına ocaklığında biriken

¹²⁷ Ali Rıza Yalğın. *a.g.e.*, s.28,29,30.

külü ıslatarak karar. Karılan bu sıvı kül hamuru, derinin kılsız tarafına güzelce sürülür. Birkaç saat sonra derinin kılı dokunmayla dökülür. Bu işlemde köpek dışkısı da kullandıklarını anlattılar. Şimdilerde ne dışkı, ne de kül kullanılıyor. İnşaatlarda kullanılan kireç, derinin kılsız yerine sürülüyor, birkaç saat sonra kılları yolunuyor.

Derinin et tarafında yağ ve et kalıntısı varsa bu parçaları almak için deri bir tah-ta üzerine serilerek keskin bir bıçakla kalıntılar sıyrılır. Deri güzelce yıkanır.

Palamutların meyvelerinin kabukları ve meyveleri toplanır. Taşla ezilerek ufa-lanmaya çalışılır. Ufalanmış bu palamut meyveleri artıkları ve deri bir tenekeye ko-narak ısıtılır. Bu işleme, derinin eğelenmesi denir. Bu işlemle derinin kokmaması ve birazcık renklendirilmesi sağlanır.

YAY

Bu sazımızı oluştururken yazılı kaynakların yanında düşünen, gören, gördüğünü okuyan, akıl yürütmek isteyen bütün arkadaşlarımı bu işin peşinde koşturdum.

Bu saz şöyle çalınmıştır. Yok, yok böyle çalınmıştır. Olsa olsa böyle çalınmalıdır. Bu saz, daha başında derlenirken, sazın yanında bir yay da derlenmiş. O zamanın tekniği ile fotoğraflanmıştır.

—Yay böyle mi oluyormuş?

—Yörüğün yayı böyle olur. Ormanda bir ardıc ağacından kestiği eğilen bir dala bir tutam atkuyruğu bağladı mı al sana yay.

Candan, yürekten, ilgilenen arkadaşlarım ara sıra:

—Emeğine değdi mi bari bu kadar arkadaşını arkada koşturdun da?

—Değmez mi? Nesi kaldı ki.

Bilirsiniz ya, Yörük bir at nalı bulmuş:

—Arkadaşım bir nal buldum. Üç nal, bir at daha bulursam bir atım olacak.

—İyi iyi, bin atına da iyi koştur.

—Oluyor ya, atı buluyorsun meydanı bulamıyorsun, meydanı buluyorsun atı bulamıyorsun. Eğiti yaptık da sap yok. Nasıl çalalım, nerede çalalım?

EĞİTİN KLAVYESİ (SAPI)

Yörük, her zaman zoru kolay eder, tıpkı evini (çadırını) çabucak söküp kurduğu gibi. Bir de beyit atar üstüne:

“Kırlangıç yapar yuvayı

Çamur sıvayı sıvayı.”

İşte kuruverdi yuvayı. Dur bakalım, klavyeyi de yapar. İş sadece çalmaya kalır.

“Eğit klavyesiz (sapsız) kendinden saplı bir çalgıdır, sap göğüstedir.” desek, doğruyu söylemiş olur muyuz? Göğsünden saplı, kendinden saplı demek, doğruya ulaşmak için söylenen en doğru söylem olsa gerekir.

ŞÜKRÜ ACAR

Eğitin yapılışı ve çalınışı hakkında hayli yol aldıktan sonra ben yine de kaynak kişilere dolaylı ve dolaysız sorularına devam ediyordum. Çantamda da küçük bir eğiti eksik etmiyordum. 27 Mart 2010 tarihinde ilimiz Aziziye köyünde alan araştırmasındaydım. Bir taraftan alan araştırmasını yapıyor, bir taraftan da köyün folklor Ustalarına sorularımı yöneltiyordum.

Halil Karakaş, 83 yaşında pırıl pırıl bir zekâ, sağlam bir vücut.

—Halil ağabey, eskilerde teneke kemen varmış, senin hiç teneke kemenin oldu mu?

—Len Hoca, ben küçüktüm, okula gidiyordum. Ağabeyim küçük bir teneke bulmuş, bana, “Halil sana kemen yapayım mı?” dedi, hatta kemeni yapmaya başlamıştı, bitirmedi, öylece kaldı.

Şükrü Acar da artık köyün yaşlılarından sayılır. 22 Mart günü Burdur’da buluşuverdik. Hoş beş, ne işten sonra, tekkemiz olarak adlandırdığımız Avşar Müzik’in üst katına çıkarak söze sohbete başladık. Günlük olayların yorumundan başlayarak içimizde halk bilim yanlışı yapanları da unutmamak. Ben bir ara çantamda gezdirdiğim küçücük eğiti çıkararak:

—Şükrü Dayı, bu çalgıyı gördün mü? Bu çalgıyı tanıyor musun? Benim küçük eğiti eline alarak güzelce inceledi.

—Şuna bak, şuna! Neleri becermişler. Bizim Yörükler böyledir. Ben “Bu saz Ermenek’in Barçın Yaylası’ndan derlenmiş.” bile demedim. Bu saz böyle çalınır.” dedi, alıp göğsünün üzerine dayadı, sol elini saz sapını tutar gibi eğitin göğsü üzerine tuttu, sağ elini de yay varmış gibi tutarak “Bu böyle çalınır.” dedi. Ben devam ettim sorularına:

—Niye Şükrü dayı böyle çalınsın?

Akıl var, mantık var. Bir de şuramdan gelen bir ses öyle diyor. Sanki bin yıllık dostmuşuz gibi geliverdi. Bir saz burgulardan sonra çalınmaz. Hem de kabağı güzel kesmişler, güzel ses verir.

Geçmişte bu sazın nasıl yapıldığını göremediysek de bu gün çeşitli kaynak ve kişilerden topladığımız bilgileri birleştirerek bir sonuca varabildik.

Bu çalışmamızla yörüğün sazının üzerindeki kiri pası yuyup yıkadık. Tıpkı Karacaoğlan'ın şiirinde olduğu gibi: "Yanakları domur domur terlemiş. / Rahmetin güllere yağdığı gibi."

Pazırık kurganından çıkarılan Türk halısının düğümlerindeki gibi bugün Manisa'nın Gördes ilçesinde aynı yöntemle, aynı düğümler atılarak halılar dokunmaktadır. Hun halı ve kilimlerinde, Hun gülü diye adlandırılan bir motif işlenmiştir. Bugün ise Anadolu'nun her yerinde aynı motifi bulmak çok kolaydır. İşte biz de aynı genleri çalıştırarak, aynı yollardan yürüyerek eğitin bütün problemlerini çözdük.

Kurganda Yörük Türkmen kilimine sarılmış bin yıllardır bizi bekleyen bu iskeletin kemiklerini bir bir yerine ekleyip, etle örüp derisini giydirmek bize nasip oldu. O bizim, biz onun malıydık. Yabancılık çekmedik. Biz ise halkımıza ve halk sanatımıza borcumuzu ödedik.

SONUÇ

"Eğit basit bir çalgıdır. Saçma, sakat bir çalgıdır. İlkel bir çalgıdır." diye düşünenlere: Bu çalgımızla Yörük, kimliğini ortaya koymuştur. Bu sazlar, çalgılar bizi biz yapmıştır. Bizim özelliğimiz, güzelliğimiz, bizim farklılığımızdır. Bu sazlar, bizi diğer toplumlardan ayıran ayrıçlardır. Aynı dili konuşmayan ulusların birbirini anlama dili olan müziğin yaratıldığı araçlardır." dedikten sonra diyelim ki, abartmış kabartmış olmadan Yörük eğit sazını bulmakla saz sanatının zirvesine ulaşmıştır.

Eğitte, sapı ortadan kaldırmıştır.

Alt ve üst eşikleri yok etmiştir.

Göğüste tuşeyi (sapı) bulmuştur.

Yuvarlak objelerden oval (söbü) objelere yönelmiştir.

Kabağı yan yatırarak enine değil, boyuna kesmiştir.

Kabak üzerinde düz kesimi terk ederek eğri bir kesi yaratmıştır.

Eğri kesi ile eşik, göğüs, tuşe (sap), yayla çalım kolaylığını yakalamıştır.

Davudi, delici ve yakıcı bir ses elde etmiştir.

Bir buçuk oktava varan bir ses genişliğine ulaşmıştır.

Hititlerden, Urartulardan, Sümerlerden bu yana saplı çalgılarda yayla müzik yapmayı bilenlere, göğüste yayla müzik yapmayı göstermiştir. İşte eğitimiz bu. Ali Rıza Yalman'a (Yalın'a) selâm olsun.

GİDERİLECEK SORUN VAR!

Öncelikle büyük bir sevinç içindeydik. Birlikte olma, birlikte bir sorunu çözme mutluluğunu yaşıyorduk. Ben sürüklüyordum herkesi. Bitti. Bitti de nasıl bitti? Öncelikle sap işi, alt ve üst eşik işi, bağtokaçlarının neye yaradığı, dabanağacının neye yaradığı, tellerin hangi kalınlıkta olması gerektiği, birçok ayrıntılı sorun yaratıyordu. En önemlisi de Ali Rıza Yalğın'ın o davudi mutrik (delici yakıcı) sesini elde edemiyorduk. Tellerden doyurucu bir ses çıkmıyordu. Neden? Neden? Ne yaptık, neyi arıyoruz?

Ben önceden telleri ince bir kırıştan takmıştım. Telleri, bağtokaçları ve ses kabağının üzerine koymuştum. Tellerin ses kutusuna değmediğini sonradan fark ettim.

Bağtokaçlarının tel yolları dardı.

Bağtokaçları gereğinden büyüktü.

Bağtokaçları gereğinden kalındı.

SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim görevlileri Beste Esen (Okutman), Uğur Özek (Öğretim Görevlisi), Çetin Koruk (Öğretim Görevlisi- M.M. Müdürü) ve Meral Topal (Araştırma Görevlisi) ile bir araya gelerek yukarıdaki sorunları belirledik. Uğur Özek, Çetin Koruk ve ben, SDÜ Saz Yapım Bölümüne çıkarak kırışleri yerinden aldık. Bağtokaçlarını söktük. Uğur Hoca, o çevik ve atak davranışı ile tokaçları küçültmeye ve inceltmeye çoktan başladı. Ustalık işi bitirilmiş, yapılan uyarılar, görüşler doğrultusunda olması gerektiği yönde yürüyorduk.

Bağtokaçları küçültülerek geriye çekilmeleri sağlandı.

Bağtokaçları üzerindeki tel yolları genişletildi.

Teller bağtokaçlarının üzerinde değil, ses kabağının (tınlaşım)üzerinde duruyordu.

Bağtokaçları inceltilerek kabakla uyum içine getirildi.

Teller eğri kesimle elde edilen iki yüksek tepenin üzerinde idi.

Uğur Özek'in Samsun'da bir Ustaya yaptırdığı beş kat sarımlı kırışler takıldı.

Beste Hoca Hanım, tenis raketi misinası önerdi.

Telin birisi de raket misinasından takıldı.

Şimdi eskisinden iyi bir ses alıyorduk. Son sorun, iyi bir kabak kemane Ustası bularak çalış şeklini ve çalış tekniğini sökeceğiz. Çalış için İTÜ Öğretim Görevlisi Kadir Verim ile kendi çocuğumuz olan Uğur Önür (İTÜ) çağrılarak gerekli araştırmaya devam edilecek.

BÜYÜK SEVİNÇ

Alan araştırmalarımnda Teke Yöresinde kalan Yörük kemeneleri, bir haftanın gün sayısından azdı. Son temsilcilerden birisi de Burdur ili Dirmil ilçesi Maşta (Ballık) köyünden Ali Bey Çoruh'tu. Son gidişimizde Ali Bey Usta, bir ara diğer gidişlerimizde yapmadığı bir çalım şeklini bize sergiledi. Yörük kemenesinin telleri, sazın arkasından takılan burgulara, teller yüksekte duracak şekilde takılır. Yüksekte duran tellerden ses alabilmek için tellerin üzerine basılarak değil, tellere tırnak dayanarak ses alınır. Ali Bey Usta kemenesini çalarken sürekli tırnağını dayayarak çalıyordu. Bir ara boğazları çalmaya başladı. Bu, hepimizin dikkatini çekti. Çekimleri durdurarak neden böyle çaldığını sorduk.

—“Ben bunu ölen ağabeyimden böyle öğrendim. Ağabeyim de boğazları telin üzerine parmaklarını koyarak çalardı.”

—Ali Usta bu şekilde başka çaldığınız parça var mı?

—Hayır yok.

—Bir daha çalar mısın?

—Olur.

Ali Bey Usta parçayı bir daha çalmıştı. Tırnaklarını tellere dayamadan yüksekte duran tellerin üzerine basıyordu. Eğitin telleri de yüksekte duruyordu. Yüksekte duran tellerinden üzeri basılarak ses alındığını, eğitin nasıl çalınacağını öğrenmiş olduk.

BEKLEMeye ALDIĞIM KONULAR

1-Ermenek'in Barçın yaylasından derlenen bu sazımız söbü (oval) bir kabaktan yapılmış, böylece tel boyu uzatılmıştır. Biz de tarlalara uzun kabakları ekerek yetişmesini bekliyoruz.

2-Ağaçtan yapıştırarak dilimli saz gibi bir eğiti yapmaya çalışacağız.

3-Ses sahasını, kesin sonuca vardıktan sonra yazacağız.

4-Elde edilen ses gücü ve rengini aradığımız sazi yapınca sonuca varacağımızı sanıyorum.

AĞAÇTAN EĞİT YAPIYORUZ

Kabaklardan yaptığımız eğitlerin tel boyları kabakların yuvarlak olmasından dolayı kısa oluyordu. Tel boylarını uzatmak için tekne boyu 40cm olan sazın sapını keserek eğit yapmayı düşündüm. Bu düşüncemi öğretmen ve kabak kemane Ustası olan Tahsin Yazar Hoca'ya açtım. Uzun zaman bu konunun üzerinde düşündük. Tahsin Hoca'nın dükkânında bulunan 40cm.lik bir sazi bu iş için feda ettik.

Tahsin Hoca ile bu sazi eğit kesimi yaparak kestik. Deriyi gerdik. Tellerini taktık. Tel boyu 35cm. olan eğiti yaptık. Teller göğse 4cm. yüksek olduğundan istediğimiz sesi alamadık. Çalınmakta olan Yörük kemenelerinin ve klasik kemanların tel yüksekliklerini ölçtük, 3cm idi. Bu eğitimimizin tel yüksekliğini de 3cm.ye indireceğiz. İsteddiğimiz sesi alacağımızı sanıyorum.

KAYNAK KİŞİLER

1-Tahsin Yazar: Emekli öğretmen, Kabak kemane yapımcısı, çalıcısı.

2-Ali Barkın: Kabak kemane yapımcısı iyi bir müzisyen.

3-Bilal Erdem: Kabak kemane çalıcısı tekniker.

4-İnanç Ekinci: MAÜ Müzik Bölümü Öğretim Görevlisi.

5-Yardımcı Doç. Dr. Cenk Celasin: SDÜ FEF Müzikoloji Bölümü Öğretim Üyesi

6-Kadir Verim: İTÜ Öğretim Görevlisi

7-TUNÇ Buyruk: İTÜ öğretim Görevlisi

8-Şükrü Acar: Halk sanatçısı

9-Ali Ekinci: Burdur Müze Müdürü

10-Kazim Tosun: Adana Müze Müdürü

11-Hüseyin Genç: Şehir ve Bölge Plancısı, eğitmeni

12-Çetin Koruk: SDÜ Müz. Kül. Ar. Merkezi Müdürü

13-Mengü Demir: Bilgisayar Mühendisi, KTÜ **Bilgisayar Bölümü si**

14-Uğur Özek: SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi saz yapım hocası

15- Beste Esen

16 Meral Topal

E- TEKEDE KEMENLER

VELİ KARABACAK

Isparta İli Sütçüler ilçesi Sarımemetler Köyü Fadıl mezarası

- Sine keman
- Tahta keman
- Teneke kemen
- Dırnak kemane
- Yörük kemeni
- Gırbız (Kıbrıs) kemanı
- Keman
- Eğit (heğit)
- Fegit
- Kabak kemane
- Kara Deniz kemençesi
- Kopuz
- İklığ
- Mısır kemanı

ÖZET

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde olduğu gibi, Teke yöresinde de çeşit çeşit, kemanlar çalınmaktadır. Oysa kaybettiğimiz kemanlarımız kalanlardan kat kat fazladır. Hem de bu kemanların hepside halk yapısıdır. Batıda halkın ürettiği bütün folklorik değerler korunup geliştirilirken bizde tam tersi olmuştur. Adını saydığımız kemanların birçoğunu sahada bulmak belki çok zor olacaktır.

*Abdurrahman EKİNCİ-Öğretmen,Araştırmacı,Derlemeci,Organolog

Isparta ilinin Sütçüler ilçesinin Sarımemetler köyü Fadıl mezrasında Veli Karabacak'ın göğsüne dayayarak çaldığı, hiçbir yere bakmadan kendim yaptım dediği kemanını ele alarak evirip çevireceğiz. Bu işleyişimizin içinde öncelikle İsa öncesi bilinen sazlarımızdan başlayarak Veli Karabacak'ın evinde bitireceğiz.

ANAHTAR KELİMELELER

Sine keman, teneke keman, tahta keman, dırnak kemanesi, Yörük kemene-si, Gırbız (Kıbrıs) kemanı, keman, kabak kemane, keman, eğit, ıklığ, kopuz, Anadolu, Mezapotamya, Orta Asya, Hitit, Sümer, Urartu.

KEMAN, KEMANE, KEMEN, SINE KEMANE(VIOLA D'AMORE)

ABSTRACT

Keman is the usual technical Turkish word for the Western-European violin or bow. Kemen is from the Southern Turkmen.

Instead of Black Sea Region, Turkmen Kemanes (from Silifke Region), consist of three strings. However it has same playing way with the Black Sea Region keman stile. In spite of that, Turkmen Kemanes similar to Western violins as a handmade-instrument, and these may have earned it its name.

Sine kemanı (Bossom Fiddle) so-called because it was supported against the chest in contrast to the viol position of fasıl kemençesi wa in use in Turkey. The instrument is mentioned by Rauf Yekta and a specimen of the old sine kemanı survives in the collection of the Belediye Konservatuvarı, Istanbul. Of four fiddles described by Yalçın, one is unique to the Taurus in construction.

The body (çanak=bowl) of Yörük Kemeni is carved from a single piece of mulberry and has the outline of a river boat (nehir Kayığı) with the lower margin, that is, the 'stern' of the boat.

Key Words: Yalçın, Rauf Yekta, Viola D'amore, Kemn, Turkmen, Nomad

KEMAN, KEMANE, KEMEN, SINE KEMANE

ÖZET

Keman Yalğın'ın incelemelerinin sonuçlarına göre Güney Türkmenlerin kullandıkları Kemenlerin yapım tarzı Doğu Karadeniz Kemençelerinin yapım (konstrüksiyon) şekline benzemektedir. Karadeniz Kemençelerine karşın Toroslar'daki Türkmen kemanları (Silifke Yöresinden) sadece üç tel gerilmiş Kemanlardır; ancak çalınış şekli Karadenizyöresindekine benzer. Buna karşın Türkmenkemenleri el yapımı enstrüman olarak şeklen Batı kemanlarına benzer.

Yörük kemeni'nin(çanağı,teknesi, gövdesi) rezonans kutusu tek parça dut ağacından çıkarılmış ve şekil olarak nehir kayığını andırır.

SINE KEMANE= VIOLA D'AMORE= AŞK KEMANI

Sine Kemane göğşe yerleştirildiği için bu adla anılmaktadır. Rauf Yekta bu keman'ın lafını etmiştir. Eski bir sine kemanın örneği halen İstanbul Belediye Konservatuvarı koleksiyonunda bulunmaktadır.

Yalğın tarafından tanımlanmış vasıflanmış dört kemandan bir tanesi Toros dağları bölgesine ait olup yapısal olarak benzeriz şeklinde nitelendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yalğın, Rauf Yekta, Sine Keman, Kemen, Turkmen, Yörük

GİRİŞ

Teke Yöresi kemanlarını incelerken ulaşabildiğim zamanlarda yaşanan mekânları, mekânlar üzerinde yaşayan halkların kemanlarını irdeleyeceğiz. En çokta Fadıl mezrasında oturan Veli Karabacak'ın kemani üzerinde duracağız.

Bu çalışmamızda sahada koşarken, taşlara kazınmış, çanak çömleklere çizilmiş, Hitit, Sümer, Babil tabletlerine yazılmış, mezarlara sahipleri ile birlikte konmuş kemanları ve sazları incelerken, Orta Asya'nın kilimlerinde, keçelerinde, at koşum süslerinde, kemer, küpe, toka, ok kutusu, bıçak, hançer üzerine çizilmiş müzik aletlerini de inceleyeceğiz.

Yazılmış çizilmiş somut belgelere bakarken insan genlerine DNA kotlarına yazılmış, saz ve müzik kültürümüze bakmamak bir eksiklik, bilimsel bir sakatlık değil midir?

Dil bir halkın ortak anlaşma aracıdır. Sazlar ve müzik bu dilin sonucunda yaratılmış ortak değerlerin başlıcalarıdır. Hangi saz, hangi ritim, hangi dizi, hangi ölçüler hangi halkın müzik dilinde yaşıyorsa, daha doğrusu varsa, o sazın, o müziğin gerçek sahipleri, o halktır. İşte bu kapıdan da bakmak en doğrusu olacaktır.

Uzanalım şimdi, uzanabildiğimiz kadar.

“Yakın doğuda üç tip telli çalgı bulunuyordu ve bunlar. M.Ö. dördüncü ve üçüncü

bin yıllık devrelerde ortaya çıkış sırasına göre şunlardır: arp, lir ve lavta (kopuz ya da ut) Anadolu’da görünmeleri nispeten geç başlamıştır. M.Ö. yaklaşık 2500. Bu sıralarda güneyde, Suriye sınırlarında önce lir’in icat edildiği sanılmaktadır. Fiziksel biçimi 2 bin yıldan fazla bir süredir neredeyse değişmeden kalmıştır. Bu çalgı yakın doğunun birçok yöresine ve Mısra yayılmıştır.”¹²⁸

Yakın doğudan Orta Asya’ya da bir bakalım.

“Bir süre sonra Orta Asya’nın çok önemli bir rol oynadığı görülüyor. Burası M. Ö. 1000 yılının sonlarında yüksek değerlere sahip tek bölgeydi ve bunu takip eden yüzyıllarda bu değerler hiçbir azalma göstermeden gittikçe arttı. Görünüşe bakılırsa bu bölge, Helenistik etkilerden korunduğu için lavtaların deposu haline gelmiştir. Yakın doğunun İslamiyet’e dönüşmesinden sonra lavtalar geri döndü. Büyük bir olasılıkla Orta Asya’nın lavtaları İran’a döndüler ve elit Müslüman müzisyenler tarafından benimsendiler.”¹²⁹

“Bu gün lavtalar tüm dünyayı feth etmiş ve her yerde kullanılmaktadır. Anadolu da buna dâhildir. **Günümüzün en popüler telli çalgıları olan kemençe, rebabı, çeşitli cinsten sazları örneğin bağlama ve tamburu Anadolu lavta ailesinden sayabiliriz.**”

Geçmiş bütün zamanlarda, yaşanmış yurtlarda, tarihin derinliklerinden Anadolu yazarlarını dinleyelim.¹³⁰

“Tambur tipli, yani kopuzgillerden mızrap sazlarının tarihteki en eski yazılı hatıraları kadim Çin kronikolarındaki Meragalı Abdülkadir’in Doğu Türkistan sazları arasında saydığı kuzey ve kuzey batıdan edindiklerini Çinlilerin de bildiği Phi-Pha sazından kitabımızın baş tarafında bir nebze söz açmıştık. İşte bunun başlangıçta boyca uzun olduğu, Çin’e gelin giden bir Türk prensesinin alayındaki atlı musikicilerce kolay taşınabilsin diye muhtasar şekle indirildiği senesiyle kayda geçirilmiştir. Gelin alayının yolculuğu İsadan 105 yıl önce vukua gelmiştir. Eski uzun şeklinin daha da önceleri Hunlara karşı yaptırılan Çin seddinin inşası sırasında fazlasıyla çalınmışlığını aynı kronikör nakleder. Hanların Phi-Pha sı boyca hayli uzundu deniliyor.” (aynı kronikör nakleder. Hanların Phi-Pha sı boyca hayli uzundu deniliyor.”¹³¹

¹²⁸ Bo Lawergren, *a.g.m.*, s.16.

¹²⁹ *a.g.e.*, Sayfa- 19

¹³⁰ *a.g.e.*, Sayfa -20

¹³¹ Mahmut Ragıp Gazimihal, *Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız*, T.C.Kültür Bakanlığı Yay. 2688, s. 173-174

Çin seddinin dibinde çalgısını çaladursun atalarımız.

“Türklerin kullandığı en eski en çok kullanılan sazlardan biri, bir yay yardımıyla çalınan kopuzdur.

Tam Türkçe bir sözcük olan kopuz Anadolu’da artık tanınmaz olmuştur. Uzun saplı kopuz İsa’dan önce 3000 yılında vardı. İlk kez Akad’ların mühürlerinde görüldüğü belirtilmiştir.¹³²

İsa’dan önce 1200- 2000 arasında Anadolu’da hüküm süren Hititlerin ve Babilde yaşayan Kasit’lerin ikonografik tasvirlerinden de bu çalgının kullanıldığını görüyoruz.”

Kopuz Orta Asya’da Şamanların elindedir.

“Elbisesi bakımından başka, ancak külâhının diğerlerinkine nazaran biraz yüksek olmasıyla ayrılır ve bundan başka üzerine de bir kuş tüyü demeti takar. Baksa davul yerine bir nevi keman veya viyolonsel denebilecek 3-4, ½ fus yüksekliğinde kobus adı verilen bir alet kullanır. Baksa bu kobusu bizim musikicilerin viyolonsel çaldıkları gibi önüne koyar ve üzerine bas yayına benzer bir yayla sürer. Kobus’un üzerinde at kılından örülmüş iki tel gerilmiş ve sapına da demirden bir sürü çingiraklar takılmıştı. Bunlar, çalgıcı kemani hareket ettirdiği zaman takırdayarak sesler çıkarırlar”¹³³

“Onların verdiği bütün malumat neticesinde şunu anladım ki, bir baksa ne kadar çok korkunç şeyler gösterirse, Kazaklar ona o kadar çok hürmet eder ve o kadar çok mükafat verirler.

Bir Kazak, hayatından korkulacak şekilde hastalanır ve ihtiyar koca karıların ilacında fayda vermezse, bir baksa çağrılır (yahut şöyle diyelim= İslam terbiyesi görmemiş kimseler baksa çağırır, fakat Müslümanlar molla çağırarak dua okuturlar) baksa evvele hastanın nabzına bakar ve bu esnada bir sürü anlaşılmaz sözler söyler. Sdhna KOBUS ile yere çökerek hastaya birçok melodi çalar ve buna KOBUS’ un takırtısı ile refakat ederken yarım sesle şarkı söyler”¹³⁴

Eylenirken, dinlenirken, hastalığı iyi ederken, ölürken kobus’umuzu çalarız.

“ÇangKien’in raporlarında Kun Beyin devletinin sınırları Tanrı Dağları ile Altaylar arasında kalan(bu günkü)Çungaryave Issık Köl bölgesini kapsıyordu.”¹³⁵

İşte orada atımıza binmiş okumuzu atmışız. Kopuzumuzu da çalmışız. Ama durmamışız; yürümüşüz Anadolu’ya.

¹³² Kurt-Ursula Reinhard, *Türkiye’nin Müziği*, Sun Yay., 2007, c.2, s.83,84.

¹³³ W.Radloff, *Sibirya’dan Seçmeler*, Çev. Ahmet Temir, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1986, s. 291.

¹³⁴ a.g.e . sayfa 293

¹³⁵ J.M.de Groot- G.Ahmetcan Asena, *2500 yıllık Çin İmparatorluk Belgelerinde Hunlar ve Türkistan*, Pan Yay., 2010, s. 234.

“Bu memleket niçin bizim? Dört yüz atlıyla Orta Asya’dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, anayurt saymıyorlar bu memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini yaşadıkları yerde. Hititler, Frikyalılar, Yunanlılar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar. Moğollar da fethetmişler Anadolu’yu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu’nun malı olmuş.”¹³⁶

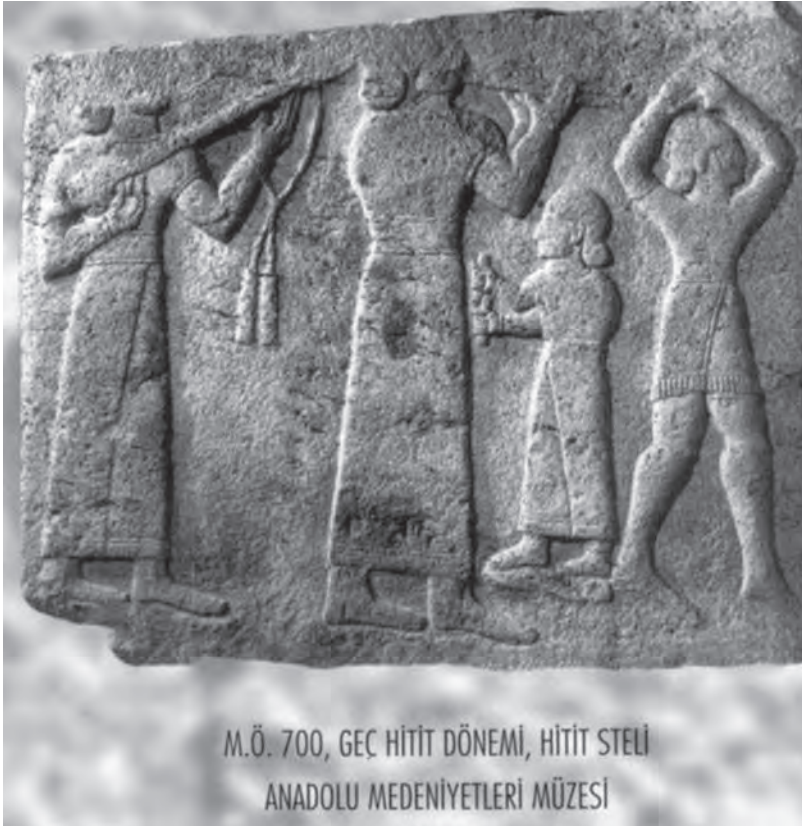
Biz Anadolu’yu türkülerle yurt ettik. Çadırlar tuttuk yaylasına, düzüne. Boştu, boşaltılmıştı bu yerler. Soramadık bile, neydi, neresiydi. Umutlandık durduk belki dönerler gelirler diye.

Bu topraklara güller diktik. Otunu, suyunu, süt ettik, yoğurt ettik. Buralarda onları göremedik; ama toprak olmuş bedenleri üzerinde gül koklayıp türküler söyleyip sazımızı kemenimizi çaldık. Onları inkar etmedik. Koyun koyuna, saç saca, baş başa yaşadık. Sevgiyi tutup indirdik gök tengriden.

Köksüzlüğün öksüzlük olduğunu iyi bildik. Kendimiz yeni yurdumuzda ama kökümüzle Orta Asya’daydık.

¹³⁶ Sabahattin Eyuboğlu, *Mavi ve Kara*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., s. 9.

“İlk bakışta Anadolu, Asya ile Avrupa’yı birbirine bağlayan küçük bir kıta gibidir; eski coğrafyacıların yüzeysel telkinlerine uyarak ona “Asia Minör” adını takmak, onun kendine özgü coğrafi özelliklerini bütünüyle tanımlamaya hiç yetmez, keza Anadolu coğrafya ve antropolojisinde büyük Asya Kıtasında asla olmayan diğer pek çok öğeler saklıdır. Kabaca saymak gerekirse, Büyük Asya kıtasının bir Ege Denizi, Kara denizi, Ak Deniz sahilleri, boğazları, Toros dağlar, ırmakları ve iklim koşulları ve sırf Anadolu’ya özgü daha nice özellikleri yoktur. Başka hiçbir yerde bulunmayan coğrafya, iklim, toprak ve kültür özelliklerine sahip bi kıta, aynı zamanda dünyanın ilk yerleşimlerine tanık olmuştur; antik dünyanın en eski ve görkemli kentleri burada kurulmuş, insanın kentleşme devrimi ve dolayısıyla uygarlaşması burada başlamıştır. Yani taş devri insanı avcılık ve devşirmeciliğe veda edip cihan tarihinde ilk kez bu topraklar üzerinde sürekli yerleşik hayata geçmiştir. Kısacası eski Anadolu insanları araştırmacıların öteden beri “Neolitik Devrim” dedikleri bu büyük aşamayı yaratan kişiler olarak övünmeleri gereken kimselerdir.¹³⁷

¹³⁷ Ahmet Ünal, *a.g.m.*, s. 98.

ANADOLU HALKLARI –HİTİTLER

“Bu müzikli dans sahnesinin yer aldığı diğer bir Kargamış rölyefi ise geç Hitit müziği hakkında önemli bir arkeolojik veri olarak karşımıza çıkar. Bu rölyefte saplı lut ve çift borulu icrasından oluşan müzik gurubuna biri dans ederek, diğer biri ise idyofon çalarak (Ve dans ederek) eşlik eden iki kişinin tasvir edilmiş olduğu görülmektedir.”¹³⁸

Anadolu insanı Anadolu’da uzun saplı bir lut, Çift borulu bir üflemlî müzik aleti ile müzik yapmaktadırlar.

“Müzik ve çalgılar birbirlerinden ayrılmaz kavramlardır. Üst seviyede kültürel varlık olana müzik çalgıları sadece sesin, ses yüksekliğinin, sesin tınısının ve sesin şiddetinin elde edildiği basit çalgılar olarak değerlendirilemez. Bunlar, bütünü ve ritüellerin, sanatın, sohbetin ve iletişimin vazgeçilmez unsurları olup kültürel değerlerin kanıtıdır. Üst seviyedeki kültür varlıkları olarak müzik çalgılarının önemi, daha M.Ö. bin yılda Sümerler döneminde yapılan sınıflandırılmalarla kanıtlanmaktadır.”¹³⁹

“Ugarit’te bulunan ve üzerinde kült şarkılarının yer aldığı Huri kil tablet fragmanları ton sisteminde Babil müzik terminolojisinin ve müzik işaretlerinin kullanımının yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Mezopotamya da bulunan müzik metinleri, öncelikle Yunan müziğinin özelliği gibi görülen yedili ses sistemi –oktav biçimi-ve akordunun (uyumunun) varlığını M.Ö. 2. bin yılda kanıtlamıştır.”¹⁴⁰

Bütün kültürleri Yunan uygarlığına mal edenlere selam olsun.

Mezopotamya çivi yazısı metinleri bizlere, perde, mızrap, tellerin akordu., akort tahtası (çubuğu), çektiirmek, gerdirmek,gevşetmek, kulak, ses kutusu (çalgı gövdesi), müziğin seslendirilmesinde nüans gibi pek çok müzik terimini aktarmıştır.”¹⁴¹

Azıcık geriden de olsa, yazılı kaynak bırakmasak da komşuların yazdıklarından uzun saplı sazlardan lavta,(kopuz ya da ut) sazlarının bilinenlerine, bildiklerimizi ekleyerek kendi sazımızı yaratmışız.

“Tarihi olayların akışı süresinde, doğal olarak “etkin milletlerin kültürü “ etki altındaki “ halkların kültürüne ve yaşam düzeyine bir tür baskı yapmaya başlamıştır. Bu esnada kültürel açıdan yakınlığı bulunan milletlerin yanı sıra kültürel açıdan yakınlığı bulunmayan milletler arasında bilinçsiz de olsa, etkileşim süreci başlamıştır.

¹³⁸ Cenk Celasin, “Orta Tunç Çağı’ndan Roma Dönemine Anadolu Müzik Kültürünün Analizi”, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul 2007, s. 50.

¹³⁹ Suphi Anwar Rashid, *a.g.m.*, s. 129.

¹⁴⁰ a.g.e., s. 133

¹⁴¹ a.g.e . sayfa 133

Örneğin, doğuda kullanılan yaylı ve lavta tarzı müzik aletleri batıya ilerledikçe şekil değişimine uğramaktadır. En önemlisi de teknik ve aküstük değişiklik sonrası ortaya çıkan yeni aletlerin, doğunun müziğine giriş yapmasıdır. Rebek (rebap) ile keman, ud ile modern Avrupa'nın kullandığı telli çalgılar gösterilebilir”¹⁴²

“Ama enstrümanlar tek başına yolculuk yapmadılar: Müzisyenleri ve müziksel gelenekleri takip ettiler”¹⁴³

Kimsenin hayır demeyeceği büyük bir göç olayı olmuştur Orta Asya'dan dört bir yana. Bu göçlerden Anadolu da nasibini almıştır. Bin yılların kültür birikimine sahip Türkler yaylı çalgılarınınellerinde, Anadolu yaylalarında olmuşlardır.

Atlarında damgası, Koyunlarında, keçilerinde eni, kilimlerinde alı, çevresinde yangışı her zaman var olmuştur.

“Folklor ve etnografya incelemeleri bir milletin kendisini tanımak ve kendini kendine buldurmak işinde ne kadar değerli rolü olduğunu düşünürsek ata baba yadigarları olan bu damgaların vereceği neticelerin değeri kendiliğinden anlaşılır.”¹⁴⁴

“Türk kültür mirasının henüz tam anlamı ile keyfedilmemiş değerlerinden biri de “Türk çalgılarıdır”

.....Bütün dünya ülkeleri musikilerine girip yerleşmiş olan tek saz “keman” dır.”¹⁴⁵

.....Hızır Ağa (?./1760) tarafından telif edilen “Tefkim-ü Makamat fi Tevlidü Nagamat kitabında “Sine **keman ve yayı çizilmiştir**.

Büyük Türt Kültür tarihinden bizlere miras kalan çalgılarımız listesinde 3. sırada “Sine keman, Dr. Suphi Ezgiye aittir.”^{146, 147}

Bu kadar gezip dolaştıktan sonra şu sine keman nedir; Nasıl bir kemandır, nasıl yapılmıştır, nasıl yapılmaktadır, özelliği güzelliği nedir? Halkımızın elinde olmuş mudur, halen Yörüklerin elinde var mıdır?

SİNE: is.Fars.. (..) Göğüs

GÖĞÜS-ĞSÜ – İs. 1.Vücutun boyunla karın arası. Göğüs boşluğunda yürekle akciğer bulunur.

2-Bu vücut kısmının ön tarafı, sırt karşıtı.¹⁴⁸

¹⁴² Faizullah M.Karomatli, 1.Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu, T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Eylül 2004, s. 167.

¹⁴³ Bo Lawergren, *a.g.m.*, s.11.

¹⁴⁴ Ali Rıza Yalın, *Anadolu'da Türk Damgaları*, s. 33.

¹⁴⁵ Etem Ruhi Üngör, *a.g.m.*, s. 33,34.

¹⁴⁶ *a.g.e.*, sayfa 39-57

¹⁴⁷ *a.g.e.*, sayfa 57

¹⁴⁸ Türkçe Sözlük sayfa 664

Türkülerimiz der ki: Sinesine sinesine

Kardan beyaz sinesine

Sine kemanın arkasından koşarken, yazarlarının yazdıklarında arayıp sorarken; yaylı çalgıların Grek, Roma çalgıları olmadığını da bulup çıkaralım.

“Macar tarihçisi S. Takats, yaylı Türk sazlarının Anadolu’dan (Türkiyeden) Macaristan’a geldiğine kanidir. Muhakkak olan cihet, yaylı çalgının Avrupa’ya Asya’dan geldiği, kudem Hunlara kadar derin olduğu (?), ve Anadolu’ya Oğuzlarla geçtiğidir. BİZANS VE PONTUSTA YAYLI SAZ HIÇ BİLİNMEMİŞTİR” ...¹⁴⁹

Bu yaylı çalgılar Türk yurtlarında ve Türklerin elinde ne durumdadır.?

“Kopuzun itibarı yüksek olduğu yazılıdır. Öpüp başa koyar çalarlardı. Düşmana ona el sürdürmezdi. Yere konulması günah sayılırdı. Esasen bütün Oğuznameler odada ve otağda kopuzla çalınırdı. Ozan kendi çalar kendi söylerdi.”¹⁵⁰

Grek’te, Roma’da sadece Lir arp, aulos tan başka saz görülmezken Orta Asya’da kopuzu takip eden yaylı çalgılarımız çoktan güngörmüştü.

“Yaylı çalgının adı ve tipi Asya’dan beri Türkçede “İklığ”dı. (=oklu) idi, en eski Türk kemanı buydu.”¹⁵¹

Saz nereden mi? “Dede korkut hikâyelerinde sözü geçen ozan kopuzu Anadolu da “saz” genel adıyla kullanılan uzun saplı çalgıların atasıdır.”¹⁵²

Anadolu’umuzda kopuzumuz bir taraftan saz olurken öbür taraftan ıklığ ve keman olmaya devam etmiştir.

“Anadolu’da asırlarca tek yaylı saz hüküm sürmüştü, ölçü ve kıl sayıları pek o kadar standart olmamakla beraber hüviyeti daima aynı kalmıştır. Bunun Asya’dan gelme öz Türkçe adı ıklığ, Farsça ismi kemañçe idi. Tahtadan keman ve kemence-ler sonradan ithal olundular. Taklit yerleri de zamanla peydah oldu, türlü sıfatlar takındılar.”¹⁵³

“İklık XV111. asır ortalarına kadar büyük şehirlerimizde rağbette kalarak batı kemanlarının moda olması üzerine gözden düşen, fakat adeta bütün Asya yaylı sazlarının atası sayılabilecek kadar kudem arz eden aletin esas Türkçe adıydı.”¹⁵⁴

“Taklit yerlileride zamanla peydah oldu, türlü sıfatlarda takındılar; dızdır, gıv-gıv, gıygı, gıygırak, gıygıy, hegit, (ve ya eğit), kılkopuz, kırbız, kıykı-sinan keman veya suna keman, Çorum Alaca ilçesinde, dut ağacından yapıpı garp kemanından

¹⁴⁹ Mahmut Ragıp Gazimihal, “Karadeniz Kemañçesi”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Mayıs 1959, S.118, s. 1907.

¹⁵⁰ Mahmut Ragıp Gazimihal, “Başozan Korkut Ata ve onun Yelteme Kopuzu”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Mart 1961, S.140, s. 1653.

¹⁵¹ Mahmut Ragıp Gazimihal, *a.g.m.*, Mayıs 1959, S.118, s.1908.

¹⁵² Mahmut Ragıp Gazimihal, *a.g.m.*, Mart 1961, S.140, s. 2341

¹⁵³ Mahmut Ragıp Gazimihal, “İklık”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Eylül 1953, S.50, s.785.

¹⁵⁴ A.G:M.sayfa 784

mülhem olarak bir ara kullanılmıştı, (sine keman ?." ¹⁵⁵

"Çeşitli batı kemanları, suna keman, Sinan keman (-Sine keman) gibi adlar edinererek Anadolu içlerine doğru zamanla yayılmaya yüz tutunca ıklık oralarda kaybolmaya başlamıştı." ¹⁵⁶

Teke Yöresinde yaptığım alan araştırmalarında Antalya'nın Serik İlçesinin Demirciler köyünde, yine Antalya'nın Serik ilçesi Yumaklar köyünde, Yine Antalya'nın Selge (Zerk-Altın kaya köyünde İkliğimizi ve çalan Ustalarımızı bulduk ve belgeledik.

Dönüp şimdi bütün çalgılarımızın atası kopuz, bütün yaylı çalgılarımızın atası anası ıklığ'dır desek abartış kabartmış olmayız. Benim, bizim, buraların, Ön Asya'nın, Orta Asya'nın, Anadolu'nun, Grek'in, Roma'nın demeden doğrusunu demiş oluruz.

"Nitekim Asya'da "kopuz" adlı çalgı da hala vardır; Şaman oyununda yer alması kıdem derinliğinin başlıca delilidir." ¹⁵⁷

"İstanbul'da batı yaylı sazlarını ele alma heveskarlığı bir çığır halinde baş gösteripde keman adı "violon" a geçince ve **sine- keman adı** Fransız işi "**Violon -d' amour**" takılınca adı lügat paralama meraklıları arasında rebab adı artık kesin surette ve şehirli dilinde onun adı oldu." ¹⁵⁸

"İtalyan rahibi TodderiniTürklerin rebap (=ıklığ, keman (=violino) ve **sine keman(viola d' amore)**' den başka, bir de ayaklı keman kullandıklarını ve bunun kontrbas gibiyere dayatılarak çalınan viola çeşidi olduğunu dönüşte neşretmiştir. " ¹⁵⁹

"Sinan keman – buna suna kemen da denilmiştir. Çorum Alaca ilçesindeut ağacından yapılan Karadeniz kemençemizin iricesi tipinde olan, başı violen kafasından mülhem, gevrek sesli ve az rastlanan bir oklu çeşididir. Dize dayatılarak çalınır. Arapgir de bir **çeşit vardı bir tanesi Ankara** konservetuvarı Folklor arşivinde vardır. -(Adı eski İstanbul'un sine kemanını andırdığı için o eski "viola d' amore " den mülhemliği düşünülebilirse de"suna" kelimesi halk dilinde boylu boslu güzellik demek olduğu için bu sıfat yenice aletin cüssesine ayrıca uygundur." ¹⁶⁰

İşte döndük durduk yazılanların etrafında. Kanımca masa başında yazılanlar olması büyük ihtimal.

Gelin dağları aşalım, suları geçelim, yokuşları yokuşlayalım Toros dağlarının yaylalarına çıkalım. Ali Rıza Yalğın'ın çadırına varalım. Ben her zaman Ali Rıza

¹⁵⁵ Mahmut Ragıp Gazimihal, "İklık", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Aralık 1953, S.53, s.835.

¹⁵⁶ Mahmut Ragıp Gazimihal, "İklık", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Eylül 1955, S.50, s.785.

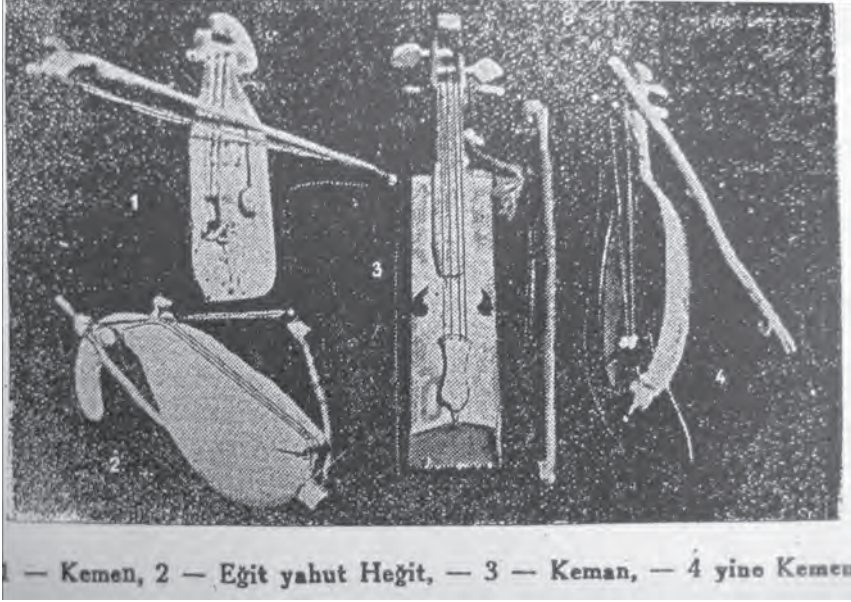
¹⁵⁷ Mahmut Ragıp Gazimihal, "İklık", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Aralık 1953, S.53, s.835.

¹⁵⁸ a.g.e., s. 38.

¹⁵⁹ a.g.e., sayfa 46-47

¹⁶⁰ a.g.e.,

Yalgın'ı Yörük Kocası olarak düşlemişimdir. Evirdik, çevirdik, sardık sarmaladık vara vara bir Yörük çadırına vardık.

YAYLI ÇALGILAR

Çukurova'da öteden beri en çok çalınan çalgılardan biri de yaylı çalgılardır. Bunlar kemen, eğit yahut heğit ve keman olmak üzere üç nevidir.

3- Keman: 18 Mart 1937 yılında Osmaniye'de vefat eden Bekir Ağa'nın elli beş yıl kullandığı keman, torunları tarafından müzeye hediye edilmiştir. Bu kemanın sapı ceviz ağacından diğer aksamı tenekeden olup modern kemanlar gibi dört teli olduğu görülmektedir. Bekir Ağa ölmeden bir sene evvel Bela Bartok'la görüşmüş ve çaldığı aletle muhterem müzik âlimini memnun etmiştir.

Modern kemanı takliden yapılmış olan bu alet hakkında fazla bir şey söylemeye lüzum yoktur.¹⁶¹

"Biraz konuştuktan sonra "kemençe" adlı "rebap"a benzer eski tarzda çalınan, kemandan daha büyük olmadığı halde viyolonsel gibi tutulan bir çalgı çaldığını öğrendik. Bu çalgı hemen hemen bizim keman gibi akort ediliyor. İhtiyar herhangisi bir çekingenlik duygusuna kapılmadan avluda bizim için bir ezgi söylemeye başladı."¹⁶²

Müzelerde, yazılı kaynaklarda, alan araştırmalarında aradığımız Bartok'un bizim keman dediği aslında bizim kemanı arıyoruz. Bir tanesinin İstanbul Belediye

¹⁶¹ Ali Rıza Yalgın, *a.g.e.*, s. 34-38-39.

¹⁶² Bela Bartok, *Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi*, Pan Yayıncılık, 1991, s.239.

konservatuvarı müzesinde olduğunu, bir tanesinin Etem Ruhi Üngör'ün kişisel koleksiyonunda olduğunu, bir tanesinin de İstanbul'da bir Mevlevihane müzesinde olduğunu belirtelim. Adana Etnografya müzesinde de bir tanesinin olduğunu biliyoruz. Yerel yöneticilerin bize koyduğu olumsuz engellerden dolayı hiç birisine ulaşamadık.

Biz alana dönelim. Halkımızın diline teline yanılmaz şaşmaz belleğine varalım. Burdur'un dibinde Giravgaz (Kayaaltı) köyünde Musa Çürük'e, Ağlasun İlçesinde Ali Gezmiş'e misafir olduktan, ellerdeki kemanları inceledikten sonra **Isparta ili Sütçüler ilçesi Sarımemetler köyü Fadıl mezrasına yönelelim. Bu köye varabilmek için** Burdur-Isparta 45 km, gidiş dönüş Fadıl-Isparta 295 km, Isparta Burdur 45 km daha kat edince Veli Karabacak'ı ve kemanını gördüm inceledim, fotoğrafladım, kamera ile çekimini yaptım.

Süleyman Demirel Üniversitesi Müzik Kültürleri araştırma ve Uygulama Müdürlüğü Veli Karabacak Usta'nın kemanını ve kendini incelemek için üçüncü alan araştırmasını yapıyordu. Üçüncü alan araştırmasına ben de katıldım. Veli Karabacak değişik zamanlarda değişik söylemlerde bulunduğu keskin sonuca varılamıyordu. İşte keskin sonuca varabilmek için 2003 yılında başlayan alan araştırması 2011 yılında devam ediyordu.

BİRİNCİ ALAN ARAŞTIRMASI GEZİ:

05.12. 2003 tarihinde

Ruşen Coşkun

Beste Esen

Çetin koruk

Uğur Özek katılmıştır.

İKİNCİ ALAN ARAŞTIRMASI GEZİ:

06.07.2006 tarihinde

Tülün Değirmenci

Gaye Attila

Uğur Özek

Çetin Koruk

ÜÇÜNCÜ ALAN ARAŞTIRMASI GEZİSİ

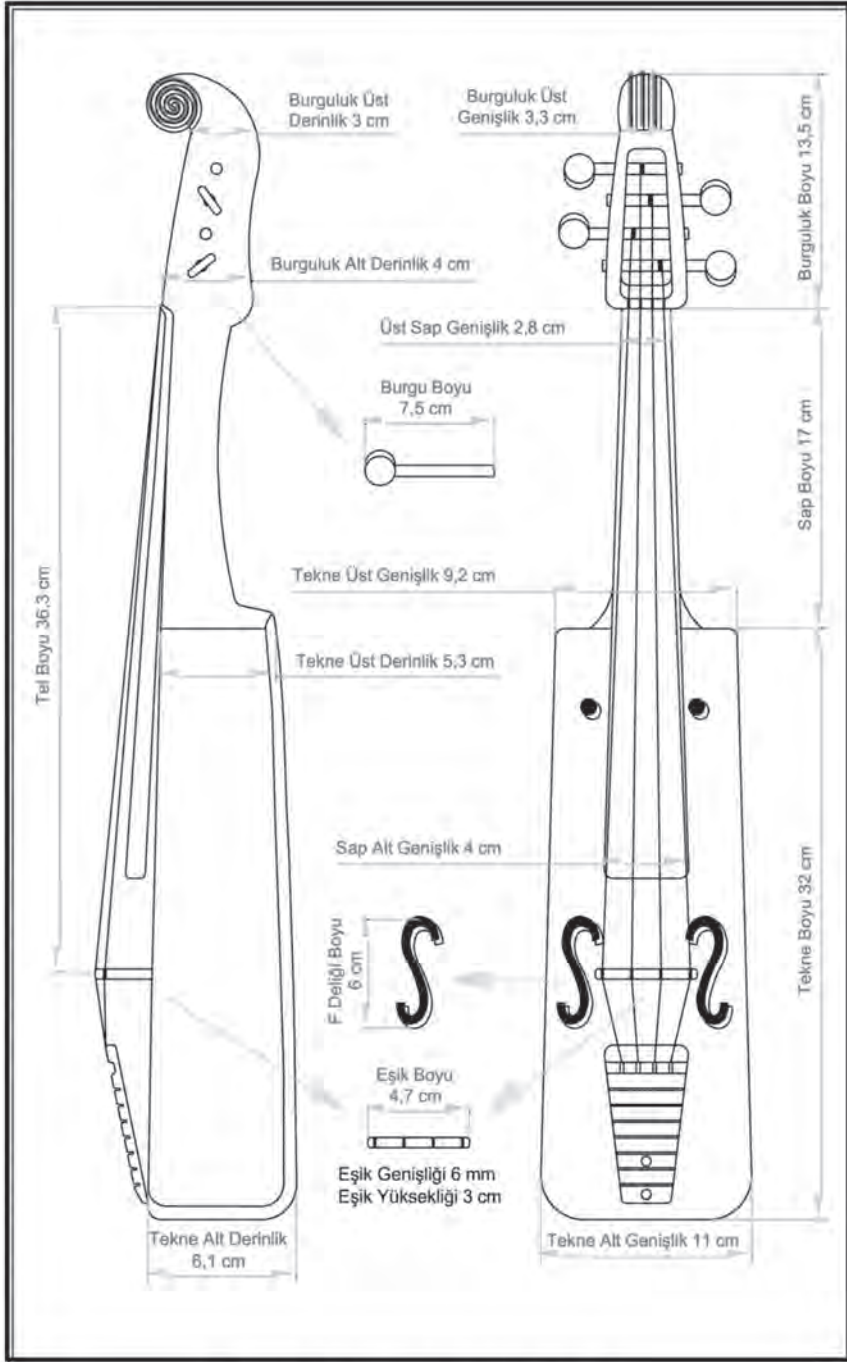
14.01. 2011 tarihinde

Çetin Koruk

Meral Topal

Oğuzhan Orhan

Abdurrahman Ekinci

“Kemane”nin boyutları ve teknik detayları

Yapılan alan araştırmasının hepsine de Çetin Koruk Hoca katılıyordu. Sorduğum bazı sorulara, uzun zaman geçtiğinden, belleğinin yanıtacağından, tutulan tutanakları ve filmleri iyi izlemem gerektiğini salık verdi.

Bu üç alan araştırmasında tutulan tutanakları, çekilen filmleri üçüncü geziden başlayarak başa doğru ilerleyecektim.

Üçüncü araştırma gezisinde bütün dikkatimle Veli Karabacak'ı izliyordum. Veli Usta bize dışarıdaki çardak tabir edilen yere hasır ve çul sererek bize oturacak kadar yer sağlamıştı. Kameralar kuruldu. Fotoğraf makineleri hazırlandı. Veli karabacak evinden getirdiği kemanını alarak yerine oturdu. Öncelikle kemanının akordunu (düzenini) yaptı.

—Bizim buraların havaları Isparta'ya uygun gelir de esas Burdur, Antalya çevresini çok andırır.

—Veli amca sizden buraların havalarını dinlemek istiyoruz. Bu istek üzerine bir zortlatma çalmaya başladı. İkinci türküsü bir boğaz havasıydı. Üçüncü türkü ise

Burdur'un Denizin dibinde demirden evlerdi. Arkasından Şu Dirmil'in çalgısı geldi. Arkasından çok eski bir boğaz havası daha çaldı. İki dörtlük bir Konya havası ile devam etti. Ekipten boğaz havası çalması istendi. Çok eski, (belki de Melli Gızının boğazı idi) arka arkaya çok güzel boğazlar çaldı.

—Veli amca bu çaldığın boğazların adı var mı?

—Valla ben bu boğazların adlarını pek bilmiyorum. Eskiden çobanlar vurardı. (Vururdu)Biri bir karşıdan, öbürü bir karşıdan hadalaşırlardı. Hadalar karşılıklı yapılırdı.

—Boğaz havalarının hepsinin sözleri vardır ama ben bilmem ki.

—Ben bu kemanı İstanbul'da çok çaldım.Bütün düğünlere ben giderdim. Düğünlere çok giderdim. Bu keman da ozaman çok moda idi. İstanbul'da ben uzun süreli çok kalmadım. Kısa süreler için kaldım. Ben keman çalmaya ilkokul 4. sınıfta başladım. O zaman bu kemanı değil esas kemanları çalardım.

—Esas kemane dediği?

—Sizler de bilirsiniz işte kemanlar. Ben yardımcı oldum.

—Gıbrıs (Kıbrıs) kemanı diyordunuz ya?

—İşte he. İşte o keman.

—Bu kemanın adına ne diyorsunuz?

—Bunlar kemençe. Bu kendi tasarlamama göre yaptığım kemençe. Bunubiz uydurduk.

—Bu modeli herhangi bir yerden gördün mü?

—Bu şekilde ha? Yok canım. Bu şekilde nerden görsek. Yok ki görsem. Bu şekilde yok ki. Görsem Lazların kemençesi var, mesela onların tipi daha başka.

—Bu tipi (şekli) siz kendi kafanızdan mı buldun?

—Bu şekli ben kendi kafamdan bulmalıyım. Yoksa böyle bir keman yok.

—Bunubir yerden görüp yapmadın mı?

—Hayır canım. Yok ki. Her nere gitsen bu tip bir keman yoktur. Armut kemanları vardır.

—Armut kemanlar nasıl?

—Onlar aynı armuda benzerler.

—Armut kemandan bu köyde var mıdır?Ya da yakın köylerde ?

—Yoktur.

—Bu kemanın çalmasını öğreten bir ustanız oldu mu?

—Hayır olmadı. Ben kendim heves ettim. Hatta bir tahtanın üzerine iki tel çeke-
rek ilk kemanımı yaptım. Ozaman şimdiki gibi çeşitli çalgılar çalgılar yoktu.

— Veli Usta ben kemanın yapımına döneceğim. Bu kemanı hiçbir yerden gör-
medin öyle mi?

—Nereden göreceksin? Piyasada yoktu ki? Nasıl göreceksin.

—Ne yaptın? Nasıl oldu da bu şekilde yaptın.

—İşte kendi kafamdan uydurdum.

—Olsa olsa böyle mi olur dedin yaptın.

—Başka türlüşünü nereden bilip te yapacaksın.

—Niye Kıbrıs kemanının ya da armut kemanının taklidini yapmadın?

—Onu da yaptım, onun işçiliği daha zor. Parçaları daha incelikliydi; onu bı-
raktım. Kırdım attım. Bu garanti. Sağlam, ardıc oyma, bunu ben keser bıçkı ile
yapıyorum. Benim yapımım gara düzen.

Ben de bir Veli Karabacak kemanını taklit ederek Ustaya gösterdim. Veli Usta
çok kibar ve çok güzel olmuş dedi. Sesini de beğendi.

İstanbul'da düğünlerde, barlarda çaldığını, insanları oynattığını anlattı. Ben bu
arada:

—Hadi bakalım beni de oynat dedim.

—Sen Buldur'lusun, sana bir Buldur havası çalayım. Şu Dirmil'in Çalgısını çal-
maya başladı. Arkasından karinom zeybeğinin bir varyantını çalmaya başladı.

—Şimdi bu kemanın yapımındaki ustalığını, (kemanın şeklini) bu kemanın
şeklini, yüreğimdeki, beğnimdeki, genlerimdeki saklanan keman gibi yaptım de-
diğini anlıyorum. Doğru'mu?

—Doğru canım.

—Veli Usta 1928 yılında bu kemana benzeyen bir keman Adana Yörüklerinden
Ali Rıza Yalın tarafından derlenerek Adana müzesine konmuştur.

—Belki vardır de mi?

—Var. Var ki Müzeye konmuş. Adları, kemene,keman. Tip olarak senin bu ke-
manın ta kendisi.

—Demek ki o Usta da kimseden görmeden yapmıştır. Biz onu görmedik.
Göremeyiz ki? Bu kemene benzeyen piyasalarda yok. Biz kemençe satılan yerlere
de vardık;bu tipte hiçbir kemen yok.

S. D. Ü.Müzik Kùltürleri Araştırma Ve uygulama Merkezi3. alan araştırma ge-
zisi böylece bitiyordu. Veli Karabacak'ın bu kemanı hangi kemana bakarak yaptı-

ğını çözemedim. Ama birçok şüphelerim oluşmadı değil.

S. D. Ü. nin ikinci alan araştırması tutanakları aynen şöyleydi.

06.07.2006 tarihinde alan araştırmasına katılan öğretim üyeleri sayıldıktan sonra: “Bu çalışmanın sonunda, kaynak kişinin çalmakta olduğu bu kemanın, yörede tespit edilen kemanelerden farklı olduğu görülmüştür.

04.07.2006 tarihinde yapılan görüşme ile kendine ait olan kemaneyi üniversitemiz Müzik Kültürleri Araştırma ve Uygulama merkezine verebileceği halinde 06.07.2006 tarihini Fadıl köyüne geleceğimiz bildirildi. Aynı tarihte Veli Karabak’ın evinin önündeki köşkte idik.

-12 yaşında keman çalmaya başladım. Bütün düşünleri ben ediyordum. Bizim buralarda armut kemanlar vardı, onlar çalınırdı. Ben diken ardıçları kesip, bıçkı oygu demirleri ile yapıyorum kemanları.

—Siz bu kemanın şeklini kendiniz mi tasarladınız?

—Tasarlayıp ta, bunun gibi yok ki, baka baka yapalım. Bu şekilde yapayım dedim yaptım.

—Veli Usta eşiğin altında can direği var mı?

—Var.

—Kemanenin sapı hangi ağaçtan?

—Keman komple ardıçtan.

—Bu çalmakta olduğunuz keman kaç yıllık?

—30 yıl falan var.

—Siz bu çalgıdan yapmaya devam edin.Biz bunu alıp götüreceğiz müzeye koyacağız.

—Koyun canım. Hayırlı uğurlu olsun.

Veli karabacak 3. alan araştırmasında kullandığı sözcük ve cümlelere yakın cümleleri 2. alan araştırmasında da kullanmış.

05.012.2003 tarihinde Sarımemetler köyü, Fadıl mezrasına Veli Karabacak’ın yaptığı ve çalmakta olduğu keman için birinci alan araştırması tutanağı

-İstanbul’a müzisyen olarak ve salep satıcısı olarak aralıklarla, kısa süreli gittim geldim. İstanbul’da Isparta’lıların düşününü ettim.

Küçükten beri merakım vardı. Hem çalmak, hem de keman yapmayı tasarlıyordum. Bu kemanımdan önce esas kemane de aldım. Üç taneydi kırdım attım onları.

—Veli amca bu yaptığınız ve çalmakta olduğunuzçalgının adı nedir?

—Buna kemençe diyoruz. Kemanı örnek aldım. Aksaray Kasımpaşa'ya doğru giderken geçit varorada. Ölçtüm. Geldim bu ölçü üzerine yaptım. Bu oyma, hiç yapıştırma yok. Göğüs çam ağacından olur. Köprü sert bir ağaçtan yapılır.

—Bu kemanı bu şekilde herhangi bir yerde görmüş müydün?

-Şeklinde aslında, ben esas, kendim, şey yaptım da, yalnız dediğim gibi oradan bir ölçü aldım, gene de. Aksaraydan. Dedik ya ağacı bir şekilde önce hazırladıktan sora ölçümü, metremi tutuyom, ondan sonra çiziyon, işte, çizdiğin kısmı yapıyon işte. Veli Karabacak böyle diyor. Veli Usta görüldüğü kadarı ile zeki bir ustaya benziyor. Yavaş konuşurken bazı konuları ağzının içinde saklıyor.

3. alan araştırmasında, 2.alan araştırmasında yapmakta olduğu ve çalmakta olduğu bu kemençesini nereden aldığını tam olarak belirtmiyor. 1.Alan araştırmasında ise her halde dikkatsizliği, yâ da ağzından kaçırdığından Aksaray'da bir geçitte ölçtüm demesi bu kemanı İstanbul'da bir yerde görmüş olduğuna karar verebilmek için yeterli bir kanıt olsa gerekir.

Veli Ustanın söylemini bir tarafa bırakarak, yapıp, göğsüne dayayarak çaldığı kemanın tanımına, çizimine dönelim.

Sine keman yapılırken ne yapılacak ağaç zorlanır ne de Usta zorlanır. Daha işin başında ağaç Ustaya, Usta ağaca uyum içinde görünür. Öyle hıza, planyaya gerek görülmez. Bir keser, bir bıçkı, bir oygu demiri delik delmek için bir de ince bir şiş bulundu mu iş tamamdır.

Keman yapılacak ağaç 61 cm uzunluğunda, 10,5 cm eninde, 5,5 cm kalınlığında oldumu yeter. Kemanın teknesinin uzunluğu 31 cm, eni 10,5 cm, derinliği ise 5 cm, sap yapılacak bölüm 30 cm olarak düşünülmelidir. Sap olarak düşünülen bölümün 13 cm si burguluk, 17 cm.si de sap olarak düşünülmelidir. Burguluk 4,5 cm eninde, 13 cm uzunluğunda, 3,5 cm derinliğinde, sap ise 2,5 cm eninde, 3 cm derinliğinde yapılıyor. Sap üzerinde 3 cm eninde, 4 mm kalınlığında, 2 cm uzunluğunda bir sap üzeri aparatı vardır. Eşik tel takım yerinden 14. noktaya yerleştirilir, Eşik altında can direği vardır. Eşikten tel takım yerine doğru göğüs üzerinde iki taneden oluşan ses deliği vardır. Tel takım yeri özel ve güzel bir şekilde en sona bağlanmıştır.

SONUÇ

Veli Ustanın kemanına benzeyen keman Ali Rıza Yalğın'ın Cenupta Türkmen Çalgıları kitabının 34. sayfasında yaylı çalgılar bölümündeki 3 numaralı keman'a benziyor. (Adana Etnografya Müzesine gidilip, inceleme yapılacaktı, müze tamirde olduğundan bir türlü izin alınamadı.)

1. Uluslar Arası Tarihte Anadolu Müziği ve çalgıları sempozyumu kitabının 33. sayfasında Etem Ruhi Üngör “Türklerde Çalgılar” makalesinin Hızır Ağa listesinin 3 numarasında sine keman ve yayı olarak listeye almıştır. Aynı makalenin 57. sayfasında Etem Ruhi Üngör’ün koleksiyonunun 3. sırasında sine keman, Dr Suphi Ezgi’ye aittir denerek bu kemanımızın varlığını belirtmektedir.

Mahmut Ragıp Gazi Mihal’in Asya Ve Anadolu Kaynaklarında İkliğ kitabının 38-47. sayfalarına sine kemana alarak işlemiştir.

Laurence Picken, Folk Musical Instruments Of Turkey isimli eserinin 337-339. sayfalarında sine kemana yer vermiştir.

“Sine keman göğse dayanarak çalındığı için bu adla anılmaktadır.”¹⁶³

Rauf Yekta Bey’in İstanbul Devlet Konservatuarına bir tanesini koyduğu yazılı belgeler var.

Yine İstanbul’da bir Mevlevi tekkesinde bir tanesinin varlığını İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim üyesi Kadir Verim yerinde belirlemiştir.

Bu özel yapımlı kemana Veli Karabacak göğsüne dayayarak çalmaktadır. Güzel de bir görünümü vardır. Neden **SİNE KEMAN OLMASIN?. Sine keman işte bu. Size sine kemana anlatarak tanıyım. Veli Karabacak’ın Sine kemana dıştan nehir kayığına benziyor. Alt tarafı düz, kendi uzunluğuna göre orantılı bir boyu var. Boyuna göre boynu da orantılı. Sağlam, dayanıklı güzel bir görünüm, yapı bakımından da çok sağlamdır. Özel bir ağaçtan (Kızıl ardıçtan) oyularak yapılırken, sap ta aynı ağaçtan çıkarılıyor.**

KAYNAK KİŞİLER

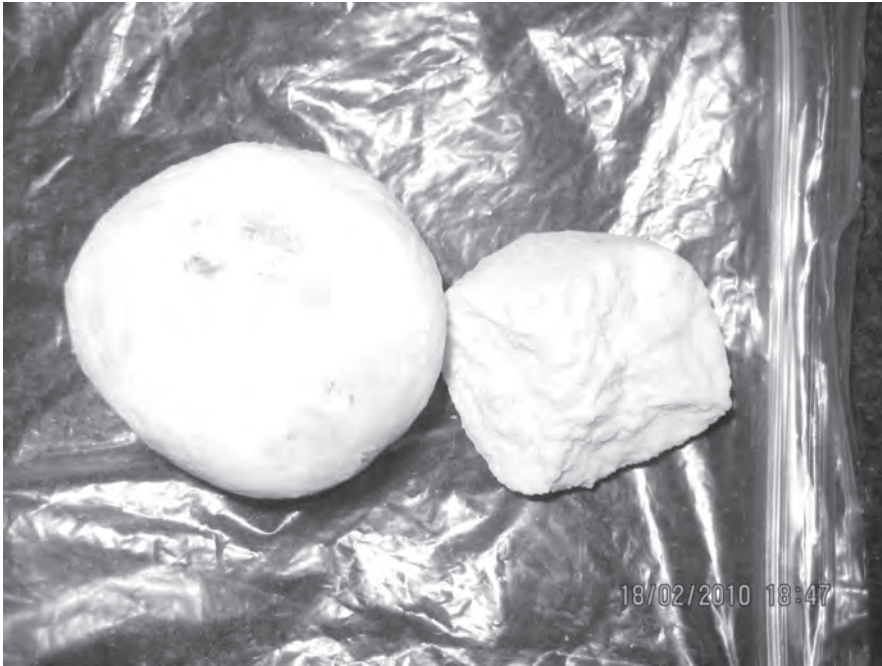
1. Veli KARABACAK
2. Tülin DEĞİRMENCİ
3. Beste ESEN
4. Uğur ÖZEK
5. Çetin KORUK
6. Oğuzhan ORHAN
7. Ruşen COŞKUN
8. Gaye ATILLA
9. Fahri YILDIRIM
10. Mehmet Ali KARABACAK

¹⁶³ Laurence Picken-Folk Musical Instruments of Turkey, Oxford University, 1975.

V. BÖLÜM TEKE YÖRESİ BURDUR YEMEKLERİ

İnsanımızı, insanımızın ürettiği bütün değerlerini dar bir çerçeveye oturtmak bütün olaylara dar açıdan baktırır. Bin yıllardır dilimizde Türkçemiz, telimizde türkülerimiz, kilimimizde renklerimiz, yangışlarımız, tenceremizde tavamızda yemeklerimiz o eski tadıyla, o eski konumuyla bizimlidir.

A- KEŞ

KAYNAK KİŞİ

Adı...Şevike

Soyadı... Akay

İli...Burdur

Köyü...Mürseller

Doğum1948

Oğlum burnundaki bir sorundan dolayı amaliyet olduğundan hastanede bir koğuştta diğer hastalarla birlikte yatıyordu. Oğlumu ziyaret ederken diğer hastaları da ziyaret ediyorduk. Bu arada siz nerelisiniz soruları da geliyordu. Ben oğ-

lumu bekliyorum, öbürü kocasına bakıyor, öbürü damadına bakıyordu. Doktorun gelmeyeceği saatlerde de evden getirilen yiyecekler çabuk çabuk bitiriliyordu. Yiyeceklerin içinde beyaz yuvarlak toplar da vardı.

— O yemekte olduğunuz beyaz yuvarlak yiyecekler nedir?

— Hakikaten bilmiyor musun? Bizimle kafa mı buluyorsun dendi?

— Bu dediğimize ne hakkım var ki? Bütün samimiyetimle öğrenmek istiyorum.

— Ne yapceng? Tam o sırada gardiyan olan oğlu içeriye giriverdi. Bizimde konuşma yarıda kaldı.

— Baksana oğlum hoca keşin ne olduğunu bilmiyor dedi ana. Hocayı tanıdım.

Yazacaktır.

— Yeğenim, adını biliyordum da kendisini hiç mi hiç görmemiştim, onu da anag gösterdi. Gardiyan bey, anag anlatsın, ben notumu alayım, sonra da bir güzel yazayım.

— Hocam neden olmasın. Kültürümüze biz de hizmet etmiş oluruz. Şevike Hanım kendi kendisine söyleniyordu: Ne va bunu bilmeyecek. O güzel Burdur ağzı ile konuşan hanım, can kulağı ile beni dinlemeye hazırды.

— Şevike hanım, Ustasını bulmuşken, şu keş yapmayı güzelce bir anlat, ben de notlarımı alayım. Uzun uzun anlat.

— Tabî ki.Süt, sığır veya başka bir süt veren hayvandan sağılır. Temiz bir bez keseden süzülür. Bakır, plastik, alüminyum leğenlere doldurulur. Evin güneş gören penceresinin önüne konur. Toz toprak dolmaması için üzeri ince bir дастarla örtülür. Süt burada havanın sıcaklığına soğukluğuna göre 3-4-5 gün bekler. Bu bekleme süresinde süt kesilir. Tabaka tabaka olur, en üste yağ tabakası, onun altında katı kesik süt tabakası, onun altında su tabakası. Öncelikle kaymakla süt keşiği bölümünü birbirine karıştırmadan yağlar alınır. İkinci tabakada keş olacak, katılaşmaya hazır bölüm bulunur. Bu bölüm, süzdürmek için bez bir keseye doldurulur. Düzgün temiz bir yere koyarak üzerine taş konur. Burada beklemeye alınır. Süzerek bekleyen keş maddemiz burada sertleşir. Sertleşen kesik madde bir leğene doldurulur. Tıpkı ekmek hamuru olacak unun tuzlandığı gibi tuzlanır. Tuzlama bittikten sonra leğende bu kesik süt yoğrulur. Yoğrulma kesikten yağ çıkıncaya kadar devam edilir. Yoğrulma işi bitince, yufka bezesi şeklinde bezeler yapılır. Bu bezeler orta büyüklükte bir portakal kadar olur. Bu bezeler güneşe konur. Toz ve si-nekten korumak için de üzeri yine ince bir tülbentle örtülür. İyice kuruması beklenir. Kuruyan keşler doğal ortamında yani kilerde altı ay bozulmadan bekler. Soğuk

ortamda bir yıl dayanır. Bir taraftan da tüketilir. Bak bu gördüklerin sekiz ay oldu.

Keş biz köylüler için iyi olur, yabana, yazıya giderken ekmeğin yanında katık olur. Taşınması kolaydır. Dağda ovada, torbada, heybede taşınırken bozulmaz. Kışın, baharın, yazın kolayca taşınır, tüketilir. Sene bişe daha diyeyim: Keşden çok güzel yummaç yapılır.

B- HÖŞMERİM

Bizim buralarda sütümüz hoşmerim yapılarak da tüketilir. Höşmerim bir yerde zengin yiyeceği sayılır. Höşmerim sade olarak tüketildiği gibi sebze yemeklerine konarak ta tüketilir.

Keş yapılacak sütün üzerinden öncelikle beklemiş kaymak tabakası alınmıştı. Bu kaymak tabakası öylece tüketilmez, çünkü ekşimiş durumdadır. Ekşiyen kaymağın tüketilmesi için hoşmerim yapılması da gerekir.

Höşmerimin katı maddesinin çok olması istendiğinde yağlı süt ayrıca kestirilir. Kesilensüt bir kesede süzdürülür, su oranı düşünce hoşmerim olacak kaymağın içine konur. Böylece katı maddesi ayarlı, yağ oranı ayarlı hoşmerim yapılmış olur.

Höşmerim yapılacak kaymak bir tencereye doldurulur. Öncelikle tuzlanır. Tuzlanmayan kaymaktan hoşmerim yapmak çok zordur. Çoğunlukta da yapılmaz. Tuzlanan kaymak biraz bekletildikten sonra ocağa konur kaymak yavaş yavaş ısınırken bir taraftan da karıştırılır. Isı arttıkça kaymak kaynamaya başlar. Kaynamakta olan kaymak durmadan karıştırılır. Eğer karıştırılmazsa tencerenin dibi yapışarak yanar. Öbür taraftan hoşmerimin her tarafı aynı ayarda pişmez. Kaymak ısı aldıkça, karıştırıldıkça yavaş yavaş kıvamını alır. Höşmerimin kıvamında piştiğini anlamak için renk olarak sarı olması gerekir. Fazla kaynatılan ve pişirilen hoşmerim siyah olur. Görünüm kötü olur.

Höşmerim sade olarak tüketildiği gibi yumurta ile pişirilerek de çok güzel ve çabuk bir yemek olur. Höşmerimle, doğranmış taze soğan karıştırılarak kavrulursa daha tatlı bir sebze yemeği daha elde edilir.

KAYNAK KİŞİLER

Sultan Özdemir (İnan oğlu) 1945

Fidan Özdemir (Ekinci)1947

C- ÇÖKELEK

Çökelek adından da anlaşılacağı gibi dibe doğru çökmekten isim alsa gerekir.

Çökelek: is. 1. Yağı alınmış süt veya yoğurdun kaynatılmasıyla elde edilen katık, kesik, ekşimik. Türkçe sözlüğümüz böyle alıyor. Derleme sözlüğümüz ise “çökelek (çekelik) diye almış ve başka anlamlarını vermiştir.

Derleme sözlüğümüzün 12. cildinin ek-1 4480 sayfasında:

ÇÖKÜLÜK – Ayranın kaynatılmasıyla elde edilen yiyecek.(Beşikdüzü, Vakfıkebir,Tr.) Demek ki Teke yöresi bu yiyeceğini derleme sözlüğüne verememiş.

ÇÖKELEK: Artık Anadolu’ya bahar gelmiş, oğlaklar, kuzular, buzağılar ota yapışır olmuşlardır. Eh, sütler memelerden sağılmaya başlanmalıdır. Baharın çayırı çimeni ile çoğalan sütler bakır bakır sağılır, kazanlara doldurulur. Bu baharın, yazın bir de kışı vardır. Kışın da tencereleri ocakta kaynatmak için yağ lazımdır. Yağı alınacak sütler pişirilir. Maya atılacak ısı derecesine inince mayalanır. Mayalanan süt yoğurt olur. Soğuyan yoğurtlar bir kesede toplanır. Bu kese eve yakın bir ardıcın kuzey tarafına bağlanır. Hayvanların yememesi için çığlarla çevrilir. Çığlar en az üç kat olmalıdır. Keseler un çuvalı büyüklüğündedir. Ağızları bir çöp bir tarafa, bir çöp te öbür tarafa gerili. Yoğurdun ağzı açık dursun ki süzme ve koyulaşma çok olsun. Yoğurdun içine toz ve böceklerin girmemesi için sağlam ve temiz bir bez bağlanır. Tüketimden artan yoğurt günlerce burada biriktirilir. Bu yağlı yoğurdun biriktirilmesidir. Makineler aracılığı ile yağı alınan yoğurtlar da bu yöntemle biriktirilir. Biriktirilen yoğurtla yoğurt çuvalları dolmuştur. Bahar yoğurtları artık çökelek yapılmalıdır.

Çökelek yapmak için öncelikle büyük bir kazan lazımdır. Çuvallarda biriktirilen yoğurtlar ağaç veya su kabağından yapılan susaklarla kazana boşaltılır. Kazanın içindeki yoğurda belli bir oranda su ilave edilerek sulandırılır. Bu sulandırılma koyu bir ayran kıvamında olmalıdır. Ayran kıvamındaki yoğurdumuzun altını yakarız. Çok fazla harlı bir ateş olmamalı. Fazla ateş kazanın dibini yakar, çökelek yanık kokar. Ara sıra kaynamakta olan çökeleşimizi karıştıralım ki dibi tutmasın. Çökeleşimiz yavaş yavaş kaynar. Katı madde oluşarak dibe doğru çöker. Su kısmı üstte kalır. Çökeleşin suyu durulunca yeterli kaynama oluşmuştur. İşte o zaman yoğurt boşalttığımız çuvala, kaynayarak çökeleşe dönüşen sulu çökeleşini boşaltırız. Birkaç gün sonra suyu süzülünce çökelek yenme aşamasına gelir. Çökelek çuvaldan çıkarılmadan 8-10 gün bekletilir. Bu bekleme sırasında çökeleşimiz gerekli fermente oluşumuna ulaşır. Tadına bakarak ayarlanır. Belli bir tada ve kıvama ulaşan çökeleşimiz önceden hazırlanan deriye basılmak için hazırlanır. Öncelikle tuzu koyulur. İsteyen kekik, çörekotu, nane, gibi otları katarak çökeleşin daha kokulu,

daha tatlı, daha gösterişli olmasını sağlar.

Çökelek tepilecek derinin arka bacak yanı ustaca bağlanır. Derinin boyun tarafından çökelek doldurulur. Bir depki (soku) ağacı ile çökelek derinin içine sıkıca yerleştirilir. Öyle sıkı tepilmeli ki hava alarak çökelek bozulmamalı. Deriye doldurulmuş, ağzı bir sırimla bağlanmış, altına keven veya meşe dalları konmuş çökelegimiz kışa bırakılmaya hazırdır.

Ç- EKMEK MAYASI HAZIRLANMASI

KAYNAK KİŞİ:

Adı.....:Yaşar

Soyadı.....;Demir

Doğum yeri:Eğneş (Çallica)

Doğum Tarihi.....:1934

Baba adı.....:Halil İbrahim

Eşi Mehmet

ARAÇ VE GEREÇLER:

—Sürtme taşı

—Nohut tohumu

—Tencere

—Su

—Ateş

—Örtü bezi

YAPILIŞ:

Bir miktar nohut tohumu taşın üzerine konarak sürtülür. Bir tencereye su doldurularak ocakta iyice kaynatılır. Kaynamakta olan suyun içine sürttüğümüz nohut konur. Fazla kaynamadan ocaktan indirilir. Üzeri bir bezle örtülür ve bir kenara konur. Kaynamış nohut eriyiği bir gün bekletilir. Bekleyen bu nohut su karışımı maya adayımız,kokmaya kabarmaya başlar. Koku, mayamsı bir kokudur. İşte mayamız olmuştur. Rahat rahat bu mayamızı unumuzla karıştırarak unumuzu mayalarız. Un mayalamak için bir leğen elenmiş una, bir tas maya yeterlidir.

Yaptığımız bu mayadan komşularımıza da vermek adettendir.Öyle her zaman maya yapıp durulmaz. Mayaladığımız hamurdan bir topak mayalanmış hamurunun içinde saklanır ve bir dahaki mayalanma işinde maya olarak kullanılır.

D- PEYNİR MAYASI HAZIRLANMASI

KAYNAK KİŞİ:

Adı.....: Esmâ

Soyadı...:Koç

Baba adı...:Osman

Ana ardı ...:Zeynep

Doğum yeri : Keçiöorlu

Doğum tarihi: 1920

Aşiret.....:Sarıkeçili

Köy.....:Karakent

ARAÇ VE GEREÇLER:

—Sukabağı

—Oğlak sarkanağı (kursağı)

—Yoğurt suyu

—şap

—Üzüm

—Şeker

—Buğday

YAPILIŞ:

Yörük kızı Koca Esmâ maya yapmak için öncelikle maya kabağını hazırlamakla işe başladı. “Bizim bahçelerde eğri boyunlu eğri boyunlu su kabakları olur; o kabaklar erince eğri boynunu yuvarlak yerine yakın keseriz. Kabağın içindeki tohumlar ve tohum askılıkları bir çöp yardımı ile çıkarılır. Kabak yıkanır. Biz kabağımızın güzel olması için kabak boynuna boncuk dizisi takardık.

Taze bir oğlağımız öldüğünde onun kursağını (sarkanağını) kuruturduk. Har zaman taze oğlak bulunmaz. Sarkanağı çadırın bir yerine asardık o her zaman hazır dururdu. Peynir mayası yapacağımızda öncelikle yoğurt çalarız. Bu yoğurdun suyunu kabağın içine doldururuz. Kabağımız dolmazsa bir defa daha yoğurt çalar o yoğurdun da suyunu kabağa doldururuz. Sarkanağı bir ipe bağlayarak yoğurt suyu ile dolu kabağın içine sarkıtırız. Bir miktar şap, bir avuç kadar üzüm, dört kaşık kadar şeker, üç dört kaşık buğdayı kabağın içine koyarız, bir hafta on gün sonra peynir mayamız hazır olur. Mayamız oluşunca ağzını mısır koçanı ile tıklarız. Maya kabağımız büyük olduğundan yakın zamanda bitmez. Hani maya kabağıdır bu karı derler ya, bu kabaktan kinayedir.”

E- YOĞURT MAYASI

Yoğurt mayası hazırlamak için yine oğlak sarkanağı kullanırız. Bu sarkanağı Hıdır- (Hızır) İlyas günü bahar suyu ile ıslatırız sarkanak birkaç gün suda bekler bu sudan alır yoğurt yaparız

Anamın, baharın çimlerin üzerinde oluşan yağmur damlacıklarından toplayarak damızlık yaptığını gördüm. O yoğurt pek tatlı oluyor.

F- LEĞEN KÖMBESİ (GÖMBESİ)

KAYNAK KİŞİ:

Adı.....: Yaşar

Soyadı.....: Demir

Doğum yeri.....: Eğneş (Çallıca)

Doğum tarihi... : 1934

Baba adı.....:Hali İbrahim

Eşi: Mehmet

HAŞAŞLI GÖMBE YAPMAK İÇİN:

GEREÇLER:

—Un

—Tuz

—Su

—Maya

—Haşaş ezmesi

—Az miktarda yağ

—Tezek

—Ateş

ARAÇLAR;

—Leğen

—Saç

—Ocak ısırganı

—Maşa

KÖMBENİN YAPILIŞI:

Öncelikle unumuzu eleriz. Elenen unun üzerine yeteri kadar tuz serpilir. Hamurun mayalanması için bir tas da maya konur. Ilıcak bir su ile unumuz güzelce karılır. Hamur ne sert ne de fazla cıvık olmalıdır. Karılan hamurun üzeri örtülerek bir kenarda mayalanması beklenir. 2-3 saat içinde hamurumuz mayalanmış olur.

Hamurun mayalandığını anlamak için bir topak hamur koparılır, hamur gözenek gözenek olduysa, ekşimsi ekşimsi kokuyorsa hamurumuz mayalanmıştır.

Mayalanan hamurumuzdan yumruk kadar bir hamur bölerek leğenin boş yerinde veya senidimizde bazlama ekmeğinden ince olmak şartı ile hamur yazılır. Yazılan hamurumuzun üzerine ezilmiş haşaş konur. Haşası konan hamur toplanarak topak haline getirilir. Pişirme leğenimizin aldığı kadar gömbelik hazırlanır. Bir taraftan da pişirecek ocağımız yakılır, Bu ocak odun ocağı olmaz. Ocak tezek ocağı olmalıdır. Tezek ocağı yanıp büyüyünce ortası eşilir, leğene konan gömbeliklerin ağzı saç ile kapatılarak eşilmiş ocağa konur; sacın üzerine de yanmakta olan tezeklerle örtülür. Belli bir süre sonra gömbelerimiz pişmiş olur

Leğenimiz ocaktan alınarak pişen gömbeler çıkarılır. Sıcak sıcak oğlumuzla kızımızla yeriz. Bek tatlı olur.

G- AKITMA

MALZEMELER

- 1- Bir litre süt
- 2- İkiyüz gram kadar buğday unu
- 3- Bir fiske tuz

ARAÇLAR

- 1-Süt ile unu karıştırarak bir kap,
- 2-Karıştırmak için bir kaşık
- 3-Akıtmanın pişirilmesi için bir saç
- 4-Çöreklerin çevrimlisi için döndürgeç

Teke yöresinde bu kadar gezmeme sebep arayacak olursak gezme görme, tanıma, tanışma, Yörüklerle içli dışlı olma isteğimdir. Motosikletimle bu seferki yolculuğum Kaş'ın Karadağ köyüne olacaktı. Çavdır pazarında tanıştığım bir köylü beni köyüne davet etmişti.

Yol iki yerden aynı yere varıyordu. Ben kestirimden gitmeyi tercih ettim. Gölhisar, Çavdır, Söğüt üzerinden Öküzgözü yolundan Elmalı altından Arifler yol ayırımından sağa Yazır üzerinden Karadağ'a varırdım. Yolumuz uzak olduğundan yol üzerinde lokanta fırın olmadığından yememiz içmemiz evlerden oluyordu. Yörük Mustafa Amcanın evindeydik.

—Hanım bu oğlan uzun yoldan geliyor acıkmıştır. Yaz günü olunca yemek pişirilen yer dışarıda idi biz oraya ocaklık deriz

—Mustafa sen ocağı otarı ver.

—Olur. Ben olanı biteni seyir ediyordum. Ayşe Teyze eleğe az bir un koyarak hemencecik eleyiverdi. Ocak çoktan yakılmıştı. Tek saplı bir dığana süt dolduruldu. Süt hafifçe ısıtıldı. Ve ocaktan indirildi. Ocağa hemen saç vuruldu. Saç ocakta kızarken hafifçe ısıtılan sütün içine belli bir oranda buğday unu ince ince katılarak karıştırıldı. Karışım bulamaç kıvamına gelince, ocakta ısınmakta olan sacın üzerine küçük bir çörek büyüklüğünde döküldü. Biraz sonra pişmekte olan çörek çevrildi. Tekrar çevrildi iyi piştiği anlaşıncaya çörek sacın üzerinden alındı. Bir daha, bir daha derken hepimize yetecek kadar çörek pişmişti. Bir taraftan da Ayşe Ana yufka ekmeklerini su ile ıslatarak yenecek hale getirmişti. Tabi Mustafa Amca da ayran yapmıştı. Ben hala gözlemde kalıyordum. Misafirdim ya?

H- ARABAŞI-ARA-BAŞI

Yemek ailenin günlük beslenmesi için her gün yenmesi gereken bir iş olarak düşünülür ve uygulanır. Zaman, mevsim, ortam neyi getirirse onu pişirir annelerimiz. Yoğurt ayran, bulgur pilavı, ot yemekleri, sebze yemekleri hep yenecek yemeklerdir.

Arabaşı ise en çok av mevsimi açılınca ya da horozlar iyice beslenilince pişirilir.

Diğer bir deyişle kar kapıyı çalınca daha güzel olur. İşte o zaman arabaşı yemekleri hemen hemen her evde pişirilir.

Yemeğin ölçüleri ailenin sayısına göre ayarlanır.

Un ,

Su

Tuz,

Domates veya biber salçası

Yağ

Acı biber

Tavuk, tavşan, horoz, kaz eti

PIŞİRİLME AŞAMALARI

A-Tavuşun pişirilip didilmesi

B-Çorba hamurunun hazırlanması

C-Çorbanın hazırlanması

A

Yolunmuş temizlenmiş tavuk su doldurulan bir tencereye konarak iyice pişirilir. Pişme zamanı tavuk etinin el ile didilmesinden anlaşılır. Tavuk didilerek kemiklerinden ayrılır.

B

Çorba hamuru için yeteri kadar un soğuk suyun içine koyarak karıştırılır. Bulamaç haline getirilir. Bir taraftan da yeteri kadar su bir tencerede kaynatılır. Bulamacın top top olmaması için bir elekten, kaynamakta olan suyun içine geçirilir. Eğer topalcuk oluşursa topalcuklar ezilir. Bulamaç koyulaşmaya başlar, koyulaşan hamur bir tepsiye dökülür. Bu pişen çorbanın hamurudur.

C

Çorbayı hazırlamak için yeterince un, tuz, yağ, konarak bir tavada un pembeleşinceye kadar kavrulur. Pembeleşen unun içine 2 kepçe biber salçası, iki kepçe domates salçası konur. Kavurmaya devam edilir. Kavurma devam ederken tavuğun suyu çorbanın içine ilave edilir. Tavuk suyu ile kavrulmuş un kaynamaya başlayınca didilmiş tavuk etleri de ilave edilir. Bu karışım bir süre kaynatılır. Pişen çorba, tabaklara veya kâselere konarak hamurla beraber servis yapılır. Hamur tepsiye konarak da ortada tüketilebilir.

I- AK KATIK

Baharla beraber süt fiyatları düşüşe geçer işte o zaman üretici sızlanmaya başlar.

-Sütler de para etmiyor.

-Gız, Aşa anamgil çökelek eder, akça katık yapar saklardı.

-He gız.

-Bizler unuttuk onları. Ben her zaman olduğu gibi dinlemede idim. Yanlarına yanaşarak sohbete katılmak istedim ama analardan birisi huysuzlaştı. Ben konuyu dağıtmadan şakaya boğarak almak istediğimi almaya çalışıyordum. Kim olduğumu amacımın ne olduğunu anlattım. O huysuzlanan hariç diğerleri içlerine beni de aldılar. Ben şakayı patlattım. Senin kilon bir kuruş olsa ben yine de alıcı değilim. Tersleşmene sertleşmene gerek yok. Ben art niyetli öylesi biri değilim. Sustu ve diğerlerinin yardımı ile anlatmaya başladı:

Ninem diye söze başladı. “Ninem çok akıllı bir kadındı. Bütün yemekleri çok güzel yapardı. Göz ucu ile beni kontrol etmekten geri kalmıyordu. Özellikle süttten

yapılan akça katık, çökelek, keş, kuru yoğurdu çok güzel yapardı. Ben ortalığı germemeye dikkat ederek akça katığın yapılışına konuyu sürükledim.

Akça katık etmek için süt, inek koyun veya keçilerden sağılır. Sağılan süt bez bir kesede süzülür. Süt güzelce pişirilir. Pişen süt vücut sıcaklığına yakın 40–42 derece civarına bir ısıya indiğinde mayalanır. Üzeri örtülür. Sütümüz yoğurt olmuştur. Yoğurdumuzu soğutmak için bir kenara kaldırırız. Soğuyan yoğurdumuzu bez bir keseye katarak süzülmesini sağlarız. Keseye koyulan yoğurt bir taraftan suyunu atarken bir taraftan tatlanır. Belli bir kıvama gelen yoğurt kokulanmaya hazırdır.

KOKULANMA

Ak katığı –Akça katığı kokulamak için iki yol vardır.

1- Karanfilleme

2- Kekikleme ve biberleme

Karanfilleme

Akça katığımızı karanfil ile kokulandırmak istiyorsak iki yöntemden birisini tercih etmemiz gerekir. Karanfili suda kaynatarak, sürtüp un haline getirerek katığımızın içine karıştırarak karanfilleme yapılmış olur.

Kekikleme- biberleme

Yazdan toplanan saklanan kekik elle veya bir inceltici ile un haline getirilir. Kekikle beraber çok fazla olmadan akça katık kekiklenir.

Kokulandırılan akça katık bir gün güneşlendirildikten sonra önceden suya ıslayıp yumuşattığımız işkembenin içine doldurulur. İşkembenin içinde hava kalmasına dikkat edilir. Sıkıca tepilir. Tepilen sıkıştırılan karın (işkembe) dağlardan kesilip getirilen karın keveni denen bir kevenin üstüne bırakılır. Suyun akması, havalandırılması sağlanır. Akça katık doldurulmuş işkembemiz güneş görmeyen loş ışıklı, serin bir yere konur. Kışa doğru, bahara doğru katığımız yemeye hazır demektir.

İ- PEKMEZ

Adı... Fatmana

Soyadı... Köse

Doğ ta... 1943

Köyü... Sülemiş

Üzümler taze taze yendikten sonra iyice olgunlaşırlar, bu olgunluğu Anadolu'nun toprağından, havasından, suyundan, güneşinden alır. Üzümler yenirken bir yerde de vatan toprağı yenir. Olgunlaşması beklenen üzümler çoktan olgunlaşmıştır. Artık gel beni topla demektedir. İşte o zaman bağ bozumu başlayacaktır Evde seleler, küfeler, sepetler, plastik leğenler, kovalar derilir toplanırlar. Doğruca üzüm bağına varılır. Evde kim varsa üzüm omcalarının başındadır. Omcalar hırpalanmamalıdır. Dallarına zarar verilmemelidir. Salkımlar bıçak veya bağ makasları ile kesilip alınmalıdır. Kesilen üzümler sıdırılmadan, ezilmeden selelere sepetlere toplanmalıdır. Gün eğilmiş, akşam yaklaşmıştır. Evde de yapılacak çok iş vardır. Doldurulan seleler taşıma araçlarına yüklenir. Eve çoktan gelinmiştir. Üzümlerin sıkılması için ayrılan yere indirilir. Evin diğer öncelikli işleri yapılır. Üzümlerin biraz daha olgunlaşması beklenir. Bekleyen üzümlerin kabukları incelik, tane içindeki katı ve sıvı maddeler iyice olgunlaşırlar.

Üzüm sıkılan yere yerine göre şarakma, fıtı, üzüm sıkma yeri gibi isimler verilmektedir. Üzüm sıkılacak yer kişinin bulabildiği malzemeye bağlıdır. Betondan, tahtadan, demirden, yapılabilir. Kişinin üzüm çokluğuna göre üzüm sıkma yeri büyük veya küçük yapılabilir. Orta ölçekli bir fıtı 150 cm uzunluğunda, 100 cm genişliğinde, 75 cm yüksekliğinde olur. Bu üzüm ezme yeri yerin bulunduğu eğimden, yükseklikten yararlanarak alt alta üç ayrı havuz şeklinde de yapılır. Birinci havuza en iyi en kaliteli üzümler sıkılırlar. İkinci havuza daha kalitesiz üzümler sıkılırlar. İkinci kalite üzümlerden pekmez yapılır. Fıtaya doldurulan üzümler ayağa plastik temiz bir çizme giyilerek çignene çignene ezilir. Ezilen üzüm suları havuzlarda veya kazanlarda toplanır. Üzüm sularının kalite kısmından şarap yapılmayacaksa bütün sular pekmez yapılmak için ayrılır. Kazanlara doldurulan üzüm suları dinlendirilir. Kazanlarda dinlendirilen bu üzüm suları önceden hazırlana pekmez toprağı ile topraklanır.

Pekmez Kaynatma ocağı ve tavası

-Fatmana hanım. üzüm şirasına koyduğunuz toprak nereden getiriliyor nasıl hazırlıyorsunuz?

-O toprak buralarda bulunmaz .Ta Bucak, Çeltikçi tarafları bile lazım olacak toprağıta Burdur yanından getirirler.

-Bu toprağı aldığınız topraklık nerede bana tarif edebilirmisin.

-Bak hoca Burdur'dan Antalya'ya giderken çevre yoluna girince, eski domuz çiftliğinin üstünde bir yerlerde. Tepelere doğru tırmanacaksın. Tepede toprak alınan yerler bellidir.

-Bir aralık bu toprağı incelerim ben.

-Ben toprağı nasıl hazırladığımızı anlatayım, sen araştırmayı sonra yaparsın: Birkaç arkadaş Burdur'a gideriz, topraklıktan toprağı çuvallara doldurur getiririz. Getirdiğimiz toprağı incelmesi ve toz haline gelmesi için sopalarla döverek inceltiriz. Toprağımız ince pudra şeklindedir. Toprağın içindeki ufak tefek taş ve sert maddeleri kalburla eleyerek dışarı atarız. Toprağımız üzüm şırasına atılacak şekildedir. Kazana biriktirilen üzüm şırasını 50 litre olarak düşünürüz. Bu 50 litrelik üzüm suyuna iki çömlek toprak koyarız.

-50 litrelik şıraya, kg cinsinden, ne kadar toprak attığınızı söyleyebilir misin?

-Söylerim söylerim. Ben bir zaman üşenmedim tartmıştım. 50 litre şıraya 8 kg toprak atılır. Bu toprağın da atılma yöntemi vardır. Şıranın üzerine hazırladığın toprağı yemeğe tuz atar gibi atarsın. Şıra topraklanmış olur. Toprak atılan üzüm suyu iyice karıştırılır. Topraklanan ve karıştırılan şıra akşamdan saba kadar dinlenmeye bırakılır. Toprakla dinlenen şıra ikinci bir kazana aktarılır. Böylece şıra topraktan ayrılmış olur. İkinci kazan ocağa yakın bir yerdedir. Önceden hazırlanan ocağa geniş bir tava (Üzüm tavası) konarak altı yakılır ve şıra ısıtmaya başlanır. Tavanın altı harlı bir şekilde yakılır. Bu şekilde iki saat kadar kaynatılır. Diğer bir ocakta daha geniş bir tavaya kaynamakta olan şırayı aktarırız. Kaynatma işi ne devam ederiz. Kaynayan pekmez ara sıra taşacak oluru. taşmayı önlemek için pekmez ilistiri ile pekmezi havaya kaldırarak savururuz. Hem taşmayı önleriz, hem de pekmezin içindeki suyu buharlaştırırız. Zaman zaman pekmezin kıvamına ve tadına bakarız. Kıvam ve tad istenen seviyeye gelince kaynatma işi bitirilir. Pekmezimiz kaynatılmış olur.

-Fatmana Hanım o toprağı niçin şıraya katıyorsunuz?

-O toprak katılmazsa pekmez kekiremsi olur. Pekmez tatlanmaz. İllaki o toprak katılacak

TOPRAKLIĞA YOLCULUK

Dikkatimi çekmişti, şıraya katılan bu toprak nasıl bir topraktı? Özelliği ne idi? Bu toprağın içinde ne vardı da köylüler şıranın içine bu toprağı koyuyorlardı. Tatlı, sakın bir Burdur sonbaharında Bucak dolmuşlarına binerek tarif edilen eski domuz çiftliğinin yanında indim. Bir tek ev vardı yolumun üzerinde. Bir ana çevre temiz-

liği yaparak kurumuş otları yakıyordu. Kendisine topraklığın nerede olduğunu sordum.

-Daa yukarıda. Git git yolunga gelir. Tarif edildiği gibi yavaş yavaş yukarılara tırmandım. Burdur'un bu tarafında çok güzel çam ağaçları yetiştirmişler. Yukarılara tırmandıkça toprak alınan yerleri buldum. Kömür ocakları gibi her taraf kazılmış, yere doğru galeriler açılmıştı. Toprak alınan yerlerin fotoğrafını çektim. En derin galeriye girerek biraz toprak aldım. Poşetimin ağırlaştığını anladım. Yavaş yavaş Burdur yolunu tuttum. Topraklıktan getirdiğim toprak poşetini alarak köy hizmetleri laboratuvarına gittim. Bana yardımcı olunmadı. Bir gün aynı birimde çalışan Jeoloji Mühendisi Hüseyin Tarhan'nın yanına gittim. Öğretmen, öğrenci ileri geri aşağı yukarı konuştuk. Akıştık döküştük.

-Hocam sen rahat ol. İsteddiğin, düşündüğün bütün bilgileri hazırlayacağım. Bir ara uğrar, hem çayımı içer, hem de istediğin bilgileri alırsın.

J- TUTMAÇ

: Kaşgar'lı (Tutmaç) için şöyle diyor: " Türklerin tanınmış bir yemeği. Bu yemek Zülkarneyn'In yaptığı azıklardandır; şöyle yapılmıştır: Zülkarneyn, karanlıktan çıktıktan sonra azıkları azalmış; Zülkarneyn'e açlıktan yakınmışlar, ona (bizi aç tutma) demek olan (bizi tutma aç) diyerek (Yolumuzu aç, biz yurtlarımıza gidelim) gibi sözler söylemişler. Zülkarneyn, bilginlerle konuşmuş, bu yemeği çıkarmışlar, iş bu yemek, bedeni kuvvetlendirir, yüze kırmızılık verir, kolaylıkla sindirilmez. Tutmaç yendikten sonra suyundan da içilir. Türkler bu yemeği gördükten sonra, "Tutmaç" demişler. Aslı "Tutma aç" tır. Yumurtalı hamurdan yapılmış yufka, et, tereyağı ile yapılan güzel bir yemektir. Bulgar dağlarında yaylıyan bütün Yörükler, Bekdik aşiretleri halen yapıyorlar. Bekdik aşiretinde analar, çocuklarına "Ata binip atın sağrısını salındırsın", yani kuvvetli olsun diye tutmaç yedirir. Büyük Türk Hakanı Tuğrul Bey de Türkmen aşiretleri arasında yediği (Tutmaç)ı çok beğenmiş. Mevlana'nın Mesnevisinde "Senin için böyle güzel tutmaç pişirdim. Sen kibirleniyorsun, yemiyorsun... Tutmacın hamurunu istemezsen, suyunu ye, kendine gıda et" deniyor.(Milli Kültürümüz Ve meseleleri- Mehmet Eröz- Sayfa110-111 İstanbul, 1983

Mersin Aydıncık'a Sarı keçili Yörüklerinin göçü için gittiğimde tutmaç-tutmaç-tutma aç isimli bir yemek yapıp yiyeceklerini sordum.

-Biz tutamaçı tanıyoruz ara sıra yapar yeriz dediler. Ayaküstü acelesi olan bir Yörük dedi ki biz cırcık kuşlarını avlarız veya diğer küçük kuşları, temizledikten sonra etine kemiğini güzelce kıyarız. Buğday ununu, ince bulgurla karıştırır güzel-

ce yoğururuz, özleşen bu karışıma tuz, biber ekler tekrar yoğururuz. Küçük küçük parçalara ayırarak kaynamakta olan suyun içine atarız, yağın yanmaması için yeteri kadar yağ da ilave ederiz.

TUTAMAÇ

Buğday unu.....: yeteri kadar

Kuş eti.....: yeteri kadar

Yumurta.....:Yeteri kadar

Tere yağı; Yeteri kadar.

Kaynak Kişiden bu kadar alınmıştır

K- İSPANAK KIZARTMASI

ARAÇLAR

-Tencere

-Kaşık

-salça tabağı

MALZEMELER

-Ispanak

-Tereyağı

-Salça

-Tuz

YAPIM AŞAMASI

Ispanakların kökleri kesildikten sonra güzelce yıkanır, Saplar kesilirken ıspanaklar dağıtılmamalı. Yeteri kadar yağ tencereye konacak. Yağ kadar da salça konacak. Tencerenin tabanının aldığı kadar ıspanaklar tencereye döşenerek kızartılacak. Kızaran ıspanaklar servis tabağına konur. Bu yemek sade yendiği gibi yoğurtla da yenir.

L- YÖRÜK BEYİ YEMEĞİ

ARAÇLAR

-Tencere

-İlistir

-kaşık

-yemek suyu kabı

-ocak

MALZEMEL

- Nohut
- Ergin bal kabağı
- Yeteri kadar soğan
- Bulgur
- Pulbiber

YAPIM AŞAMASI

Öncelikle yarım kg nohut pişirilecek. Suyundan süzülerek nohutlar ayrı tabakta, suyu ayrı tabakta bekletilecek. Bir buçuk iki kg kadar kabak, soyulacak. Soyulan kabaklar küp, küp doğranacak. Üç tane orta boy soğan doğranıp bir tabağa alınacak. Bir su bardağı bulgur hazır edilecek. Tencereye iki, üç kaşık tereyağı konacak. Üzerine doğranmış soğanlar ilave edilecek. Yağ ve soğanların üzerine bir su bardağı bulgur ilave edilecek; soğanlar pembeleşinceye kadar kavrulacak. Kavrulan bu karışıma birazcık pul biber ilave edilecek. Bu karışım bir tabağa çıkarılacak.

Orta derinlikte bir tencereye birinci sıraya bir sıra kabak dōşenecek. Üstüne, ikinci sıraya bir tabaka halinde nohut dōşenecek, üçüncü sıraya bulgur, soğan, biber, yağ karışımından ince bir tabaka dōşenecek. Kabak, nohut, bulgur katmanları oluşturulacak. Malzeme bitince katmanların üzerine çıkacak kadar nohut suyundan ilave edilecek. Orta ateşte pişirilip servis edilir.

M- GUYMAK

ARAÇLAR

- Ağaç kaşık
- Kavurmak için tava
- Orta derecede ocak

MALZEMELER (altı kişilik)

- Kaymak.....; 300gr
- Mısır unu.....:500 gr
- Şeker.....;250 gr
- Süt: Yaklaşık bin litre yada un ve kaymak kavurmasının aldığı kadar

YAPIM AŞAMASI

Tavaya öncelikle kaymak konur. Aynı anda mısır unu da konur. Başlangıçta eling tavanın içinden çekmeden hafif ateşte yavaş yavaş karıştırılır. Karıştırma

hatalı olursa un ve kaymak yanar. Güzel karıştırmak lazımdır. Karıştırma işlemi un ve kaymağın pembe bir renk alıncaya kadar sürdürülür. Pembeleşmiş mısır unu ve kaymağın içine süt gayet yava, yavaş yedire,yedire dökülür. Süt bird6en unun üzerine dökülür ise un topalcuk olu; İyi görünmez. Bu arada ölçüsünde bildirilen şeker aynı yöntemle ilave edilir. Guymağın kıvamı iyi mayalanmış keçi yoğurdu gibi olur. Servis edilir.

KAYNAK KİŞİ

Adı.....;Sultan
Soyadı.....: Özdemir-İnanoğlu
Doğum yeri.....; Kozagaç
Doğum tarihi.....: 1945
Ana adı.....: Hasibe
Baba adı.....: Mustafa
Tahsil.....; İlk okul

N- ETLİ ERİK

KAYNAK KİŞİNİN

Adı:Adile
Soyadı:Demir
Baba Adı:Osman
Ana Adı:Zeynep
Doğum Yeri:İğdeli Köyü
Doğum Tarihi:1946
Çocukluğunu ve gençliğini nerede yaşadı:İğdeli köyünde
Nerede yaşamakta:Burdur Merkez
Okuma yazma durumu:Okuma yazma bilmiyor

YEMEĞİMİZİN MALZEMELERİ

- 1-1kg erik kurusu (kurutulmuş herhangi bir erik)
- 2-Yarım kg kadar et
- 3- Pekmez (yeteri kadar, ağzın tad durumuna göre konacak)
- 4- Bir avuç şeker
- 5- Çok az, bir fiske kadar tuz
- 6- Yeteri kadar su

YAPIM AŞAMASI

Öncelikle erikler bol suyla yıkanacak Yeteri kadar et doğranacak. Tencere yansına kadar su doldurulup ocağa konacak. Tencerye öncelikle etler konacak etler yanın pişmiş olduğunda kaynamakta olan tencereye erikler ilave edilecek. Eğer tencerede su azalmışsa biraz sıcak su ilave edebiliriz. Bu arada da pişmekte olan yemeğimize yeteri kadar pekmez, bir avuç toz şeker ilave edilmeli, Bir fiske tuz unutulmamalı Etler erikler pekmez, şeker, tuz birlikte kaynadıktan sonra pişmiş oldukları kontrol edilmeli. Etlerin piştiğini anlamak için, kaşıkla bir parça et çıkararak didiklemeli; eğer etler parçalanıyorsa yemeğimiz pişmiş demektir. Eriklerin patlarnamasına dikkat edilmeli.

Adile Hanım diyor ki:Şimdi uzak yerlerin sebzesini meyvesini, etini yiyoruz o zamanlarda dağımızın etini,bağımızın eriğini yiyorduk. Sizler de bi deneyin.

O- HAŞAŞ HELVASI

KAYNAK KİŞİ:

Adı.....:Rahime
Soyadı.....;Aksöz
Baba adı.....:Mustafa
Ana adı.....:Hatice
Doğum Yeri.....:Kozluca
Doğum tarihi.....:1940
Okuma yazma.....;İlkokul

KULLANILACAK

ARAÇLAR:

Haşhaş kavurma tavası
Tencere
Sürtme taşı
Çekiç

KULLANILACAK GEREÇLER:

1 kg haşhaş
1 kg üzüm pekmezi
500 gr kendir
500 gr ceviz içi
500 gr temizlenmiş kavrulmuş
buğday

YAPIM AŞAMASI

Bir tencereye 1- 1.5 kg kadar pekmezi koy; yavaş ateşe pekmezli tavayıkoy. Pekmezi çok kaynatma yakarsın. Yavaş yavaş yanan ocakta kaynamaya başlayan pekmezin içine haşaşı (haşgeşi) doldur. Bir taşım kadar kaynayan pekmez ve haşaşın içine kendiri dök birazcık daha kavur, karışımın yanmamasına dikkat et; karışım yavaş yavaş pişerken buğdayı içine dök ve sürekli karıştır; Bu karışım pişerken ve koyulaşırken içine ceviz içini de dök. Karışım koyu bir ağda halini alacaktır; bir taraftan da pişecektir. Bir taraftan da tavaya yapışmaya başlarken katılaşmaya da başlayacaktır. Bu karışımı ocaktan indir.Biraz soğumasını bekle bu arada bir tepsinin içine dök. Soğuyan ve sertleşen ağdaları dövme taşının üzerine koyarak bir çekiçe vura vura ez. Dövme işi bitince ezilen yiyeceği (haşaş ezmesini) tabaklara doldurarak servis edilir.

KAYNAK KİŞİLER:

Gültekin ALTINDAL-Kozluca Belediye Başkanı

Ayşeli ALTINDAL

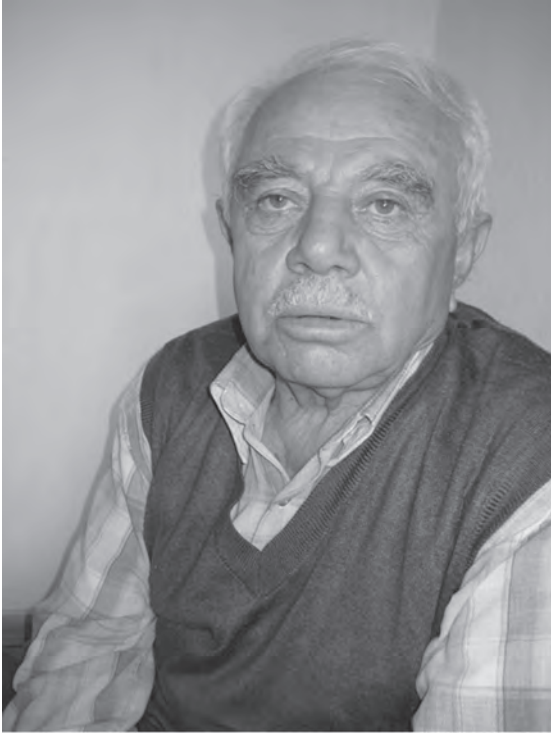
Ömer KAZAN

Emsal KAZAN

VI.BÖLÜM

TEKE YÖRESİ VE BURDUR'DA GEÇMİŞ OLAYLAR VE GÜNÜMÜZDEKİ ETKİLERİ

A-SITMA SAVAŞÇILARI (BURDUR'UN SİNEKÇİLERİ)

“Sizin develerinizi yük mü dert mi çeker. Yokuşuna yokuşuna gidersiniz. Yok mu sizin inişiniz. Çok mu çeker derdiniz. Aaaah ah! Dert mi yoktu bizde. Bir ayrılık, bir ölüm, yokluk yanında, yatağımızda bit, pire, gecemizde sivrisinek, gündüzümüzde karasinek.

Ölet geldi. Yedi kardeşlik. Birimiz kaldı. Bilen mi var neden öldük. Kara terleme, ince ağrı, sebep bu. Ölüm paklık. Ölüm çekmemek. Ya kalırsak

Kış bitmiş, mevsim dönmüş, ortalık ısınmış, oğlaklar, kuzular doğmuş, ağaçlar çiçek açmıştır. Bolluk bereket gelecektir yakında yurdumuza, yuvamıza, obamıza.

Hava ısınmıştır ya, sinekler, bitler, pireler de çoğalmaya başlamıştır. Bir taraftan da keneler sarar hayvanları, insanları. Göçülecektir yaylaya da henüz erken. Sahilin otu bitmemiş, yaylanın otu yetmemiştir. Gündüz olmaya görsün, karasinekler, üvezler, sokucu sinekler sarar develeri inekleri, keçileri, atları. Gece olunca, sivrisinek ordusu saldırısına başlar. İnsanlara, hayvanlara saldırır ha saldırır. Şişirilmeyen yerimiz, emilmeyen damarımız kalmaz. İşte o zaman Yörük “korkar olduk ovanın sineğinden derdinden, yaylanın ayısından kurdundan” der. Yön yaylaya dönmüştür. Göçülecektir yaylaya. Sivrisinekler yemiştir oğlunu kızını. Ateşli bedenler, titreyen oğullar kızlar, karnı şiş şiş çocuklar. İsim de takarlar. Gede Yasefin, Gebeş Ayhan. Bir çıksalar yaylaya, kucaklasalar yaylanın karını, bir taraftan da patır patır yeseler yürekleri soğuyuverir. Ağaç oluklardan akan, çam kokulu, ardıc kokulu sulara dayasalar ağızlarını, içseler, içseler yayla sularını, dertleri, kederleri su gibi akıp gidiverecek

“Yerleş.” Emir büyük yerden. İster öl, ister ol. Neeeeeeeeerede? Nereye gideceksin? Gündüz geceye, yaz kışa dönmüştür. Bin yılların yaşayışı ellerinden kayıp gitmiştir. Yerleşenlere sıcak bir taraftan, sinek bir taraftan, Çanakkale de İngilizler, Fransızlar İzmir de Yunanlılar saldırmışlardır. Dert dert üstüne gelmiştir. “Zafer ırak mı? Aha zafer. Şimdi zamanıdır.” Köylü milletin efendisidir.” Dertleri sorulacak yaraları sarılacaktır. Bütün cephelerde nasıl yendiyse düşmanı, Anadolu insanının veremi, sıtması, sineği, yolu suyu, okulu, elektriği, okuması, yazması, bitirilecektir en kısa zamanda.

Bu köyün üç oğludur Mustafa, Sadullah, Ömer. Asker olmuşlardır. Piyadeden sıhhiye taburuna ayrılmışlardır. Kurs ders derken çabuk bitmiştir çavuşluk kursu. Çavuş olmuşlardır. Göz açıp kapayınca kadar askerlik bitivermiştir. Dönülmüştür köylere. Mustafa, Gönen İlk öğretmen Okulunun revirinde işe başlamıştır. Ömer Çavuş pancar kantarında, Sadullah kendi işinin başındadır. Ordumuz üç savaşçıyı yetiştirmiş salmıştır Anadolu’ya. Ömer Çavuş Sıhhiye çavuşluğunu bir türlü unutamaz. Sağlıkla ilgili bir işte çalışmayı istemektedir. Kulacığı sestedir. Gönlü sağlıkla ilgili bir iş istemektedir. Kısacası köyünün, köylünün sağlığını düzeltmek istemektedir. En iyisi, gelin bu işi, Ömer Çavuştan dinleyelim:

“Askere gitmeden önce köyde çiftçilik yapıyordum. Askerlik dönüşü sınavla pancar şirketinin pancar kantarında işe başladım. Bu işimde bayaca çalıştım. Askerde sıhhiye olduğumdan bu mesleğime büyük bir sevgi ve saygı duyuyordum. Çok büyük bir merakım da vardı. Ben pancar kantarında teslim memuru olarak çalışırken oralardan sıhiye “sağlıkçı. Sinekçi, sıtma savaşçı” sınıfından olan arkadaşlarımız yanımdan gelip geçiyordu. Hemen hemen hepsinin altında bisiklet vardı. Ben onları merak ediyordum. Köylüye hizmet ederek sıhiyecilik mesleğini yapmak istiyordum. Tefenni’de sıtma savaş şefliği vardı. Bir gün o müdüre

çıkarak sizin kuruma ne zaman, nasıl memur alınıyor diye sordum. Eğer sınav açılırsa bana bir haber verir misin dedim. Ben bu mesleği merak ediyorum, bu meslekte çalışmak istiyorum dedim. Sayın müdürüm "olur" dedi. Aynı yılın içinde Tefenni Sıtma Savaş şefliğinden bana sınav yeri, sınav tarihini bildiren bir yazı geldi. İlkokuldan beri iyi anlaştığım, seviştığımız Kara Mustafa'yı ve bir arkadaşımızla da anlaşarak sıtma savaş memuru olmaya karar verdik.

O zamanlarda garibanlık var. Fakirlik var. Üç arkadaş gittik Antalya'ya. Sınava girmek için başvurduk. Sınava gelenler üçyüz kişi vardı. İşe ise otuz kişi alınacak dediler bize. Yazılıyı kazandın, sözlüyü kazandın derken kalanlar seksen kişiye indik. Bize dediler ki: Arkadaşlar bütün masraflar sizden olacak. Önceden duyduğumuz gibi işe otuz kişi alınacak. Burada kursa seksen kişi devam edeceksiniz. Kendine her yönde umudu olmayan arkadaşlar boşa masraf etmesinler. Gitsin." Biz kurslara devam ettik. Bir buçuk ay kurs gördük. Bu kursta bize sıtmanın nereden, nasıl oluştuğunu, sıtmaya aracılık eden hayvanın hangi hayvan olduğunu, sıtmanın ne olduğunu (sıtmayı taşıyan anofel sivrisineği) öğrettiler. Özellikle sineklerin bataklıklarda ürediğini öğrettiler. Kurs gördüğümüz yerin yakınında küçük bir köy vardı, o köyün krokisini çizdirdiler. Bir buçuk aylık kursun sonunda bir yazılı sınav, arkasından sözlü sınav yaptılar. Biz oraları bırakıp geldik. Çok geçmeden bana bir yazı geldi. "Antalya'nın Finike kazasına tayin edildiniz" Benim tayin yapıldı ama Kara Mustafa'nın tayini gelmedi. Ben Finike'ye gittim. Finike Sıtma Savaş Şubesinin şefi askerlik arkadaşımın babası çıktı.

Ben Finike'de on ay kadar çalıştım. Bu arada çalışanları ve çevreyi de iyiden iyiye tanıdım. Antalyalı bir arkadaşım Tefenni'de, ben ise Antalya'nın Has Köyünde çalışıyordum. Karşılıklı dilekçeler verdik. Her gün tayin bekliyorduk. Beni yetiştiren müdürümden bir mektup aldım. Isparta Sıtma Savaş şefinin olurlarını almadığımızdan tayinimiz yapılmıyordu. Yapılmayan tayinime karşı istifa ederek görevimden ayrıldım. Ben kantardaki işime yeniden müracaat ettim. Beni yeniden göreve aldılar. Fakat günlüm rahat değildi. Sıtma Savaşındaki işimi de uzaktan uzaktan takip ediyordum. Seyyar, gezici işimi çok seviyordum. Pancar kantarında da çalışmaya devam ediyordum. İşimde çalışırken Tefenni Sıtma Savaş Şefliğine 7 tane kadronun verildiğini öğrendim. Köye dönerek yine Kara Mustafa'yı yanıma alarak Isparta'ya gittik. Orada yeniden dilekçe verdik. Kabul ettiler. Bizi yeniden sınav yaptılar. İkimiz de sınavı kazanmışız. Bizi kuraya tabi tuttular. Bu kurada ben Burdur ilini çektim. Beni Bucak Kızılkaya'ya verdiler. Köylere gidip gelmek için taksitle bir bisiklet aldım. Gidip gelmek zor oluyordu. Bu arada bir arkadaşımız trafik kazasından öldü. Ailesi onun motosikletini bana taksit taksit öde diye verdiler. İlk zamanlar kazada ölen arkadaşımın motoruna binmek soğuk geldi. Ne yapabilirdim? Soğuk soğuk, alışmaya alışmaya o motora bindim.

Köye git gitme, program tarihinde, saatinde o köye gideceksin, kapının arkasındaki kâğıdı imzalayacaksın. Gelen kontrol, sen o köyde misin, değil misin diye sormaz bile, gider kapıların arkasındaki kâğıtlarda bulunan imzalara bakar. Program gereği mesai saati içinde öğleye kadar 35 ev gezilmiş, imzalanmış olacaktır. Öğleden sonra da 35 ev gezilmiş olacaktır.

Yöremizde en çok sıtmalî hastalar tarım işi yapan köylerde bulunurdu. Bir de pamuk toplamak için Söke'ye gidenler arasında hasta çok bulunurdu Tarım işçisi olarak Aydın'a Söke'ye giden işçilerin kanını almak zorundaydık. Pamuk toplama ortamında sivrisinek çok olduğundan biz onlara hasta gözü ile bakardık. Tarım işçilerinden sıtmalî çok hasta bulduk. Bu tarım işçilerinin kanını emen sivrisinekler bizim buralarda da hastalığı sağlam kişilere geçirerek hastalığı yayarlardı.

Tarım işçilerine ara sıra sorardım. Pamuk tarlalarında sivrisinekten nasıl korunuyorsunuz diye; "akşam olunca sivri ordusu üzerimize saldırınca başımızın üzerini otlarla örteriz. Otlarla kendimizi korumaya çalışırız. Pamuk toplamaktan, ekmek aş pişirmekten zaman kalırsa çevremizden tezek (sığır, camız, at, eşek dışkısı) toplar gece başucumuzda yakarız. Böylece sivrisinekten korunmaya çalışırız." Derlerdi.

Hastalığı belirlemek için bize "lam" verirlerdi. Parmakları delmek için lanset diye delici bir ağıt verirlerdi. Kanı almak için adamın parmağını alkol veya mikrop öldürücü bir sıvı ile temizler, kurularsın, lanseti de temizlersin, lansetle parmağı delersin. Açılan delikten çıkan kanı lamel üzerine alırsın. Lamelin birisine bir damla kan alırsın, öbür lamele yayma olarak kan alırsın. O köyün nüfusunun%1'inden kan almak mecburiyeti vardı. Tarım işçilerinin kanı bu orana dahil değildi. Askerden gelenlerin, Hacıya gidenlerin, yöremizde Adana tarafına tefsiye işine gidenlerin kanını da alırdık. Bu sayılan kişileri takip ederdik Tarlada, ovada, dağda bulur dönem dönem kanı alır dairemize gönderirdik. Bir evde ateşli bir hasta bulunca mutlaka kanını alıyorduk.

—Bir anımı anlatabilirmiyim.

-Buyurun.

Bucakta bağ evleri meşhurdu. Bağların başında bulunan evlere yaz evleri diyorlar ya, orada bir çocuk vardı. Bu çocuk hastaydı. Çocuğun babası da Bucak'ta esnaf. Berber mi neymiş. Çocukta ateş var. Çocuk yanıyor. Çocuğun anası bana çocuğun kanını vermiyor. "Olmaz, çocuğumun hastalığını doktorlar bile bulamadı, sen mi bulacaksın. Oğlumu doktorlar bile iyi edemedi. Sen mi iyi edeceksin." diye bana bağırdı durdu. Netice, çocuğun kanını alamadım. Zorla yatırıp alamazsın. Bucak'ta dahiliye uzmanı bir doktor vardı. O doktorla oturuyorduk Hasta olan

çocuğu doktora getirdiler. Çocuk ateş gibi yanıyor. Doktor bana bakarak:

—“Ömer Bey bu çocuğun bir kanını alsak.”

—Doktor bey ben bu çocuğun kanını almak için çok uğraştım ama alamadım. Annesi aldırmadı.

—Sen al.

Oracıkta çocuğun kanını aldım. Sonuç çocuk sıtma hastası çıktı. Aklıma gelmişken bir anımı daha anlatayım: Bucak’ın bir köyünde şoförlükle uğraşan birisi var. Şoför ama zengin bir adam.

—Beyefendi senin bir kanını alalım.

—Aaa ha ha. Doktora gitmiş ama uzman doktora bile minnet etmiyor

Profesöre gitmiş ama hasta. “Arkadaşım ben senden para istemiyorum, pul istemiyorum. Bir kanını alsam ne zararın olur. Bizim teşkilatı küçümseme. Hizmet parasız ve ayağında olunca yok sayma. Biz sizin için varız.” Diye, bir sürü dil dökükten sonra adam istemeye istemeye kanını verdi. Alınan kan merkezimize gönderildi. Sıtma çıktı. Bizi beğenmeyen, burnu havalarda gezen adam bize dua ede ede bir hallar oldu.

Eğer istiyorsan amirlerle olan atışma, çatışmaları da anlatayım. Ha bu bölüm istenmiyor. Hatırladım bir de askerlik anısı anlatılmayacaktı.

Bizim yaptığımız yetmiyormuş gibi yeni aldıkları işçilerin eğitimlerini de bana yaptırdılar. Bir adam verdiler. Bir ay yedirdik, içirdik, yatırdık, eğittik ve gönderdik. Yahu teşkilat bizi kullandı sen ona bak. Biz misafiri çok severiz ama adamlar nüfuzlarını kullanarak bizi enayice kullandılar. Derlerdi zahten: “Ya bu deveyi güdeceksin, ya bu diyardan gideceksin.” En kültürlü başkanımızın dediği buydu. Bize verilen maaş askari ücret gibi bir şeydi. Köyde yatmak demek bitlenmek, pirlenmek kenelenmek idi. Bucak’ın Boğazköy’de bir evde yattım kokudan yatamadım. Sordum araştırdım ev sahibinden misafir odasının bir yerinde fare ölmüş o kokarmış. Ne yapsın adamcağız. Bu koku işi bir defa oldu ama misafir kalacağım ev sahibi işten gelmiş yorgun argın uzanıp gidiyor. Bir de ben gelmişim. Bir yorgunluk ta ben yapıyorum Bu durumlardan kurtuldum, kurtulmasına da bu rezilliğim motosiklet alıncaya kadar sördü. Bucak denince yine bir anım oluştu. Bir köyde olmuştu. İstersen anlatayım.

—Buyurun.

Karaot diye bir köy: Askerler, yani Jandarmalar bana dediler ki :“Ağabey o köyün suyu yoktur, giderken çantana bolca gazoz koy git.” Dediler. Tamam de-

dim. Ta buralardan yük etmeyeyim. Önümde Boğazköy var, oradan alır geçerim dedim. “Fakat çamların diplerinde birçok siyah yılanlar olur. Sen onlara hiç dokunma. Dokunmazsan hiçbir şey yapmaz. Onlar yatar dururlar.” Boğazköy’e vardım. Gazoz mazoz yok. Boğazköy’den yola çıktım. Yol değil ayakyolu, keçi yolu. Çamlık. Ormanın içi. Yol boyunca ağustos böceklerinin cayırtısını dinliyorsun. Oraların orak zamanı. Herkes orak biçiyor. Yolda giderken bir yere vardım, keçi sağıyorlar. İki üç ev var. Bağırdım onlara. Onlar bana:

—Gel! Geeel! Dediler.

—Burası Karaot mu?

—Hayır. Burası Boğazköy’ün bir mahallesi

-Karaot nerede?

—Gideceğin dağın oraya

-Su içeceğim amam, suyunuz var mı? Nasıl.

—Bizim suyumuz kurtlu olur. Kurtludur. Sana ayran yapalım, sen onu iç.

Kuyu yapmışlar şöyle çanak gibi. Çanağın içine yağmurlarda su biriktiriyorlar, bu su birikintisinin içinde her türlü gübre vardı. (Keçi dışkısı, sığır dışkısı bütün hayvanların dışkısı) En çok ta keçi gübresi vardı. Bu kuyudan su aldılar geldiler. Tülbentten süzdüler. Süzülen su kıpkırmızı idi. Tülbentin üzeri ise bembeyaz kurt idi. O suyla yoğurdu ezdiler, bembeyaz yoğurtta kıpkırmızı idi. O ayranı içtim. Oradan çıktım, Karaot’a doğru giderken büyük büyük kayalar yükseliyordu. Taşların yakınlarında da davar sürüleri yayılıyordu. Yolların kenarlarında yılanlar yatıp durur. Yatan yılanlardan hiç korkmadım. Ama yine de taşların üzerine basa basa gittim. Yılanların korkusu ile uğraşırken keçi sürüsünün köpekleri aklıma geldi. Bir tarafta yılanlar bir tarafta köpekler. Git gidebilirsen. Az ilerde o köyün ağzıyla:

-Voyn. Diye bir ses duydum.

-Ne yapıyon

—Arkadaşım gel, gel dedim. Burası neresi?

—Burası Karaot. Ben Karaotluyum

-Ha iyi . Ben Karaot’ a gideceğim. Ben Sıtma Savaş memuruyum.

—Hasta arayacağım arkadaş. Ateşli hasta arayacağım. Bu köyü nasıl, nereden bulurum? Muhtarı, muhtarın evini nereden bulurum?—Muhtar benim.

—Hakikat mi? Sen misin?

-Benim arkadaşım.

-Oooo iyi. Hemde çok iyi. Adamın ayağında, o sıcakta yün çorap vardı.

-Nerde evin?

-Şimdi gideceksin şuradan, bir km kadar git. Yolun sağında üç tane ev vardır, orada arpa biçiyorlar, benimuhtar gönderdi de . Sana oturacak bir yer gösterirler. Ben akşama davarla gelirim. Ben yavaş, yavaş gittim. Söylenen eve vardım. Bana oturacak yer gösterdiler. Ben orada oturdum, dinlendim. Akşam olunca o adam geldi. Gerçekten muhtarmış. Muhtarın evinde yattım. Köy yüksek bir yerde kurulduğundan sabahleyin dinlenmiş olarak kalktım. Uzaklarda birkaç ev ağarıyordu.

—Arkadaşım bu köy nerede? Bu köy üç ev mi? Şu ağaran evler nedir?

—Orası bizim köyün mehenk yeridir, mehenk. İlkokulumuz oradadır, camimiz orada. Sen insanları orada bulursun. Sabahleyin kahvaltımı yaptım. Çıktım gittim. Vardım oraya. Öğretmen ile karşılaştım. Kucaklaştık. Birbirimize sarılarak ağladık. Çünkü aynı yörenin çocuğu idik. Halk bizden her türlü sağlık hizmeti isterdi. Ama bizim yetkimiz olmayınca ben bu yardımları yapmazdım. Ama iğne vuran arkadaşlarımız olurdu.

Bize kılörakin isimli bir hap verirlerdi. O haptan insanların yaşlarına kilolarına göre ayarlardık. Ortalama olarak kılöradından 4 tane, 2 tane de pirimadin verirdik. Kan aldığımız insanların kanları laboratuvarlara giderdi. Eğer sıtma çıkarsa, işte o zaman mücadele başlardı. Hastalık çıkan hastalara pirimadin hapından 14 süreyle kendi gözetimimde yuttururdum. Bu hap hiçbir zaman ele verilmedi. Sen iç denmezdi. Her gün hastaya vererek içirirdik. Bir gün hastanın birisi hapi içmemek için köşküden atladı kaçtı. Sonra bu genci babası ağabeysi yakaladı.. Ben de hapını içirdim. Bu 14 gün süren hap yutmanın sonunda hastanın kanındaki mikrop yok olup gidiyordu. Biz köylerde köylülerin sadece sıtma hastalığına bakıyorduk. Biz sıtma savaşçısıyız Ama bize sinekçi diyorlardı. Sinekçi ismi bize halkın yakıştırdığı bir isimdir. Ben emekli olalı 20 yıl oluyor, bu gün bile rüyamda çektiğim sıkıntıları yeniden yeniden yaşıyorum.

Geldik geçtik, gonduk göçtük, işte bu, diyen sinekçinin karısına sordum.

- Zor işin, zor gocanın eşi olmak nasıl bir şey. —

-Evimin hem anası hem de babası idim, golay olmadı. O altı çocukla buralarda galıb da, bir avuç unsuz, bir avuç tuzsuz olundu. Adam üç, beş kuruş alırdı o da kendisine yetmezdi. Buraya nasıl geldik? Bu ateşi yanık bulmadık. Uğraşa uğraşa, üfleye üfleye yaktık..”Diye cevapladı.

KARA MUSTAFA

Kara Mustafa Ömer çavuş'un çocukluk arkadaşı. Kıyamadığı, ayrılamadığı çok sevdiği, olmasını istediği bir arkadaşı. Ömer çavuşun istemesinden dolayı Sıtma Savaşçı olmuştur. Kara Mustafa az konuşan bir kişi, nasıl Sıtma Savaşçı oldunuz sorusuna kısa ama öz cümlelerle kurs işini bitiriverdi.

-“350 kişinin içinden 10 kişi alınacaktı. Ben on kişinin içinde yoktum. Sonradan Sıtma Savaşçısı oldum. İlk motosikletimi 1968 yılında aldım.26 yıl bu motorla görev yaptım. 20 yılda emeklilik yaşıyorum, hala motorum elimde. İstedğin geniş bilgiyi Ömer Çavuş anlatsın”

Ordumun bana öğrettiği sağlık bilgileri yanında diğer öğrendiklerimi köyüme, köylüme verme, onları acılardan kurtarma duygularını da vermişti. Ateşler içinde yanan bir hastanın şeytan sıkmış, cin çarpmış, kötü yere basmış, üfleyin, efsunluyun kurtulur lafının yerine ilaçla varıyorduk. Bu işi cin şeytan değil sivrisineklerin yaptığını anlattık.O köy, bu köy, ev ev gezerek her kapının arkasına yapıştırdığımız kâğıda imza attık. Uğraşımızın 20 yılı böyle geçti.

Nerede? Nasıl? Ne yaptım diye kendi kendime sorduğumda: Eksilttim, arttırmadım dertlerini. Kiminle deseniz, köyle, köylüyle birlikte yaşadık, birlikte çözdük hastalıkların bağlarını.Geçen 20 yıldan sonra bizleri sağlık ocaklarına yerleştirdiler. Biz hastalığın yanına hastanın evine gitmiyorduk, hasta yanımıza geliyordu. Hastalık ta, hasta da kalmamıştı. Biz sinekçiler (Sıtma Savaşçılar) köye giden devletin eli ayağı idik. Cephenin ön siperinde savaşan erleriydik.

B- ÖLÜMLE TAKASLAYARAK VATAN TOPRAĞINI SAHİPLENENLER

Bizim çocukluğumuzda bize bol bol masal anlatırlar, bir de savaş anılarını dinlemeye giderdik. Savaş anıları bizim için anlatılmaz, büyüklerin kendi aralarında yaptıkları konuşmalarda geçerdi. Biz sürekli dinlerdik. O zamanlarda bizleri evlere kapatacak, gıramafon, radyo, teyp, televizyon, internet, gibi araçlar yoktu. Akrabaların evleri, komşuların evleri gezilecek, etkilenecek yerlerdi.

Babamın öyle çok akrabası yoktu. Koca Mustafa, Kel Çavuş en yakınları idi. Biz çocuklar birbirimize katılarak Sarı Zeybeğin, Mahmut'un evlerine gider savaş anılarını dinlerdik.

“Oğlum savaşta ilk korkanlar şaşırانlar şehit olurdu.”(Koca Mustafa)

“Ölüm en ucuz şeydi.” (Kel Çavuş)

“Çocuklar ölümü çok aradım ama bulamadım. Esirliliğin ne olduğunu, hele hele Yonana esir olmayı ben size anlatayım” (Mahmut)

“Bizim duamız: Allahım, beni koldan, bacadan, yaralatıp ta rezil ettirme, vurursam tam alnımdan vurulayım derdik.”(Koca Mustafa)

“Vatanımızın kurtulduğunu görmek hepimizin isteği idi.”(Kel Çavuş) (Salih Çakır)

“Sakarya Meydan Savaşında süngü savaşı yaparken Yonanın biri bana ateş etti kalçamdan vurdu.”

“1332 de askere gittim, 1340 yılında geri geldim. Askerden döndüğümde tarla olacak bütün topraklar paylaşılmış sahiplenmişti. (1916–1924)

Kel Çavuş ta, Sarı Zeybek de, Koca Mustafa da, Hasan Çavuş da yokluk içinde öldüler gittiler. Onları bir savaş, birde yaşam denen o acımasız ortam vurup götürmüştü.

Koca Mustafa’nın askerlik süresi Sarıkamış Faciasında başlar, Çanakkale Savaşı, Sakarya Meydan Savaşı, Kurtuluş Savaşı’nı bitirir döner evine. Varın siz hesaplayın askerlik süresini.”Biz ölümle gardaştık” (Koca Mustafa). Eklesem olur mu dersiniz. Ölümle yolculuk.” Cephede ölmeye zaman olmadı” (Kel Çavuş)

“Oğlum Çanakkale Savaşı insan öğüten bir değirmendir.”(Koca Mustafa)

“Gök ekini biçer gibi” (Karaç Oğlan)

“Kesinlikle söyleyeceğim şudur: Kahraman Türk hepimiz için mükemmel bir asker olduğu kadar mert ve soylu bir insan olarak da sevilen düşmandı. Hiç bir ordunun anayurdunu Türk askerinden daha iyi savunamayacağı kabul edilmelidir.” (David Ramsey)

Kahramanlarımız işte bu tarif edilenlerdir ki, biz dönüp dolaşıp, anlatıp, yazıp, çizip, açmaya, açıklamaya çalışıyoruz.

Savaşları bitirip eve dönenlerin arkasına düşelim. Arkasına düştüklerimiz kahramanlıklarına, yiğitliklerine, tarih yaratmalarına, o fakir, o basit, o yalın, o candan yaşamlarının kalan bölümlerinde devam etmektedirler.

Bütün savaşlar atlatılmış, ülkemiz ikinci dünya savaşını da atlatmış, yıl 1966 yılına gelip dayanmıştır. Devletimiz birçok zorluğu yenerek düzlüğe çıkmıştır. Zaman gazisini, kahramanını hatırlama zamanıdır. Bir kanun çıkarılarak İstiklal Savaşı gazilerine İstiklal Madalyası ve Maaş bağlanmasına karar verilir.

Kurallar vardır. Kurtuluş Savaşında yararlılık gösteren, üstün cesaret ve başarı gösteren, askerlikten kaçmayanlar belirlenir.

Zamanın Burdur İli Valisi Ömer Naci Bozkurt Tefenni İlçesi Kır Mahallesi nüfusuna kayıtlı Kurtuluş Savaşı gazisine, Madalyasını ve birikmiş maaşını, maaş çek defterini, basit ama onurlu bir merasimle vermek ister. Zamanın Tugay Komutanını ve bazı devlet görevlilerini yanına alarak Tefenni'ye Giderler. Tefenni Kaymakamını, Tefeni Garnizon komutanını da alarak gazinin evini aramaya başlarlar. Mahalle muhtarı çabuk bulur gazimizin evini.

Gazimizin evi tipik bir Anadolu evidir. Tek katlı. Dışarıda bir hanay, iki oda, yanı başında bir ahır, küçük bir avlu, eve göre küçük bir pencere ile aydınlatılan oturma yeri hepsi bu kadar. Valimiz ve heyeti öncelikle avluya oradan da hanaya, hanaydan da evin içine girerler. Yerde bir hasır serilidir. Hasırın üstünde de aksakallı bir ihtiyar oturmaktadır.

Selam.

Aleyküm selam.

Siz Tefenni Kır Mahallesi nüfusuna kayıtlı... Oğlu İstiklal Savaşı gazisi... Siniz değil' mi?

Vakur ama candan bir sesle: Askerlik künyesini sayarak "emret komutanım" der. İhtiyar ayağa kalmak ister ama Vali gazinin omuzlarından bastırarak ayağa kalmasını istemez. Kalkmak istese de belki kalkamayacaktır. Vali, Tugay komutanı, kaymakam, Tefenni garnizon komutanı evde hasırın üzerine oturmuşlardır.

Türk ulusu, Türk devleti, Anadolu'nun yetiştirdiği ne kadar Gazimiz, kahramanımız, varsa bir kanun çıkararak, sizlere birer İstiklal Savaşı Madalyası verilmesini uygun buldu. Ne dersiniz?

Oh iyi etmişler. İşte buna sevindim.

Müsaade edin göğsünüze takayım.

Buyurun sayın valim. Kurumuş, içe doğru eğilmiş göğsünü ileriye doğru uzatarak istiklal madalyasının takılmasına yardımcı olmuştur.

Buna çok sevindim. Hatırlanacağımı her zaman düşünmüşümdür. Nihayet Halkım beni hatırlayacak zamanı buldu. Devletim, Milletim, Ordum varolsun. Gazinin gözleri ocak ocak olmuştu, salıversen Afyon Ovasından İzmir'e akıp, uçup gidecekti sanki.

Belli ki gazi hasırın üzerinde oturduğuna göre evde bir keçe, bir şilte, basit bir döşek yoktu. Sandalye ve kanepe zaten yoktu. Ocağın yandığı yerde sönmüş birkaç çalı çırpı görünüyordu. Ocaklıkta yarısı eskimiş bir saç duruyordu. Evin köşesinin birinde bitmek üzere olan dibine inilmiş un çuvalı duruyordu.

-Gazimiz.

-Buyurun sayın valimiz,

-Bu madalya ile birlikte senin birikmiş paralarını da getirdim

-Keşke getirmeseydin.

-Çok para.

-Olsun.

-Neden gazi?

-Ben vatanıma parayla hizmet etmedim.

-Para pul beklemedim. Ben, benden istenen, benden beklenen görevimi yaptım. Diğer bir deyişle vatanımı bekledim.

-Gazi, iyi para, al bu zarfı.

-Almam sayın valim,

-Gazimiz Devletimiz bu parayla birlikte her üç ayda almak üzere sana maaş bağladı.

-Onu da istemem.

-Ne yer, ne içersin? Geçimini nasıl sağlarsın?

-Oğlum var. Birisinin açık kamyonunda şoför, kazanıyor üç beş, biz de geçinip gidiyoruz. Tam bu sırada şoför oğul içeri girer. Devletin valisi oğlana dönerek:

-Oğlum babana iyi bir para getirdim. Almıyor. Sen al, iyi bir açık kamyon alırsın geçiminizi sağlarsın.

-Onu babam bilir. Babam karar verir. Ben babamın adına karar veremem. Bu parayı da babam adına alamam. Sayın vali gaziye dönerek:

-Bak gazimiz. Bu maaştan İsmet Paşa alıyor, sen de almalısın

-Onun ihtiyacı varmış almış, ben ona bir şey diyemem. Ama ben bu parayı almam alamam. İhtiyacım olsa bile de almam. Maaşı da almayacağımı bir defa daha söylüyorum. Vatanım, Milletim sağ olsun Varolsun.

Siz de sağ olun. Anadolu'yu yeniden vatan yapan, vatan toprağına karışarak vatanlaşan, unutmadığımız, unutamadığımız, aramızdan ayrılarak bizden ayrılmayan kahramanlarımızın, isimlerini yazalım. Geçen zaman bireyselleşmesine olanak vermedi. Biz de İstiklal Savaşı Gazilerinin isimlerinin hepisini yazarak Mehmetçikler gibi anmış olalım.

- 1-Hasan Dumlupınar
- 2-Firdevsi Yıldız
- 3-Şükrü Ergin
- 4-Yusuf Avcıkur
- 5-Osman Arıkan
- 6-Yusuf Gedik
- 7-Ahmet Nuri Aytaç
- 8-Mehmet Koç
- 9-İzzet Acar
- 10-Ramazan Dervişoğlu
- 11-Hasan Korkut
- 12-Ali Mercan
- 13-Mustafa Çakmak
- 14-Halis Ercan
- 15-Mustafa Demirörs
- 16-Hüseyin Acar
- 17-Mehmet Sayın
- 18-Süleyman Arslan

NOT:Tefenni’de yaşamakta olan yeğenim Ramazan Battal’ın uzun araştırmaları sonunda bu konunun sahibi Tefenni Kır Mahallesinden Veli Özeren olduğu üzerinde, üstü dumanlanmış bir sonuca varılmıştır.

KAYNAK KİŞİ

Muhlis Aydın

C- AĞITLAR YASTA

SİPSİLİ (SİPSİ) TASADA, BOĞAZ HAVALARI (HADALAR-HATALAR)
TUTSAKTA, ZEYBEKLER PUSUDA

Bilginin hızla üretilip, hızla tüketildiği bir ortamda yaşıyoruz. Bu tüketim ortamında dergilerde, kitaplarda, gazetelerde, elektronik ortamlarda, radyo ve televizyonlarda Halk kül türümüzle ilgili bir çok görüş, düşünüş, araştırma, inceleme yazıları yayınlanmaktadır. Bu yazılarda bütün bilimlere ters düşen söylemler bu-

lunmaktadır. Bu söylemler, yazılı ortama geçirilince önü alınmaz bir çığ gibi büyümektedir

Ağıtlar yasta,
Sipsili (sipsi) tasada,
Boğaz havaları (hadalar-hatalar) tutsakta,
Zeybekler pusuda.

Böyle yazmaktan her an uzak durmaya çalışmışımdır. Bu belki de ilk ve son yazım olacaktır. Böyle yazmak bana göre değil.

Eleştirmek,
Birinin yanlışının üzerine varmak,
Birinin bilmediğini, bilemediğini, sergilemek,
Bilgelik, bilgiçlik taslamak,
Bir başkasının bilgisi ile, bilgi eksiği olanı aşağılamak,
Siz böylesiniz, böyle yaparsınız,
Ortalığı batırır çıkarırsınız,
Sizi kim yönlendirdi?
Kim yazdırdı?
Kimden hangi kaynaktan aldınız?
Böyle yazmak bana göre değil.
O, öyle değildir,
O, öyle olmamalı,
O, böyle olmalıdır,
Demem!..Diyemem!..Yazmam!..Yazamam!...
Böyle olmadım!..Olmam da!....
Yanlışları doğrultma merkezi,
Eksikleri tamamlama merkezi değilim

Kimselerle itişme çekişme, yengeleşme niyetinde, eyleminde değilim. Benim karşı durmamda, karşı olmamda Ali, Veli ile sorunum yoktur. Bilimin ışığında, matematiğin terazisinde tartarak, gün ışığında, olayı aydınlatarak, sergilemek. Ben cahillik, benlik, bencillikle savaşmayı tercih ediyorum. Bilginin hamalı olmamak aydın olmanın bir ölçüsüdür. Kişi, bilimin, matematiğin, fiziğin, müzikolojinin gözünün içine baka, baka yüzümüze karşı halkımızın bin yıllardır yarattığı kültürüne saldırırsa, aşağılarsa, küçük görür, küçültmeye çalışırsa benim sanatıma, halkımın sanatına suç, saldırı, kalkışma olmuştur. İşte o zaman kalem elde, söz dilde, bilimin öncülüğünde yapılmış, yapılacak tüm savaşların ön siperinde varım. Söylenen ya-

İlana, atılan iftiraya karşı çıkmak, cahillik ve cehaletin yarattığı tüm sonuçların ağır yükünü göğüslemek benim ana görevimdir. Fazla gezennemeden, fazla dolanmadan konuları anlatayım da siz de konuya karşı yerinizi alın.

-Allah aşkına teke yöresi neresidir?

-Boğaz havaları ilkel bir müzik midir?

-Hadalar (hatalar) ilkel bir müzik midir?

-Sipsili (sipsi) İlkel bir çalgı mıdır?

“ SİPSİ İLCEL BİR ÇALGIDIR ”

Her toplum doğada çevresinde bulunan her maddeden yararlanmak durumundadır. Biz Türklere de bu böyle olmuştur. Su kenarlarında yetişen su kamışı ve kargıları olgunlaşıp kuruyunca, bir taraftan da kış gelmiş olur, kışın o sert rüzgarları kamışların, kargıların yapraklarına gövdelerine çarptıkça sesler çıkartmıştır. Bunu gören atalarımız yaprakları parmakları arasına alarak ilk zarlı müzik aletini yaratmışlardır. Kamışların gövdelerini keserek ilk sipsiyi yaratmışlardır. Biz, bizim büyüklerimiz söğüt, ceviz dallarının kabuklarından hottuk, cukcuk, höttükçikarak ilkel yani tek sesli sipsimizi yapmışlardır. Biraz daha kalın dalları da ustaca keserek zıbsi, sıbsi, zıbcık yaparak bu günkü dilli kavalın ve fülütün ve dilli müzik aletlerinin atalarını yaratmışlardır.

Hottuk veya diğer deyişlerde cukcukve daha başkalarını, tek sesli olarak daha çok ta çocuklar öttürürler. Yetkin çocuklar veya iyi müzikçi çocuklar hottuğu ellerinin içine alarak tiz pest, tiz pest sesler çıkarırlar. İşte bu yürüyüş ilerlemenin bir başlangıcıdır. Tek ses yani sadece hottuk yetmez, zaman içinde boru fikri geliştirilir. Artıksıbsi borunun üstüne takılmıştır. İlerleme yürüyüşüne devam etmektedir. Bir süre sipsili böyle çalınmıştır. Bir zaman boru üzerinde birinci delik açılarak iki delikli, üç delikli, dört delikli, beş delikli, altı delikli sipsili(sipsi) geliştirilmiş ve oluşturulmuştur.

“Sipsi ilkel bir çalgıdır”

Bu sazımıza ilkel diyen kendisini iyi biliyor, hangi yayın organında yayınladığı da ortada, kişi ismi vererek, yayın adı vererek konuyu dağıtmak istemiyorum. İsteyen bana ulaşarak isimleri alabilir

“Sipsili ilkel bir çalgıdır” söylemindeki ilkel sözcüğü üzerinde birazcık duralım..İlkel: Türkçe sözlük-

İlkel:s.fel. 1.Zaman bakımından en eski olan,

2.İlk halinde kalmış olan, İptidai ¹⁶⁴

İlkel:Meydan Larousse 6.cilt

İlkel:sıfat.(ilkten).Yeni.İlk zamanların basitliği içinde bulunan,o çağların özelliğinitaşıyan.

Etnol: İktisat ve teknik bakımlardan eski veyenidünyanınbütünmedeniyetlerinden oldukçageride bulunan halklara denir.¹⁶⁵

Biz dönelim halk dilimize,bize,anadilimize bakalım. Birisine veya birisi bizeilkel dese ne anlarız.Görgüsüz, bilgisiz, çağın gerisinde kalmış, kendisi ve kullandığı tüm araç ve gereçler geride olan,içinde olunan zamana uyamayan, toplum ve toplumlardan geride olan kişi ve kişinin tüm var ettiklerini anlayıp yorumlamaz mıyız?

Bu yazı Burdur yerel basınında çıkınca yöremizin Avrupa’da ödül almış sipsili (sipsi) Ustamız HüseyinDemire:

-Sipsili (sipsi)yapıyor musun?

-Yapıyorum.

-Bir kere ilkelsin.

-Sipsili çalışıyor musun?

-Çalışıyorum.

-O zaman iki kere ilkelsin.

-Bu yaptığın ve çaldığın sipsili(sipsi)ile türkü çalışıyor musun?

-Çalışıyorum.

-İşte o zaman üç kereilkelsin.

-Bu kendi ellerinle yaptığın, kendi ağzınla çaldığın,Avrupa’da yedi kere birinci gelerek ödül aldığın türküler de ilkel

-Avrupa’da seni , sazını, sipsiyi dinleyerek, anlayarak sana ödül veren Avrupalılar da ilkel.Bu sazları, türküleri yaratan ve çalan, söyleyen, ağlayıp gülen Türk halkının hepsi de mi ilkel. Ne dersiniz. Saymadım. Sayamadım.Kaç kere ilkel olunmuştu.

“Şöyle bir baktığımızdabu alanda yol almış ülkelerinhareket noktalarını kendi halk türkülerinin oluşturduğunu görüyoruz”¹⁶⁶ Biz ise sanatımıza ,sazımıza, halkımızın ürettiği her şeye ilkel diyoruz.Bir bakalım el oğlu bize, bizim halk türkülerimize ne diyor:

¹⁶⁴ Türkçe Sözlük

¹⁶⁵ Meydan larousse 6. cilt

¹⁶⁶ Tülin Malkoç, “Halk Türkülerinin Ses Eğitimindeki Yeri”, *I.Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Müzik Türlerinin Eğitimindeki Yeri*, Trabzon, s.51.

“Eğer sizdeki temalar bizde olsa biz dünyayı yerinden oynatırız”¹⁶⁷Biz ise aşağılık duygusundan,bilgisizliğimizden, kendi kendimizi yerin dibine batırırız..

Çanakkale’ye savaşmaya gelen Anzak askerleri o savaş ortamının yarattığıacı, yara, çürümüş bedenlerin kokusu, hepsinden üstün ölümle yüz yüze gelirken siperlerimizden duydukları türkü için ne diyordu.

“Türk siperlerinden gelen bir ses hepimizi şaşırtmıştı.Bu bir (şarkıydı) türküydü.Bu sözler Türkçe miydi Almanca mıydı fark edemiyorduk. Bu tenor ses yüreklerle işleyen, berrak ve güzeldi.Ara sıraduyulan tüfek sesleri de kesilmişti .Hepimiz büyülenmişgibi dinliyorduk.”¹⁶⁸(5) Bütün korkuları durduran bu etkili türkü bizim türkümüzdü. Biz kendi ağzımızla kendimizi söylüyorduk. Ama dinleyenler dilimizi bilmeseler de müziğimizin dilinden anlayarak savaşı durduruyorlardı.İlkel bir müzik olsa idi, savaşı durdurabilir miydi?

“Bu yüzden,Türk halk müziğinin ezgisel yapısı ilginç bir özellik, saygın bir kişilik ve sağlam bir içerik taşıyor.”¹⁶⁹(6)

“Hiçbir halk türküsünün sözünde veya bir halk oyunun havasında yapmacık, iki yüzlülük ve kabalık görülmez. Şakacılık temasını işleyen türkülerin sözlerinde bile insanı çabucak kavrayan sıcak bir görüntü vardır.”¹⁷⁰

“Özellikle kendi kültürüne sahip çıkmayan ve onları iç dinamikleri doğrultusunda kurumlaştırmayan toplumların uluslaşma ve evrenselleşme sürecindegeri kalacakları bilinmelidir”¹⁷¹ Kime neye hizmet ettikleri açıkça görünmektedir. Yorum sizin.

“Bir başka neden, halkımızı tanımak zorunluluğudur. Yeni gelişmelerin yönü ve gücü halkın geçmişinde gizlidir. Geleceği iyi kurmak, geçmişi iyibilmek ve değerlendirmekle mümkün olacaktır. Geçmişi iyi bilmek,halkı doğruya en yakın ölçüde tanımak ise halkın yarattığı değerleri bilimsel bir bütünlükte bilmekle, incelemekle, değerlendirmekle olur. Yarattığı değerleri tanımadan halkı tanımak mümkün değildir.”¹⁷²Kendini bile tanıyamayanlardan halkı ve halkın yarattığı değerleri tanımamasını beklemeninvarın adını siz koyun.

Sipsili(sipsi)Avarlardan, Uygurlardankıscacası Orta Asya’dan bin yıllar içinden aşip gelirken, süzülüp, durulupgelmiştir.Tüm ıllkellikleri zamana bırakarak günümüzde ileri bir saz olarak çalınmaktadır.Sazımızı, sözümüzü, halkımızın bütün değerleriniboş küstahlıklara,düşünülmeden atılan yalanlara.iftiralara, karalamalara, bilimsel olmayan söylemlere bırakılacağını sananlar yanılırlar

¹⁶⁷ Bele Bartok –Macar bilim adamıA. G. E. Sayfa- 51

¹⁶⁸ Baha Vefa Karatay, *Mehmetcik ve Anzaklar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, s. 123-130.

¹⁶⁹ Veysel Arseven, *Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler*, Kültür Bakanlığı Yay., 1992, s.16.

¹⁷⁰ A. G. E. :sayfa 15

¹⁷¹ Ercüment Berker, *Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler*, Kültür Bakanlığı Yay., 1992, s.254.

¹⁷² Muammer Sun *a.g.e*, s. 155

Şimdi diziler, yöre türkülerimizin dizileri, yöre türkülerimizin ses genişlikleri, bu dizilerin ayaklarını (gamlarını) bu dizilerde bulunan seslerin sipsilide (sipside) çalınıp çalınmadığı üzerinde duralım.

Yurdumuzda dört ses içindedönen türküler olduğu gibion iki ses içindedönen türküler de vardır. Diğer bir deyişle türkü dört ses içinde söylenir, türkü on iki ses içinde söylenir. Yöremizin türkülerigenellikle kerem, garip, müstezat ayaklarında (makamında) yapılmış ve söylenip, çalınmaktadır.

“ KEREM: DİZİSİ (AYAĞI)

ÇIKICI: la-si bemol-do-re-mi-fa diyez-sol-la

GARİP: DİZİSİ (AYAĞI)

Çıkıcı: la-si bemol-do diyez-re-mi-fa diyez-sol-la notaları ile ifade edebiliriz.

“Ezgileri yakan kişilerin çoğunun, hata tamamının müzik eğitimleri yoktur. Bazıları okuma yazma bile bilmezler. Ancak ezgilerimize baktığımızda, dizi özelliklerine, yani seslerin birbiri ile olan ilişkilerine göre gurupların oluştuğunu görüyoruz.”¹⁷³ İşte benim sanatçım bu. Bizim çobanımız, bizim köylümüz, bizim anamız, bizimaşıkımız, bizim ozanımız, bizim bakımız, bizim şamanımız, diğer ulusların sanatçıları gibi okul görmeden, kural ve kuramları tanımadan, gönül gözü ile en güzel diziler içinde, en güzel türkülerini yaratırlar

Şimdi Halil Bedi Yönetken’in Burdur ve çevresinde yaptığı o derleme çalışmasında Dirmil’ de Kadir Turan’ın curasının sapı üzerinde belirlendiği seslere bir bakalım.

“1335 doğumlu Kadir Turan’ın curasının kovunu, yani teknesi dut ağacından, sapı iğde, mandalları ceviz, göğüs kapağı çamdan, tezenesi kiraz kabuğundan yapılmıştı. Düzeni iki çift takım tel diyapazon la sıyla ‘la pes-re’ seslerini veriyordu. Sapı üzerindeki oktavda şu sesler vardı: La-si bemol-do-do diyez-re-mi-fa-fa diyez-sol-la. Bu şekilde curada re ile mi, sol ile la arasında kromatik perdeler mevcut değildi. Oktavda on bir ses mevcuttu. Dinlediğimiz iki ayrı sipsiden 1935’li Ali Tekin’e ait olanının boyu ağızlığıyla beraber yirmi santim, ağzı bir santimden daha azdı. Üstte beş altta tek deliği vardı, deliklerin arasına, kiraz kabuğu döşenmiş¹⁷⁴

Sizleri bu derece koşturmam, yöre ustalarımızın kullandığı dizileri, yöre türkülerinin ses genişliklerini, cura, üç telli bağlama, sipsili (sipsi) gibi telli ve üfürmeli çalgılarımız üzerinde bulunan sesleri tanıyalım ki denenleri biraz olsun anlayalım istedim

¹⁷³ Müzik Asiklopedisi-Cilt 1. s 121-130

¹⁷⁴ Halil Bedi Yönetken, a.g.e., c.1, s. 152.

Batının geliştirdiği, bizlere dayattığı fülüdü ele alalım: Fülüdün bütün delikleri kapatılarak üflenirse alınan ses do dur.Do'dan başlayarak bir oktav çıkınız. Sekiz ses duymuş olursunuz. Do majör bir dizi içinde iki tam bir yarım, iki tam bir yarım, sesleri kullanarak diziyi tanımış olursunuz.

"Sipsimizde(sipsilimizde) üstte beş delik, alta bir delik bulunur.Sipsimizin bütün deliklerinikapatır üflersek sol sesini almamız gerekir. En alttaki parmağı kaldırıncala sesini alırız. Bu sipsila karar sipsidir. Altı delik, altı ses, bir de bütün delikler kapatılınca alınan ses, yedi ses,ağızlığa yapılan ustaca üflemeile iki üç ses daha alınır. İyi bir sipsi, iyi usta olunsun ki son üç ses çalınabilsin.Sol-la -si-do-re- mi-fa-sol-la-si-do sesleri alınır. Bu ses genişliği yöre türkülerinin büyük çoğunluğunun çalınmasına yeterlidir.Yeterli bir çalgımızdır.

Diyez ve bemoller, hava basıncının ayarlanması ve delikleri hafifçe açarak kapatılarak çıkarılır."¹⁷⁵

Rahmet yağar ya güllere, yapraktan, gülden toprağın derinliklerine inerek süzülür ,arınır, yıkanır, tatlanır, bir yol bulur gelir bize. İşte türkülerimiz de böyle bin yıllar içinde hiç kimseye laf bırakmadan, kimseye eğri,doğru dedirtmeden bizimledir. Varın tanıyın, görün , dinleyin. Siz onlar gibi duymayacaksınız

Bu sazlar ilkel değildir.

Bu sazları çalan Ustalar ilkel değildir

Bu sazlarla üretilen türkülerilkel değildir.

Bu türkülerini dinleyen tüm insanlar ilkel değildir.

Tüm halkların kültürleri ilkel değildir.

İlkel diyen ağızları, dilleri size bırakıyorum.

Ben bilirim,benden başka yok, nasıl olsa anlamazlar,nasıl olsa yutarlar,ben müridim, müritlerim bana uyarlar demek, yanlışlığın yanında olmak, bilimden teknikten uzak olmaktır.

"Müzik ve çalgılar birbirinden ayrılmaz kavramlardır. Üst seviyede kültürel varlık olan müzik çalgıları,sadece sesin,ses yüksekliğinin, sesin tınısınınve sesin şiddetininelde edildiği basit çalgılar olarak değerlendirilemez. Bunlar, büyüünün ve ritüellerin, sanatın ve iletişimin vazgeçilmez unsurlarıolup kültürel değerlerin ve önemli olayların taşıyıcısı, teknik ve kültürün kanıtıdırlar.Üst seviyedekikültür varlıklarıolarak müzik çalgılarınınönemi, daha M. Ö. 3. bin yılda Sümerlerdöneminde yapılan farklı sınıflandırılmalarlakananıtlanmaktadır."¹⁷⁶

¹⁷⁵ İnanç Ekinci :Mehmet Akif Üniversitesi Müzik Bölümü ÖğretimGörevlisi

¹⁷⁶ Suphi Anvar Rashid, a.g.m., s. 129.

Sazlarımız, dar kafaların ürettiği söylemlere sığmayacak kadar büyüktür. Boğaz havalarını üretenler kanunu, kuralını koymuş, ben bilirim diye kasılan ve ahkam kesenleresöz hakkı bırakmamıştır.

“Okumuşlarımız, egemen yabancı kültürler ve yoz kültürlerin etkisiyle kültürümüze,tarihimize , halkımıza ve bizzatkendimize yabancılaşmış.”¹⁷⁷

Ben dedim, dediğimin arkasındayım, diyebilmek yürek işidir.Eğer dediğine sahip çıkmazsan niye dedin, neden ? Neden? Bizim sazımızı sözümüzükirletemezsin, ama söz atarsın

“Müzik bir toplumun kültür yaşamının önemli bir göstergesi, çalgı ise müziğin üreme gerecidir. Çalgının binlerce yıl boyunca gelişimi, değişimi veya çağlar boyu hiç değişmemesigibi olgular,toplumsal, kültürel gelişmemizhakkındacid-di bir kaynaktır.Çalgılar veyaşamın izlerinikendineaitözümlükle içinde barındıran müzik,Anadolu’nun binlerce yıllıkkültürelgeçmişininbir özeti ve sonuçta Anadolu’yudaha iyikavramamızın önemli dayanağıdır.”¹⁷⁸15

Uzaklara bakıp ta burnunu gören kişiler herhalde mertek gördüklerini sanıyorlar. Onların dar ve kısır görüşleri bin yılların ötesini göremezler. O sazlar, o sözler, binlerce yıl ötesinden bağıra çağıra gelmektedir. Doğruluğu,yanılmazlığı yüreğindedir.

“Bir süre sonraOrta Asya’nın çok önemli bir rol oynadığı görülüyor. Burası M.Ö.1000 yılının sonlarındayüksekdeğerleresahiptek bölgeydi ve bunu takip edenyüzyıllarda bu değerlerhiçbir azalma göstermeden gittikçe arttı. Görünüşe bakılırsabu bölge, Helenistik etkilerden korunduğu için lavtaların deposu haline gelmişti.(Uzun saplı sazların)¹⁷⁹

“Hitit metinlerinde, Sümer metinlerinden alınanaşağıdakiçalgı isimlerine rastlamaktayız. Gıs huhupal.....lavta(bağlama)”¹⁸⁰

Hititler nerede biz neredeyiz. Sizi bilimin katı kuralları içinde, haşaştan yağ çıkarır gibi sıkmayayım.Gelin benimle bin dokuz yüz ellili yıllara gidelim.Bu gün altmış-altmıbeş yaşını görmüş olanlar o yıllardaçocuktular.Bizim çocukluğumuzda oyuncaklarımız yapma,yani fabrikasyon değildi. Kız çocuklar on beş, yirmicm uzunluğundaki bir çubuğa bez parçaları sararak baş ve gövde oluşturulur, bacaklar bağlanır.Bu işi genellikle babalar yapardı.Bundan sonrası anneye bırakılırdı.Anne ona elbiselerini dike giydirdi.İşte sana dünyanın en güzel,en tatlı bebeği.Baba istersebebeği bir de beşik yapardı.İşte ana, işte bebeği. Değmeyin gayri keyfine.

¹⁷⁷ Muammer Sun-Murat Katoğlu, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁷⁸ Lütfi Erol, *a.g.m.*, s. 5.

¹⁷⁹ Bo Lawergren, *a.g.m.*, s.19

¹⁸⁰ Suphi Anvar Rashid, *a.g.m.*, s. 131.

Biz erkek çocuklar ise en çok topaç, çapıtın yuvarlanarak dikildiği toplar yapar, yaptırırdık Baharın gelmesini en çok biz isterdik.Öküzler üzerlerindeki kılları bahara yakın atarlardı. Biz o günlerde ahırdan çıkmaz, sabah, akşam öküzlerikaşır ,öküz kıllarını toplar, top yapardık.Söğütlerin kabuklarına su yürüdü mü , cevizlere de yürümüş sayardık.Hottuk en çok söğüt dallarından yapıldı.İçimizde eli işe yatkın,geleceğin usta adayları arkadaşlarımız olurdu. O arkadaşlarımız sürgün ceviz dallarından zibsi yaparlardı.Yetişkin bir erkeğin sağ el orta parmağı kadar bir dal kesilir , bir düzgün taşın yanına oturulurdu.Kesilenceviz dalı bir ucundan kırk beş derecelik bir açı ile iki cm uzunluğunda, met tarafında 3-4 mm kalınlığında bir odunsu tabaka kalacak şekilde yontulurdu. On, on beş cm bir uzunluk bırakılarak dal enine doğru bıçakla odunsu kısma kadar kesilirdi. Bıçağın keskin tarafından tutularak sapı ile kabuğu çatlatmayacak şekilde “boot, boot, bot, botlamış kara devem botlamış , zibsim botlamış” diyerek kabuğu çıkarırdık.Met tarafının tersinden ,odunsu bölümün üzerinde üç, dört cm uzunluğunda ,odunsu tabakanı tam yarısına varacak şekildeodunsu kısımda bir oyuk meydana getirirdik.Metin tersindeki oyğun başlangıç tarafına gelecek şekilde kabukta bir delik açardık. Kabuğu yerine yerleştirirüflerdik.İşte sana tek sesli bir müzik aleti. Fülüdün, dilli düdüğün atasını yapar çalardık.

Bizler kendi oyuncağımızı kendimiz yapardık. Aynı söğüt dallarından, ceviz dallarından, aynı yöntemle hottuk ve boru çıkarır, bu borunun üzerinde küçük olanlara bir delikli, iki delikliüç deliklisipsililer yapar çalmalarını sağlardık. Bizden büyük olanlara beş altı delikli borularda müziklerini yaparlardı.. Aslındahottuk çocuk oyuncağıdır.Diğer bir deyişle Sipsili çocuk oyuncağından geliştirilmiştir.

“Ağaç kabuğundan boru burup, tepesine ((sipsi)) takmalarıçocukların ayrı bir marifetidir. ((Sipsi)) ile ((boru)) (Yani eski söylenişlerden olarak sızığı ile borge)bu oyuncakta iç içe geçmiş bulunuyor.”¹⁸¹

Bura, bura, vura,vura sibsimiziçıkardık.Artık istediğimiz şekilde öttürebiliriz.

İnsanların göreceği bir yerde, zararlı bir hayvanı bertaraf etmeye kalksanız, oradan geçen kim olursa olsun, ister üzerine düşsün, ister görevi olmasın, hemen görev alarak “Yazık.Ne kadar ayıp.Hiç mi hayvan hakkı yok”. diyerek homurdanmaya başlarlar.Yol kenarlarındaki ağaçları, parklar ve bahçeler müdürlüğü elamanları bu damaya başlayınca herkes ağaç koruyucusu olur çıkar.

Şimdi soralım:Kültürümüze, müziğimize, dilimize, telimize kasıtlı, bilerek. İsteyerek gözümüzün içine bakarak hakaret ediyorsa, aşağılıyorsa küçük düşürüyorsa buna diyeceğimiz bir şeyler yok mudur.Bu saldırılar genellikle halk değerlerine karşı yapılmaktadır. Halkın kılıcı bütün kılıçlardan üstün vekeskindir.Niye?

¹⁸¹ Mahmut Ragıp Gazimihal, a.g.e., Ankara 1975, s.35

Kim demişti? Neden kafasını toplumun kalabalığına gömüyor. Varsa diyeceğin çık ortaya, açık, açık söyle. Oturup bir kenarlara bilgiçlik taslama. Cahilliğini cehaletini ortaya dökme.

“Sipsi ilkel bir müzik aletidir”

“Boğaz havaları ilkel bir müziktir”

“Hadalar ilkel bir müziktir “ dediniz. Karşılığını da aldınız. Terbiyem müsaade etseydi herhalde daha yazılacak çok şey olurdu.

“TÜRK ÇALGILARI İLKELE MİDİR?

Bir çalgının ilkel olup olmadığının ilk belirtisi, o çalgının musiki sisteminin seslerini tam olarak verip vermemesi ile anlaşılır. Diğer faktörler tali derecede kalır ki bunlar çalgıdaki ses renginin diğerleri ile uyumlu olup olmadığı, ambitsünün (ses alanı) sınırları vs gibi hususlardır. Türk çalgıları arasında ses (perde) yetersizliği sadece Karadeniz çevresitulumunda görülmektedir. Diğer çalgılarımızda ilkellik bahis konusudeğildir.”¹⁸²

Yöre türkülerimizin ses genişliği on ikiye çıkmaktadır. Bu ses genişliğinde bir türküyü üreten bir çalgının ilkel olması söz konusu olabilir mi .

İşte sorguyu, yargıyı, sahiplenmeyi, sizlere bırakıyorum.

KAYNAK KİŞİLER

1-Çetin Koruk- S.D.Ü. Müzik Kültürleri Araştırma Ve Uygulama Mer. Müd

2-Erdal ULUDAĞ, Anadolu Üniversitesi Müzik Temel Bilimler Öğ. Gör

3-Kadir Verim-İstanbul Teknik Ün. Müzik Tem Bil. Kabak Kemane öğ. Gör.

4-Cenk CİLASUN ,S.D.Ü. Müz. Ana .Bilim Dalı Bölüm Başkanı.

Ç- ZEYBEKLER PUSUDA

Yazmaktaaaaa! Nasıl?

Sussakta niye?

Sevilmeyince, saymak nereden?

“Dünyanın merkezi benim. Ben oynarsam dünyayörüngesinden kayar. Ben derim, diyorum. Yanlış mı, doğru mukime ne? Benden başka bilen , anlayanyoktur havasına girip, yanlış üstüne yanlış, hata üstüne hata yaparsan o yaptıkların boyunu aşar ve herkesten önce kendin boğulursun Görüş ve düşüncülerin ürünü olan konuşmalar öncelikle konuşana mutluluk huzur getirmelidir

¹⁸² Etem Ruhi Üngör, a.g.m., s. 35.

“Hayatım, birlik, dirlik veiyiliktir “¹⁸³diyemiyorsan, kavrulup pişemiyorsan niye boşu boşuna yoruluyorsun.

Dağlı Mustafa(Avcı) Dağlı Ahmet(Avcı) Dağıcı taraflarından geldiğinden (Çameli) onların lakapları dağıdırlar.

Dağlı Mustafa çok konuşan, sözü sohbetiseven birisi. Dağlı Ahmet isebüyük ağabey,ama daha yavaş, daha sakın, iki kardeşler.Akşamlar olunca ev gezmelerine giderlerdi. Dağlı Mustafa bu gezmelerdelafı bir kaptı mı veryansın eder , ortalığı kırar geçirirmiş. Eğlenenler, gülenler , yerlere yatanlar kırıla gidermiş.

-Mustafa Ağamaldın mı lafikimselere bırakmıyorsun.Uzatıp duruyorsun.

-Ha sahi !Amat ce ?

-Ne yapalım biliyor musun Mustafa?

-Ne yapmamgerekiyor? Sen de ikide bir böyle dersin.

-Mustafa, doğrusu ben senin bu halinden utanıyorum. Sıkılıyorum. El bu.Deliye gülerler,ölüye ağlarlar.Sen onlarınıçinden, sana ne dediklerini biliyor musun.

-Hayır. Nasıl edelim?

-Bak bir daha komşu ziyaretinegittiğimizdesen yinekonuş . Sınıra geldiğinde-ben yavaşçabacağınadürteyim. Sen konuşmayı kes. Bu dürtmesınıra geldin, tadında bırak, demektir.

-Valla ağabey sen ne akıllısın, madem öyle, dediğin gibi yapalım.

Bir gün yine iki kardeşkomşu gezisine gitmişler. Mustafa lafı bir kapar, alır götürür, tatlandırıdıkça tatlandırır,güldürdükçe güldürür. Evin içi tat, neşe,gülücük, kahkaha ile dolar taşar. Ahmet kardeş huzursuzlaşır. Yavaşça Mustafa'nın bacağını dürtür.Mustafa coşmuştur, uçmuştur, anlatır da anlatır. Ahmet kardeş yeniden Mustafa'nın bacağını dürtür.Gizlidir bu hareket. Sus sınıra geldin , bitir demektir.

-Amat ağabu bacağını dürtsen de yırtsan davallahibu olayı anlatacağım,konuyu bitireceğim.

Sus deseler de, kes deseler de, bitir deseler dedürtseler de,yırtsalar da bu konu sizlerle paylaşılacak. Paylaşılmalı

-Alo!

-Buyurun.

-Ben Burfatbaşkanı Hasan Akın.

-Buyurun Hasan bey.

-Hocam İnsuyu Festivalinde Hamit Çine ,Ahmet Turgut, Siz Abdurrahman Ekinciderneğimiz adına Halk Türkülerimizüzzerinegörevlendirildiniz. Duyurmak istemişim

¹⁸³ Hacı Bektaş Veli

-Sağ ol Hasan Bey ,bir başka arkadaş gurubu ile bir başka ortamda başka bir görev gelmeye geliyorum.Benibağışlayın.

-Aaalo!Hocam ben Yılmaz Tunç.

-Buyur Yılmazım.

-Hocam ,Teke yöresi Gölhisar Yörük Yarenliğine buyur demek için aramıştım.

-Yılmazım,davet listenizde kimler var?

-Hamit Çine, Salih Orhan vs.

-Yılmazım ben gelmesem.

-Hocam, gelmeni,konuşma yapmanı istiyoruz

Birinci şenlikte, kendi ilimde, kendi obamda, kendi oğlumun, kızımın kucağında, dıştan birisi gibi,kıyıda,köşede ,kısıla büzüle,yarenlikte kamera ve fotoğraf çekimi yaparak bitirdim.

Adam adamlığını yaptı. Burdur'dan götürdüğümüz üç telli bağlama ustası Gökhan Çağırğan'a sataştı."O, öyle, çalınmaz." Böyle bir tuzsuzluğa, yakışsızlığa hazırlıklı olduğumuzdan olay çabucak ört bast edildi. Ortam kurutuldu. Birinci şenliğin üzerine tatsızlık yayılmadankonu kapatıldı.

-Alo!..

-Buyurun.

-Ben Yılmaz.

-Evet Yılmazım.

-Hocam şenliğimize buyurmaz mısın?

-Hay,hay Yılmaz' ım.

Sipsili sanatçısı Hüseyin Demir, Halk Sanatçısı aşık Hüseyin Özdemir, Kabak kemane Ustası İ.T.Ü,Mz.Ana Bilim.Dal.Öğrencis Uğur Önür, Üç telli bağlama Ustası Mehmet Erdönmez ile birlikte yarenlikteydik. Önceden oluşturulan plan ve program gereğisıraı gelentürküsünü söylüyor, sazını çalıyor, oyununu oynuyordu.

Oynanan Oyun:Serenler Zeğbeği

Oynayan Gurup.....:Halk Eğitim Müdürlüğü ,Halk Oyunları Ekibi

Zeybeğin müziğiniçalan Gurup: Gölhisar Yayla Gurubu

a-Necati Aslan

b-Recep Hasyalçın

c-Sağlıkçı Hüseyin

OLAY: Üç telli bağlama, sipsili, kabak kemane ile Serenler Zeybeğimiz çalma-ya başlandı. Çalan ustaların özlerinden kopan ritim, genlerinden gelen tempo, yüreklerinden inen duygu harmanını, yiğitlik, mertlik duygusunu yayıyorlardı. Oyuncular çalınan ritme uyarak kanatlanıp uçarak, duyup coşarak, isteyerek, efeleşerek, dönerek, çökerek, kalkarak oyunu oynadılar.Seyirciler, çalıcılar, oyuncular huzur ve mutluluk umanında idiler.

BİR SES:"Olmadı.Böyle olmaz. Bu oyun böyle oynanmaz. Hızlı oldu. Yavaş oynanacak. Çıkın bir daha oynayın. Çalgıcılar yeniden çalın."

Zeybeği çalanların, Zeybeği oynayanların, seyircilerinsерsemlediğini, denge-den çıkarak"Düğün bizim,deli bizim" sözümüzü söyleyerek ya sabır çekmelerini görmekacıların en büyüğü idi.

Oyuncular ikinci defa ortada idi. Kollar kalkmıyor, yüzler gülmüyor, yürekler uçmuyor, sanat yapılmıyor, baştan savma bir vazife, sıradan bir görev yerine getirilerek savuşturulmaya çalışılıyordu.Çalıcılar dadaha kötü duygular içinde Serenler Zeybeğini çalmaktan öte , çalmamayı yeğliyorlardı. Yaşanmaması gereken , duyulmaması gereken olayı geçiştirmeye çalışırkenÇavdır yöresisanatçıları sahnedeydi ler. Sazda Muddalip Şimşek, telinde dilindeÇavdırın Hanları türküsü. Muddalip Usta "Yollar verin Tefenni'ye geçelim" diye türküsünü okudu.Sahayı ve sahneyi dolduran bir ses:"Tefenni'ye gidelim diyemezsin". Türkünün sözlerini değiştiremezsin.Yeniden söyle bakim." Usta ağır başlılıkla türküyü bitirdi. Gözlerini Hamit Çine'nin üzerine dikerek. "Bu adam kendinine sanıyor?Niye herkesin işine karışıyor? Biz sanatçılar onun kadar mı biliyoruz."Bu adam haddini bilmeli. Bu adam durmalı.Durdurulmalı.Yaşanan bu iki olay sanatçıların, oyuncuların, seyircilerin gönüllerinde büyük yara açtı.

Geçmişte bir yığın birikimi,bir çok gözlemi,deneyimi , katkısı olanustamızas aygırsızlıkyapalım,yapın,yapılmalı demek ne kadar ayıp olur. Türk Halk Bilimine bir atom ağırlığındakatki yapantüm büyüklerimizin önünde saygıyla eğiliyorum.

Ama!.. Amaaaaaa!...

"Dünyanın merkezi benim

Bunu benden başka bilen yoktur

Bu oyun, bu türkü, benim dediğim gibioynanmalı,söylenmeli" deniyorsa bu gidiş bilimsel fukaralığa, tükenmişliğeyol açıyordur.Olması gereken, bize sunulan saygıyı,sevgiyi sömürerek ortalığıkarartmamaktır.Bilimi,bilgeliği kullanmıyorsak erdemli olmayıelimizden düşürmemeliyiz.Türkmen Yörüklerdeak saçlıolmanı-nayrı bir yeri, ayrı birşerefi, sorumluluğu, vardır.Ak saçlılık bilgeliktir, büyüklük-

tür, olgunluktur,doyumluluktur,ineliktir, yol göstericiliktir. Yöreyi,yöredekileri yönetmektir.

Biz büyüğümüzü sayan, küçüğümüzü seven,bir geleneğin devamıyız.Bu değerlerimizi zayıflatmak herkesten önce kendimize zarar verir.Değerlerimizi ben uğruna,bilmişlik uğruna yok sayanlara, yeri gelincesözü dudaktan uzak tutmamalıyız.Halk bilim bizleresadeceoyun, türkü vs.öğretmez, bunun yanındaruh vedüşünce de verir. Bu ışıktanaydınlanmaktan uzak kalmamalıyız

"Ben mürşidim, sizler müritlerimsiniz, bağımlısınız, yanlışımı savunucu ,hata mı, günahımı sineye çekicimsiniz diyorsan , bir zaman,bir dönem gerçeğe tostlarsınız. Aritmetikkışının ne kadar tutuğunu, onaispat eder.

Madem öyley işte kalem, işte kağıt, işte zeybekler.Buyur bakalımyaz doğruları da bizler aydınlanalım.

"Her sazın döşüne pençe vurulmaz

İncedir kırılır tel,gizli, gizli."¹⁸⁴

Tadı mı kalır ki insanları kırdıktan sonra.Eleştirinin kendisi acıdır amameyvesi tatlıdır. İşte o meyveyi zehir etmeden , zamanında , kıvamında yedirmek doğruşudeğil midir?

"Olmadı.!Böyle olmaz.Bu oyun böyle oynanmaz. Hızlı oldu. Yavaş oynanacaktı, Çıkın bir daha oynayın. Çalgıcılarıyeniden çalın."

Soralım şimdi:

Neden olmadı?

Kime göre olmadı.

Bilime göre mi olmadı.Böyle bir açıklama getirmediğiniz.

Size göre mi olmadı.Size göre olmadıysa , olmayanı, hangi elle tutulan, gözle görülen yöntemle belirlediniz.Diğer bir deyişle bilimin hangi metodunu kullandınız? Hangi bilimsel araç ve gereci kullandınız? Elinizde şaşmayan bir terazi mi vardı? Eğer o terazi gönlünüzde ise bir tek sizin gönül teraziniz mi tartıyor.

Bu söylem sanata, sanatçıya, bilime aykırı bir davranıştır. Çalcılara, oyuncularaneverdik kine istiyoruz. Ne öğrettik kine bekliyoruz.Bilgiçlik yapmablau iş yürümez

Şimdi Serenler Zeybeği nedir ne değildir?Beraberce bir bakalım.

Serenler zeybeğinin ölçü sayısı nedir.

¹⁸⁴ Aşık Mahsuni Şerif

Serenler zeybeğinin davul vurumu(ritim notaları var mıdır?.)

Metronom sayısı kaçtır?

İlk derlenirken hangi ortamda,hangi sazla derlendi?

Başta, ortada, sonda gezenneme bölümü var mıdır.

Bilimsel ortamda bilimin terazisine bir vuralım. Nasıl oynandı,nasıl oynanması gerekir. Yanlışı nedir?Doğrusu nedir?

a-Serenler Zeybeği 9/8 likölçüye sahiptir.

b-Serenler zeybeğinin davul vurumu (Ritim notaları)derlenmemiştir. Bu notalar oyuncularımızın yüreklerinde yaşatılmaktadır. Yeniden derlenmelidir.

c-Sekizlik() =88-92metronom sayısıdır.

Zeybeğin notalarını önünüze alınca, yukarıdaki bilgileri görürsünüz.Biz yinede bilim adamlarımıza neyin ne olduğunu danışa, dolaşa yol alalım.

“Metronom sayısı:

Bir dörtlük ()= 60 metronom sayısı.

Bir sekizlik ()=120 metronom sayısı. “¹⁸⁵

Şimdi de Serenler Zeybeğinin diğer bilgilerini vereyim.

“ Kaynak kişi.....:Tepeli hasan Çavuş

Derleyen.....: Muzaffer Sarı Sözen

Zeybeğin adı.....Serenler Zeybeği (Çeşidi: Bir sekizlik.....:=88-92

Ölçü sayısı.....:9/8

Dizideki arıza:Fa diyez ¹⁸⁶(3-b)

Bu açıklamalardan sonra konuyu yavaş yavaş, acaaça yol alalım. Serenler Zeybeğinkaynak kişinin hemen altındabir sekizlik =88-92 sayıları görünmektedir. Bu sayılar ilgili zeybeğinhangi metronomsayısınauyularak çalınacağınubelirtmektedir.Bir zeybeğin ritminifalan ağa, falan paşa, falan kişibelirleyemez, bilemez .

“Hız (tempo) müziğin önemli öğelerinden biridir.Bir müzik yapıtınınbeklenen etkiyi verebilmesi, diğer etkilerin yanı sıra bir ölçüde yapıtın anlamına uygunhızda seslendirilmesine bağlıdır.

Müziğe biçim vere,ona can katan ritimile tempobir bakımamüziğinsinir sistemidir. Hız aynı zamandayapıtın karakterini deetkiler. Bir yapıtın hızınkesin olarak belirleyebilmekiçin metronom kullanılır.”¹⁸⁷

185 Yar. Doç. Sibel Çoban- Mar. Ün. Müz. Ana Bilim. Dal.Öğretim üyesi

186 3-b-Kültür bakanlığı internet sitesi .

187 Ülkü Özgür-Salih Aydoğan, Müziksel İşitme Okuma, s.58-59.

“Seslerin mutlak sürelerini belirtmek için, nota değerlerinin yanında tempoya da ihtiyaç vardır. Müzik eserlerinin nicra edildiği hız tempo denir. Bu hız metrik (ölçü) zamanlarının sıralanma hızına bağlıdır. İnsan bir temponun hızlı, orta veya ağır olduğunun farkında olmadan, metrik zamanlarınakışınınabzı ilekiyaslayarak algılayabilir. Eğer metrik zamanlar nabza yakın vuruyorsa ,orta tempo, daha çok veyadaha az sıklıkla vuruyorsa , tempohızlı veya ağırlarak algılanmaktadır.¹⁸⁸(5)

“ TEMPO: İtalyanca bir terim olan temponun sözlük anlamı zamandır. Müzikte ise parçanın hız derecesini belirtmek için kullanılır. Tempo, parça süresince notaların akış hızını yada metrik vuruşların sık veya seyrek oluşunu düzenler. Ritim görece- li “rölatif” bir kavram olurken, tempo saatle ölçülebilen, kesin “absolü” bir değeri- nin ifadesidir. Bir eser tempo susede İtalyanca bir terimlesol üst başta belirtilir. Bunun yanında bir metronom verisi de bulunabilir,

Metronom, dakika başına düşen vuruş sayısına göre tempo hızını sayılarla gösterir. $M=60'$ da her vuruş bir saniyeye eşittir. Diğer tarafta, kalp atışlarının insan bedeninde doğal temposu olduğunu varsayabiliriz.

Haaa şimdi gelelim “Olmadı. Böyle olmaz. Bu oyun böyle oynanmaz. Hızlı oldu. Yavaş oynanacaktı. Çıkmış bir daha oynayın. Çalgıcılar yeniden çalın” söylemine. Körün görenlere yol göstermesi ne kadar manidar ise, işte bu türlü girişimler de daha başta saçma olduğunu ortaya koyar

Oyuncular, Zeybek oynayanlar, mencevşeli oynayanlar, tüngüme oynayanlar, ayak sallama oynayanlar siz öncelikle bilimi dinleyin. Genlerinizde getirdiğiniz duyguyu, inceliği, ritmi , tempoyu dinleyin. Çalanlar yüreğinizin duyduğu, gön- lünüzün götürdüğü, çevrenizden edindiğiniz deneyimi harmanlayarak çalın. Çok bilmişleri, gösteriş düşkünlerini, ne oldum hastalığına tutulanları dinlemeyin, Sakın ha, sakının bu tür saçmalıklara üzülmeyin.

Acaba bilim ne diyor dersiniz: Serenler Zeybeğinin Metronom hızı (sayımı) bir sekizlik ()=88-92 metronomdur. Eğer kalbiniz dakikada 88 kere çarpıyorsa siz kalbinizin sesini dinleyin. Kalp hızınıza uyun. Serenler Zeybeğini kalp hızına göre oynayın. Gerisi boşta kalır.

KAYNAK KİŞİLER

1-Kadir Verim-İstanbul Tek. Ün. Müzik. Ana. Bil. Dalı Öğ. Gövr

2-Erdal Uludağ -Anadolu Ün. Müzik. Ana. Bil. dal. Öğ. Gövr

188 Paraşkev Hacıev, *Temel Müzik Teorisi*, Pan Yay., s.50-51.

D- HASAN ÇAVUŞ

Yazmakta nasıl? Yazmalıyım da nice yazmalıyım? Nasıl niteleyeyim. Kalıplaşmış, öğünçleşmiş, gösterişleştirilmiş yazmak istemiyorum. Canım babacığım, rahmetli babacığım, babacığım benim, o büyük insan, kahraman babacığım, falan, filanlardan uzak kalarak yazabilirsem işte o zaman yazmış olurum.

En çok zorlanacağım yazı babamı ve amcamı yazdığım yazılar oldu. Sizler bu zorluğa düşmezsiniz. Cığım, çağım, cuğum, cüğüm, eklerini kullanmadan, yazmağa bakacağım. Bir insana babanın ananın verdiği ismin yanında, devletin eklediği sıfat, halkın taktığı lakaplardan uzak kalmayacağım.

Koca Yusuf oğlu, Adile'den olma, Anbarcık karyesinden Bardak oğullarından-Hasanı tanıtacağım:

Sahife No.....:199

Sıra numarası.....:92

Künyesi.....:H a n e:29 Anbarcık karyesindendiye başlayan askerlik kaydını sizlere tarayarak bir harfine bile dokunmadan sunmaya çalışacağım.

7/Kanunsani /1332 (1916) tarihinde askere sevk edilmiştir. Daha sonra Konya inzibat bölümünde görev almıştır. İzmir Nokta Kumandanlığına sevki takip etmiştir. Hasan Çavuş'un son görevini Denizli Liva Jandarma komutanlığında yaptığı görülmektedir. Anlaşıldığına göre 13/11/1340 tarihinde askerden terhis edilmiştir. Resmi belgenin okunmasını ve yorumunu sizlere bırakıyorum.

Bu yazdıklarım devletin resmi kayıtlarının bir bölümüdür. Biz dönemim yaşanan olaylara: Hasan çavuş bir evin bir oğludur. Ninem Topal Adile bütün analar gibi oğlunu çok sevmektedir. Bir yandan da vatanın savunulmasını, düşmanın yurttan atılmasını istemektedir. Oğlunu da pek küçük görmektedir. Büyümesini, güçlenmesini istemektedir. Alır oğlunu Burdur İli Tefenni ilçesi Anbarcık köyünden Fethiye Dalamana kaçırır. 1313 lülerle askere gitmesi gereken Hasan Çavuş'u 1316 lıların gürbüzleriyle askere sevk ederler.

Birliğine teslim olan Hasan, kumandanları tarafından ne iş yaptığı, okuyup yazma bilip bilmediği araştırılır. 500 kişilik bölükten babam dahil üç kişi okuma ve yazma bilmektedir. Yapılan sınavda Hasan vebir arkadaşı sınavı kazanarak şu sorularla karşılaşılır: Mülazim sani okuluna mı gitmek istersin, Güççük zabıt mektebine mi gitmek istersin derler. Hasan'a güççük zabıt mektebi adı daha çekici gelir. Güççük zabıt okuluna ayrılır. Eğitim sırasında çavuş kursu olduğunu, Mülazim sani okulunun dayedek subay okulu olduğunu öğrenir ama fırsat geçmiştir.

Bölükte bulunan üç okur yazar, beş yüz kişinin katibi gibi çalışırlar. Her mektup yirmi paraya yazılır. Yazıcılar iyi de para kazanırlar. Kurs biter Hasan Çavuş olmuştur.

Konya'daki hizmetini resmi belgeye bırakarak biz İzmir'deki hizmetine bakalım. Bize anlattığına göre İzmir Gaziemir'den başlayarak, Denizli , Acıpayam , Gölhisar, Korkuteli'ne kadarki alanda asayiş, huzur ve güveni sağlamakta görev yapar.

“Oğlum, benim bölüğümle görevim asker kaçaklarını yakalamak, eşkiyaları takip etmek, tesirsiz hale getirmek, soygunları, baskınları önlemek, halkın canını malını, ırzını korumaktır. Bir taraftan da Cumhuriyet devrimlerinin yerleşmesini sağlamaktır. Tam donanımlı bir bölüğüm vardı. Topal Çavuş dediğimiz bir de çavuşum vardı. Köylerde yatar, kırlarda gezerdik. Bizi köylüler beslerdi. “

Hasan Çavuş Gaziemir ile ilgili bir de (menkıbe) efsane anlatırdı. “o zamanlarda veya daha önceleri yörelerde bir yerlerde çok büyük bir alim yaşamış .Bu alimin onlarca öğrencisi varmış. Gel zaman git zaman hoca bir gün hakkın rahmetine kavuşur. Öğrencileri koyarlar tabuta, hocalarını uygun olacak bir yere defin etmek için yola koyulurlar. Mevsimlerden yazdır. Bir ara cenaze alayı yorulur ve susarlar. Öğrencilerinden adı Emir olan birisi ,Aah bir su olsa da içsek, serinlesek der. Hoca tabuttan kolunu uzatarak “gaz emir” der. Emir işaret edilen yeri kazar . Çok büyük , çok tatlı bir su çıkar. Bu sudan dolayı burada Gaz emir (Gaziemir) kurulur.”

Askerlik anıları uzun olur. Babamın da uzun, uzun anıları vardı. Size bir tanesini anlatayım: Burdur ili Tefenni ilçesi Uylupınar köyü civarında Koca Mustafa adlı eşkiyayı takip ediyorduk. Uylupınar köyünün urgancı mevkisinde çatışmaya girdik. Akşam karanlığı olduğundan eşkiyalar dağılarak izlerini kayıp ettirdiler. Akşam olunca ben köyün ağası Yusuf ağanın evine müsafir gittim. Yenildi içildi sohbetler edildi bir ara Yusuf Ağabana:

-Hasan Çavuş Koca Mustafa'yı görsen ne yaparsın?

-Çeker tabancamı vururum dedim.

-Hayır Hasan Çavuş burada vuramazsın.

-Niye ağa ?

-Burası benim mekanım. Sen nasıl konuğumsan oda konuğumdur.

-Kırda çarpışarak vuruşabilirsiniz, ama burada asla.

-Ağa öyle mi olması gerekir? Evet . Bana söz ver bakayım herhangi bir şey yapmayacağına.

-Öylemi olur?

-Öyle olur.

-Tabancanı çıkar yastığın altına koy bakayım .

Deneni yaptım.

Biraz sonra Koca Mustafa odaya girdi. Yaralıydı. Buraları terk etmesini belirttim. O da kabul etti. Sonraki başka yerde eşkiyayı sıkıştırarak işini bitirdik. Sonuçta devletten daha yakın olan ağanın devlet kadar güçlü olduğunu anladım.

Çok güzel bir atım vardı, o atımla kendi köyüme de geldim , askeri davranışlarım köylülerim için epey eğlenme malzemesi oldu.

E- SAYIM PARASI

(Keçi, koyun, sığır, at, eşek vergisi)

Konargöçerlikten yeni çıkmış, yeni bir devlet kurmuş olan biz Türkler, bitaraf-tan devletimizi güçlendirirken bitaraftan da kendi ekonomimizi güçlendirmek için çalışmaktadır. Hayvancılık en yapılabilecek işlerin başında gelir. Aslında yaşayabilmek için yağa, yoğurda, peynire çökeleğe keş'e, akça katığa ihtiyaç vardır. O zamanlar da diğer sanayi yağları yoktur. Köylü kendisini, şehirlisini, ordusunu da beslemek zorundadır. İşte hayvancılık yapılmak zorundadır. Bu hayvanların kılından yününden çul, çuval, giyecek, çadır da yapılmaktadır. Hayvan lazımdır. Hayvan olmalıdır.

Devlet te vergi almak istemektedir. Vergi alınacak. Köylünün nesi var nesi yok bakılacaktır. Nasıl olmalıdır bu iş? Beklenmedik bir anda 5-6 jandarma, iki üç tahsildar köyü basar. Jandarmalar köyün giriş ve çıkışlarını ve gelip gidenleri görebilecekleri yerlere yerleşirler. Tellal bağırmaya başlar: "Duyduk duymadık demeyin, köye sayımcılar gelmiştir herkes evindeki malını köy meydanına çıkarsın." Hayvanlar köy meydanına getirilir. Hemen birkaç jandarma sıra ile evlerin ahır samanlık kiler gibi yerlerinde hayvan saklanmış mı diye yoklarlar. her bireyin hayvan sayısı yazılır ve vergisi belirlenir.

SIRKAT

Canlı keçi 70 kuruş, vergisi 80 kuruş diğer büyük başların vergileri cabası. Diğer bir deyişle bir keçinin getirisi vergisini ödememektedir. 10 keçi yedi lira tutarken, on keçinin vergisi sekiz lira tutmaktadır. Ne yapılsın? Hayvanların büyük bir ço-

ğunluğu sayımdan kaçırılmaktadır. Bu kaçırılma olayları türkölere boğaz havaları-
na girmiştir. “sırkak saklatan boğazı” “sırkak kaçıran boğazı”

Kendi hayvanımızın hırsız oluyorduk.

Bir baş bir vergiyi ödese, kurban olsun diyeceğiz. Ama ne diyelim. Devlet bi-
zim. Hiç mi hiç acınmadık. Gücenmedik, gocunmadık. Öyle gerekmiş.

SAYIM GARİP OĞLUNUN EVİNDE

Köye sayımcı gelir. Sıra Garipoğlu’nun evindedir. Garipoğlu’nun bir eşeğı, bir
düvesi, iki keçisi vardır. Sayımcılar Garipoğlu’na doğru yönelince, Garip oğlu pa-
nik içindedir. Hiç olmasın bir hayvanı saklamak istemektedir. Eline yorganı geçer,
yorganı acele ile eşeğin üzerine örter.

—Neyin var neyin yok Garipoğlu?

—Bir düve iki keçi var efendim.

—Başka bir şey var mı?

—Yok efendim. Tam o sırada yorganın altındaki eşek anırmaya başlar

—Garipoğlu bu nedir?

—Babamdır efendi

—Senin baban iki kulaklı mı? Senin baban dört ayaklı mı? Senin baban nal mı
çakınıyor?

—Ne dersiniz deyin efendim.

—Ben bu eşekten vergi almıyorum, bağışlıyorum. Bu eşek sana baba hediyesi
olsun.

F- YOL PARASI

1313 doğumlu Hasan Çavuş, Kurtuluş Savaşı’nın bitiminde askerlerine “köyü-
müze döndüğümüzde köprüler, yollar yapacağız her zaman” diye marşlar söyle-
tirmiş. Bitaraftan da Anadolu’nun ihmal edildiğini, bakıma ihtiyacının olduğunu
askerlerine öğretirmiş. Terhis edildikten sonra bizden yol parası istediler. O za-
manlarda para bulunmuyor. Savaştan yeni çıkmış bir halk. Yorgun, üzgün. Tarlalar
sürülmemiş, hayvanlar kuzulamamış, oğul uşak yetişmemiş. Ama vatan bizim.
Vatan bizim olacaksa imar etmeliyiz. Yol parası alınacak, kanun çoktan çıktı. Yılda
on lira, çok para, bir keçinin 60 kuruş ettiği bir devir. İlla para alınacak diye bir şey
yoktu, bu parayı ödeyemeyen emek olarak ödeyebilirdi.

Yol parası ödemeye gidilecek, ya da yol yapımına gidilecek. Hazırlık başlardı. Giyecekler yıkanır, yatılacak kepenek, çul kilim işte ne varsa yıkanır temizlenirdi. Yiyecek olarak tarhana bulgur, keş, akça katık, kurutulmuş yufka ekmeği, ekmek yapmak için un alınır, 15-20 gün yol yapmaya gidilirdi.

Yapılacak yol, bizi köyümüzü kazaya, vilayete bağlayan yol olurdu. Anbarcık köyü, Kozağaç köyü en çok Haymana ovasına yol yapmak için giderdik.

Öncelikle toprağı düzlerdik. Hiç olmasın bir arabalık genişliğinde. Toprağın düzlemesi bitince yakın taş ocaklarından taş kırar yola sererdik. Tabi her zaman her yerde kum bulunmazdı. Yol yapılan yerlere yakın köylerden bazı mükellefler kağnıları ile gelirdi. Tabi onlar bizden daha az kalırlardı. Çünkü kağrı ve öküzler de bir kişi yöğmiyesi sayılırdı.

O yolda onlarca kişi çalışırdı, hiç mi hiç yüksünmezdik. Vatan bizim, yol bizim, bu yol bize hizmet edecek derdik.”

“Babamın 4 çocuğı vardı, yani dört kardeşlik. Beşinci kardeşim de geldi. Babam çok sevindi. Yol parasından kurtuldum diye. Beş çocuğı olan babalar yol parısı ödemiyorlardı. Ama köylümüz yapıp yakıştırmıştı “ Yol parasından kurtuldum ama babıç parasından kurtulamadım.”

10 liradan başlayan yol parası 12- 14-16 liraya kadar çıkmış ve sonunda kaldırılmıştı.

Parayı yatıramayan veya yatırmayan, yol yapmaya gitmeyene ne gibi bir uygulama yaparlardı. Ne yapacaklar iki üç jandarma gelirdi, alır götürürlerdi seni sorgusuz sualsiz. 10 gün 20 gün damda yatırılırdı. O parayı yine alırlardı. Yâ da o yolu yine yaptırırlardı.”

KAYNAK KİŞİLER

1-Bardaklı oğlu Hasan çavuş Anbarcık köyünden

2-Koca Yusuf Oğullarından Koca Mustafa

3-Ulkuşların Omar Çavuş

G- KÖY ENSTİTÜLERİ MEZUNLAR VERİYOR (KÖY ÇOCUKLARI KÖYLERİNDE ÖĞRETMEN)

Kadir GÜNGÖR

1-Mustafa ERCAN, 2-Halil CEYLAN, 3-Halil ÜNLÜ, 4-Rıza BULUT, 5-Veli ŞAHİN
(Köy Enstitüsü Öğrencileri)

Adı.....: Kadir

Soyadı.....: Güngör

Doğum tarihi.....:1926

Doğum yeri.....: Yazıköy

Öğretmen olarak ilk atandığı köy: Yazıköy

Köy.....: Yazı köy

Öğrenim Durumu.....: 3.sınıfı (üç sınıflı) Yazı köyde, 4-5. sınıfları Hacılar yatılı Bölge Okulunda. (Yatılı bölge okulları 1938 tarihinde açıldı.)

Köyümüzde beşten çıkan ilk ve tek çocuktum. Köyümüze kaymakam geldi. Okumama baktı; Okuyabilecek misin dedi; ben de okurum dedim. Sonra Yeşilova'ya gittim; orada kayıt edildim. Daha sonra Gönen'e gittim. Gönen'e 1940 ın 12. ayında gittim. Gönen'de beş yıl kaldım. Beş yıl okudum. Öğretmen olarak köyüme tayin edildim. Okulumuzda matematik, Türkçe, fizik, kimya, eğitimbilimleri, bu derslerin yanında ziraat dersleri de vardı. Onun yanında sanat dersleri vardı. Ben kendim marangozdum. Sanat derslerinde demircilik, ondan sonra doğramacılık, kızların dikişnakışı, çocuk bakımı dersleri vardı.

Biz okulu beş yılda bitirdik. O zaman yaz tatili yoktu. Yazın 15 gün izin vardı. Yazlardı da okuduğumuzdan beş sene altı sene sayıldı. Yani bizi lise mezunu sayarlardı. Sonra diplomamızı aldık. Diplomada 20 yıl mecburi hizmet yazıyordu. Bu yirmi sene yazılımı bizim 20 yıl mecburi hizmetli olduğumuzu, 20 yıl hiçbir yere ayrılamayacağımızı, mesleği terk edemeyeceğimizi belirtiyordu. 20 sene çalışmak zorundasın. Bu süreyi köylerde geçirmek zorundaydık. Ama köyler arasında yer değiştirebiliyorduk. Biz yalnız şehre gelemiyorduk.

1945 yılı Cumhuriyet Bayramında mezun oldum. Okulum tarafından mezun olduğum gün atamam yapıldı. O zamanlarda atamamızı okulumuz yapıyordu. Okuldan doğrudan doğruya köylere atama yapılıyordu. Ben kendi köyüme atandım. Atandığım köyde bana bir inek, bir öküz, bir çift kısırakparası verdiler ben o hayvanları aldım. Babamın tarlalarına yakın yerlerden tarla verdiler. Ben babamın evinin bir odasına yerleştim. Tarlaları babamın ve kardeşlerimin yardımı ile eker biçerdik. Bunların üstüne 20 lira ücret, 10 lira idari ücret verirlerdi.

-Yirmi lira parayı maaş olarak mı aldın?

-Hayır . O zaman maaş yok. Ücret o.

- Öyle mi?

- Sening anlayacağın: Ayda otuz lira para, üstüne iki kısırak, bir inek, bir öküz, 80 dönüm tarla almıştım. Alıyorduk. Bundan başka ben marangoz bölümü mezun olduğumdan bana marangoz aletleri de veriler. Bana verilen 80 dönüm tarla okul namına verildi. Bu tarlanın gelirini ben alıyordum. Maaşımız az ya. Diğer verilenler yedek gelir oluyor. Okulumuzdan mezun olan öğretmenler genellikle kendi köylerine veriliyordu. Kendi köy arazilerinden arazi veriliyordu. Kendi köyüne atanan, kendi köyünden tarla verilen öğretmenlerin bu mal varlıklarına anaları, babaları yardımcı oluyorlardı. Bize verilen 70-80dönüm tarla, inek, öküz, kısıraklarla biz köylüye örnek çiftçi oluyorduk. Örneklik yapıyorduk. Öncelikle tarla sürümüne, buğday arpa ekimine örnek oluyorduk. Diğer bir örnekliğimiz de köyde meyve veren veya meyve vermeyen ağaçların yetiştirilmesini sağlıyorduk.

Yabani ağaçların aşılmasını onlara gösterirdik.

Bizim köy sulak olduğundan her tarlanın başından arık geçerci. Bu arıkların başına ağaçlar diktirdim. Bu dikilen ağaçların başlıcaları söğüt ve iğde ağaçları idi. Benim diktirdiğim ağaçlar geldi geçti. Kesildi. Yerine yenileri dikildi. Biz köye örnek uyandırıcı olarak gönderildik.

-1945 teki köy ve köylüyü tarif eder misin?

- Köyün hali zayıftı. Para yoktu. Köyde arpa buğdaydan başka bir şey ekilmiyordu. Köyümüzde ekim ve dikimin yanında koyun keçi gibi küçük baş hayvanlar yetiştiriliyordu. Köyümüzün iyi bir gelir kaynağı vardı, o gelir kaynağı da kısıraklarımıza katır doğurtulur satılarak iyi paralar kazanılırdı.

—Köyde tuvalet ve tuvalet çukuru var mıydı?

-Hemen hemen her evin hayvan gübrelere üzerine akan tuvaletleri vardı.

Biz köyümüzde camız beslerdik. Hidrellez gelince hayvanları köyün ortak malı olan çayıra çıkarırdık. Camızlarımız orda otlardı. Bu otlama sığırtaç gözetiminde akşama kadar çayırdaki sürerdi. Bizim köyün meralarında çok güzel çayır olurdu. Çünkü her taraf su kaynıyordu..

Hemen hemen her evin birkaç sığırı olurdu. Bizim köyün hayvanları üç dört ayrı sürüde güdüldü. Potaklar ayrı bir sürüde güdüldü, dana buzağı ayrı bir sürüde güdüldü. Yoz sığırlar ayrı bir sürüde güdüldü. Köyümüzde çift hayvanlarının güdüldüğü bir de çift hayvan sürüsü vardı. Çifte koşulan hayvanlarla sabahleyin çift sürülür, akşam üzeri çobana teslim edilir, çoban akşama kadar güderdi. Bütün çobanlar Hidrellez yani mayısın altısı gelince çobanlığına başlarlar, ekim ayının başında işlerini bırakırlardı.

Hayvan sürülerini yeniden anlatalım: Potak sürüsü; camızların yavru sürüsü. Dana sürüsünde ineklerin danaları, buzağıları, eşekler bulunurdu. Üçüncü hayvan sürüsü ise yoz sığır sürüsüdür. Bu hayvanlar çifte koşulmayan hayvanlardır. Bu sürünün içinde kısıraklar, mandalar inekler olur, bu hayvanlar topluluğuna yoz sığır denir.

Keçi ve koyunlara da ayrı bir çoban tutulurdu. Bu hayvanları çoban güderdi. Köyümüzde iki üç sürü koyunumuz vardı. Bizim köyde keçi yoktu.

-Köyde bit ve pire durumu nasıldı?

-O zaman var. O zaman bit pire var. Bitten, pireden DDT çıkınca kurtulduk.

İki yıl ben yukarıdaki şekilde çalıştım. İki yıldan sonra bana verilen hayvanları, tarlayı ve diğer verilenleri geri aldılar. 70 lira aylığa bağladılar; ben o zaman Çavdır Bayır köyüne gittim.

-Bayır köyüne gittim dedin. Arkada kalan hayvanları ne yaptın.

-Geriye verdik. Ölenlerin yerine yavrularını kayıt ettik. Aslında hayvanlar ben-
de iki sene durdu. Tarlalar da iki sene durdu. Bana verilen tarlalar yine köyün oldu.
Köy merası olarak kaldı.

Artık ayda 70 lira maaş, 10 lira çocuk yardımı, 10 lira idari ücret alıyordum.

-Aldığın bu paranın alım gücü nasıldı?

-O zamanlarda bir amelenin günlüğü 2.5 lira idi. Biz de 90 lira alırdık.

Bayır Köyünden Harmanlı Köyüne atandım. Bu köyde iki defa takdirname al-
dım. Kırlara bayırlara çekirdekten zerdali, badem, kayısı kiraz, vişne diktim büyüt-
tüm, kır toprakları değerlendirdim. 20 cm uzunluktaki kavaklardan çelik yaparak
çok kavak yetiştirdim. Benim çelikler 1 yılda 1.5 metre boy atıyorlardı. Ben birkaç
köylüye de kavak bahçesi kuruverdim.

O zaman köylüler içme ve kullanma sularını köyün ortak malı olan köy çeşme-
lerinden alıyorlardı.

-1940 lı yıllarda köylü hangi ortak hastalıkları yaşıyorlardı?

-O zamanlar verem vardı. Çocuklarda kızamık, çiçek hastalığı vardı. Sıtma da
çok rahatsız ederdi.

Köylerde sebzemizi kendimiz yetiştirirdik.

H- SİRKAT

Sırkata işi sürü sahiplerinde olurdu. O zamanlarda keçi ve koyunlardan vergi
alınırdı. Küçük hayvan sayısı 5-10 olanlar sırkata işini yapmazlardı. Bu işe kaçak da
diyebiliriz. Ya da kaçırma da diyebiliriz. Kişinin 300-500 davarı veya koyunu varsa
sırkata o sürü sahibi yapardı.

Sırkata kaçırmaaktır. Vergiden kaçırmaaktır. Sırkata işini daha ziyade çadırılı yörük-
ler yapardı. Bir hayvan sahibinin kaç hayvanı olduğu tahsildarlar aracılığı ile be-
lirlenirdi. Tahsildara jandarma da yardımcı olurdu. Tahsildar, Jandarma sayıma
gelirdi. Hayvanların sayısını belirler, vergiden hayvan kaçırma mı kaçırma mı be-
lirlenirdi. Hayvanlar dağlardaki inlerde saklanırdı. Jandarma ve tahsildarlar bu inle-
ri de gezerlerdi. Sayım dışı kalan (sırkata edilen) hayvanlaryakalanırdı. Yakalanan
bu hayvanlar hükümetin olurdu.

Eskiden köy bütçesini yapmak için köy salması vardı. Bir de angarya vardı.
Angarya işi okul, cami, köyün sulama arkı için yapılırdı.

I- YOL PARASI

Devlet yol yapmak için para toplardı. Bu yol parası 18 yaşını aşanlardan alınır-
dı. Beş çocuğu olandan yol parası alınmazdı. Yol parası yıllık 6 lira idi. Tabi gücü
olan olurdu gücü olmayan olurdu.

Aileler beş çocuk yapmaya çalışırdı. Bu 6 lirayı veremeyenler günlük ceza evine
giriyordu. İlk ceza için on gün yatılıyordu. O zamanlarda tarlası olanlar tarla ver-
gisi de yatırıyorlardı.

-Yol parasının neden alındığını köylü biliyor muydu?

-Memleketimize yol yapmak için. Benim aklımın erdiği buradan Tefenni'ye
şose vardı. Bu şose için taş kırılır o taşlar yola serilir, silindirlerle sıkıştırılırdı.

-Taşları kim kırardı?

-Yol parasını veremeyenler. Ya altı lirayı verecek ya da taş kıracak. Bu altı lirayı
ödeyemeyenler gider yolda bir hafta çalışırdı.

VII. BÖLÜM

SANATÇILARIMIZIN ANILARI YAŞANTILARI

A-KIRMIZI DAYININ BURNU

Kırmızı Dayı İlimiz Aziziye köyünün yetiştirdiği sayılı keman sanatçılarından birisidir. Diğer sanatçılarımız gibi Kırmızı Dayı da düğüncü olarak köylere gitmektedir. Bir düğün için Burdur'un Yassı güme köyüne gider. Düğünde Deli Ağa da vardır. Kırmızı Dayı da şakacıdır Deli Ağa da şakacıdır.

-Ola Yakup benim burun sende olsa ne yapardın?

-Bir ahır, bir samanlık yapardım.

-Ola Kırmızı, ben böyle bilmezdim, sen zurna çalarken burnun zurnanın yarısı kadar varmış.

B- GAYGIDI DAYININ ZURNASI

Gaygıdı Dayı İlimiz Belenli köyündendir. Çok güzel zurna çalmaktadır. Mesleği gereği köylere düğüne de gitmektedir. Bir düğün için Burdur'a gelmiştir. Düğün bitmiş Gaygıdı Dayı ve davulcusu köylerine gideceklerdir. Buğday pazarında buldukları açık kamyonu binerler. Düğünde iyi para kazandıklarından keyifleri de iyidir. Yolda zurna ile davulu tutuştururlar veryansın ederler. Açık kamyon Karaçalı dönemeçlerinde devrilir. Zurna Gaygıdı Dayının gırtlığından girerek ensesinden çıkar. Tabi ki Gaygıdı dayı ölür. Bir süre geçtikten sonra oğullarından en densizi:

-Anne babamın nesi var nesi yoksa getir ortaya paylaşalım der.

Gaygıdının karısı öteki eve giderek bir süre geri gelmez. Nihayet anne oğlanın bulunduğu odaya gelmiştir.

-Noldu ana?

-Ne olacak oğlum, olan bir şey yok. Oğlum, babanızın bir zurnası vardı, onu dayuttu da öldü. Ha bilirsiniz diye söyledim.

C- KIRMIZI DAYININ KULAĞI

Kırmızı Dayı Soğanlı köyüne düğün etmek için gider. Düğünün ikinci günü akşamı düğüncüler, sanatçılar bir odaya doluşurlar sohbet ederler, yarenlik yaparlar. Bir ara Kırmızı Dayı arkadaşlarının üzerine yıkılır. Arkadaşları da bu yıkılan

adamı üzerlerinden ileriye doğru iterler (kakarlar). Kırmızı Dayı biraz sonra bir daha arkadaşlarının üzerine yıkılıverir. Sorarlar Kırmızı Dayıya.

-Dayı sara mı tutuyor, bir tarafın mı ağrıyor derler. Bu arada Kırmızı Dayı kük-rer:

-Benim akarım yok kokarım yok, beni niye itip kakıyorsunuz der.

-Ola dayı niye durup durup benim üzerime yıkılıyorsun?

-Niye yıkılmayayım, yengen beni anıp kulağımı çınlattı, sana dinleteyim diye üstüğe yıkılıyorum.

Ç- KADİR DAYININ (Erçelik) TELEVİZYON İZLEMESİ

Kadir Usta İlimiz Tefenni ilçesi Guluman(Gılıman) Belkaya köyünde yaşamak-tadır. Yaşı 88 i çoktan geçmiştir. Kendisi sine keman çalmaktadır. Derleme yapmak için yanına birkaç defa gittim. Davar gütmeye, çarşıya pazara gittiğinden bir türlü bulamadım. Kadir dayı Avşar boyundandır. Tipik bir Avşar ağzı ile konuşmakta-dır. Sine keman Ustalarının son temsilcisidir.

Şehirde yaşamakta olan torunları ve oğulları kızları bayram ziyaretine gelirler. Torunlar kararlıdır dedelerinin keman çalarken belgeselini yapacaklardır. Bazıları dedelerinden istekte bulunurken bazıları da dedeyi coşturmaya çalışır.

-Len oğlum, bu gün arife el ne der?

-Kadir Usta düğün tuttu demezler mi?

-Hele bi bayram gelsin, ben de kemani ayarlayayım gerisi kolay.

-Arife bayram derken ikinci bayram olu verir. Bir akşam üzeri Kadir Usta coşar. Coşar, coştukça taşar.

Bakın bakın çocuklar ben bu türküyü 18 yaşında öğrenmiş çalmıştım. Size bi daha çalıvereyim. Çal dede çal. Ne güzel çalıyorsun. Ulan Emin kalk oyna. Dedem zeybek çalmıyor nasıl oynayayım. Torunun birisi söyletir çaldırırken, birisi oynar-ken birisi de çaktırmadan Kadir Ustanın filimini çekmiştir. Çok güzel bir çalışma olmuştur. Bayram bitmiş torunlar evlatlar bir gün sonra dağılacaklardır. Geniş aile yemeklerini yerler, her kes bir tarafa oturur. Torunlardan birisi dedesini filimini televizyondan izletmeye başlar, Kadir Usta da yapılan yayını izlemeye başlar:

Gı Emine ge, garı ge hunbak, bu adam aynı bene benziyo. Ben gibi de keman çaliyo. Gı bene ne gada benziyo. Hun bak, hun bak, kemani da benim kemana ben-ziyo. Gı Emine şapkasının eskiside benim şapkanın eskisi gibi. Gidi gocu rabbım insanları çift yaradımış de le de inanmazdım. Birisi ben birisi bu gı.

Torunlardan birisi soğuklayıvermiş “dede bu adam sensin.”

-Deme ula olum. İnanayım mı şimdi.

D- ŞAHİN AKAY'IN SINAVA HAZIRLANMASI

TRT sanatçısı Şahin AkayTRT nin açtığı sınavı kazanmak için Gölhisar Lisesinden öğretmeni olan Abdurrahman Hoca'dan kurs almak tadır. Ders bitmiş sırahocanın yemek için keseceği keçinin kesilmesindedir.

-Şahin gitmede şu keçiye yardım ediver.

-Olur hocam.

-Şahin sen keçiye evin arkasına çek ben geliyorum.

-Hocam burada kessek olmaz mı?

-Olmaz Şahin gelen geçene karşı ayıp olur. Alan var alamayan var.

-Hocam! Hocam! İnançla Hasan da geldiler.

-İyi iyi gelsinler.Yardımcı olurlar.

-Gidin lan, siz korkarsınız.

-Ne korkalım Şahin abey, korkacak bir şey mi var?

Bu arada hoca eli bıçaklı gelir. Şahin' le yardımlaşarak keçiye yatırır. İş çoktan bitirilmiştir. Seyirci çocuklardan birisi :

-Amca keçiye keserken niye dua etmiyorsun?

Şahin her zamanki ataklığı ile:

Sus lan. Keçi amcana dua etti, beni kurtardı diye, amcan ne duası edecek.Keçi duası şakası ile et yenmişti.

E- GARANIN OMAR

Omar dayı Kozağacı'nda yaşamıştır. Rıza Erdem'in ve komisyon üyelerinin hazırladığı Burdur 1928 isimli kitabın 185. sayfalarından başlayıp ileri sayfalarını aşan türkü sözlerini yakan Ustalardandır.

Omar dayı cura çalar. Çalar da durmadan, yorulmadan, gece gündüz çalar. Orak bilmez, harman bilmez, oğlak kuzu gütmaz o sadece cura çalar. Tek bildiği cura çalmaktır. Ama iyi de çalarmış. Oğlan da oğlan, kız da kız yokmuş. At avrat zaten yokmuş. Yiyecek içeceği de düşünmezmiş.”Bir kile arpa verirler zarı” dermiş. Bu gün ben, yarın sen birazcık ekmek verir yer yatarmış.

Omar dayının babadan kalma bir göz tek katlı, yer dambaşılı evi vardır. Ev çok eski ve bakımsız olduğundan bir taraftan yıkılmaya başlar. Yıkılmayan köşeye çekilerek bir kaç yıl idare eder.

-Omar dayı evin başına yıkılacak.

-Valla dayım baya niyet tuttu. Omar dayı yıkılmayan köşede o kışı geçirir. Bahar, yaz, güz gelince Omar dayı için her taraf evdir. Atar şiltesini altına, alır curasını eline, basteline teline. Harmanı yok ki yansın.

Bir gün Kozağaç'lılar toplanarak Omar Dayıya ev yapmak için öküzünü, eşeğini, katırını, nacağını, tahrasını alan yola çıkar. Yol dağlarda biter. Omar Dayının evine yetecek bütün ağaçlar kesilir. İnceleri eşeklere sarılır, kalınları öküzlere sürültülmek üzere hazırlanır. kalın olanlar da katırlara sarılır. Yürürler köy doğru, köye gelinmesine bir tepe kalmıştır aşılacak, düzlüğün adı Darı engi'dir. Darı enginde dinlenilir. Bir genç uçurulur köye, hani karşılaşınlar, şenlik olsun diye. Genç haberi köylüye duyurduğu gibi Omar dayıya da duyurur.

Omar dayı senin ev için yaylaya giden köylü Darı engine geldiler karşılamayacak mısın?

Olum Darı engine gelen adam buraya da gelir. Alır curasını eline neşeli neşeli çalar.

F- KIRMIZI DAYININ ANASI

Kırmızı dayı Aziziye köyünün ve Burdur çevresinin en iyi keman Ustasıdır. Bütün düğünlere o çağırılır. Bir anacığı bir gücük kuyruklu eşeğı vardır. Bir gözde dambaşılı yer evi vardır. Anasına iyi bakmaktadır. Yemeyip yedirmek giymeyip giydirmek istemektedir. Ama anası yine de hasta olmaktadır.

—Olum yayladan yüng çuvalımıza kar doldur gel.

—Olur ana.

—Bekir ağalardan da ufak tas dolusu pekmez istesen olur mu?

—Getiririm anacığım. Anasının bir dediğini iki etmemektedir.

—Kırmızım benim canım bazar ekmeğı istiyor.

—İstesin anacığım, bir koşar Burdur'dan alır da geliverin.

-Bicecik olum benim. Kırmızı kemanını torbasına koyar Burdur'un yolunu tutar.

Burdur'a varmak için dokuz tepe, on dere geçmesi gerekir. Önünde Kapaklı, Bereket, Kökez, Büğdüz köyleri vardır. Kapaklı köyünün Düldül izi taraflarına geldiğinde Yörük kızları davar koyun gütmektedirler. Yolda Kırmızıyı görünce,

-Heeeeey Usta!

-Eeeey çobanlar.

-Sapsana, yorulmuşsundur bir su iç ,bi soluklan, yine gidersin-Kırmızı anasını, Burdur'u unuttur, sapar kızların yanına.

—Kırmızı çalar, kızlar söyler. Kırmızı çalar kızlar oynar. Bir bakarlar ki akşam olmuştur. Kızlar eve gidecektir. Sürüler eve dönecektir. Kırmızı da Burdur'dan bazar ekmeği getirecektir. Ama uzaklardan bir atlı hızla gelmektedir. Yedeğinde de bir at vardır.

—Kırmızı, Kırmızı dur gitme.

-Noldu?

—Bin ata. Anag ağırlaştı.

-Ya ölemi ? Desene

—Haydi gidiyoruz. Binerler atlara bir solukta Aziziye'ye varırlar.

Kırmızının anası ölmüştür.

- Geri durunggomşula, acıkfazla ağlayan gari?

G- KIRMIZI DAYININ DÜĞÜN KAZANCI

Kırmızı Dayı gençliğin baharında yeni yeni usta olmaktadır. Ustalaştıkça da diğer köylere düğün etmeye çağrılmaya başlanmıştır. Bir gün uzak köylerin birisine düğüncü olarak çağırılırlar. Eh düğün çabuk biter. Anlaştıkları gibi davulcu parası olarak 5 lirayı alırlar. Düşerler yola. O zaman yollar kötü, köyler uzak. Yürüye yürüye varılır varılacak yere. Yolda köye dönerken kazanılan beş lirayı bir köyden bir köye kadar kırmızı taşımış, öbür köyden öbür köye kadar davulcu taşımış. Ben sen taşırken Erikli köyüne gelmişler;

-Hoca efendi bu parayı biz paylaşamıyoruz, önce parayı boz sonra bize paylaştırır.

- Olur Kırmızı olur der hoca.

-Önce parayı bozar, 2 lira davulcuya, 2 lira Kırmızıya verir, bir lirada kendisine alır.

Kırmızı dayanamaz bu pay işine.

-Peh adamın paylaştırmasına. Olsa olsa bu kadar olur der.

H- HÜSEYİN KÖSE PAMUK TOPLAMADA

Köylüler yeni yeni iş merkezlerine, şehre giderek iş bulmaya açılmaktadırlar. Aşağı Sülemişliler de Antalya'ya pamuk toplamaya giderler. Hüseyin Köse Usta da gidip eller gibi pamuk toplayıp para kazanmak ister. Hem de kendi kendisine söylenir. Ben kimden aşağıyım. Karaoğlanların Karakulak kadar yok muyum der.

Köyden büyük bir pamuk işçi gurubu gidecektir. Hüseyin de takılır arkalarına, inerler varırlar Antalya ovasına. Sabah namazı iş başı yaparlar. Toplarlar, toparlar akşam namazı olur, toplanan pamuklar tartılır. Hüseyin Usta ve üç arkadaşı 14 der kg pamuk toplamışlardır. İkinci günü biraz daha erken, biraz daha geç iş bırakırlar tartılır pamuklar 15 er kg pamuk toplanmıştır. Pamuğun toplama ücreti 10 kuruştur 14 kg çarpı 10 kuruş eder 140 kuruş. Ekmeğin tanesi 100 kuruştur. Hüseyin Usta iki ekmekle doymamaktadır. Üçüncü günü Hüseyin Ustanın elleri kızarmaya şişmeye başlar. Ellerine pamuğun koza iğneleri battıkça dayanılmaz acı vermektedir. Diğer işçiler ve yerli işçi çocukları 60 kg-100 kg- 120 kg pamuk vermektedirler. Hüseyin Usta ve arkadaşları canlarını dişlerine takarak çalışırlar ama en çok 18 kg pamuk toparlar. Bakarlar ki olmayacak gece tarladan kaçarlara. Yaya yapıldak köyü buluverirler.

I- İSMAİL EVCİL

İsmail Evcil Dirmil İlçemizde yaşamaktadır. Dirmilli Sipsi sanatçılarınin önde gelen babalarından birisidir. Koyun güdüp sipsi çalıp yaşamaktadır. Moda olmuştur Almanya'ya gitmek. Herkes işçi bulma kurumuna yazılıp Avrupa'nın yolunu tutmaktadır. Bu gidişe katılmak için İsmail Usta da yazılır işçi bulma kurumuna. Bir gün bir sarı zarf getirir evine postacı. Falan tarihte, falan yerde, falan saatte hazır olun

İsmail Usta biriktirdiği ve konu komşudan topladığı ve anacığının oğlum sıkılmasın diye verdiği parayı da ekleyerek, cebine koyar ver elingi İstanbul eder. Daha Gölhisar'a gelir gelmez birer ikişer gurbet yolcuları toplanmaya başlar. Binerler otobüse varırlar Burdur'a. İş ve işçi bulma kurumunun önündedirler. Onlarca gurbetçi işlem yaptırmaktadır. İsmail Usta da işlemlerini yaptırır İstanbul yolcusudur. İsmail Usta sağdan soldan gelen işçi adaylarından arkadaş bulma içindedir. İstanbul yolu bitmek bilmez.

İstanbul İstanbul geldik geldik sesleri ile uyanır. Uyar kalabalığa yürür topluluk götürür onu da işçi seçme, meslek sınavının yapıldığı yere. İsmail Usta korkmaktadır, çocukken güreşirken kolu kırılmış, yanlış tedaviden kol hem açılmıyor, hem de egridir. Sıra İsmail Ustaya gelir. İçeriye girer:

Soyun. İsmail Usta ceketini çıkarırken cebinde taşıdığı sipsiler yere dökülür.

Alman, tercümanına sorar bunlar nedir? Tercüman da İsmail Ustaya sorar

Nedir bunlar? Ne işe Yarar?

Bunlar sipsidir. Çalınır.

Alman der ki; Çal bakalım dinleyelim.

Bir tvist çaldım emme yer gök inledi. Alman da dinledi. Türk te dinledi.

Cavır bi şeler dedi. Sonra tercüman bana anlattı: Alın bunu içeri, Almanya'da Türkleri eğlendirsın, müzik yapsın, moral versin işçilere demiş. Benim koluma, ağzıma da, soyup vücuduma da bakmadılar. Benim sipsime baktılar. Sipsinin sayesinde yapmakta oldukları bütün yüz karası incelemelerinden kurtuldum. Eğer koluma baksalardı kolum yamıkıp dururdu. Verdiler evraklarını git dediler.

Yemeden içmeden biriktirdiğim anamın verdiği ile 50 lira olan yol paramın üstünden elimi hiç çekmiyorum. Üçkâğıtçılar alıverir diye korku botun. Dışarıya çıkınca ilk sorduğum adres radyo evi oldu. Şuradan git, sağa dön, sonra sola dön, dört yol gelecek orada sorarsın dediler. O zaman gencim, keklik gibi sektim de varıverdim dört yola. Bir polis yolun ortasındaki bidonun içine girmiş elinde bir düdük bir sağa dönüyor dürrrrüt ediyor, bir sağa dönüp düürrrrüt ediyor arabaları durduruyor.

Yaklaştım hemşerim radyo evine nereden gideceğim dedim.

"Sen orada dur bakan" dedi.

Bekledim bekledim bana döndü" sen nerelisin" dedi

Burdur Tefenni'den dedim

Ben de oralıyım ama sen sağa dön hiç sapmadan git, üstünde dikili demirle olan Binaya gir dedi. Sağa sola sapmadan doğruca gittim. Beni bekçi karşıladı.

Ne istiyorsun hemşerim?

Ben sipsi çalmaya geldim.

Neymiş o. Nasıl bir şey?

İşte bu gördüğün.

Açık olan kapıdan ben radyo evine girdim. Nida Tüfekçi'nin odasına girdim. Beni hoşbeşle karşıladı, niye geldiğimi sordu.

Efendim ben sipsi çalmaya geldim.

Çok iyi ettin.

Hele bir otur. Bir çay iç. Çayımı hiç hopurdatmadan içtim.

Şu sipsini çıkar da bir Tefenni türküsü çal bakalım.

Olur efendim. Sipsimi çıkardım. güzel bir ayar yaptım, bizim gurbetlerden en güzelini bir çaldım.

Yeter dedi. Alın bunu çekim odasına. Çıktık çekim odasına, ben döktürdüm döktürdüm ha, nida hoca çok sevindi.

Oğlum gel seni buraya sipsici olarak alalım dedi.

Hocam şimdi ben Almanya ya gidecen. Almanya da para gezenne gezenne kazanılıyormuş, elleme gari gideyim dedim

İyi düşün.

İyi düşündüm.

Ondan sonra İstanbul Radyosu sabahleyin açılırken benim çaldığım türkülerle açılırdı Yıl 1971.

İ- USTA AVDA

Tüfekler dolma iken, yedek barut ve saçmalar harbi denen iki taraflı silindir biçimli teneke kaplara doldurulurdu. Barut ve saçma harbilerinin ağızlarında çaput 'bezden) tıplar bulunurdu. Bu tıplar aynı zamanda tüfeği yeniden sıkılamada (doldurmada) kullanılırdı. Ustamız büyük bir heyecanla av sahasına girer. Dere demez, tepe demez koşar suların atlar, taşlara tepelere tırmanır, tepelerden aşağılara kayarak iner. Bu koşturmada sırasında harblerdeki bütün saçmalar dökülmüştür. Tam o anda da tavşanlar, keklikler, geyikler, ceylanlar, sığınlar önünden gelip geçmeye başlar.

"Dayım sırmalı teke barut'u boşalttım üstüne tıpayı yerleştirdim, saçma yoktu ya, bütün ceplerimi karıştırmaya başladım. Yan cep, iç cep derken, göğüs cebimde bir mih (çivi) bulmamı, indirdim tüfeğin içine, üstüne tıpayı artık tüfek hazırda. Bir baktım tam o sırada tavşanın birisi benimle dalga geçiyor sanki doğrulttum tavşana, göz, gez, arpacık dom ettim. Bir baktım dayım tavşan kuyruğundan çama çakılmış, bir sağa çırpınıyor, bir sola çırpınıyor. Tavşan çırpınırken deri çamda, tavşan dağda. Arkasından bağkırdım kızıl et nereye gidiyorsun"

J- TAHTALI GÜVERCİNİ

"Yaralanan bir köpeğin yarasını yalaya yalaya iyi ettiğini çok gördüm. Tahtalı güvercini diye bir güvercin vardır. Bu güvercin diğer güvercinlerden biraz daha büyüktür. Göçmen bir güvercindir. Kışın yurdumuza gelir. O gün tahtalı güvercini vurmaya gitmişim. Çamın dalında bir tahtalı güvercini uyuşuk uyuşuk duruyordu. Ben yaklaştıkça beni fark etmedi. Tam bu sırada dom tahtalı yerdeydi. Avımı alırken elim bağrına dokundu. Bağrı sert geliyordu elime. Tüyleri açıp baktığımda daha önce güvercinin yaralandığını bu yarayı güvercin çam akması ile tıkadığını ve ölümden kurtulduğunu gördüm. Bir daha güvercin avına gitmedim."

K- ÖBÜR AVCIDAN KAÇAN KEKLİK

Birkaç arkadaş ava gitmiş, dağı sarmıştık. Güvenlik ve av gereği birbirimizden bayaca uzaktaydık. Uzaktaki arkadaş kekliklere durmadan ateş ediyordu. Ateş eden avcının önünden can korkusu ile kaçan bir keklik önümdeki o küçük ormanın kenarına kondu. Benim orada olduğumu görmemişti. Bir baktı beni gördü, ben

de onu gördüm. Acele ile orada bulduğu büyücek bir otu üzerine örttü. Ve dar bir zamanda önümden kayıp gitti. Ben bundan sonra avcılığı bıraktım.

L- KEKLİK KÜMESİ (GÜMESİ)

1950 li yıllarda dağlar keklik kaynamaktadır. Uçara kaçara avlanmanın yanında “güme” avı da yapılmaktadır.

Güme avı için kafesin içinde beslenen iyi öten dişi bir keklik birde “güme” yaptın mı artık kalan bölüm seçeceğin av yerine bağlı. İyi bir av yeri, ötken bir dişi keklik varda “gümeyi” kim yapıversin. Güme yapmak kolay iş değil. Ah!. Yaşlılık ah!. Ah!. Yahu Omar ağnanın oğlu bana bir güme yapıver dayım. Yapalım dayı. Nereye istersin? Keklik kayasının karışındaki tepelere yapıver dayım. Ali dayı keklik kayasının karşısındaki taşlı tepe var ya? He dayım. Gümengi oraya yapıvereceğim. Yeni kesilmiş toplanmış çalı çırpılardan bilirsin. Tamam dayım. Omar ağnanın oğlu dere kenarından tosağaların en büyüğünden b.irisini bulur bir eşeğin üstüne sararak küme yapacağı yere götürür. Önceden çok küme yaptığından köyün en güzel kümesini yapar. Avcının oturacağı yerin altını kazar kazar tosağayı yerleştirir; tosağanın üzerini toprakla güzelce örte, bastırır. Köye koşar Ali dayı Ali dayı gümeng hazır git avlan der. Sağ ol oğlum. Allah muradını versin. Sende sağ ol Ali dayı. Ali dayı eşeğine binerek gümenin yanına varır. Kekliği yerine kor. Kendiside karşıdan gelecek kekliği görebileceği en güzel yere oturur. Omar ağnanın oğlu Ali dayıyı uzaktan gözlemektedir. Taşla bastırılmış, gömülmüş tosağanın üzerine oturan Ali dayı biraz sonra tosağanın canını yakmaya başlamış, canı yanan tosağa kıpırdamaya başlamış .Kıpırdayan tosağa Ali dayıyı da sallamaya başlamış. Deprem olduğunu sanan Ali Dayı dua etmeye ve bağırmaya başlamış. Ali dayının keklik avı gibi diye köyde eğlence kalmış.Osman Öztürk 1933 / Gıravgaz Köyü

M- MEHMET AKSUNGUR

Baba adı :.....:Veli

Ana adı.....: Elif

Doğum Yeri: Aziziye

Doğum tarihi.....:1932

Adı:Mehmet

Soyadı.....:Aksungur

Faliyet gösterdiği halk kültürü.....: Halk Oyunu

Okuma Yazma.....; İlk okulmezunu

Tam olarak hatırlamıyorum; 1952 veya 1953 yılı idi. Köyümüze Halil Bedi

Yönetken ve Ahmet Kutsi Tecer geldi. Bu iki misafir gündüz vakti köyümüzde idi. Misafirleri Köyün Öğretmeni olan Ali Aksungur sahiplendi. Ağabeyim misafirlerle davar kesti. Köylülerde bir taraftan misafirleri sahiplendiler. Köylüler akşama doğru köy meydanında maşala yakmak için hazırlık yaptılar. Akşam olunca maşala yakıldı. Bütün köyün kadını, erkeği maşala yerindeydi. Davulcular zurnacılar, kemancılar ve diğer saz çalanlar maşala yerindeydi. Musa Başer saz çalardı türküyü söyledi. Kemal kalkan türküyü söyleyip saz çaldı. Mehmet Bozca kaval havaları çaldı. Çocuklar boğaz havası yaptılar.

Önce zortlatma oynandı. Arkasından zeybekler oynandı. Oynanan zeybeklerin adı şöyleydi. Karinom, sarı zeybek Avşar zeybeği ve diğerleri oynandı.

Misafirler kendilerine göre notlar aldılar. Derlemeler yaptılar

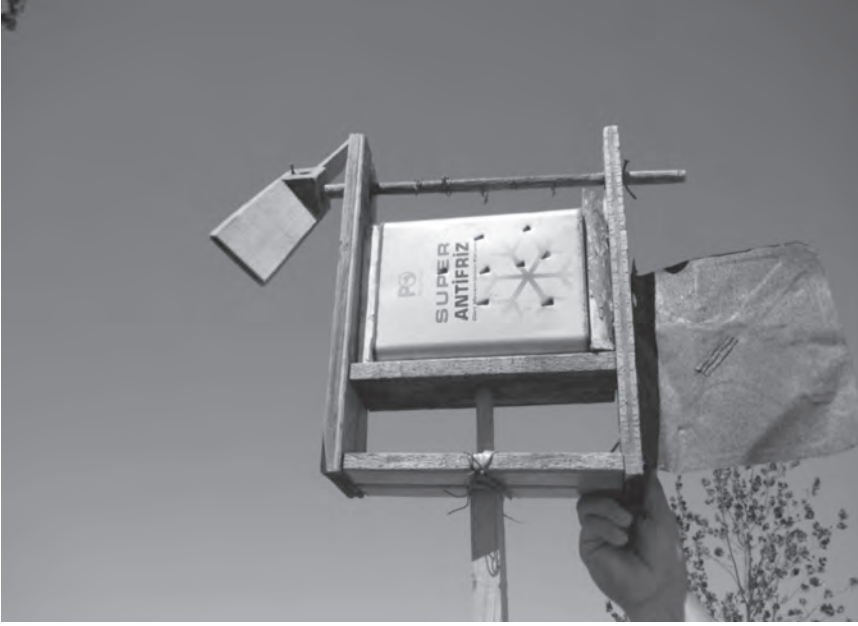
KAYNAK KİŞİLER

1-Mehmet AKSUNGUR ve eşi

VIII.BÖLÜM

TEKE YÖRESİ BURDUR HALK ÇALGILARI

A-TAKTAK (DOMUZ PERVANESİ)

Yolum yine Balıkesir İli, İvrindi İlçesine uğramıştı. İvrindi Orman İşletme Şefliği Depo sahasında geziniyordum. Depo içerisinde küçük bir de fidanlık vardı. Fidanlığın tel örgü direklerinin birisinin başında dönen bir pervane gördüm. Ben sıradan bir oyuncak olduğunu sandım, önceleri pek ilgilenmedim. Sayın Orman Mühendisi İşletme Müdürü Süleyman Demir'e:

-Müdürüm bu dönen aygıt da ne oluyor?

-Hüseyin, hocamla ilgilen.

-Olur müdürüm.

-Hüseyin, niçin onu oraya çaktınız? Ne işi var?

-Hocam o kuşları kovalar. Uzak olduğundan ben sadece dönen aygıtı görebiliyordum. Bana göre dönen bir pervane idi.

-Buyurun hocam ben size bu aygıtı yakından göstereyim.

Ben, Hüseyin, aile gurubundan ayrılarak pervaneye doğru yürüdük.

-Hocam bu aygıt taktak ya da domuz pervanesi denir. Biz bu taktakla tarla-

mızdan domuzları, kuşları kovalarız. Daha doğrusu kovalatırız.

-Hüseyin domuz bunun dönmesinden mi korkar?

Hüseyin Özbek

-Hayır. Hocam hayır. Pervanenin bağlı olduğu milde beş altı tane demir bağlıdır. Bu demirler tenekeye çarptıkça sesler çıkartır. Ama bu pervanenin demirleri düşmüş onun için ses çıkartamıyor.

Hüseyin'le taktak'ın yanına varmıştık.

-Hüseyin şunu durdura bilir misin? Hüseyin tırmanarak pervaneyi çoktan durdurmuştu. Ben çoktan fotoğraf makinemi çıkartarak fotoğraf çekmeye başlamıştım.Sağa çevir Hüseyin. Sola çevir Hüseyin. Arkasını çevir Hüseyin. Gerekli pozları almıştım.

-Hüseyin sen hangi köydensin?

-İvrindi'nin Gökçeler köyündenim.

-Taktak'ı sen mi yaptırıp getirdin.

-Evet. -Hüseyin bir tanede ben istiyorum.

-Olur hocam.

Verilen sözlerin pek tutulmayacağını bildiğimden ben pervanenin çokça fotoğrafını çekmiştim.

-Hüseyin senin kimliğini almak istiyorum. Biz derlemeciler için bu çok önemli.

-Yazabilirsin hocam. Kimlik yazdırmak parayla değil ya. Yazabilirsin.

Adı... Hüseyin

Soyadı... Özbek

Doğduğu ve yaşadığı köy... Gökçeler

Doğum tarihi...1973

Tahsili... İlkokul

Şu anda yaptığı iş... Orman yangın işçiliği

-Hüseyin bu aygıtın adını söyler misin?

-Taktak (Domuz pervanesi)

-Bu aygıt ne yapıyor?

-Domuz kovalar, tarladan kuşları kovalar. Ayrıldığıımız gurup bize çoktan bağırmaya başlamışlardı. Haydi! Çocuklar acıktı. Geç kalıyoruz.

-Hüseyin hoşça kal. Sen bu aygıtı hiç yaptın mı?Yapmaz mıyım? Acele ile Hüseyin in birkaç poz fotoğrafını çektim. Hüseyin sevinç içinde kaldı.

İşte Lidya kralı hazine odasını açmış, bana avuç avuç altın para, inci, mücevher vermiş kadar huzur ve mutluluk duyuyordum. Elim, yüreğim, gönlüm bir değere daha ulaşmıştı. Taktak'ımız gün ışığındaıdı.Orman İşletme Şefi Süleyman Demir ve Hüseyin 15- 20 gün geçmesine rağmen bana taktak göndermediler. Gün geçtikçe de gözlerim yollarda kalıyordu. Bir türlü beklediğim taktak gelmiyordu. Bir ay geçtikten sonra depomda bulunan beş tahtayı ve bir dilmeyi paketleyerek Burhaniye sanayi sitesinin yolunu tutmuştum.

-Ustam kolay gelsin.

-Sağ ol hoca.

-Geldin mi?

-Ben geleli çok oluyor.

-Hoş geldin sefa geldin. İşin olmasa gelmezdin buralara.

-Ustam bayram ziyareti yapacak değilim ki elbette işim olunca gelirim.

-Hoca yine zor bir şey getirdiysen, benim aklım yetmiyor, başka bir yere götür.

-Ustam ben ne güne duruyorum. Senin eksigini tamamlarım.

-Şekilleri çizdin mi?

-Çizdim.

-Hani nerede?

-Şimdiki yapacağımız işe şekil gerekmiyor.

-Şu beş tahtayı öncelikle planyadan bir geç. El içine çıkacak şekle gelsin.

-O kolay. Sonra?

-Vereceğim uzunlukta keseceğiz.

-O da kolay.

-Kolaysa başlayalım.

Götürdüğüm tahtaların bir taraflarını planyada parlattı ve doğrulttu. Bir ara

duraksar gibi oldu.

-Ustam niye durdun?

-İşingi bırakıyorum dedi.

Bir hata mı yaptım diye yüreğim hopladı.

-Korkma hoca korkma, kalınlık makinesinden geçireceğim. Tahtalar birer birer kalınlık makinesinden geçirilerek temizlendi, ağırtıldı düzeltildi. Sıra vereceğim ölçülere göre kesilmeye kalmıştı. Ustam hızarı çalıştırmış, vereceğim ölçüleri bekliyordu.

-Ustam 26 cm uzunlukta üç tane keseceğiz. 47 cm uzunluğunda da iki tane keseceğiz.

-Önce kısıları keselim.

-Olur. Hızar olanca gücü ile dönüyordu. Tahtaların başlarını düzgünce kesti. Hızarın ayarını 26 cm ye ayarladı. Tahtalar kesildi. Sonra da 46 cm uzunluğundaki tahtalar kesildi. Toplam beş tahta oldu. Tahtalar 2 cm kalınlığında, 10 cm eninde idi.

-Hoca dediğin gibi tahtaları çakalım mı?

-Hayır. Öncelikle delikler delinecek.

-Delikler nereye delinecek.

-Üstten 8 cm tam ortadan delinecek.

-Hoca delikleri kaçlık bir uçla delelim.

-Ustam 25 mm yetmez mi?

-Yeter. Yeter de artar bile.

-Ustam baba direği deliğini unutuyorduk.

-Ha sahi neyin üzerinde durduracaktık. O delik kaç mm olsun?

-25 mm yeterli.

Nalburdaydım. Alacağım şeyin tarifini yapıyor adını bilmiyordum. Satıcı yamağı ile satılacak malların sergilendiği bölüme girdik.

-Ustam burası bitti bitmesine de, sıra pervanenin kesimine kaldı. Sen 4x4x4x4 cm li bir ağaç al önce onun üzerinde çalışalım. Usta bir ağaç getirdi şöyle şöyle keselim. Olur keselim. Kestik olmadı. Böyle böyle keselim, kestik olmadı.

-Hoca benim bu işe aklım yetmedi. Sen bunu bir başka tanıdığınla kes, bitir.

-Olur Ustam. Paranı vereyim.

-At bir şevte parası.

-Buyur Ustam.

-Bereket versin.

-Sağ ol Ustam.

-Hoşça kal.

-Uğurlar olsun.

Bergamalı Ustamın yanından Gülümser Mobilyanın yanına çoktan varmıştım. Gülümser mobilyanın sahibi Enis Gülümser'i önceden çok iyi tanıyordum. Selam. Kolay gelsin. Arkasından hoş beş, şakalaştık.

-Enis Usta bilemediğin, başaramadığın bir iş olursa yanıma gel dememiş miydin?

-Nedir hoca o?

-Basit. Çok basit. Şu pervaneyi biçeceğiz

-Örneği var mı?

-Fotoğraf makinesinde çektiğim fotoğraflar var.

-Valla hoca ben bu işi yapamam.

-Ben şakaya getirerek, sizin en akıllınız hanginiz ben onunla uğraşayım.

-Hoca en akıllımız o sarı çocuk.

-İki tane sarı çocuk vardı. Uzun boylu olan mı, kısa boylu olan mı?

-Kısa boylu olan.

-Ustam kapına düştüm. Bana siz ilaç olurmuşsunuz. Benden bu yardımınızı esirgemezsiniz.

-Neyi, neye göre keseceğiz.

-Oralardan 4x4x4 cm lik bir ağaç bularak bundan pervane keseceğiz.

Nasıl keselim diye epeyce yorum yaptık. Birinci kesim başarısız, ikinci kesim başarısız oldu. Üçüncü kesimde ise fotoğraf makinesindeki fotoğrafı ustam iyice inceledi. Zeki bir usta idi.

-Hoca olayı çözdüm.

-Ne iyi ettin.

-Kesiyorum.

-Benim için mahsuru yok.

Ustam elindeki ağacı istediği gibi hızarda biçti. Biçilen kanat artıklarını testere ile kesmek için benden yardım aldı. Ben ağacı bastırarak oynatmadan tuttum. Ustam fazlalıkları kesti. İstedğim pervane ortaya çıkmıştı. Nalburdan fırça sapı olarak hazırlanan, ama benim için taktak mili olacak sapı da almıştım. Pervane dönerken ana gövdeyi sıyırmaması için iki tane de metal pul aldım. Tenekeyi birinci ustam vermişti. Tenekeye çarpacak metalleri mile bağlamak için metal askılıklar aldım. Eh keyfim gelmişti. Tahtaların çakımını ve mile metallerin bağlanmasını evde yapacaktım. Milin kesilmesi ve mil ucunun hazırlanmasını yolda düşünene düşünene geldim. Ahşap süpürge sapını yeterli uzunlukta belirleyerek kesip taktakin yerine yerleştirdim.

B- KAYISI ÇEKİRDEĞİ DÜDÜĞÜ

TWO HOLED APRICOT WHISTLE

ABSTRACT

The whistle is named as Apricot whistle, seed whistle, Almond whistle. One of the flat sides of the Stone of apricot is rubbed on a Stone-floor, flagstone or rock surface, until the kernel is exposed accessible through a circular hole, some 3 mm in diameter. The fruit Stone is then reversed, and the other flat side is rubbed down in turn until the kernel is exposed on that side also. The Stone is either held to the lips, or placed between lips and incisors with the lips parted. Either blowing or sucking generates what might be referred to as 'slit tones' but for the shape of the apertures.

Key Words: Two holed Apricot Seed, whistle, robbed, niddle.

ÇİFT DELİKLİ KAYISI DÜDÜĞÜ

ÖZET

Kayısı düdüğü, çekirdek düdüğü, badem düdüğü olarak da adlandırılan bir düdük.

Kayısı çekirdeğinin her iki tarafının özü görünene kadar taş beton gibi sert bir zemine sürtülür. 3 mm çapında bir delik açılır. Bir iğneyle çekirdeğin içi iyice boşaltılır.

Düdük, ya dudaklara yanaştırılır ve ya dudak araları ve ön diş arasına yerleştirilir. Yerleştirildikten sonra üfleyerek ve ya soluk alınarak düz ve uzun bir ses tonu oluşur. Ancak süresi üfleyen tarafından belirlenir.

Anahtar sözcükler: çifte delikli kayısı çekirdeği, düdük, sürtülme, iğne

Hilmi Pınarbaşı

Kayısılar yeni yetişmişti. Burdur Cuma pazarından bir kg kayısı alarak yöre sanatçısı Veli Demir'in dükkânına girdim. Selam. Hoca kayısıları kendin mi yiyorsun. Bizim hakkımız yok mu dediler. Hepsi yerel halk sanatçıları idi. Ben kayısılardan her kişiye birer tane vererek dış kapıya yakın olan kahvenin önünde oturan Âşık Omar ve diğer ihtiyarlara da birer tane kayısı verdim. İhtiyarlardan birisi bu kayısı çekirdeğinden çocukken düdük yapıp çaldıklarını söyleyiverdi. Ben dükkânındaki arkadaşları çoktan unutmuştum. Hemen gittim bir kg daha kayısı aldım çevremdeki ihtiyarlara dağıttım. Bir taraftan da düdüğün nasıl yapıldığını öğrenmeye çalışıyordum. Genellikle şehir çocukları konuşuyordu. Köy çocuğu ihtiyarların belleğinde böyle bir düdük yoktu. Merkeze yakın köylerde doğmuş büyümüş ihtiyarların bu düdüğün yapıp çalındığından haberleri vardı. Cevapları kısa idi. Delesin, içini boşaltasın üflesin. Ben Veli Demir'in müzik dükkânına dönmüştüm. Veli Ustayla Kayısı kabuğundan düdük yapmaya başlamıştık bile. Öncelikle kayısı çekirdeklerini cebimizde bulunan çakılarla delmeye çalıştık. Kayısı çekirdeğinin kabuğu çok sert olduğundan bir türlü delinmiyordu. Delinse bile kırılıyordu. İçimizden birisi çekirdekleri matkapla delmemizi önerdi. Onu da denedik. Çekirdek delinse bile öbür tarafını delerken kırılma oluyordu. Ben bir kg daha kayısı alarak Avşar Müzik dükkânının yolunu tuttum. Avşar Müzik dükkânında sürekli bulunan yani vakit dolduran Hilmi Pınarbaşı vardı.

-Hoca yine neyle uğraşıyorsun.

-Hilmi ağabey, bu kayısıları kayısı çekirdeği düdüğü yapacağım ama bir türlü başarılı olamadık.

-Hoca biz çocukluğumuzda yapar çalardık.

-Hilmi ağabey burada yapacağımız bir iş yoksa dışarı çıkarak kayısı kabuğundan düdük yapsak ne dersin?

-Olur hoca. Bana çocukluğumu hatırlatacaksın.

-Hilmi Ağabey kaç doğumlusun?

-1939 doğumluyum. Burdur merkezde doğdum.

-Şehir çocuğusun yani.

-Şehir çocuğuyum. Konuşarak yakınlarda bulunan diğer kahveye doğru yöneldik. Vardığımız kahvenin önünde insanın beline kadar gelen yükseklikte bir beton duvar bulunuyordu. Hilmi ağabey kayısı çekirdeğini eline alarak bana kayısı çekirdeğinin nasıl sürtüleceğini gösteriyordu.

-Hoca çekirdeği eline alacaksın, betonun üzerine dayayacaksın. Sürtme işine başlamadan çekirdeğin iki ucu da betona aynı uzaklıkta tutulacak. Bu şekilde tutulmazsa delinecek yer yanlış yerde açılır. Hilmi Bey kayısı çekirdeğini betona sürttü ha sürttü. Çekirdeğin bir tarafı sürtülmüştü. Çekirdeğin öbür tarafını Mimar Mühendis Köy Hizmetlerinden emekli 1942 doğumlu Burdur merkezin çocuğu Akın Cankır sürtme işini devir aldı. Ben dikkatle bu ustamı da izliyordum. Akın Usta da çekirdeği Hilmi Ustanın tuttuğu gibi tutuyor, sürtüyordu. Sürtme işi bitirilmiş sıra delik açmaya gelmişti. Delik açılacak bölüm kendiliğinden ortaya çıkmıştı Hilmi Usta cebinden çıkardığı çakı ile kayısı kabuğunun ortasından deldi. Aynı delik öbür taraftan da delindi. Kısa sürede çekirdeğin içi boşaltıldı. Hilmi Usta çekirdeği ağzına alarak açılan delikten bir içeri bir dışarı üflemeye başladı. Düdük bir türlü ötmüyordu.

-Hilmi Usta biz bunu böyle yapardık ama başarılı olmadım unutmuşum dedi. Ben Ustanın yaptığı çekirdeği alarak ayrıldım. Neden ötmediğini (ses çıkarmadığını) de düşünüyordum. Yörede tanıdığım bütün dostlarım da bana:

-Hoca yine ne ile uğraşıyorsun diye soruyorlardı. Ben bu arada Burdur ili Aziziye Köyüne gittim Aziziyelilere sordum, hiç kimse bu kayısı çekirdeğini düdük olarak yapıp öttürdüklerini söylemediler. Diğer köylerde yaşayan Sarı Keçililer de tanımıyorlardı. Elimde Kayısı çekirdeğim Burdur Salı pazarında geziniyordum. On yıllardır dost olduğum Mustafa Ay'la karşılaştım. İki dost nasıl davranırsa bizde öyle kucaklaştık.

-Mustafa ben bu kayısı çekirdeğini öttüremedim.

-Hoca ben onu döverim. Senin istediğin gibi yaptırırım.

-Sağ ol Mustafa'm.

-Ula Kerim benim sergiye göz kulak ol.

-Nereye gidiyorsun. Giren kızın yengesi, çıkan kızın halasıdır.

-Oğlum bana, kök mü kazıvereceksin?

-Bak işte.

-Olur. Git.

Ben Mustafa'yla Kol kola girerek Pazar içinde yürümeye çalıştık.

-Mustafa kayısı çekirdeği düdüğünü yapacak ustayı ararken bir taraftan da fırlıdak (Gır gır) yapılacak ceviz alalım.

-Olur hoca. Bu gün bütün işleri bitirelim. Yarına bişeycikler kalmasın.

-Mustafa ile yolumuz üzerinde bulunan bütün cevizcilere uğrayarak kolay kırılmayan sert cevizlerden bakarak beğendiklerimizi alarak beş altı çeşit ceviz aldık. Aradığımız kişiyi de bulamadık. Mustafa'nın sergisine geldik ki aradığımız kişi orada.

-Layn biz seni aramaya gittik, ne zaman oradan ayrılı verdin? Sinekli gibi hiçte yerinde durmazsın. Ben bütün heyecanımla sözün sohbetin kayısı çekirdeği düdüğüne gelmesini bekliyorum.

-Osmaaan. Eyyyy. Lan sen bizim köyde en iyi oyuncak yapan ustalardandın. Bizim bütün düdükleri sen yapardın. Hoca bizim içimizde en iyi usta buydu. Eli çok düzgündü.

-Ola Osman bunu sen nasıl yapardın? Elimdeki kayısı çekirdeğini alarak evirip çevirip inceledi.

- Sürtme güzel olmuş. Aynı böyle sürteceksin. Delik delme yangılış olmuş. Hoca nalbura git. Onluk veya onikilik bir çivi al, çiviye ocakta kızdır tam kayısı çekirdeğinin ortasından del, öbür tarafını da aynı del. Ondan sonra çekirdeğin içini boşalt. Yani tohumu çıkart. Çekirdeği iki dudağın arasına alarak bir içeri bir dışarı hava al ver aynı kuş gibi öter. Teşekkür ettikten sonra ben durur muyum pazarda, soluğu evde aldım. Tırtırlı bir beton bularak kayısı çekirdeğinin iki tarafını sürttüm. Eve çıkarak çiviye kızdırdım. Osman Ustanın dediği gibi çekirdeğin tam ortasından deldim, çevirdim öbür tarafından da deldim. İnce bir örgü şişi, bir tel bularak tohumu uzun uğraştan sonra boşalttım. Dudaklarımın arasına alarak ilk havayı ciğerlerime doğru çektim. Çekirdek için de kalan parçalar ciğerime doldu. Aldırmadım bile, bir içeri bir dışarı hava derken kuş sesi gibi çok güzel bir ses çıkarttım. Şimdi şişine şişine kayısı çekirdeği ustası olduğumu söyleyebilirim.

Şükrü ACAR

"Her hangi biçimde bir oyuk (cavite) içinde de, bir boru içinde olduğu gibi, oyunun şekline ve aynı zamanda, bunu dış orta ile iştirak ettiren deliklerin sayısı-na, boyutlarına ve konumuna göre değişim gösteren muhtelif duraklı dalga sistemleri husule gelebilir.

Frekanslar ihtiva ettiği hava titreştirildiği vakit oyunun çıkarabileceği ve onlara karşı rezonator hizmetini göre bileceği seslerin frekanslarıdır. Bu sesle, en zaif frekansı haiz bulunan bir ana sesle, frekansları, genel olarak ana sesinkine nazaran laalattayın olan bir takım parsyeller ihtiva ederler.

Bütün haller için aşağıdaki benzerlik kanunu ifade edilebilir:

Geometrik bakımından birbirinin benzeri olan rezonatorlar da, ana sese veya belirli sıradaki bir parsiyele tekabül eden frekanslar homolok boyutlarla ters orantılıdır

Hususiyle kompleks sesleri analizlemekte kullanılanlara benzer küresel bir rezonator halinde, parsyeler az şiddetlidirler ve bunların frekansları ana sesinkinden çok büyüktür, öyle ki bu parsyeller sıkıcı olmayıp rezonator pratik olarak yalnız bir sesi, ana sesi kuvvetlendirir. Kuvvetlendirilmiş olan sesin frekansı rezonatorun yarı çapıyla ters orantılıdır.”

KAYNAK KİŞİLER

- 1-Hilmi Pınarbaşı –Esnaf 1945 doğumlu
- 2-Akın Cankır Mimar Mühendis -1942 doğumlu
- 3-Mustafa Ay Devlet hastanesinden emekli köy çocuğu
- 4-Veli DemirHalk sanatçısı

C- GAYINNA ZIRILTISI-DIRILTISI

Ali BARKIN

MOTHER-IN-LAW'S CHATTER

ABSTRACT

In many parts of Turkey, and particularly in the cities, this is the usual name for forms of rattles- often misleadingly referred to as cog rattles however, a great variety of names has been recorded. Many of the rural names are evidently related to words for sounds preserved by Kashgari, for example carcar invites comparison with Kashgari's shar shar.

There is not any information about the history of this material. According to Ahmet Duman, It is known as, it is encountered on the Sub-Toros Mountains.

The other version of it occurred on the mountain villages of Silifke. All the people, who gave information, have the same opinion, the instrument is played by Toros Mountain Turks.

Key Words: Mother-In-Law Chatter, Wheel, Axle, Box, Toros Mountains, Kashgari

KAYNANA ZIRILTISI

ÖZET

Türkiye'nin çoğu bölgesinde ve özellikle şehirlerde çocuk çingiraklarına kaynana zırlıtısı adı verilir. Çoğu kırsal kesimde verilen adlar Kaşgari tarafından sınıflandırılan oyuncakların çıkardıkları sesleri andırır. Örneğin, "carcar" kelimesi Kaşgari'nin şar şar kelimesiyle kıyaslanabilir. Bu aletin tarihiyle ilgili hiçbir şey bilinmemektedir. Ahmet Duman'ın anlattıklarına dayanarak sadece Aşağı Toros Dağlarında görüldüğü bilinmektedir. Bir benzeri de Silifke'nin dağ köylerinde görülmüştür. Yazarı bilgilendiren tüm kişiler bu gibi aletlerin sadece Toros Dağları Türkmenleri tarafından kullanıldığına dair hemfikirdirler.

Anahtar Sözcükler: kaynana Zırlıtısı, Çark, Mil, Kutu, Toros Dağları, Kaşgari

Gayınna zırlıtısını yapabilmek için öncelikle iyi kurumuş bir ağaca ihtiyacımız vardır. Bu ağaç 5mm kalınlığında biçilmelidir. Bu kadar ince biçmemizin sebebi yapacağımız gayınna zırlıtısının iyi ses vermesi içindir. Kutu kare prizma şeklinde olmalıdır. Kare yüzler 9x9cm, dikdörtgen yüzler ise 9x23cm olacak şekilde biçilmelidir. Kutu çıkarılacak tahtalar altın kesit olarak adlandırdığımız ölçülere uygun olmalıdır. Kutumuzu çaktığımız zaman kare prizma şeklinde olacaktır. Kare prizma şeklindeki kutumuzun dikdörtgen yüzünden birisi açık bırakılacaktır

.Şimdi sıra dişlinin yapılmasına gelmiştir. Dişli yapılacak ağaç çok sert bir ağaç olmalıdır. Çalıştığı zaman yenmemesi, aşınmaması çok önemlidir. Dişli yapılacak ağaç 9cm olarak çıkarılan kutumuzun içine rahatça girip dönebilecek büyüklükte

olmalıdır. Dişli ağacı 2cm kalınlığında, 7-8 cm çapında daire halinde kesilmelidir. Daire halinde kesilen dişli ağacımızın dairesi üzerinde 5mm derinlikte, 1 cm aralıkta dişler kesilmelidir. Daire şeklindeki

Dişlimizin tam ortasından 1 cm kalınlığında bir delik açılır.

Elle tutulup zırlıtyı çalıştıracak sapın yapılması için, 5 cm x 2,5 cm x 20 cm uzunluğunda bir tahta alınır. Bu tahtanın 12 cm uzunluğu 1.5cm çapında bir silindirik şekilde yuvarlanır. Kalan 9 veya 10 cm uzunluğunda 2,5 cm kalınlığındaki bölüm elipsi (Oval) şekilde işlenerek tutamak yapılır.

Kare yüzeye 4 cm uzaklıkta dikdörtgen yüzeyin tam ortasından dikey yüzeylere dik 1,5 cm kalınlığında bir delik açılır. Bu delikten tutamak sokulur, kutu içine dişli tabana dik duracak şekilde dişli ortasında bulunan delikten tutamak karşı duvara geçirilir. Tutamağın çıkmaması ve yerinden oynamaması için sol taraftaki delik körletilir. Tutamağın tutamak yanında ki iç yüzeyden yana küçük bir çivi çakılarak tutamağın oynamaması sağlanır. Ses kutumuz çakılmış, işli çarkı delinmiş, dişleri kesilmiş, tutamak yapılarak yerine takıştırılmıştı. Sıra ses çubuğunun yerine takılmasına geldi. Ses çubuğu 2,5 cm eninde 14 cm uzunluğunda 4mm kalınlığında ince bir tahtadır. Ses çubuğunu çalışır durumda tutmamız için çubuk rampası yapmamız gerekir. Ses çubuğu rampası için 8 cm eninde, 3 cm kalınlıkta, 15 cm uzunluğunda bir takoz kullanırız. Bu takoz 45 derece eğimle dişliye dik olacak şekilde kare yüzeye ve dikdörtgen taban yüzeyine çakılır. Şimdi ise ses çubuğu yerine çakılacaktır. Ses çubuğu dişlinin dişlerinin arasına iyice yanaşmalıdır. Ses çubuğu rampasının tam ortasına ses çubuğu çakılmalıdır. Gayınna Dırıltımız- Zırıltımız hazırdır.

Sokaklarda oynarken, gece oyunlarında, maşalalarda, gürültü gerektiren her yerde, türküler çalınırken alt yapı olarak, zırlatılır.

Gaziantep savunmasında halk düşmanı aldatmak makineli tüfek süsü vermek için uzun süre kullanmıştır. Fransızlar Türklerin çok makineli tüfeği var diye bizim siperlere yanaşamamıştır.

USTA VE KAYNAK KİŞİ

1- Ali Barkın

2- Bilal erdem

Ç- GAZOZ KAPAĞI DÜDÜĞÜ (DONDURMACI DÜDÜĞÜ)

BOTTLE-TOP WHISTLE

ABSTRACT

The child removes the cork lining and hammers the cap flat with a Stone, against some hard surface. The resulting tin-plate disk is then folded along a diameter until the angle between semicircular halves is reduced to 30 degree or less. A nail, 2 mm in diameter, is then driven through the two halves at a point between one third and one half of the distance along the median radius at right angles to the fold. Of necessity, the edges of the two holes formed in this way are smooth on one side and rough on the other.

The whistle is held in the mouth with the gap facing outwards, lying over the tongue, with the lips resting on the metal surface, so that if air is expelled from the lungs it can only emerge by passing through the two holes. The tongue is rolled to form a small cavity below the lower hole, and a piercing high-pitched whistle is generated. If the tongue is not used in this way, only high-pitched, sibilant sound can be obtained.

Key Words: bottle-top, gazoz, 30 degree, 2mm diameter, whistle

GAZOZ KAPAĞI DÜDÜĞÜ

ÖZET

Çocuklar tarafından gazoz kapaklarının kapak altı plastik astarının çıkarıl-

masından sonra, bir taşla düz hle getirildikten, 30 derece veya daha az katlanıp 2mmçapında bir delik delindikten sonra yapılan düdük. Düdük açık tarafı ağızdan dışarı doğru 2 dudak arasına yerleştirilerek dil üzerinde tutulur. Dudaklar kapağın metal yüzeyini kaplar. Böylece havanın sadece gazoz kapağındaki iki delikten çıkması sağlanır. Dil yuvarlanarak alt deliğin altında küçük bir boşluk oluşturulur. Bu şekilde tesir edici veya etkileyici yüksek sesli bir ısıklık çıkarılır. Dil bu şekilde yuvarlanmazsa sadece yüksek ısığa benzeyen bir ses çıkarılabilir.

Anahtar Sözcükler: gazoz, kapak, 30 derece, çap 2mm, düdük

Kayısı çekirdeği düdüğü, gırgır, kayınna zırlıtısı (gayınna dırlıtısı) tak tak (domuz zırlıtısı) derken gazoz kapağından da düdük yapıldığını belirledim. Burhaniye Öğretmen Evleri Pazarında alış veriş yaparken köylülerle söz sohbet gırla gidiyor. Meyve satan satıcının kayısıları çok büyüktü. Önceden de tüketebileceğimizden fazla kayısı almıştım.

-Bu gün yiyebileceğim kadar kayısı aldım ama senin kayısılardan birkaç tane daha almam gerekiyor.

-Ooo. Lafımı olur? İstediyin kadar al. Ne yapacaksın aldığın kayısıları?

-Kayısı çekirdeği düdüğü yapacağım.

-Biz buralarda gazoz kapağından düdük yapar çalardık. Ben hala cebimde bir tane gezdiririm. Koyunları çevirmek için kullanırım bazen de birisini çağırmakta da kullanırım. Ne yapayım ısıklık çalamıyorum. Gazoz düdüğünü öttürdüm mü koyunlar bana doğru bakarlar. Ben de koyunlara yön veririm.

-Şimdi ben bakkalın yanına gitsem birkaç tane kapak getirsem hemen buracıkta gazoz kapağı düdüğü yaparız değil mi?

-El bize ne der?

-Ne diyebilir ki?

-Kural dışı, kanun dışı bir şey mi yapacağız?

-Bunlar çocuk olmuş demezler mi?

-Keşke çocuk olabilseydik. Ben kapak bulmaya gidiyorum.

-Git, git de gelirken bir çekiç, altılık bir çivi, getirmeyi unutma.

Ben bisikletime binerek hızla çoktan bakkal dükkânını bulmuştum. Bakkalın oralarda kapak bulamadık. Ben de beş altı tane soda alarak geri döndüm. Sodaları açarak pazarcı arkadaşlarıma dağıttım. Onlar sodalarını içerken ben de gazoz kapaklarının içindeki plastik kısımları çıkarmaya çalıştım. Pazarda tanıştığım pazarcı arkadaşım pazarda pazarcı çadırı direğini yere dikmek için getirdiği balyozun üzerinde çoktan gazoz kapaklarını yavaş yavaş döverek açmaya düzeltmeye başlamıştı bile. Gayet yavaş çalışıyordu. Gazoz kapaklarının bozulmasını istemiyordu. Sağ elinde çekiç, sol elinde gazoz kapağı balyozun üstünde yavaş yavaş, vura vura

gazoz kapağı hem düzeliyor hem de düzleşiyordu. Bitince yeni kesilmiş daire, bir dolunay gibi bir geometrik şekil çıkmıştı. Ustamız tırnağı ile kalan plastik parçalarını da çıkardı.

Bak gazoz kapağını böyle bükeceksin. Bir kanadı diğer kanattan fazla olacak. Bükerek meydana getirdiğin harfimiz dar bir ve (v) harfi olacak. Tabi bir tarafı kısa olacak. Bir tarafı uzun olacak. Çivi getirdin değil mi?

-Getirdim.

-Ver bakayım.

-Buyurun. Benden aldığı çiviye iyice inceledi.

-İyi iyi tam olması gerektiği gibi delik açar.

İkiye katladığı gazoz kapağını balyozun sapının üzerine koyarak katlama çizgisinin tam özerinden üç mm çaplı bir delik deldi. Delinirken yamulan (eğrilen) kapağı hafif çekiç darbeleri ile doğrulttu. Kapak delinirken faza kapandığından eliyle biraz açarak şimdi oldu dedi.

Delinen ve, (V)halindeki gazoz kapağını, açık tarafı dışa, dar tarafı ağzın içine gelecek şekilde damak, dudak, arasına yerleştirdi. Başladı öttürmeye.

-Hoca ağzına alırken bu düdük böyle alınır.Öttürmeyi deneyeceksen düdüğü iyice yıkamayı unutma demeyi de yeğledi. Ben düdüğü sabunla yıkadıktan sonra çamaşır suyuna batırarak öttürmeye çalıştım öttüremedim. Belki de öttüremeyeceğim. Amma öten bir gazoz kapağı düdüğümüz var elimizde.

D- ÇAM DÜDÜĞÜ

(Hayri DEV'den alınmıştır)

Denizli ili Çameli ilçesi Gökçeyaka köyü Taşavlu Mahallesi'ne belkide beşinci gidişimdi; her defasında Hayri Dev bana "Hoca sana çam düdüğü çalmanı emme gurumuşlar bozulmuşlar" diyerek gönlümü alıyordu. Fransız bilim insanlarından Gülya Mirzova, Cerum Cilir in ART ve ZTV tv leri için yaptıkları "Ormanın Arkası Belgeselini çoktan edinmiş defalarca izlemiştim. Bizlerin böyle bir halk kültürü belgeseli yapamadığımızdan da göğüs geçirmiştin. Ne yapalım yağımız var, unumuz var, şekerimiz var ama helvamız yok. Bizden mi yoksa yönetenlerden mi kaynaklanıyor?

Burdur ili Gölhisar ilçesi Halk eğitimi yöneticileri önderliğinde "Yaren Şenliği" "Yörük Şenliğine" davetli idim. Hayri Usta da davetli idi bir boşluktan yararlanarak bahar gününün o güzelliğinde bir gycığa sıvışı verdik. Hayri usta çam düdüğü ile bana türküler çalar mısın "çalarız hocam "Hemen kameraları çalıştırdık Hayri Usta çoktan başlamıştı programına. Türküleri çalması bitince elime aldım inceledim."Hayri usta bir tane çam düdüğü de ben istiyorum" Elini cebine soktu "Buyur hocam " dedi. Hayri Usta büyük ustalığının yanında geniş bir gönlü verici bir kişiliğe sahip ustaydı. Saklamaz, kıskanmaz, yararlı olmayı seven bir ustaydı.

Çam düdüğü arşivimdeydi.

Tam Boy:.....: 30 cm

Kargı (kamuş) boru.....: 16 cm

Çam kabuğu boru... ..: 13 cm

Çam kabuğu boru ucunda sipsi.....: 1 cm

Çam kabuğu boru 4cm,4cm,5cm boyutlarında birbiri içine girmiş üç borudan oluşuyordu.

Kargı (kamuş) borunun üzerinde beş delik arkada bir delik vardı.

Tam boy.....: 16 cm

Birinci delik (yukardan)....: 3.5cm

İkinci delik.....: 6.5 cm

Üçüncü delik.....: 8.5 cm

Dördüncü delik.....: 10.5 cm

Beşinci delik.....:12.a cm

Alt boşluk.....: 4 cm

Arka delik.....: Üstten2.5 cm

Boru iç çapı.....: 7mm

Sipsi uzunluğu.....: 1.8 mm olarak ölçümledim.

KAYNAK KİŞİ

1-Hayri DEV

E- FIRILDAK (GIR GIR)

Ali BARKIN

Mustafa Ay'la aldığımız cevizleri çantama yerleştirmiştim. Gırgırı yaptırarak bir usta arıyorduk. Makedonyalı, Makedonyalı diye bir çağırın vardı. Dönüp arkama batığımda Köy Hizmetleri memurlarından Ali Barkın sesleniyordu.

-Buyur Ali Bey.

-Hoş geldin.

-Hoş bulduk.

-Hocam ülkemizi, ilimizi, kültürümüzü gereğince temsil ettiğinden eminim, hani ne derler yediğin içtiğin senin olsun, görüp tuttuğunu anlat. Uzunca bir aya-küstü sohbeti başlamıştı. Ben sabırsızlaşıyordum.

-Hoca çatlasan da patlasan da seni salıverecek değilim. Bir taraftan da elimdeki 10 kadar cevizi ne yapacağımı soruverdi. Artık cevizlerde az az mı alınıyor diyerek de o kıvrak zekâsı ile nükte yapmaktan geri kalmıyordu.

-Ali bey cevizden fırladık mı, gırgır mı denen bir çocuk oyuncak yapılmış, bu cevizlerden onu yaptıracam.

-Peki yapabilecek bir usta tanıyor musun?

-Arkadaşlara sorup soruşturacağız.

-Başlayabilirsin sormaya.

-Ali Bey fırladık, gırgır yapan bir usta tanıyor musun?

-Tam karşında duruyor.

-Aliciğim ben gökte ararken yerde buldum seni.

-Yok, öyle ciğim cuğum. Şaka, şaka, yapıyorum.

-Eminim Ali Bey.

-Hoca; yarın seni odamda bekliyorum. Pazardaki en sert cevizlerden 5 – 10 tane alıp gelmelisin. Ben hiç vakit geçirirmiyim, denen gün ve saatte Ali Barkın'ın odasında buluşalım.

-Hocam hoş geldin. Buyur şöyle otur. Ben kameramı, fotoğraf makinemi de yanımdayım.

Ali Bey cevizleri yoklayarak sert cevizleri seçti. Bir cevizi çiçek ve dal tarafı sağa sola

gelecek şekilde eline aldı. Diğer bir deyişle cevizin tutuluşu oval tarafı yere paralel duracak şekilde idi. Cevizlerin duruş şekillerini dal, çiçek tarafı olarak dü-

şünüyordu. Elimize bir ceviz alıp cevizin yapısını inceleyecek olursak bir tarafın öbür taraftan daha düz, (bu düz tarafa dal tarafıdır), bir tarafınise biraz daha sivri olduğunu görürüz. Ben çok dikkatli bir çırac gibi Ali Bey'i takip ediyordum. Bir taraftan kameramı çalıştırıyor, bir taraftan da fotoğraf çekiyordum. Hiçbir hareketi kaçırmak istemiyordum. Aynı büyüklükte, aynı sertlikte bir cevizi eline alarak cevizin dal tarafı tabir ettiğimiz kalın tarafından bir delik açtı. Ceviz, kalın tarafın üzerine oturacak şekildeydi. Şimdi çubukları hazırlayalım. Çubuklar sağlam bir ağaçtan olmalı ki ilerde kırılmasın, aşınmasın.

-Hoca, çubuklar serenli mi olsun serensiz mi olsun?

-Ali Bey çubuklardan iki tanesi serensiz, bir tanesi serenli olsun. Dedim demesine de seren nedir ne değildir bildiğim de yoktu. Sormak ta istemedim çünkü Ali Bey yoğun çalışıyordu. Seyirci kalmayı yeğledim. Çubuklar benim istemim doğrultusunda yapıldı hazırlandı. Birinci ceviz dal tarafındanaçılan delik yerden çubuk sokularak hızlı yapıştırıcı ile kopmayacak şekilde yapıştırıldı. İyi bir tarif daha yapmamız gerekirse cevizin içine doğru düz taraftan delik açılmıştı, diğer sivri taraf yukarıda kalacak şekilde duruyordu.Sıra ikinci cevizi delmekte idi. İkinci ceviz çiçek tarafı sağa, dal tarafı sola gelecek şekilde tutulunca ceviz uzunluğu yere paralel duruyordu. Diğer bir deyişle ceviz yatay konumda idi. Yatay konumdaki cevizin tam ortasından bir delik açtı. Cevizin konumunu bozmadan aksi yönden bir delik daha açtı. Açılan bu iki delik birbirinin aynı doğrultusunda idi.

-Sıra şimdi en zor bölüme geldi dedi Ali Bey. Cevizin dal tabir ettiğimiz geniş tarafından açılan deliğe tam dik, dal ucu, çiçek ucu doğrultusunda dal ucundan çiçek ucuna doğru bir delik daha açıldı. Açılan bu deliğin içi çok dikkatlice boşaltıldı. İkinci cevizimizin delme işi de bitirilmişti.Çubuklar yapılmış, delikler açılmış, cevizlerin içi lazım olacak şekilde boşaltılmış, sıra ipin çubuğa takılmasına ve alttaki cevizin içinden geçirilerek ipin çubuğa sarılmasına kalmıştı.Üst cevize yapıştırılmış olan çubuğun tam ortasından toplu iğne kalınlığında bir çivi veya toplu iğne geçirilerek meydana getirilen deliğe mil ipi takılıyor, ipin aşağı yukarı kayması önlenmiş oluyor. Bu, dönecek mile ip sıkıca bağlanıyor. Cevizler, mil, ip hazırlanmış oluyordu.Mil ipi mile sıkıca bağlandıktan sonra, alt cevizin ortasında bulunan delikten ipin diğer ucunun geçirilmesi ve milin yerine takılması gerekiyor. Önce ip yerine geçirilmesi gerekiyor. İpin takımlısı üst cevize yapıştırılmış mil doğrultusundan alt cevizin yatay ortasından cevizin sağından tabir edilen delikten ip çıkarılmış olacak. İpin takılma yolunu bir daha yineleyelim. İp ikinci cevizin üst tarafından cevizin ortasına doğru itiliyor. Cevizin ortasına geldiği hissedilen ip sağ tarafta açılandelikten sağa doğru çıkarılıyor. İpin sokulduğu doğrultuda ipe bağlı mil de yerine sokuluyor. Cevizin üstü tabir ettiğimiz üst delikten mil aynı

doğrultuda bulunan deliğe doğru 90 derece itiliyor. Sağ taraf tabir ettiğimiz delikten çıkardığımız ipin kaçmamasını sağlamak ta gerekiyor. Mil, ip yerine takılmış, şimdi sıra ipin mile sarılmasına gelmiştir. İpin cevizin içine veya bir yere kaçmasını önlemek için, ipucuna ince bir çubuk takılıyor. Alt ceviz elde tutularak mile ip sarılıyor. İp bitince asılıp gevşetiliyor. Asılıp gevşetiliyor. Bu hareket sürekli hale getirildiğinde gırgırımız gır gır diyerek sağa sola dönüyor. İşte el yapımı, halk yapımı, yörük yapımı çocuk oyuncağımız bitirilmiş oluyor.

KAYNAK KİŞİLER

1-Ali Barkın -İl Özel İdaresinde memur

2-Mustafa Ay -AşağıSülemiş

3-Bilal Erdem -İl Özel İdaresindememur

F- BU DÜDÜĞÜMÜZ DE VARMIŞ

Süreyya UYAR
Muğla Çırpı Köyü

İsmail ALPASLAN
Tefenni Hasanpaşa

Bu alan araştırmalarımızda Muğla ili Yerkesik ilçesi Çatakbağyakısı, Meke köylerinde akşamı ettikten sonra gece başlangıcında, Muğla ili Merkez Çırpı Köyünde eski muhtar Süreyya Uyar'ın evindeydik.

-Olaaa hoca açlık tokluk var mı, ne durumdasınız?

-Bize bakmadılar muhtar.

-Bakaalardı ya, nahal oldu. Melih Duygulu söze karıştı:

-Hani, laf söz olur, muhtar Süreyya'nın yemeğini yememişler derler. Böyle laf olmasını istemeyiz. Muhtar o babacan tavırı ile:

-Geling bakam, goley olur. Dar vakitte olan, kalan yemeklerden yedik, herkes bir köşeye sıkıştı. Yorulanlar neredeyse uykuya dalmak üzere idiler. Süleyman Demirel Üni-versitesi müzik Kùltürleri Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Çetin Koruk'un sesi duyuldu:

-Kameraları hazırlayalım mı? Geç bile kaldık. İki üniversite ve benim kameram kurulmuş muhtara doğru yöneltmişti. Muhtar üç tellisi ile Muğla türkülerini çaldı.

-Yeter; bu gada. Dedikten sonra cebinden küçük bir düdük çıkararak çalmaya çalıştı. Düdük çok tiz sesli ama içe dokunan, delici, yakıcı bir sese sahipti. Muhtar iyi de çalamamıştı.

-Ola, yahu ben bunu beceremedim. Yozukmuşum. deyip cebine koyarken Çetin Hocam:

-Muhtar müsaade edersen, bakabilir' miyim? Düdüğü evirdi çevirdi, uzun yıllardır sahadayız böyle bir düdükle ilk defa karşılaşılıyor.

-Muhtarım bu düdüğü ben merkezimize sizden istiyorum.

-Helal olsun. Merkez ve ben bir düdüğümüze daha ulaşmıştık. Bu düdüğümü-zü ölçtüğümüzde:

-Uzunluk.....: 20 cm

Üst boşluk.....: 10 cm

Birinci delik.....: 10 cm

İkinci delik (elik ortasından) :2.2 cm

Üçüncü delik.....: 2 cm

Dördüncü delik.....; 2 cm

Beşinci delik.....:2 cm

Alt boşluk.....: 1.8 cm

Boru kalınlığı dıştan dışa: 1.7 cm

Boru içi kalınlığı..... 1.3 cm

Arka delik üsten.....:7.7 cm

Burdur ili Merkez Beşkavak köyünden Hacı Omar oğlunun ölçümüne göre normal boydaki bir düdük üç tutam olur demişti, bu düdüğümüz iki tutamdır. Kaval Ustası Mehmet Demir ise kaval ölçüsünü verirken: "Hoca iyi bir kaval8-9 tutam olur."

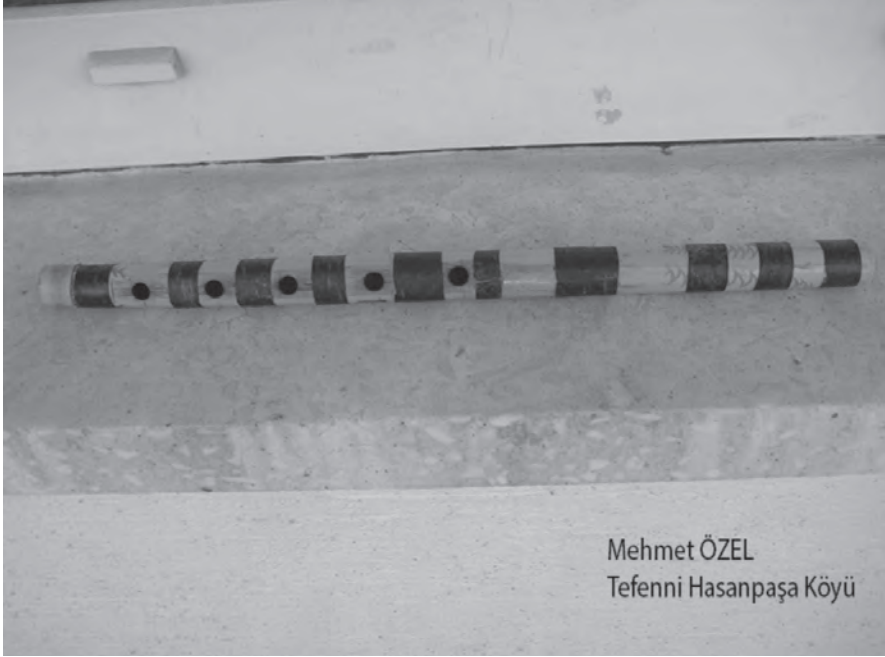
KAYNAK KİŞİLER

1-Süreyya Uyar 1930 doğumlu, Okuma yazma biliyor, Muğla- Çırpı köyü

2-Mehmet Demir 1936 doğumlu, okuma yazma biliyor, Burdur- İğdeli Köyü

3-Omar Ağanın oğlu Hacı 1945 doğumlu okuma yazma biliyor-Burdur – Beşkavak köyü

G- ÇOBANDÜDÜĞÜ

Kayış köyünde defalarca alan araştırması yapmıştım. Kayışlılardan biriydim. Burdur Salı pazarında sakız, kekik, çiçek toprağı, nohut, fasülye tavuk, horoz satan Baharatçı Ayşe:

-Hocam sana bi garı buldum deme gitsin. Ses bunda, ağıt bunda, beyit bunda, boğaz havası bunda.

-Deme; kızım Ayşe?

-Valla hocam senin için yalvardım gönlünü ettim. Bahar gelmeden işler açılma-
dan bi gün gelivi. Durur muyum. Kayış köyüne gidecektim ama nasıl? Kendim
şoför olamayınca elim kolum bağlıydı. Öğretmen servisi ile gitmeyi düşündüm.
Müdür yardımcısı Ali Hocaya ulaştım.

-Hocam servis işi bitti, biz kendi arabalarımızla gidiyoruz. Seni önümüzde-
ki Perşembe günü götürüyüm. Kayıştaydım. Derlememi bitirdim, arı yıkıp bal,
bağ yıkıp bostan topladım. Dönüş için Ali Hocam Beşkavak öğrenci minibüsü
ili Beşkavağa gideceksin orada bekleyeceksin. Ben seni oradan alıp götüreceğim.
Beşkavak köyündeydim. İleri gittim, beri gittim yolun kenarında birkaç genç sam-
rayı (hayvan gübresi)kamyona yüklüyordu. Yanlarına ben de vardım. Samranın

sahibi olduğu her halinden belli olan kişi:”

-Buyur amca nereden nereye? Ne alıp, ne satıyorsun.

-Alıp sattığım yok. Kayıştan geliyorum. Belgesel yapıyorum.

-Hangi kanala çalışıyorsun?

-Kanala falan çalışmıyorum, kültürümüzün yitip gitmemesini istiyorum.

-Valla Emmi bi şey anladıysam arap olayım. Karşımdaki adamın çoban olduğu-nu anlamıştım, hem de çok koyununun olduğu belliydi.

-Koyunlarını kim güdüyor?

-Ben güdüyorum.

-Peki koyunları güderken kaval, çobandüdüğü çalışıyor’ musun?

-**Çalışıyorum çalmasına da** çalacak düdük yok; kavalım, düdüğüm; evimin yan-gınında yandı gitti .

-Düdüğü iyi çalışıyor muydun?

-Olsa da bi çalivesemdi.

-Peki, iyi düdük nasıl olur?

-Hoca sen bunu bilen bi adama benziyorsun, bana maval okuma.

-Bir insan her şeyi bilmez ki. Senin bildiğini nasıl bileyim?

-İyi kaval 8-9 tutam olur; iyi düdük ise 3 tutam olur. Üç tutamlık düdükten çıkan ses çok hoş olur. İleriye, uzağa çok gider, üç tutamlı düdüğün sesi davulun sesinden ırağa gider.

Bir ustanın da düdük yapma ölçümünü almıştım.

-Sana bir düdük yapıp göndereyim mi?

-Ne iyi olur.

-Sana düdüğü kiminle göndereyim.

-Baharatçı Ayşe ile gönder. İyi bir düdük yaparak Burdur sebze pazarında Baharatçı Ayşe’ye vermek için gittiğimde Beşkavak Köyünden Ömer Ağanın oğlu Hacı (Hüseyin) Demir karşımdaydı. Aldık onları kahvede çay içtik. Yeniden tanış biliş olduk

H- NAR SAZI

Nar sazi yapmak için narların olgunlaşmasını beklemek; yada ağaçların başında geçen yıldan kalan meyveleri bulmak gerekir. Olgunlaşmış nar meyvesi en güzel olanıdır. Birkaç tane orta büyüklükte nar meyvesi alınır. Bu meyveler evin er çok güneş alan tarafına asılır. Bu meyveler burada kurumaya bırakılır. Havanın sıcaklığı, ortamın rüzgârına göre astığımız nar meyveleri kurur. Kuruyan meyveler yerinden alınarak meyve üzerinde keskin bir bıçakla birisi büyükçe, diğeri küçükçe, iki delik delinecektir. Delikler aynı doğru üzerinde olmalıdır. Küçük delik üfleme, büyük delik ise titreşimi sağlayacak kâğıt yapıştırmakta kullanılacaktır. Büyük delikten narın tohumları dışarıya çıkarılacaktır. Meyvenin kabuğuna bıçak ucu ile zarar verilmemelidir. İçi boşaltılan meyve saz yapılmaya hazırdır. Meyve üzerinde açtığımız büyükçe deliğin üzerini tütün sarmak için kullanılan ince kâğıtla herhangi bir yapıştırıcı ile yapıştırarak kapatılır. Delik üzerine yapıştırılan kâğıt fazla gergin olmamalıdır. Bu kâğıt tükümük (tükürük) sürülerek te yapıştırılır. Nar meyvesinin açık kalan deliğini ağızımıza alarak aklımıza gelen herhangi bir türkünün melodisini rürü rü rürü rü diyerek çalarız. (Şükrü Acar Aziziye)

I- BORAZAN

Biz çocukken dağlara, kırlara, dere kenarlarına sığırlarımızı, davarlarımızı, koyunlarımızı gütmeye giderdik. Uzun bahar günlerinde kendi oyuncaklarımızı yaptığımız gibi kendi müzik aletimizi de yapardık. Baharla bütün canlıların uyanışı içinde söğütler cevizler uyanırdı. Kabukların altına su yürür, kabuk ağaçsı bölümünden çabuk ayrılırdı. Borazan yapmak için üç dört yaşındaki çocuk bileği kadar bir söğüt veya ceviz dalını keser alırdık. Dal üzerine açacağımız bıçak izine sığır sidiği derdik. Dal üzerinde açtığımız bıçak yarası dolana, dolana bir tepeye çıkan virajlı yol gibi döne, döne ağacın bir başından bıçakla kabuğu ağaçsı bölüme kadar keserdik. Hottuk botlattığımız gibi düz bir taşın üzerinde bıçağımızın sapı ile vurarak” bot, bot, botlamış; kara devam botlamış, hottukda botlamış” derdik sonra kabuğu burarak odunsu bölümden kabuğu ayırır idik. İşte borazan yapacağımız dalı da aynı yöntemle ağacından kabuğunu çıkarıyoruz. Çıkardığımız kabuğu bir tarafına bir hottuğun sığa bileceği kakar bir dal parçası etrafında sararak borazanımızı oluşturuyoruz. Üst tarafı ince alt tarafı gittikçe kalınlaşan bir müzik aleti ortaya çıkar. Yukarı tarafa koyduğumuz dal parçası etrafında kabuğu çevire. Çevire, burka burka başlangıç bir hottuk sığacak kadar genişlikte, gittikçe kalınlaşan borazan dediğimiz çalgımızı yapardık. Bitim yerine bir çöğür dikenini ile açılmasını önlerdik. Hottuğumuzu ince tarafına takarak hortlayan bir sesle gülüşe oynaşa çalardık.” Aşık Ömer –Kayış köyü

IX. BÖLÜM YÖRÜK FIKRALARI VE YÖRÜK YAŞAMINDAN KESİTLER

A- YÖRÜK SAHİLDE

Teke Yöresinde Yörük kemenesi çalan Ustalarımızın son temsilcisi Burdur ili Dirmil ilçesi Maşta (Ballık) köyünde yaşamaktadır. Zaman geçmeden çoktan üçüncü derleme çalışmamı yapmıştım. Yörük kemenesinin yapımı, çalımı, çalanı, tınısı, hangi parçaların çalındığı ilgilenenlerin dikkatini çekiyordu. Bu sazımız üzerinde ve türkülerimiz üzerinde alan araştırması yapmak isteyenler bensiz gitmiyorlardı. Bu gezimizde SDÜ Müzik Kültürleri Araştırma Ve Uygulama Ekibi ile idim.

Alana çıkmadan nerelere, kimlerin yanına, hangi sazlar üzerinde çalışacağımızı planlamıştık. Çalışmamız Kemer ilçesi Belenli köyünden başlayacaktı. Musa Şimşek'in zurnasını, sazını dinleyip yolumuza devam edecektik. Belenli Köyündeki çalışmamızı bir kenara koyup, hızla Dirmil ilçesi Maşta (Ballık) Köyüne gidelim. Maşta'ya kadar yol asfalt, sonrası 20-25 km yolumuz asfaltsız yoldu. Yolumuz Fethiye ovasını iç Akdeniz yaylalarına bağlayan Toros dağlarının üzerinden aşıyordu.

Belenliden ayrıldıktan sonra Kılavuzlar köyünden, Burdur Fethiye karayoluna çıktık. Çavdır, Gölhisar ovaları çabuk bitti. Yolumuz dağlara dağlara sarmaya başladı. Dalaman Çayını çoktan geçmiştik. Sağımızda solumuzda çam ağaçları bizi selamlayıp uğurluyordu. Yol döne dolaşa, bizi tırmandırarak Dirmil yaylasına çıkardı. Çatak, Çörten'den geçerken Hüseyin Karakaya, Kumpurcu Memetaklıma düştü. Ölenlerden, sağlara geçişim çabuk oldu. Gönlümden İsmail Türkkân'a bir sipisi çaldırdım. Arabamız bizi, önümüzde yükselen Boncuk dağına çoktan çıkar-maktaydı. Meşe ağaçları yolumuzun kenarlarından çekilmiş, ardıc ağaçları başla-mıştı. Koyun çobanları çoktan yaylaya çıkmış Akmar (Akpınar) düzlüğünde ko-yunlarını güdüyorlardı. Yol yine yokuşuna yokuşuna çıkıyordu. Dağların tepeleri çok yukarıda olduğu halde 2000 m yükseklikte olduğumuzu hissediyorduk. Kulak zarlarımızdaki gerilme gevşeme bizi uyarıyordu. Kendi aramızda şakalaşmadan da edemiyorduk. Gurubumuza yeni katılan sekreter adayı Meral Hanımı eğlene eğlene gidiyorduk. Yaylada bırakıp kaçalım. Çobanlar alsın götürsün. Çoban olsun. İlk geziye katılan, yolda arkadan geliverir gibi seviyeli tatlı şakalar eksik olmuyor-du. Yol kenarlarındaki ağaçlar yeniden çama dönüştü. Bir tepeyi aşar aşmaz Maşta (Ballık) Hanönü Mahallesi göründü. Biraz sonra köyün orta mahallesine varmıştık. Arkadaşım Ramazan Erbağcı bizi bekliyordu. Çayları çoktan hazır etmişti. Hemen birer bardak çay içtik. Yeniden arabaya doluştuk. Küçük bir taksinin içine altı kişi sığacaktık. Meral kızımızı, önkoltuğu öne çekerek, arabaya yerleştirdik. En kısa boylu ben olduğumdan çekilen koltuğun yerine, arka koltukta çeyrek oturaklık yer bularak sıkış tepiş doluştuk. Hepimiz bir vücuttuk. Yolumuz asfalt olmuş olmamış önemli değildi. Korkumuz dik Ağılı Pınar tepesini nasıl geçeceğimdi. Bir ara arka-daşım Ramazan Erbağcı, "hoca korkuyorum arabamız bizi bu yokuştan çıkarma-yabilir" dedi. Şoförümüz gayet saygılı ve sakın bir şekilde, "korkmayın bu araba mazotlu çıkarız" diyerek bizi yatıştırdı. Ağılı Pınar tepesini çıkınca ülkemizin en uzun boylu sediri sol tarafta kaldı. Yolumuz çam ağaçları ile karışık, sedir ağaç-ları ile donatılmış gibiydi. Tepeden aşağıya doğru iniyorduk. Bir ara Rehberimiz Ramazan Erbağcı 150 m ileride şu geniş yerde duralım dedi. Rehberimiz: Şimdi aşağıya ovaya, ovayı sulayan çaya, sol tarafımızda kalan karınlık vadiye bakma-mızı istiyordu. Yaylaların suyu taşları aşındırmış yarmış, yarılan vadiler, vadilere doğru sarkan kayalar, kayalar üzerine bitmiş sedir ve çam ağaçları hepsi hepsi bir-leşerek güzelliklerden güzellik yaratmışlar. Yolumuz aşağıya idi. Çabucak Ali Bey Çoruh'un evine vardık. Ali Bey Usta öksüz kalmış bir oğlağa biberonla süt emzir-i-yormuş. Bizi görünce sevindi. Mutlandı.

-Buyurun, buyurun ev bu tarafta. Hoca evi bilmiyor musun misafirleri eve yön-lendirsene. Biz hiç vakit geçirmeden evin büyük odasına doluştuk. Bizden önce evde biz kadar daha misafir varmış. Ali Bey Ustanın o tatlı sesi duyuldu.

-Kemenin teli kırıldı a yeyen. Ben şo komşulardan tel isteyip geleyim dedi. Arkadaşım önceden telin kırıldığını bildiğinden yeteri kadar tel bulmuş ve yanına almış.

-Ali Bey Emmi ben teli getirdim, al bakalım.

-Ola Iramazan sen sağ ol.

Tel takılırken biz de kamera ve fotoğraf makinelerimizi ayarladık. Ali Bey Usta

akordunu yapmıştı bile. Çetin hocanın soruları arka arkaya geliyordu. Baban adı anan adı yaşınız Ben çaktırmadan meydanı gençlere bırakıyordum. Deyim tam yerine oturursa dış dolaşıyordum. Ali Bey Usta arka arkaya durmadan çalışıyordu. Çetin hoca bir daha çalar'ımsın? Türküsünü söyler'misin? Bunu bir daha alalım sözcüklerini sıralıyordu. Ben bitaraftan fotoğraf çekiyor bir taraftan da ustayı göz-lüyordum.

Diğer gelişlerimde ustanın vücudu daha sağlam, davranışlar ağır, dengeli, ölçü-lü idi.Sorulana makul cevaplar veren, saygılı, dengeli, uyumlu, sakın davranışlar içinde bulmuştum. Bu gelişimde usta denene çabuk uyan, hızlı, çocuksu davranış-lar içinde, önemli bazı şeyleri unutan, çalmakta olduğu parçaları çok tekrar eden, bir usta olmuş çıkmıştı. Hepsinden öte bir yere varacakmış gibi acele içinde idi. Kendi görüş ve düşünüşünün kararını veremiyordu.Hastalık ve ölüm ile kayıp et-tiğimiz ustalar benden bir şeyler alıp götürüyordu. Ali Bey Çoruh bu sefer benim yarımımı alıp götürdüğü gibi Toroslardaki bütün yörük çadırlarını yörük kemene-sinin teline takıp alıp götüreceğe benzer.

Çetin hoca durmadan çaldırıyor, kayıt ediyor, fotoğraf çekiyordu. Bir ara yerinden havaya fırlayacak gibi harekette bulundu. Ben korktum bir kriz mi geçiriyor diye.

-Hocam gel gel etti. Hızla yanına varmamı istiyordu. Meral hanım ve Uğur ho-canın arasından zorlukla Çetin hocanın yanına sokuldum. Sesimizin duyulmasını istemediğinden gayet yavaş, heyecan içinde, mutluluğun zirvesinde, gözleri ay ka-dar olmuş yanakları kızarmış, uçmuyor sanki bulutların üzerinde yüzüyor.

-Hocam bak bak. Bak denen yere baktım da, önce bir şeyler anlamadım.

-Nereye nasıl bakayım?

-Ustanın sol eline bak.

-Niçin?

-Sol el parmaklarına iyi bak

Ali Bey Usta her zamanki gibi Yörük kemenesini çalışıyordu. Benim baktığıma göre normal kemen çalışıyordu. Beynim öyle algılıyordu. Gözüm olanı, yapılmakta olanı görmüyordu. Önceden alışık olduğu olayı görüyordu.

-Hocam iyi baksana.

-Nereye nasıl bakayım? Bir türlü anlatmak istediğine bakamadım.

-Ali Bey Usta burayı tekrar çalar mısın? Hocam bu parçayı Yörük kemenesi çalar gibi çalmıyor. Yani tele tırnak dayayarak çalmıyor. Telin üzerine parmakları-nı koyuyor. Ta o zaman çalım şeklini görmüş anlamıştım. Çetin hocanın boynuna

sarılacaktım çok işli olduğundan sarılamadım. Bacaklarına bacaklarımı değirerek sevincimi, mutluluğumu, paylaşmaya çalıştım.

-Ali Bey Usta bu parçayı yeniden bir daha dinlemek istiyorum. Ustamız üşenmedi. Yeniden bir daha çaldı. İyice anladım. İyice gözledim. Ama gözlerim yaşarak.

-Ali Bey Usta bu parçayı kimden öğrendin? Niçin böyle çalışıyorsun?

-Bu türküyü ağabeyimden öğrendim. Ağabeyimde böyle çalışıyordu.

-Ali Bey dayı bu türkünün adı nedir?

-Yörük boğazı.

-Sadece Yörük boğazını mı böyle çalarsınız.

-Evet

-Böyle çaldığın başka parçalar var mı?

-Hayır

Çayımızı içtik, fotoğrafları çektik kamera bantlarını doldurduk birbirimize bakarak dönüş zamanının geldiğini hatırlattık. Kablolar ses alma cihazları bir solukta toplandı.

-Ali Bey Usta bize müsaade eder misin biz kaçalım.

-Olmadı bu ya. Yemek yesek olmazmıydı?

-Sağ ol Ustam, yolcu yolunda gerek. Sarılıp vedalaşıyoruz. Akşam da olmak üzere önümüzde bir sürü yol var.

-Hocam, olamaz böyle bir şey.

-Çetin'im, bu gün bağ yıkıp bostan, arı yıkıp bal topladık. Eğitin nasıl çalındığını öğrendik. O bile bu gezinin pahasına yeter

Yine arabaya doluştuk. Başarmanın, emeğin karşılığını alma mutluluğu ve huzuru içinde Yörüğün bin yıllardır devesi, keçisi, koyunu ile yaylaya çıktığı yoldan dönüyorduk. Ben susarak geçmişi yaşamaya çalışıyordum. Bu yollarda develerin üzerine allı kilimler örtülmüş, sürüler önde, bütün çanglar takılmış develere, keçilere küçük oğlaklar, küçük çocuklar heybelere doldurulmuş semerlere havutlara bağlanmış, sürünün arkasında önünde çoban köpeği bir ileri bir geri gidip geliyor. Yörük delikanlıları tüfekleri sırtlarına asınmışlar yiğitçe mertçe gidiyorlar. Yaylaya çıkış baharda oluyor. Oğlaklar, çiçekler, çayırlar, arılar, güzel kızlar yola, yol güzel kızlara güzellik katıyor. İşte o zaman, yol yaylaya yokuşlayınca:

“Yayla yollarını yokuş dediler.

Ak kızın koluna yapış dediler”

“Yayla yollarında meleyen kuzu

Ardıç alanında arar bulur bizi” diye döktüresim geldi ama, işte öyle, bundan sonra. Olmayan sesimle, gözyaşlarım içinde sessizce yine de söyledim.

SONUÇ

Yörük kemenesinin telleri yüksekte olduğundan çalınması gerektiğinde sol elin parmaklarının tırnakları tellere dayanarak çalınması gereklidir.

Sine kemende, kabak kemanede sapa (tuşe ye) sol el parmak uçları ile telleri bastırarak notalar bulunur.

Ali Bey Usta bu sefer bu iki çalım tekniğini kullanmadı. Yörük kemenesinin o yüksek tellerinin üzerine parmaklarını dayayarak veya tutarak tıpkı keman, kabak kemane, çalar gibi çaldı.

-Bu şekilde sadece boğazlar çalınır dedi. Çok güzel bir boğaz çaldı.

Yörük kenesinin o yüksek tellerinin üzerine parmaklar dokunularak çalınabiliyorsa, aynı teknikle eğit sazımız da çalınacaktır. Diğer bir deyişle herhangi bir sazın yüksekte duran tellerinin üzerine parmaklar dokununca notalar çıkarılıyor. Yüksekte duran tellere dokunan parmak uçları daha yumuşak daha tatlı bir ses verdiriyor.

B- YÖRÜĞÜN DUASI

Yörük azınlıkta yaptığı bir işe başlayacakmış. Hanımı bu değişik davranışını fark etmiş.

-Ula herif sende değişik değişik haller seziyorum hayırdır?

-Hanım bir boy abdesti alacağım; iki rekat namaz kılacağım şu komşu için duaya başlayacağım.

-Ne isteyeceksin duanda?

-Dur ben duama başlayayım görür duyarsın.

-Hadi bakalım.

Yörük düşündüğü ve hanımına dediği gibi boy abdestini alır namazını kılar. Açar ellerini yukarıya:

-Yarabbi şu komşunun bizim keçilerden çok süt veren keçisini bir öldürüver diye duaya başlar. Her gün, Her ay, her yıl dua eder. Bu dua etme işi 40 yıl sürer. Bir gün dilek kapısı açıktır Yaradanın. Cebrail meleğe der ki:

-Git bakalım şu Yörük'ün yanına, ne istiyor. Bir bak der. Cebrail varır Yörük'ün yanına.

-40 yıldır dua ediyormuşsun Tanrıdan ne istiyorsun.

-Komşunun çok sütlü keçisini öldürüversin.

Necati Demirden Derlenmiştir

C- YÖRÜKÜN TUVALET SORUNU

Şehirlinin birsi Yörük'e

-Yahu siz dağda belende tuvaletinizi nasıl yapıyorsunuz diye sorar.

Yörük hiç vakit kaybetmeden cevabı yapıştırır.

-Ne yapalım dağda iki çalı buluruz çallara yapışırız iniş aşağıya doğru çıkarırız. Sonra da bir tutam kekik alır sileriz. Ondan sonra pırasa yemiş şehirli ağzı gibi kokar.

Süleyman Yakandan Derlenmiştir

Ç- YÖRÜKÜN SIĞIRI HASTALANMIŞ

Yörükün sığırı hastalanmış. Yörük başlamış duaya yarabbi sığırımı öldürme, sana oruç tutayım, namaz kılayım. Bir taraftan dua, bir taraftan namaz kılariken, bir taraftan da oruç tutmaya başlamış. Oruç tutma, dua, namaz 15 gün sürmüş 15. gün sığır ölmüş.

-Ben bu kadar dua ettim, namaz kıldım, oruç tuttum sen şimdi Yörükü kazıkladığını mı sanıyorsun? Ben tuttuğum 15 günlük orucu ramazana sayıyorum. Kim kime kazık atıyormuş gör. Ölen sığırı da kurbanı sayıyorum. Kazık nasıl atılmış gördün mü?

Necati Demirden derlenmiştir

D- KÖPEĞİNİ VURAYIM DA GÖR

Bir gün Yörük Obasına bir misafir gelir. Yörükler misafiri paylaşamazlar. Benim

eve gideceğiz. Yok benim çadıra gideceğiz. Yok yok benim çadıra gideceğiz. Derken Yörük'ün birisi çeker kamayı, öbür çadırlara gidersen seni kamalarım öldürürüm der. Öbür Yörük'te git lan git, bende onun köpeğini öldüreyim de gör der.

Muhlis Yılmaz'dan derlenmiştir.

E- TEKEEEEE

Bir Yörük çalışmış çabalamış sürülerle keçi, sürülerle koyunları, develeri olmuş. Diğer Yörük komşular

-Komşu iyiden iyiye zengin oldun artık namazını kıl, orucunu tut derler.

-Olur der yörük, başlar namaz kılmaya oruç tutmaya, bir iki beş on derken keçiler de başlar ölmeye beşer beşer, onar onar. Kala kala bir kör keçi kalır. Kör keçiye de getirirler çadırın siyeç ipine bağlarlar. Keçi yalnız kaldığından başlar melemeye. Yörük ün ayranı kabarı.

-Keçi sus.İki rekat namazın başına gelir, sus.

Ahmet Aydoğan-Uşak Ulubey –Sülümenli Köyü

F- PADİŞAHLA YÖRÜK

Bir gün padişahın yolu bir yörük çadırına uğrar. Yörük, padişahı yedirir, içirir, izzeti ikram eder. Padişah pek memnun olur. Padişah gitmek için yola çıkar. Bu arada yörükün bir isteğinin, dileğinin olup olmadığını sorar. Yörük;

-Padişahım, padişahlık nasıl bir şeydir? Ben de padişahlığı tatmak yaşamak istiyorum. Öyle günlerce, aylarca, yıllarca padişah olmak istemem.

-Peki ne kadar bir süre padişah olacaksın?

-Çomağı havaya atıp, yere ininceye kadar.

Padişah:

-Ne yapabilir bu yörük diye düşünür. Hiçbir şey yapamaz der. Haydi, Yörük çomağını hazırla padişah olacaksın der. Padişahsın Yörük. Yörük çomağı havaya atar atmaz:

-Anamas yaylası Yörükündür der. Bundan sonra Anamas yaylası Yörüklerin yaylası olur. Padişah da sözünde durur.

Bardaklı Oğlu Hasan'dan derlenmiştir

G- YÖRÜKÜN BABASI

Göç halinde olan bir yörükün yolda babası hastalanmış. Üç gün beklerler, ihtiyar bir türlü ölmez. İhtiyar hafif bir hırıltı sesi ile baygın yaşamaya devam eder. Göç çeken obalardan geri kaldığını gören oğlu, kızıp hocayı çağırır ve babamı yıkayarak hemen göm der. İmam babasının henüz daha yaşadığını söyleyince, Yörük büsbütün kızar. “Yörük kısmı bu kadar ölür” diye imama bağırır ve birde küfrederek.

H- YÖRÜK'ÜN DAVETİ

Yörük çocuklarından birisi okuryazar olduğu için ordumuzda subay olarak göreve başlar. Günler çabuk gelir geçer. Albay rütbesine yükselir. Gaziantep'teki birliklerde göreve başlar. Albayın birlikleri dağda bayırda tatbikat yapmaktadır. Yörük çocuğu olduğundan, obası da oralarda olduğundan bağlı olduğu oba beyi bir gün:

-Oğlum Dünder madem buralardasın, bize yakınsın, bir gün paşanı da al, bize misafir gel der.

-Paşam bizim oba buralarda, bizi çadırlarına davet ediyorlar, ne buyururdun.

-Dünder, neden olmasın, en kısa zamanda gidelim.

Paşa ve Albay Dünder Bey Yörük beyinin çadırına misafir gidiyorlar. Yörük beyi çadırına ağır misafir geleceğinden yerleri halılarla, çadırın yan sitillerini kilimlerle, ipekli kumaşlarla süsletiyor. Yerlere kuzu çirpintisinden döşekler atılıyor, paşanın altına da kuş tüyü döşek seriliyor hazırlanıyor. Tepelere gözcüler dikiliyor. Misafirler eğer geliyorsa görev bölümüne göre herkes iş başı yapacak. Nihayet beklenen misafirler uzakta görünüyor. Yörük beyi çadırın önüne, boynunda peşkir, elinde ocak ırığı, el ileğeni el pençe divana duruyor. Görevliler büyük bir deriden muşambayı çadırın ortasına seriyorlar. Muşambanın üzerine çok büyük bir sofa altlığı atıyorlar. Sofa altlığının üzerine kocaman mı kocaman bir sini koyuyorlar. Bu sininin üzeri 20 30 kişiye yetecek şekilde pirinç pilavı ile doludur. Pilavın içi de etlidir. Pilavın üzerinde bir tarafta kızartılmış koyun başı öbür tarafında da kızartılmış koyun kuyruğu durmaktadır.

Paşa pilavın üzerinde duran kuyrukla koyun başına bakar bakar:

-Bunlarda ne? Bu pis şeylerde ne? Pis şeyleri pilavın üzerine niye koymuşlar ki? Kaldırın onları, atın dışarıya.

Albay Dünder diyor ki:

-Paşam bu size baştan ayağa kurban olalım anlamına gelir.

-İstemem kaldırın o pis şeyleri. Şimdi siz hep birlikte mi yemek yiyeceksiniz?

-Evet paşam.

-Ben istemem. Birlikte yemeyi sevmem. Sen bana, bir tabağa koysunlar öyle ver.

El pençe divan duran Yörük beyine paşa dönerek;

-Siz hep böyle beraber mi yersiniz?

-Hayır paşam. Ayrı yiyenler de vardır, birbirlerine hırlamasınlar, birbirlerini ısırmasınlar diye köpeklerimize ayrı veririz.

Muhlis Yılmaz'dan derlenmiştir.

I- YÖRÜK ÜN NAMAZI ORUCU

Yörükleri yerleştirmek için Fırka i İslâhiye ordusu ile zamanın paşası (Derviş Paşa) Yörüklerin üzerine gitmiş ve yok etmiştir. Ölenler ölmüş kalan sağlar bizim olmuştur. Ne yapsın Yörük bir taraftan kaçarken bir taraftan da yerleşmeye çalışmıştır. Yerleşenlere taş ev yapın. Cami yapın. Çeşmeler kurun. Ardı arkası gelmeyen emirler verilmiştir.

“Artık otuz ramazan orucu, günde beş vakit namaz sizin borcunuzdur.”

Yörük karıları çeşmenin başına toplaşmışlar kendi aralarında konuşurlarmış.

-Reva mı kardeş on çadırılı bizim obaya otuz oruç beş vakit namaz, elli çadırılı Ramazanlara da otuz oruç beş vakit namaz yüklemiş. Âşık Paşa, hak, adalet neresinde paşanın.

Yörük Köyünden Ahmet Amca dan derlenmiştir

İ- YÖRÜK ÇONASI

Yörük çonası (genci) Fadime yi, Fadime Yörük oğlunu sevmektedir. ,Vermezler oğlana Fadime yi adettir (Görenektir); çoğunluk öyle yapar, kaçarlar Çona ile Fadime. Torosların derinliklerinde bir ine (mağaraya) saklanırlar. Sonbaharın son günleri yaşanmaktadır. Üşürler. Oğlan görünme kaygısı içinde bir kucak çalı çırpı toplar ine getirir. Güzel bir ocak yakarlar. Isınırlar. Bir taraftan ocak ısıtırken, bir taraftan da sevginin sıcaklığı ısıtır. Yorgun vücutlara uyku gelir. Sarılırlar birbirlerine uyurlar.

Geçen zamanı ölçmeden bile büyük bir patlama olmaz mı. “Eyvah aldıldık Fadimeyi” diye bağırın Yörük oğlu başının altında hazır olan dolma tüfeğini doğrultur dışarı gümler. “Bende sizing anangızı” der. Ben de sizi yakarım der. Bir bakarlar ki ne gelen, ne giden vardır. İnin tabanı çakmak taşı olduğundan fazla genleşerek büyük bir sesle patlamıştır.

X. BÖLÜM

TOPLUMA SUNULAN KONULAR

A-BURDUR SEMPOZYUM KONUŞMALARI

BURDUR HALK ÇALGILARI

Sayın başkanım,

Dostlarım

Halk kültürü âşıkları hepinize selam olsun.

Hoş geldiniz.

Teke yöresinin, Burdur ve çevresinin, halk çalgıları üzerinde duracağız. Teke Yöresi Burdur halk müziği denince akla, kullanılan çalgıların zenginliği gelir. Bu çalgıları perdeli telliler, telli yaylılar, üflemeliler, vurmaliolar diye ayırabiliriz.

Gerçek halk çalgıları çalıcıların elinde, televizyonların ekranlarında görülen çalgılar değildir. Alanda bulunan, yaşatılan çalgılarımız, görünenlerden çok çok fazladır.

“Musiki ve çalgı onu geliştiren toplumların kültürünün önemli bir parçasıdır.”¹⁸⁹

Çalgılarımızın biçimsel, çalımsal, teknik ve tınısal özelliklerini araştırıp incelerken, öte yandan yapısal incelik ve farklılıklarını gözden kaçırmamalıyız.

“Çalgılar malzemesi ses olan musiki sanatının gerçekleşmesinde rol alırlar.”¹⁹⁰

İnsanlarımızın hafif çekik gözlü, söbü kafalı (bireki sefal) siyah gözlü, hafif kıvrıkcık saçlı sağlam vücutlu oluşları bizi alıp Orta Asya’ya bağlıyorsa sazlarımızda oraya bağlanırlar.

“Ülkemizde bağlama olarak kullanılan çalgı ailesinde, kopuz adı altında, Orta Asya’dan geldiği kesindir. Bu çalgı Kazak ve Kırgız Türklerinde Dombra, Uyгур, Türkmen ve Özbeklerde dutar adıyla hala kullanılmaktadır.”¹⁹¹

Bu bildirimde yaylı, nefesli, vurmali çalgılarımızı da incelemek isterdim zaman yokluğu fırsat vermiyor.

“Yayla çalma fikri ilk defa Kırgız, Kazak ve Moğollar tarafından icat edilmiş görülmektedir.”

“İkitelli.-veya “İkitelli saz” İkitelli Anadolu’nun pek eski bir saz çeşidi ve her halde “iki telli kopuz” hatırası olduğu için adını birleşik yazmak doğrudur.

¹⁸⁹ Tütün Değirmenci, a.g.t., s.37.

¹⁹⁰ a.g.e.

¹⁹¹ Murat Karabulut, 1. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, 11-85

Otuz Kopuz, kırk çeşte, elli ıklığı rebab

Hup çalunsun odada “İkitelli saz “ ile “¹⁹²

“İkitelli bağlama “ya da kısaca “İkitelli” de denilen yapı, bu gün Teke yöresinde hala yaşatılmakta olan, yörenin önemli bir sazıdır, Adını Asya –Anadolu ortak adlandırma geleneği doğrultusunda tel sayısından almaktadır.” ¹⁹³(5)

İkitelli curayı görmek isteyen, sesini dinlemek isteyen, derinlemesine incelemek isteyenler Burdur ili Çavdır ilçesi Kozağaç beldesi ve Dirmil ilçesi ve köylerine gitsinler.

Beni dinlediğiniz için hepinize selam olsun.

KAYNAKLAR

1-Z.Tülün Değirmenci: Yüksek Lisans tezi S.37

2-A.G.E.

3-Murat Karabulut :1. Türk Halk Kültürü Araştırma sonuçları Sempozyumu Bildirileri –11-S-85

4-Mahmut Ragıp Gazimihal: Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız S. 123

5-Erol Parlak: Türkiye de El İle (Şelpe) Bağlama Çalma Geleneği ve Çalış TeknikleriS-114

B- GÖLHİSAR TEKE YÖRESİ YAREN GECESİ

YÖRÜK TÜRKMEN ŞENLİĞİ

Sayın Valim, Sayın Kaymakamım ve bütün dinleyenlerim hoş geldiniz.

Oğullarım, kızlarım sizler de hoş geldiniz.

“X. Yüzyılın başlarında Oğuzlar göçebe hayatı yaşıyorlardı.”¹⁹⁴

“OĞUZ: Türklerden bir kabiledir. Bunlara Türkmenler denir. Her boyun hayvanları üzerinde ayrı damgaları vardır. Birbirlerini bu damgalarla tanırlar.¹⁹⁵ İşte sizler bu boyların etkin birer bireyisiniz. Bu gün kökünüzün kültürünü yaşayacağınız doyasıya. Bu şenliği düşünüp hazırlayan, sunan sayın kaymakamıma, sayın Halk Eğitim Müdürüm Ömer Erdoğan’a, sayın ikinci müdürüm Yılmaz Tunç’a teşekkürler, teşekkürler.

Bildiğiniz boyların genel adıdır Türkmen, Yörük.

¹⁹² Mahmut Ragıp Gazimihal, Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız, T.C.Kültür Bakanlığı Yay. 2688, s.123.

¹⁹³ Mahmut Ragıp Gazimihal, Ülkelerde Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız, T.C.Kültür Bakanlığı Yay. 2688, s.123.

¹⁹⁴ Faruk Sümer, Oğuzlar(Türkmenler), s. 36-37-38.

¹⁹⁵ Mahmut el Kaşgari, Divanü lugat el Türk, c.1, s.5 8

Yörük: Hayvancılıkla geçinen göçebe, Türkmen¹⁹⁶

Yörük: Göçebe, çok yürüyen ¹⁹⁷

Yörük Türkmen'i tarif edecek olursak, sahilden yaylaya, yayladan güzleye, güzleden, sahile hayvanları ile birlikte göçerek yaşayan Türkmenler, yayla, güzle, sahil üçleminde doğum, düğün, ölüm üçlemini yaşar. Bu yurtlarında dünyada yaratılan ilk ekonomik sistemi bulmuş yaşamışlardır. Asyatik Ekonomik sistemde dağ ortak, su ortak, odun ortak, ot ortak, güneş ortak, hava ortak, toprak yaylada, güzle de, sahilde, misafir çadırı ortak. Ama! Ama! Yaşadığı çadır'ı özel malı. Ekonomisi toprağa bağımlı değil, hayvana bağımlıdır. Bu dağdan, bu ottan, bu sudan bin koyunlu, bin koyunluk, beş koyunlu beş koyunluk yararlanır.

Yörük, Türkmen özgürdür. Yörükü apartmana sığdıramazsınız. Üst komşu ile de alt komşu ile de anlaşılamaz. Yörük, hırsızlığı bilmez. Ama yağmacıdır. Savaş kurallı uygular. İşte bu özgür boyların kültürüne bakacağız.

Çinli papaz anlatıyor ;"Şarap tasları gitikçe daha sık boşalıyor, keyif ve neşe gittikçe artıyor, çalgı durmadan çalıyordu. Bu bir barbar musikisi idi ama yine de ruha ve gönüle ferahlık veriyordu."¹⁹⁸(5)

Çanakkale savaşında,"Gecenin sesiz bu saatinde Türk siperlerinden gelen bir ses hepimizi şaşırtmıştı. Bu bir türküydü. Tahminlerin üzerinde berrak ve güzeldi. Yüreklere işleyen tenor sesiyle bölgedeki herkes biranda kulak kesildi. Ara sıra duyulan tüfek sesleri de kesildi. Hepimiz büyülenmiş gibi dinliyorduk. O acılar, iniltiler, korkularla dolu savaş alanında Huzur dolu dakikalar yaşatmıştı.¹⁹⁹(6) Çanakkale savaşları.

Bu yarenlik ile köksüzleşmeden, soysuzlaşmadan ağız tadı ile Yörük Türkmen türkülerini dinleyeceğiz. Sözü ses, sesi sözle dokuyacağız. Türkülerimizin ritimlerinde devemizin yürüyüşünü, oğlakların oynayışını duyup dinleyeceğiz.

Kimliğimizi, kişiliğimizi bulacağız Ulusal kültürümüzünkurgulayıcısı uygulayıcısı olacağız. Yörük Türkmen şenliğiniz gönlünüzce olsun.

C- İZMİR KONUŞMASI

Biz Anadolu'yu türkülerle yurt ettik. Anadolu'nun tarihini türkülerle yazdık. Türküler Anadolu'nun sesi, tanığı, tarihidir.

¹⁹⁶ Türkçe sözlük, s.817.

¹⁹⁷ Derleme sözlüğü, s.4310.

¹⁹⁸ L. Ligeti, Bilinmeyen İç Asya, s.88.

¹⁹⁹ Baha Vefa Karatay, a.g.e., s. 123,124,125.

Teke Yöresi halk müziği denince akla, kullanılan çalgıların zenginliği gelir. Türkülerin okunuşu ise köyden köye değişir. Bu çalgıları perdeliler, yaylılar, ötkülüler, vurmahlılar diye ayırabiliriz.

İnsan sesi müzik yapmaya yarayan en soylu çalgıdır. Bu soylu çalgı ile ninni, ağıt (yas) uzun hava, oyun havası, hadalar, boğaz havaları üretilir. Bu türkülerik- lığ, yörük kemenesi,kabak kemene,iki telli cura, üç telli bağlama,çifte,sipsili, çoban düdüğü, kaval, zurna ve diğer sazlarımızla üretirler.

Bu gün burada sizlerle iki telli Kozağaç, Dirmilcurası üzerindeduracağız.2003 yılında ‘2.Tarihi Türk çalgıları otantik TekeYöresi halk çalgıları ve millî giyisileri- miz’ sergimiz için çalışıyordum. Çalıştığım ortam mahalle içinde bir yerdi . Ben çalışırken birkaç tane anamız yanıma gelmişti.Benim yaptığım çalgıların çeşidini inceledi inceledi “Ay Attıraman ,a halam, bunları yaptığın gibibir de çalsan, topu- ğuna basan olur muydu.”İşte bugün iki telli ustalarımızla,iki telli curamızı çalıp söyleyeceğiz sizinle.

Teke Yöresinde yaşamış, yaşamakta olan yörüklerin üretim olguları, yaşam bi- çimleri gereği,haraketliolmak zorundadırlar. Bu yaşam olgusu onlara coşkulu, can- lı, dinamik, duygulu bir kültürün yaratılmasını sağlamıştır. Türkülerle köprüler kurulur dostluklara, geleceğe, Anadolu’dan Orta Asya’ya.

Söyleyeceklerimizi Teke Yöresinindili ile söyler, teli ile çalarız. Sözü ses ile do- kuruz. Elimizdedir iki telli cura, üç telli bağlama.

Bir yüksek lisans öğrencim :”Hocam, Avrupalı Ulusların sazları standart ölçüle- re ulaştırılmış, müzikleri çok sesliye yükseltilmiştir. Biz neden buralardayız.” diye sorusunu yöneltmişti bana.

-Arkadaşım Türkiye Cumhuriyeti86 yaşında.Cumhuriyetle aydınlanmaya baş- ladıysak işte aydınlanma yaşımız. Avrupa Devletleri Orta Çağda başlamış aydın- lanmaya. Halkı, devleti, kilisesi, bilim adamı vermişler el ele gelmişler buralara. Bizde öyle mi? Osmanlı Anadolu’yu yurt,Türk halkını halk,Türk halkının sanatını da sanat olarak görmemiştir.Yok sayılmışız. Yoktan var olmuşuz. Eğer bu gün eli- mizde curayı.üç telli bağlamayı,sazıgörüyorsanız yörük’ün inadındandır.

Sözü buraya getirmişken şu iki telli Kozağaç, Dirmil curasının tellerine birkaç dokunalım.İki telli cura Orta Asya-Anadolu ortak ürünüdür. Üzerinde iki sıra tel vardır. Diğer sazlar gibi orta sırada tel yoktur. Curanın üzerinde görünen dört tel vardır.Bu dört telde 2 ses vardır.Alttan birinci telde la sesi,alttan ikinci telde la sesi,üst sıra birinci telde la sesi, üst sıra ikinci telde re sesi vardır.Duyulan ses La +re dir. Kozağaç, Dirmil curasında 11 perde vardır.Saz ailesinin en küçük, en tiz sesli çalgısıdır.İki telli Kozağaç,Dirmil curası herhangi bir sazın küçültülmüşü

değildir.İki telli cura yapısal ve çalımsal özelliği olan bir sazdır.İki telli cura yöresel, fiziksel, tınısal, çalınış özellikleri taşır. İki telli cura Burdur ilinin Çavdır ilçesinin Kozağaç kasabasında, Dirmil ilçesi ve köylerinde yaşamaktadır.Büyük şehirlerde üretilencuralarla ilgisi yoktur. Onlar sazın küçültülmüşüdür. Curaların sapı ve teknesi aynı ağaçtan yapılır. Bu curalar üç tipte üretilir. A-armudi , B-Bal damlası, C-Oval , bazen balta saz da yaparlar ama azınlıktadır.Curalara 0,15 mm lik teller takılır.Curanın akordu(düzeni) alttan üç tel- la- sesine, ikinci sıra üst tel- re- sesine akortlanır.

Halil Bedii Yönetken derleme çalışmaları için Dirmil'e geldiğinde Kadir Turan'ın curasının sapında La,si bemol, si, do, do diyez, re, mi, fa, fa diyez, sol, la notalarını belirlemiştir. Bu gün de yöre curalarındaaynı sesler bulunmaktadır. Re ile mi,sol ile la arsında kromatik perdeler yoktur.Bu curaların küçük olmasının sebebiyörüğün günlük yaşamınauydurmasındandır. Katar curasınıtorbasına, heybesine alır başını gider.

Bu konuda sunumda geniş bilgi verilmiştir.

Sanayileşmenin,şehirleşmenin,popüler kültürün yıkımına,emperyalizimin sersemletmesine karşı gelerek beni izlemeye geldiğinizdensizleri kucaklıyorum.

Hepinize selam olsun.

Ç- KANAL 15 BİRİNCİ AYAK KONUŞMASI

İl Kültür Müdürüm

İl Afet Ve Acil Durum Müdürü Ve Burdur Kent Konseyi Başkanım

M A E Ü Öğretim Üyesi Sayın Hatice Ekinci

M A E Ü öğretim görevlisi Sayın İnanç Ekinci

S D Ü Müzik Kültürleri Araştırma Uygulama müdürüm

İ T Ü Öğretim Görevlisi Sayın Kadir Verim.

Sayın Kozağaç Der başkanı ve üyeleri

Benimle aynı yolda koşturan dostlarım, hepiniz, hepiniz hoş geldiniz.

Bu gün devlet projesi olan bu çalışmamızın birinci ayağı için buradayız.

Dostlarım, sizinle olmak baharımı getiriyor, çiçekleniyorum, kıvanıyorum, sizlerle öğreniyorum.

Artık çağımızda güçlü devletler, güçlü ordularıyla sınırları aşmıyorlar. Sınırlarını aşacakları ulusların dilini, dinini, gelenek ve göreneğini soysuzlaştırarak, köksüzleştirerek sersemletilmiş toplumlar oluşturarak işgal etmektedirler. Bu

karşı depremlemler denizlerin dibinde dip dalgaları oluşturur ya, biz o dalgaları yaratıyoruz.

Bizi, bizden, birbirimizden, özümüzden, kültürümüzden ayırıp, o kültürel dalgalarda boğup yok edecektir.

Hepinize selam olsun.

D- KANAL 15 İKİNCİ AYAK KONUŞMASI

Bu gün sizin dilinizle söyleşip telinizle çalacağız..”Halk çalgıları toplumumuzun simgesi, toplumu oluşturan kişilerin kimlik kartıdır”

Burdur ve çevresi denince Halk çalgılarının zenginliği akla gelir. Bu zenginlik içinde bu gün İkitelli Kozagaç- Dirmil curasının tanıyıp, çalıp çağıracağız. Ama önce bir uzun hava okuyalım:

“Bizim alayımız keklik alayı

Dolanı dolanı bulduk yuvayıooof oof!

Neylemeli memleketi sılayıoooooof,oof !

Bilmem sılam kötü, bilmem ben kötü

Efendim. A sevdiğim. Oof oof

İşte bu türküleri bu curalarla üretip, bu curalarla çalıp çağırıyoruz. Gelin tanıyalım buçalgımızı.

Kozagaç Dirmil Curasının tam boyu 59-60 cm.

Bu curaların tipi ise, armudi, yağmur damlası, yarım balta, oval olarak sıralarız.

Dirmil, Kozagaç curasının kökünü ararsak kopuz kökenlidir.

Kopuzun ta kendisidir.

Sabri Özdemir Ustamız bir uzun hava daha okusun.

“Yaylam senini ne dumanlı başın var

Keklik öter al kınalı taşın var

A gelin senin ne gülmedik başın var

Gülmedik başlara güller soksan güler mi?”

Yıl 1970 dir, Kadir Usta alır eline bir cura bir de üç telli bağlama, düşer yollara. Yol Burdur müzesinde biter. O günün müze müdürü iyi paraya bu cura ile üçtelli bağlamayı alır müzeye kazandırır. Envanter defterinin ilgili bölümünde bu curanın bütün ölçümleri verilmektedir.

Dirmilin ozanı, aldı sazı eline, ince ince vurdu sazın teline.

"Kahpe gençlik geldi geçti yel gibi
Tadı damağımda kaldı yel gibi
Ben de mor zülüflü yar sevmedim el gibi
Getirin getirin Gülizar'ımı göreyim.

Bir de kırık hava alalım Aşık
"Şu karşı dağdan bir yol iner
İner dolanı dolanı
Şu Dirmil'in coşkun çayı akar bulanı bulanı
Hani benim yarım hanı
Erisin dağların karı
Şu Dirmilh'in coşkun çayı
Akar bulanı bulanı."

Deyi ver gari Ustam.

Bakıp da göremediğimiz, arayıp da bulamadığımız curamız devletin kayıtlarındadır.

1950 yılında Halil Bedi Yönetken Dirmil'dedir. Kadir Turanın curasını aynen şöyle tarif eder. "Teknesi dut ağacından, sapı iğde, mandalları ceviz, göğüs kapağı çam, tezenesi kiraz kabuğudur. Düzeni iki çift takım tel. Sapı üzerindeki oktavda şu sesler vardır. La, si bemol, si, do, do diyez, re, mi, fa, fa diyez, sol, la .

Daha açıkça alt sırada iki tel üst sırada iki tel bulunur. Orta sırada tel yoktur.

Dirmil Kozağaç curasına o,18 mm kalınlığında tel takılır.

Halil Bedi Hocaya katılarak devam edelim. Kozağaç Dirmil curasında 4 tane burgu vardır. Tekne ve sap aynı ağaçtan çıkarılır. Yanı tekne ve sap aynı ağaçtan yapılır.

Kozağaç curasının tekne eni 11,5 -12 cm olur.

Tekne uzunluğu 23 cm.

Teknenin derinliği 11,5 -12cm dir.

Biz cura, üçtelli bağlama çaldığımız gibi sazda çalarız. Tiyatral sanatçımız ve ozanımız Süleyman Yakan'ı dinleyelim şimdi.

"Adını da sevdiğim Avşar Beyleri

Sana da bir vezirlik yakışıp durur

Topla dizginini sık tut kendini

Karşıda düşmanlar bakışıp durur

Kar mı yağmış şu Avşar ın düzüne

Sızılar mı girmiş kır atımın dizine.

Söylen o Avşarın kızına

Kendi gülüp bizi ağlatıp durmasın.

Ustam birde kırık hava alsak ne dersin.

Osmanlı, Yörüğün yerleşmesini istemektedir. "Yerleşin. Taştan evler yapın. Buğday ekin. Asma dikin. Her çadıra da bir kontrol memuru verirler. Memur diki-lir başlarına, "ekin" der ekerler, "dikin" der dikerler. Ne buğdaylar çıkar, ne de as-malar biter.Gördün mü memur bey, yörüğün elinden olmuyor bunlar derler.Yörük bu ya asmaları ocağa sokar, buğdayları kaynatır öyle ekermiş.

ŞİMDİ DE MEHMET ERDÖNMEZ'DE SIRA

İki boğaz, iki kırık hava

Dirmil, Kozağaç curası büyük şehirlerde üretilen altı telli, 24 perdeli curalardan

değildir. Bu cura dedikleri bizim sazın ufaltılmışıdır. Kozağaç, Dirmil curası hiçbir sazın ufaltılmışı değildir. Kendisine has bir yapımı vardır. Yapısı vardır.

Kısacası kendisine özgü bir çalgıdır.

Kendisine özgü bir akordu vardır.

Kendisine özgü çalım tekniği vardır.

Aslında Müzik Kültürümüzde Teke Yöresi, Burdur Dirmil Kozağaçcurası demek istiyoruz. Bu sazımız bütün Türki Cumhuriyetlerde tanınıp çalınmaktadır. Adı da dutardır. Dütardır.(Dü:İki tellidir)

Size ağız tadı, gönül rahatlığıyla türküler dinletebiliyorsak ustalarımız ve curalarımız sayesinde. Size, size, sözü ,sazı katıksı, karışksız, getirdik. Öyle ulaştık. Sizlere selam olsun.

E- MAKEDONYADA

TEKE YÖRESİ TÜRK HALK MÜZİĞİ VE HALK ÇALGILARI

(YÖRÜK TÜRKMEN TÜRKÜLERİ VE ÇALGILARI)

Biz Anadolu'yu türkülerle yurt ettik. Anadolu'nun tarihini türküler yazdık. Türküler Anadolu'nun sesi, tanığı, tarihidir.

Teke Yöresi Halk Müziği denince akla, kullanılan çalgıların zenginliği gelir. Türkülerin okunuşu ise köyden köye değişir. Bu çalgıları, perdeli telli, yaylı, üfle-meli, vurmali diye ayırabiliriz.

İnsan sesi müzik yapmaya yarayan en soylu çalgılardan birisidir. Bu soylu çalgı ile ninni, ağıt, uzun hava, gurbet havası, boy havası oyun havaları üretilir.

Bu türküler, ıklığ, yörük kemenesi, kabak kemene, iki telli cura, üç telli bağla-ma, çifte, kaval sipsili, çoban düdüğü, zurna ve diğer sazlar ile üretilirler

BİZİM TOPRAKLAR MIYDI BURALAR

Kılıcın alıp verdiği topraklarda idik. Bu topraklarda Kalkandelen, Çolaklı köyü, Bahçebosu (Bahçeobası) Manastır, Türkçe isimli yerleşim yerleri karşıladı bizi. Bu topraklar sabanın sürmeye devam ettiği topraklar. Suyu, havayı, güneşi, otu, odu-nu, kendi adını Türkçe söyleyen, Türkçe konuşan, Yörük gibi yaşayan köylüler kullanıyor

Her yerleşim yerinde camiler, yükseklerle boy atan minareleri ile göze çarpıyor. Kasabalarda ve diğer büyük yerleşim yerlerinde Türk mahalleleri Anadolu'nun köy havası içinde yaşamına devam ediyor.

Kalkandelen’de camiye gezerken başı örtülü 7–8 yaşlarında 8–10 tane kız çocuğu kur’ an öğrenmeye gelmişler. Hem oynuyorlar hem de bizi izliyorlardı. Yaklaştım onlara, üzerlerine parmağımı uzatarak

-Sen?

-Pomak.

-Sen?

-Arnavut.

-Ya sen?

-Türk.

-Ne bileyim Türk olduğunu.

-Türkçe konuşuyorum baksana.

-İyi bir ders almıştım Türk kızından. Pekte anaç birisiydi.

-Adın ne?

-Aylin.

Aylin’in kucağında kocaman bir Kur’an vardı.

-Aylin öğreniyor musun kur’anı?

-Öğreniyorum.

-Kız Aylin, gel sevelim seni. Aylin, tatlı, cana yakın, o dostça tavır içinde gelip önümüzde boynunu uzattı. Ben başını okşadım. Başına bir öpücük kondurdum. Yanımda Prof. Dr. Necati Demir vardı dayanamadı, Aylin’i alnından öptü. Necati Hoca elini cüzdanına attı.

-Aylin para vereceğim sakın almam deme.

-Ben de, Aylin, alır alır dedim.

Hoca iyi bir para verdi Aylin’e, ben de verdim. Aylin’le Türkçe konuşarak vedalaştık. Gözlerimiz buğulanmıştı. Aylin’in bizden ayrılmadan önce o küçük parmakları ile paraları sıkıca kavradığını ve koşarak uzaklaştığını gördük.

Büyük bir Osmanlı evini ziyaret ediyorduk. Bu büyük avlulu evde cami ile Bektaşî Tekkesi hemen hemen iç içeydi. Bahçede mezarlar açılmış bahar menekşeleri gibiydi.

Bir ara bir kasabayı gezerken bir türkümüzü yolda mırıldanarak söylüyordum. Anında 5-6 kişi koluma girerek:

-Hooş geeeeellmiişeeeen diyerek yanımda bitiverdiler. Türkünün dilinin ne de etkili, güçlü olduğunu anlıyiverdim.

Bu gezimizde gurup olarak gezdiğimiz gibi, serbest zamanda her birey bir

kenara dağılıyordu. Biz Necati Hocayla Vardar nehrinin çıktığı kaynaktaydık. Arkadaşım çoraplarını çıkararak nehir sularında ayaklarını ıslattı.

Çolaklı köyünde bazı arkadaşlar sergi açacaklardı. Bizim sergimiz yoktu. Biz bu zamanı uzak veya yakın bir köyü inceleyerek geçirmeyi düşünmüştük. Sokakta bizi derinden derinden inceleyen iki genç vardı. Hal ve hareketlerinden Çolaklı köyünden olmadıkları belliydi. Yanaştım yanlarına

-Merhaba gençler!

-Merhaba amca.

-Siz buralı değilsiniz herhalde.

-Değiliz amca.

-Nerelisiniz?

-Bahçebosluyuz.

-Köye dönecek misiniz?

-Şu dükkana uğrayalım ,hemen gideriz..

-Pekiye köye ne ile gidilecek?

-Biz köyün arabasını bekleriz. O da geç gider. Size uyar mı bilemeyiz. Zamanınız uyar mı?

Necati hoca ülke dışına çokça seyahat ettiğinden dışarıların durumunu iyi biliyordu.

-Biz hemen taksi tutsak bizimle gider misiniz dedi Necati Hoca. Benim içimden ütülürüz, bizden fazla para alırlar diye korkuyordum ki Necati Hoca durumumdan anlayarak buralarda öyle şeylerin olmadığını bana en kısa yoldan en seri olarak anlattı. O iki köy çocuğunun işi de bitmişti. Taksi durağına gittik. Fiyat bile sormadan taksiye doluşup yola düştük. Yolda gençlerle iyi bir sohbet tutturduk. Beyinlerinde Türkiye'ye gelmek vardı. Ötekiler olduklarının farkındaydılar. Ayrımcılık, kayırmacılık yapıldığını her ağızlarını açınca söylüyorlardı. Bu toprakların bırakılmaması gerektiğini, bu toprakların bir daha sizlere verilmeyeceğini, Türkiye'nin çok daha büyük sorunlarının olduğunu, sizinde yük olmamanız gerektiğini anlatmaya çalıştık. Bahçebosu köyündeydik

Biz öncelikle köyün mezarlığını, camisini, bu köyün en yaşlısı ev sahibinin evini ve kendisini ziyaret etmek istediğimizi bildirdik. Bize yoldaşlık eden gençler bizi öncelikle mezarlığa götürdüler. Mezarlıkta eski mezarlar kayıp olmuştu. Mezarlıkta bir tane sonradan yapıldığı belli olan bir saygın kişi mezarı vardı. Bu köyün dedesi, babası olduğunu anlattı oradan birisi. Herhalde bizim tekkeler, yatırlar gibi bir şey geldi bana. Saygıyla kibleye dönerek dua ettik. Mezarlık köyden

önce idi. köye yeni geliyorduk. Köy bizim Anadolu köyleri gibi dağların yükseğinde bir yerdeydi. Tarla ve bağlar azınlıkta idi. Büyük bir dereninkenarına kurulmuştu. Dereden büyük bir su akıyordu. Bu derenin kenarlarına ne bir söğüt, ne bir ceviz ağacı, ne de elma armut dikilmemişti. Geçen yönetimler, yaşamakta oldukları yönetimler halkı aydınlatmamış, yönlendirmemişlerdi.

Ben bir ara kendimi Bahçe Bosu köyünde değil de Anadolu'nun 1950 li yıllarının köylerinde olduğum hissine kapıldım. Derme çatma evler, dokunsan yıkılıverecek, moloz taşlardan yapılmış, olursan ol olmazsan olma der gibi bu evlerin hali. Ben bir ara Necati Hocaya "bir tekme vursam köyün yarısı yıkılacak" dedim. Epeyce gülüşmüştük. Camiyi ziyaret edeceğimizi söyledik. Ben bu arada caminin kilimlerini inceleyecektim. Caminin yıkıldığını yenisini yapacaklarını, bir cami yaptırma yasaatma derneği kurduklarını anlattılar. Necati hoca büyükçe bir para bağışladı.

Sıra ev ziyaretlerine gelmişti. Birkaç evi ziyaret ettikten sonra bizimle yürekten ilgilenen 30-35 yaşlarındaki genç arkadaşın evine gittik Her zaman her yerde olduğu gibi tanışma başlamıştı:

-Ben Prof Dr. Necati Demir,

-Ben Öğretmen Araştırmacı, Derlemeci Abdurrahman Ekinci Türkiye.

-Ben Bülent Şaban Bahçebos Köyü 91460-VALANDOVA, babam, anam ve kızım. Ben bir taraftan etrafı incelerken bir taraftan da insanları inceliyordum. Kulaklarım da insanların konuşmalarında idi. Necati Hoca bazı sorular soruyor cevaplar alıyordu.

-Bülentçiğim, size aman aman yanlış anlaşılmasın hepinize soruyorum. Sizler iki türlü yönetim gördünüz, bundan önceki yaşadığınız yönetimle yaşamakta olduğunuz yönetim üzerine bir görüş söyler misiniz? Bülent ve diğerleri söze karışmadı içlerinden orta yaşlı olan:

-Hocam bundan önce işimiz vardı, aşımızda vardı, yarın kaygımız yoktu. Emeklimiz, sağlık giderimiz, çocuk okutma sorunumuz yoktu. Hepsi bitti. Bizi kaldırıp ta sürüverdiler bu dağlara. Bir çocuğu zor okutuyoruz, ikincisini var sen düşün. Ne eski yönetimi eleştirdi ne de yeni yönetimi öğdü. her şeyi birkaç sözcükle ortaya koydu.

Evin büyük sahibesi ortalıkta görünüyordu. Gelin ise kahve yapıyor, su getiriyordu. Sanki Burdur'da bir köy evindeydik. Ben ev sahibesini çağırdım.

-Müsaden olursa evin bütün bölümlerine girip çekim yapacağım, fotoğraf çekeceğim. Oğlan anaya, ana oğlana baktı, bakıştılar. Ben üsteleynce buyur bakalım dediler Ben öncelikle misafir odasına yöneldim ana sevindi. Mutfağı görüntüledim. Yatak odasına geçtim. Yatak odasından sonra kiler veya ardiye gibi kullanılan bir odaya yöneldim. Çok dağınak istersen burayı çekme dediler. Dağınak olduğundan

çekiyorum. Dağınak olduğundan güzel dedim. Hepimizi yatak odasına geri çağırarak büyük hanımın çeyiz sandığını açmasını istedim. Ne zorladı, ne utandı, ne de çekindi. Sandığını açtı bir bir sergiledi.

-Bu beyaz don göğnek gelinlik güveylik giyeceğimiz. Bunlar yağlık. Bu para kesesi, bunlar o zamanın oyaları. Bunlar o zamanın işlemeleri. Bu Yörük giysilerini görünce Ege Üniversitesi Halk Oyunları Öğretim Görevlisi Adurrahim Karademir'in Yörüklerden aldığı elbiseler bir bir gözümün önünden geçti. Küçük kızın örgülü gür saçlarını da durmadan görüntüledim, fotoğrafladım.

-Camiyi yıktınız, peki kilimlerini nereye koydunuz?

Kimseden ses gelmemişti. Az konuşan yavaş davranan birisi yeni yapılmış ama terk edilmiş bir evin yanına gelince

-Gelin bakayım buraya bir çıkalım dedi. Betondan yapılmış evin birinci katına çıktık. Odanın birisine girdik. Caminin kilimleri buradaydı. Alabildiğimiz, erişebildiğimiz bütün kilimlerin fotoğrafını çektim. Kilimler Konya ehramlarına benziyordu. Türkmen, sarı keçili, Avşar kilimleri gibi bol motifli değildi.

Köyden Çolaklı köyüne gidecek olan bir dolmuşla çolaklıya dönmüştük.

Manastıra bir gece vakti varmıştık. Müzeyi bekleyen kişi bizi müzeye koymadı. Üç beş kuruş hediye edilerek gezme kararı verildi. Bu müzede Mustafa Kemal adında 18 yaşındabir Makedonyalı gencin "Saban kılıçtan üstündür" dediğini hatırladım.

Kılıcın alıp verdiği topraklarda saban kılıç ikileminin harcı çimentosu kültüredür diyerek selamınızı ulaştırdım.

F- KONAR GÖÇER KÜLTÜRÜN TÜRKÜLERİ -2

Türküleri övüp övüp göklere çıkarıp, avukatlığına soyunup, savunuculuğunu yapmayacağım. Sizlerle türkülerin dili ile söyleyeceğim. Dünyanın hangi ulusunda var ki türkü ile Türk ulusu kadar özdeşleşen, iç içe olan; ulusunu söyleyen. İşte onu söyleyeceğim. Türkü ile Türk arasında ki,o derin ilişkiyi dile getirip tele dokunacağım.

Türküler kültürümüzün soysuzlaşmasına kafa tutan direnç noktamızdır. Savaşlar, yozlaşma, göçler, yayılmalar, şehirleşme, sanayileşme kültürlerin yok edilmesinde baş etmemdir. Türkülerimiz Türkçemizle el ele verip yok olmamıza ilaç olacaktır.

Değişmekte olan uluslar, yaşanan geçiş döneminde ister istemez sarsıntılar geçirirken, kültürel değişimlere uğramaktadır. İşte türküler bu sarsıntıyı en aza indirmektedir.

Gelin dilimizle söylerken telimizle çalalım. Çünkü türküler kültürel kimliğimizin şah damarıdır. Türküler bizi biz yapan, hayatla oynayan sanatla ifademizdir.

Gelin demiştım ya, Teke Yöresinin sözle, sazla yazılmış romanını türkülerin dilinden okuyalım. Cumhuriyetten önce: “Avama has, kaba nağmeler diye nitelendirilip, ilmi şerif statüsündeki müziğin dışında tutulan” Türkülerimizi dinlemeye geldiniz değil mi? Türküleri dinlerken sözlük istemez, türküler sizi, siz türküler söylersiniz.

Türkülerimizi ilmi şerif statüsünün dışında tutanlara Ali Akbaş diyor ki:

“Bağlama dediğin üç tel bir tahta

Ne şaha baş eymiş, ne taca, ne tahta

Tüm dertleri özetlemiş bir ahta

Bozkırda naradır bizim türkülerimiz.”

“Türkülerimizin buram, burama insan, insanımızın buram buram türkü kokması bundandır. Türküye uzak olmak kendimizden uzaklaşmaktır, bir bakıma. Türkü vatansız vatan türküsüz olur mu hiç? Türküsüz almak ise gurbette olmanın diğer adıdır. Türküsünden ayrı kalan insan, ümmetinden ayrı düşen peygamber gibidir.

Bin bir acı gözyaşıyla dolu coğrafyayı vatan yapan maceramızdan, en mahrem gönül serüvenlerimize kadar her şeyimizi türkülerle dile getirmişiz. Türkülerin dili Türk’ün dilidir; yalın, yapmacıksız, ana sütü gibi ak, ana sütü gibi helal. At, avrat, silahın yanına türküyü koymayıp unuttuğumuzdan değil, her üçünü de türkülerle sarıp sarmaladığımız ve türkülerin vicdanına emanet ettiğimiz içindir. Şimdiye kadar emanete ihanet eden yalan söyleyen, bir türkü ise ne görülmüş ne duyulmuştur. Sözün kisasını Tanpınar söylemiştir. “ Biz bu türkülerin milletiiz.” (Bayram Bilge Tokel)

Gelin, köprüler kuralım türkülerden, geçmişe, geleceğe, aşka, ünneyelim yurdumuzun taşına toprağına; insanına; biz bu yurdu türkülerle yurt ettik; türküler bu yurdun tapusudur.

“Türküler, hayatın sürekliliği içinde bir yığın değişmeye rağmen daima değişmeyen asli yanımızı ifade ederler.”(Tanpınar 1979–64)

Demiştım ya türkülerini öğmiyeceğim diye, doğruları söylemekten de geri kalmayacağım.

Türkmen’in- Yörüş’ün üçlemeleri vardır; yayla, güzle, sahil yolunda doğum, düğün, ölümü yaşarız. Ninnilerde bebeğin büyüüşünü, kırık havalarda aşkın tüngüyüşünü (canlanışını) , uzun havalarda ölümün, ayrılığın yüreklere çöküşünü, oyun havalarda kanın oynayışını birlikte yaşayalım.

Tarihin aynasında kendimizi seyrederken, gelin ha, olmayan sesinizle türkü söyleyelim. Türküler dillenmiş hem bizi, hem türkülerimizi söyler.

Goca Amat Isparta-Sütçüler –Kesme kasabasından diyor ki:

İneyim gideyim gar olursa olsun

Çekerim ayrılığı zor olursa olsun

Ağlayı ağlayı aştım gediği

Gine oldu düşmanların dediği

Gaderim gaderim kötü gaderim

Ben bu gaderi çeker giderim.

Sözü aşağı yukarı sürümeden ustasına bırakalım. Yörük ya, dağda ot bitecek, keçi koyun yiyecek, et olup, süt olup, Yörük yiyecek.

O kötü yılda kış kışlığını yapmamış; ne esmiş savurmuş, ne ayaz olmuş kavurmuş, ne kar olmuş yağmış, öylece tozularak gelmiş geçmiş. Bahar demiş Yörük. Baharda da bütün bulutlar gurbete gitmiş. Yağmur yağmamış Yörük'ün dağına yaylasına, ovasına. Baharda gelmiş geçmiş. Yörük yaz demiş ama otlar çıkmadan gaybolmuş, gavuz olmuş, akan pınarlar gurumuş akmaz olmuş. Yaz bahardan da kötü gelmiş. Haydi, umut geçmez ya, iyi bir güz, nerde; güz bahardan yazdan da, kötü geçmiş. İklimler kötülüğünü ederken, bir emir gelmiş Osmanlı'dan: Yerleş. Kalkıp gidecek, sarıp göçü yitip gidecek ama derbentler tutulmuş, Fırka i Islahiye yollarda. Aaaaaah bir gidebilseydi kurtulurdu bu kötü gaderin elinden.

Gelmiş çatmış kış: Poyraz esmez, boran, tutmaz, dağlara duman çökmez kar da yağmaz olmuş. Taaaa kış ortası olmuş. Bahardan yaza, yazdan güze, güzden kışa, bütün hayvanlar bir deri bir kemik girmişler. Kışın sonuna doğru esmeyen poyraz esmeye, tutmayan boran tutmaya, dağlara duman çökmeye; yağmayan kar yağmaya başlar. Gök yarılır yere iner. Ortılığı kar götürür. Diz boyunu çoktan aşmıştır. Yörük kar tepip iz açarak dağlara varmak ister ama ne mümkün varamaz. Gidemez. Göçemez. Kaçamaz. Kar bir yandan, Osmanlı bir yandan. Teslim olur kışa, kara. Başlar keçiler koyunlar develer ölmeye. Bahar olunca ne koyun kalmış nede keçi. Develer sığırlarda ölmüştür. Yörük çadırın önündeki taşın başına çıkarak üzülür, üzülür. Ağlar ağlar. Açar avuçlarını semaya (gökyüzüne) der ki yaranına: “Bildiğin gibi benim bir şeyim kalmadı beni bi guş yıpta uçup gideyim” der. Dilek kabul olur. Yörük duguk kuşu oluverir; işte yörüğün duguk kuşunu çok sevmesi kendisi olduğundandır. Duguk kuşunun yurdu yuvası yoktur; yumurtasını bile başka kuşların yuvasına emanet eder. Yavrular o yuvalarda hayat bulurlar.

İşte duguk kuşu olur ya Yörük: başlar ötmeye dukguk, dukguk, dukguk, ot yok, ot yok, çöp yok, çöp yok, kalk git, kalk git, göç git, göç git diye öter. Öterde

öterde üçtelli bağlamanın orta teline, sipsinin deliğine duguk boğazı olarak giriverir. Üçtelli bağlamasından, sipsilisinden, düdüğünden, kavalından, kemenlerinden süzüle süzüle damlar, iner gönlümüze; benliğimize. Gen kotlarımıza kayıtlıdır türküler. Ondandır: Türkü bir kimliktir.

Size bir öneride bulunsam olur mu dersiniz?Devletimizin bütün kademelerinde görev alacak Reisi cumhur, Başbakan, Bakanlar, Askeri personel, sivil personel, belediye personeli, işçiler uzatmadan devletimizin her kademesinde iki türküyü tam olarak söyleyemeyen görevinde kalamayacak desek görevinde kaç kişi kalır dersiniz? İşte onun için "Türkülerin dili Türkün dilidir." Diyoruz. O karşı durmalar yok saymalara " Türkü bir duruştur" Diyoruz.

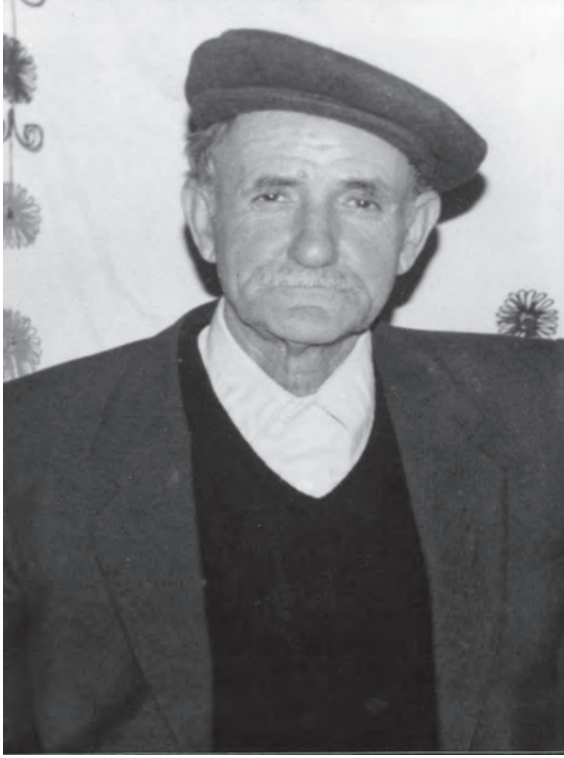
Hikâye bu ya, olmuş ya. Nerede mi? Köylerin birinde: Bir köy evinde Durmuş gelivermiş ele. Durmuş konuştu, durmuş yürüdü, Durmuş büyüdü derken Durmuş evlenecek yaşa geliverir. Sever Durmuş gönlünün aldığını. Ana baba öyle dememektedirler. O olmaz; sen anlamazsın bizim dediğimizi alacaksın derler ve bir gün düğünü tutuverirler. Derler ki sen yan yatıp çamura batma derler. Düğün tutulmuş davul gümbür gümbür gümbürdemektedir. Durmuş bakar ki iş ciddidir; yapılacak iş, dolanılacak köşe kalmamıştır alır başını doğrulur Toros dağlarının en büyüğüne. O gider, dağlar Durmuşu yutar. Durmuş gayip olur gider.

Düğün biter, gelin gelmesine gelirden, Durmuş yoktur ortalıkta. Gelin hem ağlar, hem söyler, hem oynar. Türkülerle çağırır damadını.

"Yaylalardan ovalara a yârim inde gel
Yaya değil kır atınga a yarım binde gel
Anag geldi, babang geldi, daying geldi
Halang geldi, davul zurna çalan geldi
Hadi gali sende gel.
Koyun geldi, kuzu geldi
Okuyucudan yazı geldi
Hacı Osmanın kızı geldi
Hadi gali sende gel
Bacalardan duman geldi
Arpa buğday saman geldi
Komşu köyden imam geldi
Hadi gali sende gel

Durmuş dönüp gelmemiş. Toroslar geri vermemiş Durmuş'u. Herhalde gelinden de çok sevmiş dağlar onu.

G- MÜZİK KÜLTÜRÜMÜZDE CURACI KADİR TÜREN

Adı.....Kadir
Soyadı.... Türen (Turan)
Baba adı...Abdullah
Ana adı.... Sultan
Doğumyeri Dirmil
Doğum tarihi...1335

Anadolu'nun üzerinde bir imparatorluk yok olurken, yeni oluşumlar yaşanmaktadır. Yine de analar oğullarına kızlarına gebedirler. Sultan Gelin de gebedir. Abdullah oğlu, Sultan'dan olma Kadir gelecektir. Öncelikle Dirmil'in taşını toprağını kucaklayıp, havasını ciğerlerine doldurarak, ekmeğini yiyip, suyunu içerek büyüyecektir. Yalnız değildir Kadir Dirmil'de. Aziz Karakaya, Halil İbrahim Önal, Kumpurcu Mehmet, Ömer Kanyılmaz, Emir Kanyıldiran'la birlikte büyüyecektir.

Bu genç Usta adaylarından önce Dirmil ve etrafında Asmalı Osman Ali Usta, Kozağaç'lı Çotak Nuri (Nuri Özyurt) Dirmilli Koca Şakir ve diğerleri yaşamaktadırlar.

Kadir Türenin cura Ustası Kozağaç'lı Çotak Nuri (Nuri Özyurt) dir. Bir taraftan da çalıcı ustaların yanında cura yapımçı ustalar da yetişmektedir. Kuş Osman, Nallı Osman, Fethiyeli Ramazan Güngör, Işırın Şükür, Ahmet Öz bunlardan birkaçıdır.

Tam buraya gelmişken sözü Halil Bedi Yönetken'e bırakalım.

"Dirmillilerle hınçça hınç dolu olan bir lokalde –belki de kahve idi- lüks ışığı altında ilk dinlediğimiz sanatkârlar "cura" ve "sipsi" çalan insanlardı. 1335 doğumlu

Kadir Turan'ın curasının kovanı, yani teknesi dut ağacından, sapı iğde, mandalları ceviz, göğsü=kapağı çamdan, tezenesi kiraz kabuğundan yapılmıştı. Düzeni iki çift takım tel, diyaazon la sıyla (la- pes re)seslerini veriyordu. Sapı üzerindeki oktavda şu sesler vardı. La, sibemol, si,do, dodiyez, re, mi, fa, fadiyez, sol,labu şekilde curada re ile mi ve sol ile la arasında kromatik perdeler mevcut değildi. Oktavda 11 ses mevcuttu”²⁰⁰

CURACI KADİR

Kadir Türen cura Ustasıdır. Sadece cura çalmaktadır.

CURA; En tiz sesli, en küçük Türk Halk çalgısıdır.

TOPLAM BOYU: 55–59 cm dir

KAPAK GENİŞLİĞİ;11,5-14,5 cm dır

PERDE SAYISI: 11

TEL DURUMU; İki sıra, iki tel altta, iki tel üstte,

AKORT: La-la-lal-re= la-re

La-la-la-mi= la-mi²⁰¹

Bu küçük sazımızı çaldığından curacı Kadir Usta olmuştur.

DÜĞÜNCÜ KADİR USTA

Kadir Türen çağrıldığı bütün düğünlere gitmiştir. Geçimini düğünlerden, oturak âlemlerinden kazandığı paralarla sağlamıştır. Düğünlerde davul ve zurna çalmamıştır. O sadece cura çalardı. Oturak âlemin çalıcısı idi. Sipsiye curası ile, o sipsi çalanlar ona eşlik ederlerdi.

TÜRKÜ YAKICI KADİR USTA

Geleneğimizde var olan Halk sanatlarının yaratıcıları, Türk ulusunun Türkü yakıcıları, Yunus Emreleri, Karaç oğlanlarının devamıdır Kadir Türen.

“Folklor, bir ulusun yaratıcı gücünü ve bu gücün anonim ürünleri olan her türlü inanış, gelenek ve yaratmalarını konu alan toplumsal bir bilimdir.”²⁰²

“Şarki(Garbi) Anadolu parçaları Akdeniz den mülhem, saf bir güneş ve sema, şen bir iklim aydınlığı taşırlar. Çiçek bahar kokusu, sevdâ taşırlar. Gölge hüzün tezatları bunlarda azdır”²⁰³

²⁰⁰ Halil Bedi Yönetken, *Derleme Notları*, 1., s. 152.

²⁰¹ Abdurrahman Ekinci, *Müzik Kültürümüzde Kozagaç Dirmil Curası Tekelinin Telinden-Dilinden*, s.16.

²⁰² H.Zeki Büyük Yıldız, *Türk Halk Müziği – Ulusal Türk Müziği*, s.75.

²⁰³ Mahmut Ragıp Gazı Mihâl, *Anadolu Türküleri ve Musiki istikbalimiz*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s.111.

"Halk dilinde müthiş ifade gücünün yanı sıra, birde çok zengin hayal gücü vardır. Bu yöreselliği, yaratıcı halkın yalın forumlar içinde nasıl etkili ve güzel verdiğini büyük halk türkücülerinin, yani âşıkları dinlediğimizde kuvvetle hissettik. Tabi bu Türk folklorunun doğallığından ve yalınlığından kaynaklanmaktadır. ²⁰⁴

Kadir Türen bu değerler içinde kendi değerlerini bize ulaştıran seçkin bir örnektir.

UZUN HAVA YAKICISIKADİR TÜREN

Kadir Türen kendi yangısı içinde, yanarken çevresini ısıtan, ısıtan bir Ustamızıdır. Uzun havalarımızı yakan Kadir Usta yaşamın getirdiği dolumu, gerilimi dert, gurbet, ayrılık ölüm, gidip gelmeyen yarattığı enerjinin boşaltılmasına yardımcı olmuştur.

Kadir Türen uzun havalarında pek erkek kardeşlerine ünnemez. Ayşe, Fatma, Keziban Hatça diye de ünnemez. "A..Gız diye ünner. A.. gızın içinde ana, yar, sevgili, gız kardeş, işte o can yoldaşlarının hepsi vardır.

"A..Gız bahçeye duguk konmuş allar açmış dalına

Yalnız mı düştün aman güzel yayla yoluna."

Kadir Ustanın güzelleri yayla yolunda, bahçe içinde, köyde, ardıc dibinde, yolda, kanlı, canlı adı sanı belli "A.. Gızlardır. Bu güzellerden biriside Şerife'sidir. Islanan çamur olan ev yıkılır alır götürür Şerife'sini. Kadir Türen yine ünner "A.. Gız diye.

"A..Gız zülûflerine güller mi değmiş

Gülün kokusuna menekşe boyun eğmiş

Şu yalan dünyada zengin, güzel kim kalmış

Er geç ölüm bizlerin de yoludur" ²⁰⁵

Günün kasetlerine onlarca uzun hava okumuştur. Uzun havalarında bizi, kirden pastan, yuyup yıkayarak arıtmıştır. Dertlerden sıkıntılardan uzak tutmuştur

KIRIK HAVA YAKICISI KADİR TÜREN

Kadir Türen uzun havaların yanında kırık havalar da yakmıştır. Kırık havaların içinde 9/8 lik kıvrak zeybekler olduğu gibi 9/16'lık teke zortlatmaları da vardır. Bunların yanında 2/4 lük kırık havaları vardır.

"Şu Dirmil'in çalgısı, Dirmil'dedir evimiz 9/8 lig kıvrak zeybeklere örnektir," ²⁰⁶

²⁰⁴ Kurt-Ursula Reinhard, *Türkiye'nin Müziği*, Sun Yayınevi, s.27.

²⁰⁵ Mustafa Özgül-Salih Turan, Kubilay Dökmetaş, *Uzun Havalarımız*, Cem Ofset, ss.451-415

²⁰⁶ Hamit Çine, *Burdur'dan damlalar*, Eylül Kitapevi, İzmir, ss. 235-242

“Devesi gater gater başta olmak üzere birçok 9/16 lık türküler yakmıştır.”²⁰⁷

2/4 lük türküleri ise, Keziban Yenge, Çek deveci develeri baştan birkaç örnektir.

Kendi yaktığı türkülerin yanında, gelenekten öğrendiği türküleri de büyük bir ustalikle çalıp söylemiştir.

KADİR TÜRENİN YAKTIĞI TÜRKÜLER

(ESERLERİ)

Kadir Türen bir batılı besteci olsaydı, ya da kendimizden batı tekniğine göre yetişmiş bir bestecimiz olsaydı, her eserine bir ad vererek tanıtmaya çalışacaktık. Ama şimdi türkü adı olarak veriyoruz.

Koca dağa kurşun attım, Gökte yıldız ellidir, Devesi gater gater, Deniz içi balıklı, Çek deveci develeri, Keziban yenge, Aşşa yoldan çıktı aldıramadım, Kuyu dibi taşlı olur, Köyden köye gezerim, Erik dalı, Bizim yaylalar, Nice güzelleri karatoprak gizliyor, Sizin yaylaların şalbaları kurumuş, Dirmilin coşkun çayı eserlerinden birkaçıdır diyebiliriz.

KADİR TÜRENİN KAYITTAĞI TÜRKÜLERİ

Halil Bedi Yönetken Dirmil’e iki defa derleme yapmak için gelmiştir.

A-1938 Devlet Konservatuvanı derleme inceleme gezisi

B-1952 Halk Türkülerini derleme çalışmaları

HALİL BEDİ YÖNETKEN’İN

KADİR TÜRENDEN DERLEDİĞİ TÜRKÜLER

Dirmildeki evimiz, Çeşmem seni süzerler, Peşrev, Bahçeleri gül açık, Gabardıç, Duguk öter oyuktan, Eli elekli gelin, Su gelir akma ile, Daracık sokaklarda göremedim izini (uzun haza), Vurmayın kızın kinasını (kına havası), Sallandı gabardıcın dalları, Turnalar (uzun hava)

OZAN=ÂŞIK KADİR USTA

Anadilini ustaca kullanan bir ozanımızdır. Konuşmalarında, türkü sözlerinde insanlar arası iletişimde bu özelliği zirveye çıkar. Telini diline, dilini teline sarmaş dolaş ederek türkülerin melodilerini de tuzu biberi etmiştir, Karaçoğlan, Yunus Emre gibi halkın gerçeğini, güzelliğini, özelliğini doğrularını, gitmesi, yönelmesi gereken çizgisinin önderi olmuştur.

207 Hamit Çine, a.g.e., s. 280.

ALAYLAMA USTASI

Kadir Usta âşıklığını sürdürürken bir taraftan da toplumda kendisine ve Türk Halk sanatlarına karşı oluşan dirençlere de karşı çıkmıştır. “Erik dalı” türküsü iyi bir örnektir.

“Ne derlerse desinler

Curacıda Kadirin önünde

Gız oynatmış desinler

Desinler! Desinler! Desinler!

O dilleri yesinler yesinler”

Kadir Türenin komşusudur Keziban Yenge, Kadir Usta’da oğlan, Keziban Yenge’de kızlar vardır. Kızlar da büyür, oğlanlar da büyür. İster Kadir Usta Havana’yı;

-Olmaz der Keziban yenge. Bir daha, bir daha ister Kadir Usta kızı. Olmaz olmaz cevabını alır.

-Bir gün şuna, şu aksi kadına, bir türkü yakacağım şamaşark edeceğim bunu. 1966 yıllarında yaktı türküyü Usta.

Şu curamın telleri

Alevdendir dilleri

Açıyormuş Kezibanın

Evindeki gülleri

Çivi çaktım tavana

Asker gönderdim Vana

Kızın adı Havana

Aza mı oldun Keziban yenge

Muhtar mı oldun Keziban yenge

Yenge yenge Keziban yenge

Vana gönderdiği asker oğlu Van’da şehit olmuştur.

Kadir Usta uzun havalarla, zeybeklerle, kırık havalarla ilini, obasını , yurdunu, dağını, bağını , insanını inceden inceye işleyerek yöresinde, töresinde, çevresinde, göz kulak, dil yürek olmuştur

“Folklorcuların tamamen insani bir bilgiye hizmet eden şövalyeler olduğunu belirten Pierre Saintyves (1870-1935) göre, folklorcular, vatandaşına vatan sevgisini öğretirler ve şimdiki zamanın kararsızlığına ve endişelerine rağmen dünya çapında

kardeşlik inancını öğretirler.Yalnızca folklor bileyurt sevgisini öğretmeye yonlendirir”²⁰⁸

BOĞAZ HAVASI USTASI KADİR

Teke yöresinde boğaz havaları, boğazda ve üç telli bağlamada çalınıp söylenirken, Kadir Türen boğaz havalarını ikitelli curasında çalıp söylemiştir. Aziz Karakaya, Ramazan Güngör, Osman Ali Aslan Çölmek kırdıran boğazını üç telli bağlamada teli döverek, iterek, çekerek çaldıkları halde Kadir Türen ise iki telli curasında tezene ile çalardı.

Kadir Türen gelenekten aldığı ve kendisinin ürettiği türkülerini kendi kotasında eriterek kendisi gibi çalardı.

KADİR TÜREN NASIL TÜRKÜ YAKARDI

Sözleri, yaşadığı, gözlemlediği, sevindiği, üzüldüğü, mevsimlerin getirdiği duyarlılığı, içinde yaşadığı toplumun ortak mesajları, gülün kokusunu, sürünün gidişini,içinde yaşadığı toplumu basitçe, dostça tanımlayan maniler olarak yazmıştır. Böylece bütün türkülerinin sözlerini kendisi yazmıştır. Sözlere uyan ritimler bulundu mu gerisi kolaydı. Özünden çıkardığı melodiyi diline teline dolardı. Sözü sesle dokurdu. İki telli cura ile ürettiği çömlek kırdıran türküsünü şöyle yakmıştı:

“Fın fındırı, fın fın fın fındırı

İnek güttürü, dağa sürdürü “

Diyerek kendine özgü türküsünü yakardı.

“Ezgiyi yaratan kimse, akademik bir öğrenim görmüş olan sanatçıyı kısıktırak bağlayan estetik prensiplere ve sınırlı forumlara aldırış etmez.Bu yüzden Türk Halk Müziğinin ezgisel yapısı ilginç bir özellik, saygın bir kişilik ve sağlam bir içerik taşıyor.”²⁰⁹

Kadir Ustanın neyi nasıl yaptığını Murat Karabulut’a bırakalım.

“Çünkü bu müzik türünün kaynağı, hiç bir müzik eğitimi görmemiş insanlardır. Bu insanlar tamamen irticali, improvize(içe doğuş) olarak sosyo ekonomik ve tabi şartlara bağlı olarak türkü söylemekte veya yakmaktadırlar.”²¹⁰

CURA O MUZDA

Yarenlikte, oturak âleminde, kız oynatmada uzun süre kucakta çalınan cura,

²⁰⁸ H.Zeki Büyükyıldız,*Türk Halk Müziği* , Papatya Yayıncılık,s.81.

²⁰⁹ Veysel Arseven,*Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.16.

²¹⁰ Murat Karabulut, a.g.e., s.139.

herkesin ısındığı, coştığı, taştığı bir ortamda Kadir Ustanın curası omzundadır.

“Curanın kapağınınaya doğru tutularak omuzda çalındığını dinledim. Çok cer-bezeli oluyor.”(Mahmut Ragıp Gazimihal)

KADİR USTA DİRMİL'LİDİR

“Dirmil'in dağları yamaçtır. Dirmil bu yamacın yüzündedir. Dağ iner, dağ çıkarlar, dağ yaşarlar Dirmilliler. Çalı-çam karışık, bir de Dirmilliler. Taş basarlar, taşlıdır tarlaları, taş pişirirler, taş yerle, taş içerler taş taş doyarlar. İşte Dirmil budur. Usta yurdudur.

DİĞER USTALARIN DİLİNDEN KADİR USTA

Aziz Yığ Girengiz boğazının büyük ustalarından birisidir. Derleme yapmak için Denizli ili Acıpayam İlçesi Gölcük beldesindeydim. Aziz Usta lafa şöyle başladı:

“Bir işimden dolayı Gölhisar ilçesinin Asmalı köyü altında Gölhisara gidiyordum. Aşağıdan, uzun boylu, elinde cura olan babayiğit bir delikanlı gelip gelir, biz çeşmenin başında dinleniyorduk.

-Arkadaş gel sen de dinlen.

-Arkadaşım ben köyden çıkalı bir ay oluyor, evde tavuklar yaynıgır beni eğleme.

-Yahu ne olur birkaç türkü çavı dedim. Çeşmeden suyunu içtikten sonra bana üç tane Dirmil türküsü çalıverdi ve durmadan gitti .İyi çalışıyor güzel de sesi vardı. Adını sordum. Kadir Turandı.

Kadir Türen duygu ve düşüncelerini, yarattığı eserlere katıp karıştırarak, öz kültürümüzle harmanlamış, insanlığın hizmetine sunmuştur.

Bartok şöyle demek mecburiyetinde kalmıştır: “Eğer sizdeki temalar bizde olsa biz dünyayı yerinden oynatırız,” (Bela Bartok) İşte Kadir Ustalar bunlardır.

KAYNAK KİŞİLER

1-İsmail Evcil

2-Ali Tekin

3-Mustafa Türen

4-Abdullah Türen

5-Yunus Demirörs

6-Hidayet Yılmaz

XI. BÖLÜM YÖRÜK TÜRKMEN ÖRGÜLERİ

A-YÖRÜK TÜRKMEN ÖRGÜLERİ DOKUMALARI

Kayış köyünden Şerife AY - Durkadın Hanım

1950 li yıllarda ocak başlarında otururken babalarımız analarımız birbirlerine anlatırlardı. Bayındırın kilimi, Kızılların fardası, Karaçulfa'nın çadırı, iyi olur. Yazır'a çuval dokutmaya gidilirdi. Yük hayvanlarının iş kolanlarını herkes evinin önüne kurduğu bir düzenele dokurdu. Çocuk sarınmak için, kuşak üzerine kuşanmak için dokunan kolanları dokutturmak için İbecik taraflarına gidilirdi.

Çobanlar kepeneklerin yanında Dirmil abası denen bir abayı tercih ederlerdi. Anlatırlardı birbirlerine: Soğuk, yağmur, dolu geçmediği gibi tüfekle saçma sık-mışlar, çobanın kendisine değmemiş.

B- DİRMİL ABASI

Birçok örgü ve dokuma yapacağımızdan kılı, yünü bir kere hazırlayalım dönüp dönüp aynı işi anlatmayalım.

Genellikle koyunlar yılda iki defa, keçiler ise bir defa kırırlar. Kışın koyunun sırtında bulunan yün baharla beraber uzar ve koyunlar bu örtüden kurtulmk isterler. Bu belirti yapağların kırılması zamanının geldiğini bildirir. Koyunlar genellikle gece yayılır gündüz dinlenir ve yatarlar. Yaylada ardıçların dibinde, çayırılık bir yerde kırım yapılacaktır. Kırım yapılması için öyle her gün uygun değildir. Sakin, bulutsuz, fazla sıcak olmayan bir gün tercih edilir. Kırım yapılacak gün koyunlar fazla doyurulmaz, çok tok koyun kırım için yatırılınca rahatsız olur, çok tok koyunların öldükleri bile olur.

Çoban kırkım süresince elini çabuk tutmalıdır. Koyunlar kırkım için yere yatırılırken gayet yavaş ve korkutmadan yatırılmalıdır. En kısa sürede kırkım yapılmalıdır.

Dirmil habası-(abası tepilirken)

Yapağı kırılırken kırıklık bazen koyunun derisine kaçabilir. Bu yaraya katran sürülerek kurt atması önlenir. Kırkım koyunun ön üst bacağından başlar, başa ön bacadan arka tarafa doğru yapılır. Kırkılan yapağınların çakıldakları ayrılır, yapağı düzgünce dürülür, bağlanır. Kırkım da bitirilmiş olur.

Keçileri kırmak için koyunda olduğu gibi özen ve dikkate gerek yoktur. Tut keçiyi bir ardıç gölgesine çek ve ayakta kırk kırk salı ver.

Köylülükte, çobanlıkta her mevsimin getirdiği işler vardır. Güz demek işlerin azaldığı, çalışanların dinlenmeye zaman bulduğu mevsimdir. Dinlenme yine de çalışarak yapılır. Yün yıkanacak. Yünler evin erkeği tarafından akan bir suyun başına götürülür. Bundan sonrası kadınların işidir. Yapağınlar hızlı akmayan derelerin en durgun yerlerine doldurulur. Üzerleri taşlarla bastırılır. Yapağınları su alıp götürmesin. Suya ıslanan yapağınlar en az bir gün suda beklemelidir. Kirleri, çakıldakları iyice yumuşasın. İyice yumuşatılan yapağınlar güzelce yıkanılır. Yıkanan her yapağı alınır çevrede bulunan çalınların üzerine kuruması için bırakılırlar. Kuruyan yapağınlar toplanır, fazla karıştırılmadan çuvallara doldurulur. İşin bundan sonrası Yörük kadınlarına kalmıştır.

Yapağılar dokunacak veya örülecek eşyaya göre eğrilir. Eğrilen ipler gelep haline getirilir. Köye boyacı gelince boyatılır. Örmeye, dokumaya hazır halde tutulur.

Dirmil abası öyle her renk yapağıdan olmaz. Dirmil abası dokunacak yapağılar kara koyun yapağısı olmalı. Aba ipleri diğer ipler gibi eğrilmez. Gayet gevşek eğrilir. Eğrilme işi bitince ipler çevrenin en iyi aba dokuyucusuna götürülür. Dirmil abası gevşecik kabaca dokunmalıdır. Gevşecik kabaca dokunan aba parçaları dü-rülerek sahibine verilir. Artık abanın depme işi kalmıştır.

-Ali ece, bu aşam bizim abayı depelim. Amat ecemi de çağıralım. Bi de Üsen olsa yetmez mi. Zahten sende var iki oğlan, İsmail de sipsi çalar, oyun kurar. Herhalde bu işi başarırız. diyerek haberleşirler,işlerini planlarlar.

İSMAİL EVCİL:

“Dirmil habası kara koyun yününden olmalıdır. Kara koyun yünü taranır, atılır söme haline getirilir. (Burma haline getirilir.) Ağaç tengerekte kabaca eğrilir. Dokuma tezgâhına ip çözülür. Atkı ve çözgü aynı ipten olur. Haba beş parçadan oluşur. Bu beş parça, aba kapanına konur. (Aba kapanı 3 metre uzunlukta,50 cm genişlikte 40 cm yükseklikte ağaçtan bir aygıt.) Sağ tarafa bir kişi, sol tarafa bir kişi oturur. Bir kişi de dikilerek evin tavanına asılan ipe tutunur. Depilecek haba (aba) parçaları kapanın içine konur. Depme başlamadan önce parçaların üzerine önceden hazırlanan yıkanmamış (kirli) yapağının yağı ve diğer enzimleri üzerine sıcak su dökülerek aba parçalarının üzerine akıtılır. Yapağı kırı ve sıcak suyla ıslanan aba parçaları, depiciler tarafından depilmeye başlanır.

Aba kapanının sağında ve solunda oturan depiciler sağ ayaklarını aynı anda ileri doğru iterek aba parçalarını depmeye başlarlar. Dik duran depici ise sağ ayağı ile aba parçalarını sürekli çevirir. Sağ ayaklar, sol ayaklar yüründüğü gibi sağ, sol sağ, sol... ayaklar aynı zamanda harekete ettirilir, ara sıra depme işi durdurularak parçaların üzerine sıcak suyla başka yapağının kırıleri akıtılır. Tekrar depme işine devam edilir. Depme ile aba sıkılaştırılır, sertleştirilir. Abanın sertleşmeye başladığının işareti, aba parçalarının yavaş yavaş beyaz bir köpük çıkarmaya başlamasıdır. Aba tepildikçe köpürme işi de fazlalaşır. Aba tepme süresi 3–4 saat sürer.

Yorulan ekip geriye alınır, yeni bir ekip abanın üzerine çıkarılır tepme işi devam eder. Aba tepilen evde zamanla 15–20 kişi birikir. Yarenlik, eğlence veaba tepmek için toplanan hısımlar ve akrabalara önceden hazırladığımız yemekler yedirilir.”

CENNET EVCİL:

“Aba tepilecek evde bir hafta önceden hazırlık yapılır. Bu hazırlıkların içinde diritme, kabak tatlısı, ceviz temizlenmesi vardır. Kabak tatlısı yapmak için kabaklar doğranır, ezilecek şekilde pişirilir. Pişen kabaklar ezilir. Ezilen kabağın içine tatlı olarak pekmez, şeker veya bal konulur yeter miktarda da süt eklenir güzelce pişirilir. Servis tabaklarına doldurulur.

Diritme: Yeteri kadar buğday, mısır, fasülye, nohut, kendir ayrı ayrı yıkanır, iki gün önceden suya ıslanır. Oranlar el karar, göz nizamdır. Tepme işi günü sabahdan yavaş ocakta pişirmeye başlanır. Diğer bir deyişle diritme akşama hazır olur.

Ceviz: Kabak tatlısına da, diritmeye de ceviz lazım olacaktır. Güzden yenmesi için ayrılan cevizler birkaç komşu çağrılarak, bir taraftan kırılır, bir taraftan kabuklarından ayrılır. Bir kişi de senit üzerinde cevizleri güzelce sürter. Cevizimiz de hazırlanmış olur. Hazırlanan yiyecekler bir düzen içire çalışanlara yedirilir.”

ALİ EVCİL:

“Aba teperken çeşitli oyunlar oynanır. Öncelikle cura, sipsi eşliğinde halk oyunları oynanır. Bu oyunlardan zeybekler, kabardıç, tüngümeler, ayaksallamalar, menevşeliler, (Zortlatmalar) oynanır. Oturak oyunlardan yüzük saklamaca, çatalmal kaç çatal, elim sende, oynanır.”

İSMAİL EVCİL:

“Abanın tepilmesi bitirilince aba kapanından çıkarılır soğuk suda yıkanır. Yıkanan aba serilerek kurutulur. Kuruyan aba parçaları dikim için iyi diken bir ustaya götürülür. Usta öncelikle abanın kesim işini yapar. Kesimi yapılan aba dikilir. Dikme işi bükülü iplerle yapılır. Dikim yerlerinden yağmur almaması için özel bir dikim yapılır. Süslü olmasını isteyenler için Karaçulfa’ya götürenler bile oluyordu. Eğer neden Dirmil Abası diye sorulursa, başta kendi yünümüzü kendi giyimimizde kullanarak paramızın dışarı çıkmasını önleriz. Yaylada bir çobana dolma tüfekte ateş etmişler saçmalar çobanın kendisine değmemiş işte bizim abamız bu kadar sağlamdır.”

KAYNAK KİŞİLER

1-Ali Evcil:1933 Dirmil

2-İsmail Evcil: 1941“

3-Cennet Evcil: 1958

4-Mustafa Evcil: 1955

5-Cennet Özeren: 1960

6-Emrah Evcil: 1989

7-Selattin Kaya: 1945

8-Teslime Kaya:1950

9-Kerim Evcil: 1995

10-Hakan Evcil

11-Özkan Evcil

12-Dudu Evcil

13-Malime Ecil

C- ÇARPANA

Çarpana örgüsünü, hastalığımdan dolayı S. D. Ü. Tıp Fakültesine yatarken oda arkadaşım Ramazan Karayel'in akrabalarından duydum. Nasıl bir örgü olduğunu, nasıl örüldüğünü anlatmaya çalıştılar ama, benim ağır narkoz almamdan dolayı anlamam mümkün olmamıştı. Ramazan Karayel'in eşi serum lastiklerinden örme-ye çalışmıştı. Bir işi yapmanın ayrı bir iş anlatma, öğretmenin ayrı bir iş olduğunu bir kere aha öğrendim.

Burdur'a gelmiştim, çarpana'yı soruyordum. Bilen çıkmıyordu. Derleme yaptığım bütün köylerde söz konusu ediyordum. Bilen tanıyan bir ustaya rastlamadım. Kozagaç kasabasından bir kişi "benim anam yapardı ama ben şimdi nasıl yapıldığını hatırlamıyorum" dedi.

Kontrollarımı yaptırmak için S. D. Ü. Tıp Fakültesinde işlerimi yaptırırken servislerin önünde bir köylü anasının sıra beklediğini gördüm. Köylü anasının başında Türkmen fesi, fesin alın tarafında altınlar, fesin üstünde Türkmen çelgisi duruyordu. Fotoğraf makinemi çıkardım, uzaktan çekim yapmaya çalıştım, ışık yeter-

siz geldiğinden çekim yapamadım. Yaklaştım. Hanımefendi, ben senin fotoğrafını çekmek istiyorum dedim. Hemen tehditi aldım. “Benden başka bulamadın mı? Bi ben mi kaldım. Babıcı kafana yersin valla.” Kafama babıcı vursan da, kafamı yarsan da beni döğsen de ben senin fotoğrafını çekeceğim. Senin fotoğrafını değil, başındaki fesin, altınların fotoğrafını çekeceğim. Rahat durmadı. Dur kız diye bağırdım. Kaldır başını. Çoktan beş altı poz almıştım. “Yeter gari” dedi. Nerelisin? Dariören. Geçmiş olsun. Duruşunda, yakınlığı, dostluğu, güzelliği, tatlılığı, candanlığı, hepisinden öte bir Türkmen’in mertliğini görmemek körlük olurdu.

Ben kafama koymuş idim. Dariören köyüne gidecek, bol bol Türkmen fesli kadın resmi çekecektim, çarpana örgüsünü de öğrenip gelecektim. Dariören Köyü’ne gidince Çarpana örgüsünün bu köyde de unutulmuş olduğunu öğrendim. Ramazan demez mi:

-Hoca, hadi çırpınıp yörme, bu örgüyü, senin ve benim ziyaretimize gelen baldız ve benim anam biliyor.

-Ramazan daha önce niye demedin? Isparta’ya dönmüştük saat gecenin 10’uidi, ben son arabalarla Burdur’ a döndüm.

Hastane arkadaşım Ramazan Karayel aracılığı ile çarpana örmeyi başaracağını biliyordum. Bir gün yine yürüdüm Isparta’ya. Ramazan arkadaşşıma da haber ettim.

-Ben geliyorum baldızına eşine haber et.

-Hoca akşamüstü saat beşe doğru Isparta’da ol dedi. Ramazan’ın dediği saatte ben Isparta’daydım. Ramazan arkadaşımın eşini alarak, baldızının çalıştığı iş yerine çoktan varmıştık. Ben hazırlıklı gitmişim. Çeşit çeşit renkli ipler değişik kalınlıkta idi. Ramazan bana bir taraftan gülüyor, bir taratan da acıyordu. Ben Ramazan’ın bu durumunu anlayınca Ramazan Bu örgümüzü Muğla ve Burdur da ören bulamadım, Burada bulduğuma göre bu örgünün örülüşünü hem kamera ile çekimini yapacağım, hem de fotoğraflar çekeceğim. İki kız kardeş örme işine başlamadan Ramazan’a kamera çekmesini tarif ettim. İş yapanları değil işi çekmesini öğrettim. Eğer iş yapanlar olağanın üzerinde bir iş yaparsa o zaman onlarında çekimini yapası gerektiğini bildirdim. Ben ise hiçbir hareketi kaçırmadan fotoğraf çekmeyi planladım. Ramazan Usta bir kameraman gibi çekimi başarıyla yapıyordu bende içim rahat rahat fotoğraflarımı çektim.

Çarpanayı örmeye başlanan yer büyük bir işletmenin alt katıydı. Ben birçok çeşitli renk ve kalınlıkta ip götürmüştüm. İki kız kardeş tarafından uygun olan ipler seçildi. İplerin bir tarafı bir merdiven çıkış demirine bağlandı. Kardeşler kendi aralarında konuşuyorlardı. Dörtlü, sekizli, on altılı, yirmi dörtlü yapılır, biz kaçlı

yapalım? On altılı gösterişli olur, on altılı yapalım. Örülecek ipler aynı kalınlıkta aynı renklerde iplerdi.

Ç- KOLAN DOKUMA

Havva KOÇAK

Kolan dokumak için hem araçlar hem de gereçler gerekir. Artık ustanın iyisini a ramaya gerek yok çünkü kolan dokuyanın örnek neredeyse iyice yaşlanmak üzere. Ustanızı ikinci defa ziyaret ettim. Birinci ziyaretimde anlayamadığım konuların olduğunu uyeniden dinlemek istediğimi belirttim . O ağır başlı , anlayışlı Sarı Keçili yörük kızın büyük bir sabırla önce gereçleri, sonra da araçları bir bir tanıttı ve fotoğraflarını çekti.

Öncelikle kolan dokunacak renkli ipleri gösterdi, kolon çözülecek tokaları göstererek buralara ipleri geçiriyoruz yani kolanı çözüyoruz. Şimdi kolan dokumada kullandığım alet ve yardımcı araçları tanıtayım.

ÇARPANA: Çarpana on altı tane olur. Deve derisinden, bir kenarı beş santimetre olan, kare biçimlidir. Bu derilerin her köşesinden birer delik delinir, bu deliklerden kolan dokunacak renkli ipler geçirilir.

FAK: Altı tane kare biçimlidir. Fakın görevi kolan üzerinde oluşturulacak desenlerin oluşturulmasını sağlamaktır.

DARTI : Kolan dokunurken atkılarını sıkıştırılmasına, kolanın atkı iplerinin dokunmasına yardımcı olur.

ARGAÇ:Çözüm iplerini aşağı yukarı asılıtlarak,yer değıştirmesini sağlar .

-Ustam sizi tanıyalım.

-Ben Aziziye köyünden Musa Kozakeşı Rukiye Kozak..

-Hanımefendimesleğinde son örneksin,kendinden sonra gelin veya kızlardan birisine bu işi öğrettin mi?

-Öğrenmiyorlar hoca,öğrenmiyorlar. Bu iş benimle beraber biteceğı benziyor...

-Ustamsana sağ ol diyorum . Bu işi birisine öğretsen iyi olurdu.

İlimizin Konar Göçer kültürünün izleri üzerinde; Araştırmacımız Derlemecimiz Organalogumuz Öğretmen Abdurrahman Ekinci ve Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Görevlisi Murat Çeliker, aynı üniversitenin Güzel sanatlar Fakültesinin Sanat ve tasarım – Geleneksel halk sanatları bölümü öğretim görevlisi Deniz Çeliker Kayış Köyünde çocuk kolanı, deve ve at kolanı semer karın kolanı, dokuma yöntemleri ve kullanılan motifler üzerinde derinlemesine bir araştırma yapmışlardır. Köylümüzün örmekte olduğı beş şişle örülen, bir şişle örülen çorapların örümü, üzerlerine konan motifler kayıt altına alınmıştır.

Kayış köyünde dokunan kilimlerde Yörük Türkmen renklerinin ustaca kullanıldığını motiflerin doğru hedeflere yönlendirdiğini belirlemişlerdir.

Kayış köyü halıları, kilimleri, kolanları resimlenerek kayıt altına alınmıştır.

Aynı gün ekip Aziziye köyüne geçerek Musa Kozanın evinde Kozak ailesinin dokuduğı, kolan dokuma yöntemini, kullandığı araç ve gereçleri incelemişlerdir. Motif ve renk uyumları üzerinde batının en seçkin ressamlarının resimlerinde bu güzelliğı ve özeliğı bulamayacaklarını bildirmişlerdir.

Hava Koçak ve Osman Kocak'ın evinde ise Hava hanımın hazırladığı Yörük evinde bütün renkleri ve motifleri doya doya seyretilmişler ve çekimler yapmışlardır.

Aziziyeli ustaların tek şişle ördükleri Türkmen yıldızı motifli Türkmen turluğunu (kar maskesini) görüntülemişlerdir.

Aziziyede Sarı Keçililerin kilimlerinde bulunan renk, motif, dokuma yöntemlerini hayranlıkla seyretilmişlerdir.

Aynı ekip aynı gün Kapaklı köyümüze geçerek Kara Koyunlu halılarını incelemişler Kara Koyunlu halılarını sanatın zirveye çıktığı bel olarak tanımlamışlardır.

Araştırmacımız Abdurrahman Ekinci İsmihan Atuşdan ve Goca Amattan Maniler derlemiştir,İneyim gideyim gar olursa olsun

Gar boranlar savrulur Çekerim ayrılığı zorolursa olsunCihan başıma çevrilir
Eyil sevdiğim bi öpeyim
Yol bu gedikten ayrılır
İsmihan Atuğ

D- ISTAR

E- YAZMA BASIMI

Yazma basımı için kimyasal maddelerin yanında araç ve gereçler de lazımdır.

ARAÇLAR:

Üzeri motifli baskı,

Bir sebze veya üzüm kasası büyüklüğünde tahtadan çakılmış bir kutu,

Kutu büyüklüğünde araba iç lastiği,

Su dağarı

Su doldurulacak, leğen veya tenekeden özel yapılmış bir su kabı,

Çuha kumaş

Yazma büyüklüğünde kesilmiş ince kumaşlar

Çok düzgün yüzeyli, ağaçtan veya mermerden bir masa,

KİMYASAL MADDELER:

Kireç kaymağı,

Aleni,

Arap zımkı,

LASTİKLİ KUTU:

Üzüm kasası büyüklüğünde düzgün bir kutu çakılır. Bu kutunun üzerine araba iç lastiğı düzgünce çakılır.

KARIŞIMIN HAZIRLANMASI:

Kireç kaymağı ve Arap zımkı karıştırılır. Bu karışımın oranı 1 / 3 oranında Arap zımkı ve 2 / 3 oranında kireç kaymağıdır. Karışım güzelce karıştırılır. Lastik çakılmış kutu, içi su doldurulmuş teknenin içine konur. Üzerine kumaş çuha serilir.

DAĞARIN HAZIRLANMASI:

Dağarın içi su ile doldurulur. Yeter miktarda aleni dağarın içine katılır ve iyice erimesi sağlanır.

BASKIYA HAZIRLIK

Aleni eritilir, baskı yapılacak zemin hazırlanır. Kireç kaymağı, Arap zımkı karışımı hazırlanır. Üzerine lastik çakılmış, su dolu tekneye konmuş, üzerine çuha örtölmüş kutumuz da hazırır. Yazma büyüklüğünde kesilmiş yazma olacak ince kumaşlar hazırlanmıştır.

İŞLEM

Yazma olacak kumaşlar, içinde aleni ve su dolu dağara doldurulur. Bir süre bekletilir. Çaktığımız kutunun üzerine lastik germiş, üzerine çuha kumaş sermiştik. Çuha serili kutunun üzerine kireç kaymağı, arap zımkı karışımı incecik sürölür. Yazmalıklar dağardan çıkarılarak sıkılır, güzelce silkelenir. Bu yazmalıklar hazırladığımız düz yüzeye serilir. Baskımız çuha kumaşa sürdüğümüz karışıma bastırılır. Renkli olmasını istiyorsak baskı boyaya da batırılır. Boyaya batırılan, karışıma bastırılan baskı , bir düzen içinde yazmaların kenarlarına bastırılır. Baskısı biten yazmalar kurumaya bırakılır. Kuruyan yazmalar bol suda defalarca yıkanır.

Baskı yapılan yazmalar çok bekletilmeden yıkanmalıdır. Çok bekleyen yazmaları aleni deler. Aleni zehirli olduğundan solunmamalıdır.

Defalarca yıkanan yazmalar serilir, güzelce kurutulur. Dürülür, paketlenir ve satışa sunulur.

KAYNAK KİŞİ

Adı:Ali

Soyadı.....Boyacı

Doğum tarihi...: 1341

Doğum yeri.....:Burdur

F- KÖK BOYA

Şimdilerde kök boya ile boya yapan kalmadığı gibi nasıl boya yapıldığını, hangi bitkilerden hangi renklerin yapıldığını bilen neredeyse kalmamışa benzer. Yazma baskısı yapmak için bir öğretmen ağabeyimden yazma baskısı yapılan baskıyı derledim. Artık kırk parçayı kırk ayrı yerden derliyorum. Bir bütün oluşturabilirsem değmeyin keyfime.

KIRMIZI BOYA: Bizim köyde çocukluğumuzda boyacı kadınlar Kara Sivri Dağı taraflarından kırmızı bir taşı getirir, yün ve diğer ipleri boyarlardı.

GRI: Bizim buralarda çörtük otu deriz bir ot vardır. Bu otun gövdesi, dalları, kökü kaynatılırsa gri bir renk elde edilirdi. (Habib Özyurt Halk sanatçısı-Kozağaç -1941)

KIRMIZI: Bizim oralarda kırmızı boyayı meyan bitkisinin kökü kaynatarak elde ederdik. (Dudu Gürbüz Akça Köy -1957)

KIRMIZI: Boya otu denen bir otumuz vardır. Yaprakları yeşil, kökü kırmızıdır. Harımların kenarlarında, tarlaların kenarlarında olur. Yapışak gibidir. Her nedense köy içlerinde ve bahçe kenarlarında çok olur. Bu otun köklerini kazar, kırmızının tonlarını elde ederiz.

SARI: Güz gelince iplerin boyanma zamanı gelmiş olur. Asmalarınıyaprakları olgunlaşınca, boyanacak ipleri kazana şöyle doldururduk. Kazanın dibine bir kat ip, bir kat asma yaprağı, bir kat ip, bir kat asma yaprağı döşenir. Kazana yeteri kadar su doldurulur. Ocak yakılarak iplerin boyanmasına başlanır. İpin renginin ayarlanması kaynatma süresi ile belli olur. Çok kaynatırsan çok sarı, az kaynatırsan az sarı renkli bir ip elde edersiniz. Rengin ayarı sizin elinizdedir.

KAHVERENGİ: Kahve rengini elde etmek için cevizin yeşil meyvesi kullanılır. Biz buralarda bu kabuğa “ketiri deriz. Daha Türkçesi meyvenin yeşil kabuğudur. Boyama işi döşeme usulü yapılır. Kısa süre kaynatılır ise rengimiz kahverengi olur.

SİYAH: Siyah rengi elde etmek için aynı cevizin “ketirini” kullanırız. İpler ile ceviz ketirleri daha uzun süre kaynatılır. İpler kazanda gözünüzün önündedir. İstedğin kadar kaynatarak istediğin renk ayarına ulaşırsın.

SARI: Değişik tonda bir sarı elde etmeniz gerekirse ayva ağacının tohumları biriktirilir. İpler ile kaynatılır. Çok güzel bir sarı renk alınır.

KIRMIZI: Kırmızı renkli ipler elde etmek için Kiraz ve vişne ağaçlarının meyvelerini kaynatırız. (Fadime Akbaş İğdir Köyü 1942)

SARI: Sarı rengi elde etmek için karamük bitkisinin köklerini kullanırız. Ben bir zaman karamük bitkisinin köklerini kazarak ip boyamıştım,pek tatlı bir sarı elde

ettim.KIRMIZI: Biz bu köyde kırmızı boyayı, karaağaç ağacının dallarından ve kabuklarından elde ederiz. Çok güzel olur.

MAVİ: İlabada (şalba) baya, şu sarma yapıp yediğimiz ot. Şalbanın kökleri kazılır iplerle kaynatılır. Masmavi bir renk elde edilir

KABAK ÇİÇEĞİ: Boya otunun kökleri kaynatılır. Kaynatılan bu otların rengi kabak çiçeğinin rengi gibi olur.

KAHVERENGİ DEVE TÜYÜ SİYAH: Bu renkleri elde etmek için cevizin meyvesini kaynatırız. Az kaydattın mı deve tüyü, orta kaydattın mı kahverengi, çok kaydattın mı siyah olur. (Fadime GöralPırnaz (Elmalıyurt) köyü 1930)

YEŞİL: Ben Bucak'ta ormancı olarak çalışırken Bucak dağ köylerinde yeşil rengi, bir otu kaynatarak elde ederlerdi.(Turan Acar emekli ormancı 1944- Niyazlar köyü/ Yeşilova)

GÖKÇEYAKA

(Kilim dokuma yeri)

Adı.....:Naciye

Soyadı.....Dönmez

Doğum tarihi.....:1341

Doğum yeri.....:Gökçeyaka Köyü

Okuma yazma durumu; Okuma yazma bilmiyor

1341 NACİYE DÖNMEZ

Zaman zaman huzur evini ziyaret ederim. Ziyaretim bitince de kilimde ünlü, halıda ünlü, yemek pişirmekte ünlü, oyunda ünlü köylerden kimler varsa bir şeyler almaya çalışırım. Bu sefer Gökçeyaka Köyünden Naciye Dönmez ile birlikteydim. Sakin, sesiz, cana yakın bir ana idi. Gamlı kederli olduğu her halinden belliydi.

—Ana nerelisin?

—Gökçeyaka'lıyım

—Kök boya hakkında birkaç soru sorsan cevaplar mısın?

—Sor bakalım.

—Öyle zor falan değil, senin bildiğin şeyler.

—Neyimiş onlar?

—Önceden sizin köyde kilimlerin iplerini kök boyalarla boyarlarmış öyle mi?

—Öyle

—En çok hangi otu kullanırdınız?

BOYALIK OTU: Boyalık otu bahçelerde olur. Tarla kenarlarında olur. Bu otun köklerini kazarız. Yeteri kadar biriktirdikten sonra ipleri boyarız. Bu ot kırmızının bir çeşidini verir. Boyalık otu ile boyanan ipler solmaz.

CEVİZ MEYVESİNİN YEŞİL KABUĞU: Ceviz meyvesinin yeşil kabuğundan kahverengi, siyah ve diğer ara renkler elde edilir.

SARI RENEK: Üzüm asmasının yapraklarından elde edilir.

KIRMIZI: Karaağaç bitkisinin kabuklarından çıkarırdık.

BOYAMA İŞLEMİ

Boyanacak ipler öncelikle gelep edilir. Suyun içine belli oranda şap katılarak ipler kaynatılır. Şaplı suyun içine kökler, kabuklar, meyveler bir sıra ip, bir sıra ot olmak üzere doldurulur. Belli bir süre kaynatılır. Kaynatılan ipler boyanmış olur. Açık renkli olmasını istiyorsanız az kaynatırsınız, daha koyu renkli istiyorsanız daha çok kaynatırsınız. Kaynatılarak boyanan ipler dışarıya çıkarılarak bol su ile yıkanır. Yıkanan ipler güneşe serilerek kurutulur.

Kilimcilik ve kök boya yapmakta usta köylerimizden biriside Gökçeyaka köyüdür. Onacak Akıl ve Ruh hastanesini incelemek için defalarca gittim; bu arada boya ve kilimciliği de inceledim. Kilimcilik ayrı olay, boyamanın ayrı bir olay olduğunu gözledim. Kilimcilik ve kilimleri başka bir yazıya bırakarak boyacılığa bakalım.

Adı.....: Naciye
Soyadı.....: Dönmez
Baba adı.....: Hüseyin
Ana adı.....:
Doğum yeri.....: Gökçe yaka
Doğum tarihi.....: 1341
Okuma yazma.....: Bilmiyor

Naciye DÖNMEZ-Gökçeyaka Köyü

İplerin boyanması için öncelikle hazırlık yapılması gerekir. Kazan, su, şap, boyanacak ipler, renk alınacak bitkiler hazırlanır. Kazanın altına orta harda bir ocak yakılır. Kazana su doldurulur. Suyun çokluğuna göre suya şap konur. Boyanacak iplikler gelep edilir. Kaynamakta olan şaplı suya gelep edilen ipler atılır. Ustanın kararına göre ipler kaynatılır. Şaplı suda kaynamakta olan ip geleplerinin üzerine (altına üstüne) içine renk alacağımız bitki atılır. Bu bitki ceviz meyvesi, asma yaprağı, çalı kökü, karamık bitkisinin kökü ve gövdesi, ayva çekirdeği mevsimine göre meyveler (kiraz, vişne, kayısı, nar) kullanılır. Kök ve dallar, meyveler uzunca bir süre kaynatılır. İstenilen renk elde edilince kaynatma işi bitirilir. İpler şaplı, köklü suyun içinden çıkarılır; temiz suda yıkanır. Çalılara veya harımlara serilerek kurutulur.

Kalkan oyununun araştırmak için Gökçeyaka köyünde idim. Köye gelmişken kilimleri görmek ve fotoğraflamak istedim. Önüme düşen bir deli kanlı beni merkeze yakın bir eve götürdü. Onlarca kilim gördüm ve fotoğrafladım. Evden dönüşte kökboya dan anlayan bir ana aradığımı söyledim. O gün köylü aşure yiyordu. Tabağına aşure doldurup evine gitmekte olan bir anamızı durdurduk. Kökboya ustası olduğunu bize analatabilirmisin dedik. Hemen oracığa oturu verdik.

Adı.....: Hanım (Ayşe)

Soyadı.....: Dönmez

Baba adı.....: İbrahim

Ana adı.....: Döne

Doğum yeri.....:Gökçe yaka

Doğum tarihi.....:1940

Okuma yazma.....: İlk okul

İp boyayacağımız kazanın dibine ceviz meyvesinin taze, yeşil kabuklarını bir kat döşeriz. Ceviz kabuklarının üzerine ip geleplerini veya yapağları döşeriz. Döşenen gelep ve yapağların üzerine ceviz meyvesinin kabuklarını döşeriz. Kazan dolasıya bu işlem devam eder. Kazanın içine içindeki malzemeyi örtecek kadar su doldurulur. Suyun içindeki malzeme bir gün bekletilir. Su, ip, ceviz kabukları ile beklemiş olan malzeme yanmakta olan ateşe konur. İpler gönlümüze göre boyanmaya başlar. Az kaynatılan ceviz ve ipler kahverengi, biraz daha kaynatılan malzeme koyu kahverengi, daha çok kaynatılan malzeme siyah renk alır. İsteddiğimiz renkte boyanan ipler çıkarılır temiz ve soğuk suda yıkanır. Bir harıma serilir. Kurumaya bırakılır.

Asma yaprağından sarı boya elde edilir. Sultan dilmidi olmalıdır. Boyanacak yapağlar ve ip gelepleri hazırlanır önce kazanın alt kısmına asma yaprakları döşenir. Döşenen asma yapraklarının üzerine ip gelepleri veya yapağlar döşenir. İplerin üzerine asma yaprakları döşenir. İpler döşenir. Kazan böylece doldurulur. Doldurulan kazan a su konarak bir gün bekletilir. Bir gün sonra kazan ateşte istediğimiz renkleri alıncaya kadar kaynatılır. Sarı renge boyanan ipler sey (şap eritilmiş) katılmış su ile yıkanır. Kurumaya serilir.

Boyalık otu kökü ile de boyama işi aynı yapılır. Kırmızının tonları elde edilir.

Adı.....:Fadime

Soyadı.....:Akbaş

Doğum Yeri.....:Gökçeyaka köyü

Doğum tarihi.....:1941

Dokuduğu Gökçeyaka köyü kilimlerini inceliyordum. Kilim iplerinin nasıl boyandığını, boyamak için nelerin kullanıldığını sordum.

İpleri boyamasak da iplerin boyanacağı otları, meyveleri, yaprakları topladık. Boyacımız iyi boya yapan yetenekli ustalarımızdan olurdu. Önce renkleri ele alalım

KIRMIZI: Kırmızı rengi genellikle boya otu diye bir otun kökünden elde ederdik. Bu otun yaprakları yeşil, kökleri kırmızı olurdu. Bu otun bazı yerlerde adı yapışaktır. Bu ot harımlarda, bahçelerde olur. Bu otun kökleri yaz sonunda olur. Kazma toplama işlemi yaz sonunda yapılır. Kazılan köklerden kaynatılarak kırmızı renk alınır.

SARI. Güz gelince sararmaya yüz tutan asma yaprakları toplanır. Sarı renk alınır.

KAHVERENGİ VE SİYAHIN TONLARI: Bu renkleri elde etmek için ceviz meyvesinin (ketiri) yeşil kabuğu kullanılır. Kaynatma uzun süreli yapılırsa siyahın tonları alınır. Sarı rengin değişik tonları ayva tohumlarından alınır

BEJ: Nar meyvesinin kabuğundan bej rengi alınır.

BOYAMA İŞLEMİ: Boyanacak ipler şaplı suda kaynatılır. Bir kat ot bir kat ip doldurulur, su konur, şap ilave edilir, uzunca kaynatılır.

G- İŞLENMİŞ DERİNİN YUMUŞAK DURMASI

Taze veya yeni kesilmiş yüzülmüş derinin kıllarının temizlenmesi derinin işlenmesi üzerinde genişçe durulmuştu. Derinin kılları alındıktan sonra kurutulan deriler sert oluyordu. Hem saklanması, hem de korunması zor oluyordu. Sahada derinin temizlenmesi, işlenmesi, bırakılmış, her iş gibi sanayiye havale edilmişti. İlimizin İğdeli köyünden gelen, Gardiyan Mehmet Demir davul, zurna, delbek yapmaktaydı. Bir sohbetimizde beklemediğim bir anda derinin yumuşak kalmasını anlatıverdi.

“hoca bundan kolay ne var ki?Kılı temizlenen tabaklanan deri şaplı suyla bastırılır; Şaplı sudan çıkarılan derinin üzerine sütle karıştırılmış yağ sürülür deri yumuşacık olur.

ÇUL-KILDAN ÖRÜLMÜŞ ÇORAP-

KAR TURLUĞU (BAŞLIK)

YUMUŞATILMASI

Piyasadan aldığım hiçbir başlığı severek giyememiştim. Sevilecekte bir yanı yoktu. Seri üretimle, kişiliksiz, kimliksiz tüketime, kaldırı ata üretilmiş başlıklardı. Sahaya çıktığımda tek şişe, yıldızı beş kuyruklu, Türkmen turluğunu nerede ör-

düreceğimi öğreniyordum. Bulduğum ustalardan hangi hayvanın yününden daha iyi turluk olacağını soruyordum. “Yün, kuzu çirpintisi, tiftik yünü” diyordu ustalar. “En güzelde tiftikten olur.” Bir Ankara yolculuğumda üşenmedim, Saman Pazarından tiftik yünü getirdim. Yine sahada arayıp soruyordum, nerede eğirtirim diye. Bütün aramalarım sormalarım Kayış köyüne yönlendiriyordu. Kayış köyündeydim. Şerife Ay ablamın yanındaydım. Benim tiftik yününü inceledikten sonra ihtiyar tiftik yünü olduğunu, yıkanması gerektiğini anlattı. Ablacığım yıkar kurutur, eğirir bana haber salarsın. “Tamam” Yünler yıkanmış, taranmış, eğrilip bükülmüş bana haber salındı. Baharatçı Ayşe ipleri getirdi. Bayaca ip olmuş. Aldım ipleri nerede ördüreceğimi soruyordum. Örne ustası bulmak için bir yıl araştırdım. En sonunda Aziziye’de iyi bir ustanın olduğunu belirledim. Götürüp ustaya ipleri verdim. Üç ay sonra başlıklar örüldü diye haber geldi. Gittim Aziziye’ye 7 tane turluk olmuştu. Ağız, burun, göz yatakları vardı tam bir kar başlığı idi. Bir Türkmen başlığı idi. Ben Türkmen’im diye mesaj veriyor, kimliğini kişiliğini ortaya seriyordu.

Hani demişti ya Şerife Ay Hanım. Hoca ihtiyar kılı bu başlık, tene batar, kaşındırır diye aynen öyle oldu. Turluğun kılları tene batıyor alerji yapıyordu.

Ne yapmalıyım ki bu sorundan kurtulayım. Epey zaman böylece gezen nedim. Saha araştırması için Isparta ili Sütçüler ilçesi Kesme Kasabasıındaydım. Turlukta başımdaydı. Çanglı Eşrefin yanındaydık. “Of hoca turluğunda güzelmiş” Güzel Eşref Ustada batıyor. “Ondan kolay ne var. “ Nasıl edeyim ustam. Ben derlemeyi bırakarak turluk yumuşatmayı derlemeye çalışıyordum. “Ne yapacang biliyong mu? Turluğun sığacağı kadar bir tencere alacaksın. Tencereyi suyla dolduracaksın; turluğu da içine koyacaksın. Tencereyi ateşe koyacaksın. Su kaynamaya başlayınca saate bakacaksın. 15–20 dakika turluğu patetes haşlar gibi kaynatılacak. “0 dakika olunca ateşi söndür. Turluk 10-15 dakika sıcak suyun içinde kalsın. Sıcak suyun içinden çıkarılan malzeme el yapımı zeytinyağından sabunla güzelce sabunla. !0–15 dakika sabunlu vaziyette bekledikten sonra turluğu soğuk suyla durula. Gölge bir yere asarak kurut. Yumuşacak Olur.” Yaptım öyle oldu.

KAYNAK KİŞİLER

- 1-Mehmet Demir 1035 doğumlu okuma yazma biliyor
- 2-Adile Demir 1938 doğumlu okuma yazma bilmiyor
- 3-Şerife Ay 1928 doğumlu Kayış Köyünden Okuma yazma bilmiyor
- 4-Durgadın Baysal 1930 doğumlu Kayış köyünden okuma yazma bilmiyor.
- 5- Çanglı Eşref 1932 doğumlu Isparta İli Sütçüler İlçesi Kesme kasabasından okuma yazma bilmiyor.

XII: BÖLÜM

TEKEYE DIŞTAN GELİP YERLEŞENLER

A-RUS ZÜFER

(AHISKALI ZÜFER)

Bu sefer dünya yanmaya Avrupa'dan başlamış. Bilmem kaç defa yanmaya başladı da, kimler nasıl söndürdü bu yangını. Yaşayanlara, kayıtları araştıranlara anlattırıp, yazdırmak en doğrusu olur. Ama bizim evlere geldiği kadar yazalım. Bizim buralara yokluk, açlık, açıklık, darlık olarak gelmiş. Tam o sırada ben gelmişim dünyaya, sanki yangını ben söndüreceğim de. Payıma düşen, oğlağı ölmüş bir keçinin sütünü aylarca emmem olmuş.

Züfer amca iki de bir “hoca onun için sevmiyorum İnönü’yü.” Öyle derler, insan sevmek için de, nefret etmek için de, bir sebep bulur. Züfer amcaı ben de sevemedim ama yaşantısının bir bölümünü anlatırsa sevmek için bir sebep.

Züfer amcanın yanına defalarca gittim amabeni bir türlü kabul etmedi. Komşularını, arkadaşlarını, hemşehrisi olan Zulmet dayıyı, savaş arkadaşının damadını, ona ara sıra yardımcı olan hemşehrisini aracı olarak koydum. Tam beş yıl uğraştım.

Yerel televizyonlarda bir program hazırlamıştım. Bir arkadaşını, programın yayınlanacağı günü ona saldı. Program yayınlanırken televizyonu aç ve izlet dedim. Nasıl olsa beni tanır. Dikkatini sürekli yayın üzerinde tut dedim. Program başlayınca televizyonu açan arkadaşı daha bir şey demeden beni tanımış. Yahu bu çocuk beni takip ediyor ben bunu Rus ajanı sandım, demek televizyoncu imiş demiş. Arkadaşı da senin dediğin adam değil o deyince iş tamamlanmış.

İnlece puflaya dolmuşlara biner şehir merkezine her gün giderdi. Ogün yine benim bulunduğum dolmuşa oflaya puflaya bindi. Ben kalktım yer verdim. Bir baktı benim.

—Ola çocuk, inat ettin ama kazandın, bir akşam seni bekliyorum.

—Sağ ol Züfer amca, bu gün akşam geleyim. Saat kaç gibi olsun.

—Akşam namazlarında.

—Geleceğim.

---Çok hastayım çok. İlaç yazdıracağım.

Ogün akşam olmasını bilemedi. Uzun mu uzun bir gün geçirdim. Akşam ezanları yolda okundu. Ben kapıdayım. Bastım zili bastım. Açan yok. Tekrar bastım

açan yok. Birden kapıyı açmayacak korkusuna kapıldım. İçerden televizyon sesinin geldiğini duyuyordum. Kapıyı tekmelemek aklıma geldi. Birkaç tekme attım. Koşup geldi kapıyı açtı. Derin bir nefes alarak içerdeydim. Yer gösterdi. Oturdum.

Korkularım devam ediyordu. Bir hata, bir yanlış yaparak her şeyin kayıp gitmesinden korkuyordum.

—Züfer amca ben hazırlığımı yapabilir miyim?

—Yap yap. Yap.

—Elektriği nereden alayım?

—Televizyonu çekiver. Kamerayı hazırlamış çoktan çekime başlamıştım.

Adı.....: Züfer

Soyadı.....:

Baba adı.....:Abbas Süfer

Ana adı.....: Tultul

Devleti.....:S.S.C.B.

Milliyeti.....:Ahıska Türk'ü

İli:Ahıska

Kaza:Edigon (Reyon)

Köyü.....:Hona Köyü

Doğum tarihi.....:95 yaşındayım (2004 yılında)

“Türkiye ile aramızda 500 metre var. Biz hududun içindeyiz.Türkiye’de ezan okunur biz dinlerdik, bizde okunur onlar dinlerdi. Aramızdan bir su geçerdi. Bu suda çok güzel balık olurdu. Bizler bu balıkları tutar yerdik.

Çok hastayım. Şumanı hazreti üzerine çarşıya bile zor çıkıyorum. Bu gün ne de çok ilaç verdiler. Ben sana köyümü tanıtayım. Köyümün önünden su geçer. O su huduttur. Suyun biryanı Türkiye, biryanı Rusya. Ben köy çocuğuyum. Toprağımız vardı. Arazimiz vardı. Evimiz vardı. Bağımız bahçemiz vardı. Toprağımız çok güzeldi. Biz yazın yaylaya çıkardık. Toprağımız çok iyiydi, havadar, bol sulu idi. Babam orta halli bir adamdı. Yoksul değildik. Dört oğlan, dört kız kardeş idik. Koyunlarımız vardı, ineklerimiz vardı, camızlarımız vardı.. Camızlar sağlım camımızı idi. Toprağımızı pulluk ile sürerdik. Ardı ardına 4-5 öküz camız koşardık. Tarlalarımızı nadas ederdik. Tarlalarımıza arpa buğday mısır ekerdik. Aklına ne gelirse ekerdik. Bizim köyde meyve çok olurdu. Elma, armut, erik, kiraz ve diğerleri çok olurdu.

Köyün giyim ve kuşamı üzerine bir soru yönelttim.

Bazen manifatura yetişmezdi. Açık manifatura. Buradaki kızların giyimini biliyorsun. İsterse dokunsun. Bizde bir kızın elbisesi 8-10 metre kumaştan yapılırdı. Ruslar omuzlarda dizlerde giyerlerdi. Biz onları giymeزدik. Biz yünü eğirir, tezgâhta dokur, terzi diker, şalvar olarak giyerdik. Bizde menevrek çağşır denmezdi. Arkadaş biz şalvar derdik. Ayaklarımıza yemeni giyerdik. Çarık giyerdik

-Ahıska Türkleri kaç vilayette yaşıyorlardı diye sorunca

-Ahıska vilayeti çok geniştir. Ahıska'nın etrafı geniştir. Bize yakın yaşayan Ecerli vardır. Gürcüce konuşur ama müslümandırlar. Hona köyünde çok rahattık. Çok mutluyduk. Sonradan bir kolhoz meselesi çıktı. 1917 den önce çok rahattık. Kimse kimseye karışmazdı. Yaşantımız iyiydi. Malımız mülkümüz tarlalarımız vardı.

Şimdi bizim oraları hep sürgün ettiler. Sen oraya giremezsin dediler. Bizim orasını Orta Asyaya sürdüler. Biz o zamanlar Alman cephesinde asker idik. Almanların askeri olduk. Biz yesir (esir) kaldık Almanlara. Almanlar bizi Türkiye'ye verdi. Otuz sene sonra amcaoğlu İzmir fuarına geliyor. Ben ondan adres aldım. Ondan sonra kendi akrabalarımla haberleştım. Ben Taşkent'e gittim, orada üç ay kaldım. Bizim köyümüz burada Kars'ta. Ben oralara uçakla gittim, tirenle gittim, gittim de gittim. Bütün sülalem Kafkasya'da. Şimdi şu var eskiden bir tek Rusya vardı. Şimdi ise beş altı oldu. Bu beş altısında da hısımlarım var. Oğulum var, kız kardeşlerim var. Biz Türkçe konuşurduk, Rusca bilmezdik. Köyümüzde okul vardı. Okulsuz hiçbir köy yoktu. Eskiden eski yazı okurduk, sonradan Rus hükümeti kur'an okumayı yasak etti. 1917 den sonra ortalık karıştı. Hani şu yeni yazı var ya onu okuduk.

Ben yeniden sürgün olayını hatırlattım.

-Hoca Ahıska'nın tamamını Orta Asya'ya sürdüler. Mustafa Tellioğlu senelerce uğraştı ya. Bu sürgünü niye mi yaptılar? Şimdi ben sana anlatayım. Şu bizim şeker fabrikasının kapısı var ya işte o kapının bir yanı Türkiye, bir yanı Rusya. Biz de Türküz ya. Alman savaşı çıkınca bizi içeri aldılar. Biz o zaman askerdeyiz. Biz muhabere (haberleşiyorduk) ediyorduk köyümüzle. Alman harbinden önce bizi askere almazlardı. Askerde silah vermezlerdi. Sonradan askere almaya başladılar. Hona'da mutlu bir yaşantımız vardı . Ben askere gitmeden önce evlenmişim. Bir tane oğlum vardı. Şimdi üç kızı bir oğlu var. Honadaki ailemin (eşimin) adı Billur idi. Oğlumun adı ise Veysel idi. Ben askere giderken Veysel altı aylıktı. Önceden biz Türkleri askere almazken bizi doğru cepheye sürüyordu. Askere giden gitti. 18 yaşına gelen de gitti. Bu gençmiş, bu yaşlıymış yok, herkes savaşa gitti. Askere varınca bizi talim terbiyeye tabi tutuyorlardı.. Bu talim terbiye süresi kurşun atmayı öğreninceye kadar sürüyordu. Biz Almanlara karşı savaşa gittik. Bizi cepheyi sürdüler. Kalanları da Taşkent'e sürmüşler. Biz Alman cephesindeydik. Almanlara

karşı savaşıyorduk. Birliğimiz sadece Türklerden oluşmuyordu, Rus vardı, Çeçen vardı, Ermeniler de vardı.

Ben kırım cephesinde savaşa girdim. Ruslar Amerika'ya teslim olacaktı. Biz cepheye kış mevsiminde gittik. Çok soğuk vardı. Almanların arabaları soğuktan dongdu. Almanlar oturmadılar, savaşı durdurmadılar, savaşa devam ettiler. Almanlar yenilmez. Cephede giyimimiz ne iyi ne kötü idi. Yemekler çok iyi idi. Bize iyi bakarlardı. Emir geldiğinde iyi bakarlardı. Vatandaş fakir, devlet çok zengindi. Rus köyleri de bizden zengindi.

Ben savaşın bir bölümünü anlatayım: Gittik cepheye, girdik siperlere, çatıştık çatıştık, savaş ettik. Bilmem kaç bin kişi yesir kaldık. Düştük Almanların eline.

-Nasıl esir oldunuz sorusuna?

-Çatıştık, çatıştık muhasara altına aldılar ve bizi esir ettiler. Şöyle ettik, böyle ettik, esir kaldık işte. Bu anlatımda birçok şeyin gizlendiğini, gerçeğin anlatılmadığını, gerçek olanın bu olmadığını, anlatılan olayların düzmece olduğunu, yaşanan bir olay olmadığını bana hissettiriyordu. Soruları çoğaltarak dengeden çıkarmak istemiyordum. Çabucak kızıyordu. Hoca hoca diyerek beni uyarıyordu.

- Almanlar sizi siperlerden nasıl çıkardılar? Teslim oluşunuzu anlatsan olur mu?Esir aldıklarında size eziyet ettiler mi? İçinizdeki Rusları, Çeçenleri, Ermenileri aranızdan seçerek öldürdüler mi? Esir edildiğiniz gün ve arkasından gelen günlerde sizi nerede yatırdılar, ne yedirdiler, ne içirdiler, kaldığınız yer soğuk muydu?Bu sorularım havada kaldı. Yüzü sertleşti. Hatta bir an beni evden kovacağını hissettim.

Bizi Rus cephesinden Alman cephesine götürdüler, oradan da Almanya'ya götürdüler. Ben Almanya'da 8 ay kaldım. Sonra bizi uçakla Türkiye'ye getirdiler. Bizi İstanbul'a indirdiler. Türk hükümeti bizi Türkiye'nin çeşitli yerlerine taksim ettiler. Bizimle gelenler her yerde var. Alanya'da var, Yozgat'ta vardı, daha bir çok yerde vardı.

Bizimle birlikte Türkiye'ye gelenlerden bir bölümünü geriye Rusya'ya verdiler. İsmet Paşa verdi. Onun için sevmiyorum Paşayı. Şimdi: Yozgat'ta olanları, Yozgat kampında olanları Kars'tan geri verdiler. Benim bacanağımın damadı yarbaydı. Ağlaya ağlaya gitmişti.

Taşkent'e gittiğimde akrabalarım sordum; Kars'tan Rusya'ya verilen askerler ne oldu diye? Ruslar onları öldürmüşler. Almanların İstanbul'a getirdiği Türklerin birçoğunu İsmet Paşa geri gönderdi. Onun için İsmet Paşayı sevmiyorum.

1917 Rus devrimini gördüm. Ben görmedim bizimkiler anlatırdı. Bunlar yeni hükümeti kurmuşlar. Çarlığı düşürmüşler. O zaman Lenin çıktı, Stalin çıkıyor, çıkıyor da çıkıyor. Lenin zamanında küçüktüm. Stalin zamanını yaşadım. Çok yan-

lış uygulamalar oldu. Ahıska'lıların bir bölümünü de Stalin sürdü. Stalin'in yanlış hareketleri vardı.

Hoca bak anlatayım şimdi: 2.5 milyon Taşkent sürgünü ayrı, 1937 de öne gelen insanları götürdüler. Bunların içinde gardaşım da vardı. Soramadık. 1937 de gitti bunlar. 1937 de topladıkları bizleri nereye götürdüklerini bilemedik. Bu Ruslar var ya, bir köyde bulunan ağaları, beyleri, düşünenleri, önderleri hep topladı. Benim ağabeyimi gece geldiler kelepçe vurdular götürdüler. Eniştemi götürdüler. Bütün sürgüne gidenlerin çoğu öldü. Bizler Türk'üz Türkiye'ye yakındık. Korktu bizlerden. Türkleri içeri aldılar.

Babam Kara Kazım Paşanın ordusunda (mastında) askerlik yapmış. Bizim aramız 500 metredir. Benim sünnetçim, kirvem Türkiye'dedir. Hudut kesilmiş. Biz hududun içindeydik. Biz hanımla Bursa'ya gittik, orada bizimkiler bana sen Abbas dayının oğlu siin? Biz orada Türkçe konuşurduk. Rusça falan bilmezdik. Ben Honaya hiç gitmedim. Oradan sürülenler de gelemiyor. Hoca bu sürülenler Kazakistan'da var, Türkmenistan'da var, Özbekistan'da var 7-8 devlette benim hısımlarım, akrabalarım var. Nereden bahsediyorsun? Evvelice Rusya bir tane idi şimdi kaç oldu? Ben şimdi üç ay kaldım Taşkent'te. İki sene evvel Trabzondan gittim. O Rus var(Rusça bir isim anlaşılmadı) 40 gün kaldım, geldim. Şimdi benim niyetim bozuk Antalya'ya gideceğim hemşerilerim var oranın adreslerini öğreneceğim. Kız kardeşim gel diyorlar. Orda oğlum var. Bana Rusya'ya gel diyorlar. Karımın öldüğünü biliyorlar. Yalabık, perişan olduğumu biliyorlar. Bir telefon edeceğim.Olursa oraya gideceğim. Telefon ettiğimde olursa oraya gideceğim,olmazsa huzurevine gideceğim. Perişanım hoca. Yalanım yok (yalavuzum) yalnızım hoca, yalnızım. Hiçbir şeye ihtiyacım yok yalnızım hoca yalnızım. Şimdi şu var Türkiye'de adalet yok, hanımım öldü, sonra evlendik, on yıl oldu gitti. Şey boşadı. Mahkeme boşadı. Bazı şeyleri aldı gitti. Para ödüyorum. Olmadı olmadı!..

—Orada, Honada, evin malın var mıydı diye sorunca?

—Vardı. Evim de vardı, malım da vardı

—Türkiye 'ye getirdiklerinde direk Burdur'a mı verdiler?

—Burdur'a verdiler.

—Burada ne gibi işler yaptın?

—Burada orman işleri yaptım. Ağaç kesimi yaptım. Kömür yaktık. Kömüre varana kadar yaptık. Her bir işi yaptık. Bir tek hırsızlık etmedim. Hiçbir mesleğim sanatım yok idi.

—Burdurlular size kucak açtı mı?

—Hiçbir kötülük görmedik. Çekmecemin cebi kartla doludur, şimdi telefon etsem gelir bakarlar. Ben burada doğdum burada büyüdüm. Çok zaman geçti çok!

—Ustalık yapmışsındır herhalde?

—Hiçbir mesleğim, sanatım yok idi. Bizim malımız, davarımız çok idi. Biz dört oğlan kardeş idik. Ben güzel güreşir idim. Günümüz güzel geçer idi. Buraya geldik (anlaşılmayan iki sözcük) çok çalıştık. Biz çalışkan adamlardık. Burada yeniden evlendim. İki tane kızım var. İkisi de Fethiyedeler. İkisi de seyrediyorlar. Bana bakmıyorlar. Bakmıyorlar hoca.

—İkinci eşin nereliydi?

—Buranın yerlisi idi. Yerlisiydi. Fotoğrafa duygu yüklü bakarak Allah rahmet etsin, Allah rahmet etsin otuz kadın toplar kur'an okurdu. Birlikte 45 yıl yaşadık. Yıkıldım hoca,ben yıkıldım.

—Burdur'da hep işçilik mi yaptın?

—İşçilik yaptım. Üç defa şeker fabrikasına girdim çıktım.. Çalıştım. Çook çalıştım.

—Devlet ne gibi yardımda bulundu size?

—Hiçbir şey yapmadı. Biz arazi istedik vermediler. Bize arazi verseydiler sırtımız yere gelmezdi. Hoca ben Demirel'i burada tanıdım. Süleyman Demirel'i Burdur'dan tanıdım.

—Nasıl tanıdın?

—Kontrol mühendisi idi. Sen nereden bahsediyorsun, ben çok eskiyim hoca. Demirel ile defalarca tokalaştık. Elimiz batık topraklı dersek, tokalaşır olsun olsun derdi. Şu evi Hamamcı Nuri Bey vardı Isparta'da mekanı cennet olsun onun sayasına yaptım.. Biz çok çalıştık çok. Biz namuslu çalıştık. Kimseyi aldatmadık. Dolandırmadık.

—Hona'da türkü söyler miydiniz?

—Söyleyen olurdu, söylemeyen olurdu.

—Herhangi bir türkünün sözlerini hatırlıyor musun? Huysuzlaştı. Hoca ben gidiyorum dedi

—Türkü de söylerler, oynarlar da, güreşirler de. Biz bar tutar oynardık. Barda eşimiz dostumuz olurdu. Ben Taşkent'e gittiğimde beni zorla oynattılar.

—Taşkent'te hangi oyunu oynadınız?

—Bar diyelim. Beş altı kişi kol kola tutuşup oynuyor. Ulan hoca beni sıkıştırma. Toplan. Gerilmeye başladığı yüz hareketlerinden belli olmaya başlamıştı.

—Toplanıyorum, toplanıyorum. Ben kameranın dışında birkaç şeye dokunarak sorularıma devam ediyordum.

—Evde yalnızsın, duygulanınca türkü söylemiyor musun?

—Toplan. Sen toplan.

—Toplanıyorum. Züfer amca keşke sana yemek getirseydim.
—Senin evin var mı?
—Evim olmaz mı?
—Birkaç çeşit yaptır da yiyelim.
—Öncelikle ne yemek istiyorsun?
—Acı biberli, sarımsaklı bir tarhana yaptırırsan sevaba girersin. Benim işim zor hoca. Dün kıyma aldım köfte yapacaktım beceremedim.
Hoşça kal Züfer amca. Sağlıkla kal.

Kars tan S.S.C.B. liğne gönderilen askerler için yazılan şiir ve türkülerden ele geçenler şunlardır.

BORALTAN KÖPRÜSÜ

Boraltan bir köprü
Aşar gider geçer arası
Yusun arası suyuyla
Çıkmaz yüzün karası
Karası karası merhamet fukarası

Düşman bekler karşıda
Önüne kattı beni
Can alınan çarşıda
Kardeşim sattı beni
Karası karası merhamet fukarası.

Dönüp seslendim geri
Merhametsiz birisine
Beni siz vursaydınız
Şu gavurun yerine
Karası karası merhamet fukarası.

Boraltan köprüsü Rusların Türk soylu askerleri kurşuna dizdiği yerdir.

AHISKADAN TAŞ GELİR

Ahıska'dan taş gelir.
Ela gözden yaş gelir.
Seni mene verseler balam
Allah'a da hoş gelir
Ay Laçın vay Laçın.

Can sana kurban laçın

Adı.....:Ahmet

Soyadı.....:Özden

Doğum yeri: Burdur

Doğum tarihi.....:1953

Tahsili.....; Üniversite mezunu (Üniversite hocası)

Konu ile ilişkisi.....;Züfer amcanın tanıdığı, Ali Mert'in damadı

"Ben Ahıska Türklerinden Ali Mert'in damadıyım. Kendisi ile yaptığım sohbetlerde 1943 yılında S.S.C.B. nin Hona köyünde yaşıyorlarmış. Bunları önceden askere almıyorlarmış. Ama ne zaman Almanlar Rus içlerine kadar ilerleyince Ahıska Türklerini de askere alıyorlar. Ahıska Türkleri Almanlara karşı savaşmak istediklerinden bir gurup Hona köyünden genç Türk Rus sınırını aşarak Türkiye'ye geçiyorlar. Bu sığınmacılar Almanların savaşta yenmelerini isteyen kişilerdir.

Bu askerlerin (gençlerin) Rusları arkadan vurdukları falan yok. Rusların yanında Almanlara karış savaştıkları da yok. Hona köyünde bulunan ya da yaşamakta olan bu gençler, bu sınırı geçenler buraya yurdum diye koşup geliyor.

1940-1980 yılları arasında emniyet denetiminde bulunuyorlar.

Bunların düşüncesi S.S.C.B nin yenilmesi, Almanların yenmesi. Rus düzeninin ortadan kaldırılması. Bunların hepsi de cephede bulunmuyormuş; hatta bir kaç hariç çoğunun elinde silah bile yokmuş.

Ali Mert az konuşan bir kişilikti. Onu en çok konuşturan ben idim. Ali Mert'ten dinlediğim bütün anlatımlar bunlardı."

Adı.....:Gülây

Soyadı.....:Özden

Doğum yeri:Burdur

Doğum tarihi.....:1955

Baba adı.....:Ali Mert

Konu ili ilişkisi.....:Baba kız

"Ben babamın ağzından dinlediğim kadarı ile babam ve diğer arkadaşları Rusların yanında Almanlara karşı savaşa falan girdikleri yok. Babam askerde iken izinli olarak köye Honaya gelmiş. Hona köyünden 18-20 kişi içlerinden birkaç silahlı, diğerleri silahsız, Türkiye Rus sınırı arsında bulunan nehri yüzerek geçip Türkiye'ye sığınmışlar.

Honalı baba ve analar oğullarının harpte ölmelerini istemedikleri için sınırdan çocuklarını kaçırmışlar. Aslında bu Türkler Rus cephesinde Almanlara karşı savaşmak istemiyorlar. Ben babamdan bunları dinledim”.

B- İSMİHAN YOL KENARINDA

“Bir vurmaya çam yıkılmaz”²¹¹ derler. Kayış köyüne 5. gezimi yapıyordum. Her gezimde birbirinden kıymetli halk değerleri derliyordum. İlk Türkmen giyimini, sakız kaynatılmasını, oyunları türkülerini derliyordum. Bu gidişimde Türkmen örgülerine yoğunlaşmıştım. Kolan dokuma, tek şişle diz çorabı örme, Türkmen turluğu örme, çarpana örme üzerinde duruyordum. Bu arada ağıt ve türkülerini geri çevirmedim. 85 yaşındaki Şerife Ay halam, Durkadın Baysal teyzem yanımda idiler.

—Hala birkaç zeybek oynatsak ne dersiniz?

—Olur halam. Neden olmasın? Ayşe, Fatma, Sultan, kız, gelin bakanı türküyü söyleyip oynayalım.

—Gı Yaşarın kız güzel çalar oraya gidelim. Olur olur.

—Yaşar! Kız! Baskın var baskın.

—Buyurun buyurun.

—Hoş geldiniz. Bizim oğlan, sende hoş geldin.

Yaşar hanımın iki ayağı bir babıç içinde olduğu belli idi. Hayır için keçi kesilmiş doğranacak, yemekler vurulacak, düzen tutulacak, yufka ekmeği ıslanacak kazanların altı yanacak görünen iş çok. Bir de biz vardık. Her iş bırakıldı türküler söylendi, ağıtlar yakıldı, zeybekler oynandı ama Yaşar ananın aklı işindeydi. De gızım de. Vakit geçiyor diye uyarıyordu. Biz oyunumuzu oynamış türkümüzü söylemiş, ağıtımızı yakmış, yola bile düşmüştük. Yol kenarında birkaç ana oturmuş sohbet ediyorlardı.

-Bak bak yine gelmiş. Gı Şerife aba nereden geliyorsunuz?

-Yaşargilden geliyoruz. Çağırıp çığırdınız mı?

-Gız İsmihan bütün kurtları döktük. Oturanlardan üç tane ana sağlam görünüyor bir tanesi örtünüşünden, duruşundan, baş sargısından, sol tarafının kırık kanatlı kuş gibi duruşundan renginin sararıp solduğundan hasta olduğu belli idi.

-Sen misin o?

-Kimin ben?

-Aman hep unuttuyorum. Yine unuttum.

-Zorlama zorlama tanıdığın bildiğin hocayım.

²¹¹ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Yukarı - Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*, TTK, Ankara, 2003, s.205.

-Hoca 8-10 sene önce geldiğinde hani oynamıştık ya? Sen o zaman iyi çektiydin değil mi?

-İşte ben...

Derinden derinden bir ağlama tutturmuştu. Baktığımda sol göz ağlamıyor sağ göz ağlıyordu. Çorabın içindeki sol eli düzeltti, sağ eli ile. Gözyaşlarını sildi sağlam eli ile. Yutkundu, durakladı çok eskilerden bir dosta bakar gibi baktı bana. Ben yıkılıp gitmiştim.

-İyisin iyisin. Baksana çok iyi görünüyorsun.

-Hoca hani o zaman çok güzel oynamıştık. O oynayanların içinde ben de vardım. Biliyong mu o oyuncuların içinden Ayşe, Zeliha gitti uğurladık onları.

- Ayşeyi biliyordum. Demek Zeliha da?

-Yaaaa.

Gidenler kalanlardan çok olmuş, İsmihan'ın oynadığı CD yi izlesem.

-Hoca ben çok hastalandım, felç oldum. Sol tarafım çok üşüyor. Emme çocuklarım, kocam bana çok iyi bakıyor. Sağ olsunlar.

Bir çocuktan daha fazla nazlanıyordu. Baya iyisin. Bu hastalık, bildiğim kadarı ile insanı öldürmez. Sen çabuk iyileşmen için parmaklarını, kolunu sürekli hareket ettirmelisin. Yol seviyesinde yapılmış, ağaç kapılı evden bir erkek çıktı. Daha hoş geldin demeden İsmihan'ın sağlığı ile lafa başladı. Bizi gören birkaç ana ve erkek de geldi. Ölüm hastalık konuşuluyordu. İçlerinden bir ana; "Ölüm ile ayrılığı tartışmışlar ayrılık 50 dirhem fazla gelmiş" Ayrılık ta, ölüm de bizim için yaratılmış. Ortam git gide ısınıyordu. Ben hiç vakit kaybetmeden gizlice ses alma cihazını çalıştırdım. Herkes taşların başına oturdular bir düzen içinde akışıp döküşüyorlardı. İsmihan yol kenarında kendi cenazesini kaldırıyor. Bir ana devam etti:

"Kar mı yağmış şu Kayışın dağına

Ateş düştü ciğerimin bağına

Darıldın da gelmedin mi yanıma

OOOOOOf! Of! Aaaaaaaah! Ah" Bir başkası gözünün yaşını silmeden;

"Keklik koydum gabardıcın başına

Kangrılır kangrılır öter eşine

Ötme keklik ötme bağrım eziktir

Tolu vurdu bağlarımız bozuktur.

Ooooooof! Of! Aaaaaaaah! Ah"

Ağlamayan yoktu. Belki gidenlerden çok kalanlarımıza ağlıyorlardı. Tiz sesli bir ana daha döktürüverdi:

“Çıkamadım merdivenin dördünü

Her yerleri gezdirdim bulamadım derdingi” Benimle beraber İsmihan’da ağlıyordu. Herhalde köy, köylü, bu demektir. Birlikte ağlanıp birlikte gülmektir.

-Susun gari gı, hocayı da ağlattınız.

-Oda bizden. Bizim çocuğumuz.

İsmihan kalkmak istedi, kalkamadı. Tutup kaldıracak olduk, ellemeyin doğrultuverin yeter.

-Hoca!

-Buyur İsmihan hanım.

-Hani o oynadığımız band var ya, ben senden onu istiyorum. Sağlamken ki durumuma bakacağım, baka baka, yeniden, içimden oynayacağım. Gençliğimi göreceğim.

-Gençsin, güzelsin, baksana hepimizden parlaksın kız.

-Hani nerde! Böyle mi oluyor dediklerin.

İsmihan da bir türkümüzü yarım yamalak, dili döner dönmez okumaya başladı.

“Kahpe gençlik geldi geçti yel gibi

Tadı damağımda kaldı bal gibi

Mor zülüflü yar sevmedim el gibi

Getirin getirin Gülüzar’ımı göreyim” İsmihan başladı biz kata kata türküyü bitirdik.

C- PROF. DR. JANOS SİPOS’LA BEŞ GÜN

Janoş-(Yanoş) la yöremizde yaptığımız alan araştırması çalışmasının üzerinde, diğer zamanlarda genişçe durulacaktır.

Janoş bavulunu hazırladı son kahvaltımıza oturmuştuk. Oğlum, M.A.K.Ü. öğretim görevlisi İnanç Ekinci ve M.A.K.Ü. Öğretim üyesi Hatice Ekinci bu kahvaltının bizde yapılması için telefon ettiler. Yanoş yola gideceğinde çok az yediğini, bu kahvaltılarda da az yiyeceğini söyledi. Oğlum kahvaltısının saat dokuza doğru hazır olacağını bildirdi. Biz masaya oturmuşken ucundan gıyısından yemeye çalıştık.

-Hocam ben sizinle ilgili bir yazı yazmaya çalışsam, bu yazı için neler dersiniz?

-Burdur ili resmi makamları bana çok yardımcı oldular. İl Kültür Müdürü Mehmet Tanır, Kozluca Belediye başkanı resmi makamların başında idi. Özellikle emekli öğretmen Fidan Ekinci, araştırmacı derlemeci meslektaşım Abdurrahman Ekinci beni evlerine alarak bir evlat gibi baktılar. Bu yardımlar olmasa bu araştırmalar bu kadar başarılı olamazdı. Diyebilirim ki kısa zamanda çok çok başarılı, sonuçlu araştırmalar yapıldı. Herkes bana çok yardımcı oldu. Macar olduğumu anlayanlar, bilenler, duyanlar beni çok sevdi. Bu da iki halk arasında güçlü bir bağın olduğunu ispat eder.

Türk Halk sanatçıları dünyanın en güzel, en başarılı sanatçılarıdır.

Abdurrahman Hoca ve eşi Fidan Hoca Hanım daha candan, daha samimi davrandılar.

Basitçe ve kısaca Türk Halk Türkülerine değinmemiz gerekirse Türkü dizilerinin de pentetonik olanı azınlıktadır.

Yine söylemem gerekirse Macar halkı ile Türk halkı arasında güçlü bir bağ vardır. Macar ağıtları Türk ağıtlarının hemen hemen aynısıdır. Ninniler de aynı sonuca vardır.

Duvarımda asılı olan curanın tipi üzerinde dururken bu cura balta tiplidir dedim.

-Balta. Balta bizde de baltadır. Elini balta gibi sallayarak tarif etti. Hoca devamla: Macar dilinde günümüzde en az 500 Türkçe sözcük yaşamaktadır.

Yanoş Hoca güzel Türkçe biliyordu. Ankara Türkmen Türkçesi aksanını kullanıyordu. İstanbul ağzını konuşmuyordu. Hadiiiii! Gidelim gariiii! Kaaaalk. Gibi sözcükleri kullanarak şaka yapıyordu. Türk erkeklerinin eşlerine davranışlarını taklit ederken Türk kadınlarının her zaman malzeme vermeye hazır olduklarını anlattıktan sonra; Sen suus. Sen biieir şeyden annamassın bir şey bilmezsin, çeneni kapaat. Sözcüklerini sesini kalınlaştırarak taklit ediyordu.

Janoş'un her hareketini gözlüyör izliyordum. Evrensel derleme kanunlarını kullanıyor metot ve teknikleri bizimle aynı kullanıyordu. Bir ara: Abdurrahman gideceğimiz yere telefon edebildik mi, al telefonu, telefon et dedi.

Sahaya varınca sanki oralıymış, yüz yıldır dost, arkadaş, akrabaymış gibi gayet candan, gayet içten, gayet doğal davranıyordu. Sanki Avrupalı bir prof değil de onlardan biriymiş gibi davranıyordu. Bir köyümüzde patlıcan yemeği ağza alınmayacak kalitedeydi tuzlu ve ekşiydi. Midemizi bozmak pahasına o yemeği yedik, yedik ve sonrada mide ilacı kullandık. Sahada derleme yapılacak sanatçı seçerken erkeklerden çok, kadınlara yöneliyordu. Kadınlarımızdan öncelikle ağıtlar (yakımlar) ninniler, çocuk saymacaları, çocuk tekerlemeleri üzerinde durdu.

İğdeli köyünde yaşamakta olan 95 yaşındaki Zelika (Zeliha) Uçar nine çok çok eski ve o kalitede değerli ağıtları yaktı. Hoca bu ağıtları derlerken çok heyecanlandı. Çok mutlu oldu. Kanımca Macar ağıtlarına çok yakın ağıtlar buldu.

-Zelika hanım bütün Türki cumhuriyetlerine örnek ağıt yaktı dedi.

-Ben halk kültürlerine öncelikle yüksekte bakarım. Sonra alçaklara inerek onu masanın üzerinde incelerim irdelerim.

Yanoş hocanın genellikle kadınlarımızdan derleme yapmak isteğini gözledim.

Biz Türk araştırmacıları da aynı sonuca varmıştık. Kadınlarımız kültürel erozyona daha az uğruyor. Değişimlerden uzak duruyor. Erkekler gibi askere gitmiyor, gurbete gitmiyor, kültürel aşınmanın fazla olduğu şehirlerle pek iletişim kurmuyor. Değişmeyen, değişime zor uğratılan ağıtları, ninnileri, anadilini öğretir, kullanır.

Kahvaltımıza İnanç Ekincinin evinde devam ediyorduk. Tarihçi, araştırmacı Öğretmen Hayati Kuzucu da gelerek bu sohbe katılmıştı. Sohbetimiz Türk halkları kültürü idi. Bir ara köklere döndü. Janoş (Yanoş) Hoca bir ara 1000-1500 yıllık bir türkünün notasının bulunamayacağını, aradığımız notanın bulunmadığını, olmadığını, geçmişteki müziklerin notasının olmadığını söyledi. Ben hocaya aykırı gelmeden, kırmadan, saygılı bir tavırla:

-Hocam İsa'dan 3000 yıl önce de Türkçe konuşuyorduk., şimdide Türkçe konuşuyoruz. Ha ne vardır biraz değişmiş olarak konuşmaya devam ediyoruz. Bizden kalan İsa dan önceden 3000 yıllık bir yazıtımız yoktur. Yok, yoktur ama gen kotlarımıza kayıt edilen, gen kotlarımızda var olan, yazılı olan dilimizi, ağıtlarımızı, ninnilerimizi, türkülerimizi sazımızı çalıp türkümüzü söyleyip dururuz dedim.

-Dur. Dur Abdurrahman. Kameramı çıkarayım. Kamere çıkarılmış bana doğru yönlendirilmişti. Ben aynı şeyleri yeniden söyledim.

-Haklrsn çok güzel.

- Hocam Kitaplarını Türkçe yazsan olmaz mı? En azından biz Türkleri ilgilen-direnleri,

-Dünya halklarının okumadığı gibi Türk halkı da okumuyor. Ancak ilgililer okuyor. O zaman neden Türkçe yazayım. Bu sefer soru Hocadan geldi..

-Birlikte yaptığımız derleme çalışmasını sen nasıl buldun?

-Bele Bartokla bir farkımız vardı. Arkamızda devletin Valisi, kaymakamı, Jandarması yoktu. Evrensel derleme kanunlarına uyarak, evrensel derleme metot-larını kullandık. Hocam acele içindeydik. Zamanla yarışuyorduk. Durmadan koşu-yorduk. Az zamanda çok kazanmak istiyorduk. Ama ama yine de güzel oldu.

Bir ara yakınmam tuttu. Kültürlerin, kültürümüzün soysuzlaştığını, kszleşt-için, kkszleştığini hatırlattım.

-Abdurrahman. Bütün dünyada böyle. Bu halklar nereye gidiyor dersen;Yeni bir halk doğuyor.Eski halklar yok oluyor.

- ANADOLU GREECE'NİN, ROME'NİN Mİ YOKSA YOKSA BİZ TÜRKLERİN YURDU MU?

Yurtların halkların yok oluşu öyle kısa zamanda olmuyor. Anadolu yılda Afrika kıtasına doğru 3 santim kayıyor. Bilmem kaç yıl sonra varır bindiririz Afrika kıta-sına. Anadolu'nun en yüksek dağlarında suların biçtiği vadilerde midye kabukla-rı, deniz hayvanları çıkmaktadır. Burdur'un en yüksek yaylasında Mašta (Ballık) dağlarında bir kömür ocağında da aynı hayvanlar çıkmaktadır. Denizmiş demek ki buralar. Ova olmuşlar, yayla olmuşlar, yüksele yüksele daė olmuşlar.

Bir arıcı dede, bana arıların kovanda nasıl beslendiğini anlatmıştı. "Hoca hoca arılar öyle sığırın ot yediği gibi tepinmez, dilinin ucu ile bala değer ve eker. İşt e yıkıcı gler (emperyalizm) dilinin ucunu değire değire yüz yılda, yüzeli yılda bir ulusu, bir yurdu yok eder.

Nasıl mı? Burdur'da: Sagalassos antik kentini niçin Belçikalı bilim adamları, Belçika paralarını harcayarak kazıyorlar dersiniz?çok mu bilim dünyasına hizmet etmek istediklerini sanıyoruz? Bizim toprağımızda bizim yüreğimizi kazıyorlar. Büyük savaşlar sonunda yurt etiğimiz Anadolu'muzu zehirlemek, elimizden uçup gitmesini sağlamak için çalışıyorlar. Ne mi diyorlar: Sagalassos antik kentindeki mezarlarda buldukları kemiklerden aldıkları DNA ları ile bu günkü Ağlasunlu Yörüklerin DNA sı aynı imiş. Belçikalı bir bilim kadını bana İkinci Burdur bilgi şö-

leni sunumları yapılırken şaka ile karışık “Siz Anadolu’ya geldiğinizde yerli halkı ne yaptınız” diye soru verdi.

Belçikalı Arkeolog Sagalassos kazıları hakkında sunum yaparken bir asker ilgili prof.’a niçin siz kazıyorsunuz sorusu ile salonda bulunan yöneticilere ve kazıcılara soğuk bir duş aldırılmıştı.

-Niçin siz kazıyorsunuz?

-Bizim bilim adamımız yok mu?

-Bizim paramız yok mu?

“1478 sayımında Burdur’da biri Hristiyan olmak üzere dört mahalle yazılmıştır. Burdur’un bu sırada oldukça küçük bir yer olduğu anlaşılmaktadır. TT- 121 defterinde 369 nefer- 216 hane Müslüman (Yörük- Türkmen –Türk) 39 nefer- 22 hane Hristiyan” görülmektedir.

“Ağlasun TT 121 de burada iki nefer Hristiyan yazılmıştır. Gerçekten TT 30 da Hamit kasaba ve köylerinde yaşayan Hristiyanların toplam sayısı 380 (nefer ya da hane) olarak hesaplanmaktadır.”Doc. Dr. Zeki Arıkan- xv-xvı yüzyıllarda Hamit sancağı – sayfa: 63 –İzmir -1988

Şimdi soralım İki Hristiyan (Romalı-Bizanslı Sagalassoslu) bütün Ağlasun’un ve yedi köyünün babası mı oldu? Biz baba aramıyoruz. Biz soysuz, köksüz bir ulusun çocukları değiliz. Öksüz de değiliz. Yörük’üz Türkmen’iz Türk’üz.

“ Ne yaptınız Anadolu halkını, Anadolu’ya geldiğinizde? “ Ne yaptık ki;savaşanları savaş kurallarına havale ettik. Savaşmayanları bağrımıza bastık. Değirmenlerimizi döndürttük, zanaatlarımızı (tenekecilik, ayakkabıcılık, dokumacılık)yaptırdık, taştan evler yaptırdık,ağaçları oyarak, kakarak, biçerek evlerimizi süslettik, çoğalmadılar azaldılar, durmadılar gittiler.

Beni, bizi, sorgulayan bilim kadınına karşı dedim ki: onları çadırların direklerine taktık öpe öpe erittik; neden Anadolu’nun çayları bulanık akar.“Hititler, Frigyalılar, Yunanlılar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadolu’yu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu’nun malı olmuşlardır.”²¹².

Bu saydığımız ulusların halkları ne olmuştur dersiniz? Bizanslılardan önce, Romalılara Romalılardan önce Hititlere, Hititlerden önce Lidyalılara ne yaptınız? Nereye koydunuz?Biz de size soruyoruz. Soranlar, sorgulayanlar, duydunuz, anladınız mı dersiniz?

²¹² Ramazan Şeşen, İslam coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk ülkeleri, TTK, Ankara, 2001, ss.154-155; Sabahattin Eyuboğlu , Mavi ve kara, Kültür yayınları, İstanbul, 1991, s.9.

Biz, ne mi yaptık; Biz Anadolu'yu türkülerle yurt ettik. Kan kin tohumları ek-medik. Anadolu'da katliamlar yapmadık. Çadırlarımızın direklerine yerlileri as-madık. Toprak olmuş bedenleri üzerine güller sümbüller dikip dut gölgelerinde yan gelip kopuzumuzu, sazımızı çalarak türkülerimizi söyledik. Savaşmayana kı-lıç kardırmadık. Savaşanları savaş kurallarına havale ettik. Savaşmayanları bağrı-mıza bastık. Kardeş edindik.

Anadolu toprağında yaşamış bütün halkların, toprak üstünde, toprak altında, yarattığı birçok kalıntı bulunmaktadır. Biz bu kalıntıları insanlığın malı olarak dü-şünüp insanlık adına korumaktayız. Bu kalıntıları birilerini aşağılama, ötekileri yüceltme aracı olarak görmüyoruz.

Anadolu'nun bu günkü sahibi bizler; nasıl ki zaman ve toprak onlardan kalan eserleri saklıyorlarsa; biz de güneşten yana ciğerimizi, rüzgardan yana etimizi ge-rerek koruyup kolluyoruz.

Ne var ki son zamanlarda Anadolu halklarından kalma eserlerin fotoğrafları şehir içi otobüs duraklarında, gerekli ve gereksiz yerlerde sergilemekteler. Sırası ile sayalım; *DİONYSOS*, *MİĞFERLİ ASKER*, *NEMESİS*, *İMPARATOR MARCUS AURELİUS* VE diğerleri; iyi güzel de bu sergilemenin olumlu ve olumsuz tarafları nelerdir bir bakalım? İsterseniz inceden inceye inceleyelim.

Öğünmek için dersek bu sergilemeyi, dövünmek kefesi ağır basacaktır. Duraklardaki bu Anadolu halklarının tarihi kalıntılarının fotoğrafları karşısına 5 yaşından 20 yaşına kadar gençlerimizi dikeltip bu fotoğrafları okumalarını istedim:

- Bu fotoğraf eski bir eserin fotoğrafı.
- Çok güzel.
- Biz niye bu kadar güzel heykeller yapmadık ki?
- Biz sanata değer vermeyen bir ulus muyuz?
- Sanattı olmayan bir ulus muyuz?
- Sanattan anlamayan bir ulus muyuz?

Ben bu eserleri gördükçe hep göğüs geçiriyorum. Aşağılık duygusuna kapılı-yorum.

Kendi kökümü suçluyorum Niye bizde yok.

-Hocam bu bizim değil mi?

-Bu gibi eserleri ben yapacağım.

Ben kendimizden utanıyorum.Eğer bunların karşısında bizim yoksa ne kadar yazık bize.

Hocam bu fotoğraf müzeyi gösteriyor. Ama ama müze bu tarafta tersini gösteriyor.

Biz köksüz, soysuz, sanatsız, yoz bir ulus muyuz?

Bu sergilenen fotoğrafların ne kadar kafa karıştırdığının ölçülmesini sizlere bırakıyorum.

EĞER ANADOLU MEDENİYETLERİ ESERLERİ SERGİLENECEKSE NİÇİN:

—Osmanlı eserleri yoktur.

—Selçuklu eserleri yoktur.

—Beylikler dönemine ait eserler yoktur.

—Diğer Anadolu medeniyetlerinin eserleri yoktur

HEPSİNDEN ACI

Bu günkü Anadolu'nun gerçek sahiplerinin bir tek eseri yoktur.

—Çadırı yoktur

—Kolanı yoktur

—Kilimi yoktur

—Halısı yoktur

—Keçesi yoktur

—At koşum takımı yoktur

—Kemer süsleri yoktur

—Ok kabı süsleri yoktur.

—Dünya kültürlerinde ilk defa, Türkler tarafından yapılan altın elbise fotoğrafı neden yoktur.

—Pazırık kurganından çıkarılan ilk halının fotoğrafı neden yoktur.

—Alın size fotoğraf, Selçuklu hanlarının, saraylarının, kervan saraylarının fotoğrafını.

—Alın size Osmanlı camilerinin, medreselerinin, çeşmelerinin şifa hanelerinin kümbetlerinin, sarnıçlarının, mezarlarının fotoğrafını.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNİN

—Zafer anıtlarını

—Çanakkale savaşı anıtlarını

—Sakarya savaşı anıtlarını

—Afyon cephesi anıtlarını

Her ilde her ilçede Mustafa Kemal anıtlarını

Sivri alan köyünde Âşık Veysel anıtını

Pir sultan, Karaç Oğlan, Yunus Emre ve nice, niceleriyeter mi dersiniz.

Batıdan gelen turistler neden yeraltından çıkarılan eserleri görmeye geliyorlar. Bu toprağın üzerinde biz yok muyuz? Bizi gereksiz mi sayıyorlar. Bizim görölecek bakılacak yerimiz yok mu diyorlar. Bizim ürettiklerimiz onlar için yabancı mı geliyor? Geçmişlerini, geçmişteki kendilerini görmek, güçlenmek, Anadolu'yu ve Anadolu'nun bugünkü Türk nüfusunu karıştırmaya mı geliyorlar.

Sanatımızla, uygarlığımızla, kültürümüzle hepisinden (tümünden) öte eğitilmiş yetiştirilmiş namuslu halkımızla biz varız biz. Yok sayarlarsa yeniden Çanakkale de, Sakarya da, Kocatepe'de; Lozan'da bir daha görüşelim.

Batının kirlenmiş, azgınlaşmış, sövmürmeye, bölmeye, yönetmeye, kültürleri ve ulusları yok etmeye kullandığı o çirkin para için yapılıyorsa bu sergileme biz bu paraları elimizin tersi ile itiyoruz. Anadolu'nun kilini, ardıc, çam yalamığını meşe pelidini, mısır koçanını yiyip yaşamayı tercih ediyoruz.

Yerel düşünürleri, Yöneticileri, uygulayıcıları kafalarını önlerine alıp düşünmelerini savlıyoruz (öneriyoruz).

Sonuç sömürge aydınları ile batının kolonyalı ölkelerinde yetişen ajan tipimankurt idarecilerinbize giydirdikleriaptal gömleğini yırtıp atamazsakyok olup gitmemiz kaçınılmaz gözökmektedir.Tüm değerlerimizi birkaç dolara değışebilen bir anlayışın şeref ve haysiyetten söz etmeye hakkı yoktur. Bu tiplerin bir kapıya bağlanıp ebediyen önüne atılacakbirkaç kemikten başka payına düşen bir şey olmayacağından, zaten böyle bir iddiası bulunmayanlarınelbettebuna bir itirazları olmayacaktır. Ancak bu millet bunu asla hak etmemektedir .Ne var kiışın acı yönü her devirdeonların borusu ötmektedir.Bu öten boru Türk Milletinin ölüm borusu yanibirinci sur borusu olmaması içinbizlere, vatanseverlereikinci surborusu gibi etki etmezsesonuççok acı olacaktır.Kavimler mezarlığı Anadolu Türk'e de mezar olmak üzeredir.

XIII. BÖLÜM OĞUZ BOYLARI TÜRKÜLERİ

A-ADINI DA SEVDİĞİM AVŞAR BEYLERİ

“Deyişle sözü düşünüp bulma birdir”

Platon

ÖZET

Bu makale gıranğından, gıyısından gezinerek bir pay kopararak, yazmış olmak için değil Adını da Sevdığım Avşar Beyleri türkümüzün sıfır noktasından başlayarak ilerisine, gerisine, fazlasına eksiğine, atmasyonuna, allayıp pullayanına bir bakacağız.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

ADINI DA SEVDİĞİM AVŞAR BEYLERİ, Avşarlar, Avşar türküleri, bu türkülerin sözleri, ölçüleri, inici karakterleri, ses genişlikleri, Avşar türküleri gurbet havası mı, yoksa yoksa büyük bir boyun tarihinin yazıldığı bir uzun hava mı?

AVŞARLAR:

Bir topluluğun sanatını anlamak, yorumlamak istiyorsak öncelikle o toplumu iyi tanımak gerekiyor. Gelin bu Avşarları iyice tanıyalım

“a-Apsar’os(Afşar / Awşar):

En eski “Pont” Karadeniz kıyıları seyahatini yaparak, öğrendiklerini M.Ö. 508-500 yıllarında Yunanca yazan Skylax(81-92)“Kolkılar” ülkesinden sonra (Hopa yerindeki kasabanın adıyla anılan)“Apsar’os çayından ve burası ile (güneybatısında)“Byzerler”(Togan Hocamıza göre, Khazaruruğu” Bızallar” kavminden bahseder.)(Basch,s.14-67)Yunancada c,ç,ş, sesleri bulunmadığını bilerek ve tekil(mufret belirten)“os” son ekini çıkarınca bunun en eski “Apşar” biçiminde söylenen,Taş Oğuz /Boz –Okkolundan Afşar / Awşar olduğu kesinlikle bellidir.Denebilir ki bütün Anadolu’da, Artvin’in Hopa ilçesinden başka, günümüzden 2500 yıl önce yazılı bir kaynakta geçen bir oğuz adı henüz bilinmiyor. M.S. 79 yılında ölen Romalı yazar Plinius (VI,4,4,9I,II, I)da latin’ceye göre buradaki kasaba ve çayın adını “Absar’us”M.S. 131 yılında bölgeyi gören Arrianos (7-9) ise, “Apsar’os diye tanıtır. Çuvaş Türkler’inde eli açık, cömert anlamındaki “Yapşar”sözünde, başa “Y” sesi

eklenmiş olduğu görülüyor burada, deyimnin aslının “Apşar” olduğunu gösterir²¹³.

Uzun lafın kisası, uzatmadan Avşarlarla günümüzden 2500 yıl önce tanışıyoruz.

“Türklerin birçok kabilesi vardır. Bunların çoğu sahralarda çadırlarda otururlar. Sürü sahibi oldukları için belli bir yerde oturmazlar. Bir kimse onların kabilelerinin tamamını bilmek isterse bu isteğine asla nail olamaz. Bunlar arasında en çok bilinenlerin adları şunlardır... Bayat, Tüturgadüciran, Suvik, Yabagu Afşar ...”²¹⁴. İslam coğrafyacılarından Fahrettin Mubarek-Şah El Mervezi bizi böyle tanıtıyor. Yani Avşarları.

Kendi yazarlarımız neler yazdı dersiniz?

“OĞUZ: Türklerden bir kabiledir. Bunlara Türkmenler denir.22 oymaktırlar. Her boyun hayvanları üzerinde ayrı damgası vardır. Birbirlerini bu damgalarla tanırlar. Bu boyla: Kınıklar, Kayıglar, Bayundurlar, Yipa(İpa)lar, Salgurlar, Afşarlar, Beytililer, Bekdüzler, Bayatlar, Yazgırlar, Eymürler, Karabülükler, Alkabülükler, İğderler, Yüdeğrler, Tuütirkalar, Ulayunduluğlar, Tükerler, Becenekler, Çuvaldarlar, Çebniler, Çarukluğlardır.”²¹⁵ 22 boyumuzu sıralayan Mahmud el Kaşgari 6. sırada Afşarları sayıyor.

Kendi tarihçilerimizden Prof.Dr. Faruk Sümer tarihin derinliklerine inerek neler mi diyor?

“XVI. Yüzyıla ait tahrir defterlerinde Avşar adlı pek çok yer adı görülmektedir ki bunların sayısı birinci sırada bulunan Kayılarınkinden sonra geliyor. Bu yer adları da, diğerleri gibi Anadolu’nun Orta ve Batı bölgelerinde bulunmaktadır. Hatta Rum-elinde dahi bu boya ait birkaç yer adı görülmektedir. Bu yer adları Avşarların Türkiye’nin Fetih ve iskânında Kayı ve Kınıklar gibi birinci derecede bir rol oynadıklarını göstermektedir.”²¹⁶

“Biz Anadolu’yu türkülerle yurt ettik.”²¹⁷ O yengileri yenilgileri türkülerle işledik. Öyle olmadı mı “Çanakkale, Ankara’nın taşına bak, Havada bulut yok, ve niceleri. Biz yaylaları, ovaları göçe göçe, geze göre bizledik.

Bir boyun sanatını anlamak, yorumlamak istiyorsak öncelikle o boyu iyi tanımak gerekiyor. Gelin bu Avşar Boyunu iyice bir tanıyalım

Tarihin içine bu kadar girmişken Şu Avşarların boy sırasına, damgasına kilimle-
rindeki Motiflerine iyice bir bakalım. Ben Avşar’ım diyenler, diyebilenler bu dam-

²¹³ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Yukarı - Kür ve Çoruk Boyları’nda Kıpçaklar*, TTK, Ankara, 2003, s.205.

²¹⁴ Ramazan Şeşen, *İslam coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk ülkeleri*, TTK, Ankara, 2001, ss.154-155.

²¹⁵ Ramazan Şeşen, *a.g.e.*, s.24- 25.

²¹⁶ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1999, s.264.

²¹⁷ Abdurrahman Ekinci, *İzmir Devlet Koservatuarı*, (Makedonya uluslararası sunumundan).

gayı bilebilsinler. Halı yangışlarında, kilim motiflerinde, beşikörtülerinde, namaz-lalarda, torbalarda, heybelerde arasın bulsunlar.

Ayırmak, kayırmak, bölmek, yönetmek ne ola ki, varlığımız, birliğimize, dirli-ğimize kültürümüze katışacaktır. Soyumu sopumu, kökümü, kökenimi tanımak, bulmak bizi bir kat daha büyütecektir. Biz şimdi adımlarımızı daha büyük atcağız.

Türkülerle Anadolu'yu yurt ettikten sonra dağa, taş, suya tarlaya isimler ver-dikten sonra gelelim şimdi "Adını da Sevdığım Avşar Beyleri" türkümüze:

A-Adını da Sevdığım Avşar Beyleri türküsü gurbet havası mıdır?

B-Adını da Sevdığım Avşar Beyleri türküsü yol havası mıdır?

C-Adını da sevdığım Avşar beyleri Türküsü bir boyun yurt ediniş türküsü mü-dür?

D-Yoksa yoksa bir boy türküsü müdür?

Uzun havaları konu edinmiş yazarlarımızın görüşlerini bir bir inceleyelim.

"Volga boylarında yaşayan Başkurt ve Altay Türklerindeki "Uzun küy"(uzun yır((jır)gibi tabirlerde, uzun hava teriminin biçim ve dil açısından yakın benzerlerdir."²¹⁸

"Uzun havalar tabir edilen bestelerdir. Bunları halk şairleri terennüm ederler ki Avrupa musikisinde mevcut olan resitatifin mükabilidir. Bu uzun havalar, usul ile çalınmaz, her sanatkarın arzusuna göre serbestçe çalınabilir."²¹⁹

"Uzun havalar: Usulsüz musikilere Anadolu'da umumiyetle bu isim verilir. Muhtelif nevileri vardır.²²⁰" Ölçü ve ritim bakımından serbest olduğu halde, dizi-si bilinen ve dizi içindeki seyri belli kalıplara bağlı bulunan ezgilere "uzun hava"denir."²²¹

Doktor Markofftür adı altında belirlediği ezgileri iki guruba ayırıyor.

1-"Vokal Melodiler

a-Bölgesel isimlere bağlı: Maya Bozlak (Türkmen ve Afşar),Hoyrat, Yol havası Gurbet havası,yayla havası.

b-Etnik ve kabile isimleriyle bağlı: Türkmeni, Varsağı, Afşar

c-Ağıtlar: Ağıt, Mersiye

²¹⁸ Salih Turan, Mustafa Özgül, Kubilay Dökmetaş, a.g.e., s.15.

²¹⁹ Seyfettin - Sezai Asaf, *Yurdumuzun Nağmeleri*, Milli Matbaa, İstanbul, 1926,s. 3.

²²⁰ Mahmut Ragıp Gazimihal, *Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz*, Ötüken Yayınları, İstanbul,s.192.

²²¹ Muzaffer Sarısözen, *Türk Halk Musikisi Usulleri*, Ankara, 1962, s.4.

d-Aşıkların adları ile ilgili: Garip, Emrah, Kerem

e-İslami-Tasavvufi tarikatlarla bağlı: Kalenderi

f-Divan edebiyatından alınmış terimler: Divan, Müstezat, Semai

2-Instrumental Melodiler:

a-Solo instrumental: Köroğlu, Kerem, Gazel, Lavik, Karakoyun

b-Vokal ve instrumental melodiler için giriş (perelut) ve ara saz (unterlüt) melodileri: Ayak, Açış, Gezinti” Dr. Irene Judylyh Markof uzun havalar üzerine eğilerek böyle yazmaktadır²²².

Diğer yazarlarımızın gurbet havaları üzerinde yazdıklarına bir göz gezdirelim. Bu deyişimle sizleri çıkılmaz bir kuyuya atıp debelendirmeyeceğim elbette, çözüm getireceğim.

“Isparta, Burdur, Denizli, Muğla ve Antalya’nın kuzey bölgelerinde okunan uzun hava tarzı eserlere verilen ad. Çeşitleri vardır. Başta ve aralarda usüllü ezgileri olanlarına “kesik” denir. Sipsi,bağlama ve kaval eşliğinde okunur..²²³

“Böyle bir inceleme sırasında görülecektir ki: Bir yanda, Osmanlı döneminde yaratılmış (yerel-bölgesel-zümresel kategorilerden oluşan) geleneksel müziklerimiz, bir yanda “batılılaşma” olgusu ile birlikte yaşantımıza katılmaya başlayan, katılan, yabancı toplumların yarattıkları müzikler; bir yanda, geçiş dönemi koşullarının yakın zamanda ortaya çıkardığı “yoz müzik” türleri, bir yanda da cumhuriyet döneminin çağdaşlaşma görüşünü yansıtan Çağdaş Türk Müziği bulunmaktadır.”²²⁴

Şimdi İlimizin yetiştirdiği iki büyüğümüzün görüşlerini arka arkaya alalım. Son zamanlarda büyüklerimizin yazdıkları, dedikleri hakkında bir şey yazıp söyledik mi çığırıp çıkıyorlar. Demiyorlar, diyemiyorlar ki bizim bıraktığımız yerden alanlar bizi aşmalı, bizim arkamızdan gelenler hem bizim boşluğumuzu doldursunlar, hem de bizi aşsınlar. Siz deseniz de demeseniz de biz halkımıza karşı, halk sanatımıza karşı görevimizi bilim disiplini içinde yerine getireceğiz. Siz rahat olun büyüklerim.

“Avşar Beyleri:

“Avşar Beyleri” Gurbet havalarımızın şahı, tarihsel bir yiğitliği, heybetliliği, aşkı ve güzelliği geçmiş asırların derinliklerinden tüm tazeliği ile günümüze kadar getiren, duygulandıran ve doyuran bir ezgidir.”

²²² Irene Judylyh Markof, Doktora tezi, *Uzun havalarımız*, s. 19.

²²³ Salih Turan, Mustafa Özgül, Kubilay Dökmetaş,*Uzun Havalarımız*, s.42.

²²⁴ Muammer SUN, (Hazırlayan, SalihTuran), *Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.287.

Avşar beyleri havası asırlardır özel bir düzende (mızrap) vuruşu ile bağlama sazlarının her çeşidi ile çalınır ve söylenir."Teke " Yöresinin geniş bir kesiminde bu ezgiyi, değişik yorumlarıyla, ün yapmış pek çok yöre sanatçısı, aynı haşmeti vererek çalıp söylemektedir.²²⁵ Hamit Çine

"GURBET HAVALARI: Gidenlerin kalanlardan, kalanların gidenlerden haber alması o yıllarda pek mümkün değildi. Ancak ayda yılda bir alınan mektup bu ihtiyacı belki karşılayabilirdi. Bu zaman içinde yaşanan acı tatlı olaylar gurbet havalarıyla anlatılır ve bu havalarla teselli olunurdu.

Gurbet havaları da yas ezgisinin anlam olarak değişik biçimde yorumlanmasından ve söylenmesinden kaynaklanmıştır. Yas, ezgi genel olarak la-mi aralıklarından seyreder, arada sol çarpımı alır ve Hüseyini, Uşşak, Hicaz dizilerinde seyir gösterir.

Avşar beyleri, Çingir Çingir, Güllük Dağı, Tekelioğlu, Sürmelim gurbet havaları inici karakterdedir. Avşar Beyleri ve Sürmelim bir oktavı aşarak la-do aralığında seyreder.

Avşar Beyleri türküsü o yıllardan beri (1210) söylenen, Avşar beylerinin yiğitlik ve kahramanlıklarını dile getiren bir türkü olmuştur. Türkü bağlama eşliğinde çalınır söylenir. Bu türkü için sazın düzeni "Avşar Düzeni" ya da "Bağlama Düzeni " denen özel bir düzen haline getirilir."²²⁶

Konuya bilimsel açıdan bize ışık tutan Prof. Dr. Bahaddin Ögel hocanın tarafından bakalım.

"Araştırmacılar halk musikisinin de belirli bir düzene ve mantık sistemine bağlı olduğunu kabul etmek zorundadırlar. Bu sistemler çok eskilerden gelen kültür mirasıdır. Bu melodilerin bir bölümü özelliklerini boy ve kabileden alırlar."²²⁷

"GURBET HAVASI: Türklerin Anadolu'ya gelmesi sırasında Avşar oymaklarının yerleştiği Teke Yöresi olarak ta bilinen Antalya, Isparta, Burdur, Denizli (Acıpayam),Muğla yöresinde yaygın olarak seslendirilen ve yaşatılan uzun havalara verilen isimdir. Gurbet sözcüğü Türkçe Sözlük (1992:577) te "Doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer."olarak açıklanmaktadır.

...Sözlerde genellikle, ayrılık, yurt ve sevgili özlemi, gurbette kalanın derdive gurbet yolu gözleyenin hasreti özlemi dile getirilmektedir."

"Avşar Beyleri

²²⁵ Hamit Çine, *Burdur'dan Damlalar*, Ümit Kitapevi, Burdur, 2003, s.95-96.

²²⁶ Salih Urhan, (Sarı Salih), *Öyküleri ve Notalarıyla Gurbet Havaları*, Özen Yayınevi, 2004,ss.4,5- 13,55.

²²⁷ Bahattin Ögel, (Hazırlayan,Salih Turan),*Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler*, s. 284.

Gurbet havaları içinde sayılan Avşar Beyleri havası “Avşar Boyu’na ve beyle-
rine karşı beslenen yüksek sevgi ve saygının ifadesi olan uzun hava biçimindeki
türkülerdir. “ şeklinde açıklanmaktadır²²⁸

Hangi kitabı açıp bakarsanız bakın, hangi kanal bu türkümüzü çalıp söylerse
söylesin bir gurbet havası dinlediniz diyecektir. Demiştir.

RİTİM: Salih Urhan hocamız Öyküleri ve Notalarıyla Gurbet Havaları kitabın-
da Gurbet havalarımızdan:

“Ali Bey...7/8

Ümmü...7/8

Nice güzelleri.7/8

Eğildim de bir gül aldım.7/8

Güllük dağı...7/8

Bizim dağlar...7/8

Sürmelim... 7/8”²²⁹

türkülerimizin 7/8 lik bir ritimle çalınacağını belirtmiştir.

Mustafa Özgül, Salih Turan, Kubilay Dökmetaş Notalarıyla Uzun Havalarımız
kitabında

“Ali Beyim de daş başında oturur... 7/8

Çingir çingir yanar yaylanın daşı...7/8

Eylen durnam eylen haber sorayım.7/8

Geceleri kalkar kalkar ağlarım...7/8”²³⁰

Gurbet havalarımızın 7/8 lik ritimle çalınacağını bize göstermektedir.

Gurbetler ile fazla ilgilenmeden biz dönelim Avşar türkülerine. Adını da
Sevdiğim Avşar Beyleri türkümüzün ritmini Ustalarımız nasıl belirtmişler.

“Talip Özkan’ın kaynak gösterilip, derleyen Talip Özkan olarak belirtilen Veysel
Aydın’ın notaya aldığı Adını da Sevdiğim Avşar Beyleri uzun havamızın ritmine
bir bakalım.7/8 sekizlik bir ritimle başlatıyor Usta, s5/8, 5/8, 2/4, 5/8, 7/8 olarak
belirlemiştir. Diğer bir deyişle çalıp söylemiştir.”²³¹

²²⁸ Aylin Evin Küçükçelesi, *Uzun Havalar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, ss.3,5,7-26-45,46.

²²⁹ Salih Urhan, *Öyküleri ve Notalarıyla Gurbet Havaları*, ss.24-60.

²³⁰ Mustafa Özgül-Salih Turan-Kubilay Dökmetaş, *Notalarıyla Uzun Havalarımız*, Eser Sahibinin Kendi Yayını, ss.53,54.

²³¹ Mustafa Özgül-Salih Turan-Kubilay Dökmetaş, *a.g.e.*, s.53.

“AVŞAR BEYLERİ: Avşar Beyleri türküsü o yıllardan beri (1210) söylenen, Avşar beylerinin yiğitlik ve kahramanlıklarını dile getiren bir türkü olmuştur. Türkü bağlama eşliğinde çalınır söylenir. Bu türkü için sazın düzeni “AVŞAR DÜZENİ” ya da “bağlama düzeni denen özel bir düzen haline getirilir.” diyen Salih Hoca Avşar beyleri türkümüne özel bir sayfa açarak notalarını ve ölçü sayısını, ritim sayısını vermektedir.

9/8, 5/8, 7/8, 7/8, 7/8, 9/8, 5/8, 7/8, 7/8, 9/8, lik ritimde ve ölçüde duyup, çalıp, söylemektedir.”²³²

“Avşar Beyleri (Gurbet Havası-Çeşitleme) Kaynak kişi Faik İnce, Derleyen Hamit Çine Ustamız ise, Adını da Sevdiğim Avşar Beyleri türkümüne böyle başlıyor.5/8, 7/8, 7/8, 5/8, 7/8, 5/8, 7/8, 7/8, 5/8, 5/8, 5/8, ritim ve ölçü ile duyup, çalıp çıkırmaktadır.”²³³

Yazılı kaynaklarımız arasında bunca gezennedikten sonra, gelelim Teke Yöresinde yaşayan çalan söyleyen ustalarımızın çalıp söylemesine, bu türkümüzü ne olarak görüp yorumladıklarına.

“Adını da Sevdiğim Avşar Beyleri “türkümüzü başlangıçta birileri bir boşluk yaratarak, bir yanlış yaparak, bir hataya düşerek, yola düşüyse bizler de aynı yola mı düşelim? Yöremizde söyleyen ustalarımızı, bu konuda yazan ustalarımızı, kısacası söyleyeni, çalanı, yazanı sorgulamayalım mı?

Bu Avşar Beyleri türkümüzün üzerinde niye bu kadar duruyoruz diyorsak şunu unutuyoruz demektir. Toplumlari toplum yapan en temel değerlerden birisi de, o toplumun yarattığı türküsü, sazı, sözü, oyunu ve diğer değerleridir. Bu değerler üzerinde bu güne kadar atmalar savurmalar bize yön vermiştir. Çöl fırtınaları gibi önümüzü karartmıştır. Elbette var bütün yanlışların doğrusu, karartılmış günlerin aydınlığı. İşte bu aydınlıklar, bilim ışığı altında, bilimsel deney, araştırma, soruşturma ile devam edecektir. Etmelidir.

Avşar türküleri kendi içinde bir bütündür, diğer bütünler içine isim olarak girerler. Büyük bütünlüğün içinde her zaman ayrılıkları belli olur. Bu türküler kendi bütünlüğü içinde yorumlanmalıdır.”Adını da Sevdiğim Avşar Beyleri türkümüz bir uzun havadır. Avşar Zeybeği ve diğer Avşar türküleri ile ayrı bir bütündür. Bu bütünü tamamlayan akort, farklılığı, çalım farklılığı, okuma farklılığıdır.

Yukarıda demiştik, yöremizde bu türkümüzü okuyanlar, çalanlar, yaşayanlar ne diyorlardı.

²³² Salih Urhan, *Öyküleri ve Notalarıyla Gurbet Havalari*, s.55-60.

²³³ Hamit Çine, *Burdur'dan Damgalar*, Eylül Kitapevi, İzmir, 1989, s. 96-208-209-246.

SÜLEYMAN YAKAN:

“Bir türkünün ne olduğunu bilebilmek için o türkünün geldisini iyi bilmek gerek. Bir türkünün geldisine bakmak için yaşam biçimine bakmak gerek. Ustamız beni uyararak “hoca buraya bir başlık at” dedi.

YAŞANAN OLAY: Rahmetli Topal Cafer dayımın söylediği gibi “Avşar beyleri der ki gelin göreyim” diye başlayan dörtlüğünde ve sonrasında bir savaş, bir kavgaya, bir ölüm kalım vardır. Bir boy türküsüdür. Bir savaş türküsüdür.

Bizim yöremiz gurbetleme yöresi olduğundan dolayı, söyleme biçimi, anlatma biçimi, çalma biçimi diğer gurbetlerden ayrı olduğu halde gurbetsel tavırla, söylendiği, çalındığını sandıklarından gurbet gibi sanıyorlar. Bu güne kadar dış ustalar bu türkümüzü gurbet biçiminde lanse etmişlerdir. Yanlış olarak gurbet olarak algılanmıştır. Avşar Beyleri gurbet havalarından farklıdır. Avşar beyleri içerik olarak farklıdır. Ben Avşar Beyleri türkümüzü çalarken savaş meydanında atların yürüyüşünü duyarım. Bu türküyü çalarken kendimi at üstünde hissederim. Atımla birliği beraberliği duyarım. Binip atıma bütün meydanlarımı dolanırım.

Avşar türkülerinin diğer gurbetlerden farklı bir mızrap vuruşu vardır. Daha ileri gidersek özel bir çalma tekniği vardır. Avşar düzeni ayrıdır. Avşar türküleri Avşar düzeni ile çalınır. Avşar türküleri Avşar düzeni ile çalınca tatlı olur.

“Sevgi her şeyden özeldir.

Sevgi her şeyi düzeltir

Sevince her şey güzeldir.

Ey divane gönlüm.” dedi ve sözünü bitirdi.

AYTEKİN ERSAN:

Adını da Sevdiğim Avşar Beyleri türküsü gurbet havası değildir. Avşar Beyleri gurbet havalarından farklı çalınır. Avşar Beyleri Avşar Akordu ile çalınır. Bu Akord,La-Re-Mi’ dir. Bu akorda Avşar akordu desek daha doğru olur. Avşar akordu ile diğer gurbetleri çalmak pek oturmaz. İyi olmaz. Diğer gurbetlerin akordu ile Avşarlar hiç çalınmaz.” Öğretmen olan sanatçımız sözünü böylece bitirdi.

MEMİŞ ÇALIŞKAN. Bana göre Adını da Sevdiğim Avşar Beyleri türkümüz gurbet havası değildir. Avşar Beyleri türkümüz gurbet havaları gibi çalınıp söylenmez. Avşar Beylerinin kendine göre bir çalma, söyleme yöntemi vardır. Bence Avşar Beyleri ağıttır. Daha doğrusu Avşar Boyunun ağıdıdır.

Avşar düzeni ile diğer uzun havalar, gurbetler pek çalınmaz. Çalınsa bile tat vermez. Yerine oturmaz. Avşar düzeni ile Avşar Zeybeği güzel çalınır. Ama kazım

Zeybeği çalınmaz diyerek sözünü bitirdi.”

VELİ DEMİR:

“Gurbetlerin hepsi yastır. Adını da Sevdiğim Avşar Beyleri türkümüz bir yas değildir. Avşar Beylerinin hem çalım, hem okunuşu gurbetlerden farklıdır. Ben düğüncüyüm. Düğün ederken, yani düğünde saz çalarken, benden istekte bulunanlar bir gurbet çaliver derler. Avşar beylerini dinlemek isteyen istekliler ise Adını da Sevdiğim Avşar Beyleri türküsünün adın ayrıca belirterek isterler. “Hadi gari bir Avşar çalı ver” derler. Gurbet ile Avşar beyleri arasında ki bu farklılığı, ayrımı halkta bilmektedir.”

Gurbet havalarımızın sözlerini inceleyecek olursak: Evdeki, sıladaki huzurdan, rahattan, doyumdan, evden sıladan huzursuzluğa, rahatsızlığa, doyumsuzluğa, ayrılığa ölüme gidiştir. Gurbet türkülerinde daha çok acıya yürüyüş, acıya gidiş, acıya varış yaşanır. Ayrılışın acısının çekilişi dillenir. Acının çılgılığı yükselir gönüllerde. Bir taraftan da sılada kalanlar dillenir.

“Çıktım gurbet ele geri gelinmez
Kimler öldü kimler kaldı bilinmez
Ölsem buralarda gözüm yumulmaz
Ölüm ver Allahım ayrılık verme “
(Süleyman Yakan)

“Oturdum da kalkamadım yerimden
Ayaz aldı bedenimden elimden
Korkuyordum ayrılıktan ölümünden
O da geldi benim başımda patladı.”
(Memiş Çalışkan)

“Yalбір yalбір yanar yaylanın taşı
Cıvıl cıvıl öter sılanın kuşu
Kendi sılasına sığmayan kişi
Gidip gurbet ilde güler mi (sığar mı)başı
(Habib Özyurt)

Sözü ustasına bıraktıktan sonra bizim diyeceklerimizin tadı kalır mı bilmem?

Gurbet havalarının okunuşunu irdelemek istersek şu sonuca varırız. Gurbet havaları genellikle pestlerden başlar tize doğru iner. Gurbet havalarının çalım ve söylenmesinde vibrasyon yapılır.(sol el ile telin salındırılması, ses tellerinin boğazda salındırılması.) Ağıtlarımızda ve ninnilerimizde melodi genellikle çıkıcı bir ka-

rakter taşır.

MEVLÜT ÖZ: “Gurbet havalarında (ters girişen do) tizlere çıkılırken ses kaydırması yapılır. Tizden pestlere dönülürken yani inici konumdayken, yani ana sese, karar sesine inilirken yine ses kayması yapılır ama daha komasallara(bütün komalar) inilir. Bizim gurbet havalarımız “hüseyini “dizisindedir. La, Sibemol-2, Do, Re, Mi, Fadiyez-3, Sol, La dizisi.” Gurbetleri Mevlüt Hocayla da okuduktan sonra Avşarlara bir bakabiliriz.

Adını da Sevdiğim Avşar Beyleri uzun havası tizlerden başlar, pestlere doğru yürür. İnici bir karakter taşır. Tizlerden başlayan türkü daha başlarda iken ses tonu ile tehdit, tenbih hareket, saldırı, savunmayı önerir. Sözdeki bu savaşım havası müzikle desteklenerek zirveye çıkarılır. O er meydanının seslerini sazın akordu ve özel çalma yöntemi ile üç sesli olarak duyurur. Adını da Sevdiğim Avşar Beyleri havamızda bu toprakları yurt edişimizin tarihi yazılıdır. Bu türkümüzde Avşarların çığılığı saklıdır. Avşarların kimliği yazılıdır. Kısacası Anadolu’nun yurt edilişi okunur. Yönetilenin yönetene mesajı vardır. Han olarak devlet kurma mesajı vardır.

Kayıtlara geçmiş Avşar Beyleri türküsünün sözlerine bir bakalım:

Adını da sevdiğim Avşar beyleri
Sana da bir vezirlik yakışıp durur
Topla dizginini de sık tut kendini
Karşıda düşmanların bakışıp durur

Kar mı yağmış şu Avşar’ın düzüne
Sızılar mı inmiş kır atımın dizine
Selam söyleyin (edin)Avşar beyin kızına
Kendi gülüp beni ağlatıp duru

Avşar beyi derler bize ezelden
Bülbül yuva yapmış gülden gazelden
Sarı topraklar gitmesin elden
Çarpışalım der Avşar beyleri

Hani benim ekmeğimi yiyenler
Samur kürkümle kır atıma binenler
Germiyan fermanına uyup da
Dövüşelim Avşar beyi diyenler

Atılan kurşunu boncuk mu sandın
Dikilen bayrağı sancak mı sandın
Sen Avşar beyini kancık mı sandın
Kaçma dövüşelim der Avşar beyleri

Avşar beyi der ki gelsin göreyim
O da nasıl yiğitmiş bende bileyim
Armağan isterse canlar vereyim
Candan başka armağanım yok benim. .

Burdur'dan damlalar kitabında sayın Hamit Çine "Adını da Sevdığım Avşar Beyleri" türkümüzün sözlerini böylece derleyip yazmıştır.

"Notalarıyla Uzun Havalarımız" kitabında Mustafa Özgül, Salih Turan, Kubilay Dökmetaş Avşar beyleri türkümüzün sözlerini söyle yazmışlardır.

Adını sevdiğim Avşar of of beyleri
Of of beyleri aman da beyleri of
Size de bir vezirlik yakışıp duru of
Topla da dizginleri tanı of of tanı kendini
Karşıda düşmanların bakışıp duru of

Avşar da beyi derki gelsin göreyim Of of
Göreyim aman da göreyim of
O da nasıl yiğit imiş ben de aman bileyim.
Armağan isterse de canlar of of canlar vereyim
Candan başka armağanım yok benim yok benim off
Adını da sevdiğim Avşar beyleri

Sahadan, Hayati Kuzucu, Abdurrahman Ekinci tarafından derlenen sözleri yazmadan önce hangi yöntemleri kullandığımızı bir anlatayım. Teke yöresinde türkü okuyan ustalarımızı bir bir dinledik. Teyp icat edildikten sonra ustalarımız tarafından kasetlere okunan türküler bir bir dinlendi.60 yıl önce, seksen yıl önce dedem bu türküyü böyle okurdu, bende böyle okuyorum diyen okuyucular dinlendi. Günümüze gelebilmiş, düşüncülüğü meslek edinmiş ustalar bir bir dinlendi. Köylerde kalan halk ustaları ayrıca dinlendi.

Sayın Hayati Kuzucu ve ben bir edebiyatçı değiliz, bir türkü yakıcı değiliz, bir müzikolog değiliz, değiliz de, derlediğimizi sizlerle paylaşıyoruz.

Yukarıya aldığım üç ayrı kaynağın "Adını da Sevdığım Avşar Beyleri "türküsü-

nün sözleri birbirini tutmuyor.

a-Şiirin hece sayısı farklı.

b-Müzik cümleleri farklı.

c-Müzik cümlesi ile, söz cümlesi sayısı birbirine tutmuyor.

d-Olması gereken sözlerde gurbetlerde olduğu gibi of, of, aman, aman, öf, öf, a beyler, a beyler yanma yakılma sözcükleri eklenmiştir.

Şimdi derelim toplayalım yeniden bir daha yüklenelim“Ölçü ve ritim bakımından serbest olduğu halde, dizisi bilinen ve dizi içindeki seyri, belli kalıplara bağlı bulunan ezgilere “uzun hava denilir. “(Sarisözen).

“Gurbet havası, sözlerinde genellikle, ayrılık, yurt ve sevgili özlemi, gurbette kalanın derdi ve gurbet yolu gözleyenin hasreti, özlemi dile getirilmektedir.Sözleri anonim olan gurbet havalarının dizelerinin belli bir hece ölçüsü bulunmakta, sözler arasında da, of, hey, beyler, of, aman, aman of, vay ay efendim gibi hasret, gurbet ve özlem nedeniyle oluşan sıkıntıyı belirten katma sözler kullanılmaktadır”²³⁴

Yukarıda bizden önce, Burdurlu sanatçıların derleyip yazıya geçirdiği “Adını da Sevdığım Avşar Beyleri” türküsünün sözlerini görmektesiniz. Buna bir de ulusal basına kitap olarak yazan yazarların yazdıklarını ekleyelim, sözler birbirini hiç mi hiç tutmamaktadır. Biz diyoruz ki bir de bizim derlediklerimizi ekleyelim. Bizim çalışmamız masa başına oturarak ya da büyük şehre oturarak ulaşabildiğimiz doğru veya yanlış yazıları bir araya toplayarak yazmak olmadı. Biz öncelikle sahaya giderek kırdı, bayırda yaylada köyde bu türkünün sözlerini toplamaya çalıştık. Masanın başında, şehrin içinde değil, köyde köylüden derledik. Bu söz derlemesini 80,90 yaşına gelmiş ustaları bir 80 yaş da ileriye uzatarak derlemeye çalıştık Henüz şehre ve sanayileşmeye kapısını açmamış yöre ustalarını dinleyerek bu türkümüzün sözlerini derlemeye çalıştık. Plaklara, teyplere okunan türküler bulundu ve dinlendi sözleri üzerinde duruldu.

ADINI DA SEVDİĞİMİN AVŞAR BEYLERİ

Adına da sevdiğimin Avşar Beyleri

Sana da bir vezirlik yakışıp duru

Topla dizginini de sık tut kendini

Karşıda düşmanların bakışıp durur

²³⁴ Aylin Evin Küçükçelesi, *a.g.e.*, s.45.

Gar mı da yağmış şu Avşar'ın düzüne
Sızılar mı girmiş gır atımın dizine
Selam söyleyin şu Avşar'ın kızına
Kendi gülüp bizi ağlatıp durmasın

Çekilen bayrağı sancak mı sandın
Dizilen askeri boncuk mu sandın
Sen Avşar Beyi'ni kancık mı sandın
Dönün de döğüşelim der Avşar Beyleri

Haydin beyler haydin gır atlara binelim
Atlar üstünde de şahanlar gibi dönelim
Hain düşmanlara da yurtlar mı verelim
Yersiz yurtsuz kalmayalım der Avşar Beyleri

Avşar Beyleri de güneylerde güneyler
Karşıya bir kız çıkmış bize el eyler
Bundan sonra da yaşaması güç eyler
Kalkın gidelim der Avşar Beyleri

Avşar Beyi dediğin bir Yörük azgını
Bizim gibi de var mı sıla bezgini
Ya da leşine indiririm kuzgunu
Şahan elinde gezer kuzgunum var benim

Avşar Beyi dediğin bir Yörük azgını
Acep bizim gibi var mı sıla tezgini
Toplayıp toplayıp da salar dizgini
Gelinde vuruşalım der Avşar Beyleri

Ben bir bey idim kendi halimde
Gümüş köstekli saat vardı belimde
Adeliye şehrinde Urum elinde
Ardı tosunlu beylerim de nice oldu

Avşar Beyi derler gelsin göreyim
Nasıl yiğit imiş bende bileyim
Armağan isterse candan vereyim
Candan başka armağanım yok benim

Yüce dağ başındadır Avşar'ın yurdu
Nere gitmiş dağların aslanı kurdu
Avşar Beyinin geçtiğini kim gördü
Getirin Avşar Beyini bende göreyim

Bakın beyler bakın siz de saltanata şöhrete
Bizi de kötü anlatmışlar devlete
Kapı da bakarlar bir kötü ata
Kaplan ata binen beylerimiz de nice oldu

ADINI DA SEVDİĞİMİN AVŞAR BEYLERİ

Adını sevdiğim Avşar Beyleri
Size bir vezirlik yakışıp durur
Topla dizgini de tanı kendini
Karşıda düşmanlar bakışıp durur

Avşar Bey'i der ki gelsin göreyim
O da nasıl yiğit imiş bende bileyim
Armağan isterse canlar vereyim
Candan başka armağanım yok benim

Adını sevdiğim Avşar Beyleri
Size bir vezirlik yakışıp durur
Topla dizginini tanı kendini
Karşıda Germiyen bakışıp durur

Hani benim ekmeğimi yiyenler
Samur kürkümle kır atıma binenler
Germeyenler fermanına uyup da
Dövüşelim Avşar Beyi diyenler

Avşar Beyi derler bize ezelden
Bülbül yuva yapmış gülden gazelden
Sarı topraklar gitmesin tez elden
Çarpışalım der Avşar Beyleri

NOT: Yukarıdaki sözler Tarihçi yazar Hayati Kuzucu tarafından onlarca eski teyp kasetleri ve yaşlı insanlar dinlenerek derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. Yazarını bilemediğim yazısından bir Avşar Beyleri aşığı olduğu anlaşılan bu yazarın aşıklamasını sizlere ulaştırmayı âşıkça buldum.

“ADINI DA SEVDİĞİM AVŞAR BEYLERİ

Efendim Anadolu Selçuklu İmparatorluğunun çöküşünün gürültüsü bütün dünyadan duyuluyordu. Tarih ki İmparatorluk kadavralarıyla doludur, yeni bir imparatorluğu yazmaya hazırlanıyordu. Ama Türklerin, kendilerine özgü bir yetenekleri vardı. Düşmanlar tam, ellerini oğuştura oğuştura, “Hele şükür, Türkler haritadan siliniyor” demeye başlarken, başka bir Türk devleti, bir öncekinden daha güçlü olarak onurlandırırды “dünya” adlı döner sahneyi

İşte yine öyle olmuş; Selçuklu İmparatorluğu, yerini tarihin en güçlü İmparatorluğunu kuracak olan Osmanlılara bırakmıştır.

O sıralar Osmanlılarla, Başkenti Kütahya olan Germiyanogulları arasında bir kız alıp verme olmuştu. Osmanlılar Germiyanogullarına çeyiz olarak bugünkü Acıpayam dolaylarındaki Yeşil Sahra (Eşeler Yaylası) bölgesini vermişlerdir.

Germiyanogulları, 5-6 bin atlıyla Yeşil Sahra'ya doğru yola çıktılar. Merkezi Isparta'da bulunan Hamidoğulları durumdan haberdar olup, kuşkuya kapıldılar. Hamidoğulları da kuvvetlerini, Yeşil Sahra'nın güneyine yığdılar. Tarihsel bir rastlantı olarak, Karaağaç Bey'in komutasındaki Avşar Aşireti de aynı yere geldi.

Horasan'dan yola koyulmuş, kendilerine uygun yurt araya araya ta buraya gelmişlerdi. Karaağaç Bey, ovayı uzaktan görünce, “tamam” diye düşündü. “sonunda bulduk yurdumuzu ..”

Karaağaç Bey, belki de yaşamında ilk kez, Albaba'yı dinlemedi. Çok az bir kuvvetle, Kazık bel'inde Germiyanogullarını kırıp geçirdi. Germiyanogullarından dirimlerini (yaşamlarını) kurtarabilenler geri dönmek zornuda kaldılar. Olayı haber alan Hamidoğlu, “bu adam buraları hak etti” diyerek, savaşa tutuşmaktan vazgeçti.

O günden beri Yeşil Sahra, Avşar Beyliği'nin yurdu oldu. Burada kurulan kente “Asi Karaağaç” dendi. Isparta'da “Şarki Karaağaç” olduğu için, Meşrutiyet'te buraya “Garbi Kaağaç ” dendi. Cumhuriyet'ten sonra da ovadaki payam (badem) ağaçlarından ötürü “Acıpayam” adı takıldı yöreye.

Ama sözün sırasını bozduk. Hani, Karaağaç Bey Germiyanogullarını ateş olup kavurmuş, harman gibi savurmuştu ya; işte o zaman, obanın ozanı aldı sazı eline, vurdu sazın teline :’

Yazar bundan sonra benim katılamayacağım sözleri yazmış herhalde beni ba-
ğışlar.

SONUÇ

Adını da Sevdığım Avşar Beyleri türküsü gurbet havası değildir.

Sözleri içine ("Bülbül yuva yapmış gülden gazelden. Dosta yollayacak güller kalmamış. Bahçemizde zalım düşman gezelden.) sonradan yumuşatıcı, tatlandırıcı sözler eklenmiştir. Avşar boyu yaptığı savaşlarda yenilmemiştir. Bahçesinde niye düşman gezelesin.

Adını da Sevdığım Avşar Beyleri Türküsü bir savaş türküsüdür.

Avşar boyunun tarihi yazılıdır.

Bey, çadırında sefa içinde yaşarken, halkını ağlatmaması söylenir. Halkın ağlatılmamasını,Avşar kızından ister. Bu türkümüzde halkın yönetime uyarısı ve ihtarı vardır.Savaşa hazırlık, nasıl savaşılacağı, atların üzerinde nasıl davranılacağı anlatılır.

Bir yenilgiden sonra yaşamanın zor olacağını anlatır.

Bir Yörük olduğunu hiç çekinmeden haykırır.

Devletle olan ilişkileri anlatılır.

Uzun lafın kıyası Adını da Sevdığım Avşar Beyleri türküsü Gurbet türküsü de-
ğildir.

Veli Demir "ben düğün ederken istekte bulunanlar, bir gurbet söyler misin derler, adını vermezler, ama Avşar Türküsü dinlemek isteyenler haydi gari bir Avşar Beyleri okuyu ver derler."Gurbet havaları genellikle çıkıcı karakter gösterir. Pestlerden başlar tizlere doğru çıkar. Avşar türküleri ise tizlerden başlar pestlere doğru iner.

Ağıt ve gurbet havalarında olduğu gibi ses salınımı yaptırılmaz.Adını da Sevdığım Avşar Beyleri türküsü uzun havadır ama gurbet havası değil.

Adını da Sevdığım Avşar Beyleri türküsü bir boy, bir savaş, bir saldırı, bir uyarı, tarih yazan, bir boyun yaşamını, devletle, halkı ile ilişkisini anlatın boy türküsüdür.

Adını da Sevdığım Avşar Beyleri türküsünde gurbet teması yoktur. Gidip gele-meyen, gelmeyen, ayrılıp kavuşamayan, sılasını göremeyen, gurbetten yolcu bek-leyen, aş, ekmek bekleyen, sevgi bekleyen bir türkü değildir.

Çalım ve okunuş tekniği bakımından gurbet havalarından farkı icra edilir.

KAYNAK KİŞİLER

- 1-Süleyman yakan... Halk sanatçısı
- 2-Aytekin Ercan... Halk sanatçısı
- 3-Memiş Çalışkan... Halk sanatçısı
- 4-Veli Demir... Halk Sanatçısı
- 5-HAYATİ KUZUCU: Tarihçi –halkbilimci –etno müzikolog

BANDLARI DİNLENEREK SÖZLERİ YAZILAN BÜYÜK YÖRE USTALARI

- 1-Belenli Cafer (Erkılıç)
- 2-Kozlucalı Hafız
- 3 -Höyüklü Arap
- 4-Dengereli Hasan Turgut
- 5-Yeşilovalı Hüseyin Kayhan
- 6-Dirmilli Kadir Turan
- 7-Paskal Kardeşler (Mehmet Turgut).

B- UZUN HAVALAR

Aşık Ömer (Ömer ERKAN)

Teke yöresi türkülerine ayırıcı bir gözle bakarsak Uzun havalar, kırık havalar, boğaz havaları, diye ayırmak doğru olur. Ama her bölüm kendi içinde parçalara bölünür. Boğaz havalarını ele alırsak; Hadalar, Boğaz Havaları diye ayırırız. Hadalar sözlü Boğaz havalarıdır. Duguk Boğazı, Çömlek Kırdıran Boğazı, Çörten Boğazı, Dirmil Boğazı, Kocakarı Boğazı, Nene Torun Boğazı ve daha başkaları sözsüz ama hikayesi olan, Avrupa'nın sütlerinden üstün, iki üç sesli çalınan genellikle üç telli bağlamayla icra edilen türkülerimizdir. Yöre türkülerimizin kırık havalarında genellikle söz çekiniktir. Gaydır Gubbak Cemile'm de olduğu gibi. Yöremiz türkülerinin uzun havalarında söz melodinin, melodi sözün önüne geçmeye çalışır. Daha doğrusu uzun havaların sözleri yakıcı, çarpıcı, düşündürücü, bazı zamanlarda anlam ve içerik bakımında melodiden önde giderler.

Uzun hava nedir? Hangi havalara uzun hava denir? Ağıtlarla uzun havalar da aslında bir özdeşlik var mıdır bir bakalım. Öncelikle yöre sanatçılarımızın bakışını anlatalım.

"Oyuncunun hafifi kırık havalara oynar. Oyuncunun ağırı ise zeybeklere oynar. Önce ağır zeybek, sonra da kıvrak zeybekleri oynar. İyi usta, ağır usta, uzun hava okuyan ustadır.

"Sevmenin, ayrılığın, gurbetin, ulaşamamanın, gidip gelmeyenin ağzıdır, dilidir uzun havalar.

"Uzun hava ölmüş karıma varış, yalvarıştır."(3)

"Uzun havalar türkülerin şahıdır; boğaz havaları ise veziridir."

"Yas teması gurbet havalarının temelini oluşturmuştur. Sözlerin yapısına ve anlamına göre ezgilerde de değişiklikler olabilmektedir."(5)

"Gurbet; öteden beri sevdiklerinden, yerinden ve yurdundan ayrı kalma, sevdiklerine ulaşamamak, kavuşmak ümidi ile yaşamak demektir. İnsanlar önceleri sonu belirsiz bir yolculuğa çıkarlardı. Gidenlerin kalanlardan, kalanların gidenlerden haber alması o yıllarda pek mümkün değildi.

Yas geleneği yörede ölüm, ayrılık, gelin gitme, asker uğurlama gibi sosyal olaylarda kişinin yakınları ve sevenleri tarafından halen devam ettirilmektedir. Gurbet havaları yasezgisinin anlam olarak değişik biçimlerde yorumlanmasında vesöylenmesinden kaynaklanmıştır. Yas ezgisi genel olarak La-Mi aralıklarında seyreder. Arada sol çarpması alır ve Hüseyini, Uşşak hicaz dizilerinde seyir gösterir

Avşar Beyleri, Çingir Çingir, Güllük Dağı, Tekelioğlu, Sürmelim gurbet havaları inici karakterdedir. Eğlen Durnam, Ya da Geceleri, Ümmü, Ali Bey gurbetleri ise çıkıcı karakterdedir. Avşar Beyleri ve Sürmelim gurbet havaları bir oktavı aşarak

(La-Do)aralığında seyreder. Güllük Dağı, Çingir Çingir, Tekeli oğlu ve diğer gurbetler bir oktav içinde seyreder "(6)

C- UZUN HAVA

Uzun hava ya da düz hava,hava yakmak,yakım yakmak, ozannama okumak, hava ekmek, hava asılmak, yüksek hava, avaz, çıkışmak kazındırmak, koşma koşmak, (okumak), mani okumak, uzun gayda, engin hava gibi terim ve tabirler, yurdumuzda halk musikisi çalışmalarının başladığı ilk yıllardan itibaren kullanılmış ve çeşitli bilim adamlarınca çok kereler tanımlanmaya çalışılmıştır

Mehmet CANDAN(BIDDIK)

UZUN HAVA

Deli gönül seni farıdamadım.

Gördüğün güzellerden ayıramadım

A beyler of!

Aciz (galdım gönül sening elingden) goydun sen beni

Sarı şamdan damlamasın gatıran

A beyler of!

Gam yemesin (ahbabıyla) sevdiğiyle oturan
A beyler of!
Ya gönül aciz goydu beni
Oturmuşsunuz beyler sizde
Benim bir çift sözümü çok mu gördünüz
A beyler of!
Beni yardan ayırmak mıydı (derdiniz) muradınız
A beyler of!
Bana da bir güzeli çok mu gördünüz.
A beyler of!
Mehmet Candan 1928 doğumlu –Sala Köyü
(Bıddık)

Ç- ZERK –SELGE'YE(ALTINKAYA KÖYÜNE) ÜÇÜNCÜ GİDİŞİM

İşte şu tarihte, şu günde, şu saatte şuradan hareket ettim de, şuraya vardım da diyerek tekrarları yaşatmaktan korkarım. İşin gerçeği aynı yöreye aynı köyle- re üçüncü alan araştırmasını yapıyorduk. Diyor ya Goca Yörük: “Oğlum bi vur- maynan çam yıkılmaz.” Altinkaya köyüne ilk gittiğimizde hiç kimseler yüzümüze bakmadı. “Kim bunlar ne işleri var, turist mi ne ararlar ola” diyenleri işitmiştim. İkinci gittiğimde “hoş geldiniz” diyenlerin yanında “hoca nasıl yardımcı olacağız” diyenler çoğunlukta idi. Üçüncü gittiğimde köyün arabasında beraber yolculuk yaptığımız bir köylü “Hoca sıkılma, açıkta kalma, evim sening, buyur, gidelim; “ Çok sağ ol arkadaşım, bu gün İsmail Bahar’ın evinde kalacağım; benden önce gelenlerimiz var onlarla buluşacağım. “

Köye her gelişimde yeni dostlar, dostluklar, yeni halk değerleri tanıyordum. Benden bir gün önce İstanbul Teknik Üniversitesinde Öğretim Görevlisi olarak çalışan Zehra Yılmaz, İstanbul Teknik Üniversitesinden mezun Uğur Önür, evinde kaldığım beraber sofrasında ekmeğini paylaştığım İsmail Bahar'ın anasından bolca boğaz havaları almışlardı. Şoke olmuştum. Sordum İsmail'e? "İsmail neden yıllardır tanıştığımız halde anneni bana söyletmedin de bunlara söylettin?". "Hocam senig ading Zehra'mı? Sen bayan mısın? Bayanlığından kazandı." Zehra hanımın bayanlığından yaralanarak daha çok açamadığım kapıları açtım.

1990'lı yılların sonlarında S.D. Üniversitesi Müzik Kültürleri Araştırma Ve uygulama Müdürü Sayın Tülün Değirmenci, Köprülü Kanyon üzerinden Zerk'e ulaşarak Ali Yılmaz'dan İkış çalgımızı ve çaldığı parçaları derlemişti. Ben Tülün Hoca'ya İkışın Anası dediğimde Hocam çok mutlanmıştı.

Zehra Hanım ve Uğur Önür bir yem kamyonunun üzerinde köye benden önce ulaşmışlardı. Ben ise Balıkesir ili, Burhaniye İlçesi Öğretmen evlerinden Antalya Serik yolcusu idim. Sabahın sekizinde Serik'te idim. Telefonla arkadaşım İsmail Bahar'ı arayarak köye nasıl ulaşacağımı öğrendim. Bir taraftan da en kısa zamanda köye ulaşmak için taksicilerle uğraşıyordum. Köyün 100-120 km uzaklığında olduğunu, yolun iyi olmadığını söylüyorlardı. Peki, kaç liraya gidersiniz? "250-300 tl ye gidilmez" Taksicilerden ümidimi kesmiştim.

Köy arabasına binmek için İsmail Bahar, Çınaraltı diye bir yerden söz ediyordu. Yürüye yürüye Çınar altını buldum. Çınar altında oturulacak yerlerde oturan birkaç ihtiyar oturmuş laflıyorlardı. Selamlaşmadan sonra dolmuş değnekçisini sordum.

-Nereye gideceksin arkadaş?

_Selgeye (Zerk'e)

-Erken gideceksen burada bekle. Biraz geç gideceksen buradan yukarı doğru yönel sebze pazarında Ata diye birisi vardır sor var. Altınkaya'nın dolmuşları oradan kalkar. Sevinmiştim. Hiç vakit geçirmeden söylenen yere yürüdüm. Sebze pazarındaydım. Sora sora Ata'nın dükkânını buldum. Dükkânda elamanı vardı. Çok şakacı bir gençti. Köye boş gitmemek için bazı meyve ve sebzeler aldım. Biraz sonra şoförümüz geldi. Ben bütün yüklerimi arabaya yükledim. O gün Serik çok sıcaktı, güneş de bizi pişiriyordu. Çok geçmeden yönümüzü Alanya'ya dönerek hareket ettik. Antalya Mersin yolu üzerinde ilerliyorduk. Yol kenarlarındaki levhalar bir bir gelip geçiyordu. Serik ovasının o bitek toprakları ekilmiş ve dikilmişlerle yüklüydü. Bir süre sonra Taşağıl yazan levhadan sola saptık. Ben önde otuyordum. Serik ovası aynı düzlemde önümüzde uzuyordu. Yol yavaş yavaş sola dönerken

yokuşa yokuşa sarıyordu. Beşkonak'ta rafting yapmış turistler otobüsleri ile önümüzden gelmeye başlamışlardı. Sol tarafta aşağılara doğru akıp giden bir ırmak, sağ tarafımızda dağlar yükseliyordu. Yeryüzüne uyarak yolumuz yükselmeye başlamıştı. Yolun sağındaki ve solundaki köyler dağınık bir yerleşim gösteriyordu. Çam ağaçlarının içinden yolumuz durmadan yükseliyordu. Vadi bazen daralıyor, bazen genişliyordu. Bu vadinin içinde rafting yapılan dere dolu dolu akıyordu. Yol yokuşlaya, yokuşlaya nihayet Köprülü Kanyona gelmiştik. "Oluk köprüye" taş köprüye gelmiştik. Köprülü Kanyonun köprüsü, türkülerde olduğu gibi dallardan kurulmamıştı. Göğe doğru tırmanan yol ve köprü, taştan köprü ile sola dönüyor daralıyor, bir araba zor geçiyordu. Köprünün üzerinden aşağıdaki kanyona bakmak için sağlam kalp, büyük bir yürek isterdi. Yol dağa dağa tırmandıkça sağımızdan solumuzdan meşe ve çilek ağaçları eksik olmuyordu. Döne döne yukarılara tırmandıkça yolumuzun sağında ve solunda kırmızı çiçekli zakkum ağaçları bizi selamlıyordu. Zakkum bahçesinin içinden geçmiştik sanki. Yükselen yol bizi dik yamaçlardan, taşlı geçitlerden yüksele yüksele taş üzerinde duran (Zerk-Selge) Altınkaya köyüne getirmişti.

Bin yıllardır kullanılan toprak, rüzgar ve su ile taşına taşına sadece taşı kalmıştı.

Bu köyün altında antik bir şehir vardı. Kale dedikleri sağlam bir tiyatrosu hala ayakta durmakta idi.

Arabadan indim doğruca İsmail Bahar'ın evine gittim. Eşyalarımı bıraktım. Oturdum dinleniyordum. İsmailin hanımı bulundu geldi.

-Hocam hoş geldin.

-Hoş bulduk.

-İsmail, Zehra ile UğurSarıcaalan'a gittiler öyle mi?

-Hocam onlar geç gelir 7-8 saatlik yolları var.

Gelinim biraz dinlenelim, boğaz çalan anaların yanına beni götür. Biraz derleme yapalım. Yorgunum ama dayanmam gerekiyor. Buralarda vaktimizi boşa geçirmeyelim.

-Gidelim hocam da, ben akşama biraz yemek yapayım. Yola gidenler aç gelecekler.

-Öncelikle Dudu Şefik'in yanına gitmek istiyorum. Sonra sen nereye uygun bulursan oraya gideriz.

-Yorgunluğun henüz geçmemiş; dinlensen iyi olur.

-Birkaç yere gidelim sonra dinlenirim.

-Bu üçüncü gelişin ama bu sefer çok kötüsün. Moralingi bozmuş olmayayım.

Yemek yapılmıştı. İsmail Bahar'ın hanımı gidebiliriz dedi. Köy dağınık bir yerleşimdeydi. Öncelikle Dudu Şefik'in yanına gittik. Dudu hanım kırmadı bizi ama bitik bir vücutla başarılı bir boğaz yapılmıyordu. Oradan başka boğaz yapan (çalan) anaların yanına gittik ama yaz günü olduğundan kimseleri bulamadık. Eve dönüyoruz. Yüksek yerlerden geçmemiz gerekiyor, gelinim sık sık uyarıyor. "İhtiyar dikkatli ol düşersin." Bastığımız yolda hep taşa basıyoruz. Toprak buğday olarak, ot olarak yenmiş yutulmuş gibi geldi bana. Her taraf sit alanı. Geriye dönerken bir sığır taşların arasından bir şeyler yemeye çalışıyordu. Sordum gelinime ne yemeye çalışıyor bu sığır taşların içinden. "Dut kırıntılarını yemeye çalışıyor." Sığırın başında Türkmen gelin başı gibi süsler vardı. Çıtlık ağacından yapılma çetelle. Renkli yünden boyanarak yapılmış yün gozalaklar, renkli çaputlar. Renkli ipler. Niye böyle diye sordum. "Hocam bu sığır ilk defa gebe kalmış, ilk defa buzağı vermiş. Yani gelin olmuş.

Köyün arabası ile gelirken şoför sormuştu ne iş yapıyorsun diye. Halk bilim (folklor) araştırması. Yaniboğaz çalan, ıklığı çalan, üçteli bağlama çalan, düdük çalan, yas-yakım yakanları araştırıyorum. "Hocam ben de ıklığ çalarım." O zaman öğleden sonra geleyim biraz çalarsın. "Olur: Vakit geçirmeden şoförün evindeydim. Buyur ettiler. Oturdum. İkliği çalışıyorum demişti ama kılık kıyafeti, hal hareketi çalacağı sazla pek uyum göstermiyordu. Tişörtünün önündeki o İngilizce ya da neyse o yazı, pamuk gibi eller, köyde yaşamamış gibi yüz beni şaşırtıyordu. Kameramı kurdum buyurun dedim. Dar bir repertuar içinde çalmaya çalıştım ben de kaydettim. O yorgunluğu yaşarken bir kenara oturdum dinlenmeye çalıştım.

Akşam olunca Uğur ve Zehra gelmişti. Yorgunluktan canları çıkmış, güneşin altında kara yanık olmuşlar, ayakları kabarmıştı. Oflar puflarla akşam yemeğimizi yedik.

Nereye gitsem halk sanatçılarının son temsilcileri ile karşılaşıyorum. Ben erkek olduğum için kapılarını açmayan üç bayan sanatçının evini bir bir çalmaya başladık. Zehra hanımın sayesinde kabul edildik. Çekimler başlayınca bu çıksın deniyordu. Ben istemeye istemeye dışarı çıkıyordum. Kameramı sanatçıyı görecektir şekilde kuruyorum ve dışarıda bekliyordum.

İkinci bayan sanatçı anlatmaya başladı: "Biz gençken üç gızdık. Boğaz çalmaya üçümüz bir başladık. Bir taraftan da oğlak gütmeye, kuzu sürmeye, inek davar çevirmeye; bizim ekmeğimiz bu hayvanlardan oluyordu. Nerde şimdi oğlak guzu dana inek hepici hepici yok oldu.

Boğaz havası çobanlıkta yapılır. Boğaz çoban gızın yalnızlığını giderir.

Valla ne yalan atayım ben, ben varım, buradayım; Ürettiyorum yaptığımı yapacağımı duyun derdim içimden.

Gitti! Gitti! Hepici gitti! Çobancılık, hayvancılık bitti. Boğaz havaları da, türküler de, ıklığı çalmaları da gitti, bitti.

Zerk'te bir evden bir eve giderken bir evde ekmek yapılmakta olduğunu belirledik saptık. Kolay gelsin dedik. Buyurun, oturun, hoş geldiniz, açsınızdır oturun hele oturun dendi. Biz sahten oturun demeyi bekliyorduk Oturduk biraz geç oldu ama bizi ot böreği ile güzelce doyurdular. Üstüne evin hanımı güzelce boğaz havası çalıverdi. Uğur "peki başka boğaz çalan var mı buralarda" dedi. Yakında bir evi gösterdi. "Ama bize dargın buraya gelmez" dedi.

Gülistan hanım daha açık bir ustaydı. "Biz boğaz havasını üç arkadaş sıralanır bir ben, bir o, bir o çalardık öyle öyle öğrendik, Boğaz havası gençliğin şey zamanında güzel yapılır. Buna boğaz çalıyor denmez. Üç kız idik kendi kendimize öğrendik. Eski insanlar düdük çalardı, kaval çalardı, ıklığı çalardı."

Üç ayrı hanımdan boğaz havası, iki ayrı erkek ustadan ıklığ türkülerini kaydettik.

BOĞAZ HAVASI USTALARI

KAYNAK KİŞİLERİ

Adı.....: Gülistan

Soyadı.....: Kapler

Doğduğıyer..... Altınkaya köyü

Doğum tarihi.....: 1941

Baba adı.....; Ali

Ana adı..... Emine

Okuma yazma.....: Yok

Ustalığı.....: Boğaz havası Ustası

Adı.....: Havana

Soyadı.....: Sevinç

Ana adı.....: Hatice

Baba adı.....:Bekir

Doğum yeri.....: Altınkaya köyü

Doğum tarihi.....: 1944

Okuma yazma.....: Yok
Ustalığı.....: Boğaz havası Ustası
Adı.....: Güllü
Soyadı.....: Bahar
Baba adı.....: Hüseyin
Ana adı.....: Habibe
Doğum yeri.....: Altınkaya köyü
Doğum tarihi.....: 1961
Okuma yazma.....: Yok
Ustalığı.....: Boğaz havası Ustası

DUDU Şefik

RABİYE Bahar

Kimlikleri tam olarak alınamamış ustalarımızdır. İki de boğaz havası ustasıdır

IKLIĞI ÇALAN USTALAR

Adı.....: Bayram
Soyadı.....: Öz
Baba adı.....: Mehmet
Ana adı.....: Nuriye
Doğum yeri.....: Altınkaya Köyü
Doğum tarihi.....: 1969
Ustalığı.....: İkliği Ustası
Adı.....: Bayram
Soyadı.....: Eren
Ana adı.....: Ayşe
Baba Adı.....: Osman
Doğum yeri.....: Altınkaya köyü
Doğum tarihi.....: 1940
Okuma yazma.....: Yok
Ustalığı.....: İkliği Ustası

D- 4. KEZ ZERK-SELGE (ALTINKAYA) KÖYÜNE GİDİŞ

Bu yıl ne kar ne de yağmur yağıyor. Bütün televizyonların hava raporlarını dinliyorum. Dört gün yağmurlu olacağı bildiriliyordu. Yağmur, kar benim dinlenme, evde kalmam, okumam, yazmam demekti. Dört gün çabucak gelip geçti. Yağmurun da pek tadı yoktu. Yağmurlu günlerde Denizli ili Acıpayam ilçesi Gölcük beldesi ve ileri köyler için Coşkun Çam'a Karaismailler köyünden Nurbaki'ye, Denizli'den Mehmet sökele, ulaşırken öbür taraftarda Antalya ili Manavgat ilçesi Zerk-Selge – Altinkaya köyünden Şoför Bayram Öz'e Mehmet Ali Öz'e alan araştırmalarım da bana kol kanat geren, yüreğinde, evinde yer veren benimle beraber ev eve gezen, İsmail Bahar'a Melahat Bahar'a telefon ediyordum.

-Alo! İsmail!

-Buyur hocam.

- Bir defa daha yanığa gelmek istiyorum.

-Buyur hoca.

- Otel ne durumda?

- İyi. Seni bekliyor.

-Ben Gülistan Kapter'i, Gök Fatma'yı, Gök Kız'ı annengi bir defa daha görüntülemek istiyorum. Yeniden boğaz çaldırmak istiyorum.

-Gel hocam. Buyur.

-Olur İsmail. Olur. Bayram Öz'e ulaşarak: Bayram kaptan ben yine gelmek istiyorum.

-Buyur gel hocam.

- Bayram beni nereden nasıl alacaksın?

- Hocam Pazar günü hariç, Antalya, Alanya yolunda Taşağıl sapağından saat dört buçukta (on altı otuzda) her gün alırım. Dert etme.

-Olur Bayram. Dönüp İsmail'e yeniden telefon ettim.

-İsmail 5.02. 2014 çarşamba günü geliyorum.

-Hocam ben Antalya'dayım. Sen gel. Seni garajdan alırım. Durur muyum. Önceden hazırladığım hediyeleri, İsmail için üç tane kekir (sukabağı) kamera ve fotoğraf makinemi çoktan garaja atmıştık. İlk arabayla Antalya yolundaydım. İki saat sonra Antalya garajına indim. Az bir beklemeden sonra İsmail yanımdaydı. Hiç vakit kaybetmeden Serik, Manavgat yolundaydık. Bir gün yolculukla ulaşabildiğim Altınkaya köyüne saat on ikide ulaşmıştım. Hiç dinlenmeden İsmail ile bir plan yaparak köyün içinde ön çalışmaya başladık. Hangi evde gelin sığır, kapı üstü totemi, (uhrasa) yakı yapımı, boğaz havası, nasıl bir evde yaşıyorlar, beşikörtüsü, namazla, mendil, ekmek torbası, un çuvalı, kilim görmeye çalıştık.

Sokaklarda sırtlarında odun, arpa, çalı, çırpı sarınmış kadınları erkekleri bolca gördük.

Akşam çoktan olmuştu. Melahat Hanım tarhana çorbasının yanına bulgurlu ot aşını soframıza koymuştu. Daha sofradan kalkmadan konu komşular birer ikişer gelmeye başladı. Seçim zamanı olunca konuşmaların çoğunluğu günlük parti lafı oluyordu. Saat yirmi üçte Bayram diye birisi geldi. Biraz oturup, konuştuktan sonra kalkıp gitti. Yatma zamanı gelmişti. Ben İsmail'in kardeşinden aldığı, diğer gelişlerimde yattığım evde yatmayı düşünürken, İsmail demez mi, burada yatacağız. Ben şakaya getirerek sizi bitişikteki küçük odaya süreceğim dedim. Olur dediler. Ama üç yer yatağı serilmeye başlamıştı. Sobaya yakın boruların altına serilen yatağın benim olduğunu söylediler. Benim yatağa dik küçük yatak da Hakana ayrılmıştı. Hakanın yatağına paralel kanepenin (sedirin) önüne ince şilteli bir yatak daha serilmişti. Bu yatakta İsmail ile Melahat Hanım'ındı.

-Böyle mi yatacağız? Böyle olur mu?

-Olur! Olur! İçimizde el mi var? Sen babamız biz evladınız olmuyor muyuz?

-Buna benim hakkım yok. Bu durumdan çok çok rahatsız oldum. Ailenin düzenini bozdum.

Bu sıkışıklığa meydan bırakmamalıydım. Diye mırıldandım. Olay benim düşündüğüm,

İstediğim gibi gelişmemişti. Melahat Hanım kısık bir sesle öbür evin soba borularını bir komşuya verdiği mırıldandı. İsmail konuşmuyordu. Ben gerginliğimi Hakana şaka yaparak gideriyordum. Başımı yastığa koymadan yapabileceğim bir şeyin olup olmadığını düşündüm. En yakın otel 110-120 km de idi. Bir başkasının evi de aynı durumdaydı. Her aile bir oda ısıtabiliyordu. İçim kanaya kanaya yatıtm. Yorgunluk bütün olumsuzlukları bastırmıştı.

Kendi kendime ben ne yaptım? Neden böyle yaptım?Bu üzüntüyü, bu sıkışıklığı niye yaşıyorum diye suçlu yaratıp, suçlar yüklerken kendi kendime de kurtarmaya çalıştım. Folklorun (halk bilimin) bir savaşçısı olduğumu düşündüm. Savaşın en ön siperinde savaşmakta olduğumu, bu savaşın siperleri böyle kazanılacağını düşündüm.

Siz hiç yatakta dönmeden, bacaklarınızı uzatıp çekmeden yattınız mı? Altınızdaki şiltenin inceliğinden toprağın ciğerlerinize yapıştığını duydunuz mu? Battaniyelerin güve böceğinin yememesi için atılan (sürülen) naftalin kokusu başınızı parçalarcasına ağırttı mı? Bağırsaklarınızın ürettiği bağırsak gazını sabaha kadar tuttunuz mu? Prostat belasının sıkıştırdığı sıkışıklığı gidermek için etrafı ıslatmamak için sıkındınız mı? Kalkıp dışarı çıksan; kapı nerede? Elektrik düğmesi nerede diye saatlerce düşündünüz mü? İşin kötüsü bizim gibi yaşlıları beş altı saat uyku yetiyor; sabahleyin 2-3 saat yorgana kafanızı sokup nöbet tuttunuz mu? İşte birinci gece böyle geçti. Sabahın yedisinde ayaktaydık. Askerden yeni gelen Hakan'a: asker kalk, nasıl askersin, hala yatıyorsun diyerek ortalığı yarenliğe boğmuştum. Yataktan kalkan yatağını dürüyor, o tek odada yer açıyordu. Ben yüzümü yıkamaya çıkarken, İsmail sobayı yakıyor, Melahat hanım sabah kahvaltısını hazırlıyordu. Acele ile kahvaltımızı yaptık. Kamere çantasını, fotoğraf makinesini, kamere ayağını alarak dünkü programımızı bir bir uygulamaya geçtik.

İsmail önde, ben ortada, Melahat Hanım arkamızda çoktan gelin sığırların yanında idik. Ev sahibi daha erken olduğunu buzağların üşüyebileceğini bize anlatmaya çalışıyordu. Ben zamanı iyi kullanmak adına havanın güneşli ve ısınmakta olduğunu, buzağların dışarıya alışması gerektiğini söylemekten geri kalmıyordum.

Ev sahibi sandığım bir gelin, bir kız, Melahat hanım ahırlara giderek arkasında buzağı olan iki tane genç sığır getirdiler. Söylediklerine göre sığırlar ilk defa doğurmuş (buzağılamışlar) genç düveler idi. Sığırların yavruları (buzağıları) analarının arkasında oynuyorlardı. Üçüncü bir sığırın buzağısı çok tazeydi, daha yürümeyi

bile başaramıyordu ama hoplamak zıplamak istiyordu; her defasında düşmekten zor kurtuluyordu.

Ben biryandan kameramı kurup çalıştırırken, öbür taraftan fotoğraf çekiyordum.

“Bizim buralarda ninemizden anamızdan gördüğümüz duyduğumuza göre düvelerin ilk yavrulamalarında onlara gelin gözüyle bakarız. Evimizden komşulardan bulduğumuz renkli giyisi parçalarından, renkli iplerden, çeşit çeşit boncuklardan, çıtlık ağacından yapılmış çetelelerden (nazarlıklardan) hazırlanmış gelin süsü bir iple düvemizin başına, okuyarak, üfleyerek, nazar değmesin, sütlü olsun, etli olsun, döllü olsun, birken bin olsun, evimizin bereketi bolluğu olsun der bu gelin takısını takarız. Kendi gelinlerimizi de böyle süsleriz.

KAYNAK KİŞİLER

- 1-Şerife BAHAR,Doğum:1948, Anne:Raziye,Baba:Ramazan ,Okuma yazma biliyor
- 2-Melahat BAHAR,Doğum:1969,Anne:Güldane,Baba:Bayram, ,Okuma yazma biliyor
- 3-İsmail BAHAR,Doğum:1971, Anne:Raziye,Baba:Ramazan,İlkokul mezunu
- 4-Gülistan KAPTER,Doğum:1950, Okuma yazma bilmiyor
- 5-Elif ATEŞ,Doğum:1944,Baba:Emin,Sarıcaalan Köyü, Okuma yazma bilmiyor
- 6-Gülbahar HOPA,Doğum:1963,Zerk (Altınkaya) Köyü, ilkokul mezunu
- 7-Havana ÇAMUR,Doğumu:1955,Anne:Emine,Baba:Muhmmet, Okuma yazma biliyor
- 8-Raziye BAHAR,Doğum:1938, Okuma yazma bilmiyor
- 9-Bayram BAHAR,Doğum:1941,Anne:Ümmü,Baba:Kadir, Okuma yazma biliyor
- 10-Emine SEVİNÇ,Baba:Osman Ali

XIV. BÖLÜM

HALK İNANIŞLARI

A-KURTAĞZI BAĞLAMA

Göhlhisar İlçesi Pınaz(Elmalıyurt) Köyü halkından halk inanışları uygulayıcısı Ümmü Günel

Yok olma yoluna giren halk inançlarımızın başında kurtağzı bağlama gelmektedir. O kadar koşturmama rağmen kurtağzı bağlayan bir (şaman, baksı, uhrasacı, üfürükçü, el almış ana) halk inanççısı bulamamıştım. Burdur pazarına iskelen (göver) satmak için gelen bir hemşehrimle konuşurken Yusufça kasabasında Koca Hocanın oğlu İmam Ahmet'in kurtağzı bağladığını öğrendim. İki gün öncesinden, öğrencim olan Göhlhisar Halk Eğitim İkinci Müdürü Yılmaz Tunç'a telefon ederek Göhlhisar'a geleceğimi, Yusufça, Kargalı, Armutlu, İbecik ve Pınaz köylerinde bir alan araştırması yapacağımı bildirdim.

—Hocam, bu alan araştırmaya sabahtan öğleye kadar katılabilirim.

—Ben bazı köylere nasıl giderim?

—Kolay.

—Ben öğreneyim ki, ona göre geleyim veyagerekli yerlere telefon edeyim.

—Hocam sen gel; öğleden sonra bizim Zeki'ye izin verimiz, seni Yusufça'da bekler, oradaki işiniz bitince seni istediğin yere alır götürür, hem de kamera çekimine yardımcı olur.

Anlaştığımız gün sabahın sekizinde Gölhisar'daydım. Garajda Yılmaz Tunç' u beklerken buldum.

—Yılmaz Günaydın.

—Hocam hoş geldin.

—Hoş bulduk. Yılmaz'ım hiç vakit kayıp etmeden araştırmamıza Armutlu'dan başlayacağız.

—Kimi, niye, sorup soruşturacağız.

—Bu mahallede bir adam kurt ağzı bağlıyormuş, o kişiyi bulup, kurt ağzı bağlatacağız, fotoğraf çekeceğiz, kamera çekimi yapacağız.

—Olur hocam da, çok zorlanırsız gibime geliyor. Yılmaz kendi başına epeyce düşünceye daldı. Bazı şeylerin matematiğini yaptığı belliydi.

—Çözdüm hocam.

—Senin yapamayacağın bir iş yoktur.

—Dur, dükkânlar açılsın, biz bu arada birer çay içelim.

—Yılmaz, yiyecek içecek derken, akşamı bulmayalım. Bu gün yemekte yasak; içmek te yasak!

—Anlıyorum hocam. Ama adamlar gelmediler. Kimi demiştin. Yanlış kişiyi aramayalım.

—Hani bizim öğretmen Mehmet Kan var ya onun akrabasıymış.

—Tamam, doğru yoldayız, benim arkadaş sarraf İsmail Kan'ın amcası olmalı? Biz çay içinceye kadar dükkânlar açılmıştı bile. Hiç vakit kayıp etmeden sarraf dükkânına varmıştık. Dükkânda nüfusta memur olan Mustafa Kan bulunuyordu.

—Mustafa, İsmail nerelerde?

—Buyurun oturun. Hoş geldiniz, Birer çay içersiniz?

—Sağ ol Mustafa. İsmail'e ulaşabilir miyiz?

—Çağırılım. Mustafa bir taraftan telefon etti, bir taraftan da “kültürümüz kalmadı, kültürümüzü mahvettiler” diye cumhuriyet devrimlerine üstü kapalı göndermeler yaptı. Ben ve Yılmaz hocam hiç ses etmedik. Bir sürtüşmeye girmek is-

temedik.

—Ben olsam sizin yerinizde emekle öğretmen Ekrem Alıcı'nın yanına giderim.

—O da mı kurtağzı bağılıyormuş,

—Hem de kitaba baka baka muska da yapıyormuş. Ben çocukken çok kurtağzı bağılattığımdan nasıl bağılandığını biliyordum. Kitaba bakmadan, muska yapmadan ocak ailelerin koca karıları bağlarlardı.

—Mustafa, amcan nasıl bağılıyor?

—Kitaba bakıyor. Muska da yapıyor.

—Geçen yıl bizim komşunun birisi bahçe için kurtağzı bağılatmış amcama, bağlanan bahçeye ne kurt gelmiş, ne domuz gelmiş. Ne köstebek gelmiş. Gördünüz mü ne kadar yararlı bir iş. Kültürümüzü mahvettiler vallahi.

Ben o ortamı terk etmek istedim ama İsmail Kan da gelince bir türlü bırakamadık. Yılmaz hocanın taksiye doluştuk. Osman Kan'ı bulmaya çıktık. Amcamın evindedir, halamın evindedir, dayımın evindedir derken Osman Kan'ı bulamadık. Yılmaz hocaya teşekkür ederek Kargalı Köyüne hızla yola çıktık.

KURTAĞZI BAĞLAMA

Davar (keçi) , koyun güdenlerin sık sık başına gelirdi; ya önde gidenler, ya da bir keçi veya koyunun birkaç hayvanla bölünüp kalması her zaman sorun yaratırdı. Dağda kalmak demek iyi doymak demektir de kurda, çakala, tilkiye yem olmak her zaman beklenen bir sonuçtur. Bir de hırsızları eklerseniz epeyce problem yaşayacaksınız demektir.

Çoban her zaman sürüsünü yetizlerken dört ala keçi, iki ak keçi, üç gök keçi, dört büyük teke, bir mor keçi diye yetizler. İşaretlerden anlar sürünün tamam olup olmadığını. Bir mor keçi, bir ala keçi eksikse sürü eksik demektir. Yol yarı olmuştur, köyün ya da ağılın yolu tutulmuştur. Dönse olmaz, sürüyü bekletse sürü bekletmez, eksik eksik dönülür.

—Yine sürü bölünmüş.

—Kaç keçi dersin?

—Bir ala, bir ak keçi, yanında beş altıda diğer keçilerden vardır.

—Koş oğlum kurt ağzı bağlat gel.

—Baba kime gideyim?

—Yakın olan birine git.

-Hatmanım hala ! Hatmanım hala !

—Kim o?

— Ben hala ben.

-Noldu Murat ?

—Hala ben gine keçileri bölmüşüm.

—İp getirdin mi?

—Getirdim h ala.

—Ver bakayım. Upba gubba kurtların ağzını sık ba.Uh uh uh. Arkana bakmadan git.

Murat keçileri güven altına almıştır artık. Güven içinde, sevine sevine evine gider. Sabahleyin erkenden yine dağın yolundadır. Dünkü keçi götüğü yerleri takip etmelidir ki kalan keçileri bulsun. Orası senin, burası senin derken keçinin birisini parçalanmış olarak bulur. Bir taşın başına çıkarak etrafı gözetler. Bütün keçileri gitmiştir. Akşama kadar kurtlarla uğraşır.

—Hani lan ağzınız bağlıydı ya. Bağ da mı dinlemez oldunuz. Bir benim keçilerimi buldunuz. Hiç mi acımanız yok. Eyvah eyvah keçilerim.

Akşam çoktan olmuştur, çoban ve sürü yatma yolundadır. Ağıla çabucak kapatılan sürü yatmaya hazırlanırken çoban çoktan halanın evindedir.

—Hala! Hala!

—Kim o?

—Ben. Hala hani dün bana kurtağzı bağlamıştın ya?

—Hı.

—Benim keçileri kurt yedi.

Sessizce içeriye geçen halamız ne yapıp yapmadığını inceleyip emin bir tavırla dışarıya çıkar.

—Baktım, inceledim. Bir yanlışlık olmuş. Yahu, çoban, ben dün kurdun ağzını bağlayacağıma arkasını (kıcını) bağlamışım. Haydi, git o yediklerini çıkaramaz birkaç güne kalmaz ölür. Sen de kurtulursun. Çoban bu ya sevine sevine ağlının başına döner.

KAYNAK KİŞİLER

1-Şükrü Acar- Aziziye Köyü

2- Musa Kozak-Aziziye köyü

B- ELEK ÇEVİRME

FATMA BİLİCİ – KOZAĞAÇ KASABASI

Adı.....: Fatma

Soyadı.....: Bilici

Doğum yeri.....: Kozağaç

Doğum tarihi.....: 1933

Okuma yazma durumu: Okuma yazma bilmiyor

Hoca şu anda elek çevireceni. Elek çevirebilmek için üç defa gulfallayı okuyacağım. Benim ellerim değil Fatmana Anamızın elleri diyeceğim. Mahanası benim, izini Allahtan deceni. Ne yitirdiyse eleği döndürecek.

Hoca biz ocak aileyiz. Benim anam da elek çevirir, kol karışlar, tespih atardı. Ben anamdan el aldım. Anamdan izinliyim.

Fatma'na teyze ben çok kıymetli bir bıçağımı kaybettim. Bir bakar mısın bıçağımı bulabilecek miyim?

-Hah tamam. Fatma Hanım çoktan okudu üfledi trans haline geçiverdi. Eleğe çok derin bakıyordu. Elekli elini yukarıya kaldırarak, eleğe hükmediyordu. Eleğe bakarak eğer elek adamın yitiği bulunacaksa dön dedi. Elek dönmüyordu. Elek dönmüyor, sallanıyor, yitiğin bulunmayacak. Belki de sen bıçağınızı yitirmedin dedi.

O gün birkaç ev gezdiğimden, evin birinde ceketimi sıcaktan dolayı astığım yerde unutmuştum. Çabucak toplanarak Fatma Teyze ben ceketimi yitirdim bir bakar' mısın? Bir kenarda oturmakta olan eşi:

-Lay Hoca ceketini yitirmiş bi bak bakalım.

Fatma Hanım yeniden trans haline geçmek için yeniden üç defa gulfallayı okudu eleğe doğru üfledi. Mahanası benim izini Allahdan. Benim ellerim değil Hatmana Anamızın eli. Dedi. Eleğe doğru yoğunlaşarak baktı. Elek Fatmana teyzenin elinde dönmeye başladı. Bak bak elek dönüyor. Ceketin hemen bulunacak

C- KERAMET

Keramet, -ti is. Ar.(.-) Bazı ermiş insanların doğa üstü bir takım yetenekleri bulunduğuna inanılan hayret uyandırıcı hal.²³⁵

“ Size bir Türk seyyah ve dervişinin gösterdiği mucizeden bahsetmek istiyorum. Bu adam ayaklarına kadar inen cübbesi ve bembeyaz elbisesi ile dolaşan sakallı bir dervişti. Bir gün tercümanlar beni ziyaret etmek istediğini söylediler. Kabul ettim. Birlikte yemek yedik. Yemekten sonra aşağıya inip avludan büyük bir taş alarak geri döndü. Bu taşla çıplak göğsüne vurmaya başladı. O kadar kuvvetli ve defalarca vurdu ki bir öküz bile buna dayanamaz, ölür giderdi. Daha sonra ateşte kor haline gelmiş bir demir parçasının üstüne elini koydu. Demiri tutup ağzına soktu. Ağzının içinde evirip çevirdi. Demir parçası bakiava şeklinde, kalınca bir şeydi. Sonra çıkanp tekrar ateşin üzerine bıraktı. Hayret ve şaşkınlık

²³⁵ Ogier Ghiselin de Busbecq, *Türkiye'yi böyle gördüm*, Tercuman gazetesinde hazırlanan bu eser Kervan Kitapçılık A.Ş. Ofset tesislerinde basılmıştır.s.177, 178.

içinde kalmıştım. Beni selamladıktan sonra birde hediye olarak çıkıp gitti”²³⁶

“Yunus, Tapduk Baba’ya hizmet ederken bir türlü olgunluğa erişmediğini görüp canı sıkılır ve tekkeden kaçır, yolda birkaç dervişe rastlar, onlarla yoldaş olur. Akşam olunca dervişlerden biri dua eder; Tanrı gayb aleminden bir sofrı gönderir, yer içerler. Ertesi akşam öbür derviş dua eder, sonunda sıra Yunus’a gelir. Yunus, ellerini kaldırı: “Tanrım” der “Bende bir ilerleme yok, yalnız sen benim yüzümü bunların yanında kara etme. Bunlar, kimin yüzü suyu hürmetini senden yemek istiyorlarsa lütfet, o kişinin hakkı için yemek gönder”. O akşam, her akşamkinden fazla ve iki sofrı dolusu yemek gelir. Dervişler “Kimin hürmetine dua ettin, söyle” diye Yunus’a ısrarda bulunur. Yunus, “Önce siz söyleyin” der. Onlar “Biz Tapduk ermenin dervışı Yunus Emre yüzüsuyu hürmetine dua ediyoruz” diye cevap verirler. Bu sözü duyan Yunus olgunluğa erişmiş olduğunu, fakat kendisinin bunu bilmediğini anlayıp, derhal döner ve sabaha karşı Tapduk Ermenin tekkesine gelir. Ana bacıya, yani şeyhin kansına kendisini affettirmesini rica eder. Ana bacı: “Sen, kapının eşiğine yat, şeyh namaza çıkarırken ayağı sana dokunur ve kim bu diye sana sorar. Ben, Yunus derim, bizim Yunusumu derse anla ki gönlünden çıkmamışsın, hemen ayaklarına kapan, af dile. Yok, eğer hangi Yunus derse, anla ki gönlünden çıkmışsın, artık derdine derman ara”. Tapduk’un gözleri görmezmiş. Yunus Ana hacının dediğı gibi yapar. Tapduk. “Bizim Yunus’mu” diye sorunca ayaklarına kapanır. Tapduk, Yunus’u affeder, ama “kendi mertebesini öğrenmeden bana inanmadın, canının vermen gerek, asanı atacağım, ardından git , nereye düşerse orada Tanrı’ya kavuş” der ve asasını atar. Asa Yunus’un doğduğu köye düşer. Yunus’da oraya gidip yere başını koyar. Hakka kavuşur.”²³⁷

1-Ogier Ghiselin de Busbecg Türkiye’yi böyle gördüm

Tercuman gazetesinde hazırlanan bu eser Kervan Kitapçılık A.Ş. Ofset tesislerinde basılmıştır. Sayfa:177-178

2-Abdülbaki Gölpınarlı Türk ve Dünya Klasikleri YunusEmre

Varlık yayınları A.Ş. 1995 Sayfa:11-12

²³⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Türk ve Dünya Klasikleri YunusEmre Varlık yayınları A.Ş.*, 1995, s. 1-12.

²³⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 1-12.

Ç- ÇOCUK KIRKLAMA

Fedan (Fadime) Bektaş- Bucak

KOZAĞACINDA KAHVE ÖNÜNDE KONUŞMALAR

“Çocuğu neden, hangi zamanlarda kırkları bilirsiniz?”

- Benim çocukların anası öyle uygulamaları bilmedi.

- O zaman ben sana güzelce anlatayım. Bir çocuğun kırklanması için, doğum olduktan sonra, 40 gün içinde yakın komşu ve akrabalar arasında bir çocuğun daha olması, o çocuğun kırklanmasını gerektirir. Birinci olarak bundan kırkları. İkinci olarak durmadan ağlayan, hiç gelişmeyen çocukları da kırkları. Hasta olmasın, nazar değmesin diye de kırkları. Kırklama çocuğu kem gözlerden saklar.” Kırkı

karışan çocukların anaları birbirinden iğne değiştirirler. Çapıt değiştirirler, bazen de bir lokmacık ekmek değiştirirler. Ama yine de çocuk kırklanmalıdır.

Bir çocuğu kırklamak için öncelikle yıkama suyu ısıtılmalıdır. Su ocakta ısınırken,

Anne veya baba dışarıya çıkarak, beyaz taşlardan başparmak büyüklüğünde 40 tane taşı kırarak toplar. Bir kaba koyarak kırklama yerine getirir. Bir taraftan bir yumurta ince ucu tarafından delinerek içi boşaltılır. Kurt kafası yıkama leğeninin içine konur. Su çocuğu yakmayacak şekilde ılıştırılır. Tabi sabun ve sabun bezi de unutulmaz.

Kırklamayı yapacak ana bacı ocak aileden olmalıdır. El almış olmalıdır. Diğer bir deyişle müsaadeli olmalıdır. Dışardan getirilen taşlar ılık suyla ısıtılarak çocuğun ayaklarına doğru suyu dökülür. Taşlar ise hamam tasının içinden kırk yumurta suyu ile çocuğun başından yavaş yavaş dökülür. Taşlar çocuğun başından dökülürken kurt kafası çocuğun ayaklarının yanına konur. Bu arada ufrasacı (uh-rasacı) diğer bir deyişle yıkayıcı (kırklayıcı kadın) dua eder. Yumurtayla suyu hamam tasının içine anne koymalıdır. Taşlar çocuğun başından aşağıya yavaş yavaş döküldükten sonra kalan suyla çocuk güzelce yıkanır. Kurt kafası çocuğun değişik yerlerine konarak üzerinden çocuğun üstüne yıkama suyu dökülür. En çokta başından dökülür. Ufraz bizden, izin Allahtan denir; kırklama bitirilir.²³⁸

ÇOCUK KIRKLAMA

Yıllar önce çocuk kırklamayı, kurşun dökmeyi, tuz kavurmayı Bucak ilçemizin içinde yaşayan Görek Kızından (Fadime Göral'dan) belgelemiştim. Diğer gezdiğim yerlerde bu uygulamaları incelemeye devam ettim. Çocuk kırklama Bayındır boyunda olduğu gibi diğer boylarda da yapılıyor. Bir köyde ayrı aşiretten olan insanlar diğer aşiretten olan kişilerin uygulamasına uymuyor. İlimiz Kozağaç Kasabasında Yörükler çocuğu kurt kafası üzerinde kırklarken, Konya'dan gelen diğer bölüm kurt kafasını kullanmamaktadırlar.

S.D.Ü. ile Kozağaç kasabasında katıldığımız çocuk kırklaması sohbeti köy kahvesinin önünde erkekler ile başladı. Çaylar ısmarlanmış bir taraftan içiliyordu.

-Biz buraya çocuk kırklamasını yazmaya, çekmeye, fotoğraflamaya gelmiştik. Kahvenin önünde bulunanlardan bazıları bildiklerini anlatmaya başladılar.

-Çocuk dünyaya gelir gelmez kırklanmaz.

-Kırklamayı siz çocuk hastalanmasın diye mi yapıyorsunuz?

-Çocuk hastalanmasın, kırk basmasın, ölmesin diye yaparız.

²³⁸ Fadime Göral, (Görek kızı), Bucak.

-Kırk basması şöyle olur: Diyelim ki senin çocuğun oldu aşağı mahallede ya da yukarı mahallede bir çocuk daha dünyaya gelir. Birinin kırkı birini basmasının hesabından kırklama yapılır. İki çocuktan birinin kırkı birini basarsa çocuk cılız kalır, hastalanır, hatta kırk basması ölüme kadar bile götürür.

-Kırklama işini kadınlar yapar,

-Peki her çocuğa yapılır mı bu?

-Hasta olana yapılır.

-Kırk basarsa ona ayrı yapılır,

-Kırk baskını çeşit çeşittir.

-Çocuk bazı uyumaz, uyumayan çocuk kabirlikteki delik ardıçtan geçirilir. Huysuz çocuklar şehit mezarının üzerine yatırılır.

Ardıçtan geçirme: Çocuk deliğin bir yanından verilir biryanından alınır. Çocuk delikten geçirildikten sonra çocuğun bezlerinden bir tanesini ardıca asarlar. Tekrar o ardıçtan yana yüzlerini dönmeden evlerine giderler.

-Emme bu işlerin uygulandığı çocukların iyi olmayana görülmemiştir..

-Oğlan çocuğu 30 günde kırklanır, Kız çocuğu kırk günde kırklanır.

-Ne yaparlar yani?

-40 tane taş kırarlar. Bu taşları yıkama suyuna katarak yıkarlar.

- Bu taşın bir özelliği olur mu?

-Hayır. Hayır, bildiğimiz normal beyaz taş. Bu taşlar kırılmış olmalıdır.

-O taş kırmanın bir anlamı var mıdır?

-Kırklamada kullanıyor ya. Özelliği o.

-Çocuğu kırklamak ayrı, kırk basması ayrıdır.

-Kırk basarsa o çocuğun bezinden ekmeğinden getirilir. Ya da iki kadın çocukları değişik emzirirler.

-Sizin bu anlattıklarınızı bize uygulamalı olarak anlatacak bir teyze yok mudur?

-Yoktur yok. Kalmadı gayri.

-Kokulu Hasanın hanımı vardır deniyor.

-O da yok. Kim bilir nerede?

Cura Ustası Osman Çiçekle bir kenarda ne yapacağımızı konuşuverdik.

-Yahu Osman. Bu olayı Kel Osman'a açsak nasıl karşılar.

-Ben bi deyen gelen.

-Varıvı varıvı. Osman Kel Ağa beni tanır, benim geldiğimi söylemeyi unutma.

Osman bi solukta vardı geliverdi.

-A bey benim hanım yapı versin dedi. Sevinçle koşar adımlarla Osman Candeğerin evine doluştuk.

-Osman amca biz üniversiteden geliyoruz, halk kültürleri ile ilgili araştırmalar yapıyoruz. Eskiden çocuk kırklarlarmış, elek çevirirler, kol karışlarmış bu gibi geleneğimizi yazmak, çekmek istiyoruz.

-Olum bizim köyde çocuk kırklamayı herkes bilir. Kırk basmasın diye, çocuk sağlam olsun diye, kırkı karışmasın diye, kırklama yapılır. Kırklama yapmak için çocuğun kırk günlük olması gerekir. Kırklama yapmak için bir yumurta bir ucundan delinerek içi akıtılır. Dışarılardan beyaz taşlar, tırnak kadar, tırnak kadar kırılırak sayılır. Bu taşlar 40 tane olmalıdır. Bir taraftan kırklama suyu ısıtılır. Isıtılan su çocuğun yanmaması için ılıştırılır. Ilıştırılan sudan yumurta kabuğu ile bir kaba 40 defa su alınır. Aynı kaba kırılmış kırk beyaz taş konur.

-Zehra teyze neden yapıyorsunuz bunu?

-Şimdi senin hanım doğurur. Bir çocuk ta aşağı mahallede doğar. Doğan çocuk duyulunca yeni doğanın kırkı basmasın diye, kırk edelim deriz. Bizim çocuğumuzu kırk basmasın diye. Bizim çocuğumuz hastalanmasın, ölmesin diye.

-Peki her çocuğa yapılır mı?

-Dünyaya gelen bütün çocuklara yapılır.

-Hoca çocuk kırkı içindeyken bir cenaze olursa onun da kırkı basar derler.

Nerde kalmıştık? Hamam tasına kırk yumurtalık su, kırk beyaz taş koymuştuk ya okuyarak üfleyerek bu karışımı çocuğun başından yavaş yavaş dökeriz. Kalan suyumuzla çocuğu güzelce yıkarız. Kırklama bitirilmiş olur.

-Hoca biz, çocuk doğunca çocuğu tuzlarız. Tuzlanmayan çocuk kokar. Tuzlama işi iki türlü yapılır. Birincisi ince tuzla çocuğun her tarafı tuza belenir. İkinci tuzlama yolu ise tuz suda eritilir eriyen tuzla çocuk güzelce tuzlanır. Özellikle ağzı kokmasın diye, ağzına, burnuna ayaklarına tuz sürülür.

KAYNAK KİŞİLER

1-Osman Candeğer1940 doğumlu Kozağaç kasabasından

2-Zehra Candeğer1942doğumluKozağaç kasabasından

3-Fadime Göral 1930doğumluBucak ilçesinden

4-Fedan (Fadime) Bektaş 1947 "" "" .

5-Memmet Bektaş 1944"" ""

D- ATEŞTE YIKANALIM ARINALIM ALAZLANALIM

ÖZET

İki taşı birbirine çarparak ateşi bulduğumuz günden bu güne kadar ateşe, olağan üstü bir hürmet, saygı göstermişizdir. Ateş sözcüğünün yerine “od-ot” sözcüğünü kullanıyormuşuz. “Od düştüğü yeri yakar” gibi terim ve atasözleri dilimizde yaşamaktadır. Ocak kelimesi de varlığını devam ettirmektedir. “Ocağın yansın” “Ocağın tütsün” “Ocağın sönsün” “Ocağı ocaklıkta yak”

“Ocağın sönsün”: Yanmakta olan ocağın sönsün. “Ocağın sönsün”: Soy, süslene tüken-sin, bitsin. “Ocağın sönsün” “Tarikat ocağın sönsün” Niyaz Dedede ocağı; yan yatır ocağı, Hacı Bektaş Veli ocağı sönsün. “Ocak aile”: O ailede efsun, fal bakma, kurtağzı bağlama, elek çevirme kişileri ölüp bitsin. .

Od-ot-ocak bizleri, hayvanlarımızı, çadırımızı, temizler, yıkar, arındırır, alazlar.

İlimiz Gölhisar ilçesi Yusufça kasabasında koyunlar yaylaya çıkarken iki ateş arasından geçirilir. Od-ocak üzeyirlik otu, çörekotu, piren süpürgesi, su, süt ile sepilenir. Ateşten önce elinde süt, su bakraçları bulunan kadınlar önünden geçen koyunların üzerine sütlü olsun, etli olsun, yünlü olsun, döllü olsun, hastalık gelmesin, kurt girmesin diyerek koyunların üzerine su ve süt serperler. Koyunları, çobanın bütün eşyaları, çoban köpekleri iki ateş arasından geçirirler.

ANAHTAR KELİMELELER

Od-ocak, süt, su. üzeyirlikotu, çörekotu, sepileme, ateşte yıkanma, alazlanma, arınma Yusufça kasabası.

Abstract

Since the day we discovered the fire by hitting two stones to each other ,we have shown extraordinary respect and reverence to fire. In the place of the word 'fire' , we had been using the words 'od-ot' . Locutions and proverbs such as 'Fire burns where it falls' ("Od düştüğü yeri yakar") exist in our language. The presence of the word 'ocak' meaning such as home,family,foundation, oven also continues to exist.

"May your stove (fire) burn out": Your present house shall die out.

"May your stove (fire) burn out": May your pedigree and lineage come to an end, May it's over.

"May the stove (fire) of your sect come to an end.": May the gathering of Niyaz Dede , the gathering of Yan Yatır, the gathering of Hacı Bektaş Veli come to an end.

May in that family the people making magic, fortunetelling, praying for not any wolf to approach to sheep(kurt ağzı bağlama), making a kind of ritual by spinning sieve for getting away negative energy from the person (elek çevirme), die.

'Od-ot-ocak' cleans, washes, purifies and singes us, our animals and tents.

At the town of Yusufça , the county of Gölhisar in our province, , sheep are passed between two fires on their way to pasturing.

Od-ocak is tanned with milk ,water ,broom made from pyrene grass, cumin and harmala seed.

Before the fire, the woman holding milk and copper bucket inside water in their hands sprinkle water and milk over sheep by wishing them to be buxom ,woolly and productive in offspring , wishing them not to have diseases and wishing no wolf come in.

They pass sheep, all goods of shepherd and sheepdogs between two fires.

KEY WORDS

Od-ocak, shepherd, sheep , milk , water .harmala seed , cumin,to (be) tanned,to be purified via the fire (ateşte yıkanma) , singe, purification, the town of Yusufça.

Burdur gölünü sağına alıp yönüğü Toroslara çevirince Yeşilova Eşeler dağı yine sağında kalır. Karmanlı, Tefenni ovalarını geçip küçük tepeleri aşarken Karakuzu tepesini göğüslersiniz. Sabah yolculuğu olunca güneş solunuzdadır. Toroslar önünüzdendir. Karakuzu gediğinden Karabele varmak uzun sürmez. Önünüzde Çavdır, Gölhisar ovaları sere serpe uzanır. Soldan Söğüt, Dengere dağ-

larından gelen sular, Yazır, Anbarcık, Kozağaç'ın suları ile birleşerek kuzeye yönelir ve kuzey batıdan Dalaman Çayına karışır. Dirmil, Pınaz, İbecik dağlarından çıkan sular birleşe birleşe Gölhisar ovasına iner. Gölhisar Ovasına can vermeye başlar.

Dalaman Çayı, Dalaman Çayı adını almadan; İndos Nehri imiş. İndos Nehri de aynı dağlardan doğar aynı yatağı takip ederek Girengiz boğazından Dalaman Ovasına ulaşır. Antik çağda Mašta, Bubon, Divre, Balbura dağlarında yetişen kataran, (sedir)çam ağaçları kesilerek bu nehre atılmış. Suyun üstünde ağaçlar yüze yüze Dalaman'ı bulur, gemi olurmuş. Boncuk Dağlarını, Torosları, Koçaş Dağlarını, Kelhalil tepelerini aşındıran sular Gölhisar Ovasını toprakla doldurmuş, işte o verimli topraklar bundandır. Dağlar sevgisini, bereketini, dostluğunu yollamış yukarıdan aşağılara. Hem balını, hem de yağın akıtmış aşağılara.

Antik çağda Gölhisar Ovası diye bir yer yokmuş; su doluymuş. Bizim Yürük karıları gelip çadırlarını tutmuşlar kenar tepelerine. Adı Uylupınar, Hisarardı., Kargalı Yamadı (Yamacı) olmuş. Bu köylerden birinde, bizim ana çamaşır yıkamak için göl kenarına bir ocak yakmış. Mevsimlerden kış, ortalık kırağı yüklüymüş. Ocak büyümüş kırağılar erimiş, su ısınmaya başlamış. Ana ne görsün, kazan, ocak, denize doğru gidiyormuş. Koşmuş kazanını zar zor tutmuş. Sonradan anlamış ki: ocağını bir yayın balığının üstüne yakmış. (Anlatan Yürük Osman)

İbni Batuta Gölhisar Ovası su ile dolu olduğundan Çavdır, Uylupınar, Uluköy, Horzum üzerinden, Denizli'ye gider. Uylupınar'lı Yürük Karılarını anlatır. "Evlerin önlerinde çalidan harım diplerinde, kaçgöç etmeden, oturup buğday ekmeği edip, pişirdiklerini"²³⁹ yazar.

Biz bu anlatımları tadı yerindeyken keserek kuzeye yönelelim. Kuzey Çamköy boğazına açılmadan batıda tepelerin üzerinde tarihi kayıtlarda Yusuf (Yusufça) ya varalım. (Muhasebe-i Vilayet- i Anadolu Defteri (937-1530))²⁴⁰

Yusufça'da öncelikle belediye başkanının yanına vardık. Halk Bilim Aşığı Zeki Gülmez sürekli önümdeydi. Belediye başkanına konuyu anlattım.

—Başkanım, Beldenizde halkımızın yaşamakta olduğu bir geleneğiniz var, onun için zamanınızı almak istiyorum.

—Buyurun hocam

—Beldenizin koyun çobanları, baharın yaylaya çıkmak için yola düşmeden bir geleneği yerine getirmektedirler.

—Hiç te duymamıştım.

—Başkanım; çobanlar yaylaya gidecekleri yolun sağına soluna on onbeş met-

²³⁹ İbni Batuda, *İbn Batuta Seyahatnamesi*.

²⁴⁰ 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Anadolu Defteri, I Dizin ve Tıpkı Basım, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993,ss.937-1530.

re uzunluğunda çalılar yığarlar. Çoban ev eşyalarını hayvanlarına sarar, sürüyü hazırlar. Çalılarından önce yolun bir tarafına bakırları süt dolu kadınlar, bir tarafa bakırları su dolu kadınlar dikilirler. Çoban sürüyü kadınların önünden çalıların arasından geçirecektir. Ama önce çalılar yakılır, sürü yürüyünce bir taraftan su, bir taraftan süt sepisi yapılır. Sürü yanmakta olan bu iki ocağın arasından geçirilir.

—Allah, Allah! Deme hocam; hiç de duymamıştım.

-İşte öyle başkanım. Ben bunu yazılı kaynaklardan okumuştum. (Halil Erdem, Naci köse) kitapları

Adı.....: Hüseyin

Soyadı.....: Tavas

Doğum yeri... ..: Yusufça

Doğum yılı.....:

Baba adı.....:

Ana adı.....:

EŞİ: Saadet Tavas

DİĞER ÇOBAN: Mustafa Ergün ve Eşi

Hoca, şimdi ben anlatayım bu işi. Bu arındırma, yıkanma, sepileme baharın koyun guşlukladığında yapılır. Diğer bir deyişle sütler sağılmaya başladığında. Bir taraftan da yaylaya göçülecektir. Yaylaya göçeceğimiz yolun iki tarafına çalılar yığılır; çalılardan önce kadınlar su, süt dolu bakırlarla yolun iki yakasına dikilirler. Göç sarılır, köpekler çağrılır, koyun ayaklandırılır, çoban yardımcısı tarafından çalılar ateşlenir, koyun sürüsü yürütülür kadınlar bir taraftan su serper bir taraftan süt serper koyunların üzerine. Koyun bu yanmakta olan ateşin ortasından çıkar gider yaylaya. Hoca koyunlar dömlü olurlar, koyunlar yünlü olurlar, koyunlar hasta olmazlar., koyunları canavar yemez, nazar olmaz, çoban bıkkınlık getirmez. Biz bunu bunun için yaparız.

"Plano Carpini donmuş Dnyeper üzerinde günlerce yol aldı, hatta birçok kere güneyde, Karadeniz'in buz tutmuş kıyılarından da geçmek gerekti. Batu'nun karargâhına vardıklarında elçilik üyelerini iki ateş arasından geçirdiler. Papazlar her ne kadar buna itiraz ettilerse de sonunda, Tatarlara göre her türlü kötü niyetlerden temizlenmek ve belki yanlarında getirmiş oldukları zehirlerin etkisini gidermek amacıyla yapılan bu ilginç isteği yerine getirmek zorunda kaldılar. Ateş ayininden sonra Batu'nun yaveri gelerek efendisine getirilen hediyeleri, 40 kunduz, 80 porsuk derisini teslim aldı. Tatar yaver Eldegai ancak bu önemli görevi bittikten sonra onlardan asıl amaçlarının ne olduğunu sordu."²⁴¹

"Ateş geleneği: Baharla bütün canlılar âlemi toprağın ısınmasıyla adeta tekrar canlanır. Tohum filizlenip güneş ışığına kavuşur. Çiçekler açar. Yumurtadaki can kabuğunu kırar. Kış uykusundaki bütün hayat uyanır; bu yeniden doğuşun kar-

²⁴¹ Lajos Ligeti, *Tarihte Türk yurtları*, Örgün, Mayıs 2006, s.127.

şısına çıkarken insana düşen uygulamalar var. Bunlardan biri de ateşin üzerinden atlamak

Teke yöresinde çobanlar koyunlarına yaylaya çıkaracakları zaman yolun sağında ve solunda ateşler yakılır. Nazardan, hastalıklardan, kırımlardan korunması için sürü bu ateşten geçirilir.”²⁴²

“Kök Türk çağında oda/ateşe, ocağa karşı da saygı gösterildiğini görüyoruz. Od’a ve ocağa karşı Türklerin gösterdiği saygı ve inancının köklerini tespit etmek güç olmakla beraber, İ. Kafesoğlu, bunun Zerdüş dini tesiriyle Batı Türklüğüne geçmiş olacağı ihtimali üzerinde durur.”²⁴³

“Türk ve Moğol kavimlerinde od iyisi kutsandır. Altay Türklerinin, öt ezi adını verdikleri ateş iyisi, Türklerin inancına göre, gökten inen od/ateş içinde oturur. Bu ateş, tanrı Ülgen tarafından yeryüzüne gönderilmiştir.

Bizans kaynaklarına göre, Türk kağanının ziyarete gelen elçi, huzura çıkmadan önce, İrtiş’in başında iki ateş arasından geçirilmiş ve temizlenmiştir. Çünkü Türkler, ateşe bir koruyucu iye olarak itibar ederlerdi. Elçinin verdiği bilgilerden, Türklerin ateşe bakarak geleceği öğrenmeye çalıştıklarını, ateş ile fal baktıklarını öğreniyoruz. Fala bakılırken kağan adına yakılan ateş önünde kurbanlar kesilir, çıkan alevlerin şekline bakarak gelecek yorumlanırdı. Arap kaynaklarına göre bu ateşte, alevin yeşil renkte olması, yağmur yağacağına ve yılın bereketli geçeceğine işaret edermiş. Parlak yanması, kuraklık olacağına, kırmızı alev çıkarması harbe, sarı alev çıkarması hastalığa, kağanın öleceğine, yolculuğa çıkacağına işaret sayılmış.”²⁴⁴

“Bizans kaynaklarının kayıtlarına göre, Türkler ateşe de tazim etmekte idiler (480). Fakat bunun yalnız Gök Türkler zamanında ve hatta Batı Gök Türk bölümünde görülmesinden anlaşılıyor ki, İran Zerdüştlüğünün tesiri olup henüz Türkler arasında yayılmış değildi (481).”²⁴⁵

“Menandır Zamerkos öncülüğünde Türk Hakanının yanına gönderilen elçilik (568) heyeti hakkındaki rivayette, temizleyici çok güçlü sihirbazlığın bizim dikkatimizi çeken örneğine getirir. Bu topluluktan olan bazı adamlar diyorlar ki, güya onlar kötü talihlerini yenebilirler. Zamerkos’un yanına gelir. Romalılar’ın kendileri ile birlikte getirdikleri şeyleri götürürler, onların hepsini bir yerde toplarlar. Sonra ağaç budaklarından büyük ateş yakıp İskit dilinde ne anlama geldiğini bilmediğimiz sözler fısıldamaya başladılar. Aynı zamanda zil çalmaya ve bütün şeylerin üzerinde davul darbeleri işitilmeye başlandı. Onlar sedir ağacı dalını fırlattılar.

²⁴² Halil Erdem, *Teke yöresi Halk İnançları*, Ürün yayınları, 2008, s.33.

²⁴³ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da eski Türk inançlarının izleri*, Genişletilmiş 2. Baskı: Ankara, 1996, s.17.

²⁴⁴ Yaşar Kalafat, *a.g.e.*, s.17.

²⁴⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1987, s. 91.

Artık cezbe haline gelen bu adamlar ise, tehditle yanan ruhları kovarlardı. Denilir ki onların yabancı ruhları kovup adamları kötülükten kurtarmak kabiliyeti vardır. Güya bütün felaketleri

kovduktan sonra onlar Zamerkos'un kendisini de ateş üzerinden geçirdiler ve bu yolla onuda temizlediler.

Yalnız ateş vasıtası ile temizlendikten sonra Zamerkos, Han'ın yanına bırakıldı... Kötü ruhları ateşin mukaddes gücü ile kovmaktan söz edebiliriz."²⁴⁶ Türk Bodun bilimi araştırmaları-Kum saati yayınları Sayfa: 42-43 Prof Dr. Harun Güngör

"Gökten inen ateş de Gök Tanrısının oğludur. Altaylı kavimlerin hepsi kutsal sayarlar. Türklerin bu hareketi Arap yazarlarının da dikkatinden kaçmamıştır. XIII. Yüz yıl gezgincileri Moğolların ateşi kutsal saydıklarını anlatırlar. Ateşin temizleyici özelliği olduğundan zararlı ruhları uzaklaştırır. Bizanslı elçiler VI. Yüzyılda iki ateş arasından geçirildikten sonra hakan huzuruna çıkarıldılar. Bu adet Moğollar arasında da geçerli idi. Rus prenslerinin Batu Han ya da onun torunları huzuruna çıkabilmek için, önce iki ateş arasından geçmeleri gerekiyordu"²⁴⁷

"Türk Moğol halkları, eskiden beri başka kavimlerce de mukaddes sayılan ateşe büyük bir saygı göstermiş ve onda bir ruh bulunduğuna inanmışlardır. Altaylılar bu ruha "ot ezi "ateş sahibi", Yakutlar aynı manada olmak üzere, "öt iççite derler. Ateşin gökten geldiği Türk Moğol halklarında pek yaygın bir tasavvurdur. Türklerin, eskiden beri ateşte temizleyici bir kuvvet gördükleri, tarihi kayıtlarla sabittir. Bu arada ateşin insanı kötülüklerden, kötü ruhlardan ve dolayısıyla hastalıklardan koruyan bir hassası (özelliliği) olduğu inancı, muhtelif vesilelerle yapılan merasimlerden de anlaşılmaktadır. (Havra,s. 224 vd.). "²⁴⁸

Zeki Gülmez Gölhisar Halk Eğitim Merkezinde görevliydi. Halk Eğitim Müdür başyardımcısı Yılmaz Tunç "Zekiciğim her aşamada hocamın yanında ve önünde olacaksın"

Adı.....: Yılmaz

Soyadı: Tunç

Baba adı.....: İbrahim

Anaadı.....: Ümmügülsüm

Doğumyeri.....: Gölhisar

Doğum Tarihi...:1965

ahsili: Lisans mezunu

246 İbrahim Kafesoğlu, a.g.e., s.91.

247 Lszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Örgün Yayınevi, 2008, s.53.

248 Wilhelm Radloff, *Türklük ve Şamanlık*, Örgün Yayınları, İstanbul, 2008, s.161.

Üç yıllık çalışma süremde köyde bulunan yaşlı çobanları bir bir ziyaret ettim. Göçmenoğlu lakabı ile tanınan diğer çobanı da ayrı bir zamanda ziyaret ettim. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlattı. Tabi yanımda yardımcım Zeki Gülmez de dinliyordu. Bir kenara çekilerek neyi nasıl yapacağımızı kararlaştırdık. Belediye başkanından, Belediye başkan yardımcısından, beldenin çobanlarından nasıl yararlanacağımızı belirledik.

Adı.....:Zeki

Soyadı.....: Gülmez

Doğum yeri.....: Yusufça

Doğum tarihi....:1968

Tahsili.....:Lise

Baba adı.....:Galip

Ana adı.....: Hatice

-Hocam bu işi bide bana anlat.

-Zekiciğim. İbrahim Kafesoğlu, Mehmet Köprülü, Prof. Dr. Harun Güngör, Zeki Velidi Togan,gibi Türk yazarlarının yanında; Prof. Dr.Claude Cahen, Carter V. Findley, J.M. de Groot,Prof. Dr. Lajos Ligeti, Laszlo Rasonyi, Prof. Dr. Wilhelm Rodloff'ın yanında bizim Yörük yazarlarının yazdıklarında ateş konusuna biz Türklerin nasıl baktıklarını iyice inceledim. Türklerin eski dinlerinde ve günümüz Alevi inancında ateşin ne kadar önemli olduğunu gördüm. Şamanların dini işlevlerinde ateş baştadır. Alevilerin kerametlerinde ateş yine ön plandadır. Elmalı Tekke Köyde Abdal Musa, Teke Beyinin karşısına çıplak ayakla yanmakta olan kopur közlerin üzerinde yürüyerek çıkmıştır. Alaettin Keykubat Kureyş Babayı yanmakta olan fırının içine sokturmuş ve iki saat sonra çıkartmıştır. "Ne gördün Kureyş Baba diye sorulduğunda çayırılık çimenlik güllük bir ortamdı." Bıyıklarına kırağı yağmış vaziyete görülmüştür. Tahtacıların ceme başlaması için delil (çerağ) in yakılması, uyarılması gerekir. Delili yanmayan, sönen dede ceme başlayamaz. Yine tahtacılarda ocak ayırma geleneği yaşatılmaktadır. Oğlanın ocağı bütün köylünün katılması ile ayrılır.

Biz Yörük Türkmenlerde ateş kutsaldır. Akşam olunca kimseye ateş verilmez. Ocağa işenmez. Od-Ocak taştan yakılır. Yapacağımız sepiler od-ocak aracılığı ile yapılır. (Üzeyirlik otu, çörek otu, piren süpürgesi. su , süt sepileri) Hasta insan ve hayvanlara yapılan tütsüler ateş aracılığı ile yapılır.

-Hocambu işi biz burada nasıl yapacağız. Bize neler lazım kimler neyi nasıl yapacak.

-Ateşte yıkanmayı (arınmayı, alazlanmayı) yapabilmek için öncelikle belediyeden büyük yardım almamız gerekir.

-Neler, nasıl.

-Yakılacak çalıların toplanması için işçiler, getirilmesi için traktör.

-O kolay.

-Yaktığımız ateşin ortasından geçirilecek koyun sürüsü ve çobanı.

-Hazır hocam.

-Sepileri yapacak kadınlar ayarlanmalı. Ateşin sepilenmesi ayrı yapılacak; koyunların sepilenmesi ayrı yapılacak. Koyunları sepileyecek kadınların yarısında su dolu bakırlar, yarısında süt dolu bakırlar bulunacak. Çobanın kepenegi, köpeği, göçü hazır edilecek. Çobanın katıntıları da hazır bulunacak.

—Elimizden gelecek şeyler.

-Zeki oğlum sen olmasan bu işler yapılamazdı. Zeki anlatılanları büyük bir dikkatle dinliyor yüreğine beynine kayıt ediyordu.

Değişik zamanlarda Zeki ile telefon ile iletişim içindeydim. Zekiden olumlu haberler alıyordum. Bir gün telefonum çaldı.

-Hocam belediyenin işçi ve traktörlerini aldım,dağdayım. Ne kadar çalı varsa topluyoruz. Ovaya koyun sürülerinin yanına indiriyoruz. Bu arada çobanlarla da konuşacağım.

-Zekim sepileri yapacak kadınlarla konuştun mu?

-Kapı kapı dolaşarak bütün görev alacakları ayarladım.

-Aman ha! Çürük Dayıyı unutma.

-Unutur muyum. Bütün eski yeni çobanlar gelecekler. Konuştuğumuz bütün konular en ince ayrıntısına kadar yapıldı.

- Zekim çağrılacak televizyon kanallarını siz belirleyin.

- Hocam o işi Yılmaz hocam halledecek.

- Çevrenin yerel yönetimlerini unutmayalım. Ben çoktan S.D.Üniversitesini, Mehmet Akif Üniversitesi, Burdur Kültür Müdürlüğünü çoktan çağırıştım. Zeki Beyle belirlediğimiz yaklaşık gün yanaştıkça hava raporunu dikkatle izliyordum. Bütün kanalları izledim önümüzdeki hafta hava güzel olacak haberini alınca telefonla Zeki Bey'e bildirdim.

Sabahın yedisinde Süleyman Demirel üniversitesi elamanları ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi elamanları bir arada çoktan buluşmuş idik. Takvimler 15 Nisan 2011 i gösteriyordu. Hava hafif soğuktu amma yağış yok gibi idi. Yusufça'ya vardığımızda hava biraz sertleşmişti. Ben kararımı yeniden bildirdim. Yağmur yağsa, buz kesse, poyraz da esse,bu gün, bu iş bitirilecek dedim. Oturulup çaylar içilirken Denizli yönünden T R Tnin belgeselcisi Servet Somuncuoğlu ekibiyle gelmişti. Akdeniz TV de yanımızda bekliyordu. Caminin veya belediyenin hoparlöründen, "Koyunlarımız ateşte yıkanacaktır; bütün halkımız davetlidir." Ben korkuyordum

hani boş salonlara bildiri sunarız ya; boş ovada kendi kendimize koyunları yıkarız diye korkum devam ediyordu. Arabalar çalıştırıldı koyunların bulunduğu ovaya yüründü.

Ovaya uzaktan baktığımda bizden önce halkın bir kısmının koyunların yanında olduğunu gördüm. Neredeyse bağıracaktım. Oldu bu iş; yalnız değiliz diye. Hava da durmadan iyileşiyordu. Yusufça Beldesinin halkı tarihin aynasında kendisini seyretmek için hazırды. Hunları, Gök Türkleri, Uygurları görüyorlardı. Kendileri Anadolu'nun güneyindeydiler amma kökleri Orta Asya'da idi.

Ora Asya'dan getirdiklerimiz yanında Anadolu'dan edindiklerimizde vardı.

“ Onu geceleyin güçlü bir saldırı ile aldım; yerine üzerlik otu ekdim”²⁴⁹.(belge No:2 Anitta tabletleri-47-48. satır).

Bir taraftan Zeki, bir taraftan Yılmaz Hoca koşturuyor yönetiyordu. Köyde bulunan 1970 yılında okuttuğum öğrencilerim de koşturuyorlardı. Bir düzen oluşturulmuş işliyordu. Kadınlarımız işini biliyor, erkeklerimiz işi kolay kılıyorlardı. Yüksek bir ses “Koyun sürülerini ateşe doğru yürütün. Çalılar mazotlansın, sepiciler kadınlar çalıları sepilesin, koyun sepicileri yerini alsın. Ateş arasından çoban, koyunlar köpekler, çobanın göçü geçecek. Arkasından kadınlar geçecek. Daha sonra erkekler geçecek.

Yolun iki yanına yığılan çalılar yakıldı, büyük iki ocak oluşturuldu. Koyun sürüsü nazlansa da iki ateşin arasından yavaş yavaş geçmeye başladı. Koyunların üstüne su ve süt sepisi etli olsun, sütü olsun, yünlü olsun hasta olmasın duaları arasında yapıldı. Kamera çekimlerinin güzel yapılması için bu geçit birkaç defa tekrarlandı. Aynı ateşin arasından önce kadınlar, sonra erkekler geçti.

²⁴⁹ Ekrem Memiş, *Eski Çağ Türkiye Tarihi*, Çizgi kitap evi, Eylül 2007, s.23.

Bu (ritüelin) ayının nasıl ve neden yapıldığını Çürük Dayı, Halil Ersoy ve diğer kaynak kişiler anlattılar.

Sürüde koyunu bulunan katıntılar çobana getirdikleri çerezleri verdiler. Bazı katıntılar çobana yoğurt, yağlı yumurta yedirdiler.

KAYNAK KİŞİLER

1-Çürük Dayı (Tavas)

2-Saadet Tavas

3-Mustafa Ergün ve Eşi

4-Ayşe ikinci

5-Ganime şenyurt

6-Ümmühan Kara

7-Fatmana Gökçimen

8-Hatice Erkal

9-Yılmaz Tunç

10-Zeki Gülmez

11-Yörük Osman

12- Şair Hasan (Hasan Akburak) Kaz dağı tahtacılarından

KAZDAĞI TÜRKMENLERİNİN SARI KIZI GÜZ KURBANI

Edremit'in Kaklım Yenice yolu üzerinde son Türkmen (Tahtacı) köyü Hacıaslanlar köyüdür. Hacıaslanlar'a gittiğimde Bali Emminin torunu iki yaşında idi, şimdi on yaşına gelmiş; ben yine Hacıaslanlar'a gidecektim. Hüseyin Tuzlu teyzesinin cenaze fotoğrafını çekmişti bu fotoğraflara ulaşmak için yine yollardaydım. Bir taraftan da ceylan derisine el ile Arapça harflerle yazılmış bir tahtacı buyruk kitabının varlığı ince ince duyuluyordu.; bu kitaba da ulaşmak istiyordum.

Hacıaslanlar köyünde kahvedeydim. Hemen etrafıma toplandılar. Hoş beş çay iç bir taraftan da sohbet gırılı gidiyordu. Ben bu köyde cenazede kullanılan el yazması bir kitabın varlığını görmek istediğimi söyledim.

-O kitaba el sürülmez.

-O kitap hiç açılmaz.

-O kitap ölünün bağına konur, örkenle mezara indirilir, ölünün bağrından alınır ölü sahibinde 3 gün durur; sonra sahibine teslim edilir.

-Çok kıymetlidir çokook.

-Bir buyruk mudur?

-Bilemeyiz

-Nedir ne değildir okuyamayız, bilemeyiz.

-Ne olabilir?

-Kutsaldır. Bizimdir.

-Defalarca görmek istedim.

-Gizlidir. Yasaktır. Olmaz. El sürülmez. Kimseye verilmez. Her kafadan bir ses geliyordu. Bali emminin damadı Veli ile bizde bolca konuşuyorduk. Neredeyse Bali Emmi de çıkıp geldi. Sohbet üçlü oldu.

-Bali Emmi Arapça harflerle el yazması bir kitaptan söz ediyorlar doğrumudur. Bu kitabı görmek istiyorum.

-Hoca esas Çamcı köyünde dede çoktur bu kitaplardan orada da vardır.

-Bali emmi beni o kitabın olduğu eve gönder; kitabı bir göreyim,eğer müsaade ederse fotoğrafını çekeyim; okut gönder dersiniz okutayım.

-Nere kime okutacaksın.

-Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Fuat Bozkurt' a Bali Emmi sanki hocayı tanıyor gibi idi. Hiç seslenmedi.

-Oğlum Veli, al hocayı Topal Hasan'ın evine götür. Selamımı söyle. Sevincim den uçuyordum. Bu eve vardığımda bizi 70 yaşlarında bir bayan karşıladı. Veli bey Bali Emminin selamı ile birlikte durumu anlattı. Yerde 90, 95 yaşlarında bir deri bir kemik kalmış bir bayan yatıyordu. Ev sahibesi bizi içeri buyur etti. Söz edilen kitap orta büyüklükte, bezden bir torba içinde asılı duruyordu.

-Hanım efendi kitaba dokuna bilirmiyim?

-Bali babam baksınlar dedi.

-Ya, öylemi?

Buyurun.

-Veli kitabı açıp bu arada fotoğrafını çekelim. Kendi dilingle anlat. Kendi aralarında fısıldaşarak bir şeyler konuştular.

-Buyurun alın kitabı. Kitap Veli'nin elindeydi.

-Hanım efendi açalım mı?

-Açın. Kitabın dışında kitaba göre dikilmiş pamuktan bir benzen kap vardı Kabın ağzı dikili idi. Bu kabı açtık İkinci kat bir bezle sarılı idi. Üçüncü kat ise bal mumu ile mumyalanmış “muşamba” denen bir bezle de sarılı idi. Üç kat bir koruyucu vardı. Açtık, baktım kiArap harfleri ile yazılmış, el yazması bir kitap. Hiç vakit kaybetmeden hızla bütün kitabın sayfalarının fotoğrafların çektik.

-O kitap anamıng kaynatasından kalmış. Kaynata 1940 yılında 65-70 yaşlarında ölmüş, anam 90 yaşında; varın siz hesaplayın. Kitabın yaşını siz hesaplayın.

-Sizin bildiğiniz kadarı ile nedir bu kitap?

—Hameyli. Bu hamaylı yedi kat muşamba ile sarılı idi. Bez kesenin içinde birde muşambadan kesesi vardı.

Ben hiç vakit kaybetmeden kitabın fotoğraflarını Burdur da yaşamakta olan Hayati Kuzucu'ya ulaştırdım. Kurandan bazı ayetlerin olduğunu ölümle ilgili bir ayetin olduğunu söyledi Hayati Bey. Hameylinin ölenle beraber mezara konup çıkarıldığı konuşulurken Bali mmi başladı ölüm nefesi söylemeye.

OLÜM NEFESİ

Aşağıdan gelir acem sucusu

Çırpınır çırpınır ağlar bacısı

Ölüm dediğin ciğer acısı

Var it ölüm var git neying galdı bizde

Ölüm geldi içimizde gışladı

Gışladı da bildiğini işledi

Eveli gelinlik kız ile koç yiğitten başladı

Var git ölüm var git neying galdı bizde

Ölüm geldi kapı kapı gezerdi
Ananın babanın bağrını ezerdi
Al doğaklı gelinlerindoğağını çözerdi
Var git ölüm var git bizde neying galdı
Yazlar gelince çayır çimenler biter
Kışlar gelince bozbulanık sular köpük saçar
Bir gün olur sende bu dünyadan göçer
Vargit ölüm var git neying galdi bizde
Yüksekten sela verildi
Komşular oraya derildi
Mezerciye kazma kürek verildi
Var git ölüm var git nelng galdi bizde

ERKAN VURMA

Elimi goydum döşüğe
Elingi aydım elime
Sağ elimi goydum döşüğe
Bi sening başına değil
Ölüm cümle aleming başına
Desdur iman desdur
Selmanı paktır.
Bali Biçer –Edremit- Hacıaslanlar Köyü
85 yaşında

KAYNAK KİŞİLERİN KİMLİKLERİ

Ölü sahibi
Adı.....: Hasan (Topal Hasan)
Baba adı.....: Bali
Ana adı: Bağdat
Doğum yeri: Demircideresi
Doğum tarihi.....:Bilinmiyor

YAŞAYAN SAHİBİ

Adı.....: Selver

Soyadı..... Boz

Baba adı.....: Hüseyin

Ana adı: Senem

Doğum tarihi.....: 1924

İlçe: Edremik

İl.....: Belıkesir

KURBAN KESİMİ MEKÂNA ZİYARET

Biz Kaz Dağı Alevi Türkmenleri bir yılın içinde iki defa kurban keseriz. Birinci kurban Mayıs ayının 6 sını da kesilir. Bu kurban Hızır ile İlyas'ın buluştuğu gün, toprak uyandığı için, toprağı uyandıran “Yer Tanrı” için kesilir. İkinci kurban ise Ağustos ayının ikinci yarısında, yatırların bulunduğu yüksek dağ zirvelerindeki mekânlara çıkılır. Hacıaslanlar köyü Kapancadaki Eybek Tepesine çıkar. Memetalanı, Tahtakuşlar, Kavlaklar, Arıtaşı Sarı Kıza çıkar. Dağın zirvesine çıkar ki “Gök Tanrısına” yakın olduğuna inanır. Gök tanrısına kurbanını keser.

KAYNAK KİŞİLER

Adı.....: Metin
Soyadı.....: Aktaş
Baba adı.....: Hüseyin
Ana adı.....: Gülsüm.
Doğum tarihi.....: 1961
Köyü.....: Memetalan
İlçe.....:Edremit
Tarikattaki görevi.....: Kütükçü

E- SARIKIZ TEPESİ

SARIKIZ ZİYARET YERİ

Tahtacı Türkmenlerinin güz “gök tanrı” kurbanlarını kesmek için Kaz Dağlarının zirvesine çıktıklarını öğrenmiştim. Yıllardır gitmek bu bayramı veya merasimi, görmek fotoğraflamak için can atıyordum. Aracımın olmadığından gidemediğimi de bütün dostlarıma söylüyordum Edremit Orman İşletme Şeflerinden Süleyman Bey Kaz dağlarına çıkan köylerin muhtarlarına ulaşarak benim geleceğimi bildir-miş. Belirlediği tarihinde bir araba bir şoför beni evimden alarak Edremit’e Oradan da Memetalan Köyünde Hasan Akburak’ın yanına götürdü.

Yolumuz, yönümüz Gök Tanrının bulunduğu Sarıkız tepesi idi. Uzunca süren, gittikçe yükselen, çok zor bir yolda ama çamların içinden Edremit körfezinin o güzelliğini seyrederek çıkıp gidiyorduk Uzaktan zirve görünmüştü. Tepenin güneyinde yüz, yüzeli kadar derme çatma, çadıra benzeyen yaşam alanları vardı. Tepenin kuzeyinde ise derli toplu küçük ama gösterişli yeni bez çadırlar vardı.

-Hasan bey bu güney yüzde oturahlar kimler?

-Hocam onlar Yörükler oluyor.

-Peki gitmekte olduğumuz bu kuzey yöndeki çadırlar?

-Onlar da Tahtacılar oluyor.

Ben Yörüklerin yaşamakta olduğu ortamı uzaktan izledim. Araştırma alanı-mız Tahtacılar olduğundan Muhtarın evini sorarar8k doğruca muhtarın yanına vardık. Süleyman Beyin misafiri dolayısı ile sizinde misafiriniz araştırmamız. Tanışmamız biter bitmez ben zamanı iyi kullanmak için Muhtarım çadırların ara-sında birkaç fotoğraf, kamera çekimi yapmak istiyorum. Hocam siz işinize bakın.

Buyurun. Yüksekçe ir tepenin başından bütün çadırları görüyordum. Her çadırın önünde kurbanlar kesilmiş, zayıf ocak dumanları tüterken, etler bayanlar tarafından doğranıyor, bir taraftan da huzur ve sakinlik içinde sohbetler ediliyordu. Ben birkaç fotoğraf çektikten sonra birazcıkta kamera çekimi yaptım. Muhtarın yanına yeniden geldiğimde bir kişinin çağrılmış olduğunu beni beklediğini anladım. Kitaptan okuduğu tarihin en derinliklerinden alarak bir başladı epeyce zamanımı harcadı. O kişiden kopar kopmaz şoförüne hemen Sarıkız tepesine gitmemizi söyledim. Çadırların bulunduğu yerle Sarıkız yatır arası epeyce var. Bel fıtlığı da bir taraftan sıkıştırıyordu. Ağrıyı acıları çeke çeke yürümeye çalıştım. Arabadan indiğimde Sarıkız mekânına karıncaların yuvasına gelip gittiği gibi insanlar gidip gidip geliyordu. Kalabalığa sel gibi desek abartmış olmayız. Kendiliğinden bir grup oluştu yavaş yavaş yürüyorduk. Ben kamerayı bırakmış fotoğraf makinamı çalıştırıyordum.

Sarıkız ziyaret yeri Kaz dağlarının en yüksek yeri. Harç kullanılmadan yapılmış insan boyunu aşan karemsi, üstü açık tek kapı bırakılmış bir yer. Karşıdan bakıldığında duvarları bağlanan iplere asılmış renkli bezler, poşular ile süslü bir gelini andırıyor.

Daracık kapısından içeri girenler içerde bir şeyler yapıyorlardı. Genç bir çiftten müsaade alarak bende içeri girdim. Kapıdan girer girmez kapıya, sağ duvara sol duvara saygıyla eğilerek divanda dikilir gibi dikilerek bir şeyler söylüyorlar veya istiyorlardı. Ne istediklerini, ne söylediklerini ben de duyabilirmiyim dedim; "Oda bize kalsın dendi" Hemen arkasından yaşlı bir ana, iki kız torunu içeri girmek için kapıya durdular. Ben o anaya sokularak, fotoğraf çekmek istediğimi, ama neyi nasıl yaptıklarını, neler dediklerinizi duymak istiyorum dedim. Kaşıyla olur dedi. Kapıya önce nine girdi. Önce kapının eşiğine eğilerek öpmeye yüz sürme arasında bir harekette bulundu. Ayağa kalkarak kapının sağ tarafını öptü ve yüz sürdü. Sol eşiğe dönerek sol eşiğe de aynı hareketleri yaptı sağ ve sol duvarlarda aynı şekilde niyaz edildi. Mumların yanmakta olduğu bölüme yaklaşarak birer mum yaktilar. Mumlara dönerek ellerinin ayasını aşağı doğru tutarak bir huzura dikilir gibi dikilerek dua ettiler, dilekte bulundular. Neler dediniz diye sorduğumda: "Derdimizi belamızı alsın, torunlarımın bundan sonraki yaşamında yardımcı olsun dedim." Yatırdaki (mekândaki) poşuipine yeni bir poşu bağladılar. Niçin bu ziyaret yerine geldiniz sorusuna torunum üniversite sınavında İstanbul da iyi bir üniversite kazandı teşekkürle geldik.

Sarı kızdan inerken sakin aklı başında bir tahtacı kocası ile yan yana geldik. Sordum: kimdir bu Sarı kız?

-Sarı kız Gök tengrinin gızı oluyor. Görevi doğan çocuklara süt veriyor. Nesli

devam ettiriyor. İşte burası ana tanrıçanın yeri sayıyoruz.

KAYNAK KİŞİ

Adı.....: Sinem

Soyadı.....: Kahyaoglu

Baba adı.....: Rıza

Ana adı: Gülsüm

Doğum tarihi.....: 1950

Doğum yeri: Tahtakuşlar

İlçe.....Edremit

F- SELAM TAŞLARI

Sarıköz tepesine çıkarken solda bir taş yığını vardır. Bu taş yığını niçin oluştu kimler atıyor bu taşları diye Hasan Akburak’a sorduğumda bu taşların selam taşları olduğunu anlattı. Deriz ki ey dağ ben senin üzeringden geçtim, beni huzur ve güven içinde geçirding, bana hakkın geçti al taşıngı hakkını helal et, sana selam olsun deriz.

Bu selam taş yığınının Fethiye yolunda karabel diye bir yer vardır o bel Fethiye ovasına aşarken o dağın en yüksek yeridir. Tam zirvede “ey dağ hakkını helal et sana selam olsun” diyerek bir taş atanların taşlarından oluşmuş bir tepedir.

TAŞOBALARI

SOL -İÇÇİTE "YOL SAHİBİ" ATTUK İÇÇİTE "GEÇİT SAHİBİ"

MAKAM TAŞLARI

"Aşan bilir karlı dağın ardını

Çeken bilir ayrılığın derdini"²⁵⁰

Dağ aşmak zor iştir; hele mevsimlerden kış ise. kar, buz, boran, soğuk, kurtlar keser yolunuzu.

Diyor ya diğer bir türkümüz de:

"Karlı dağların arkası boş değil

Gülsem oynasam da gönlüm hoş değil"²⁵¹

Ama bu dağ aşılabacaktır. Ya gurbete ya da sılaya ulaşılacaktır. Antalya (Tekeye) inmek Çubuk belini aşmakla olur. Yine bir türkü tutturursunuz:

"Çekemedim akça gızın göçünü

Bırak saçların döğsün döşüngü"²⁵²

Çekip göçü yürümek kolayda önümüzde sıra sıra dağlar var. İşte o dağlar aşılabacak. Yayladan Fethiye'ye sahiline inmek dağ başlarındaki belleri aşmakla olur.

Yollar yayladan sahile göçenlerle dolar taşar. Bu kalabalık da koyunlar, keçiler sığırlar, deve katarları sizinledir. Deve katarı olmayanlar, yüklerini katır, beygir, eşeklere yüklemişlerdir. Aynı yolda azda olsa sizi deve katarları da yetişir geçer. Bu yolculuk denize ulaşmak için bir yarıştı sanki. Bazıları kışı geçirmek için yurduna yuvasına koşarken bazıları da sahilin zeytin, zeytinyağı, pekmez, harnup, işlenmemiş tütün, pamuk, incir, mevsimine göre portakal, limon, mandalina yükünü tutarak geriye yaylaya dönecektir. Yüklerde yayladan sahile taşınan nohut, kuru fasulye, patates, kül, kil, eğrilmiş yün kıl, götürülüp değiş tokuş edilecektir.

Köyde ne deve nede beygir kalmıştır, eşekler çekmektedir bütün yükleri.

Sahile gitme zamanı son güzddür. Konuşularak gitme günü ayarlanır. Bu yolculukta uyum içinde gidilip gelinecek canlar seçilir. Seçilen yol arkadaşları can yoldaşları olacaktır. Yolu, konaklanacak hanları, iyi bilmelidir ki mal ve canları tehlikeye atmasın. Yol arkadaşının sözü dinlenir, sohbeti sürdürülür olmalıdır.

Kış gelmeden, güz biterken yaz yeniden gelir ya, yolculuk tam o günlere rastlatılır. Yolculukta yağmur soğuk olmasın. Yola çıkma zamanı gelmiştir, yükler bütün eşeklere paylaştırılmıştır. Yola çıkma saatini horozların ötme saatine bağlamışlardır. Horozlar üç lobat (nöbet) öttü mü kalkalım. Zahten sarı yıldızda doğmuş olur. Sabah dinçliğinde yokuşlar bitirilip yayla başına varılmış olmalıdır.

²⁵⁰ Anonim Türkü.

²⁵¹ Burdur Gurbet Havası.

²⁵² Antalya Türküsü.

Horozlar üç defa ötmüş, sarı yıldız doğmuş, kalkan kalkmayanı uyandırır, hiç vakit kaybetmeden yüzler yıkanır yıkanmaz, yükler eşeklere yüklenir. Yüklenen her eşek yola çıkmaya hazırdır. Yüklerin hepsi yüklenince yolcu ekmek torbasını sırtına sarınarak, eşekler dehlenir.

Adı.....: Rüstem

Soyadı.....: Göçer

Baba adı.....: Halil

Ana adı.....: Zelika

Doğum yeri.....: Kozağaç beldesi

Doğum Tarihi.....: 1932

Okuma yazma.....: Okur yazar değil

İşi.....:Çiftçi- Ticaretçi

Bizim köyde bizi askerden gelmeyince süt kokuyor diye konuşturmazlardı. Odalarda cemiyetlere katmazlardı. 1957 askerden geldim. Yedi deve aldım. Yedi sene çektim. Kozağaç'ından kap sardım Fethiye'ye gittim.

Han başından Gara belin başına çıktım. Gara belin başındaki yığına tekke derlerdi, o tekkeye taş attım. Oradan naldökene indim. Naldöken başında da vardı taş yığını ve bir ardıc buraya da taş atarlar ardıc ağacına çapıt bağlarlardı. Naldöken başındaki ardıca ben çok çapıt bağladım. Oraya bağlandıktan sonra ardıca çapıt bağlamamaya imkân mı vardı.

-O taş yığınlarına taşları atarken neler derdiniz?

-Aklımıza ne geldiyse onu derdik. Sağ salım geri döneyim diye kendimizi ardıçlı çalıya bağlar; taş yığınının taş atmaya devam ediyorduk.

-Bu taşları niçin atıyordunuz?

-Dilek tutmaya. Ondan sonra Naldökene varıdık. Oradan Deniz pınarına inerdik. Deniz pınarında da ardıçlı çalı vardı kendimizi oraya da bağlardık. Deniz mungarından dönerek inivridik Geriçburnuna. Develerde gap yükü, havutlarda çanglar langur, lungur ederek düze inivridik.

-Rüstem Emmi taş yığınlarını taş atarken neler derdiniz bir daha tekrar söyley' misin?

-Alahım ben üç kere uhrasa yapıyorum, sağ selim geri dönmek, çora çocuğa anaya babaya gavuşmak için bu tekkeye daşı atıyorum. Rızkımızı bol eyle, işimizi kolay eyle derdik. Cenep Allahım, az verip yerindirme, çok verip övündürme de (azdırma) derdik.

Oradan on gün sonra geri dönüş yapardık. Gittim geldim on gün. Bekmez, harır, sarıp Kozaağ'ına gelirdik. Bide bu yükleri Gölhisara götürüp orada burada satmaya gidiyorduk.

-Taş yığınlarına dönüŖte de taş atardık. Biz o zaman bu yolu yayan gidip geliyorduk. DönüŖte diyorduk ki:

- Gittik. Ya Allah'ım, buradan sağ salım gittik,yine geldik sening huzurunga diyorduk.

Kara belden beride sağır daş denen bir daş vardı. Güccük kemere gelmeden; sağır daşın bi tarafı gibleye karşı bi tarafı doğuya karşı idi. Gelip geçen, o yola ilk gidenler için büyüklerimiz "bu taşın arkasına yat gulangı taşa yasla, ben bağıracağın derlerdi. Gulang duymaz derlerdi. Bir o taşın arkasına yatardık. Büyüklerimiz ünneyecek diye biz yatar beklerdik. Biz yatarken gidenler Gara bel'e çoktan varmış olurlardı. Gara belden gelirken o taşın yanına gelince büyüklerimiz bize yine yat derlerdi. Onlar çok uzaklara giderlerdi. Gelenek buydu.

Ayakta çarık yok, başta şapka yok, sırtta çeket yok, içinde gömlek yok. Üstümüzde alacadan bir gömlek onunda adı gömlek, öküz bezinden bi şey. Şimdiki milletin forslu gezdiğine ne bakıyong.

Adı: Süleyman
Soyadı.....: Candeg r
Lakabı.....:  mm c nlerin S leymen
Köyü: Kozağ ç
Doğum tarihi..... 1925
Okuma yazma.: Okuma yazma yok
İŖi.....: Ticaret i
Ölüm tarihi.....: 1993

A N L A T A N

Hilmi Dikici: Emekli edebiyat  ğretmeni

" Bizim  ocukluğumuzda gelenekti, bizleri bir ticaret inin yana vermek. Analar babalar piŖsin isterdi evlatlarını. Ağız yüz görsün, dünyayı tanısın isterlerdi. İyi bir ticaret i olsun derlerdi.

Parası olup ticaret yapamayan, ticareti iyi bilen güvenilen, inanılan birisine parasını verir üretime katılırdı. Köyümüzün ticaret guruplarını Ŗ yle adlandırabiliriz.

- 1-B y kbaŖ hayvan ticaret ileri
- 2-K   kbaŖ hayvan ticaret ileri
- 3-Kap ticaret ileri (bakırdan yapılmıŖ mutfak eŖyaları)
- 4- er i ve yumurtacılar olarak ayrılabilir.

Para ticaret iye karda ortak zararda ortak verilirdi. Ticaret inin yükünün paylaŖılması içinde evdeki oğullardan birisi yardımcı olarak verilirdi. Yardımcı, alınan

malların bakılması, yolda sürülüp getirilmesi, pazarda beklenmesi görevini yapardı.

Ben babam tarafından, Süleyman Dayının yanına yamak olarak verilen oğlanlardan birisiydim. O zamanlarda ticaret yayan yapılandı. Yollar yürüye yürüye bitirilirdi. Ben Süleyman Dayı ile belki on defa Beş Kaza tarafına gitmişimdir. Yol yayladan Kınık'ı geçince Bel dibine varır, bel dibinin bir adı da bulamaç alanıdır. Bel dibinden sonra yol Toroslara doğru yukarı yukarı sarar. Önümüzde kara bel aşılacaktır. Kara belin başına çıkılınca ötesi iniş ve Fethiye ovasıdır. Kara belin başında dilek ardıcı vardır. Bir tarafında da büyük bir çalı vardı. Dilek ardıcının yanı başında da taş yığını vardı. Bu taş yığını gelen geçenlerin dilekleri için atılmıştı. Süleyman Dayı kendine göre inancı olan birisiydi. Belin başına, dilek ardıcının yanına gelince, eline üçtaş alırdı, kendi kendine bir şeyler mırıldanır, tam dilek ağacına dönerek hazır ol vaziyetine geçerek, yönünü güneşin batısına döndürerek elindeki taşın birisini atardı. İki üç adım attıktan sonra aynı hareketleri yeniden yapardı. Bu işi üç defa yapardı. Dördüncü ve beşinci gidişimizde dikkatimi daha fazla çekmişti. Diğer bir gidişimizde dayım ne yapıyor diye daha dikkatli takip ettim. Bütün taşları toplayışını, birinci taştan başlayarak üçüncü taşı atıncaya kadar bütün hareketlerini takip ettim, konuştuklarını dinledim. Taşları sanki hazır ol vaziyete geçerek attığını, her taşı atarken:

Yolculuğumuzu kolay eyle.

Nasibimizi bol eyle

Kötülüklerden şerlerden uzak eyle

Nasibimizi bol, kazancımızı helal eyle, diyerek bu taşları atıp geçtik.

-Sordum: Burada ne dediğini?

-Bu bir dilek ağacıdır, bu taşlarda da dilek için atılmış taşlardır. İnananlar galbinden geçeni, inandıklarını dilek haline getirip dileklerinin gerçekleşmesi için bu benim yaptıklarımı yapar.”

Adı: İbrahim

Soyadı: Bilici

Baba adı..... : Nasuh

Ana adı..... : Hasibe

Doğum yeri: Kozağaç

Doğum tarihi.....: 1932

Okuma yazma: Yok

BULAMAÇ ALANI

Rüstem GÖÇER(Kozağaç Kasabası)

Ben Kara belden Dere Yola, Dere yoldan Kara Belin başından Bel dibine defalarca aştım. Bu yolu kırkiki yıl gittim geldim. Bel başında bir çınar ağacı vardı. Bu ağaç çapıt, iplik bağlanarak dilek ağacı yapılmıştı.

Ben bel başındaki taş yığınına hatırlamıyorum. Ama Bulamaç alanında dereyi geçine küçük tepenin başındaki taş ta Haz Ali'nin Düldül izi vardı. Bu izli taşın yakınında gelen geçen yolcuların atarak tepe oluşturdukları bir taş yığını vardı. Hem de bayaca vardı. Orada sağır taş denen birde daş vardı. Bu daş ennice bir daşdır. Bu yola yeni gelen genç yolcular taşın arkasına oturtularak duymayacağı söylenir. Yeni yolcu böylece eğlenilirdi.

"Ninurta'Ninmah, oğlunu uzun zamandır görmediği için çok özlemiştir. Bir gün birçok zorlukları aşarak oğlunu görmeye gelir. Ninurta bundan dolayı çok duygulanır. Annesine, yığıldığı taşlardan meydana getirdiği dağın hanımı anlamına gelen "Ninhurssag" adını verir. Dağda annesine hizmet etmesini, ona yarayacak her şeyi vermesini söyler."dağın tepesi sana çiçek yetiştiresin. Boynu sana bal ve şarap hazırlasın! Gövdesi senin içinsedir, selvi, çınar, şimşir, ılgın yetiştiresin" der.

Dağ aynı zamanda, altın, gümüş, bakır gibi madenler, her türlü kokulu bitki ve meyve ile hayvanlar da verecektir ona.

Taşlardan yapılan bu dağ, Türklerin günahlarının kefareti ve ya adak olarak yığdıkları ve kutsal sayarak etrafında döndükleri obaların başlangıcının Sümerler’de olduğunu göstermiyor mu? Dağların kutsallığı da tanrıçaya verilen bu dağdan kaynaklanıyor diyemez miyiz?²⁵³

“Gilgames’in içinde, bütün cesaretine rağmen, “acaba başaraçak’mıyız diye bir endişe vardı. O yüzden dağın birine çıktıklarında dağa kurban olarak biraz un serpti ve “ Ey dağ! Bu işi başarıp başarmayacağımızı ne olur bana rüyamda göster.” diye dua etti.²⁵⁴

“Şamanistlere göre, geçilmesi zor yollarda hüküm süren, tehlikeli dağ geçitlerini tutan başka ruhlarda vardır. Yakutlar bunlara sol içte “ yol sahibi” veya atuk içte “ geçit sahibi” derler.

Sibiryada dağ başlarında ve umumiyetle geçilmesi zor yerlerde oba, oba denilen taş yığınlarına rastlanır. Denildiğine göre bunla, yolcuların bir kazaya uğramak için attıkları taşlardan meydana gelmiştir.(Radloff) Altaylıların bir dağı aşarken veya bir ırmağı geçerken o yerin ruhu için yığına taş attıklarını veya mukaddes sayılan bir ağaca bez parçası veya iplik bağladıklarını yazar. Bazı araştırmacılar, yığına atılan taşı, o yerin ruhuna sunulan bir kurban olarak değerlendirirler.. Bazılarına göre de bu, sihir için yapılan bir adetten başka bir şey değildir. (Havra, s.397) ise, bunun, serbest kalınca zararlı olabilen ruhu, muayyen bir yere bağlamak gayesiyle yapılmış olacağını öne sürer.”²⁵⁵

“Anadolunun bir çok yerinde yol kavşaklarında dağ yamaçlarında taş kümeleri oluşturulup yüksekliği tanrısal kılmayı sürdürmüşlerdir.

Bu taş kümelerini uzaktan gören kimse yaklaşırken eline bir kkaç taş alıp birikmiş taş yükseltilerine atarak öyle geçer. Bunu her gelen geçen yapar; böylece orada taşlardan yükselmiş mistik bir yer varlığını gelip geçene hissettirir”²⁵⁶

“ MAKAM TAŞLARI- SIRA TAŞLARI

Eskiden, Toros ıssızlarında eski göçebe ve kervan yollarının kavşaklarında, mezara benzeyen, ama içinde gömü olmayan, iri taş yığınlarına rastlanırdı. Bu yığınları “Makam Taşları” denirdi. Bugün bile araç girmemiş ıssızlarda hala makam taşları görünür.

²⁵³ Muazzez İlmiye Çığ, *Sümerliler Türklerin bir Koludur*, Kaynak Yayınları, 2.basım, İstanbul, 2013, s.76,77.

²⁵⁴ Muazzez İlmiye Çığ, *Gilgames*, Kaynak Yayınları, 15.basım, İstanbul, 2012, s.134.

²⁵⁵ Wilhelm Rüdloff, *Türklik ve Şamanlık*, Örgün yayınevi, İstanbul, 2009, s. 163.

²⁵⁶ Halil Erdem, *Teke Yöresi Halk İnanışları*, Ürün yayınları, 2008, s.16.

İşinin başında vakitsiz ölen, çok sevilen, haksızlığa uğrayan ya da aşk yarası almış kimselerin anısına, yol boylarına “ Makam Taşları ” yığma geleneği, Orta Asya Şamanlığına kadar uzanır. Eski bir Türkmen geleneğidir. Bugün bile Afganistan’da Hindistan’da makam taşları görülür. Yoldan geçen yolcular, o yığınları görünce, ölen kişiyi anmadan geçmezler. Anmazlarsa, yolculuklarının kötü geçeceğine inanırlar. Makamı selamlayıp andıkların da, makama taş atarak gösterirler. Her taş bir anmalıktır, selam yerine geçer. Bu yüzden, yığındaki taşların çokluğu, o makamın zaman içinde ne kadar çok selamlandığının, oradan ne kadar çok yolcu geçtiğinin bir göstergesidir. Diğer adıyla, ıssız yol boylarının bir tür “ Selam Taşları”dır. Onlar.²⁵⁷

K A Y N A K K İ Ş İ L E R

- 1-Rüstem Göçer- Kozağaç 1932 doğumlu
- 2-Süleyman Candeğer 1925 Kozağaç doğumlu
- 3-İbrahim Bilici 1932 Kozağaç doğumlu
- 4- Hilmi Dikici 1955 Kozağaç doğumlu

G- OĞSUZ KEÇİYE ÖĞSÜZ OĞLAĞI YAKMAK

Bahar ayları hem doğum, hem ölüm ayıdır keçiler koyunlar için. Analar da ölür kuzularda ölür. Birisinin anası kalır birisinin yavrusu kalır. Ana neyse nede, kuzu, anasız,

sütsüz olmaz. Hazır anan kuzu Vanken iş yine ocak aileden birisine düşer.

-Oğlum Fatmanım Halangı çağırın.

-Baba işi varmış.

-O zaman Kara İbiram Emminizi çağırın.

-Hasan Çavuş beni çağırtmışsın.

-İbiram yahu benim keçinin birisi dala turkarak ölmüş. Geçen günde biri oğlağı dağa bırakmış gelmiş öksüzü oksuza yakıver.

-Hasibe gelin eski dastarlarından bir parça gönder. Koş oğlum bir avuç tuz getir. Biz bütün çocuklar ne olup biteceğini sinema izler gibi izliyoruz, Kara İbiram annemin uzattığı dastar eskisinin içine bir tatlı kaşığı tuz koydu; buralayıp bir top-

257 Osman Şahin, *Son Yörük*, 1.Basım, İstanbul, 2011, s.57.

cuk yaptı. Keçinin dişilik organına yerleştirdi. Görünen keçinin arkasında birazcık beyaz dastar eskisi idi. Oğlağı da keçinin önüne attı. Keçi bir hamlede oğlağın kuyruğundan tuttuğı gibi yere fırlattı. İbrahim dayı keçinin üzerine eğilerek bir elini keçinin yelesinden, bir elini de keçinin sağrı üstünden tuttu; keçiye öyle hızlı çevirmeye başladı ki, keçi fırıldak gibi dönüyordu; oğlakta annesi sandığı keçiye emmeye çalışıyordu. Bir aralık keçiye bırakan usta durumu kontrol etti; keçi bırakılınca yıkılmadı. Çevirmeye devam etti. Sonra yine bıraktı. Keçi yıkılır gibi oldu. Zor duruyordu ayakta. Keçinin orasındaki tuzlu bezi çıkardı; o bezi oğlağın kuyruğuna, üstüne, arka bacaklarının arasına, başı üzerine, aynı bezi keçinin burnuna da sürdü. Bezin içindeki tuzu çıkararak oğlağın üzerine serpti. Keçiye çevirirken bir şeylerde okudu, Keçi oğlağı aldı emzirmeye başladı. Öksüzün anası, oğsuzun kuzusu olmuştu.

H- ZERK'TE -SELGE'DE- (ALTINKAYADA)

Gülistan KAPTER-Manavgat Zerk (Altinkaya) Köyü

Üçüncü alan araştırmamı bitirip Manavgat otellerinde çamaşır işçisi olarak çalışan kadınların servis arabası ile dönüyorduk. Kadınların sorularına cevaplar verirken seviyeyi bir türlü tutturamamıştım. Dönüp dönüp siz ne yapıyorsunuz, neyinize yarıyor, bizim köyden neler almak istiyorsunuz soruları arka arkaya geliyordu. Boğaz havası ıklığı ustasının ıklık la çalıp söylediğı türküler, masallar, destanlar, maniler, halk inanışlarından kurtağzı bağlama. Elek çevirme, oğlak yakma gibi değerlerimizin arkasındayız demeye çalışırken: “ver defteringi kalemingi” demez mi kadının birisi. Uzattım defteri kalemi. İki kadın bir oldular şu duayı yazdılar.

Keçim aklı cici ya

Yoktur aklı cici ya

İpte takılı cici ya

Keçim melerli ya

Dağı deler cici ya

Alsan nolur cici ya

Alır alır cici ya

Dağdan gelir cici ya

Kuzusunu bulur cici ya

Al kızın cici ya

Senin kuzun cici ya

KEÇİ ÇİĞLEME

Cici ya= kabul ete

Bunu olur olur cici ya

Alır aldırın

Keçim seni öldürün

Kuzunu buldurun

Al gızım cici

Senin guzun cic ya

Cici = senindir

ŞÜKRÜYE DURGUN

ALTINKAYA KÖYÜ-MANAVGAT

Şükrüye Hanımdan bu derlemeyi köyden Manavgat'a kadarki yolculuğumuzda derlemeye çalışmıştım. Her nedense kadınlarımız rahat davranmamış utana, sıkıla, çekine, çekine, hatta kendisini bizden taraftaki arkadaşının arkasına saklaya saklaya yukarıdaki duayı yazdırmaya çalıştı.

Adı.....: İsmail

Soyadı.....: Bahar

Baba adı.....:

Ana adı.....;

Doğum yeri.....: Zerk (Selge) –Altınkaya

Doğum tarihi.....:

Okuma yazma.....: İlk okul

Oğlağını tilkiye yediren keçilere oğlak çilemesi diye geçerli olan sözlerimiz sayın hocam.

Ala geçim çift doğurdu

Bolarttık sd yoğurdu

Alır keim ici ya

Yoktur suçu ici ya

Kara kızım ici ya

Alır kızım ici ya

Kendi kuzun ici ya

Buynuzları ardak gibi

Bicikleri bardak gibi

Alır kızım ici ya

Kendi kuzun iciya

Garip olusu ucura

Basdırdılar ardıcıla

Alır kızım ii ya

Kendi kuzun ii ya

Buynuzları ardak gibi

Bicikleri bardak gibi

Alır kızım ii ya

Kendi kuzun ii ya

Garip olusu ucura

Bastırdılar ardıcıla

Alır kızım ii ya

Kendi kuzun ii ya

Gider gelir ii ya

Kendi bulur ii ya

Alır kızım ii ya

Alır alır ii ya

Neler olur ii ya

Kızım ii ya kendi kuzun

Kızım alırsın ii ya

İpte ölürsün ii ya

Alsan ne olur ii ya

Garip oluu ucura

Bastırdılar ardıcıla

XV. BÖLÜM TEKE'DE BURDUR'DA HALK EDEBİYATI

A-AĞIT (I) [AĞAT (I), AVUT (II)-1]

(YAS - YAKIM)

Zelika UÇAR-96Yaşında-İğdeli Köyü

Öyle derler ya ölüm gökten gelirmiş; gün olur bir şahindir vurur yaralar; gün olur bir Arap olur saplar hançerini; bazende bir okla vurur; bir melektir yerine getirir emiri; ölür ya da, öldürülür. Ölen anadır, babadır, yardır, evladın acısı başkadır. Ölüm yangısız ocaktır, hem yakar, hem yıkar. Ölüm ayrılığın, yokluğun soğuk cıgılgıdır.

“Ölüm ile ayrılığı tartmışlar

Elli dirhem fazla gelmiş ayrılık.”²⁵⁸

²⁵⁸ Anonim.

Ekmek gurbettedir, gidilir gurbete. Büyütür beslersin, yâri gurbettedir, varır gurbete. Yurt olacaktır, yurt korunacaktır, koş gurbete. Gurbet uzak, gidilir gelinmez; işte o zaman dökülür gurbetteki dertlilerin dilinden dertleri.

“Çıktım gurbet ele geri gelinmez

Kimler öldü kimler kaldı bilinmez

Ölsem buralarda gözüm yumulmaz

Ölüm ver Allah’ım ayrılık verme”

Emin Demirayak²⁵⁹

Gurbet istenilerek durulup eğlenilecek yer değildir. Gurbette hastada olunmaz ölünmezde.

“Ne dönersin kahpe felek başımda

Gurbet elde can mı veririm ben sana

Bir gün nasip olurda dönersem sılama

Bir can için minnet etmem ben sana”

Emin Demirayak²⁶⁰

Teke yöresinin kırsal kesiminin, söz saz ustalarına sordum: “Neden böyle yapıp yakıyorsunuz; ağlayıp, ağlatıyorsunuz.”

—Biz yanmayalım da kim yansın? Yokluk bizde. Açlık bizde. Açıklık bizde. Hoca, yalın ayakla kara basan çocuğumu gördükçe, bende hara basıyorum. Biz gurbete gideriz, gurbeti yaşarız. Yaslarla (uzun havalarla) yatar kalkarız. Bizim dağlarımız ne kadar ala garlı olsa da, bize çok ekmek vermez.

Bir Antalya dağları, Muğla dağları, aydın ovalarını düşünelim: dağlarından yağ ovalarından bal akar. Sokaklarında varlık kokar.

Muğlalı saz söz ustalarına ve halk bilimcilerine sordum: “Niye sizin türkülerin içinde uzun havalar yoktur?”

—Gurbet biziz, gurbetçi bize gelirde ondan.

“Gurbet; öteden beri sevdiklerinden, yerinden ve yurdundan ayrı kalmak, sevdiklerine ulaşamamak, kavuşma ümidi ile yaşamak demektir.

²⁵⁹ Anonim.

²⁶⁰ Anonim.

Gurbet havalarda yas ezgisinin anlam olarak değişik biçimlerde yorumlanmasından ve söylenmesinden kaynaklanmıştır. *Yas ezgisi genel olarak la- mi aralıklarında seyredir, arada sol çarpması alır ve Hüseyini, Uşşak, Hicaz dizilerinde seyir gösterir.*²⁶¹

“Eski Türklerde ölüm halinde yas törenleri yapılır, kırlarda ise, ölünün bulunduğu çadırın etrafında süratli atlarla dolaşılır, saçlar kesilir, saç baş dağıtılır, yüz kulak bıçakla çizilerek kan akıtılır, ölenin atları kuyrukları kesilerek kurban edilir, ayrıca yemek yenilirdi. Bu törenlere “yoğ” deniyordu.”²⁶²

“Bu efsaneler Orta Asya’nın Bereketli dağlarının Çinliler tarafından istila edildiği devirlerin hatıralarını aksettirmektedir. Bereketli dağlarını kaybeden göçebeler bu dağların hatıralarını uzun zaman hatırlamışlardır. Hunlar Gansu eyaletindeki Tsilenşan dağlarından ayrıldıktan sonra ağıt terennüm ettikleri Çin kaynaklarında kaydedilmiştir.(Hyacinth III, coğrafya kısmı s. 91–92). Bayanaul dağındaki Kazlık yaylasından kovulan Kalmukların bu dağ için yaktıkları ağıt Kazak- Kırgız halk edebiyatında meşhurdur.”²⁶³

“Folklorik açıdan baktığımızda iki önemli türkü çeşidini görüyoruz; “bozlak” ve “ağıt”. Ağıt ise kırık hava ile uzun hava arasında bir ara form olarak betimlenebilir.

Eğer ifade özelliklerini kabaca söylemek istersek bozlak daha canlı, hafif; ağıt ise, daha ciddi bir türdür. Bozlağın konusu özellikle aşk olmakla birlikte; örneğin doğa betimlemeleri, balad sosyal konularda işlenmiştir. Ağıt da şikâyet, yakarış betimlenir. Ağıt çoğunlukla ölen bir akraba veya tanıdığın arkasından yakılır. Ünlü bir kişinin ardında, birçok insanın yaşamını yitirdiği bir felaketin ardından veya buna benzer durumlarda da ağıt yakılır. Ağıt ölünün evinde, mezarı başında, ölünün bir giysisi yere yayılarak, ağlayarak söylenir ve daha sonra bu ağıt belleklere yerleşir.

Ağıt yakan çoğunlukla kadınlardır. Herkes kendi yeteneğine göre tamamıyla yeni bir metin veya ölen kişinin özelliklerine dayanarak değişik şeyler söyler. Bu kişisel söylem, geleneksel bir modeli olan ezgi şeklinde toplu olarak söylenir. Böyle güzel ağıt söyleyen kadının ünü bazen köyü veya yaşadığı şehrin dışına taşar. Ağıt söyleyen kadın inandırıcı söyler. İç çekerek veya dövünerek ezgiyi uzun havanın gerektirdiği gibi süsler.

Ağıtlarda en çok rastlanan ölçü 6/8’liktir. Fakat birçok ağıt ezginin durak sesinin belirli bir yapısı olmadığından, ‘uzun hava’ tarzında düzenlenmiştir.

²⁶¹ Salih Urhan, a.g.e.

²⁶² İbrahim Kafesoğlu, a.g.e.

²⁶³ Wilhelm Radloff, a.g.e., s.50,51.

Ağıtın sözlerinde on bir ve sekiz heceli dizeler kullanılır. Ağıtın kafiye şeması, manide olduğu gibi xyyx şeklindedir, bu şemaya taşlamalarda da rastlanır. Bu forum eski Orta Asya'dan, Türklerin ilk vatanlarından mirastır ve ağıtla birlikte gelmiştir. Ağıt bu gün bile geleneksel şarkıların hala en çok kullanılanlarındandır."²⁶⁴

"..Günümüzden dört bin yıl önce yazılmış Gılgamış Destanında Ölüm ve aşk duygusu vardır...Günümüzde Anadolu'da ağıt yakma geleneği, özünde kısa bir süre için ölenleri geri çağırmaya yöneliktir."²⁶⁵

""Anadolu ağıtları: Kısa Macar ve Anadolu ağıtları genel yapısal özellikleri bakımından hemen hemen aynıdır. Tek farklılık, Anadolu ezgilerinin hiçbir zaman sol sesine kadar inmemesi, la sesine doğru inerken de hemen hemen her zaman ya siye yâda si bemole uğramasıdır. Yapısal benzerliklerin yanı sıra, ezgiler çok küçük ayrıntılarda bile benzerlik gösterir. Her iki halkta, sol-mi -re dizinsin kullanıldığı ezgi örgücüklerinden başka, oynak, dalgalı bir hareketle hem fa' dan (yahut sol, hatta la, sesinden) re' ye inen, hem de az çok buna paralel bir hareketle do-'ya inen ezgiler kullanıyor. Merkezinde sol-fa-mi-re-do dizisi olan, re ve do seslerinde kalan, kimi zaman buna eklenen bir do-si-la dizisi ile aşağıya inen inici üsluptaki serbest ritimli ağıtlar Anadolu'da Türklerin yaşadıkları benim gördüğüm bütün bölgelerde yaygındı. Aynı ezgi kalıbı eski ezgi tabakalarına özgü gelin ağıtları ile ninnilerde de görülebilir; ağıt okumayan erkeklerin de seveceği bir kalıp bile çıkabilir bu ağıtlardan şüphesiz

Tıpkı kısa Macar ezgilerinde olduğu gibi Anadolu ağıtlarında da çeşitli ezgi tabakaları vardır. Birçok Anadolu ağıdının ezgi çatısı pentatonik nitelikteki (la-sol)-Mi-Re-Do-(si-la) dizisi üzerindedir, ama fa sesinin önem kazandığı (la-sol)-Fa-mi-Re-Do+(si-la) dizisinde kurulu ezgilerde vardır" (Janos Sipos)

"1-Vokal Melodiler

a-Bölgesel isimlerle bağlı.....: Maya, Bozlak, (Türkmen ve Afşar). Hoyrat, Barak, Yol Havası Gurbet Havası, Yayla Havası

b-Etnik ve kabile isimleriyle bağlı...:Türkmeni, varsağı, Afşar,

c-AGİTLAR...: Ağıt,Mersiye,

d-Aşıkların adları ile ilgili.....: Garip, Kerem, Emrah

e-İslami-Tasavvufi tarikatlarla bağlı: Kalenderi,

f-Divan edebiyatından alınmış terimler: Divan, Müstezat Semai

2-Instrumental Melodiler;

²⁶⁴ Kurt-Ursula Reinhard, a.g.e.

²⁶⁵ Osman Şahin, a.g.e.

a-Solo Instrumental.....:Köroğlu, Kerem, Gazel, Lavik, Karakoyun,
“ Dr.

Markoff tür adı altında belirlediği ezgileri iki guruba ayırır.”²⁶⁶

“Eski Türk dilinde, ağıt yerine “Sagu” “Yuğ” kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Kaşgarlı Mahmut ise ölü gömüldükten sonra verilen yemeğe Yuğ basan ya da “yoğ” basan dendiğini belirtmektedir. Türk dilindeki en eski karşılığı olan “yuğ” kelimesinin “Yok” tan geldiği söylenmektedir. Orhun yazıtlarında(1-10) “katun yok olmuş erti yani ölmüş denilmektedir.

Ağıt Anadolu’nun hemen her yerinde söylenir, ancak özellikle Orta ve Güney Anadolu’nun belirli yörelerinde yaygındır. Bu yörede yaşayan Afsarlarla Türkmenlerin hem geleneğin sürmesinde, hem de eski ağıt metinlerinin günümüze ulaşmasında önemli rolü olmuştur.”²⁶⁷

“İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı – cansız bir varlığını kaybetme üzüntüsü, telaş, korku ve heyecan anındaki feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, şikâyetlerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkölere Batı Türkçesinde umumiyetle “ağıt” adı verilir. Ağıt söyleyen için “ağıtçı” sözü yaygınlaşmış ve “ ağıt yakmak deyimi türemiştir.

İster sanat seviyesine ulaşmamı, ister ferdiyet kazanmış olsun, bütün ağıtlarda epik ve dramatik olmak üzere iki unsur iç-içe yaşamaktadır” .²⁶⁸

“Şiirler acıklı içeriği, Türkülerin acıklı ezgileri yalnız Türkler veya yabancılar için diye bir ayırım gözetmeden yazılır, bunlar insanlığın ortak acılarıdır. Ağıt’ın müzik olarak ifade tarzı, icra ediliş şekli değildir önemli olan, acı ve üzüntüyü her millettten insana iletebilmektir.

Durak seslerinin sık sık araya konulmuş olması,, bitişten önce beşli alanın tercih edilmesi ve çoğunlukla “neva” ve “uşşak” oluşturan Doryen ve Eolyen dizilerinin kullanılması; Başka birkaç ağıtta olduğu gibi bitişten önce hicaz tetrakorduna modülasyon yapılmış olması; bütün bunlar bize “acı” “Üzüntü” “hasret” “hüzün” “efkâr” ve bunun gibi duyguları yaşatmak için kullanılan müzikal ifade şeklidir.”²⁶⁹

Teke yöresinde yaptığım alan araştırmalarında derlediğim ağıtlarda söz katımının yapıldığını gördüm. Genellikle söz cümlesinde yapılan katımlar müzik cümlesinin katım yerinde bir notanın altına sıkıştırılıyordu.

²⁶⁶ Irene Markoff.

²⁶⁷ Aylin Evin Küçükçelebi, a.g.e.

²⁶⁸ Şükrü Elçin.

²⁶⁹ Kurt-Ursula Reinhard, a.g.e.

Yakım söyleyen kadınlar bir iki dörtlükten sonra ağlamaya başlıyorlardı. Bu kadınlar genellikle köy ortamlarından gelme idi. Gelenekte oluşmuş, sanat değeri çizgisine ulaşmış ağıtları okuma yazma bilmeyen kadınlar söylüyorlardı.

Ağıt söyleyen kadınlar ağıtın bitiminde A hi hi hih, İha iha iha, ehe ehe ehe, hoh hoooh hoooooh, aaaah ah aaaaaaaah gibi sesler çıkarıyorlardı. 96 yaşındaki İğdeli köyünden Zelika Uçar Anaya sorduğumda; “içimizdeki derdi boşaltıyoruz, genişliyoruz, rahatlıyor” dedi.

Ak Mehmet'in Kızı

Yaslar –yakımlar-ağıtlar ağlamak, ağlatmak için mi söylenir, okunur, çığrılır dediğimde: “İşte bizi bu dertler söyleyip ağlatıyor.” Hangi dertler? “On sekiz yaşında oğlumu kaybettim.” “Eşimi uğurladım.” Çocuklarım dağıldılar.” “Kardeşlerim öldüler.” “Ben git gide yalnızlaştığımı anlıyorum.” “Hoca evde saat sesinden başka bir ses duymuyorum” “Kendi kendime aykırı oluyorum.” “soframa oturduğumda ekmeğim boğazımdan geçmiyor.” “Herifimle bazen doyaya kavga etmek istiyorum.” “Evim, odam, üstüme üstüme geliyor.” “Ettiğim ekmekler küflenip gidiyor; bitmiyor.” “Ben bazen askerlerimize ağlıyorum.”

“AĞIT: Tamamen serbest ağızla, serbest bir ritimle söylenen ağıtlar Türk halk müziğinin “Uzun hava “ formu içinde telakki edilmektedir. Bu çeşit ağıtlar oldukça fazladır ve adeta ritimli bir ezgi gibi belli durak yerlerine sahiptir. Tiz seslerden başlayarak çoğunlukla inici bir melodik seyir takip eden ağıtların ses genişliği genel olarak bir oktav kadardır; ancak bundan daha dar ve geniş ses sahalı olanları da bulunur”²⁷⁰

Her bacadan duman tüter ama eğrimi doğrumu tüter. Od bizimi, dertlerimizi mi yakar tüter. Ağıt bir deyişle, ağlamaktır. Yana yakıla söylemektir. Dert yükünü azaltmaktır. Doğarken geldiğimizi ağlaşılarak haber veririz. Acıkınca, susayınca ba-

²⁷⁰ Süleyman Uludağ.

sarız çığlığı. Ağlarınız da ağıt yakmayız. Ağıt yakmak bizimle yaşıttır desek doğruyu söylemiş oluruz.

“AĞIT: Ağıtın kelime manası “ağlama” dır; ölünün arkasından ağlanarak söylenen sözlere ve bu sözleri söyleme fiiline ağıt denilmektedir. Ağıt bütün eski kültürlerde yaygın bir gelenek halinde mevcuttur ve bu eski geleneğin çeşitli izlerini bugün hem iptidai kabilelerde, hem de gelişmiş cemiyetlerde görmek mümkündür...

Ağıtın tarihçesi: Sümerlerde ölünün arkasından ağıt düzen gurupların varlığı bilinmektedir.

Haz. Daud'un Saul (Talut) ve Yonathan için yaktığı ağıt bu tarz şiirlere bir örnektir.

Eski Türkler de... Matem ayinlerine yuğ, ağıtlara sagu, matem yemeğine yuğ-basan denir. Orhun kitabeleri'nde, Dede Korkut hikâyeleri'nde ve Divanu Lugati-tTürkte bu hususla ilgili geniş bilgiler ve sagu örnekleri yer almaktadır.

Çeşitli Türk lehçelerinde yasla ilgili ağıt, desek, sagu, şivan, bayatı, tavsı ve koris gibi elli kadar kelimenin bulunması, bu geleneğin Türk kültüründeki yerini göstermektedir.²⁷¹

Hasibe ÇELİK(Aziziye Köyü)

²⁷¹ Semavi Eyice.

Adı.....:Hasibe
Soyadı.....:Çelik
Baba adı.....:Halis
Doğum yeri:Aziziye
Doğum tarihi.....1944
Okuma yazma.....İlk okul mezunu

Sebahat TANRIÖVER(AKBULUT) Kozağaç Kasabası

Adı.....: Sebahat
Sol adı.....: Tanrıöver (Akbulut)
Baba adı.....: Şerif
Ana adı.....: Hasibe
Doğum tarihi.....: 1944
Doğum yeri.....: Kozağaç
Okuma yazma.....: İlk okul beşinci sınıf mezunu

Gomşularda geldi geldide boşuna
Neye geldin Mısta dayı boşuna aaaaa ah oooo oh
Bizim yaylamız vardır çatal oluluklu
Suları varda balıklı balıklı Ah Mısta dayı ah
Bizim gidenlerde gaytan bıyıklı, sırma belikli ah

Aman oğlum aman aklımı aldım
Sarı çobanımda zenimi böldüm of
Usta olan dilli düdük döndürür
Havadaki suyu yere indirir ah
Doldu diye boş testiye kaldırır
Sening bakışların beni öldürür ah
Öldürmezse gül benzingi soldurur
Guzum çıkmış pencereye endirir ah
Saçları savrulmuş oğlum yay gibi
Dadı damağımda kaldı bal gibi ah
Boynu garafilli yar sevmeding oğlum el gibi

Bir gömlek aldında golu düğmeli ah
Herkes gaderine boyun eğmeli
Feride deli gönül feride
Duru sarı oğlum reng yerinde
Sarı dayıng var hele beride ah

Gardaşım gardaşım benim gardaşım
Çiğ yımırta soyulmazda gabığından
Gardaylarada doyulmaz dadından ah
Adı güzel kendi güzel gardaşım
Kendi çıkındı sarı güzel gardaşım ah

Gardaş dedikçede deyesim gelir
Angıp angıp hora goyasım gelir
Analar analar saltanatlı analar
Ak göğsü şeker sütlü analar ah

Buba dedikleri garlıca dağdır
Ana dedikleri sümbüllü bağdır ah
Guzu dedikleri börekte yağdır
Gardaş dedikleri ciğerde bağdır ah

Kölgeler içinde ceviz kölgesi
Uyur uyanırım gardaşım sen nerdesing ah
Gide gide gitmez oldu dizlerim
Ağlamaktan görmez oldu gözlerim

Yaylaya göçenler anam yurdunu bilir
Derdi olmayanlar derdi ne bilir
Yitik yitirenler yaylada bulur
Yiğit yitirenler bahçede bulur. Ah! Aah!

Koç goyunun ardındadır guzusu
Koç yiğitlerin anında olur yazısı. Ah
Aşalı yokarılı almalı bağlar
Oturmuş kör daş içinde (üstünde) bir garip ağlar
Kalenin nesi var sormadınız mı ?
Halimi derdimi görmediniz mi? Ah!
Aşşadan gelir acal gnglisi
Nedir gardaşım gaşing gözüng eğrisi
El ayrılrsa ben ayrılmama doğrusu
Gardaşımın gardaşım benim gardaşım. Ah !

Yörürüriken yol inciltmez gardaşım
Söylerken gül inciltmez gardaşım. Ah!
Aşaiğıdan gelir akli melikler
Gelin olmuş bağı ezikler
İndirmişler kalkamaktan aşağı
Döşemişler ardıc ile meşeyi
Gadın ananm gaba atmış döşeğı
Gardaşım gardaşım çehresiz gardaşım

Ankaranın eğrim büğrüm yolu var
Kemer sıkmış bir incecik beli var
El dursunda ben ağlayan yeri var
Guzu yitirenler gelsin yanıma
Açsın ciğerimi baksın halıma .Ah !
Kölgeler içinde ceviz kölgesi, Ah!
Uyur uyanırın gardaş nerdesing gardaşım of !
Ben garday yitirdim de görmeding mi Ah!
Halımı derdimi sormadınız mı kölülerim of

Bizim yaylalarımız vardır da ballı börekli ah
Bizden gidenlerde çatal yürekli
Kemere göçenler sultan yurdunu bilir
Ana yitirenler derdini bilir. Ah

Aşağıdan gelen acal ganglisi
Nedir gardaşım gaşın gözüng eğrisi
El ayrılrsa (çocukların) ben ayrıymam doğrusu
Gardaşım gardaşım benim gardaşım

Gozacına vardım bir teke çalı
Gardaşdan ayrılan olmamı deliAh!
Analar analar datlı analar
Ak göğsü şeker sütlü analar Ah!

Siz üç dört kişiydiniz gezerdingiz deryada
Biringiz ikingiz galdı yurta yuvada
Geringizi gavırdılar tvada
Biringizi desem biringiz kalır
Hepingizi desem aşamlar olur
Hasibe dezem de geride galır

Gide gide gitmez oldu dizlerim
Ağlamakdan görmez oldu gözlerim Ah!
Gardaşım ağırca yörü yer yarılmasındiye
Kötü söz söylemesin darılmasın diye

Aşağıdan gelen acal ganglisi
Nedir gardaşım gaşın gözüng eğrisi
Koç goyunun ardındadır guzusu
Goç yiğitlen anlında olur yazısı.Ah!

Gabir arasında olurmu harman
Kanser yarasına yoğumuş dermen. Ah!
Gardaşım gardaşım benim gardaşım
Yorulmadım darılmadım ben sene . Ah!

Sarı çiçek mor menevşe biçimi
Erken sardı gözel gardaşım yükünü
Yetişipde soramadım suçumu
Gardaşım gardaşım benim gardaşım. Ah!

Gide gide gitmez oldu dizlerim
Ağlamadan görmez oldu gözlerim. Ah!

İkindiler okunduda akşamlar gılandı.Ah!
Benim gardaşım bu dünyadan silindi
Kekliğidim daşdan daşa atladım gardaşım
Girdim çıktım guru çadır yokladım
Seni gilicek diye aşam ekleğini bekledim. Glender Ah!

Aşşadan gelen acal ganglisi
Nedir oğlum gaşın gözün eğrisi. Nihatım, aslan oğlum Ah!
Ben guzu yitirdim görmedingiz mi
Halını derdini sormadınız mi.Ay oğlum ah!
Bzirgandra ruhu galan a çocuğum
El gızında gözü galan ay oğlum. Nihatım ah!
Çıkmış varmış yumuldurun dengine
Varıng bakiğ Nihatımın yengine. Ay oğlum ah

Benim oğlum usta oğlum dilli düdük döndürür
Havadaki suyu yere indirir
Dldu diye boş testiye kaldırır
Nihatım sening bakışların beni öldürür.Ay oğlum ah!
Kaçındasın sarı guzum kaçında
On sekiz ile on dokuzun içinde. Ay oğlum ah!
Geli Cahidim geli yarım ekmeği yemeden öldü
Gününde ağladık gününde güldük.Ay oğlum of!
Hem anang oldum hem bubang oldum
Hem sarardım hemsoldum ;Ay oğlum Cahidim!

Guzu yitirenler gelinğ yanıma
Açın ciğerimi baksın halime ;Ay oğlum ah!
Darıldım senede dayım sene darıldım
Gardaşımuğ cenezesine girmeding undan darıldım
Çok gücendim çok darıldım ben sene; a dayı ah!
Sene demedim mi sarı çobanım ben sene eeee!
Aman oğlum aman akdđ muradıng
Sarı çobanımda belimi büktüñg a! a! aah!

Buba dedikleri garlıca dağdır; Ay oğlum!
Ana dedikleri sümbüllüce bağdır,Sarı çobanım!
Biringizi desem biringiz galıyor sarı çobanım
Hepingiz bir temaşa oluyor sarı gardaşım
Geri galıyor Galemder ah!

Köpeği köpeği davar köpeği
Arkasından gelir davar köpeği
Çobanın giydiği koyun ipeği; Sarı çobanım ah!
Ne diyeyim ne duyayım a köylülerim
Ağlayı ağlayı galmadı özüm (gözüm)
Var yalan dünnede galmadı gözüm; Köylülerim ah!
Bu dağın ardında bir koyun meler
Goyunun meleyişi ciğerimi deler Çobanım ah!
Garabaş koyunum canglar dakayım
Guzung gitti ben ardingdan bakayım
Sizing yasıngızı ne diyeyim yakayım, sarı çobanım ah!
Erdimi mola bizim eling lelesi
Soldumu ola ala gözün alası
Galdımı ola arasında menendi, ağlarım ah!
Elime almadık dallar galmadı
Çift goşmadığım yerler galmadı
Başıma gelmedik hallar galmadı; Sarı Çobanım ah!

AĞIT- YAS-YAKIM

Evikizing önü bir gorluk odun
Birini adlımda birini godum
Körpe guzularıngı kime emanet godun ay anam
Ufak guzunguda kime emenet godung aguzum

Çekin gr atımı çayırılığa çakana
Ben gidiyorum sen arkamdan bak ana
Bakmazsan çık yolumdan izle ay anam
Bakmazsan çık yolumdan gel guzum

Uzun gavak selim selim selinir
(salım salım salınır)
Ortasından gulaş gulaş belinir
(bölünür)
Analılar çıkar çıkar salınır
Anasızın garip bağı delinir

Aşağıdan gelen yedi develi
Devesing üstü yeşil boyalı
Guzum senig gönglün neden havalı
Havalı gönglüngü indiremedim
İndirip şönüme döndüremedim a guzum

Adı.....:Atiye
Soyadı.....: Kul
Doğm yeri.....: Aziziye
Baba adı.....Ahmet
Doğum tarihi.....:
Okuma yazma.....;Bilmiyor
Ana adı.....:

AĞIT-YAS-YAKIM
Gurbetin yolları uzaktır uzak
Yollara gunruddum demirden tuzak
Durma anam durma gurbet yolunu gözet
On iki ayın birisinde gelirim
Yollar çamır gurusunda gelirim

Gurbetin yolunu gameyle açtım
Kendi yağım la gavrıldım biştim
Sığmadım silama gurbete düştüm
Bilmem silam kötü bilmemem ben kötü

Mavilidir keten göğnek mavili
Çok vurmasınlar davulcular davılı
Eller ilen gürmuş bubam gavili
Kızım gitsin gitsin gelmesin diye

Dağlar perde olsun görmesin diye
Gelip soframa sunmasın diye
Sunan ellerimi vurun benim
Yiyen dillerimi burung benim

Dolanalım havlının dışını
Yaslayalım toprağını taşını
Silme anam silme gözüm yaşını
Şimden keri gözyaşların silinmez

AĞIT-YAS-YAKIM

Adı.....:Kamile
Soyadı.....:Bircan
Baba adı.....:İbrahim
Ana adı.....: Keziban
Doğum yeri.....Anbarcık
Doğum tarihi.....:1927
Okuma yazma:Bilmiyor

Sabahıla gavişdım da ben bir geline geline
Daramış saçını ince beline
Gader çentesihi almış eline

Sabah sabah düştüm yollara
Ayrılık ekmeğini sardım bellere
Gidip gideri gelinim gara yerlere
Dambaşında sıra sıra bacalar
Şapka giymiş sırtı kürklü hocalar

Ümmü CAN(Aziziye Köyü)

Adı:Ümmü
Soyadı.....:Can
Ana adı.....:
Baba adı.....:
Doğum yeri.....:Aziziye
Doğum tarihi.....:1944
Okuma yazma.....: Yok

Goca dağ başında bi ulu leylek
Aldınız geldiniz de geydim ateşden gömlek
O da gollarıma dar gelir oldu
Bu ösüzlük bene zor gelir oldu
Goca dağ başında bir ulu ı leylek
Leylek almış eline kınalı değnek
Gine giydiğim yetim göynek
Oda gollarıma dar gelir oldu
Şehit bubamın acısı zor gelir oldu

AĞIT-YAS- YAKIM

Adı.....:Zekiye
Soyadı.....:Ertuluk
Baba adı:Yusuf
Ana adı.....:Azime
Doğum yeri.....: Gölhisar –Uylupınar köyü
Doğum tarihi.....:1925
Gelin gittiği yer.....: Tefenni –Hasanpaşabeldesi
Yaşamakta olduğu yer :Antalya- Korkut eli

AĞIT-YAS- YAKIM

Koca dağbaşına yağmamı tolu
Eşinden ayrılan olmamı deli
Ben aslımla öğrenmiyorum da ahlakımla öğrenüyorum
Zekiye Ertuluk
Değirmenin suyu saz ilen gelir
Goç yiğidin anlına yazılan gelir
İstanbul'un orta yeri iskele

Ne aylık var ne yıllık var askere
Vermediler mi asi sözleringden teskere
Sening goç yiğdinge teskere
 Al sizing olsung mor sizing olsun
 Yedingiz aslanı dünya sizing olsun
Goca dağ başında yularsız aslan
Harımsız mı galdı bağ ile bostan
Dillering tutuldu bir kerecik selen
Dünyada aklına getirmeding neden
 Uçalım gidelim Bağdat illerine
 Siz şahindiniz ben garip serçe
Goca dağ başına yağma mı tolu
Sening gibi gülmeyening olurmu eşi
Eşinden ayrılan olmamı deli
Bir gün koyar gidersen beni
Kerem et aklından çıkarma beni

NİNNİ –YAS-YAKIM-AĞIT

Adı.....: Meryem (Meryem)
Sol adı.....: Candan
Doğum yeri.....: Aziziye
Doğum tarihi.....; 1940
Baba adı.....:
Ana adı.....:
Okuma yazma.....: Bilmiyor
Aşiret.....: Sarıkeçili yörüğü

NENNİ

Üyüsün de büyüsün nenninen nen
Nenni desem üyür'mü ola nen nen
Neni desem büyür mü ola nen nen
Aman benim ak guzum nen nen

AĞIT –YAS-YAKIM

Akşam olur her kapılar pekenir

Gomşu deliğine gine daşlar tıkanır
Eller nenem dediksire bana dokunur
Dokanırda nenem desinler yanıkda
ÖLÜM YASI

Sarı çiçek mor menevşe biçimi
Galıp galıp gam bağladı içimi
Bu gün bizim evimizin göçü mü
Aldıng göçüngü gider gidersin
Düştüğün yerleri yakar gidersin
GELİN YASI

Adalyadan aldım yaprak kınayı
Bezirgandan aldım türlü meleği
Yakma anam yakma duzsuz kınayı
Ağ ellerim al kınalar istemez
Siyah saçım zülûf tarak istemez
Ak koyunu güde güde getirdim
Getirdimde bir bayıra yatırdım
Ellerin içinde ben seni (gızımı) yitirdim
Hading gomşular aramaya gidelim

AĞIT-YAS-YAKIM

Adı.....:Mustafa

Soyadı.....: Vergili

Baba adı: Mistan

Doğum tarihi.....: 1928

Doğum yeri.....:Kozluca

Ekmeği bişirdim sacı devirdim

Gapıdan girmeden çehre çevirding

Nedir anam bu çehrenig eğrisi

Sen ayrılсан ben ayrılmam doğrusu

Sen ayrılсан ben ayrılmam doğrusu ay anam

Gapıdan girdimde garşıya baktım

Allı minderleri bucağa attım

Anam gelecek diye çok yollara baktdım

Yollar uzak oldu gelemem demiş

Sılam haram oldu dönemem dimiş

Evimizin önü acel biberi

Biberiyedikçe ağzım gabarı

Neden aldıng gadın anam acı habarı

Alınan8 acı habarlar ginemi bizeay anam

Duyulan gara habarlar ginemi bize

Erkeci kesmişler yatar derisi

Ocağa vurmuşlar gaynar yarısı

Hanı bu evlerin çifte guzusu ay anam

Körpe guzularıngı çaldırdın mı ay anam

.....devirdi

İğdenin iğdesi aleme yetti

Guzumun yoksuzluğu beni kül etti

Yana yana küle dönüp giderim ay anam

Ellere demedim çekip giderim ay anam

Şavklı ıldız doğdu çıktı köşeden
Şavkı vurmuş ardıçlan meşeye
Şavkı vurmuş ardıçlan meşeye
Selam söyleng yeni çıkan paşaya
Kendi gülüp bizi ağlatıp durmasing
Tabur tabur asker alıpdurmasing ayanam
Mezerliğin daşlarından
Glam oynar gaşlarından
Orta boylu içlerinden
Orta boylarınığara toprak örtümü ay anam
Ale gözleringe yeşil sinek gondumu ay anam
Mezerliğe gide gide yol sandım
Eğildim diken kokdum gül sandım
Ellering içinde anam var sandım
Ellering içinde anam yoğumuş
Daha beter olsun diyen çoğumuş ay anam
Keklik alaylandı kalktı havaya
Ganadım grıldı düşdüm ovaya
Guzulamımına yuva yapen diriken
Eller bizim ordumuzu dağıttı ay anam
Eller bizim yuvamızı dağıttı ay anam
Payam çiçek açtıysa daldadır
Benim anam çıktıysa yoldadır
Anam seni eller aman ağladır
Hem ağladır hem aldadırşu eller ayanam
Akıp gider su yüzünde bürgüsü
On sekizdir delep saçing örgüsü
Bu güzellik Ümmümsana hakkın vergisi
Akmayasica çaylarda nerelere goydung
Ümmümü , Sunamıdosdumu

AĞIT-YAS -YAKIM

Arife VERGİLİ (Kozluca Kasabası)

Adı.....:Arife

Soyadı.....:Vergili

Baba adı.....:Hasan Ali

Doğum yeri.....:Kozluca

Doğum tarihi.....:1940

Okuma yazma.....:Bilmiyor

Gaba gaba bulut ağdı havaya

İldrimler düşdü bizim obaya

Varing bakın sağ yanındaki yaraya

Doktor gelse çare bulabilir mi

Hekim gelse merhem sarabilirmi

İlk çiçek açtıysa daldadır

Benim anam çıktıysa yoldadır

Gelirim der bizi aldatır

Ufacık daşlaring başıpınarmı

Akdı gözleriming başı dinger mi

Öksüz olanların başı gülermi

Yeleden başımı güldürmedim

Güldürüp ellere döndürmedim

Mezerliğe gide gide yol sandım
Eğildim dikenini kokdum gül sandım
Eller içinde ben anamı var sandım
Anam değil yad ellermiş

AĞIT-YAS-YAKIM

Adı.....: Gülşen
Soyadı.....: Kazan
Baba adı.....: Mehmet
Ana adı.....: Ayşe
Doğum yeri: Kozluca
Doğum tarihi.....:

Çift goşmuşlar bir dölümcük harıma
Yük vurmuşlar altı aylık doruma
Şimdi ayrılık pek gidiyor zoruma
Ayrılık ayrılık göğden mi ending
Aradın aradın bizi mi buldun
Yelik (Hedik) vering ayağıma giyeyim
Balta vering şu dağları deleyim
Deleyimde guzularımı göreyim
Göremesem kokusunu alayım

Zeytin ağacından zıybındım (sıyrıldım)
Endimde dibinde dolandım galdım
Gara yazılamı ben kendim yazdım
Gara yazısını yazmış varmıdır
Aman bizcileyin olmuş var mıdır

AĞIT –YAS –YAKIM

Adı:Ayşeli
Soyadı.....: Zengin
Ana arı.....:Şerife
Babaadı.....:Mehmet
Doğum yeri:Kozluca
Doğum tarihi.....:

Gelin çıkarken, mına yakılırken söylenir
Örtüveng alıma eller görmesing
Eller benim iç halimden bilmesin
Dostlarım ağlayıpdüşmanlarım gülmesing
Düşmanın dediği yerini (sözleri)buldu

Penceremiz güne karşı bakılmaz
Ufacık taştan yapı yapılmaz
Ufacık taşılan yapıp giderim
Demedim derdimi ellere çekip giderim

Göğyüzünde leylek alayı
Galmamış mı gaplamızın galayı
Yokmuyumuş şu dertlerin golayı
Dekedik ellere çekip giderin

AĞIT-YAS-YAKIM

Yaşar ŞİMŞEK(Eğneş Köyü)

Adı.....:Yaşar

Soyadı.....:Şimşek

Baba adı.....: Ali

Ana adı.....: Dudu

Doğum yeri:Eğneş Köyü

Doğum tarihi.....: 1932

Okuma yazma.....:İlkokul 3. sınıftan ayrılma

Ağıtları, yasları yakımları ben köyümde ninem ve anamlardan öğrendim.

Keklik öter gayasında daşında
Galem oynar kirpiğinde daşında
Aman anam ne duruyong garşımda
Durup durup eğleyecek gün bugün
Siğim siğim ağliyecek gün bugün
Oooof ,of, oooooof,of

Bizim evlerimiz yayleye garşı
Yayleden enerken atıveng daşı
Nerelere varsada gülmez öksüzün başı
Gülmez başlaradadertlerde yakıvering
Sığmaz başa galdirip da atıveng

Mezerliğin köşesi var ay anam
Meyve vermez meşesi var ay anam
Sen onların gelmedinie çok görme
İzin vermez paşa var ay anam
Oooooof,of,ooooof, of

Göcüne (göçüne) (gücüne) bak şu askering göcüne
Mola potur dar geliyor kıcına
Askeri sürdüler Yunan içine
Almış süngüsünü hop edip durur
Geleni geçeni devirip durur
Oooooof,of,ooooof,of

Gara tireni ardı ardına dakmışlar
Aletine ne muntazam yapmışlar
Ölüm ile ayrılı4ğı dartmışlar
50 direm ağır gelmiş genç ölümü
50 direm ağır gelmiş şehit ölümü
Oooooof,of,ooooof,of,oooof

Geri dur anam yengem geri dur
Daha benim sıralarım geride dir
Sizing ayıp benim mehel değildir
Mehel olan yere Yakın kınaya(kınayı)
Oku gelen yere yakın kınaya (kınayı)
Oooooof, of, oooooooof, of,oooof

Gapılardan giremedim ay anam
Has yazmalar düremedimay anam
Gıymatlıngı bilemedim ay anam
Sen giderseng gıymatlıngı bilirim
Sen gidersen giymatlıngı bilirim
Ooooooof,of,oooooooof,of ooooooof

İleğende gelir gızıng kınası
Çark üstünde döner gızıng lelesi
Ne duruyong büyük gızıng anası
Durup durup ağleyecek günümüz
Siğim siğim ağleyecek günümüz
Ooooooof,of,oooh, oh ,ooooof, of

Geride durmang gızım geride
Ne bakıyong eller gibi geride
Gurbanlıkımı ayırdılar sürüde
Benim ayrılmaya gönlüm yoğdu
Senden ayrılmaya gönlüm yoğdu
Ooooooof,ooooooooh,oh,oooooof, of

Mezerlikten geçilir mi ay anam
Göğ ekinler biçilir mi ay anam
Körpe guzularıng seçilir mi (evlering) ay anam
Ufacıktan seçi verding onlara
Sular etting serpiverding guzulanga
Oooooof, of, ooooooh, oh ooooooof, of

Attım demirimi yere batmadı
Çok yüzünge baktım çehreng kalkmadı
Nedir yiğt bu çehreng eğrisi
Sen doyduysan ben doymadım doğrusu
Ooooooof, of, ooooooh,oh ,ooooof, of

Merdiverder indirdiler aşşaya
Sal üstünde guşattılar guşağı
Gara yering garafilli döşeği
Alıp sokunmadım evlem (Evlerim) yok diye
Giyip guşanmadım evlem yok diye
Oooooooh, oh,offffff, ooooooof, oooh

Gırmızı güllering gurusu kokmaz
Yerden gavramış döşek kalkmaz
Genç ölümüne ezrailin ettiğini kimseler etmez
Felek gırdıng kanadımı golumu
Ezrail endi benim evime
Oooooooh, oh,oooooof, of,oooooh

Hiç allar giymediydim ömrüme
Geydim emme neler geldi gönlüme
Açıvering gabirine kendine
Orta boylarına sinek gondumu
Ale gözlerine toprak doldumu
Oooooooh, oh ,oooooof, of,oooooh

İstanbul'un çeşmelere i yan akar
Gara yer gapısı gıbleye bakar
Ellerin hastaları eyi olur kalkar
Bizim hastalarımız ölmye yatar.

M A N İ

Alçeçik duvar üstü
Dülbendim suya düştü
Eğilin alen derken
Yar beni bastı geçti

A benim hacı yarım
Başımızing tacı yarım
Eller bene acımaz
Sen bari acı yarım

A benim aslan yarım
Duvara yaslan yarım
Duvar cihan götürmez (cihan=leke)
Bağrıma yaslan yarım

Grafilim gatmerim
Al goynunga yat beni
Benden başka sverseng
Gayoladan at beni

AĞIT-YAS-YAKIM

Adı.....: Hatice

Soyadı.....: Keskin

Doğum yeri Akçaviran

Doğum tarihi.....:1940

Okuma yazma.....: Yok

Bir daş düşdü garşıkı gayadan
Yengeleri var tenten eden oyadan
Bizim yazıları yazan hocadan
Mürekkep al garala boyadan oh oh

Bir dertli bulsamda derdimi yazsam
Esen hoyrazlara bağrımı versem
Aman ben guzularımın yüzünü bir daha görsem

Ay doğmadan aşardım dağları
Gün droğmadan atlardım çayları

DURKADIN BAYKAL-Kayış Köyü
ADI:Durkadın
SOYADI: BAYKAL
DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü
DOĞUM TARİHİ:1934
BABA ADI :Hüseyin
ANA ADI :Zeynep
OKUMA YAZMA : Bilmiyor.
ÇEKİM TARİHİ:
AŞİRETİ:

Apalayı apalayı gazdım kuyuyu.
İçine salladım da zincirli kovayı.
Ezreyil mivurmuş otula çöpüle yaptığım yuvayı.

Ezreyiling gözleri göktür
Ona tüfek atan yoktur gongşular ya
Bağrında mehremeti yoktur.
Ezreyilden mektup gelmiş gongşular ya
Arkasından galmak yoktur ya gongşular ya

Etrafımızı da morca sümbül bürüdü.
Eler yariyle yürüdü ya.
Benim eşin gara toprakta çürüdü gongşular ya.

EMİNE AYAN

ADI:Emine

SOYADI: AYAN

DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü

DOĞUM TARİHİ:1967

BABA ADI :Mehmet

ANA ADI :Yaşar

OKUMA YAZMA : İlkokul .

ÇEKİM TARİHİ:

AŞİRETİ:

Mezerliğe giresim geldi.

Çalışını çırpısını kırasım geldi.

Alçak binaların yüksek bacası ya

Hani nerede gızımın gocası ya

Çıkamadım merdivenin üçünü

Doyamadım dolu evlerin içini

Bir gün önce sarıverdim.

Sarı guzumun göçünü

Mezerliğe giresim geldi.

Çalışını çırpısını kırasım geldi.

Üç senedirsarı guzumu göresim geldi.

Keklik olsaydım gaya dibini beklerdim.

Bekâr olsaydım peşinge düşerdim.

Evimizin önüngde asmanın dalını eğmedin mi?

Bi cingil üzümünü yiyemedin mi?

Güzel allahım bunung yeni eşi vardiyemeding mi?

Fadime AYDOĞDU(Kayış Köyü)

ADI:Fadime

SOYADI: AYDOĞDU

DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü

DOĞUM TARİHİ:1961

BABA ADI :Mevlit

ANA ADI :Ayşe

OKUMA YAZMA : İlkokul

ÇEKİM TARİHİ:

AŞİRETİ:

Evimizng önü turalı ya.

Yasım gülseydi kim goydu yaralıya.

İşlesin top yaralarım da islesin.

Bicecik gardeşim galdı yalınız nişlesin ya.

Yüce dağ başına çıkıp guyu kazmadım ya.

Etirafına da halılar yazmadım ya.

Bu kötü yazıları da kendim yazmadım ya.

Yazan katip de parmakların gırılmadı mı ya.
Divit tutan kolları ağrımadı mı ya...
Para buldum da gara yazılı ya.
Etirafları da ak ipliğe dizili ya.
Benim yazılarımda güdret denyazılı ya
Yatağına yatırdım goyunu ya.
Gölcükde de verdim suyun ya.
Orak zamanında da eller bize bu oyunu ya.
Dağlar dağlarda elmalı dağlar.
Elmasını yemiş de boş galan evler.
Geçen gitti de benim anam ona kim olsa ağlar.
Evlerin önü de mersindir mersin ya.
Ellemengde dallarında ersin ya.
Döngel ana döngel döngel.
Ramazan yanına gelsin ya..
Mezeliğin de arkasında yolu var ya.
Eller dursungda ben ağlayan yeri var ya.
Geli a Fadime geli.
Yollar almassa salmasın beni
Mezeliğin gapısında dördttür geçilmez ya
İçinde enişte anatarı, açılmaz ya.
Bizim ölülerimiz geçti de buna kefin biçilmez ya.

Yaylaya giderimde yaylaya ya
Gonca güllerde bağlaya bağlaya ya.
Kırk yaşında ayrıldım anamdan ben ağlaya ağlaya ya.

NİNNİ

Oynamış gızım da oynamış nenni
Bozdağları boylamış, gücük gızım nenni
Bozdağın, gazelleriyle nenni
Çüküç etmiş oynamış nenni.
Sarı saman darısına nenni.
Habar saldım dayısına nenni.

FATMA AYDOĞDU

ADI:Fatma

SOYADI: AYDOĞDU

DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü

DOĞUM TARİHİ:1940

BABA ADI :Ahmet

ANA ADI :Azı

OKUMA YAZMA : Yok

ÇEKİM TARİHİ:

AŞİRETİ:

Evimizin çullarınıkaldırmang kaldırmang.

Gelen müsavirlerini geri döndürmeng, döndürmeng

Onung yokluğunuda bildirmeng of ooof

Giderim giderim galman siladan siladan

Severim güzeli de korkmam ölümünden off

Acep bizim gibi olmuş var mıdır eeeeğ Of of.
Elleri goynunda galmış var mıdır of ooof
Acep bizim gibi olmuş var mıdır of noff.

Üstümüzden geçen bayram ayları of ooof
Acap bizim gibi olmuş var mıdır of ooof
Elleri goynunda galmış var mıdır of off

Evlerinin önü ufak tefek yongalı.

FATMA BİLGİN

ADI:Fatma
SOYADI: BİLGİN
DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü
DOĞUM TARİHİ:1947
BABA ADI :Hüseyin
ANA ADI :Fatma
OKUMA YAZMA : İlkokul
ÇEKİM TARİHİ:
AŞİRETİ:

Gır ata binmiş de çilbir elinde.
Doruata binmiş de galbır elinde.
Benim anam döner gelir ya
Döner gelir ya ezrail var önünde.

Güvercining de donu göktür.
Ona silah admekde yoktur.
Ezrailden selam gelmişe gongşular
Gonşular arkasından galmak yokdur.

Bir incecik de yolum gider Yemene.
Sular akar çayırlara çimene.
Mehel mi gördüngde bu işleri dümene. Gongşular ya...

Sarı şamdan damlamasın gatıran.
Var mıdır da silasında oturan.
Var mı benim gibi de körpe guzularını yitiren.

Garga gonmuş ta ardıcın dalına
Gangrılırı gangrılır öter eşine.

Gülbahar AKKURT

ADI:Gülbahar
SOYADI: AKKURT
DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü
DOĞUM TARİHİ:1964
BABA ADI :Ömer
ANA ADI :Ayşeli
OKUMA YAZMA : İlkokul
ÇEKİM TARİHİ:
AŞİRETİ:

Demirciler demir döker denize denize
Ekinciler ekin eker angıza angıza.
İhtiyarlarımızda gitti mezara gelmez evimize ya
Gelenler gelmez olur evimize evimize ya.

Bir elmeyi yedi sene saklarım.
Çok gelecekler diye yollarda beklerim.

Antelleden atı verdim urganı
Örtün üstüne de basma yorganı
Bu sene ihtiyarlar yokta da
Yalınız kesdim gurbanı.
Gadın gızım derde anası.
Körpe guzum derde anası.

Anam oturmuşda gayfa bişirir.
Köpüğünü sağa sola daşırır.
Sevdiğini yanı başına ,
Sevmediğinin el evine aşırır.

Yemenimiz başı yukarı.
Etrafından akar balı şekarı.
Sening acılarının beni çökeri ya.

Garga bülbül olup ta dalında tmez.
Olum var emme de gızım yerini tutmaz.
Güccük guzum derde anası.
Körpe guzum derde anası.

Hatice AKKURT

ADI:Hatice
SOYADI: AKKURT
DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü
DOĞUM TARİHİ:1942
BABA ADI :Ömer
ANA ADI :Ümmü
OKUMA YAZMA : Bilmiyor
ÇEKİM TARİHİ:
AŞİRETİ: (Lakabı – akal Garısı)

İki keklik gördüm derening başında.
Benim oğlumda 13-14 yaşında. Off
Gelmeding mi anang ardı peşinde off.

Evlerin önü de ufak tefek tongalık (topluluk –çoğunluk)
Etirafı da büyük güccük yengelik
Senmiydin ara yering engeli nof of.

Goca kapınında ganadı da ganadı of...
Üsütüne bi bülbül geldi de dünedi off.
Goca bıyıklı yiğidide nenesi dedesi engeliof

Bir elmeyi de yedi sene sakların of.
Uğur gelecek diyi de yolları beklerim off.
Evimizin önüde gökdür güveri nof.
Başımızda indi evin döveri
Ben gittiğimde seni kimler everi nof...

Goyun gelirde goca kapıda meleşir.
Öğlen olurda bubang etrafıngı dolaşır.

Gara erik erdiyse daldadır.
Sening de dedeng çıktıysa yoldadır.
Gelenlere sor gelmez beni aldadır.

KADİR AVCI

Peynir deride gurtlandı
Sırtımda göğnek bitlendi
Goca garı buna keyflendi
Yandım iki avrat elinden

Goca garı yazdı döşeği
Güccük garı yatdı yüz aşağı
Naha bülüşmez olaydınız
Benim gavruk da

Bir tarlanın angızı
Gülmemenin beyazı
Ak göbeğin altında
Davşan tutmuş bir tazı

Mürüvet GÜN(Kayış Köyü)

ADI:Mürüvet

SOYADI: GÜN

DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü

DOĞUM TARİHİ:1944

BABA ADI :Osman

ANA ADI :Hatice

OKUMA YAZMA : İlkokul 3. Sınıfa kadar Okumuş.

ÇEKİM TARİHİ:

AŞİRETİ:

NENNİ

Evleri var ekli köklü nenni

Sabanları gümüş oklu.

Oğlumun bir dedeleri var nenni

Ambarları buğday yüklü.

Güzel oğlum nenni, yiğit oğlum nenni

Haylamış oğlum, haylamış oğlumnenni.

Çıkmış boz dağları boylamış nenni.

Boz dağın gözeleriyle nenni.

El çırpılmış çırpılmış oynamış.
Bicecik oğlum nenni, yiğit oğlum nenni.

AĞIT YAS YAKIM

Goca (yüce) dağ başında koyun yayılır.
Yayılır, yayılır da etrafına dağılır of...
Yâri güzel olanda ilk akşamdan sarılır of...
Yâri çikin olanda mevasına darılır of of...

Çıkdım gittim de goca dağın başına.
Seyrettim de toprağına taşına ya...
Gücücük yaşımda neler geldi başıma

Keklip olup aleyimi düzmedim.
Akrenlerimin içinde doya doya gezmedim.
Bu gara yazıyı kendim yazmadım.
Yazan katipte devriyazmış yazımı.
Yazıcı goların ağrımadı mı nööfff ...

Çivfçilerin övendiyesi söğütten.
Varın bakında boyundurugu hamıttan.
Benim gardeşlerim silindi gitti kütükten.
(gadın gardeşlerim off..)

Biladım da dadan daşdan asmamı.
Ayağına da çalı çırpı dakleşme mi.
Benim gardeşlerim mezerlikde çürüdü. Erişme mi

TÜRKÜ

Esdi hoyrazda sürd gine buludu off.
Hanı gelinde garmemening kilidi off off
Onu elleyen ellerdeçürüdü

Doğan aylar doğuşundan belli olur.

Gözel sevende,

ADI:Rukiye

SOYADI: AKKURT

DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü

DOĞUM TARİHİ:1944

BABA ADI :Mehmet

ANA ADI :Sıdıka

OKUMA YAZMA : İlkokul

ÇEKİM TARİHİ:

Çıkdim gitdim de goca dağın başına yalınız.

Dülbendimi de ala goydu çalınız.

Eve(acile) tuttugunuzda benim evim galdı yalınız. Ya

Gederim gederin de galmam yolumdan ya.

Ezireyil tutmuşda yarımın elinden.

Çok uğraşdımda ala goyamadım elinden yaa..!

Garmı yağmış da şu Gayeşin dağına.
Ateş düşdü de ciğerimin bağına. Of
Selemler yollasam da gelmedi gayri yanıma ya.

Evimingde çullarını kaldırmang
Süpürüpde tozunuda halılara gondurmang.
Benim evime gelrnləri de ben yok diye döndürmeng off.

Açtığım kutuymuş gongşular.
Dağların otuymuş da gongşular. Of
Ne deyemde ağlayam gaderim kötüymüş gomşular off.

Birim desem de birim gelir a gomşular.
Hepisini de desem aşam olur gomşular ya.
Goca Usenimde hepisinden ustün gelir gomşular ya ya..

İnemedim merdimenin dördünü
Sıvayamadım dolu evlerin ardını off
Erkende sarıvedik senig göçüngü ya
Dolansam gelsemde boş buldum yurdungu.

NENNİ

Uzun uzun şam dalları nenni.
Uzamış getmiş yoları nenni oğlum neni.
Uzun uzun kiremitler nenni
Ucunda bir rengi toplar.
Tosun oğlum nenni
Çığnı tüfekli yiğitler nenni
Gelin çıksın diye bekler nenni – Nenni oğlum nenni

ŞERİFE AY (Berberin Hanımı)

ADI:Şerife
SOYADI: AY
DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü
DOĞUM TARİHİ:1927
BABA ADI :Halil
ANA ADI :Emine
OKUMA YAZMA : Bilmiyor
ÇEKİM TARİHİ: 16/11/2006
AŞİRETİ:

MANİ

**Kara koyunetli olur.
Kavurması da tatlı olur.
Saskınlara varanın
Yüreciği dertli olur.**

Gara goyun guzusuna.
Can gayna bacısına.
Ne deyemde ağlayın.
Anlımın yazısına.

Su gelir merdin merdin.
Su değil benim derdim.
Ağaçlar galem olsa.
Yazılmaz benim derdim.

Durnalar gatar gatar.
Ganadını ganadına çatar.
Heç bi derdim yoğ emme.
Ellerin lafları ölesiye yeter.

Durnalar aleylenmiş uçmaya.
Dostlarım gelmiş haleleşmeye.
Geling komşular geling haleleşelim.
Ezreyil (Azrail) gelmiş kapı eşğine.

ÜMMÜ ALPTEKİN(Kayış Köyü)

ADI:Ümmü
SOYADI: ALPTEKİN
DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü
DOĞUM TARİHİ:1956
BABA ADI :Mustafa
ANA ADI :Neslihan
OKUMA YAZMA : Okur Yazar
ÇEKİM TARİHİ:16-11-2006

AĞIT YAS YAKIM

Evimingde çullarını kaldırmang
Süpürüpde tozunu halılara gondurman
Döner dolaşırdı geri gelirse
Evde kimse yok diye döndürmeyiniz.
Ehe! Eehee ehe- eeehee

Çıkamadım merdimenin üçünü
Sıvayamadım dolu evlerin içini
Döndüm geldim de boş buldum.
Goca evlerin içini ya ehee ehe.

Evimizin de gündün yanını deldiler.
İçeriye de goyun gibi doldular.
İçimizden en kıymatlıyı mı aldılar.
Ehe ehe eeehe ehhe.

Mezerlikten geçilir mi?
Göğ ekinler biçilir mi? Gongşula ya
Benim adamımın gönlü çoktur çekilir mi
Gongşular

Gara çadır ismi tutar.
Yağlı martin pas mı tutar.
Anang ağlar bubang ağlar ay oğlum.
El sana da yas mı tutar ay oğlum

Mezerliğin de çatıları kiremit ya.
Açing kapılarıda bizde girelim ya.
Giremesekte kokusundan bilelim ya.

Sipere duttum da gara cadırı ya.
Etrafı da has iplikle dizili ya.
Seningara yazıngdaböylemi yazılı ya.

YAŞAR KAYA

ADI: Yaşar

SOYADI: KAYA

DOĞUM YERİ: Burdur / Kayış Köyü

DOĞUM TARİHİ: 1947

BABA ADI : İsmail

ANA ADI : Hatice

OKUMA YAZMA : İlkokul .

ÇEKİM TARİHİ:

AŞİRETİ:

YAS YAKIM AĞIT

Keklik godum ala ardıcın başına
Gangrılır gangrılır öter eşine.
Ötme keklik bağrım eziktir, eziktir.
Dolu vurdu bağlarımız bozuktur.

Garmı yağmış şu Gayeşing dağına
Ateş düştü ciğerimin bağına.
Darıldında gelmesin sen benim yanıma, yanıma oooff.

Çıkaramadım merdimening dördünü.
Heryerleri gezdirdimde bulamadım derdingi ooof
Zıvayamadım dolu evlerin ardını.

ZELİKA UÇAR
(2. ÇEKİM)

ADI:Zelika

SOYADI: UÇAR

DOĞUM YERİ:Burdur/İğdeli Köyü – Kozluca

DOĞUM TARİHİ:1917-1922

BABA ADI :Veli GÖK

ANA ADI :Teslime GÖK

OKUMA YAZMA :Bilmiyor

ÇEKİM TARİHİ: 20/12/2006

AŞİRETİ:

Dışarı çıktın mı?: Hiçbir yere gitmedim.

Bu yaşları nerede öğrendin :Kozluca'da.

AĞIT

Ölüm dedikleri böyle mi olur?
Sular akar akar yolunu bulur.
Gurbete gideni gelir mi sanır.
Gurbete gitti de gelmedi gitti.
İradı yerine, ıradı gitti.
Gabirimi derin gazing dar olsun.
Etrafı lale sümbül bağ olsun
Sen gidersen vekillering kim olsun
Vekilimi tutacak kimsem yok benim.
İçerde hükmeden anam yok benim.

Gabirimim başucunda pungar var.
Ayağ ucunda gonca güllü tımar var.
Kalk bakalım şu dünyada, neler var.
Garip garip galan guzuların var.
Garip garip duran evlerimiz var.

Çekivering gır atının başına
Ağlayın da sil gözümün yaşına
Dünden gördüm ben ayrılığın düşünü.
Dün gördüm de böğün geldi başıma.
Dün gördüm de böğün geldi başıma.

Al atımın üzengisi, gümüştən.
Derelerin dolmuş ganlı ileştən.
Habarı yoktur bubamın, bu işten.
Habaryollayen de habarın olsun.
İki eli gandeyse yümesin gelsin.
Ekserin çevresi bir dolu dardı.
Benim gülbengizim ayvadan sarı
Gurbet yolarına gittikten kerı.
Srarıp, solmamıng sandıg sen beni
Meram olup ölme mi sandıg sen beni.

Ay mı doğmuş şu maziya meşeye
Şavkı vurmuş içeriye köşeye.
Selam söyleng yeni gelen paşaya.
Tabur tabur asker alıp durmasın.
Bizi ağlatıp da kendisi gülmesing.

Akşam olur kınasını yakınır.
Sabah olur çentesini dakınır.
Eğer bubam gedik yola varınca.
Döner döner arkasına bakınır.
Guzularım gücük diye sakınır.

Köprünün altı yüksecik oyuk
Yolladım gurbete gurbannık goyun
Subayıda duymadan esbabını soyung
Soyung esbabınızı noluyoru
Sening anang sene deli oluyor

Bir giderim beş ardıma bakarım
Gözlerimden ganlı yaşlar dökerim.
Gurbete geleli ayrılık çekerim.
Çektiğim ayrılık hetdinaştı
Yılına varmadan toğrağa düştü.

Hadıng anam gül dibini eşelim.
Eşelim de derdimiz eşelim.
Bu dünyada doyamadım gidiyorsun.
Öte dünyalarda helâlaşalım.
Öte dünyalarda bir olalım.

Ardıç arasında biten goşumlar
Yeri zenzem gül suyunla yüsünler
Hepimizi bir gabire gosunlar.
Birisi anası birisi gızı desinler
Bunlarda beş gardaşmış desinler.

Ak goyunu güttüm güttüm getirdim.
Getirdim de bir yamaca yatırdım.
Top perçemli ben bir yiğit yitirdim.
Hading anam aramaya gidelim.
Yana yana kül olmaya gidelim.

Goyun gelir havludameleşir.
Guzuları dış çavluda dolaşır.
Eve tutmayın anası bu işi
Hindi gelirde bubam yetişir.
Ağ elleri al ganlara bulaşır.

Ufacık tefecik yaylanın daşı
Sülûf sülûf olmuş gardaşın gaşı
Kendi gabadayı gücücük yaşı
Yazariken gayıp etmiş yüzbaşı
Yazariken gayıp etmiş bing başı

Yastık attım yastık battı dizine
Döşek attım döşek battı dizine
Ellering bubası gelmiş gızına
Benim bubam hayal oldu gözüme

Kınayı yaktırdığım elim
Sağıma gız girsin, soluma gelin
Ayrıldım anamdan nice olur halim
Ayrıldım anamdan gidip giderim
Ahir evlerine girip giderim.

Yengem gomuş aynasını dizine
Eğilir eğilir bakar ala gözüne
Kesme yengem kesme sülûf düzüne
İntizarım geçer ale gözünge
İntizarım gelir ale gözünge

Göğ yüzünde ıldız değil ülkerin
Ben meleyin siz ardımdan dirkinin
Gurbete gidiyom diye korkarım
Gurbet benim var ömrümü yoğ etti.
Ayrılıklar gülbenzimi kül etti.

Demirciler demir döker denize.
İleşberler ekin eker angıza
Gelmiyen mi aman anam evimize
Gelirim gelirim gelmez olurum

Teklifsiz sofraya sunmaz olurum
Teklifsiz sofrana sunacak olursa
Sunan ellerimi vuruveng benim
Söleyen dillerimi gıriveng benim.

Yamur geldi gafaya dizildi
Gara bağrım daşa geldi ezildi.
Benim yazımda gara mı da yazıldı.
Yazıcı golların yorulmadı mı
Yazarken galeming kırılmadı mı?

Çıkamam yokuşu gayet yorgunum.
Sol böğründen gurşun yedim vurgunum.
Gurbete geldim de anam dargınım
Gurbet benim var ömrümü yok etti
Ayrılıklar gül benzimi kül etti.

Gide gide ben silamdan ıradım
Gümüş taragla başımı daradım.
Ayrılmak mıydı anam muradın.
Ölelim gidelim ayrılmayalım.
Ayrılıp- ayrılıp el olmayalım.

Yağmur yağar dolu gibi
Al samadın seli gibi
Anam kokun geliyoru
Has bahçanın gülü gibi.
Akan çayların suyu gibi.

ZELİKA UÇAR(2. ÇEKİM)

NENNİ

Nennen deyin beşiğinge nen
Gül doldureyin döşeğinge
Aman guzum nenni
Nennilering benim olsun nen.
Uykularım sening olsun nen
Güççük kuzum nenni

ZELİKA UÇAR(2. ÇEKİM)

NENNİ

Üyüsün guzum nen
Guzum bicecik, büyüsün
Nenni anam nenni
Hem uyusun hem büyüsün nen.
Anam gücücük yürüsün

Aman anam nenni
Nennilerin benim olsun neeen
Uykularım sening olsun
Aman anam nenni
Hem üyüsün, hem büyüsün nen
Guzum gücücük yürüsün
Aman anam nenni
Nenni nenni neslinginge neen
Gül doldureyin döşeyinge
Aman anam nenni
Nennilering benim olsun nen
Uykuların sening olsun.

Aman anam neenni
Çıktım çam torusuna nen
Uyku vurmuş guzusuna.
Aman guzum nenni
Selam söyleng emmisine nen
Hem üyüsün hem büyüsün nenni

YAĞMUR DUASI

Yağmur yağmur yağ ister.
Gaşşık gaşşık bal ister
Gök keçi gurban ister.
Göbekli harman ister
Yağ yağmırım yağ yağ
Bol versin yağ.

Beş altı çocuk toplanırdı. Yukarıdaki tekerlemeyi diye diye dolanırlardı. Başka şey demezlerdi. Sen bulgur gatıveridin, ben yağ gadıverin. Bunu toplarlar giderler. Alırlar gelirler. Bana sözleri geçecekse bana, ona sözleri geçecekse ona pişittirilerdi. Bir arada yerlerdi. Min diyerek dağılırlardı.

Yağmur yağmur yağ ister . Sözleri tekrar edilirdi.

ZELİKA UÇAR

(1. ÇEKİM)

ADI:Zelika

SOYADI: UÇAR

DOĞUM YERİ:Burdur /İğdeli Köyü – Kozluca

DOĞUM TARİHİ:1917-1922

BABA ADI :Veli GÖK

ANA ADI :Teslime GÖK

OKUMA YAZMA :Bilmiyor

ÇEKİM TARİHİ: 20 / 12 / 2006

AŞİRETİ:

Dışarı çıktın mı?: Hiçbir yere gitmedim.

Bu yaşları nerede öğrendin :Kozluca'da.

Gurbetin yolları uzaktır uzak
Gurbetin yoluna düştüm giderim.
Ahlan vahlan akşamı ederim.
Yazılan yazıya bende bezerim.
Gara yazılarım yazılıp duru
Acal kuyularım gazılıp duru.

Gabirimi gazıng daracık insin.
Kefinimi kesin yakasız yensiz
Nasıl evlere giren anam ben sensiz.
Ben sensiz evlere giremez oldum.

-----bozuğu
Dakınmadım yoladığınız yüzüğü.
Ben yazmadım anlımdaki yazıyı.(Müzikli)
Yazıcı gollarıng yorulmadımı?
Yazarken kalemig kırılmadı mı?

Evimizin önünde bi ardıc bitti.
Ardıcın kölgesi deryaya yetti.
Saldığın habarlar canıma yetti
Ben ayrılığı gelişinden bilirim.
Garip garip duruşundan bilirim.

Gideyim gideyim görünmeyeyim mi?
Al yeşili başıma bürünmeyeyim mi?
Gurbet benim var ömrümü yok etti
Genç ölümleri gül bengizimi kül etti.

Çekin atımı binek taşına
Elim ulaşmadı eğer gayışına.
Anam mı var sürme çekecek başıma
Bubam mı var al örtecek başıma
Başıma al örtecek bubam yok benim
İçerde hükmeden anam, yok benim.

Döşek atdım döşek batdı dizinge
Yastık attım yastık batdı gözünge
Ellerin anası gelmiş, gızına
Benim anam yen oldu gözüme

Uzun gavaklardan uzundur boyu
Aldır şekerindendatlıdır dili
Aman gardaşlarım geldi nedeyim.
Böyünde gelmezde küsmüştür banga
Böyünde gelmese dargındır bana.
Gücenmeng anam gari . Bu kadar oluyoru.Yorulдум. Sesim bu gadar çıkıyor.

NENNİ

GOYDURAYIM NENİ

İçine gül gondureyim nenniiii
Bubasına göndereyim nen
Gücük guzum uyusun benim nenniiii
Hem üyüsün hem büyüsün nenniiii

Uzun uzun şam dalları neen
İramış buban yolları nenniiii
Bubang gelirse yakına a nen
Çışır atının nalları nennii
Bugada edivereni gari.)

AĞIT

Taş başına çıktım oturdum
Mevla'm izin verdi kalktım oturdum.
Ben sılamdan bir çiçek sokundum
Çiçek sizin olsun gül benim olsun
Singersiz dünyalar hep sening olsun.

Merdiven taşına endim oturdum.
Mevlem izin verdi kalkdım dikildim.
Ben sılamdan bir çiçek sokundum.

Goca dağ başında bir ulu leylek
Elime verdiler kınalı değnek
Giydirmişler bana ateşten göğnek
Giydirenler yer yataklar bulmasın
Giydirenler singerini görmesin

Garlı dağın garı vardır.
Yaprağında narı vardır.
Ben ağlasam yeri vardır.
Ben ağlameyen de kimler ağlasın.
Garip gönülleri kimler eylesin.

Merdiven taşında bir altın buldum.
Altına bakarkan sarardım soldum.
Anam yanlarınızda duramaz oldum.
Aman gurbet ilde ben katil oldum.

..... çevresi bir boru sarı
Sarardı gül bengizin ayvadan sarı
Ekserin yoluna düştükten kerî
Sararıp solma misanding sen beni
Merem olup ölmemi sanding sen beni

Köprü'nün altını yüksekgoyung
Yolladım gurbete gurbanlık goyun.
Yüzbaşı duymadan esbabıngı soyun.
Soyun esbabıngı gan oluyor
Sening anang sanga deli oluyor.

ZELİKA YILDIRIM(İğdeli Köyü)

ADI :Zelika

SOYADI : YILDIRIM

DOĞUM YERİ :Burdur /İğdeli Köyü

DOĞUM TARİHİ:1939

BABA ADI:Abdurrahman

ANA ADI :Cemile

OKUMA YAZMA:Okur yazar

KIZ YASI

Goca dağ başına çık otur anam

Elingi belinge sok otur anam.

Gızım gelecek diye bak otur anam.

Gızım gitti gitti senden ıradı.

Sen besledin şu ellere yaradı.

Goca dağ başına çıktım oturdum

Yaylaya sümbülü diktim bitirdim.
Ben anamı gücücükten yitirdim.
Hadeng gardeş aramaya gidelim.
Yana yana kül olmaya gidelim.

NENNİ

Nenni nenni nen dalları neen
Iradı dayıng yolları
Üyüsün guzum nenni
Dayıng yakına gelirse neeen
Şingırdar atının nalları
Üyüsün guzum nenniii
Üyüsün desem uyur mu mola neeen
Allah desem büyür mü mola
Üyüsün guzum nenni
Nenni nenni nennisine neen
Selam söyleng emmisine neeen.
Üyüsün guzum nenni

TÜRKÜ

Düşersek de tozlu yola düşelim of of
Çekerisekte de güzel gahri çekelim off
Çikinlerin de gahri güçtür çekilmez aaah ah ah of of
Çekerisekde güzel gahri çekelim ah ah
Çikinlerin de gahri güçtür of ofaah ah..aaah ah

Akşam oldu da yine bastı bastı karalar aaah –ahh
Ciğerimde de göz göz oldu aah –ah yaralar
Misafir almaz mı da تنها dereler off
Böyün müsafirim yarın aah ah yoldeyin ah aaah ah
Böyün müsafirim yarın of of of yoldayım ah aaah ah

NENNİ

Nenni nenni nennisine neeen
Selam söyleng emmisine
Üyüsün guzum nenni

Neni nenni nen daları neen
Iramış dayıng yoları
Üyüsün guzum nennii
Dayıng yakına gelirse neeen
Şingirdar atının naları
Üyüsün guzum nenniiii
Nenni desem üyur mola neen
Allah desem büyür mü mola
Üyüsün guzum nenniiii

YAĞMUR DUASI

Yağmur yağar, yağ ister
Gaşşık gaşşık bal ister
Teknede hamur
Talada çamur
Ver Allah'ım yağmur
Ver Allah'ım yağmur
EmiİN – emiİN

TÜRKÜ

Enterimin moruna -2
Verem oldum yolunga -2
Nasıl verem olmeyen a canım – 2
Eller girdi goynunga -2

Enteringe peş olen -2
Yanına yoldeş olen -2
Çıra tutan elinge a canım -2
Şingirdaklı maşa olen.

TÜRKÜ

Armut dalda sallanır -2
Yere düşer ballanır -2
Kız oğlanı görünce -2
Tıngır mıngır sallanır - 2

Armut daldan düşer mi?-2
Günden yanı bişer mi ?-2
Sevip sevip ayrılmak -2
Sanımıza düşer mi?-2

Taralaylom tarayladila lom
Hop tarayla taralay lom

Tarladan toparlar mısırı
Kalk gidelim mısıra
Sen seviyon ben hale
Gidelim ardı sıra

Armut dalını eymeli
Armudunu yemeli
Genç oğlanın goynuna
Ne deyipde girmeli

Taralay lom tarayla lilalaylom
Hop tarayla taralay lom

TÜRKÜ

Ormandan gel ormandan
Ormandan gel kibarın gızı da ormandan.
Kim ayrılmış ben ayrileyn de oğlandan.
Ay anam ay bubam derelere baksana
Efeler vurulmuş da yarelere baksana.
Ay anam vay bubam da bandırmayalım.
Güzellerin goynunda da ben durmayalım

Ormandan gel a cavıring gızı da ormandan
Kim ayrılmış ben ayrileyn de oğlandan.
Ay anam ay bubam da bandırmayalım.
Güzellerin goynunda da ben durmayalım

ZEYNEP AVCI

ADI :Zeynep

SOYADI : AVCI

DOĞUM YERİ :Burdur / İğdeli Köyü

DOĞUM TARİHİ:1960

BABA ADI:Mehmet

ANA ADI :Cemile

OKUMA YAZMA:İlkokul Mezunu

GURBET YASI

Gurbetin yollarını gameylen açtım

Suların yerine ağılar içtim

Sıgmadım silama gurbete düştüm.

Sıgmadım silama silam darmıydı

Gurbete gitmeye gönlüm varmıydı

Gidelim gidelim görünmeyelim

Al yeşil başları bürünmeyelim

Anam biz bu ayrılığa da yerinmeyelim

Yerine yerine yer olur durumda

Dürüne düşüne deli olduumda

Gurbet elingin mangarları akmıyor
Hasta olsam hiç kimseler, bakmıyor

Eğildim de üç gül aldım, harımdan
Gurbet gülü silam gibi kokmuyor.
Ellerin anası bubası anam yerin dutmuyor.

ASKER AĞIDI

Goca dağ başında asker sesi var.
Açıngın bakın çantasında nesi var.
Bir ayrılık bir ölümlük yası var
Ondan başka bu askerin nesi var.

Gaba gaba bulut ağmış haveya
Domurcaklı yağmur gelmiş oveya
Günler ganad olmuş bizim oraya
Günün gara doğuşundan beliydi.
Benim guzumun duruşundan beliydi.

HASTA YASLARI

Hastanenin bungarlarıyan akar.
Hasta kapıları kibleye bakar
Ellerin hastası iyi olmuş, kalkar.
Bizim hastamızın vadesi yeter.
Bizim hastamızın ilacı biter.

NİNİNİ

Neeen nenen nenen
Nenni diyemde uyusun yavrum nenni
Yüzüne güller bürüsün nenni.
Nenninlerin nen olsun neeen
Uykularım sening olsun nen.

Nenni yavrum nenni
Nennimlerin nennisine neen

Selam söyleng emmisine (babasına) neeen
Nenni yavrum nenni.

GELİN YASI

Evlerinin önü bir çıbık asma.
El evinden gelmiş kineylen basma
El verip kınalar yakma abama
Dirkeli urbalar kesimeng abam

Anang senin yazıngı deşmesin
İncili mercanını ele takmasın.
Gurbet elden guzum (kızım) gelecek diye bakmasın
Gurbetlerin yolu uzak gelinmez
Gurbetlerin yolu çamır gelinmez.

ZEYNEP AVCI

ADI :Zeynep
SOYADI : AVCI
DOĞUM YERİ :Burdur /İğdeli Köyü
DOĞUM TARİHİ:1960
BABA ADI:Mehmet
ANA ADI :Cemile
OKUMA YAZMA:İlkokul Mezunu
ÇEKİM TARİHİ: 20 / 12 / 2006
AŞİRETİ: Sarı Keçili

AYRILIK YASI

Gurbet eling bungarları akmıyor
Hasta olsam hiç kimseler bakmıyor.
Eğildim de üç gül aldım harımdan
Gurbet gülü silam gibi kokmıyor.
El anası anam yeri tutmuyor.

Goca dağ başında demirden beşik
Gülsemoy nasam da ıldızım düşük.
Sıkmang ak gollarım yaralı benim
İçerde çiğirim bereli benim

Garşiki dereden akıyor seller.
Otursam ağlasam deli bu derler.
Oturem ağlayem deli desinler.
Oturem ağleyem dertli desinler ooof of

Goca dağ başına bir giden olsa
Çalıyı çırpıyı bideyen olsa
Anam gurbetteki kızından
Bir habar getiren olsa

Gar yağmadan aşarırım dağları
Sel gelmeden geçeridim çaylaları
Eğemedim göğ eriğin dalını

Bilemedim Şu ellering halini
Halimden bilecekler gelsing yanıma
Derdimden annecekler gelsin yanıma

Dermenimizin arına saznan gelir
Yiğidin başına yazılan gelir
Aman ğara yere gidenler ne zaman gelir
Gara yere gidenleri gelir mi sandın
Gelir evlerini görür mü sandın.

Aşş a ovanın develeri geç gelir.
Yayılır sulanır garnı aç gelir.
Anam bu genç yaşta bu ayrılık bize güç gelir.
Güç gelirde gadın anam güç gelir.
Bu genç ölüm dayanılcek iş değil.

Garşı garşı yaptırdıydık hanları
Yan çifteli gondurduyduk bengleri
Sening ilacını sürdürdüğün Tenleri
Aklıma geldikçe yanar ağlarım.
Aklıma geldikçe yanar ağlarım.

Evimize gönül gurdubu çeşme.
Burup burgusunu suyunu içme.
Gelip mungarlerde derdimi deşme.
Merem eder öldürürsün sen beni
Gabirlere göndüreceng sen beni

Evimizin önü çiftidir sökölmez.
Dudumuzun yaprağı göktür dökölmez.
Hepimizin boyu birdir çekilmez.
Çekilip gideriz bir ulu yolda.
Tükenip gideriz goca havlıda.

Çek deveci develeri çeker mi?

Devem sening üstündeki şeker mi?
Benim çektiğimi başka gullar çeker mi?
Gadir mevlam gul başına vermesin
Bizden alıp başka yere vermesin.

Gardeşing asası furma dalından.
Sırtının esbabı geyik tüyünden
Alamadık gardeşi azrailin elinden.
Var git Azrail var git üç güncük ara ver
Al bu genç ölümü başka başka yere ver

Gidelim gidelim görünmeyelim
Anadan yeşil başlar bürünmeyelim
Aman bu genç ölümleri biz e yerinmeyelim
Yerine yerine yer olduk biz
Dürüne düşüne del olduk biz

Anadan yeşil başlar bürünmeyelim.
Anam bu genç ölümleri bize yerinmeyelim
Yerine yerine yer olduk biz.
Dürüne düşüne deli olduk biz.

Dengizin üstünde yüzen dalgeyiz.
Böyün misafiriz yarın yoldeyiz.
Bir güncük misafircik al beni
Geling gurbet ilde ara bul beni

Goca dağ başında asker sesi var.
Açing bakıng çentesinde nesi var.
Ya ayrılık ya ölümlük yası var.
Ondan başka bu askerin nesi var.

Ufecik daşların irisi mi olur.
Gadife güllerin aman goyusu mu olur?
Aman şu ellerin iyisi mi olur?

Ellerin iyisi olamadım ben
Güllerin iyisini deremedim ben.

Fetik daşların başı bungar mı
Aksa gözlerimin yaşı singermi
Aman gülmedik başlara güller soksam güler mi?
Hele ben başımı güldüremedim
Güldüreyip te sele döndüremedim.

Keklik uçarıda farı inmeli
Ganadını çeyle sürüyünmeli.
Durup durup dem sürcemiz zamanda
İnsan evlerini gor yürüymeli
İnsan gardeşlerini unutumeli

Gardeş dakımınğı gümüşden gazdır
Dakımınğı üstüne adımı yazdır.
Eğer gurbet ilde ölcek olursam,
Al gel gabirimi siyakazdır
Al gel gabirimi yanına gazdır

Kendim yüdümde kendim ördüm saçımı
Nedir guzum bilemedim suçumu
Sen gidince ararım evleng içini
Sen gidince dolu evler boşaldı.
Sen gidince marellemiz bozuldu.

Ben bir dertli bulsam derdimi yansam.
Esen örüzgara bağrımı, versem.
Aman gardeş gitmeden bir daha göster.
Sileridim ale gözlemleng yaşını
Süpürüyüdüm döşemeleng tozunu.

Uzun uzun yolumuza gideyim.
Ucuz emme süngünüzü güdeyim.

Evimizin hizmetçısı galmamış
Aman bi sene daha hizmetini edeyim.

Evimizin onüde çifte bungarlar.
Suyunu içerler bizi angarlar.
Yıldan yıla yuvamızı bozarlar.
İşte geldim bozuk buldum yuveyi
Bu senede bozuk buldum yuveyi.

Gidelim gidelim görünmeyelim
Al yeşil başlangı düşünmeşelim
Anam biz bu ölümлерide yerinmeyelim
Yerine yerne yer oluruz biz
Dürüne düşüne del oluruz bizöööf

Hastaneye vardım emme girmedim.
Sağım solum düşman almış bilmedim.
Anam emmilemin guzulani ölçeni bilmedim.
Bildim emme ellere de demedim.

Evimizin önü söğüt ağacı
Söğüdün yaprağı kökünden acı.
Aman yok muymuş bunca doktorların ilacı
İlacı buldukta melhem bulmadık.
Merlhemi buldukta derman bulmadık

Yollara çıktın mı sen
Aman bir para buldun mu yazısız.
Aman gara yerlerde anasız bubasız.
Nasıl göngül eyleyeng sen anam
Nasıl gönül eyleyeceng sen anam.

Gara yerlerde dering olur.
Aman gazdık sıra selmi olur.
Aman ak kefinegirenlerde gayıp olur.

Amaün ak kefine gayıp ettik ay halam
Ak kefinde gayıp ettik ay anam.

Garlı dağdan aşar bizim yolumuz.
Aman ilkbaharda açar bizim gülümüz.
Aman havlımızdan çifte çıkar salımız.
Aman çifte çıkan sallar gine mi bizden?
Aman gelen acı habar gine mi bizden.

Anang senin sandığınızı deşmesin.
İncili merceningi ellere dakmasın
Gara yerden guzum gelecek diye bakmasın.
Gara yering yolu uzak gelinmez.
Gara yerler yolu uzak girilmez.

Çadır gurdumda şu yaylanın düzüne
Maviş şıfa bek yakışır boyuma
Görüp gözettığım bayram ayına.
Bayram aylarında ecel mi gelmiş.
Dakılmış nişanları bozan mı gelmiş.

Beni (Bana) gül dediler öle güldüm.
Elim kneydi duvara sürdüm.
Aman sizin yokluğunuzu bayrama, düğünde bildim.
Sizin yokluğunuz yoğetti beni a halam
Aman sizing sizin yokluğunuz del etti beni a halam.

Gabirini dering gazın dar olsun
Başucunda lale sümbül bağ olsun.
Aman bubalı oğul gençliklerine doymadılar.
Ahret evleri de mamurlar olsun.
Ahret evleri de cennetden olsun.

Hastanenin bungarları yan akar.
Hasta gapıları gibleye bakar.

Anam ellerin hastaları iyi olmuş kalkar.
Bizim hastaların vadesi yeter.
Anam bizim hastaların vadesi yeter.

Gabirinin başucunda pungarlar.
Ayag ucunda çifte güle pungar var
Çık bak halam şu dünyada neler var.
Aman bu dünyada galmiş nişanın var.
Yalınız evlerde galmiş anang var.

Çit goşmuşlarda garşı ki harıma
Yük vurmuşlarda altı aylıcık doruma
Anam akranların gördüğümde gider yokluğun zoruma.
Senin yoklukların deli etti beni.....

İSMİHAN ATUĞ

ADI:İsmihan

SOYADI: ATUĞ

DOĞUM YERİ:Burdur / Kayış Köyü

DOĞUM TARİHİ:1947

BABA ADI :Osman

ANA ADI :Keziban

OKUMA YAZMA :

ÇEKİM TARİHİ:

AŞİRETİ:

Keklik olup aleyimi düzmedim

Anamıla elel olup gezmedim.

Bu gara yazıyı kendim yazmadım.

Yazan kadip böyle yazmış yazımı Nooof

Atla anam atla arıktan atla

Ezireyil (azrail) geldi canıngı sakla

Goca bubam yalnız galmış gel onu yokla of

Mezerlikde üç gül vardı gurudu

Eller anasıyla elel yörüdü

Benim anam gara yerde çürüdü. ya

Anam yoktur yaka diken yen söken

Bubam yoktur sakal döken, bel büken of ya..

Bacım yoktur gelip derdimi döken.

Aşarsam da garlı dağdan aşeyin.

Düşersem de tozlu yola düşeyin of.

Gonşular gelin gavişmak günü böyün(gavuşeyin ooy oy)

Goca kapının ganadı
Üstüne bülbül dünedi ya
Gardeşler yannana gelmeye diye eller bizi gınadı yaaaa ya.

Halımızın cullarını kaldırma.
Kaldırıp tozunu halılara gondurma.
Ellere bizim anamız getmiş diye yokluğunu bildirme oy
Enger ben bu dertten ölürsem anama bildirme.

Ben giderken şo ekinler göğ idi ya.
Şo görünen anangilin söğüdü.
Sana benden kerî yangın yokudu ya.

Evimizin önü gökdür göverir.
Üstümüze göçtü eving doverir ya.
Benim anam gitmiş beni kimler eğlendirir ya.
Bir gelin gördüm de harman yerinde.
Gözleri mavi de çorap elinde.
Benin gönglüm hem gızda hem gelinde.
Hangınızdan ayıreyin gönlümü, gönlümü aaah ah!

Gabirimi deringce gazıng serin olsun.
Etrafına güller dikiñ, bülbüller gonsun.
Ben ölürsem sevdiklerim sağ olsun ya.

Beriden gel gücük bacım beriden.
Ne bakarsın eller gibi geriden.
Ayrılacak gibi felen değildi.
Ayrıldılar gadın gızım sürüden ya...

AĞIT-YAS-YAKIM

Adı.....:Yaşar

Soyadı.....:Can
Doğum yeri:Çalica
Doğum tarihi.....:1943
Okuma yazma.....: Yok

Macar Bilim Akademileri öğretim Üyesi Yanoş Siposla çekilen imihci çekim.

Aşağıdan da gelen eling ganglısı
Geyinir guşanır mavi donlusu
Gösterivering benim yârim (erim)hangisi
Göz gezdirdim göremeyon onu
Çok bakdım da bilemedim ben onu
Ay anam ah,ah, aaaaaaaah,ah

Kekliğidimde alacama düzmedim
Çifteleşipde guzulamla gezmedim
Gara yazıları kendim yazmadım
Yazan katip kötü yazmış yazıma
Veren Allah da kötü yazmış yazıma
Aaaaaah, ah oooooooh oh,oooof, of

Antalya’dan aldım yaprak kınayı
Yakmang yengem yakmang ende kınaye
Mehel olan yere yakın kınayı
Analı bubalı yere yakın kınayı
Ooooooof,of, ooooh, oh aaaaaah, ah

Vareyin gideyin evlengizden
Anam gurtuleyin dilleringden
Yeşil başlı ördekler olsam
Sular içmeveren evleringizden
Ay anam Oooooof,of, oooooh,oh, aaaaah, ah

AĞIT-YAS –YAKIM

Adı.....: Keziban
Soyadı.....:İşleyen
Ana adı.....:Fadime
Baba adı.....:Ramazan
Doğum yeri:Kozluca
Doğum tarihi.....:1949
Okuma yazma.....:Bilmiyor

Merdimenden endirdiler aşağı
Ortasında kuşattılar guşağı
Gurbete yolladılar köyün uşağı
Oda bize zor geliyoru

Al atıming ard ayağı sekili
Ön ayağında top menevşe dikili
Kimi tuten guzum sening vekili

Sening vekiling olamazlar a guzum
Sening yeringi tutamazlar a guzum

Gurbetin yolları uzaktır uzak
Yollara gurdular demirden tuzak
Durmang anam durmang yolları gözet
Yollar çamır oldu gelemen gari
Dağlar perde oldu göremeng gari

Gayalıdırda gahba dağlar gayalı
Gayaları birbirine ulalı
Kaç yıl oldu gurbet ile gideli
Gurbet benim var ömrümü yoğ etti
Eller bizim gül benzimizi kül etti

Yol üstüne oturanlar
İpek topu götürenler
Çift yiğit yitirenler
Hadeng bacım aramaya gidem
Yana yana kül olmaya gidelim

Mezerliğin daşlarında
Galem oynar gaşlarında
Top perçemli içleringde
Gelip gelen yiğitler bizim değil mi?
Gayıp olan bizim yiğitler değil mi?

Kınayı yaktlar elim ayağım
Sağıma giz girsın soluna gelin
Anamdan ayrıldım nice olur halim
Anamdan ayrıldım gidip giderim
Aldım garip başımı alıp giderim

Çitlerin üstüne çitler bastırdım
Guzumung boyuna şifon elbise kestirdim
Ellering üçün ben anamı küstürdüm
Ellering üçün ben babamı küstürdüm

Çiftlerin üstüne çiftler yapayım
Çıkayım üstüne yola bakayım
Gurbet elden guzum geliyor derseler
Eneyim evime ateş yakayım

NİNNİ

Ninni diye belediğim a guzum

Ninni ninni ninnisine a guzum

Ünneng geling emmisine a guzum

Ünneng geling dayısına a guzum

Ninni diye belediğim

Uykulardan uyandım

Guzumung dayısınada ünneying

Guzumun emmisinede ünneyin

TÜRKÜ

(YOZ OYUN)

Ormandan gel a kibarın gızı daormandan-2

Kim ayrılmış ben ayrıleyin oğlandan (o yardan)-2

Alamam ben savamam (satamam) ben

Her güzele meyil vermem ben

Aç gollaringı sar boynuma da

Üşüdüm üşüdüm saramam ben

Adı.....:Keziban (Merihan-Neriman-Perihan-Emine)

Soyadı.....:Özgün

Doğum tarihi.....: 1944

Doğum yeri:Kozluca

Baba adı.....:Ramazan

Ana adı.....:Emine

Okuma yazma durumu.....:İlk okul 5

YAS

(ölüm yası)

Yayla yolu birbirine Ulalı

Gara yazma boğazında dolalı

48 yıl oldu benim gardeş öleli

Çobanalra gelini görmediniz mi

Oturup halini sormadınız mı

Dinelip selamını almadınız mı

GELİN YASI

Kınamı yaktılar elim ayağım
Sağıma kız girsin soluma gelin
Anamdan ayrıldım (necolur) nice olur halım
Anadan ayrılanı gurt yer dediled
Anadan ayrılanı delolur (deli) dediler

TÜRKÜ

Endim bungar akmeyor (2)
Yar yüzümüde bakmeyor (2)
Her çiçekler açılmış
O yar gibi de kokmeyor
Endim bungar başına
Yazı yazdım daşına
Gelen geçen okusun(2)
Neler geldide başına (2)

TÜRKÜ

Gara gabak kökeni
Ele batmaz diken
Sevilmedik yar ile
Dünyülür mü tükenir
Gabağın kökeniyim
Dibine dökeniyim
Olursa güzel olsun
Çirkine töbeliyim

TÜRKÜ

Asma altında oturdum
Ben bir güzele vuruldum
İşte o günden beli
İnce vereme tutuldum
Portakalı soyamadım
Başucuma goyamadım
Şu vereamden gurtulupda
Gençliğime doyamadım

Anam ağlar için için
Babam ağlar kimin için
Ağla anam ağla babam
Benim gençliğim için

Hastahanede yata yata
Hastalara baka baka
Ciğerlerim parçalandı
Doktor hapi yuta yuta

Çengizimi sattırsınlar
Bir tulumba yaptırsınlar
Tulumbanın üstcezine
Veremli kız yazdırsınlar

YAS

Ayda deresinde yayılır goyun
Kefenim biçildi ılıdı szuyum
Nişanlım duymadan gabire goyun
Ağlasın ağlasın garip anam ağlasın

Bu ayda deresini kar gine bastı
Sağımdan solumdan tufanlar esti
Anneler bubalar ümidi kesti
Ağlasın ağlasın garip anam ağlasın
Üç günlük gelini kimler eğlesin

Bu ayda deresinden nasılda geçmeli
Mekkkeye varmak için yol mu seçmeli
Dövlət izin vermiyor vazmı geçmeli
Ağlasın ağlasın garip anam ağlasın
Üç günlük gelini kimler eğlesin

NENNİ –(NİNNİ-NENNEN)

Nenni nenni nen dalları
Iramış emming yolları
Emming yakına gelirse
Çışır(çeşir) atının nalları
Nenen diyen yüzünge
Uykular girsing gözünge

Benim oğlum uyusunda
Yüzünü güller bürüsünde
Nnnni diye belediğim
Al bağırdak doladığım
Benim oğlum uyurmuola
Yüzünü güller bürürmüola
Nnnliring yaktı beni
Gadir mevlam verdi seni
Gadir mevlam vermeseydi
Kimler eylerdi ki beni

Adı.....:Rahime
Soyadı:Yavuz
Baba adı:Şükrü Şimşek
Ana adı.....:Şerife Şimşek
Doğum yeri.....:Akyaka köyü
Doğum tarihi.....:1930,
Kültürel çevre.....:Akyaka köyü
Okuma yzma:Cahil

YAS

Akşam oldu gine çöktü karalar
Ciğerimde göz göz oldu yaralar
Misafir almazmısın tenhe dereler
Alırım misafiri haksız değilim
Düşerim ardından sütsüz değilim

Oturdumda kalkamadım yerimden
Korkarıdımdaya ayrılıktan ölümünden
Oda geldi bizim başda gışladı
Genç anadangenç bubadan başladı

Yağmur yağar da çipirdenler dolmadan
Alyazmamın da oyaları solmadan
Ben anama anam bana doymadan
Mehelsiz işler mi düttün ay anam
Mehelsiz işler mi düttün a bubam

Sabah ilende kalktım ezen okunur
Ezenig sesi ciğerime dokunur
Ösüz kısmı çifte gülmü sokunur
Alivering çifte gülü başımdan
Kim ayrılmış ben ayrılıyın eşinden (guzulamdan)

Çekin gıratımda gaplan alası
Çekilmezmi de bu gızın belası
Candarmamı da çıkarmış o kızın annesi
Al bohçanı da düş ardıma gidelim (2)

Ala ata bindimde dolandım dağa
Kurşunu yedim de boyandım kana
Kanlı gıyularım gazılmış benim
Kara yazılarım böyle yazılmış benim

Deperim deperim depem delinmez
Çıkarım bakarım silam görünmez
Saçımı daradım da ören bulunmaz
İki beldimde atıvedim el gibi
Coşkun çaylar alıp gider sel gibi

Yüksek haneylerde badılcan oyar
Badılcanı rengi elimi boyar

Çıksam ünnesem eller duyar
Çıkıp ünnemedim eller duyar diye
İçime atmadım derd olur diye
Merdimandan indirirler aşşağı
Ortasından guşadırlar guşağı
Gara yerin garafilli döşeğı
Anam yatmış da döşenip duru
Atı tablasında duşanıp duru
Aşşa yolung develeri geş gelir
Yayılır yayılır garınları boş gelir
Eller anam dese banga güç gelir
Eller anam demesinler yanımda
Eller bubam demesinler yanımda
Coşgun çaylar gara kütük getirir
Kütüğün üstünde serhoş oturur
Bir anayla bir bubanın hatırı
Boyumsıra zindanlara götürü
Merdimana çık otur anam
Elingi böğrünge sok otur anam
Ben gidiyom yad ellere anam
Arkamdan bak otur anam
Apreyi biçerinde erdim deste
Gurbete giderinde olurum hasta
Gurbete gideni gelir mi sandıng
Çalınan davulları düğün mü sandın
Anama geydirmişler sade gar gibi
Sadenin golları dar gibi
Şu gelenler içindebenim anam var gibi
Oda yoğmuş akrenler içinde
Gabirimi gazıng bayıra düze
Yönümü çeviring sıladan yüze
Garip galdım yüreğıme dert oldu
Ellerin vatnı bana yurt oldu
Dolandımda havlımızıng etirafına
Süpürdümdede toprağına taşına

Silme anam silme gözümün yaşına
Gözlerin yaşları silenmez oldu
Anamın dertleri bilinmez oldu
Evimizin önü çiftidir sökülmez
Yad ellering gahrı güçdür çekilmez
Çekelimde oturalım gahrini
Çekip gır atımda gaplanası
Candarma mı çıkarmış o gızın anası
Al bohçanı düş ardıma gidelim
Garmı yağmış gaba şaming dağına
Sızımı girmiş gıratımın bacağına
Kimler yakmış buateşi benim başıma
Oduncular dağdan odun indirir
Gözümün yaşı çifte dermen döndürür
Bu dert beni iflah etmez öldürür
Oduncular ak yokuşdan akışır
Düşmanlarım gaş gaş olmuş bakışır
Şimdi bana al örtmesi yakışır
Oda mehel görmemiş kendine
Yayla yollarında galdım yalınız
Peşdimalımı alıgodu çalınız
Döngel anam döngel evimiz yalınız
Yalınız evlerde galmış var mıdır
Biz gibi olmuş var mıdır
Akşam oldu gine çöktü garalar
İçerimde göz göz oldu yaralar
Misafir almamı tenhe dereler
Alırım misafiri haksız değilim
Düşerim ardına sütsüz değilim
Oturdumda kalkamadım yerimden
Korkarım ayrılığla ölümden
Oda geldi bizim başda gışladı
Genç anadan genç bubadan başladı

AYŞE ATASEVER

ADI:AYŞE

SOYADI: ATASEVER

DOĞUM YERİ:Burdur Kozluca

DOĞUM TARİHİ:1941 – Erikli Köyü

BABA ADI : Mehmet Ali

ANA ADI :Hava

OKUMA YAZMA : Okur Yazar

YAS

Endim ovamıza nana biçmiye

Nana değil soğuk sular içmeye

Goştum geldim bende haleleşmeye

Halel et hakgingı haleller olsun

Bu dünya bana haramlar oldu.

GELİN YASI

Gapıdan çıkarsang basing selamet.
Sen gidiyon gopar arkandan gıyamet
Amanet elinde galmışda var mıdır?
Bir anangı kime godung emanet
Acep bizim gibi olmuş var mıdır?

FATMA UYSAL

ADI:FATMA

SOYADI: UYSAL

DOĞUM YERİ:Burdur Kozluca

DOĞUM TARİHİ:1944

BABA ADI : Süleyman

ANA ADI :Gülsüm

OKUMA YAZMA : İlkokul

YAS

Mezerliğe gide gide bir yapı
Yapının içinde demirden kapı
Cennetten mi çıkmış o türlü koku
Kokuyu?
Gardeşler gelecek diye söylenen dureen

TÜRKÜ

Aldığım alay değil
Yüssüğüm galay değil
Yarım burada ben orda
Ayrılık goley değil

KEZİBAN PİŞKİN

ADI:KEZİBAN

SOYADI: PİŞKİN

DOĞUM YERİ:Burdur Taşkapı Köyü

DOĞUM TARİHİ:

BABA ADI :

ANA ADI :

OKUMA YAZMA :

NİNNİ

Nenni guzum nenni nenni yavrum nenni
Nenni nenni nennisine selam söyleng emmisine
Emmisi gaytan bıyıklı, yengesi burun sümüklü
Nenni guzum nenni nenni yavrum nenni
Nenni, nenni guzum nenni yavrum nenni

Öte yakanın armudu anang bubang var mıydı?
Anang bubang olaydı gül bağına gor muyudu?
Uzun uzun nenni, nenni yavrum nenni
Nenni guzum nenni nenni yavrum nenni.

Nennilering benim olsun, benim uykularım sening olsun.
Uslu guzum nenni, nenni yavrum nenni.

Bahçeye gurdum salıncak , elinede verdim oyuncak
Uslu guzum nenni, nenni yavrum nenni
Nennen diye uyusun yollar şifeli büyüsün
Mutlu guzum yörüsüng, mutlu yavrum nenni.

GRAVGAZLI ÇÜRÜK

Nennisine nennisine nenni
Nennisine nennisine nen nen
Nenen çalmış emmisine
Çağırng gelsin emmisini
E e e e e e ehh

Nenen dedim beledin nenni
Al bağırdağ doladım güçük guzuma nenni
Uzun uzun çam dalları nenni
İradı bubasıng yoları güççük guzum nenni

Dandini dandini nenni
Güzelliğin kendinden güççük guzm nenni
Dandi dandin dasdından nenni
Emmisi dayısı çok bundan
E e e e e e ehh

MEDİNE PEKEŞEN

ADI:MEDİNE

SOYADI: PEKEŞEN

DOĞUM YERİ:Burdur Kozluca

DOĞUM TARİHİ:1952

BABA ADI : Mustafa

ANA ADI :Şadiye

OKUMA YAZMA : İlkokul

NENİNİ

İstanbul da guzu nen

Kokusu burnuma düştü.

Benim guzum kime düştü nen

Benim guzm üyür mola nen

Gül yastıkta böğür mü ola nen

ŞERİFE YILDIZ

ADI:Şerife

SOYADI: YILDIZ

DOĞUM YERİ:Burdur – Bucak - Seydiköy

DOĞUM TARİHİ:1938 –

BABA ADI : Yusuf

ANA ADI : Döne

OKUMA YAZMA : İlkokul

AĞIT

Bak artık garşıdaki harıma
Yük vurmuşlar altı aylıcık doruma
Şimdi gider bu ayrılık zoruma
Ayrılık ayrılık yüreğim delik
Kirpiğimin ucunda yaş belik belik

Dipsiz guyulara da salladım dı govayı
Yanglıç etmişim ben mevlaya duayı
Gadir mevlamda yıkdı kaç senelik yuvayı
Ayrılık ayrılık ciğerim delik
Kirpiğimin ucunda yaş belik belik.

Ocağa da vurdum gara gazanı
Yakdım da atlarını ben özeni özeni
Yıkdımda haç seneki düzeni
İbiğinde(alayında) bu geçirdiğim günleri

Garımçalı gavak başındadır bizim yurdumuz.
Şırnak dağlarında düşman bekler ordumuz.
Dermansızdır da bizim ganser derdimiz
Ayrılık ayrılık da ciğerim delik
Kirpiğimin ucunda yaş belik belik.

Kafes goydum ala (yağlı) ardıcın başına
Gangrısr gangrısr öter eşine
Gitme keklik gitmede eşing oluyum
Eşingi bulamazsan bende eşing oluyum

Ak devede de yük mü olur?
İhınır da yatma mı olur
İki oğlum biri yok mu olur
Ne deyimde ağlayan bu anlığın yazısına.

Taş başında da keklik vurdum
Tüyünü endimde derelerde yoldum.
El çiftini de sürdü de evine döndü
Ben çocuğumu dölüm başında çlü buldum.

Gökyüzünde de gördüm durnayı.
Gelen hacılardan yedim hurmayı.
Ne edim bozuk düzende geçirdiğim dünneyi

Goca dağ başında goyun guzu yayılır.
Gün doğdukça yüz aşağı sağıılır.
Yarın herkes çıkar bayram namazından evlerine dağıılır.
Bubası olan bubasının eline sarılır.
Bubası olmayanlarda burar boynununda mevlasına darılır.

Goruludur kahba dağlar gorulu
Üslerinde lale sümbül bürülü
Öksüz çocuklarımın el içinde boynu bururlu
İhi ha ihi ha

ŞEVKİYE YILMAZ
(Hasan ustanın Anası)

ADI:ŞEVKİYE
SOYADI: YILMAZ
DOĞUM YERİ:Burdur Kuruçay Köyü – Soğanlı da Gelin
DOĞUM TARİHİ:1920
BABA ADI :Hüseyin
ANA ADI :Kamile
OKUMA YAZMA : Bilmiyor.

YAKIM
Aşağıdan gelende yiğidim sanman
Samanın önünden geçtiğim zaman
Görmeyip görmeyip gördüğüm zaman
Sarılıp sarılıp bağlarımız mı var ay anam

Acıpayamın top top açar çiçeği
Dibine dökülmüş salkım saçacağı
Benim oğlum yedi dağın çiçeği
Alıp anam çiçeği

Koklamadım anam guzum seni de

Mezerliğe gide gide yol sandım
Ayağıma diken battı gül sandım
Hu gelenleng içinde ben oğlum sandım
Oğlum dizing mi sepe yarılmış ay anam

Mezerlik arası on iki direk
Yalvardım da kalbim geçmedi dilek
Ezrailin Teslim olmayın direk
O zaman..... ay anam
Kız bu ayrılık banga zor geldi ay anam

Kör hoyraz çıkmış anam merdinden
Çıkıp bakamadım başım derdinden
Ölüzger olsamda sürsem ardından
Ölüzger olupta sürmüş var mıdır ay anam
Hec benim gibi olmuş var mıdır ay anam

Davılcılar kaya dibibi doleşir
Seymenlerin goyun gibi meleşir.
Evedi tudmang gadın oğlum bu işi
Hindi gelir sening bubang erişir
Ezreil pancağı vurmuş bilmedim
Ben oğlumun böyle ölçeni bilmedim.
Alıveng kellemi ganım damlasıng
Örtüveng çevremi sinek gonmasın

Aşşağıdan çıktı da yar beni bildi.
Elini ağzına kapadı güldü
Çıkardı cebinden üç elmd verdi
Yemedim almangı ağılar olsun
Kokmadım çevrengi sandıkta dursun.

NİNNİ

Evlerinig önü gaya nenni
Gayadan bakarlar aya ninnisi
Benim oğlum binmiş nennii
Akrenneni alır gelir nennii

Ay garşıdan doğup durur nenni
Gül dalını eyip durur nennii
Benim oğlumung ince belini neni
Gümüş olup dururu nennii

Uzadı gavak dalları nenni
İradı oğlum bubang yolları nennii
Bubang yakına gelince nennii
Çığırıştırır atının nalları nenni

Evlerining önü mungar nenni
Elim yüssem yüzün dongar nennii
Ellering anası seni döver nenni
Üyüsüng anam nenni büyüsüng oğlum nenni

Nenni diye belediğim nenni
Al bağırdağ doladığım nenni
Ben Allahdan dilediğim nenni
Üyüsüng oğlum nenni, büyüsüng oğlum nenni

Nenni nenni nen olur nenni
Gül açılır bahar olur nenniiii
Dünya başıma dert olur nenni
Üyüsüng oğlum nenni! Nenniiii!!!

TÜRKÜ

Evlering önü üç ağaç muşmuş
Yar beni gomuştı ellere kaçmış
Gaçarısa kaçsın canım sağ olsun
Taki gunduramdan bir çivi düşmüş

Aslanım aslan, gel bana yaslan
Sağ yanım yoruldu, sol yana yaslan.

VESİLE ÖREN

ADI:VESİLE

SOYADI: ÖREN

DOĞUM YERİ:Burdur Kozluca

DOĞUM TARİHİ:1946

BABA ADI : Mehmet

ANA ADI :Ayşe

OKUMA YAZMA : Okur Yazar

YAS

Uzaktan mı gelding abam gezmeye
Kim oyaladı basıngdaki yazmayı
Kim yolladı çifte gabir yazmayı
Çifte gabirlerimiz yazılıp duru
Gara yazılarımız yazılıp dur oooh of of

GELİN YASI

Antalya dan aldım yaprak kineyi
Türlü bezirgandan aldım ıssız meleği

Yakma yengem yakma tussuz kınayı
Benim ağ elerim kına istemez
Benim siyah saçık kına istemez

TÜRKÜ

Söğüdün yaprağı dal arasında
Güzeli severler bağ arasında
Üç beş güzel bir araya gelmişler
Benimde sevdiceğim yok arasında

YAŞAR CAN

ADI: Yaşar
SOYADI: CAN
DOĞUM YERİ: Burdur Tefenni
DOĞUM TARİHİ:
BABA ADI :Kadir
ANA ADI :Kamile
YAŞADIĞI YER : Aziziye Köyü
OKUMA YAZMA : Bilmiyor.

Bir sandığım vardır sırmadan telden
Dört guzum vardır domurcak gülden
Nasıl ayrıldınız guzularım siz benden.
Nasıl ayrıldınız çifte guzularım siz benden.
A guzularım oooooof oh oh of

Yağmur yağar sipildengler olmadan
Al yazmanın püsküleri solmadan.
Guzulam beni ben guzulamı doymıdan
Nasıl ayrıldım guzulamdan gıymadan
Ay anam offff

Yağmur yağarda Sidelere akma mı?
A gara garda yüzlerime bakma mı?
Körpe guzularım anam diye gelme mi.
Oooof –ooooffff

Sekinin dine oturim anam
Elimi böğrümə sokup oturim anam
Yad ellerde guzularım gelir diye bilakis oturim anam
Oooof –ooooffff

Guzularımın gelmeleri maşere galmış
Anam ne ediyo diyen anam kimlering galmış.
Oooof –ooooffff oh oh

Aşağıdan gelen eling gağnısı
Geyinir guşanırda anam mavi donlusu.
Gözterivengde benim gencim hangisi
Göz gezdirdimde göremiyom evimi.
Çok bakıyomda bilemedim evimi

İncecik yollara anam yol mu sanding
Ayağıma diken battı gül sandım
Goca evlerde dört guzularımı var sandım var sandım
Ih hih ih of ouof

Bir evler yaptırdım bir uçdan uca
İçinde yatmadım guzlarım üç gün üç gece
Anam nerde demedingiz guzularım siz bene.
Ooof! Of oooh ooogh oooh
Uzun olur şu derening gavağı
Yanık olur analaring benim gibi yüreği
Yüreği dertliler gelsin yanıma
Gardaşımla yandan gülsün erime
Ooof! Of oooh ooouh oooh

Bir taş atımda hastaneye de acık dedi
Dokdur çıkdı sening ering (eving)yok dedi
Dokdur beyde ben yarimin gelisinden bilirim
Ak golamı da salışından bilirim.
Oooof! Ooof ooh oh

YAŞAR SERT

ADI:YAŞAR

SOYADI: SERT

DOĞUM YERİ:Burdur – Aziziye

DOĞUM TARİHİ:1952 – Erikli Köyü

BABA ADI : Ümmet

ANA ADI :

OKUMA YAZMA : İlkokul

KIZ YASI

Akşam olur kınasını yakınır

Sabah olur al çantayı dakınır

İki gider üç ardına bakınır.

Anam galdı diye bana çekinir oooff

Mezerliği adım adım gezerim

Galem oldum gara yazımı yazarım

Yıldan yıla genç genç gabiri gazarım

Bu yıl yine gabirimiz gazıldı

Genç yiğitler gara yere gömüldü. Oooof

Üç guşudum uçarıdım havada

İki guzumu kavırdılar tavada

Tek başıma galdım k,gomşular yuvada

Deperim deperimde depem delinmez.

Çıkarımda canım gurbet görünmez.

Gurbet görünsede gara guzum görünmez. Ooof of ööf

Endim ovangıza goyun yaymıya

Şeker mi ekdin üstü kirli gaymığa

Genç ayrılık gelmiş bizim oymağa

Genç ölümde geldi bizim oymağa

Aşadan geldi ded bir alay guzgun

Ötüşürü içinde de çoğu gızgın

Aman gomşular bizim yuvamız ezelden bozgun

Bozuk yuvalara bakamadım ben
Çifte guzuma sahip çıkamöadım benooof

Aşşadan gelir eling ganglısı
Geyinmiş guşanmış mavi donlusu
Gözteriveng benim agam hangisi
Bne gardaşımın yorüyüşünden bilirim
Sağ golunu salışından bilirim ooofff

Uludağ başında bir bungar oynar
Bungarın içinde balıklar oynar.
Eller bubam nerde kim oynar.
Yüreği oynaklar gelsin yanıma
Babasız olanlarda gelsin gıyıma oooof
Yaylamızın eğrim büğrüm yolu var.
Kemer çıkmış bir incecik beli var.
Her gün her gün ben ağlasam yeri var.
Eler gülsün ben ağlıyın gomşular.
Eler gülsün ben sölüyün gomşular.
Ooooooff

.....gelsin
Kefeni keserler yakasız yensiz.
Yokmuymuş şu gardaşımın kimsesi

Antalya dedikleri yedi dağ üstünde
Yıkılıp yurt olmasın Antalya dağları
Uzun boylu gardaşım vardı içinde
Oooof

Havlılıdır bizim evler havlılı
Aldırdım elimden allı yağlığı
Şİmden keri ben neyniyen sağlığı
Sağlık olup anam olmadık keri
Goca evlerde çifte guzulam olmadık keri
Ooooff

Aşşadan gelirden bir alay leylek

Leyleğin elinde kınalı değnek
Geydim guzum geydim ateşten yelek.
Oda tutmuş gollarından yanıyor
Aman guzum sizing acılanızın yüreğimde yanıyor.
Ooofff

Merdimen başında buldum saçımı
Nedir guzum bilemedim suçumu
Güçlük yaşda sardı bubang göçünü
Göçünü almışta gidip de gider.
Körpe guzum ganatlanmış da ucup gider gomşular
Ooof

Zeynep AKGÜL

Baba Adı: Mehmet
Ana Adı: Zeynep
Doğum Tarihi:1928
Doğduğu Yer: İğdeli Köyü
Tahsili: Bilmiyor

Camimizin gapısı kibleye karşı
İçinde söyleriz İstiklal Marşı
Kardeşim bir mektup yaz
Dosta düşmana karşı

Emizin önünde harım vardı
Harımın içinde yolum vardı
Dün bu vakit benim anam sağdı
Morlu menevşeli karlı dağıdı

Habınadır deli gönül habına
Benim göğnüm sığmaz oldu gabına
Beş guzuylan bir ardıcın dibine
El el tutup gitmemize ne galdı
Bülbül olup ötmemize ne galdı

ZEYNEP DENİZ

ADI:ZEYNEP

SOYADI: DENİZ

DOĞUM YERİ:Burdur Kozluca

DOĞUM TARİHİ:1948

BABA ADI : Ömer Ali

ANA ADI :Ayşe

OKUMA YAZMA : İlkokul

YAS

(ÖLÜM)

Mutfağa girerde yemek pişirir

Yemeğin yağını yere dâşırır

Guzularım gelirde buba sorcek olursa

Anam bende akılcığımı şaşırım

GELİN AĞITI

Örtüven alımı eller görmesin
Eler benim hallerimi bilmesin
Dostlarım ağlayıp düşman gülmesin
Dostlarım ağladı düşman güldü
Düşmanımın sözleri yerini buldu.

NENNİ

Nennen diyem nennisine
Selam söyleng emmisine
Nennen diyem nen daları
Uzamış bu..... yolları nennen.
Bubang yakına geklince nen
Şıkırdar atının nalları nen.

B- DİLİMİZ AĞZIMIZ DA YAŞAYAN SÖZCÜKLER

ÖZET

Dil nedir? Nasıl üretilir? Kimler tarafından üretilir? Diye; kabaca bir soru sorduğumuzda yüzlerce cevap sökün edecektir. Üretilen dil, üretenler tarafından kullanılıp yaşatılırken yönetenlerin neleri yapıp neleri yapmaması gerektiği halkın gönlünde dilindedir. Bizi yönetenler Türk alfabesine X-Q-W eklemek istemektedir. İyi hoş da toplumumuzun diğer bir bölümü de Dilinde bulunan geniz (ng)nesini (nazal nu)yu kullanmakta dır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Dil, dilimiz, yönetenler, yönetilenler, halk, x-q-w-(ng)

Sahi dil nerede üretilir?Dili kimler üretir? Dilin üretilmesindeki süre nedir? Uygarlıkların oluşmasında dilin önemi nedir? Büyük, köklü diller büyük uygarlıkları mı oluştururlar? İnsanın insan olmasında dilin önemi ve yeri nedir? Diye derin düşüncelere dalmadan, ağır yükler yüklenmeden, yukarda ki ağır konuları dilcilere bırakarak işimize bakalım.

Anlaşalım. Dinleşelim. İş kolay kılalım. Nasıl mı? İşaret dili ile

Müzik dili ile.

Renk dili ile.

Yazı dili ile.

Bilim dili ile.

Yönetim dili ile.

Matematik dili ile.

Elle, kaşla, gözle, dahası; sözle anlaşalım. Hepsi, hepsi güzel de, gelin, gelin sizinle anadilimizle, anamızın dili ile anlaşalım. Oğlum ananı çağır. “ananı çağır” cümlesini çözümleyelim. [Ananı çağır =A-na-nı çağır] = Şimdi yazdığımız cümle- nin anlamına bakalım. Beni anan. Beni hatırlayıp yad eden. Beni hatırlayıp, beni dillendiren anlamı olmuyor mu? Anangı çağır. Senin anangı, anang olanı çağır. A-na-nı değil. Hatırlayıp, dile getireni değil

Diyeceksin ki nereden buldun çıkardın? Tarihin derinliklerine mi indin diyecek- siniz. Dönüp Anadolu köylüsünü dinledim. Diğer bir deyişle Oğuz Türkmenlerini dinledim. Anadolu’da anangı. Halangı dinledim. Tarihin derinliklerinden bu güne baktım.

Kaşgarlı Mahmut Bütün Türklerin dilinin anayasasını yazıp günümüze bır- aktıysa, Eski Oğuzca Sözlük, Bahşayış Lügati de, biz Oğuz Türkmenlerinin dilini günümüze bırakmıştır. Kaşgarlı Divanü lügati-t Türkü 1070de yazmış, Bahşayış “Bahşayış lügati ni 920 yılında yazarak bizlere bırakmıştır. Diğer bir deyişle Bahşayış Kaşgarlı Mahmud dan 150 yıl önce lüğatini tamamlamış bize armağan etmişti

Bahşayış sözlüğünün “16-b bölümünde “igne-**ingelik**-iplik bükilmeş -sındur- ırlayıcı, **aheng dutıcı**,ır-**çeng**=(**ingelik**,**aheng**,**çeng**)”²⁷² sözcüklerinde Ng -geniz **nesini**,**nazal nuy** kullanmıştır.

150 yıl sonra Kaşgarlı Mahmud ise şu dörtlükte şöyle diyor:

“Begler atın arguru

Kadgu anı turgurup

Mengzi yüzi sargarıp

Kürküm angartürtülü”²⁷³

Bu günkü türçe ile şöyle diyorlar: Beyler atlarını yordular, kaygı onları durdur- du ,yani sardı;sanki safran sürülmüştü.

Arkeolojik kazılar ve Çin kaynaklarında Türkler hakkında yazılanlar göz önüne alınırsa Türk medeniyetini takriben M.Ö.2500 yıllarına kadar götürmek mümkün olmaktadır. Bu günkü Kansu şehri civarında menşei itibariyle avcı kültürü olan bir proto Türk kültürüne rastlanmaktadır.

²⁷² Fikret Turan , *Eski Oğuzca Sözlük (Bahşayış Lügati)- Bay*, İstanbul, 2001, s.72-73.

²⁷³ Zeynep Korkmaz, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C1., TDK yay., 6299, Ankara, 1995, s.259.

Çinlilerin M. Ö. 1450–1050 yılları arasında hüküm süren ilk sülaleleri olan shang'lar zamanında, kuzey kavimlerden etkilendikleri görülür.”²⁷⁴

“Tung- hu'lar (Tunguzlar) Mao- tunga Meteye bir elçi yollayarak, atını, karısını isterler. Mao-Tung

(Mete) hiç çekinmeden kendi malı olan karısını ve atını verir. Tung-Hu'lar kıraç işe yaramaz bir toprak parçasında isterler. Mao-Tung devlet adamlarını toplayarak toprak parçasının verilmesine karşı çıkar. Karım ve atım benim malımdı. Bu toprak parçası devletimindir; Verilmez der. Tabi sonunda gereği yapılır.” Hunların büyük hakanının adı Mao-Tung dur.Bu bir paragraflık bölümde tam altı defa ng li sözcük geçmektedir.

Şimdide de hakan ve yer adlarına bir baskım.

Wang.....: İmparator adı.

Vay Vang.....: Katay hükümdarı

Möngke.....:Moğol yöneticisi²⁷⁵

Sung..... : Cengiz Hanın öldüğü memleket²⁷⁶

Möngke.....: Cengizin torunui²⁷⁷

Kanglılar.....:Urlallardaki Türk boyuA. G .E,

Evrengzib.....: Yer şehir adı:A. G. E

Sayın Hamit Çine büyük emekler harcayarak kültürümüze hediye ettiği “Sazlı Sözlü Anılarım” kitabında Hadi Gali sende gel türküsünün nakarat bölümünde Anan geldi diye yazmışlardır. Olması gereken anang geldi yazılmış olmalıydı.

Başka örnekler bakalım:

Binbaşı---: Bin+başı= Bing başı olmalıydı.

Bin lira.....: Bin+lira= bing lira

Ding.....: Bırak, vazgeç, dur, bitir, son et

Dingdim.....:Bıraktım, durdum, bitirdim, son ettim.

Ding.....;Birisini, birilerini gizlice dinglemek.

Angız.....: Buğday,arpa gibi tahılların tarlada kalan sapı.

Bing.....: 1000

Ong.....: Bir ağacın aşırı derecede meyveli durumu.

Din.....: İnançların tümü .

²⁷⁴ Özkan İzgi, *İslamiyet'ten Önce Orta Asya Türk Kültürü*, Yıl.1, C.1, sayı.2, Şubat 1977, s.43.

²⁷⁵ Wilhelim Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat, Ayışığı* kitapları, İstanbul, s.80.

²⁷⁶ Harold Lamb, *Moğolların efendisi Cengiz Han*,İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, s.160.

²⁷⁷ Jean Paul Roux, *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdenize* 2000 yıl, Kabala Yayınevi, s.280.

Danglamaka...:ayıplamak, arkadan çekiştirmek.
Çang.....:Çıngırak, zil.
Dong.....:Buzlu.Buz tutma hali.
Don.....:İnsanların aşağı tarafına giydikleri gyisi. Kilot,silip.
Bılang.....:Orta yerde gurula, gurula, kasılarak dolanma.
Ang.....: Tarla sınırı.
Bung.....: Başa gelen üzüntülü, sıkıcı üzücü dert.
Alding mı.....:
Banga: Bana
Belengarı.....: iyi kötü, yerli yersiz.
Yungu.....:Toprak örtülü damların toprak örtüsünü sıkıştırmak için taş araç.

Toprak donlu mu, donglu mu işte geniz (ng) si bu harfimiz.

2 Mart 2014 tarihinde bir parti başkanı Muğla’da seçim konuşması yaparken kanalın birisi “lider Muğla’da “mitingde yazdı. Herhalde (k) harfini kullanamadı, (n) harfini kullanamadılar ama (ng) geniz nesini kullandılar.

“Kazaklar şarkı, masal ve destanları bir nağmeye uydurarak okurlar Ben “ölöng”için

Kullanılan 14–15 muhtelif makam işittim. Okuyucu “ölöng’e” her zaman... iki telli bir çalgı ile refaket eder.”²⁷⁸

“Nevai (Ali Şir Nevai)Türkçenin eylemler, cinaslar, uyaklar dili olduğunu bilir. Ses ve anlam inceliklerini sezer. Bu yetkilerle sağlanacak anlatım üstünlüklerini görür. Türkçenin özellikle Farsçaya karşı üstün yanları bulunduğunu kanıtlama gereğini duyar.”²⁷⁹

Adlarla ve eylemlerle getirilen eklere Türkçenin yeni sözcük yaratmadaki zenginliğini anlatır. “Süzme, içmek, yudum yudum içmek” gibi Türkçe eylemlerin Farsçada karşılıkları bulunmadığını gösterir.

Türkçenin zengin eylem dili olduğunu ortaya koyar.”

“Ne var ki giderek baskıya dönüşen bu etki altında Türkçe, benliğini yitirir duruma düşmüş ve kırsal kesimlerdeki halkın konuştuğu kaba bir dil olarak aşağılanmaya başlanmıştır.

²⁷⁸ W.Radloff , *Sibirya’dan*, I., İstanbul, 1956, Maarif Basım evi, s.516.

²⁷⁹ Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili*, Cem Yayınları, İstanbul, s.128-129.

Ulusal duygu ile dil arasında bağ çok kuvvetlidir. Dilin ulusal ve zengin olması, ulusal duygunun gelişmesinde başlıca etkindir. Türk dili dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil bilinçle işlensin.

Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.”²⁸⁰

“Tespit edilen yeni Türk alfabesinde, (n) harfi de geniz (n) si (n) için konmuştu, hâlbuki dilcilikten yazısı geniz n’sini değil, damak n’sini gösterir”²⁸¹

Öyleyse geniz nesini de “ng” ile göstermemizde, yazmamızda bir sakınca yoktur.

“Çok işler yapılmıştır, ama bu gün yapmaya mecbur olduğumuz, son değil., lakin çok bir iş daha vardır. Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. **Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik, milliyetperverlik vazifesi biliniz.** Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde seksen, doksanı bilmez, bu ayıptır.”²⁸²

C- BİZİM SÖZCÜKLERİMİZ

“Dilciler, Türk halklarının birliğini en açık şekilde dilde görebileceğimizde ısrar ederler. Bazı bilimciler Türkleri dilden başka hiçbir faktörün birleştiremediğini söyleyecek kadar ileri giderler. Türk dilleri ile Moğolca ve Tunguzca’yı kapsayan daha geniş Altay dilleri arasındaki sık sık sözü edilen kalıtsal bağlantılar tartışılmalıdır. Türk dilleri arasında benzerlik olduğu kuşku götürmez.” (Carter V. Findley- Dünyü tarihinde Türkler Ocak 2006 İstanbul Sayfa : 25-26)

“Osmanlı Türkçesi muazzam derecede zengin ve etkileyici bir dildi; ancak, Türkçe, Arapça ve Farsça’nın bir karışımı olduğundan “ulusal” karakterden tamamen yoksundu ve kitle iletişiminde uygun değildi.”(Carter V.I Findley – Dünya Tarihinde Türkler Ocak 2006 İstanbul- sayfa: 200-201)

“Anadolu ’nun muhtelif lehçeleri ile konuşan Türk aşiretleri Osmanlı edebiyat dilini okuyup anladıkları gibi muhtelif Tatar lehçeleriyle konuşan Tatarlar da Kazan dilini o nispette anlarlar. Telaffuzlardaki fark, Arap harflerinin yetersizliğinden dolayı tamamıyla yazılamaz. Türk diline bile Arap yazısı, bilhassa dil bilim açısından o kadar uygun gelmiyor. Bu sebeptendir ki Avrupa şarkiyatçıları ve en çok türkücüleri Arap harfleri ile yazılmış halk edebiyatı metinlerini Latin harfler ile yazmak zorunda kalıyorlar.” İgnaz Kunos – Türk Halk Edebiyatı SAYFA 141

²⁸⁰ Şerafettin Turan, *Atatürk’ün Ulusal Dil*, Cuhhuriyet Gazetesi, Yeni Gün Haber Ajansı, 1998, s. 9.

²⁸¹ M. Şükrü Ülkütaşır, *Atatürk ve harf devrimi*, Cumhuriyet Gazetesi, Yeni günHaber Ajansı, 1998, s. 61.

²⁸² M. Şükrü Ülkütaşır, *a.g.e.*, s.63.

Zaten “Fonetik” ilimi, kelimeleriişitildiği gibi ve halkın söylediği gibi alta yazmaktan ibarettir ve dilin eskiliğini isbat eder.....

“demek isterim ki bu kadar gazileri, bu kadar kahramanları yetiştirirken nasıl oldu da bu kahramanların, bu gazilerin adları, şanları, ahalinin ve halkın gönlüne girmede, milletin ağzında dillenmedi.” İgnacz Kunos- Türk Halk edebiyatı- sayfa -38

“Tatar beyitlerinin Türk beyitlerine pek benzerliği vardı. En fazlası dört satırlık olup, her söyledikleri beyitin bir ruhu vardı” SAYFA147

“Daha araştırmacılar, zamanlarının alaca renkli etnografya haritalarını, insan topluluklarının yaşayış biçimlerini inceleme ve küçüklü büyüklü yabancı uygarlık çevrelerinin sınırlarını çizme işlerini bitirmemişlerdi ki ... **Yanaştığı ilk kaynak, düşüncüyü, bilgiyi anlatma konusunda insanların ortak araçları olan söz ve dil oldu. (LAJOS LIGETİ SAYFA-16)**

Türkçe, Altay dillerindendir. Şimdi, öyle dilciler vardır ki(Ramstedt), onlara göre M.Ö.IV.-III. Yüzyılda Türk ya da Moğol dilinden söz açmak budalalıktır. Çünkü Ramstedt’e bakılırsa o zamanlar bu üç dil daha birbirinden ayrılmamış, az çok birlik bir tek dil olarak Doğu Asya’da Kingan dağının güney kollarında, Çin’in hemen bitişiğinde yaşamakta idi. Demek ki o Türkçeyi bir Doğu Asya dili saymaktadır. Ramstedt’in görüşüne işaret edişimiz bunu doğru bir çözüm olarak kabul etmemizden değil belki de kökendeki silik yüzyıllarda durumun ne kadar belirsiz olduğunu ve sorunların çözümünde hayalin hala ne büyük bir rolübulundğunu örneği ile göstermek içindir.Çünkü sayısı az olan en eski belgeleri söyletecek olursak, o zaman, Orta Asya’da o çağlarda Türk, hiç olmazsa Türk oldukları sanılan kavimler bulunduğunu söyleyebiliriz.” (Lajos ligeti-Tarihte Türk Yurtları-Sayfa:478-Özgün Yayın evi İstanbul Mayıs 2008)

“ XVII.-XVI. Yüzyıllarda edebiyat, geniş sosyal tabakalardan kendini uzaklaştırarak, insan aklının almayacağı derecede dil, şekil ve düşünce bakımından İran etkisi altında kalmıştı. Bu dili ancak ulema sınıfı anlıyordu.” (Laszlo Rasonyl- Tarihte Türklük- Örgün Yayın evi _İstanbul-Haziran 2008 – sayfa:387)

Huan- dzang Kök Türk kağanından ayrıldıktan sonra batıya doğru yoluna devam etti ve dört lillik bir yol alarak Kök Türklerin **Bing-yul** dedikleri yere vardı. Bu ilginç ad onların dilinde “Bin pınar “demektir.

SÖZCÜKLERİMİZ

Anca; Bu sürede, bu vakitte varabilirsin, bu parça yeter gibi.

argıl : Taş duvarların sağlam olması için duvar uzunluğunca konan hatılların enine konan ağaçlar

Arkalaç: Sırta alınarak taşınacak yük.

Avkırmak : İki elle burkarak ezmek, örselemek kırıp parçalamak

ayfan : kolay, kolaylık.

Aza-Azası.....: Cenazenin arkasından verilen yemek. Mehmet tunçay Yeşilova –Kayadibi köyü

Badas.....: Çecin veya namlının içinden seçilen samanlı buğday taneleri. Fidan Ekinci – Çavdır Kozağaç Beldesi 1947

Becenek....: Ağır, korkunç, asık suratlı

Bedevre-Badavra: Keklik kaparı

beleng : düz bir yeri çok yüksek olmayan yuvarlakça dağ tepe yığıntısı.

belengarı iyi kötü. Daha düzgün.

Bicik.....: Genellikle keçi ve koyun lar için kullanılır. Meme, göğüs.

Bingeşik....: Üst üste gelme. İki ipin üst üste getirilerek sarılması.

bodak : kısa boylu

bozulamak : devenin yavrusuna seslenmesi, bağırması

Bozulamak.....: Devenin dorumuna çağırması, ağlaması

Böle.....: 3. nesil çocuklar.

Bukağı.....: Atların hırsızlar tarafın dan çalınmasını önlemek için atların ayağına bağlanan metal kilit

Büngümek....: Kaynak suyunun yerden yukarı doğru hareket ederek çıkması –Mehmet Yalçın- Çaydır Anbarcık Köyü 1933

Büngüş : Toprağın üzeri çayırlandırma kaplı yüzey toprağının altı su ile dolu basıldığı4 zaman oynayan toprak.

Bürtük: Küçük harman

cah, cah : ben senin iyi olman için gönül emeği harcadım.

Cara: Kızgınlık geçirmekte olan dişi bir keçinin veya sığırın dişilik akıntısı. Doğuracak koyun ve keçilerin doğurmadan doğurma belirtisi olarak dişilik organından salgılanan dişilik akıntısı

Celfin.....: Zayıf, çelimsiz

cılık : Alçak gönüllü, üzüntülü görünümlü

Cılgırız-Cılgız: Zayıf çelimsiz

cice : abla Mehmet Demir Sirt köy 1932- Manavgat

Combalak.....: Takla

Congolaz.....: ölünün mezardan çıkarak ortalıkta dolaşması

Coşamış : Gevşemiş. Gevşeyerek eskimiş.

Cöher.....: Vücut gücünün, göz görmesinin işlev gücü
culubuk : İçine dönük, kendi halinde, düşküncü.
Cunuz.....: Sulu, eğri suratlı, verimsiz, sevimsiz insan
Çatannaşma : Üremek için dişi köpekle erkek köpeğin cinsel yollarının bir araya getirilmesi.
Çavlu: Avlunun içinde,koyun keçi ağılının içinde kuzuları oğlakları kapatmak için çalı
çırpıdan yapılan yer.
çelek : bir boynuzu kırılmış keçi
Çelki:Çalı çırpıdan harım
Çelme.....: Tam budanmamış ince çalı, ot- Ömer Yalçın Anbarcık
Çemirenme : Suyu geçmek için bacaklardaki giyecekleri yukarıdoğru toplama.
Çepel : Batık, Karışık. “Bu çeç çok çepel”
çıbık : alacık kurmak için önceden ayarlanmış ardıc dal
çılgısız : saygısız, dengesiz, saldırgan adam.
cıklama : sadece
Çımık : Hava sogğukken birden ısınması.
çımkı : ince uzun eğile bilen , bükülebilen dal.
çıvgın : Kış günlerinde soğuk poyrazla karışık yağın kar.
çiğın : omuz başı, üç etekli giyisinin ön ve yan parçaları
Çimdinmek : Ucundan, kıyısından istemeyerek beslenmek – ÖmYalçın -Anbarcık
Çolpumuş :Su katımlaş hale gelerek yumuşamış.Sulanmış.
Çom çom.....: Öbek öbek, bir arada
çomuk : kısa kulaklı, kürük kulaktan ufak koyun ve keçi.
Çöğdü;Yukarı doğru kısaldı Sultan Özdemir- Kozağaç
çöngmüş : dizlerini bükerek yere doğru oturmuş
Dadakçı : Süt emici taze çocuk. Süt yoğurt yiyen çocuk.
dahar : ezilen üzüm sularının biriktirildiği yer.
Dalbak : Bacağı çıplak. Parasız fakir insan.
dansık :bir olayı, bir konuyu tersine tersine asılarak çözümsüzleştiren kimse.
Dark : Akar suyun üzerine odun dallarından yapılan balık avlamak için kurulan tuzak.
Davıştı.: Gayet yavaş, bir hareketin çıkardığı düşük desibelli bir ses. –Ali Naci Barut Muğla
Karabörtlen
Dengilmek,....: Yana yatarak dirsek keyfi yapmak
Deştiye : susuz tarlaya yağmur tevi ile ekilen dikilen hububat,soğan,sarımsak, mısır.
Deysek : Yas, yakım, ağıt Ölülerin arkasından ağlamak Manavgat Sırt köyü
dıkı : Birazcık,azıcık

Dıkız: Suyu az , katı maddesi yoğun armut ayva gibi yiyecekler.

dıvşılta : Ağır bir sesizliğin içinde çok hafif kaynağı belli olmayan bir ses.

Dingeci.....: Maskara, soytarı kişi

Dirke:İşi düze sürme. İşi akkına sürme. İşi arka arkaya sürme. Zeliha Özdemir Çavdır
-1950

Duncuk: Cinsel istek içinde bulunan hafif hareketler yapan, cinsellik sergileyen.kızıışmış,
eş isteyen canlı.

Eblemçöş :Beceriksiz, eli ayağına dolaşan,bilmez, başaramaz.

Eksin... : 1-İhtiyar 2-Yaşlılık ve ya şiddetli bir hastalık nedeniyle bunamış bir kimse

Eletsevi... : Baştan savma ,iyi kötü yapılan iş

Endek döndek : Yanar döner, bir doğru bir yalan söyleyen.

Endire : oraya

Engini: Onu

Engkastana.: Yalancıktan, şakacıktan.

Eyeşekli.: Karışık. Anlaşmaz durumluk. Mustafa Avcı Gölhisar-1926

ezeveng : eğlenme. Dalga geçme.

farı-dı-dım-dık :kocamak, eskimek.

Farımak-Farıdmak: Eskimek. Yavaş yavaş gücünün kalmaması

Fehim, Fehim etmek: Hatırlar gibi olmak, hatırlamaya çalışmak,ortamı anlamaya çalışmak
fehminde : farkında

fend ; Güreşte oyun

fıta-fıta :üzüm ezilen yerden içine şıranın aktığı ağaçtan, betondan yüksekçe yalak,
havuz,yer. Mustafa Ay

Fıtık.....: Sipsi: hottuk,höttük

gaman çorman : karma karışık.

Gamı... .Kardeşi, arkası, destekçisi olan.Arkadaşı, gardaşı

Gamırık... ..: Böğrü; at, eşek öküzün önkol üst kaburga yanı.

gamut-gemütma : boş ve anlamsız guruntu içinde kasılma

gapız : kanyon ağzı, doğal kanyon. Aziz Yığ- Gölçük

Garabet... ..:Hısım ve akrabalar

Garda.....: Perde nin yığıntılı durması

Garıkmak...: Ses tellerinin bir nedenden dolayı (nezle gırip, üşütme)gevrek ve sert ses çı-
karması.

Gatnaş-Gatnaşmak... : Karışmak. Karışarak alt üst olmak.

gavata : tenekeden yapılan küçük su kabı

Gavzamak.: Kişinin veya işinin,evinin önünü arkasını derip toplamak

gede : zayıf, sıska, pek küçük

gengleti : değişik, taze ,tadı başka yiyecek.
geriz : Yeryüzüne bir çatlaktan ve ya bir yarıktan akmakta olan suyun taştan yatak yapı-
larak toprak içinden
bir yerden bir yere götürülmesi için yapılan yatak
Gıdık :Kurt yavrusu
gılık :görünüm, insanın görünen dış yüzü
Gırgı: Çalı çırpı
gilivet : gılavat : asmaları, sukabaklarını ağdırmak için ağaçtan yapılan yüksek yer. –
Mustafa Uçar İğdeli K.
Gingez.....: Herhalde,öylemi
Goraf.....: Üst üste yığılmış yorgan çul ,odun yığını,Öbek, toplu halde,birlikte
Goşuk : yıpranmış elbise, yıpranmış gibi görünen halı kilim. Mehmet Yılmaz –Soğanlıköyü
göbelle : kızın anası evinde bulduğu çocuk.
Göce.....: Tarhana karmak için buğdayın karınca başı kadar yarılarak pişirilmesi
Göcen....: Tavşan yavrusu
gödek :kısa bacaklı insan
Göden .: Keçilerin oğlaklığı-Ramazan Çankaya Serik Yumaklar köyü. Dişi keçinin içinde
bulunan yavruluğu.
Gögelemek: Dişi keçi ve koyunların döllenmesi
Gölet ve ya Dölet: Doğumdan sonra dağıtılan çerez
gölle : suda kaynatılarak pişirilmiş taze mısır.
görüm : görümceler, kadın gelin alıcılar.
gudu : Püskül, goza,
Guğ : bazı tavukların başında bulunan yüksekçe tüyler.
güdük : kısa. Pek kısa
Gümül.....: Arpa veya buğdaylar biçildikten sonra daire şeklinde yığılması
Gürem gürem.....:Toplu, toplu, topluca ,tabur tabur, çok çok,
Hamadan : Türkü içinde kullandı-Ahmet Aydoğdu Uşak
hanay; Toprak damlı evlerin oda dışında kalan yarı açık bölümü.
Hasut : Fesat, kıskanç. –Bektaş Algül-Erzincan
Hayma : Tahtadan yapılmış, üstü açık, yüksekçe oturma yeri. Medine Tuzlu –Edremit-
Hacıaslanlar.
Helik : seyirlik oyun. Orta oyunu.
Helke: Bakırdan saplı küçük bakraç
Heşlenme.....: Yemeğin bekleme sırasında bozulmaya başlaması
Hımız.....: Tembel, iş yapmaz, iş yapmak istemeyen.
Hişdın :bırak

Hışdın+ dım.....; Bırak, bıraktım
Hop-Hoptu-Hopma.....: Birisinin sırtına binme.
Irbını : Yerini, yurdunu, yatağı
Ivga.....: Bir konuyu takarak akli dengesini yitirmek,Aşk nedeni ile delirme.
isem otu :yeşil renk veren bir ot.
istestik : karşılıklı istemek
kaklık: dağlarda taş içlerinde meydana gelen oyuklarda biriken su ve oyuk.
Kavcar : Ardıç ağacının kabuğunun avuç içine alınarak örselenmesi sonucunda elde edilen kısım
kavırğa- kavurga : buğday, mısır kendir, arpa, bulgurun karıştırılarak ocakta kavrulması
Kekir : İkliğ, kabakkemane olacak ,yapılacak su kabağı.
kemçikleme : bir erkecin kıllarını atlayarak süslemek için kesme.
kemki -kemkiş: ağız yapısı bozuk
Kepeste : Rezil. Beceriksiz.İnce Memet-Mehmet Acar Çavdır Karaköy 1930
kepez :gelin başı
Kerek: Sıkıntı, yorgunluk,gerilim, olumsuzluk
Kıçlar.....: At kuyruğundan ıklığ veya keman teli
Kırç : Orman toprağı
Kırgı : koyunların, keçilerin dağda yemesi için bu hayvanların yiyeceğı ağaçlardan kesilen dalar.
Kirtimiç... : Havuç-Hüseyin Özdemir-Başpınar köyü
Kişiren... : Sabanın çamurunu, teknenin hamurunu kazımaya yarayan demir aygıt
kümele: eğile bilen çubuklardan kurulan üzeri hasırlar ile örtülü küçük alacak.
küneze :Basit, alçak gönüllü, kolay ele gelen, kolay uyum sağlayan zorluk çıkarmayan müşteri
Saadettin ÖzdemirKozagaç kasabası.
Kürbet : Evin girişine, önü açık tahtadan yapılan açık oturma yaşama yeri
Kürke.....: Çam reçinesi
Kürtün : Derin yer oyuklarının, yarıklarının yağın kar ile dolarak tuzak haline gelmesi,
Çukur yerlere dolmuş kar yığını
Lokul... : Kül kömbesi – Ramazan Akyol- Teni/Kılavuzlar Köyü
löngür-löngür : Çanglarn çığrısarak çıkardıkları sesler.
lülüm :akan suların yeri oyarak meydana getirdiğı su birikintisi.
Mahmıra: Gürbüz
mamır : sağlam,sapasağlam.
masit : bir yöre Yerkesik –Muğla
Mavru.....: Olgunlaşmamış,gök, ermemiş meyvenin tadı

Mehenk, Mehenk yeri: Orta yer, toplanılan söz sohbet edilen yer.

Mekge...: Mısırbıtkisi: mısır bitkisinin kocanı

mene kayası :Beşerli, beş kuyulu yere kazılarak oynan taş oyunu.

Meyit: Cenaze

Meyit....: Birkaç parça

mırık : sünetçi

Mızgımak... :Uyumakla uyumamak arasındaki insan halı –Hasibe Ekinci Çavdır Anbarcık

Köyü 1325

Mildin : İçinde ekmek saklamak için dokunan yün örtü. Altınkaya köyü Melahat Bahar

Mühre.....: Yaranın üzerindeki kabuk

namçı : kırık saplı kapanan çakı bıçağın, demir bölümü -Aziziye: Halil Krakaş

Namlı....:Buğday, arpa harmanı dvüldükten sonra tınas yapılır tınas esen rüzgarla savrulur bu savurma

sonucunda ilk çıkan buğday tanelerine namlı denir.

Nevenetsiz..: Suratsız, eğri yüzlü

Nöker : Arkadaş, akran

Nuzla:Gönlüm, sinirlerim,beğenim kabul etmedi

Oğrun :Ağır ağır,aheste aheste

Oskurukçu : Alkışlayıcı. Konuşmanın daha akıcı olması için gönül ve dil yardımı yapan.

Otmak.....: Hayvanları dağda bayırda doyurmak

Oyurtmak : Bir ses bir tehlike hissederek o sesin geldiği yere yöne bakmak.

Öğrek at ve kısarak sürüsü

öğür: hayvanların birbirine alışması. Kadir Güngör–Yazıköy

öndü gün : Dünün bir gün öncesindeki gün.

Örf : Görenek, adet

Örken : Genişçe ,uzunca kolangibi dokunmuş ip. Göyhisar Kargalı İlyas duman.

Öşlük...: karanlık basmadan önceki alaca karanlık.

palatr :sarp kayalık, yamaç taşlık yer.

Pekenir : Kapanır

Pelesirme...: Susuzluktan, yorgunluktan, hastalıktan bayılacak hale gelme

Pinçik pinçik.....: Küçük küçük

sadalamak : Saçmalık içinde ileri geri konuşmak.

Sadana.....: Saf, bön

Sadırlamak.....: Altını ıslatmak

Sası : yenice kokuşan, yenice bozulmaya başlayan ekmek.

sayrı : diğer gün: Bahçe bosu köyü Makedonya –Bülent Şaban
Seba-saba- şebe: davulcu zurnacı önünde oynayan oyuncuların başına çevrilen para.
Seğirt... :koş, koştur
selcik : sevcen, coşkulu,yakımsak,yakın duran, sokulgan. Hayati Kuzucu –Anbarcık köyü
Senir.....: İki dağ, iki tepe arasındaki düzlük
Sepi : Geline baba evinden verilen mallar –Duran Bacak –Güre
Sepi : Koyunları ateşte yıkaırken kadınların koyunların üzerine serptiklerisu ve süt.
Sey: Kök boya yapılırken kullanılan madde . Şap.
sığa : ipi elngde kaydır.
Sılkımsı : Erikler, incirler erimeye, çürümeye başlamış
Sıma, sıması ...: Görünüm, yüzünün görüntüsü
Sıngarım.....: Salak, saf
Sıvışma :Yavaşça,habersizce kayıverme
sıvıştı : Yavaşça, ses çıkarmadan hile ile kaybolmak.
Siftimek :.Bir meyve ağacından sessizce meyvelerini aşırma. Bu giyisinin kenarından giyisinden incecik
siftiyi ver. Mehmet Yalçın Çavdır Anbarcık köyü -1933
Sine :Şımarık
Sineme: Şımarma
Sinne.....:Semere yük sarabilmek için urganın uygun hale getirilmesi
Sivsinme :Kenarda gıyıda yavaşlayarak duraklama.
Soka: Erkeklerin dışa çıkarken üstlerine en dışa giydikleri giyecek. (Palto, kaban vs.)
sorguç; annenin çocuğunu beslemek için katı yiyecekleri ağızda eriterek hazırladığı yiyece
Sölpüme;Sölpüme; Sölpümüş.: Sulaması gecikmiş sebze ve ağaçların yapraklarının ve bitki gövdesinin
kurumaya yüz tutması. – Muammer Akbulut Mersin- Tarsus Evci köyü
Südükledi... : Altına işedi- Metin Karakuş- Sivas
Sümeye:Boşuboşuna –Hasibe Özbedel –Konya/ Ilgın
Sürmek...: İkliğ, keman yayı
şarapana: pekmez, sirke, şarap olacak üzümlerin sıkıldığı süzüldüğü yer.
Şellevi : Yerine oturmayan, yerine tam yerleşmeyen, denk oturmayan.
Talamak...: tavlama, ısrar etmek
talavız : Yavaşdan, yavaşdan çalım.
Tamaşalık : Yıkılmış harabelik yer.
Taşkala : Proplemlerle, sorunlarla kafanın dolu olması.

tavlar : üzeri ev çatısı şeklinde örtülü, yanları çalı çırpı ile çevrili kuruluk. Şerife Özkan
-Mürseller köyü
Teleme.....:Ağaç köklerinin su tarafından yerinden çıkarılarak toprakta veya su içinde
salınan kökler.
telesirmek : vücudun zayıflık göstermesi.
tepiremeden : ansızın, hemencik, anında, haberimiz olmadan
Tetevet :Gereksiz çok konuşan . Geveze- Muammer Akbulut
Tevge .: Espirili, şakayla karışık
Tevge... .: Şakacı, espirili- Hamdullah Ercan –Çorum
Tevge... : Şakacı, espirili –Dursun-Balıkesir Dursunbey
tıkı : deliİsmail Bahar Zerk –Manavgat
tıla-tiladı : görmeden, göstermeden gözlemek, izlemek.
Tiriden tiriden... .Kenardan kenardan.
Torpuç-Torpuçuna... : Yaşına gelmeden gebe kalarak doğuran oğlak veya kuzu.
tömek : Küçük taşların oluşturduğu taş yığını
Tulvar... : Üç tarafı kapalı bir tarafı açık kuruluk.
Tuymuya... :Rast gele. Anlamadan gözü kapalıSabahattin Sütçü –Elazığ
Ucura : uzak, ırak
ulam ulam : arka arkaya
ulga : dikiş ipliğini arka arkaya ekle.
Vere.....: saygısız, insandan, insanlıktan uzak
veren : çürük, çürümüş.
yağır : At ,deve, eşek gibi semer veya eğer vurulan hayvanların eğer semer yarası.
yalaçan : derinliği olmayan ,yayvan, ilenger bakır kap.
Yalama... .: gereksiz yere çok konuşan,gereksiz, lüzumsuz
Yalım: Genel psikolojisi düşük, içe dönük kişilikli,yoksulluktan, öksüzlükten içe kapanık.
Yaloz.....: Doymayan, aç gözlü
yamıs : Suratın bir yanı
yangışak : insana yakın gelen, konuşmaları ile sokulgan,sıcak olan kişi Beyağaç –Halime
Özke
Yangşalama : Kişinin söylediğini yarım ağız, dalga geçerek tekraretmek.
Yangşalamak...: Karşıdakinin söylediğini alaya alarak, ağzını eğerek taklit etmek.
Yangşanma:Konuşkan, anlayışlı, içtenden cevaplar veren (Halime Özke Denizli- Beyağaç)
Yarmak.; ayırmak;tavuk civcivleri yardı, keçi oğlağı ayırdı.
Yasannama :Gönlümce belirledim.Gönlümce benimsedim.
yassam;Toprakla b eraber, toprak yüzeyine uyumlu yükselmemiş taş kütlesi.Sivri olma-
yan köklü kaya

Yazgara :Yün, yün iplikten,ve ya herhangi bir ipten yapılan Ponpon-püskül- gozalak

Yekli.: Şaka ettim, şaka etmek

Yelin :Gebe koyun ve keçilerin kuzulamadan önce göğüslerin süt dolarak aşağı doğru sar-karak görünen bölüm.

Yelme... ..: Koç, teke, boğa gibi erkek hayvanların dişi arkasından koşturması.

Yemiş.:Çok dölleme yapmış-Murat EkinciÇavdır Anbarcık Köyü 1928

yenç : asılt, sars güç uygula.

yepinti : koyun sütlerinin iyice koyulduğunda ocakta karıştırılarak koyulaştırılan süt ye-meği.

yeye : sağdan soldan çalarak otlayan keçi veya koyun.

yiveme : ince eğrilmiş iplerin birbiri ile bükülmesi -Aziziye Şükrü acar

yorkunma : zorla, güçle, gaçlülle yorulma, yorula gelme.

Yoymuş.: Aslını yitirmiş.

yungu : toprak damların toprağını sıkıştırmak için kullanılan taş

Zağar.....: Kısa bacak, ufazık tefecik kişi veya hayvan.

Zevde:Aşık olmak. Aşkın ateşi ile yanmak, söylenmek

Ç- MASAL

Bir bakıma masal cahiliyiz belki de....Öyle ya,yazılmış kitaplardan masal oku-makla yetiniyoruz. Masal okuryazarı olup bunlardan yararlanmak dururken, dili-mizde “maval okumak biçiminde söylenen “masal okumak deyişi için Ömer Asım Aksoy “inandırıcı olmayan oyalayıcı sözler söylemek” karşılığını veriyor. Oysa masal okuryazarı olmak çok başka.”²⁸³

Bilim insanları bunlar ile uğraşırken biz 1880 li yılının Anadolu’sunda masal derleyip yazan Macar Bilim insanı İGNACZ KUNOS’ U dinleyelim.

“İşte efendilerim, Türk masal dünyasının büyülü devletleri, sihirli memleketler, rüyalı halkı, ya in ya da cin olan tebası... Bu cinli perili masal âlemi tohumları belki binlerce sene halkın gönlünde, fikirlerinin derinliklerinde yerleşerek çiçekler aç-mış, şairane meyveler yetiştirmiştir. Dünyanın bu masal âlemi, zaten geçmiş yüz-yılları hatırlatırken, her bir milletin geçmişini rüya görmüş gibi karşılar. Edebiyat tarihleri bu geçmiş zamanların koca yollarını takip edemez; çeşmelerine kadar ye-tişemez; hiçbir eser insanda izlerini bulamaz... Ne kitaplarda yazılıdır, nede resim-lerde çizili... His olunan yerler, yalnız halkın gönlü, insanların kalbidir. Dünyada olup bitenlerin eski zamanları, yalnız harp olaylarını değil, gönüllerdeki hisleri, duyguları da saklamıştır.

²⁸³ Basından.

O vakitler kitaplar henüz yazılmamış, eserler hiç yayınlanmamış olup, yalnız ağızdan ağza, kalpten kalbe ulaşan düşünceler atadan torun, torundan ata olarak yüz yıllardan yüzyıllara miras kaldı.

Masallar hem eski zamanların dinini ve bu dinlerin nasıl olduklarını, hem de geçmiş zamanlarda yaşayanların edebiyatını, yargılarını, yazılmış tarihlerden fazla anlatır. **Masal dediğimiz şey, her milletin dönen aynasıdır. Bu aynaya bakacak olursak, hem eskilerin ibadetlerini, hem eski zamanlarımızın ahlakını da görmüş oluruz. Halk beyitleri, halkın lirik şiirleri oldukları gibi, masallar da (epik-destanî) türünden olup, birbirin tamamlar bütünler, Bu sebeplerden dolayıdır ki dünyadaki her bir milletin, kendine ait “Folklor”nu toplaması ve yayınlaması milliyet namusuna ve borcuna ilişik**

bir kutsi görevdir.

Anadolu’nun masal tarlası hala açık iken bu yöndeki araştırmaya gerektiği gibi başlanmamıştır. Görev sizlere, genç Türkiye’nin gençlerine düşer... Böyle görevler için zaten gençler lazım. Zahmet çekmek, sabır ve tahammül lazım... Gayret lazım... En çok vatan sevgisi lazım.²⁸⁴

Hani, bir varmış bir yokmuş diye başlardı eskiden ninelerimiz. Hem vardı hem yoktu. Nasıl olurdu bilmem. Biz yinede sözü Ustasına bırakalım.

“Bir varmış, bir yokmuş, Allahın kulu çokmuş, evvel zaman içinde, kalbur kazan içinde, deve tellal iken, sıçan berber iken, ben on beş yaşında iken, anamın babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken, var varanın sür sürenin destursuz bağa girenin, hali budur bey... yaran safa, Bekri Mustafa, kaynadı kafa... Ak saka, kara sakal, pembe sakal, yeni berber elinden çıkmış bir taze sakal... Kasap olsam sallayamam satırı, nalbant olsam nallayamam katırı, hamamcı olsam dost ahbap hatırı... Birisi benim karım değildir. Doğru kelimeler bir gün başıma yıkıldı hamam... dereden siz gelin, tepeden ben..anasını siz sevin, kızını ben,sandığına siz girin, sepete ben, tahta merdiven,taş merdiven, toprak merdiven... Tahta merdivenden çıktım yukarı, ol zempuri kızlar, andıkça yüreğim pek sızlar; ol zempuri perdeyi kaldırdım, baktım köşede bir hanım oturuyor. Şöyle ettim, böyle ettim, tabanının altına bir fiske vurdum. Su perisi gibi tiril tiril titiyor. Buradan kalktık gittik; gittik, gittik... az gittik dere tepe düz gittik, altı ay bir güz gittik... Bir de arkamıza baktık ki bir arpa boyu yer gitmişik...Yine kalkıp gittik,gide gide gittik..Göründü Çin Maçın padişahının bağları... Girdik birine; değirmencinin biri değirmen çevirir. Yanında birde kedisi var. O kedideki kaş, o kedideki burun, o kedideki ağız, o kedideki kulak, o kedideki yüz, o kedideki saç,o kedideki kuyruk.”²⁸⁵

²⁸⁴ İgnacz Kunos, *Türk Halk Edebiyatı*, s.113.

²⁸⁵ İgnacz Kunos, *Türk Halk Edebiyatı*, s.88,89.

Artık devamı masal olacak. Türkülerimizin “Üç gider beş ardıma bakarım” dediği gibi ardımıza bakarak, önümüze bakarak masal dünyamıza girelim.

Adı.....: Mustafa

Soyadı.....: Saka

Yaşı: 1342-(1925)

DAĞ DEVİREN, ZİNCİR GIRAN, YEL GOVAN

Güzel kızların doğduğu ve büyüdüğü bir köy varmış. Bu köye bir dev dadanmış. Her yıl köye gelir bir gelinlik kızı yermiş. Köylüler bıkmış usanmışlar. Ne ettilerse bir çare bulamamışlar. Bir gün elinde üç köpeği olan bir derviş çıka gelmiş. Köylüler dervişe yer vermişler, köpeklerine yiyecek vererek doyurmuşlar. Köpeklerin adı dağ deviren, zincir kıran, yel kovanmış. Derviş odasında, köpekleri avlusunda yaşamaya başlamışlar. Bir taraftan da devin gelme zamanı gelmiş. Köyün bütün kızlarını bir korku sarmış. Dev bu gün gelecek ha yarın gelecek. Köyün kadınları köy çeşmesinden su doldururlarmış. Bir rüzgâr esmiş tozu duma-na katmış, içinden dev çıkıvermiş. O anda da çeşmede dört tane genç güzel kız varmış. Bundan önce birer birer yiyordum ya, bu sefer dördünü yiyeyim demiş. Böyle düşünürken bir taraf tanda çekiniyormuş. İçine bir korku düşmüş. Ama yinede nasip bir iken dört oldu demiş. Derviş devi uzaktan takip ediyormuş. Dev büyük bir iştahla kızlara doğru koşmaya başlamış. Tam bu sırada derviş bağırmaya başlamış. Dağ deviren, zincir kıran, yel kovan koşun koşun yetişin, paralayın bu devi demiş. Köpekler bir anda devin üzerine saldırmış. Orasından burasından ısırmaya parçalamaya başlamışlar biraz sonra parçalanmış bir dev kalmış. Dev hemencik orada ölmüş. Böylece genç kızlar kurtulmuş.

PADİŞAHIN ÜÇ GIZI

Adı.....: Zekiye

Soyadı.....: Ertuluk

Baba adı.....: Yusuf (Yusuf Ağa)

Ana adı.....: Azime (Azime Billa)

Doğum yeri: Uylupınar

Doğum tarihi.....: 1922

Gelin gittiği yer.....: Tefenni-Hasanpaşa

Şimdi yaşamakta olduğu yer: Korkuteli

Bir padişahın üç kızı varmış. Demiş ki kızın birisi küçük kız: Dişi keklik yapar yuvayı. Baba demiş padişaha; inzivayı inzivayı annem olmasa sen bu kadar derecesiz olabilir miydin demiş. Altında altından tahtları var imiş. Madem öyleyse

kızım demiş annengi daha çok öğdün demiş ben seni bir fakire oğlana vereyim, öbürlerini zenginlere vereyim demiş. Öbür iki kızı zenginlere vermiş. Küçük kızı da fakir oğlana vermiş. Fakir Yusuf diye birisi varmış. Ona vermiş. Sonra gaderime gayılım demiş kız. Büyükleri zenginlere verince; tutmuş getirmiş fakir oğlanı nikâhlanmış fakir oğlana vermiş. Oğlanında ihtiyar bir anası varmış. Fakir oğlan annesi annesi ile oturuyormuş. Demiş ki kocasına:

-Ssen ne duruyorsun. Hiç durmadan çalışmalısın.

-Ben niye çalışacağım, ben padişahın damadıyım çalışmama ne gerek

-Hayır çalışacaksın. Ben mahsusensi istedim; sen çalışacaksın. Oğlan;

-Hayır demiş. Kadın “gideceksin hem de çabuk gideceksin çalışacaksın” demiş. Oğlan gitmiş. Giderken yolda hayırlı bir iş bulmuş. Kervancı denk gelmiş de çalışmaya başlamış. Çalışırken bir padişahın kızının kayıp olduğunu duymuş. Gayıp kız Mısır padişahının kızı imiş. Mısır padişahına giderek ben kayıp kızını buldum demiş. Bana bir katır yükü altın verersen kızını getiririm demiş. Mısır padişahı diyor ki :bir katır yükü değil iki katır yükü veririm diyor. Kızı attıkları kuyudan çıkararak babasına teslim ediyor. İki katır yükü altınları alarak evine dönüyor. “hanım, hanım ben kazanç kazandım demiş. Sen bu altınlarla buban evinden iyi, güzel, büyük bir ev yaptıra goy ben gideyim biraz daha çalışayım “ demiş. Hemen çalışmaya gitmiş.Kız işi dermiş çatmış, babasının evinden büyük bir ev yaptırmış. Gocası demiş ki: “Yaptırdığın büyük eve ben gelinceye kadar babangı davet et demiş.Karısı fakir oğlana çalış diye iş kesmişti ya oda bu arada çok çalışmış.Kızın babası ziyarete gelmiş. “Baba sen beni bu fakire verdin, ben buyum. Seni zenginlere verdiğin kızlarında davet etsin demiş. “Kızım zenginlerin davet edecek halleri yokdemiş” Kız demiş ki: “Dişi keklik yapar yuvayı” demiş.

MISTIK

Adı.....: Hasibe

Soyadı.....: Özbedel (Ocak)

Ana adı.....: Keziban

Baba adı.....:

Doğum yeri.....: Kempos

İlçe: Ilgın

İl: Konya

Kışlık

İl: Antalya –Serik

Aşiret: Sarı keçili

Hasibe hanım kızımın kızlarının babaanneleri oluyor. Babaanne kız torunlarını dizine alarak masal anlatacağını söyleyince ben hızla kameramı hazırladım. Torunlar durmadan istekte bulunuyorlardı. “Bize Mıstığı anlat, bize Mıstığı anlat”. “Olur, yavrularım neden olmasın”.

Bir varmış bir yokmuş. Bir Mıstık varmış. Birde annesi babası varmış. Mıstığın nesi ölmüş. Babası bir cici anne almış. Cici anne demiş ki ya bu Mıstık gidecek ya da ben giderim. Analık bu. Babası bakmış ki: hanımından olacak; oğlunu dağa alıp götürüyüm demiş. Babası ve Mıstık birer eşeğe binerek büyük bir dağa varmışlar. Babası oğlum sen yat uyu demiş; ben odunları toplayayım demiş, ondan sonra gideriz demiş. Oğlan tamam baba demiş. Mıstık uykuya yatmış babası dala bir su kabağı asmış. Kabak rüzgârla sallandıkça dala çarparak tak tak edermiş. Mıstık sanıyormuş ki babam balta ile odun kesiyor sanırmış. Böyle bir iki saat yatmış. Babası bırakmış gitmiş. Mıstık kalksa bir baksa baba filan kalmamış; bir taraftan da karanlık basmaktaymış. Az sonra gece olmuş. Mıstık korkup ağlamaya başlamış. Ağla, ağla bir şey yok. Uzakta bir ışık görmüş. Demiş ki şu ışık yanan yere gideyim. Işık yanan yere gitmiş. Işık yanan yere varmış ki: eğilip bir baksa içerde bir dev. “Gel yavrum gel . Nereden geliyorsun.” Demiş. İçeriye Mıstık’ı almış. “Napıyong yavrum, nasılsın” demiş. “Ben acım, babam beni bırakıp gitti “ demiş. Ondan sonra demiş ki : “Hadi yavrum ben sening karnığı doyurayım, ikimiz yatalım” demiş. Çocuğun karnığını doyurmuş ondan sonra çocuğu yatırmış. Biraz yattıktan sonra onu yemeyi aklına koymuş. Ama sormaktan geri kalmamış: “Kim uyur kim uyanık” demiş. Mıstık ben uyanığım demiş. “Mıstık oğlum niye uyumuyorsun” demiş. “Annem kalburla su getirirde onu içerde ondan sonra uyurdum” demiş. Ondan sonra demiş ki: “İyi hadi” demiş. Kalburla su doldurmaya gitmiş. Mıstık orada bulunan bir ağacın dalına çıkmış. Daldan bir baksa ki dev kalbura suyu doldurup doldurup bırakıyormuş. Kalbur bir türlü dolmuyormuş. Dev Mıstığın yanına gelmiş. Bir basa ki Mıstık dalda. “Mıstık nasıl çıktın o dala “demiş. “Annem oklavayı ısıtır, ısıtır ayağını bir basardı, hoplar çıkardı” demiş. Dev oklavayı iyice ısıtmış bir basmış oklavaya devin karnına geçmiş gitmiş. Dev orada ölmüş. Mıstık orada korkmuş. Bir taraftan da düşünüyormuş. “Nereye gidebilirim” düşünmüş. Bir taraftanda yola çıkmış. Gitmiş gitmiş çok uzaklarda bir köye varmış. O köyde bir odaya varmış. Mıstığı içeriye almışlar. Mıstık ben anamı babamı kaybettim. Böyle böyle devin elinden kurtuldum. Ben buraya geldim. Tamam, oğlum demişler. Onlarında kazları varmış. “Seni kaz çobanı yapalım” demişler. Mıstık kaz çobanı olmuş. Kazları güde güde zenginleşmiş. Muhtarın güzel bir kızı varmış. Muhtar bu oğlana kızımı vereyim demiş. Kaz çobanına güzel bir ev yapmış. Üstüne kızını da vermiş. Oğlan zenginleyerek köyün ağası olmuş. Mıstık muhtarın kızı ile yaşamaya başlamış. Üç elma vardı ikisi torunlarımın, birisi benim

Adı.....:İgnacz

Soyadı.....: Kunos

Doğum yeri ...; Debrecen – Hajdusamson-Macaristan

Doğuk tarihi...:1862

Derleme tarihi...: 1880

ODUN YARICISI

“Vaktin birinde, bir odun yarıcısı varmış. Bunun bir de karısı varmış... Bu odun yarıcı gündüzleri dağa gidip odun kesermiş, akşamüstü de kestiği odunları götü-rüp satarmış... Aldığı paralarla bakkaldan ekmek yemek alıp evine getirir, karısı da onları pişirir, yerler içerler, ondan sonra, “piş püf de piş püf” diyerek türkü, çalgı oyun ile cümbüş edip, vakitlerini geçirirlermiş. Yine ertesi günü, odun yarıcı dağa gidip odunları kese, akşamüstü satıp parasıyla evine yemek alıp yer içerler, yine oynayıp cümbüş ederler... Her gün her gece böyle yapıp günlerini zevk ile geçirirlermiş...

Günlerden bir gün, padişah geceleri mum yakmayı yasak eder. Hiçbir kimse gece mum yakmaz idi. Bu odun yarıcısı da yine evvelki gibi her gece oynayıp cüm-büşten geri kalmaz... Bir gece padişah çıkıp her yeri geze geze birde bu odun yar-cısını evine gelip bakar ki evin içerisinde bir gürültü bir patırtı, bir çalma oynama ki deme gitsin... Odun yarıcısının karısı ile “piş püf” deyip oynadıklarını padişah seyrederek. Bunların böyle yaptıkları padişahın çok hoşuna gidip kapıya nişan koya-rak gider.

Ertesi gün, padişah odun yarıcısının evine bir at ile bir kat ruba(elbise) gönde-rip, yanına çağırır. At ile rubayı adamlar alır, odun yarıcısının evine gelirler, kapıyı çalıp oduncuyu sorarlar. Karısı da kocasının eve de olmadığını, odun kesmek için dağa gittiğini o adamlara söyler. Onlarda giderler oduncuyu dağdan alıp getirirler, rubaları giydirip ata bindirerek doğru padişahın yanına götürürler.

Yolda giderken bunu herkes görür; sağ ve soluna iki keçeli fukaralar dizilmiş, bundan para isterler. Odun yarıcı da atın üzerinde elini cebine sokarak bakar ki para yok... Bir sağına, bir de soluna: “Dönüşte, dönüşte” diyerek gider. En sonun da padişahın yanına girer. Padişah da bunun ne iş tuttuğunu sorar. Oduncuda gündüzleri dağdan odun kesip onları akşamlayın satıp parası ile evine yemiş alıp karısı ile yiyip içip oynadıklarını söyler. Padişah da bu odun kendisine kapıcı başı yapar, birde güzel kılıç verir. Odun yarıcı da atına binip evine gelirken yolda fuka-ralar yine para isterler. Bir de at üzerinde elini cebine soktukta bakar ki yine para yok. Bir sağına, bir soluna : “Size de yok, bana da yok !” diye evine kadar gelir.

Bir de karı koca bunların karınları acıkır... Oduncu karısına der ki : “Şimdi ne yapacağız? Sanki bu iyi mi oldu? Para yok. Ne yapalım?”. Karısı da – Haydi bari a koca şu kılıcı bakkala götür, biraz yiyecek al, gel de yiyelim... Der. Oduncu da kılıcı alıp doğru bakkala gider, yem yemek alır, evine gelir, karısıyla otururlar. Temiz yerler içerler, yine evvelki gibi oynarlar cümbüş ederler, hiçbir şey düşünmezler.

Bu odun yarıcı ile beraber gelmiş olan uşak bunların yaptıklarını görür, sabahleyin doğru gider, padişaha haber verir. Oduncuda tahtadan bir kılıç yapıp kınına sokar. Bir de padişah bunu işittikte, o zamanlarda da bir kimseye yeni rütbe verildiği vakit bir adamın ona başını kestirirlermiş...Padişah adamlarına haber verip, bir yere toplar, odun yarıcıyada haber gönderipçağırır. Bu oduncu yine giyinir, atına biner, doğru sarayagider. Padişahda bir adam getirtir, oduncuya derki:“Şu adamın başını kes”!... Oduncuda bakar ki, kılıcı tahta... Nasıl etsin?.. Hemen kılıcını tutar ve : “Aman yarabbi! Şu adamın günahı yoksa, kılıcım tahta olsun, eğer varsa kessin!.. der... Kılıcı çeker, bir de bakarlar ki kılıç tahta... Oradan padişaha der ki: “Gördünüz mü efendim, bu adamın günahı yoktur”. Padişah da bu oduncunun kılıcı ne yaptığını evvelce haber almış olduğundan, oduncunun da böyle yapmasından pek çok hoşlanıp oduncuya bir konak, çok para ve dünyalıklar verip çıkar eder. Oduncu da karısını alır, o konakta ölesiye otururlar, ömürlerini rahatla geçirirler”²⁸⁶

Adı.....: Veli

Soyadı.....:Güler

Doğum tarihi: 1932

Doğum yeri.....:Akçaören Köyü

İlçe.....: Kemer

İl: Burdur

Tahsili.....:Köy Enstitüsü mezunu (Öğretmen)

(Kaş Kınık'tan Kara Mustafa'dan dinlemiş)

FAKİR MEMET

Çok eskiden köylerin birinde bir koca karıyla Memet adında bir oğlu varmış. Bunlar çok fakirlermiş. Bir gün Memet'in arkadaşları şehre gezmeye gitmek istemişler; tabi Memet'te gitmek istemiş. Ama şehre gitmeye uygun bir elbisesi yok. Anasına demiş ki: “Ana bizim ağaya git te bana eski elbiselerinden bir kat elbise

286 İgnacz Kunos, *Türk Halk Edebiyatı*, s.90,91,92.

versin de, bende arkadaşlarımla gideyim" demiş. Kadın ağaya gitmiş. Ağada elbiseyi vermiş. Ertesi gün Memet arkadaşlarıyla şehre gidiyor. Şehirde gezerken ağanın çeketinin cebinde bir beyaz mendil ile beş kuruş para bulmuş. Bu beş kuruşla üç tane nar almış. Narları mendile sarmış ve üzerine yazmış: Amcam Mısır Kırallına takdimdir. Gönderen Ahmet Oğlu Memet tarafından demiş. Metin mendili ve narları gitmiş Mısır Kırallına ulaşmış. "Allah, Allah bizim Memet adlı akrabamız yoktu ama bu nereden geliyor? Noluyor bu" demiş?. Karısı da : "İnsanlar aynı kök gibidir: birbirine ulalıdır, belki biz bilmiyoruz dur". E e e ne yapalım ?. Bizde buna bir hediye gönderelim" demişler. Bir vapur dolusu ipekli kumaşı buna hediye olarak yollamışlar. "İşte Ahmet oğlu Memet e taktimdir. Gönderen amcan oğlu Mısır Kırallı tarafından".Tabi Memet acaba ne gelecek diye her hafta gelip yokluyor. Bir gün vapur gelmiş: ünnemişler: Ahmet Oğlu Memet Ağa!! Gel bir bir vapur ipekli kumaşın var, teslim al diye ünnemişler. Dursun!! Dursun!!. Demiş.Yazmış bir mektup daha: Amcam İran Şahına takdimdir. Gönderen Ahmet Oğlu Memet Ağa tarafından. E e e e gitmiş İran Şahına vapur dolusu ipekli kumaşlar. İpekli kumaşlar varınca İran Şahına: Allah, Allahemme zengin adamlarmışha, bizim böyle bir akrabamız mı vardı? Biz buna ne yollayalım?Bundan daha kıymetli bir şey yollamamız lazım?Şah olalımda, kiral olalımda, ne yapalım; ne edelim?. Buna elmas, zümrüt, zafir, yakut gibi kıymetli taşlardan birer kese , birer torba yapalım yollayalım. Öylede etmişler. Vapur yerine gene gelmiş. Ahmet Ağa Oğlu Memet!!! Gel!! Hediyeleringi al. Dursun demiş. Dursun. Yazmış ona bi daha: Amcam Türk padişahına taktimdir. Gönderen Ahmet Oğlu Memet Ağa tarafından. Padişaha varıyor bu hediyeler. Allah!! Allah!! O kadar elmes, zümrüt, zafir, taşları padişah gönderilince; padişah veziri vüzerayı toplamış : Yahu böyle bir adam varmış; bizim akrabaymış baksana, bizim hazineye yok bu kadar kıymetli taşlar, her şeyler. Biz buna bir hediye gönderecek olsak, bundan üstün göndermemiz lazım. Bizim padişahını, e buda bizde yok. E e e e buna bişey yollamayın demişler. Yollasak, ya hiç yollayacağız: ya, çok yollayacağız; ya da bundan üstün bir şeyler yollayacağız. Bundan üstün şey olmayınca; Padişah ayıp olur mu bilmiyorum ama siz ne dersiniz bilmiyorum ama ben buna kızımı gelin edip yollayacağım demiş. " Padişahım ben diyemiyordum; tam münasip olur" demişler. İyi. Padişah kızını gelin etmiş. Heybeler dolusu altınları doldurmuş; hadi yollamış kızını. Padişah kızını yolcu etmiş. Kız gelmiş. Amet oğlu Meme t Ağa, gelin buraya. Gelmiş. "Nedir bu demiş?". Padişah kızını gelin etmiş sana gönderdi demişler. Memet Ağa kaçmış. Hem de utanmış. Fakir bir köy çocuğu olduğunun bilincinde imiş. Kız anlamış vaziyeti. Açmış kesenin ağzını biliyongmu?. Babasının sarayından güzel bir saray yaptırmış. Ondan sonra içini dayamış döşemiş; hazır hale getirmiş. Mısır kiralı bir mektup göndermiş. Ya bizim bir akraba vardı ya hediye geldi gittiydi onu bir ziyaret edelim demiş. İran Şahı

da bir mektup yazarak oda aynı istekte bulunmuş. Türk Hakanı (Padişahı) biz kız gelin ettik, gönderdik, netti godu biz bi gidelim arkasından demiş. Kız filan gün bekliyoruz, filan gün bekliyoruz diye üçüne de aynı güne denk getirmiş.

Bulung gelin şu Ahmet Oğlu Memet ağayı. Kim bu adam?. Kim bulur gelir-se bir kese altın vereceğim. Birisi ben biliyorum; filan yerde saklanıyor. Gitmişler zorla tutup gelmişler onu. "Götürün bir kat elbise kestirin buna, çabuk tarafın-dan, en ieyisinden. "Tıraş ettirin." Ettirmişler. "Hamama götürün". Götürmüşler. Giydirmişler kuşatmışlar bunu ; gelmiş demiş bu: Şimdi sen bu ata bineceksin; şu kasabanın karşısındaki yoldan geleceksin; gelirken şşşu heybedeki altınları yola saçarak geleceksin. İyi demiş oğlan. Bu arada amca ve akrabalar gelmişler. Kıralar, Şahlar, Padişahlar gelmiş. Hani bizim akraba diye sormuşlar. "Karşı komşu köye gittide oradan birazdan gelecek demişler. Birazdan oradan bir atlı çıkmış; sağına soluna altın gümüş paraları saça saça geliyor; köyün çoluğu çocuğu, fakirleri para toplayıp gelir. Allah!! Allah!! Amma zengin adammış ha. Eve gelmiş. Kız koşmuş karşılamış; dışarıda. Demiş: İşte şu oturan Mısır Kırallı, şu İran Şahı, şu babam Türk Hakanı (Padişahı). Var onlara hoş geldin de.,Ş ellerini öp. Eyi.Hoş geldiniz demiş ellerini öpmüş. Otururken kızını çağırmış padişah,"Kızım ne oldu evlendiniz mi? "Gcangdan memnun muzsun? Baba biz evlenmedik demiş."Nasıl olurda evlenme-siniz? Ben padişah olayımda benim kızımı tenezzül edip almasın. Bunu ben idam edeceğim arkadaşlar diyor. " "E e e haklısın demişler". Sabahleyin darağacı ku-rulmuş amma kız oğlana demiş ki:Şimdi sana son sözüngü sorarlar; bir diyeceğin var mı derler; ne diyeceksin biliyongmu?. "Ne diyeceğim"? Babam Ahmet Ağadan vasiyetim var; amcalarım Mısır Kırallı, İran Şahı, Türk Hakanı gelmeyince düğünü etme dedi. Bende sizi bekledim diyeceksin. "Tamam". Orda darağacında son sö-zün ne deyince, oda bunları diyor. " Babam Ahmet Ağadan vasiyetliyim amcalarım gelmeyince düğnüngü etme dedi; bende sizi bekledim".

O o o Mısır Kırallı demiş; bunun düğününü ben edeceğim; Türk padişahı yahu kız benim damat benim size ne oluyor? demiş; düğünü ben edeceğim demiş. Şimdi bunlar çok güzel bir düğün etmişler. Ondan sonra köyden oğlanın anasını da getir-miş çok güzel çok rahat bir hayat yaşamışlar

D- MANİLERİMİZ -BEYİTLERİMİZ

Gençliğim bir kuştı tutamadım

İhtiyarlığı çok uğraştım satamadım

Mustafa Ay-Aşağı sülemiş

Evladımızı boyumuza ktadar yetiştirdik

Huyumuz kadar eriştiremedik

Mustafa Uçar –İğdeli köyü

Sabahleyin kalktım çocuklar ağlar

Çocukların anasını jandarma bağlar

Baharatçı Aşa –Kayış

Bir tutamcık yün getirdim hatça ditmedi

Söylediğim sözleri hatça tutmadı

Tabak tabak bal getirdim hatça yemedi

Söylediğim sözleri Hatça ah tutmadı

Ayşeli Atasoy- Kayış

Ağlayı ağlayı aştım gediği

Gene oldu düşmanların dediği

Dolan ay sevdiğim yayla yoluna

Beni gomadılar kendi halime

Gaderim gaderim kötü gaderim

Başıma geleni çeker giderim

Isparta-Kesme kasabasından Mustafa Dönertaş

Hanife Dönertaş

Erenlerin tekkesini taşladım

Bilmem hata, bilmem günah işledim.

Ahmet Ali Selçuk –Hasanpaşa

Ulu kuşlar sarpa yapar yuvayı

Ay doğmadan şavkı vurmuş ovayı

Küçük yaşta terk eyledim yuvayı

Sılasından ayrılanlar gelsin yanıma

Süleyman Yakan-Kozluca

İlkim mülküm

Hüseyin Köse-Aşağı Sülemiş

Suyu ılık insanları yıllık

Süleyman Yakan –Kozluca

Kara köpek kanlar kustu

Kollarımı hıltar kesti

Dolan ağam sürü köstü

Dolan günnük kısığına

Manavgat Selge-Zerk_ Bahar Oğlu

İyi söyle geline

Düştüm oğlan eline

Fidan Ekinci –Kozağaç

Birincisi evim

İkincisi avım der

Turgut Ermumcu –Tefenni

Derdim topladım sel aldı gitti

Büyüttüm besledim el aldı gitti

Eve kelle geldi gıç geldi

Bir haftalık iş geldi

Fatma Bilici –Kozağaç

Yağmur yağsa yaş görmedin

Kavga olsa daş görmedin

Ahmet Aydoğdu –Uşak – Sarı Keçilerinden

İndim geldim hamadan

Öldüm kan ağlamadan

Dutta yaprak kalmadı

Yarama bağlamaktan

Ahmet Aydoğan –Uşak

Ak güle uyan gel

Kokulara boyan gel

Hiç takatin yoğ ise Değneğe daya ge

Safiye Çınar–1933- Dirmil

Adı.....; Feden (Fadime)
Soyadı.....:Bektaş
Baba adı.....:
Ana adı.....:
Doğum yeri.....: Bucak
Doğum tarihi.....: 1945
Okuma yazma durumu...: Okuma yazma bilmiyor
Nered yaşadığı.....: Hep bucakta

Çeket astım duvara
İngel yârim pınara
Akşam babam yemin etmiş
Bulduralım bi çare
Koyun geldi yan dirsek
Suyu nereden indirsek
Kuşların da dili yok
Yâre selam göndersek
Mendil verdim kok diye
Elbisene tak diye
Yemin ettim ben yârim
Senden başka yok diyeKalelerde oturma

Sen derdimi arttırma
İlenirim son zaman
Belalardan kurtulma
Elma dalda dört biter
İçerim yanar tüter
Sağ olsunda sallansın
Yolda gördüğüm yeter
Elinde kalemi var
Yazısı dizi gibi
Gurbette sevdiğim var
Kurbanlık kuzu gibi
Tarlanın toprağına
Pancarın yaprağına
Babam gene vermedi
Vur bağrınga bağrınga
Vur testiği gümlesin
Aşık yarım dinlesin
Alamamış aşkını
Ben evyendim demesin
Çeşmenin başındayım
Onsekiz yaşındayım
On sekiz yaştan beri
Sevgilimin peşindeyim
Pencerede çiçeğim
Uçlarını biçeyim
İlk gözümün ağnısı
Ben nasıl geçeyim
Bahçenin önü pınar
Yusam elbisem donar
Tez buldum tez ayrıldım
Yüreğim buna yanar
Kolundaki saati
Ben kurayım kurayım
Nazlım asker olursan
Ben nasıllar durayım

Mendilim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Benim gözüm bakarken
Sevgilimi eller aldı

Denizin kalayı var
Askerin alayı var
Sen istettir sevgilim
Sonumuz kolayı var

Bir elbise dikindim
Rengi akşam gün9eşi
Dalga geçme sevgilim
Esas yapalım işi

Boynumdaki inciler
Olacak iki dizi
Söylemedim mi nazlı yar
Ayracaklar bizi

Evimizi yaptırdım
Camlarını taktırdım
Benim gözüm bakarken
Nazlı yari kaptırdım

Mendilimde gül oya
Gülmedim doya doya
Bilseydim ayrılık var
Severdim doya doya

Avlunun duvarıyım
Kıyının kenarıyım
Eller ne derse desin
Öksüz oğlu yâriyim

A benim mavi salım
Dağları dolaşalım
Aramız derya deniz
Biz nasıl Buluşalım

Penceresi tül perde
Beni düşürdü derde
Ben bu derde düşeli
Duramıyor evde

Akşam oldu garardı
Garip gönlüm sarardı
Benim yârim buda ola
Tatil günleri arardı

Kapımızın kanadı
Üstüne kuy dünedi
Öyle olmaz sevgilim
Eller seni gınadı

Karşıdan bakıp durma
Sen beni yakıp durma
Alacaksan al beni
Ayrılık çekip durma

Deniz dalgasız olmaz
Güzel sevdasız olmaz
Güzel seven oğlanın
Başı dumansız olmaz

Yârim orak biçiyor
Suyu nereden içiyor
İkimizin sevdası
Böyle boşa geçiyor

Altın sarısı yârim
Limon yarısı yârim
Bana nasip olmasın
Senden başkası yârim

Elmayı yedi dildim
Yere düşünce sildim
Yar kıymeti bilmezdim
Ayrı düşünce bildim

Kestaneyi kavurma
Mendil verdim savurma
Âşık oldum ben sana
Kimselere duyurma

Saçım uzun tararım
Var mı sana zararım
Ben bu köyün içinde
Yârim yitmiş ararım

Uzun uzun kamışlar
Ucunu budamışlar
Benim nazlı yarimi
Gurbete yollamışlar

Mendilimin ucuna
Sakız bağladım sakız
Doğru söyle sevgilim
Seviyormung başka kız

Yol üstünde durayım
Yâri kimden sorayım
Yârsiz geçen günleri
Ömürden mi sayarım

Gökten uçan kuş mu olur
Kandında zgümüüş olur
Ayrı düştük sevgilim
İki sene baş mı olur

Gökten uçan kuşa bak
Kırpık kaldı kaşa bak
Bu sene düğünüm yok
Yeni sene kışa bak

Ayakkabım kundura
Yar gelir dura dura
Bucak'ta iş yok gibi
İşe gitmiş burdur'a

Karşı dağlar bizimdir
Kararanlar üzümdür
Aç göreyim yüzüngü
Belki nasip bizimdir

Karşı karşı duralım
Telefonu kuralım
Aramıza gireni
Kurşun ile vuralım

Gökte yıldız on gider
Hem eğlenir hem gider
Kız oğlanı görünce
Hemen çevreye gider

Çeket astım duvara
İn gel yârim pınara
Babam yeminler etmiş
Yok mu buna bir çare

Yeşil sandık açarım
İçine gül saçarım
Sen istettir sevgilim
Vermeseler kaçarım

Elbisem ak diyorlar
Yârine bak diyorlar
İkimizin sevdiği
Beraber geziyorlar

Baba bostan ektin mi?
Kollarını attı mı?
Gurbet ele verince
Aşın ekmeğin arttı mı

Başındaki yazmanın
Dalı var çiçeği yok
Şu zalim oğlanın
Yârden geçeceği yok

Al yazmamın oyası
Gömleğimin boyası
Gine mi vazgeçivermiş
Allahından bulası

İn dereye dereye
Dere taşlıklarına
Ben yârimi bıraktım
Benden âşıklarına

Derelerin aşkını
Gönül bilir aşkını
Sevdiğini alamaz
Oğlanların şaşkını

Ağaçlarda kestane
Kaç tanedir kestane
Kara gözlü sevdiğim
Bir tanesin bir tane

Bir ceviz buldum oyuk
Ağlarım goyuk goyuk
Sevdiğini alamayan
Olsun dağlara oyuk

Boynumdaki inciler
Kümeşteki civcivler
Hiç aklımdan gitmiyor
Konuştuğumuz geceler

Yemenimin uçları
Çıkamam yokuşları
Yârime selam edin
Yedi dağın guşları

Karşıdaki ak evler
İçinde ağalar beyler
Evliler saz çalıyor
Bekârlar gönül eyler

Evimizin önü çiçek
Orak getirin biçek
Yenile emir gelmiş
Sevdalılar içecek

Tiren gelir ötelek
Kömürünü dökelek
Ben yârimden ayrıldım
Göz yaşları dökelek

Tirenin düdükleri
Aşıyor gedikleri
Hiç aklımdan çıkmıyor
Yârimin dedikleri

Al yeşil kuşan gelin
Dağlardan aşan gelin
Kocan çirkin sen güzel
Gayret et boşan gelin

Yatma yeşil çimene
Uyur uyanamazsın
Verme beni ellere
Görür dayanamazsın

Suya giderim suya
Elmayı soya soya
Kaldır yârim şapkanı
Göreyim doya doya

Tiren gelir boy boya
İçi dolu mor boya
Bileydim ayrılık var
Sarardım doya doya

İncecik oklava'mısın
Yabanın toprağı'mısın
Yabanda bir gül açmış
Sen onun yaprağımsın

Teperim, teperim tepmem dinmez
Çıkarım bakarım sılam görünmez
Sılamın yolları gül oldu bana
Anamın evleri el oldu bana

Deniz dibi sarmaşık
Sormadan oldum âşık
Yarım âşık ben âşık
Yollarımız dolaşık

Gökten uçan teyyare
Selam söyleno yare
Benden medet ummasın
Bulsun başına çare

Söğüt senden uzun yok
Dallarında üzüm yok
Yârim küsmüş gidiyor
Barışmaya yüzüm yok

Sırtındaki gocuğun
Ben verdim parasını
Almam demişsin yârim
Getiririm sırasını

Sürahiyi doldurdum
Baş masaya gondurdum

Sevgilimin yoluna
Gül benzimi soldurdum

Küp içinde gavurma
Mendil verdim svurma
Aşık oldum ben sanan
Kimselere duyurma

İndim kuyu dibine
Bileziğim çıt dedi
Söyledim annesine
Kızım küçük dedi

Kuyu dibi milli olur
Zengin gızı dilli olur
Al rençber kızını
Ağzı yüzü belli olur.

Çekmeceyi çekerim
Darıldın mı şekeri
Ana baba kahrını
Bir sen için çekerim

A benim aslan yarım
Dilere destan yarım
Sana deli diyorlar
Evlen de uslan yarım

Evimiz karşı bakar
Ateşi beni yakar
Ben size çok'mu vardım
Âlem başıma kakar

Kar yağar erimez mi?
İftira dürümez mi?
İftirayı dürüten
Kör olup sürünmez mi?

Pınarbaşı ben olam
Bulanırsam bulanam
Verin beni sevdiğime
Dilenirsem dileneyim

Pınara testi koydum
Her gelen koydu geçti
Al kırmızı testiden
Nazlı yârim su içti

Karşı karı evimiz
Nedir bizim sevimiz
Sevi olsa ne olur
Ayrı düştük birimiz

Denize dalan bilir
Dalmayanlar ne bilir
Sevda ateşten gömlek
Giymeyenler ne bilir

Mendilim alamadım
Al yeşil seremedim
Hepinizle konuştum
Birini alamadım

Dört tahtayı çıktılar
Ara yerden barktılar
Daha ben neydim ki
Ufecıktan sattılar

Karşıda oturanlar
Derdimi arttıranlar
Bana bir akıl verin
Sevdadan kurtulanlar

Kurum kurum kurulma
Sular gbi durulma
Nasihatim kardeşim
Sevdiğinden ayrılma

Al almanın dördünü
Sev yiğidin merdini
Seversen de güzel sev
Çekme çirkin derdini

Feden (Fadime)Bekdaş

Tahta başında tabak var
İçinde tas kebab var
Ora yerde dönende
On okka göbek var

Mercimeği oyarlar
İçine bilir koyarlar
Güzeli candan severler
Çirkini başdan savarlar

Fadime Tokdemir Kayış Köyü 1973

Hey gelenler gelenler
Atıng başını yedenler
Gaymağını ben yedim
Sütünü alıp gidenler

Gar boranlar savrulur
Cihan başıma çevrilir
Eyil sevdiğim bi öpeyim
Yol bu gedikten ayrılır

Hey muştuluk muştuluk
Su gelir tuluk tuluk
Bileziğimi bulana
Kar memeler muştulu

İsmihan Atuğ
Kayış köyü

Adı.....:Hava
Soyadı.....:Koçak
Baba adı:Hüseyin
Ana adı:Gülüzar
Doğum yeri.....:Aziziye
Doğum tarihi.....1947
Okuma yazma: Yok
Aşiret.....: Sarıkeçili

Daşdan daşa sekerim
Kılkirmeni bükerim.
Ben bu oğlanı beğendim
Dağda keçi güderim.

Kayabaşı garımş
Gün doğunca erimiş
Dünyadaki meyvanın
En güzeli yar imiş

Keçi sürdüm yamaca
Dolandı dolambaca
Ben oğlanı kandırdım
Bir çanak(bir kaşık) bulambaca (bulamaca)

Yılan gaydı gamışa
Su vering susamış
Allah sabırlar versing
Yarinden ayrılmışa

Yılan gaydı gazele
Sevim düşdü güzele
Hiç kibirim yemiyor
Yarimle gezene

Karar kara gazanlar
Gara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesing
Aramızı bozanlar

Bahçe bahçe gezerim
Bahçede boncuk dizerim
Alacaksan sen beni al
Ben ablamdan güzelim

Bahçelerde mor meli
Verem etting sen beni
Nasıl verem olmayan
Eller alıyor (sarıyor)seni

Bahçenizden geçiyin
Ata yonca biçiyin
Kesesinde para yok
Çalımına sıçayım

BEYİTLER

Mayısa kadar gıdım gıdım;
Hıdırellezden sonra adım adım.

Adım adım arası
Saban değmedik neresi.

Abdurrahman Sancı-Sülemiş

Yürü bire densiz
Sen dursan bensiz
Ben de olurum sensiz

Git gelmem işim var
Gergefde nakışım var
İğirmiden bir eksik
Ondokuz gardaşım var

Ahmet Z. Özdemir

Teni tenimden
Canı canımdan olmalı

Kurt Dede-Hasan kalmaz -Tahtacılar köyü

Ben anlatmak için
Cümle oluyorum

Nokta olup susturuyorsun beni – Sivaslı-

Demedim ellere, söz olur diye
Koymadım yerlere toz olur diye.
Bucaklı bir Ana

Mart dokuzunda karla buz gibi
Kurulu düzeni bozmaya mı geldin

Kartal kayası köyünden –Takkalı

Oğlum kızım diyen
Kolum dizim desin

Önüğe bi tabak aş
Annınga bi daş gollar

Ahmek Amca-98 yaşında

Kızın adı Hatça
Bedini akça
Parası çokça
Aklı gıtça olacak.

Bu sebzeler pazardan pazara değil
Tarladan pazara, tarladan pazara

Kadın dediğin:
Yorganı fermanı
Tengiri kirmani değil
Mehri süleymani olacak

Koca Mustafa –Anbarcık köyü

Bungalan bungda galmaz
Bulamaç çanağı arada galmaz

Üç gelin bir olalım
Gaynanayı boğalım.

Isgıran gitti maşa gitti
Arkasından paşa gitti.

Kılıç Köyünden Üç gelin

Babiç delik mest delik
Dediğin laf, üstelik.

Bayan Manış -Burdur

Bakman karşıdan
Alın çarşıdan

Pazarda pazarcı

Yörük yeni yerleşmiştir. Ne misafir odası nede yatağı vardır. Misafir başının
tacıdır ama ona ayıracak zamanı da yoktur. Derki misafire:

“ Burası altıdere
Su istersen işte dere
Yemek istersen Allah vere
Yatak istersen geldiğin yere.” Der misafiri ağırlar gönderir.

E- NENNİ [NENNEN] NİNNİ

NENNİ (NENNEN) NİNNİ

Adı.....: Adile

Soyadı.....: Demir

Doğum yeri.....: İğdeli

Doğum tarihi: 1946

Baba adı.....: Osman

Ana adı: Zeynep

ğrenimi(Tahsili): Okuma yazma bilmiyor

Üyemedi bu çocuk, durmadı.
E e e eeeeeguzum.
Nen nen nenen neeen
Nen desem nenen desem
Nesdeni var neenni nen
Gurbet ilde emmisi var
Nenni guzum nenni
Emmisi gaytan bıyıklı
Yengesi burnu sümüklü
Nenni guzum eeeee
Üsün büyüsün nenni
Nennendesem nen balları
Uzaktır buban yolları
Bubang yakına gelirse guzum
Açılır ükü dalları nenni
Nenni guzum nenni
Guzumun bubası askerde neni
Akşam olur kınasını yakınmış neen
Sabah sabah çentesini takınmış neeni
Guzum gedik yola varınca neenni
Yavrularına bakınmış neenni
Neni guzum üyüsün neeeni
Üyüsünde büyüsün nenni
Ee e eüyü guzum
Ooooooş gıdikle geldi
Nen nen neeeni nen.

GRAVGAZLI ÇÜRÜK KIZININ NİNNİLERİ

Neen nennnisine neeen neni
Nenen çalmış kendisine
Çağırın gelsin emmisine
E e e e e e e e e e eh
Nenen dedim beledim neenni
Albas doladım güççücük guzum neni
Uzun uzun çam dalları neni

Iramış bubasının yolları
Gücücük guzum nenni
Dandin dandin dandin deeee neni
Güzelliğin kendinden neni
Gücücük guzum neni e e e
Dandin dandin dastana nennni
Dalar girmiş bostana
Emmisi dayısı çok bundan
Eeeeeeeeeh

F- DEYİŞLER-SÖYLEYİŞLER

Seksene girdi yaşım
Başımda kalmadı aklım

Devlet babaya haber eyledik
En büyük darbeyi Sivasta yedik

Raşit Öztürk
Isparta- Ali Köş 1920

Elma yanaklı, kiraz dudaklı
Ne bakıyong delikten
Maymun suratlı.

Bucak –Devri Köyü –İsmail Elbir-1944

Görgülü kuş gördüğünü işler
Görgüsüz kuş yuvasını taşlarmış.

Hatice Tekin –Dirmil -1930

Kel keli görmüş
Keling başına
Baykuş dünemiş.

Bayan Manış- Burdur- 1948

Bodurum Datça
Kelerli Hatça
Hatemin başına açtı
Koskocaman maçça

Aşağı değirmenin unu
Yukarı değirmenin suyu
Abdil efeye uyan
Burdur hastanesinde alır soluğu

Hey oğlan yiğit misin?
Dağlarda geyik misin?
Çingen karılarını kimselere vermezdin
Allah dan büyük müsün

Kadir Ergün-1954
Göhlisar –Yeşildere

Söğüdün dalına gonan guş mudur?
Haberin (mektubun) gelmiyor
Yollar kar mıdır kış mıdır?
Benim yüreğim yandı tutuş du!
Seninki demir ile taş mıdır?

Sultan Özdemir-1945
Çavdır-Kozağaç

Yörüktür aslımız
Güzelh sevmek kastımız.

Bir Yörük

Eveli evler bizimi idi
İçi dolu üzüm idi
Şimdi evler eling oldu
İçi dolu yalın oldu

Eşref Etçi -1944 –Kozağaç

Kurbağa göldeyse de
Gözü kırdadır

İsmail Bahar
Manavgat-Altınkaya

Dur diye dur diye duruttun beniOlup olmazlara kul ettin beni

Ahmet Çevikbaş
Kesme Kasabası-Isparta
1948

Söyleyin Osman oğullarına
O da söylesin oğullarına
Dokunmasın benim oğullarıma
Dokunurum sonra oğullarına

Cönklerde
Hacı Bektaş Velinin adına geçer

Sorma kişinin aslını
Sohbetinden belli olur
Karaatlı Eski muhtarı

Ağ keçiyi (ak keçiyi)gören
Ağa oldum zanneder
İçi dolu yağ zanneder

Zeynep Dur -İliç İlçesi _Akyazı köyü

Yavrumun yavrusu
Yarısı yılan yavrusu

Fatma Önal _Pelit Köy-1925

Kelle gulak üstümüzde
Ölüp yitmedik dünyadan gitmedik
Guru yavan acı sovan
Yiyip içip yaşayıp dururuz

Ramazan Çankaya -Yumaklar köyü -Serik

Gızım güzel
Çivi düzer
Çiviyle çiğdem gazar
Eling güzel oğlanları ile gezer

Hatice Akkurt

ACEP EVLENSEK Mİ EVLENMESEK Mİ

Zaman geldi geçiyor yaş ilerliyor
acep evlensek mi evlenmesek mi
kimisi de bekarlık sultanlıktır diyor
acep evlensek mi evlenmesek mi
şekere sabuna tuza zam geldi
ketene basmaya beze zam geldi
avrada kariya kıza zam geldi
acep evlensek mi evlenmesek mi
Türkmen kızına dedim sayın
Kardeşiniz olmaz mı bana kayın
Dedi yetiremezsin işkembeme tayın
acep evlensek mi evlenmesek mi
Çerkez kızının sevdim huyunu
Hem ince belini hem uzun boyunu
Onunla oynarım tivist oyunu
acep evlensek mi evlenmesek mi?
göçmen kızı dedi gelirim
dedim bin kayme aylık gelirim
dedi o boyama yetmez ölürüm
acep evlensek mi evlenmesek mi?

Avşar gızı dedi gelirim
Dedim bin gayma aylık gelirim
Dedi o boyama yetmez ölürüm
Acep evlensek mi evlenmesek mi?

G- ÇAYIRLI HATÇASI

BEYİTLER

Adı.....: Hatice

Soyadı.....: Öztürk

Baba adı.....:İbrahim

Ana adı.....: Havana

Doğum yeri.....: Dirmil

Doğum tarihi.....: 1940

Okuma-Yazma.....:Bilmiyor

“Goca caminin hocasına dedim ki;hoca ben öldüğümde Hatice Öztürk ölmüş-tür diye ilan etme, sokaklarda Hatice Öztürk arar yürürler Çayırılı Hatça desen yeter dedim.”

Ak kaadın üstüne gara yazıyı döktüler

(Bizim) Çocuklarımızı unlar okuttular.

Bene hayırlı göç versin

Çocuklarıma da hayırlı iş versin.

Utanma bel azar

Perdeyi bozar

Gözlerim görmez oldu

Aklım ermez oldu

AĞIT

Mor menevşe boynunu eğmiş

Yapracığı suya değmiş

A kız seni seven oğlan ölmüş

Lale ağlar sümbül ağlar gül ağlar

Yaprak düşmüş dal ağlar

Ağlasam gülmerin ((gülmüyorum)

Gözlerim görmerim (Görmüyorum)

Ağlayıp ta gülüyorlar

Şimdiki kızlar

Telefonla goca buluyorlar

Bahçeyi gülleep batıyım (bahçeye gül dikip dururum)
Yetmiş ellep batıyım. (Yaş yetmiş oldu, yetmiş yaşına vardım)
Geleni gideni bilmeep batıyım. (bilmiyorum artık)

Ağlayıp ta güldüğüm
Seni de bildiğim yok

Sarı sarı üzüm bandırmışsındır.
Ucuz bahaya gandırmışsındır
İşingi dolandırmışsındır

Bağ dibinde üzüm olsun
Yemeye yüzng olsun
Yazın olmazsa güzün olsun

Saçlarınğ darıyorlar
Sokakta sarı babıç arıyorlar

Babasıda
Sarı geyunun özünden
Kırk marın gözünden içti
Yoğurdu yağı yedi
Kırkımda etli yedi

Anasıda
Deriye nor gattı
Garına yağ gattı
Ben bir eving geliniyin diye çalım sattı

KADIR TURAN İÇİN

Gar yağıyor buram buram
Geliyor GadirTura
Kim edecek (okuyacak)sene (sana) guran

Gazanı gaynadırdı
Cura çalar herkesi oynadırdı

Gazanın içina katarsın
Altına ocak yakarsın
Oturur keyfinge bakarsın

Maşallah aynanın tozuna
Yazı yazmalı yüzüne.

BENİM İÇİN SÖYLEDİ

Ağlamış gülmüşüng
Ambarcıktan gelmişsing
Aramış sormuş beni bulmuşsung
Elinge de bir görececek almışsing

Varlık davrandırı
Yokluk gıvrandırır

Var mı pulung
Herkes kulung
Yok mu pulung
Cehennemde yolung

Bismilla ile börek bişierirler
Tangur tungur şişirirler

Kimisi altın takıpatı
Kimisi bismilla çekibatı
Kimisi savayı giymiş oynabatı

Ağlayıp gülmüşsüng
Ünüme namıma
Kırk yılda bi gelmişsing

Aklını başına deşirsin
Gelin bi filcan gave pişirsing

Ağladım güldüm
Anama bubama doyan diye evde galdım
Bi Maştalıya vardım

Yine ağladım güldüm
40 senedir onunla oldum
Onung eline galdım

Ortalık cici delisi oldu
Aylığı alan yetmeyir deyir
Almayan atmayer deyir
Altındaki de ağlıyor üstündekide

Gelinler yumuşak oluyor
Gayınalar yavşak oluyor

Yaylarda otladım
Anam meçlidi (felçliidi)Onu bekledim

Onu yudum godum

4 sene bubamı topladım (pakladım)

Hindi bu yurdu hakladım

Ağlayıp gülmediler

Baykalla Tayip sığamadılar

Saçı taratmarı (taratmıyor)

Elgeçi aratmarı (aratmıyor)

Yunus ağlamış gülmüş olsun

Evini düneğini bilmiş olsun

Ufacıkları büyüttüm

Goyma aran (arayan)gelsin

Tavayı galaylattım

Goyma gören gelsin

Ufacıkları büyüttüm

Safayı süren gelsin

Sarardı solduda

Humanın eline galdı

Akşamdan sabaha kadar

Beş okka kıl atardı

Akşamdan burmayı dakar

Beş yumak atardı

Ufakları büyüttüm

Goyma gören gelsin

Evde bacadan

Bayda gocadan gider o

İlomon Oymamışlar

Velinin sözüne uymamışlar

Ben çocuk büyütüyorum

Maşta'dan bir deli getirdi avıdıyorum

Terzicilik kötüdür kötü

Terzinin yüzünü güldüren ütü

Ayanı duşadıysa

Yatana işediyse

Garılar bakmaz gayrı

İlimanı oyduruyorlar
Zamananın gızları gocaları buyduruyorla
Yımırtayı gırmadınız
Veresecek bir orduya girmedingiz

Dilkli derisi post olmaz
.....yükde çuluylan
Ocang başında dığam üleşemedingiz
Eski düşman dost olmaz

Ağlarsa güldürdüler
Gök goyunu çaldırdılar
Gara gelinin esmeri
Yoluna gurban kesmeli
Ovaya götürdü oğlanla
Borç getirdim govanla
Gayvanın telbesi
Gözel olur oğlların kölgesi

Goca dağbaşı arsa
Aaacık serveting varsa
Bubamıng nesi var
İki eling sesi var
Baçeng gül olduğunda
Cebing dolu olduğunda
Sarıl yat

Akşam gocadan eveli yatan garıdan
Gün dönümünden sonra ekilen darıdan
Hayır gelmez

H-KADIN ÂŞIKLAR

Âşık is. Ve s. Ar.(.-) 1. Bir kimseye veya bir şeye karşı güçlü sevgi ve bağlılık besleyen, vurgun: Bir kıza âşık. Mesleğine âşık. 2. **Saz çalarak deyiş okuyan ve çoğu diyar diyar dolaşan halk ozanı.** 4.Âşık sözcüğü kalender, kendinden geçmiş gibi

anlamlarda da kullanılır.²⁸⁷

Âşık (III) Allah adamı, safderun, bön. Derleme sözlüğünde Niğde’de, Borda böyle diyorlarmış.²⁸⁸

2.Sersem, aptal.

3-Şakacı, güzel ve tatlı konuşan.²⁸⁹

“ ÂŞIK: (ar. İS. Ve St) Kendisinin veya başkalarının şiirlerini saz eşliğinde çalıp söyleyen ve halk hikâyeleri anlatan saz şairi. ...Eski Türkler bu tarz şiir söyleme geleneğini İslamiyetin kabulünden sonra da devam ettirmişlerdir.

Din dışı şiirler söyleyen saz sairlerinin Âşık ismini almaları ise XVII yüz yıldan itibaren görülmeye başlanmıştır... Diyar diyar dolaşmak âşık hayatının en önemli özelliklerinden biriydi. Sazını eline alan âşık uğradığı, köy, kasaba ve şehirlerde belli bir süre kalır, o yörenin âşıkları ile tanışır, halk huzurunda maharetlerini gösterir ve varsa rakipleriyle atıştıktan sonra başka bir yöreye giderdi.”²⁹⁰

“Âşık halk sanatçıları olan âşıklar, daha çok kasaba ve köy çevreleriyle yarı göçebe ve göçebe topluluklarının hayat şartları yetiştirmiş ve yaşatmıştır. Yeniçeri ortaları ve sınır boylarındaki kalelerde âşıkların tabii çevrelerinden biridir.

Âşıklar düz konuşma ile şiir söylemeyi “dilden söylemek” saz eşliğinde şiir söylemeyi de “telden söylemek” şeklinde ifade etmişlerdir.²⁹¹

Ozannama I. Tasarlamadan söylenen koşma. Derleme sözlüğümüzde böyle yazıyor²⁹²

Ozan: is. 1. (eskiden) Halk şairi. 2. (Bugün) Şair

Türkçe sözlüğümüz böyle demektedir.²⁹³

Sözlüklerimiz böyle yazarken ansiklopediler neler yazıyorlar bir bakalım ne dersiniz.

“OZAN: Ozan kelimesi Türk Oğuz menşeinden gelmedir.

Bunu (kopuzu)çalmakla vazifeli, savaş hikâyelerini, meşhur kahramanların menkıbelerini terennüm ettiğini ve gene onun yanında bir takım şairlerin de nöbetle telli sazla ki bunun kopuz olduğu pek açıktır.

²⁸⁷ Türkçe Sözlük, s.55.

²⁸⁸ Ozan (I), (ozancı), I. Geveze.

²⁸⁹ Ozan (I), (ozancı), I. Geveze.

²⁹⁰ Nurettin Albayrak.

²⁹¹ Nurettin Albayrak.

²⁹² Derleme Sözlüğü, s.3305.

²⁹³ Türkçe Sözlük, s.578.

Ozan kelimesinin esas itibariyle bir musiki değil Oğuz şair musikişinaslarının umumi ismi olduğunu göstereceğiz.

Ozan kelimesi kopuzla türkü söyleyen manasına gelir. Abu –Hayyam

Ozan oğuzların halk şair –musikişinaslarına verilen isimdir.²⁹⁴

“OZAN: Oğuzlar arasında”halk şairi halk musikişinası” anlamında çok eskiden kullanıldığı bilinmektedir. Dede Korkut Kitabında altı yerde “ At ayağı külük. OZAN DİLİ çevük olur” cümlesinin yer alması bu kelimelerin eskiliğini ve Oğuz Türkleri arasında yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir.²⁹⁵

Günümüzde ve günümüze yakın yüzyıllarda bu iki terimin nasıl kullanıldığını kısaca inceledikten sonra zamanda ve zeminde geriye doğru bir yolculuk yapalım.

“KADIN ŞAMANLAR: Eski çağlarda Şamanlık mesleğinin sadece kadınlar tarafından yürütüldüğüne dair bazı belirtiler vardır. Donner’e göre özellikle Tunguzlar arasında kadın şamanlar yaygındır. Kırgız Manas destanında geleceği haber veren Şamanların büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturur.”²⁹⁶

“Kazak- Kırgız baksıları mesleklerinin Korkut tarafından kurulduğuna, onun, etrafındakilere şarkı söylemeyi ve çalmayı öğrettiğine inanırlar. Baksılarca korkut, müzikçi, büyücü, falcı, hastalıkları iyi eden evliyadır. Bazı Kazak- Kırgız dualarında bu mesleğin kurucusu ve tüm baksıların koruyucusu Korkut’tan sık, sık söz edilmekte ve ondan medet dilenmektedir”²⁹⁷

“Türkçe bir kelime olan “Şaman” (Qam) ilk kez 1070 lerde Kaşkari tarafından hazırlanan ünlü Türkçe sözlükte yer almıştır. Onun Divanu Lügat üt Türk adlı eserinde Qam kelimesi en az dört kez geçer ve ilah olarak tanımlanır diğerleri ise o eski çağlardan qam’ın şaman olduğunu gösteren bir kanıtın olmadığını gösteren iddia ederler .”²⁹⁸

“Baksa daha kendisinin dış görünüşü ile bir müminden yani Kazak ların umumi dış kıyafetinden ayrılmaktadır.

Elbisesi bakımından başka ancak külâhının dışındakine nazaran biraz yüksek olmasıyla ayrılır ve bundan başka üzerine de bir kuş tüyü demeti takar. Baksa davul yerine bir nevi keman veya viyolonsel denebilecek 3-4 ¼ fuss yüksekliğinde kobus adı verilen bir alet kullanır. Baksa bu kobusu, bizim musikicilerin viyolonsel çaldıkları gibi önüne koyar ve üzerine bas yayına benzer bir yayla sürer kobusun üzerinde at kılından örülmüş iki tel gerilmiş ve sapına da demirden bir sürü cıngı-

²⁹⁴ Fuat Köprülü.

²⁹⁵ Gök Yayınları.

²⁹⁶ Gök Yayınları.

²⁹⁷ Gök Yayınları.

²⁹⁸ Mihaly Hopdal.

raklar takılmıştır, bunlar çalgıcı kemarı hareket ettirdiği zaman takırdayarak sesler çıkarırlar.”²⁹⁹

“ŞAMAN-KAM – VE HAYATI

Şaman dininin ayin ve törelerini yapan, ruhlarla fani insanlar arasında aracılık eden adama umumiyetle Türk kavimlerinde “kam” denir Mahmut Kaşgari “Kam” kelimesini kâhin kelimesiyle tercüme ediyor.³⁰⁰

Yakutlar erkek Şamana “Oyuh” kadın Şamana da “Udağan” derler.

Doğu Türkistan Türkler’i Yakutlar gibi, erkek Şamana “Oyün” derler. Kırgız- kazaklarda Şaman yerini tutan ve onun ödevlerini gören adama “Baksı” (Kırgızlarda “Bakşı”) denir

Türkmenlerde bu kelime “Baksı” “saz şairi” manasını ifade eder.

Özet olarak denilebilir ki eski Türkçede “Şaman’a” ancak kam denirdi. “Şaman” ve “Baksı” terimleri şüphesiz yabancı kelimelerdi.

Kamlar gerek erkek gerek kadın olsun bir kast halinde bulunmazlar. Mensup oldukları boy, oymak ve köyün üyesi olarak halk içinde yaşarlar.³⁰¹

“Erkek Şamanların cübbesi ile kadınlarınki arasında büyük bir fark yoktur. Umumiyetle kadınların cübbesi daha süslüdür. Erkek ve kadın şamanlar karşılıklı olarak birbirlerine cübbelerini giymeye me’zun (yetkili) değildirlir.”³⁰²

“Toba devletinin ilk zamanlarında kadın şamanlar umumiyetle devletin dini törenlerinde faaliyette bulunuyorlardı; mesela 339 yılında bir kurban töreninde, tıpkı Sibiryâ Şamanları gibi ellerinde dümbeleklerle (kadın şamanlar) görünmüşlerdir.(Eberhard s. 43)³⁰³

“Bağşı kelimesi Hazar ötesi Türkmenleri arasında “iki teli tanburaları ile koşuklar- yani şiirler –okuyan halk şairi” manasında kullanılır. Azerbaycan ve Anadolu Türklerinin Âşık unvanlı saz şairlerinden farksız olan bu bağşıllara Âşık unvanı da verilmekte ise de (Kul – Muhammed Sayadile Hemra, Aşk- abad 1927,s.12, not1), bağşı (bahşı) unvanı daha çok yayılmıştır. Türkmen kabileleri için bilhassa kış gecelerdi, bunların sazlar ile okudukları koşuk(goşgı) ları Mahdum kuli şiirlerini, Köroğlu, Sayad ile Hemra, Ahmet ve Yusuf gibi halk hikayelerini dinlemek büyük bir zevkti.

²⁹⁹ W. Radloff.

³⁰⁰ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lûkat-it Türk*, III, s.157.

³⁰¹ Abdul Kadir İnan.

³⁰² Sadedin Buluç.

³⁰³ Abdul Kadir İnan.

Türk aleminin⁹ muhtelif sahalarında başka başka manalar alan bahşı kelimesinin, Azerbaycan ve Anadolu Türkleri arasında yayılmadığı görülüyor. Oğuz Türklerinin halk şair çalgıcılarına verilen eski ozan unvanının yerini, bilhassa XVI. Asırdan başlayarak yine İslami bir tabir olan Âşık kelimesi almıştır.³⁰⁴

Bütün yazarların belirttiğine göre Şaman erkek olduğu gibi kadında olabiliyor. Kadın veya erkek şaman neler mi yapıyor dersiniz

Sağaltma (hastaları iyi etme)

Şaman töreni (yeni şamanların yetiştirilmesi)

Bir şair ve ozan olarak

Şamanın ayinle ilgili görevi

Siyasi liderlik (Kültürün aktarılması)

Şaman veya Baksıların görev ve konumlarını İslam öncesi İslam sonrası olarak ikiye ayırabiliriz İslamlıktan önce din adamı, doktor, şair, Müzikçi, ayinci, kültürcü, falcı, büyücü olarak görev yapıyordu. Türklerin İslamlığı kabul ettikten sonra dini bölümünü imamlara bırakmışlardır. Bir zaman sonra Otacılığı ve sağaltma görevini de doktorlara bırakmak zorunda kalmışlardır. Günümüze doğru erkekler ellerine sazlarını alarak saz şairi, kadınlarda konum ve rol değiştirerek falcılık, ağıtçılık gibi bölümde yer etmişler,

Kadınlara çekinik kalmalarında toplumsal baskı ağır basmıştır. Macar Bilimler Akademisi Öğretim Üyesi Yonoş Sipos o yeni öğrendiği Türkmen Türkçesi ile erkeklerin kadınları nasıl susturdıklarını genişçe anlatır:

“Sen suuuuuus, ağzını kapat, sen bir şeyden anlamazsın, sen suuuuuus.”

Derleme çalışmamda, o dar ve kısa zamanda, analarımızın şikâyetlerini de dinlerim. Ama yavaşça, usulca, gizlice. “İstemiyorlar. Yapamayacağım. Bırak dediler. Kısanıyor. —Kocam ne der, oğlum nasıl karşılar, inim nasıl bakar, damat bir şey der mi ola eltilerim çekiştirir mi ola, köylüler ne derler. Kozluca kasabasında Keziban hanımdan bolca oyun havası, türkü, mani aldıktan sonra önümüzdeki ikinci köyümüz olan Tefenni’nin Mürseller köyüne varmıştık. Yaşar Şimşek-Kutluay’ ın evine ikinci varışımdaydı. Yanımda Gazi Üniversitesi Konservetuar’ı Öğretim Üyesi Sevilay Çınar da vardı. Yaşar hanım Leğenini çoktan almış karşımızda oturuyordu. Bizim geldiğimizi duyan birkaç da bayan geldi. İçlerinden birisi Yaşar hanımın kardeşiymiş diyordu. İki de bir, bu delidir diyordu. Yaşar Hanımda bu söyleme katıldı: Ben deliyim. Deli olmasam bölemi yaparım. Bu köde bi ben gal dım böle. Yaşar hanımın kardeşiymiş diyen Bayan: Delidir bu. Delidir bu diyordu. Yaşar Hanım bir ara atung iyisine doru, yiğiding iyisine deli derler. İşte ben oyum.

³⁰⁴ Wilhelm Radloff, *a.g.e.*, s. 421-426.

Teke Yöresindeki alan çalışmalarında eline sazını alıp ben aşığım diyebilen kadınıımız çok azınlıkta. Bir kısım kadınıımız leğenle, bazıları dümbelek (darbuka), bazıları delbekle sanatlarını yapmaya çalışıyorlar. Muğla ilinin Kale ilçesinin Beyağaç kasabasında Alime Öske sipsisini, Muğla İli Yerkesik ilçesi Çatakbağyakası, Meke köyünde uyguncak Ustaları düdüklerini öttürüyorlar.

Antalya İli Manavgat İlçesi Altınkaya-Zerk-Selge köyünde beni dışarı çıkaran analarımız sözsüz boğaz havalarının son örneklerini verdiler. Burdur ve çevresinde kadınlarımız daha çok “yas-yakım-ağıt” söylüyorlar. Kayış köyündeki analarımız çekinmeyi yaşamadan sanatsal duygularını dile getirdiler. Kayış köyüne belki onuncu gidişimdi. Sevilay Çınar hoca ile Kara Fadime'nin evine vardığımızda bu işte ben yoğunum dedi. İyi bir müzik yeteneğine sahip bu ananın kaybı büyüktü.

Kadın âşıklarımız:

Kayış köyü.:Mürüvet Gün, Ayşe aydınlık, Rukiye Akkurt, İsmihan Atuş, ve diğerleri.

Gar boranlar savrulur

Cihan başıma çevrilir

Eğil sevdiğim bi öpeyim

Yol bu gedikten ayrılır

İsmihan Atuş- Burdur- Kayış Köyü

I- ARKADA KALANLAR

Telefonum çalmıştı. Koşum açtım. Telefon Gölhisar'da yaşayan etnografik eserler toplayıcısı, koruyucusu Ramazan Yücel'dendi. Karşılıklı naz hatır sorulduktan sonra:

-Hocam seni birisiyle tanıştıracayım.

-İyi edersin Ramazan.

-Arayıp'da bulamadığımız birisi.

-Ne diyorsun Ramazan?

-Hocam telefonu Şükrü Beye veriyorum.

-Alo Şükrü Bey.

-Buyurun sayın hocam. Hocam ben seni internetten ve kitabınızdan tanıyorum.

-Sevindim buna.

-Şu yaşıңызda kültürümüz için çalışmakta olmanız büyük bir örnek.

-Sizin taktiriniz Şükrü'cüğüm.

-Hocam bu çalışmalarınıza bende katılmak istiyorum.

-Ne de iyi edersiniz.

-Hocam ben Burdur merkez Düver köyündenim, Gölhisar'da pancar şefiyim.

-Ne güzel, hayırlı olsun.

-Be sizin annemden çekim yapmanı istiyorum.

-Ne de iyi olur. Şükrü'cüğüm o sizin büyüklüğün olur.

-Bu konuda herkez elinden geleni yapmalı.

-Hocam anam tam sizin aradığınız ozan.

-Şükrü 50 yıla varan araştırma derleme sürecinde anam veya eşim iyi ozandır; ağıt yakar, mani söyler, masal anlatır diyebilen 2. erkek sizsiniz.

-Olanı, doğrusu bu hocam. Saklamaya, gizlemeye ne gerek. Bu kültür bizim. Babam öldü yarın bilinen her şey yok olup gidecek.

-Ben sizi tebrik ediyorum Şükrü Bey.

-Görevimiz.

Ben sizin çalışmanıza daha çok katkıda bulunmak istiyor

-İşte beni, ben eden, benim çalışmalarımı büyüten, sizlersiniz. Sizler olmasanız ben neyim ki?

Denizde bir damlayım.

Her düşünen, her gören, her duyan bir fiske yardımcı olunca benim yapacaklarım dağ dağ oluyor.

-Hocam anam Burdur'da duruyor. Babam da yeni öldü, apartmanda serbest bağırıp çağıramaz, gürleyip akamaz; köydeki evimize gidelim. Hem de genç kızlık arkadaşları, diğer kız kardeşleri gelir.

-Olması gerekenin en iyisi; bundan daha iyisi olamaz. Telefon konuşmamızdan anladığım kadar,

Şükrü Bey dolu, dolu kültüre sahipti. Ben sevinç içindeydim, 24 Oğuz boyundan birisinin kültürü ile de tanışacağım diye.

Köyün adı Düver'di.

"Reşid-ud Din'e göre: Döğer "adını almış.

Yazıcı oğlunda: Döğer adını almış.

Kaşgarlı Mahmut'ta: Töker" adını almış. Bu boy, bu isimlerle yer almış, damgaları da yanlarına işaretlenmişti.

-Hocam cumartesi günü köyde buluşalım.

-Tamam Şükrü Bey.

-İyi günler.

-Sağ ol.

Cumartesi gelmiş sabahın yedisinde Vali konağının önünde Yeşilova otobüsünü beklemeye başlamıştım. Köy uzak olmadığından köydeydim. Şöfor beni en uygun yerde indirdi. Hiç görmediğim, ilk defa geçeceğim bir sokaktan yürümeye başladım. Düver (Döğer- Döğer-Töker) köyü düz bir ovaya yerleşmiş; evlerinin, ahırlarının, sokakların durumundan çok zengin görünüyordu. Bir bayan evinin önünde bir şeyler yapıyordu.

-Hanım efendi,günaydın.

-Günaydın emmi,

-Şükrü Kurtcebe'nin evine gidecektim.

-Doğru git, ileride sor.

-Ben gösterilen doğru yoldan gittim, daha kahve açılmamıştı. Kahveyi geçince elinde süt arabası olan birisi ile karşılaştım. Şükrü Kurtcebe'nin evine gidecektim dedim. Arabasını olduğu yere bırakarak geriye dönerek bana evi gösterdi. Evlerin giriş kapıları çok büyüktü, o büyüklükte demir kapılı idi. Kapı zilleri dışarıda bırakılmıştı. Kapının zilini bastım. Bir süre sonra kapı açıldı. Avlu içine girdim. Açtığım kapıyı kapadım. Evin ilk girilen alanı büyük bir malik hane gibiydi. Bu büyük avluda bir büyük bir küçük traktör, büyük bir ahır, büyük bir samanlık büyük bir kuruluk ilk göze çarpanlardı.

-Buyur arteş.

-Selam günaydın.

Günaydın. Gel, gel! Çık! Ben diğer köylerimize göre gördüğüm bu varlıktan şoke oymuştum. Ev iki katlı idi. Birinci kat da yaşam alanı olarak kullanıldığı belliydi. Merdivenlerden yavaş yavaş yukarı çıktım.

-Geç, geç! Buyur, buyur! Girdiğim odada klima duvarda asılı, ufo (elektrikli ısıtıcı) birtarafta, guzine soba yerinde yavaş yavaş yanmaya başlamış.

-Ne hal? Nasılsınız? Siz kimi aramıştınız?

-Şükrü Kurtcebeyi.

-Burası, burası emme! Burası öğretmen Şükrü Kurtcebe'nin babasının evi.

-Ha öylemi? Ben pancar şefi Şükrü Kurtcebe'nin evine gelmek istemiştim.

-O ev öbür ev. Ev sahibi Saim emminin elinde asa vardı, topallayarak yürüyordu.

-Yav hoca, oğlan kız işinde, hanım öldü, ben bu evde yalnızım.

-Hayırlısı olsun.

-Hayırlısı,.

-Ayağınıza ne oldu?

-Büyük traktöre bindim, tarlanın birisini sürdüm;o arada yere atlayıvereyim dedim, bacak kırılı verdi. İşte böyle.

Bu evde sürülecek yüzlerce dönümlük tarla, bakılacak budanacak üzüm bağı, budanacak ilaçlanacak elma bahçesi, bıçılıp balya edilecek yonca tarlası, avlusunda kuzular koyunlar, ahırında inekler danalar, evin önünde homur dayanan traktörler varmış, var. Hepsı, hepsi bekliyor. Saim Kurtcebe amca dayanıp esasına ağrısını acısını çekerken geçmişı düşünmekten kendini alamıyor.

-Emmi ben öbür Şükrü Kurtcebe'ye gideyim.

-Eh siz bilirsiniz. Oturuyoruz ya.

-Sağ ol yine otururuz. Ben varacağım yere varayım. Hoşça kalın.

-Uğurlar ola. Yavaş, yavaş merdivenleri indim; o büyük avludan yüksek ve geniş demir kapıyı açarak hemen yandaki kapının zilini bastım. Kapı açıldı. Kapı yine o büyük avluya açıldı. Karşımda büyük bir ahır, büyük bir samanlık, orta büyüklükte bir kuruluk, kuruluğun üstünde büyük beir traktör, bir yeni model taksi, birde küçük dolmuş gibi bir araç duruyordu. Benim baktığım yerde saman ve yonca balyaları yığılmış duruyorlardı. Avluda canlı olarak kedi bile yoktu. Yukarı kattan bir hanım sesi:

-Buyurun! Yavaş yavaş merdivenlerden yukarı doğru çıkarken merdivenler bitmiş ikinci kata ulaşmışım. Varsılığı her basamağından cıgırışan merdivenler bitmişti. Beni anne kız karşıladılar. Oğul Şükrü sonradan geldi. Evin üç tarafı pence-reli, her halde doğu güney cepheli idi. Güneş evin içindeydi. Bu evinde duvarında klima asılı duruyordu. Guzine sobası yanmış, evi ısıtmış, özlenen o odun kokulu ısı yüreğimize kadar geliyordu.

Öncelikle hanımlar uzaktan saygıyla ellerini bağrırlarına koyarak:

-Hoş geldiniz dediler.

-Sağ olun. Hoş bulduk. Bu arda Şükrü Kurtcebe bulundu geldi. Hoşbeş hal hatır soruldu.

-Anamın genç kızlık arkadaşlarını da çağıralım mı?

-Nede iyi olur. Ben Şükrü Beye yaklaşıarak neyi, nasıl uygun bulursan, öyle yapabilirsin dedim. Kendimin çekinik kalacağımı söyledim. Bu arada evin içi gelenlerle dolmaya başlamıştı.

Saim Kurtcebe.....: Amca
Hasan Hüseyin Teke: Halanın eşi
Rahime teke: Hala
Gülsüm yıldız.....: Küçük teyze
Fatma Kurtcebe: Kız kardeş
Sabahat (Sabiha) Erdoğan..... :
Sultan akın.....: Komşu
Şükrüye (Şükran).....:
Zeynep Büyük.....:
Münciye Erdoğan.....:

Nazik (Nazire) Kurtcebe.....:Ev sahibi, ana evin içinde büyük bir kalabalık oluşmuştu. Bu kalabalığın çoğunluğu kadındı. Bu kadınların elinde, yanında, önünde veya arkasında, dolanan, oynayan bir tek çocuk yoktu. Evin içinde bir tane evin kızı vardı oda kırk yaşın üzerindeydi.

Halanın eşi olan bir ara: “Akıdeşle iş gayıt zamanı, biz sizi, siz bizi gördük; bize düşen bi hizmet vasa yapalım.” Ben Şükrü Beyin kulağına eğilerek öncelikle aile çekimi yaparak işli olanları uğurlamayı teklif ettim. “olur” cevabını alınca ailenin büyüklerinden başlayarak kameramla çekime başladım. Kameranın kendisine kendisine doğrulduğunu gören toplanarak tepki veriyordu. İki turda aile çekimini bitirdim. Gidecek olanlar müsaade isteyip kalktılar.

Ben kameramı yeniden açtığımda Nazik (Nazire) Hanım yerini almış ağıtlara (yaslara-yakımlara) başlamıştı

Sabah namazında ezen sesi var
Açın bakın çantasında nesi var
Hem ölüm hem ayrılık yası var
Bir taş attım gümbürdesin kuyunuz.
Malum olsun eşe dosta halimiz
Döngel anam döngel evimiz yalınız
Yalınız evlerde godun sen beni(2)
Sabaha kadar şavklar yaktım oturdum
Gözyaşıyla yeşil çimen bitirdim
Ben bu gün anamı yitirdim.
Aradım bulamadım anamı
Goca kapıdan giremedim

Al dülbendi düremedim
Üstümüzde (kuyruklu) bir yıldızdın
Kıymetingi bilemedim
Teperim teperim tepen delinmez
Çıkarım bakarım sılam görünmez
Saçımı taradım ören bulunmaz
Sular ettim sepiverdim derdimi

Nazik Hanım önce tek başına ağıt okudu. Ara sırada büyük kardeşi büyük bir uyum içinde eşlik etti. Fatma Kurtkebe, Sultan Akın da aralıklarla yas etiler. Yas edipte ağlamayan olmadığı gibi bu evde de bütün kadınlar ağladılar. Fatma Kurtkebe'nin tiz sesi duyuldu "yetering gari gı aleyi aleyi gözümüz kör olacak". O ağır duygulu ölüm ortamından birden çıkılmaya çalışıldı. Gözlerden gözyaşları silinirken odanın içinde ileğeni getiring sesleri yayıldı. Bakırdan bir semaver getirildi. Nazik Hanım ayaklarını uzatarak semaverin başına oturdu. Gakın gı gakın sesleri odanın içini doldurdu. Nazik Hanım semaveri çalmaya başladı. İki kadın arka arkaya üç oyun oynadılar. Oyunlar Yörüklerin Türkmenlerin hoplatmalı tün-gümeli zortlatmalarına pek benzememişti.

Fatma Hanım ortamın şaka getiricisi idi. "Gı ben beş senedir hocaya gidiyon bi dene ilahi öğrenemedim. Hocaya diyom ki: Hoca benim anam beni eşeğin semerinin arkasına bindirir yakım yakarak tarlaya varırdık. Tarlada akşama kadar yakım yakardık. İlahi öğrenemedim emme ben size yas ediveren deyon; hatta oturup bi güzel yas ediveyon".

Bir boşluk bularak Burdur'un guymak diye bir yemeğinin olduğunu ama bu yemeği yapamadığımızı söyledim. Sizler bu yemeği biliyormusunuz? Bu yemeğimizi yapabilmisiniz? "Biliriz hepimiz yapar yeriz" Şimdi yaparmısınız? Yada yapılabilir mi? "Hemen yaparız." "Gı Sultan bizde gaymak yok "Çabucak bir tabak kaymak getirilmişti. Gaymakla beraber bir tabakta ağız getirilmişti. Çekim yaptığımız odanın içine çoktan küçük bir tüp getirilmişti.

GUYMAK

ARAÇLAR:

Enerji için tüp

Tava

Kaşık

Yapılan kuymağı koymak için tatlı kaseleri

GEREÇLER:

Yeteri kadar gaymak

Yeteri kadar un

Yeteri kadar şeker

Sayın guymak yapan analarımız el karar göz mizan dediler. Kesin kes ölçüler vermediler.

Bir miktar kaymak tavaya konarak kavrulmaya başlandı. Kaymağın kavrulması sarı bir renk alıncaya kadar devam etti. Sararan kaymağın içine yavaş yavaş avuç dolusu unu hanımın birisi dökerken; biriside durmadan karıştırdı. Sayabildiğim kadarı ile sağ el avucu beş yada altı avuç un tavaya döküldü. Karıştırıcı hanım durmadan karıştırdı. Unda tatlı bir sarılık alınca yavaş yavaş su dökmeye başladılar. Hanımın birisi su döküyor, birisi karıştırıyordu. Un iyice suyu alınca, topulcuklar giderilince, beş yâda altı sağ avuç dolusu şeker ilave edildi. Karıştırmaya devam ettiler. Kuymağın kıvamı git gide koyulaşıyordu. Oldu oldu sesleri duyuldu. Hazır olan kâselere kuymak doldurularak kâseler alındı. Bir şişeyede bana dolduruldu. Bir gün sonra ben guymağı alarak Kültür Müdrü başta olmak üzere bütün çalışanlara tadırdım.

KAYNAK KİŞİLER:

- 1-Şükrü KURTCEBE.Doğumu :1970 Düğer Köyü, Üniversite mezunu
- 2-Nazik (Nazire) KURTCEBE. Doğumu :1944Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor
- 3-Saim KURTCEBE. Doğumu:1947 (Amca) ,Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor
- 4-Zeynep Büyük,Doğumu:1955, Komşu,Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor
- 5-Münciye ERDOĞAN, Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor
- 6-Şükriye (ŞÜKRAN) KURTCEBE,Doğumu:1955, Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor
- 7-Sultan AKIN,Komşu, oyun oynadı, Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor
- 8-Sabahat (Sabiha) ERDOĞAN,Komşu, Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor
- 9-Fatma KURTCEBE, Kan kardeş, Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor
- 10-Gülşin YILDIZ, Doğumu:1955, Küçük kız kardeş, Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor
- 11-Rahime TEKE, Doğumu:1950, Hala, Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor
- 12-Hasan Hüseyin TEKE,Doğumu:1948,Halanın eşi, Düğer Köyü,Okuma yazma biliyor

XVI. BÖLÜM

YÖRÜK YAŞAMINDAN KESİTLER

A-KONARGÖÇERLERİN BAHAR GÖÇÜ (SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİ)

Bu yaşımda; niye bu yoldayım? Yorulmaya başlayan bir vücut, ileri değil, geri giden adımlar. Nereye gidiyordum; Mersinin Gülnar İlçesinin Büyükeceli belde-sine. Ne arıyordum? Neler bulacaktım? Son Sarıkeçili Yörüklerinin bahar göçüne başlayışını görüntüleyip fotoğraflayacaktım.

Ama önceden Ankara orman işletmesinden, Mersin Orman İşletmesine, oradan Gülnar Orman işletmesine Ulaşılarak Büyükeceli’de hangi yörüğün yanına vara-cağımız belirleniyordu. Alınan telefonlara defalarca telefon edilerek randevular alınıyordu.

En çokta Sarıkeçililer Derneği başkanı Pervin Savran Çoban’a ulaşıyordum. Nisan ayının 22-23 ünde göçün başlayacağı bildiriliyordu. Nisan ayının 21inde telefon ettiğimde Pervin Hanım göçtüğünü bildirdi. Niye dedim?Hani haber verecektin?“Yörüğün işi bellimi oluyor göçüverdik “ demez mi? Ben yönümü Cemal Candan’a İbrahim bacak’a Kerim Kabadayı’ya yönelterek hangi tarihte han-gi saatte Büyükecelide olacağımı öğreniyordum. Hüseyin Gök, Soyadı, bacak olan Yörüklerin Nisan Ayının 25inde göçü saracağını ve göç yolunu bildirdi. 24 Nisanda Kameraların şarjlarını doldurmaya çoktan başlamıştım. Yalnız gitmeyi göze ala-mıyordum. İkinci bir kameranın olmasını da istiyordum. Arkadaşım Oğuzhan Bir arkadaşını hazırlayıp Alanya da önümüze geçeceğini bildirdi. 24Nisan saat 15 de Isparta dan Antalya ya hareket ettim. Burdur ve Antalya garajında gideceğim bu yolun kaç km olduğunu sorduğumda nereden baksan 650-700 km diyorlardı. Antalya’ya çoktan varmıştım. Oradan Alanya’ya varıncaya kadar karanlık bas-mıştı.Serhat yola çıkacağını ve yolda beklediğini bildiriyordu. Antalya’dan sonra Serhat’ı alıncaya kadar gözlerim yollarda gezinmişti. Denen yerden Serhat’ı aldık artık yol bizimdi.

Gecenin üçünde Büyükeceli’de idik. Yol kenarlarında gezinirken, yolun üst başında bir ışık gördük. Işığa doğru giderken bir araba durarak ne aradığımızı sordu. Misafir olduğumuzu ve acıktığımızı söyledik. Ben fırıncıyım, buyurun dedi, biz dışarıya oturduk. Bize bulunan kadar çay koydular simit ve ekmek ile kahvaltı-mızı yaptık Sabahın olmasını bekliyorduk. Sabah olunca etrafımızı meraklı insan-lar sarmıştı.

-Hayırdır. Nereye gideceksiniz?Ne yapacaksınız.

-Biz Yörük göçünü çekmeye geldik. Ama durmadan da telefon ediyorduk. Ramazan Bacağın göçünün saatini ve yolunu öğrenmiştik. Ufak yer olduğundan veya yabancı olduğumuzdan herkes başımıza toplanmıştı.

-Arkadaşlar bizi Ramazan Bacak'ın göç yoluna götürecek bir araç bulalım. Bizi yabancı gibi tutmasın. Hırpalamasın. Beldemizde bir tane taksicilik yapan var; başkada bulamazsın. Telefonumu uzatarak:

-O taksiciye bir telefon eder misin?

-Bırakın telefonunuzu ben ederim. İki ayrı kişi birden telefona sarıldı. Cevap alınmıştı 30-40 km uzakta olduğunu hemen geleceğini bildirmiş. Etrafımızdaki kalabalık yavaş yavaş dağılıyordu. Az sonra taksici geldi efendi birisine benziyordu. Pazarlığımız kısa sürdü.Keyfi bir şey yapmadığımızı halka, hakka hizmet etiğimizi anlattık. Pazarlık kısa sürdü ve anlaşma sağlanmıştı. Kameralarımızı, yiyeceklerimizi yükledik Mersini önümüze denizi sağımıza alınca solumuzdaki dağa tırmanmaya başlamıştık. İklimin yabancı olduğu gibi coğrafyanın da yabancıydık. Toprak bizim toprağa benzemediği gibi üzerindeki bitkilerde bizim bitkilere benzemiyordu. Yol dikleştikçe taşlarda artıyordu. Toprak basmıyor taş basıyorduk. Gideceğimiz yol 70-80 km olarak gösteriliyordu.

Yamaçlarda ara sıra köyleri geçiyorduk. Köy evlerinin çatıları topraktı. Tabii ki-remitli evlerde vardı. Köy çeşmelerinin gürül gürül akanlarının önlerinde ağaçtan oyulmuş çeşme ahırları (yalakları) vardı. Köyler sahil köyü, yayla köyü olarak ayrılmış gibi idi,en azından öyle yaşıyorlardı. Sordum köylünün birisine bu tarlalara ne ekiyorsunuz diye? "Bir sene nohut, bir sene buğday ekeriz" dedi. Köylüler çok fakir görünüyordu. Ama rahat ve huzurlu bir görüşme konuşma sergiliyorlardı. O yamaç köyün dik yamaçlı bağından bir ana yazması dolu bademle yanımıza gelerek "bunları yiyin" dedi bademler iki kg vardı.Dağınık köy evlerinde fakirliğin yanında, yalnızlığı pazara gidememenin zorluğunu, yaşayan insanlar görünüyordu.

Bir ara küçük bir düzlüğe ulaştık. Tarlalar harç kullanılmadan yapılaş taş duvarlar ile bölünmüştü. Tarlalarda topraktan çok taş görünüyordu. Sordum Arkeolog arkadaşım Serhat'a:

-Serhat tarlaların toprakları niye azalmış?

-Hocam bin yıllardır kullanılmış, insanlara tarafından yenmiş, yutulmuş, taşınmış. İnsanlar tarafından çok kullanılan topraklar böyle olur. Etraftaki görünen tarihi kalıntılara göre bu topraklarda Panfilyalılar, Kilikyalılar, Roma, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar ve biz tarafından kullanılmaktadır.

Etrafımızda sık sık kaya mezarları görüyorduk. Hazır arkeologu bulmuşken sorularımı yöneltiyordum.

-Bu kaya mezarlarını hangi tarihte, hangi uygarlık, nereye, nasıl oymuşlardır?

-İsa'dan önce (MÖ) birinci yüzyılda, Panfilya, Kilikyalılar tarafından ana kayaya oygu aletleri ile oymuşlardır.

Bir süre sonra küçük bir düzlüğe ulaşmıştık. Yolun sağında küçük bir çeşme akıyor, sol tarafta ise bir Yörük çadırı görünüyordu. Arabamızı durdurarak çadıra doğru yürümüştük. Çadır iğreti bir şeydi. Ev sahibi, kimse yokmu diyerek çadırın önünden yürüyorduk. Ben dayanamadım. Çadırın kapısından içeri baktım. İçerde iki güzel yürük kızı yufka ekmeği yazıyorlardı. Büyük kız ekmek yazıyor küçük kız pişiriyordu. Sorduğumu sorulara küçük kız cevap veriyordu. Biz zaman kaybetmeden yerel halkın mağara diye adlandırdığı ana kayaya oyulmuş barınak ya da ibadet yeri olarak kullanılan yere doğru yürüdük. Kapısından hafifçe eğilerek girdik içeriye. 100metre kareyi geçik bir alandı. Ortasında taştan oyulurken bırakılmış bir direk vardı. Kare şeklinde olan alanın bir köşesinde taze bir buzağı takılı duruyordu. Yerlere baktığımda keçi yatırılmış ama tertemiz süpürülmüştü. Çadırın önünde birkaç taze oğlak, ön bacağı kırık bir keçi geziniyordu. Kızlar kayıp olmuştu. Bizlerden bir kötülüğün geleceğini sanıyorlardı herhalde?

Biz göçerlerin yolunda göçün önündeydik

Diyorlar ya, toplayıcılık, çobanlık, devamı var ya. İşte o çobanları ve çobanlığı, çoban ve sürüsünü, yayla göçünü görüntüleyecektim.

İsa'dan sonra 7. yüzyıldan beri hiçbir şeyi değişmeden yaşıyorlar desek abartmış olmayız. Devenin sırtında, sürünün arkasında. Binlerce yıldır bitmeyen türkü, işte, bu türküyü dinlemeye, derlemeye geldim

Bizim köy de göçerdi baharda yaylaya, güzün bahçelere, ilk yağmurlarda köy evlerine idi bu göç. Göçten en rahatsız olan hayvan evin kedisi olurdu. Huysuzlaşır, huzursuzlaşır saldırganlaşırdı Ondandır" yörüğün başına kedi garı yağdı " demeleri. Göçte kedinin başına kar yağdığı gibi Yörüklerinde başına kar yağarmış. Yörük ondan saldırgan,huzursuz, geçimsiz biri olur çıkarmış.

Büyükeceli' den ayrıralı 70-80- km olmuştu. Dağların başında idik. Gözün alabildiği kadar dağ orman idi. Bir çok dağı tepeden gören hakim bir tepenin başına yapılan orman gözetleme evinin önüne dirdük. Adamlarımız acıkmıştı. Ben gecenin dördünde çok yemek yediğimden yemedim Kumanyalarımızı çıkararak arkadaşlarım karınlarını doyurdular. Bir taraftanda Göçün nereden nasıl geleceğini, ne zaman geleceğini öğrenmek için telefon ediyorduk. Yolun birisi doğruya doğru

biriside batıya doğru yöneliyordu. Bizim telefonlar susmuştu. Bir tek şoförümüzün telefonu ile iletişim kurabiliyorduk. Şoförümüz can bir insandı. Telefonda boğazı yırtılincaya kadar bağılıyor anlatmaya anlamaya çalışıyordu. Biz meraktan dudaklarımızı kemiriyorduk.

-Kaptan ne diyor?

-Şimdi önünüze çıkacaklar diyor. Batıdaki yoldan

Biraz sonra orman yolundan bir traktör yürüyerek uzak önümüzden geçti gitti. Biraz sonra dağların arasından bir deve bozulayarak yavaş yavaş üzerimize doğru geliyordu. Devenin üzerinde bir çul örtülü idi. Sürekli traktörün gittiği yere bakarak bağıyordu. Dolaşım yoldan traktör ve deve sürüsü giderken yoz davar sürüsü, oğlaklı davar sürüsü kestirimden dağdan dağa aşıyordu. Ben üretimin kaynağı olan sürünün dağdan aşırılışını görüntülemek için keçi sürüsünün arkasından dağa doğru tırmandım. Arkadaşlarımda develerin geleceği yolda göç kervanının görüntülemek için kaldılar. Ben dağın tepesine varmadan deve katarı arkadaşların yanındaydı.

Çobanlar benim ne yaptığımı, niçin çekim yaptığımı, çekim yapmanın yasak olduğunu bağıra çağıra söylediler. Bir ara köpekler üzerime saldırdılar köpeklere bile bakan olmadı. Ben bağırarak misafire böyle mi davranılır. Sizin yaptığınız ayıp değil mi dedim. Sürünün dağdan aşırılışını görüntüledikten sonra ben hızla dağdan aşağıya indim. Arkadaşlarım korkmuşlar çünkü Ramazan Bacak onlara bağırmış, elindeki sopa ile üzerlerine yürümüş. Durumu yumuşatmak için ben hem çekim yapıyorum hem de Ramazan Bacakla iletişim kurmaya çalışıyordum.

-Bırak. Çekim yapma. Kimden izin aldın. Kime söyledin. Kim sana bu yetkiyi verdi. Sesi yükselirken git gide tavırları da sertleşiyordu. Bir ara çok sertleşti korkmadım değil.

-Ramazan benim buraya geleceğimi Pervin Hanım biliyor. Pervin Hanımın İzni var. Sana söylemedimi dedim.

- Ver telefonunun ben Pervin hanıma telefon edeceğim

-Benim telefonum buralarda çekmiyor. Al istersen ara dedim. Ramazana daha yakın oldum. Ramazan kendi telefonu ile Pervin hanımı aradı. Pervin hanımın sesini duydum telefondan.

-Elleme Ramazan,elleme. Çekim yapmak için rahatlamıştık ama bizde ne güç kalmış nede moral kalmıştı. Ramazanın arkasına takılarak çekim yapmaya çalışıyorduk.

Bir ara Ramazan katarın önünde durarak "Eyvah deveyi çatlatıyordu" dedi ve

katarın önüne çomağını attı katar firen yapmış araba gibi anında durdu. Bir adım daha atmadı. Ramazan sakinleşmişti. Katardan devenin birisini kenara doğru çekti. Çekilen deve hemen yere yattı. Yavaş bir sesle “deve doğum yapıyor” dedi.

-Ramazan bizim yapacağımız bir şey var mı?

-Siz uzak durun deveyi huysuzlaştırırız. Deve doğurmaya başlamıştı. Ben fotoğraf makinesini çalıştırmıştım. Ramazan doğum yaptırırken ben fotoğraf çektim. Katarda yüklü at ve eşek çeken bayanda gelmişti doğuma. Doğum zor oluyordu. Ramazan durumu çekmeye gücü yetmiyordu.

-Ramazan durumu çekmeye bizde yardım edelimi diye yeniden sordum.

-Hayır deveyi ürkütürüz dedi.

-Biraz sonra dorumun başı ve o uzun boynu doğum yolundan yavaş yavaş geldi. Sonrada dorulun vücudu geldi. Dorum yere iner inmez o uzun boynunu kaldırıp yere vurmaya istiyordu. Katardaki bayan dorumun boynunu tutarak oraya buraya vurmasını önledi. Ramazan dorumun göbek bağını keserek ana devenin boynuna bağladı. Dorumu kucaklayan Ramazan yolun kenarındaki düz bir alana anayı ve yavruyu çıkararak bıraktı. Katarın önündeki sopayı aldı. Deve katarı fiyenden boşanmış araba gibi yürüdü. Bizde Ramazan ve deve katarının arkasından yürüdük.

-Hoca bana fotoğraf ve görüntü sidisi gönder.

-Olur Ramazan.

-Herkes Olur diyor kimse göndermiyor.

-Ben göndereceğim Ramazan.

-Nereye göndereyim?

-Büyükeceli'ye

-Ramazan ben eli bilmem ama ben sana göndereceğim.

-Görelim bakalım.

-Ramazan hoşça kal.

-Uğurlar olsun.

Yurdumun bilgi şöleni, uluslar arası bilgi şölenlerinde bizi, göçümüzü, çocuklarımızı, küçük oğlak, kuzu, durumlarımızı traktör götürürken, bu göçte sevincimizi, kederimizi, aşk yükümüzü taşıyan deve katarı görüntüm hep olacaktı.

Göç doğup büyümek, Yaşamak ölmek, göç sevmek sevmek, göç acıkmak doymak, hayvanları doyurmak, serinletmek, semirtmek için uzunca bir yoldur; Orta Asya dan Büyükeceli'den Karaman dağlarına yapılan.

KAYNAK KİŞİLER

- 1-Durmuş Candan
- 2-Mehmet Gök
- 3-Ramazan Bacak
- 4-Hüseyin Gök
- 5-Mehmet Kemal Savran
- 6-Cemal Candan
- 7-İbrahim Bacak
- 8-Kerim Karadayı
- 9-Emine Karadayı
- 10-Veli Bacak
- 11-Hasan Bacak

B- YÖRÜĞÜN AYAKKABILARI

Bizim Yörük o gün erkenden şehir pazarına keçilerini tekelerini getirir ve erkenden satarak paraları cebine katar. Aklındadır yeni bir çift kundura alacaktır, altıda kabaralı olmasını ister, çünkü kaldırımda yürüdükçe pat pat diye ses çıkarmasını istemektedir. Dediği gibi bir keçinin parasını vererek bir çift kundura alır. Giyer ayaklarına kaldırımdan başlar yürümeye. Yürüğün ayağında çok değerli bir çift kundura gören şehir üç kağıtçıları plan kurarlar; bu yörük gitse gitse hayvan pazarına o büyük ve yüksek ağaçların altına gider çünkü hava sıcak, Yörük sıcağa dayanamaz derler. Biz yürükten önce varalım en zor çıkılacak bir ağacın altına duralım

—Bu ağaca çıkamasın.

—Sende çıkamasın.

—Ben çıkarım.

-Çık da görelim.

—Ağaca çıkarken ayağımda ayakkabı olmayacak değil mi?

—Elbette ayakkabılar çıkarılacak. Bir kenardan bu konuşmaları dinleyen Yörük

—Gösterdiğiniz ağaca çıkarsam ödül olarak ne veriyorsunuz?

—Bir top alaca kumaşı veririm.

—Öyleyse ben çıkayım. Çıkana vereceğiniz kumaşı göreyim. Dolandırıcılar koltuklarındaki kumaşı gösterirler. Yörük ayaklarındaki kunduraları çıkarır beline sokar başlar ağaca çıkmaya bizimkiler kunduraları alamadan dağılır giderler.

C- YÖRÜĞÜN AÇ AYLARI

Yürüğün biri an eder san eder 40 yılın başı şehre iner. Şehrin sokaklarında büyük bir hareket vardır. Sokaklarda coşku, sevinç yaşanmaktadır. Herkes mutluluktan uçmaktadır.

—Yahu arkadaş, ne oldu ne oluyor?

— Ramazan bayramını yaşıyoruz. Bu gün bayram.

—Ya öylemi?

İşini bitiren yürük akşama çadırına karısının yanına döner.

-Hanım, hanım, aç ayları gelip te, geçmiş bile biz yurdumuzun kıymetini bilelim.

Ahmet AYDOĞDU

Ç- YÖRÜĞÜN BABASININ KATIRI

Mehmet hoca Çameli ilçesinin Kınıkyeri köyünde yaşamaktadır. O zamanlar öyleymiş bir karı kocanın 8- 10 çocuğu olurmuş. Mustafa evin en küçüklerinden birisidir. Köyde olduğuna göre ya tarımla uğraşacaksın yada ufak tefek ticaretle uğraşacaksın. Mustafa yeni yeni ticareti almaktadır.

Mehmet Hocanın bir katırı vardır.Bu katırın namını duymayan yoktur. Mehmet Hocanın katırımı, eh mal dediğin öyle olsun. Bir tarafına 100 kg yük sar katır semeri devirmez. Isırmaz, tepmez, deneni anlar ve uyar.

Mustafa köylerden oğlak, kuzu, tavuk, horoz, alıp satmaktadır. Bir gün Cumayerinden kör Ali dayı:

—Mustafa babang koca katırı bana getirirsen sana 5 yaşında erkek bir katır, bir buzağılı düve, iyisinden bir kuzu, vereceğim

—Ali ece üstüne beş lira ve beş tavuk tutuverirsen bu işi sana yaparım. Mustafa hiç vakit geçirmeden köyüne babasının yanına döner.

—Baba bizim koca katıra bir katır, bir düve, bir kuzu, beş lira para, beş tavuk veriyorlar götürüp katırı versem ne dersin.

—Sen benim ocağımı batıracaksın. Ünlü katırımı nasıl vereceksin. Yazıklar olsun sana. Mustafa anlatmaya çalışır.

-Baba bizim katır 30 yaşında, dişi bir katır. Benim sana alıvereceğim katır erkek ve beş yaşında, üstüne bir düve, bir kuzu, beş tavuk, beş lira da para alacağım. Katırın çivisi boş kalmıyor. Yaşlı gidiyor genç kalıyor.

Oğlum sana boşuna deli Mustafa dememişler senin yapacağın bu, Sakın ha öyle bir şey yapma. Mustafa koca katırı götürüp vererek diğer hayvanları alıp getirir.

—Baba senin katır 30 yaşındaydı bu katır 5 yaşında, senin katır dişi idi bu katır erkek. Benim aldığım diğer para ve hayvanlarım karım.

Kadir ERGÜN-Göhlhisar -Yeşildere

D- KIRMIZI DAYININ AŞKI

Kırmızı Dayı,Aziziye Sarı keçili Yörüklerindendir. Aziziyede yaşamaktadır.

—Arkadaşlar ben yanıyorum. Ben kül oluyorum. Geceleri uyku, gündüzleri dünek yok. Yemeden içmeden kesildim. Ben ölüyorum. Kırmızı öldü diye duyacaksınız. Ben yandım gavrıldım.

Arkadaşlarından birisi;

-Kırmızı sana ne oluyor?

-Ben Yörük kızı Angşaya aşığım.

- İyi

- İyi, iyide, ne oluyor?

-Kırmızı madem aşıksın, söyledin mi Angşaya?

-Gara dedeng enayimi hissettiririyim hiç. Habarı yok der.

E- GOCA ÇARIK

Goca Çarik Kökez Yörük köyünde yaşamaktadır. Bir gün Duguk kuşunun sesini almak için Kökez'e gittik. Rehberimiz goca çarıkı. O gün duguklar ötmedi. Bizde bol bol sohbet ettik.

-Goca çarik dayı bu goca çarik lakabı nereden çıktı?

-/Hoca yaşı 18 sekizi çoktan geçmişti. Şehir nedir bilmezdim. Bir Buldur pazarı günü geceden pazarcıların arkasına takılarak Buldur pazarına vardım. Anaaaam neler neler gördüm. En çok da o yüksek yüksek apartımanlar ilgimi çekti. Gözlerim yukarıda, ayaklarım yerde yürürken ayağımın altın cart cırt sesleri duydum. Adamın birisi binlerce yumurtayı sermiş yere; yumurta alıyormuş. Ne bileyim ben; o kadar yumurta olacağını; ömrümde ben on yumurtayı bir arada görmedim.

-Tutung, yakalayın, dur lan yumurtaları çiğniyorsung dediler; bir baktım; yumurta harmanın üstündeyim. Dururmuyum kaçtım; arkamdan yumurtacı: Ammada büyük çarığı vrmış ha dedi. Bizim köylülerden olanlarda bunu duydu; sonra: Goca çarik geldi, goca çarik gitti.

F- KIRMIZI DAYININ ÖLÜMÜ

O zamanlarda Burdur pazarına yaya gelinir, yaya gidilirdi. Kırmızı dayı bir Pazar günü Burdur pazarında gezerken Kökezli goca çarık la karşılaşır.

Ola Kırmızı Dayı seni öldü dedilerdi şimdi nehel oludu bu iş?

Dayım bende öle duydudum emme asıl yoğumuş o işing.

Süleyman YAKAN-Kozluca Kasabası

G- SEN YOĞURT YİYENİ KARIŞTIRMA

Geçmiş zamanlarda askere bir giden ya döner ya dönmezmiş. Dönse bile dönmesi sekiz, on yıl sürermiş. Bizim yörükte askere alınmış. Gidiş o gidiş, üç yıl, beş yıl, sekiz yıl, on yıl, dönmesi on yıl olmuş. Bir gün dönmüş gelmiş çadırına. Askere gittiğinde iki oğlan bırakıp gidiyor, geldiğinde oğlanlar tanımıyorlar bile, üçüncü bir oğlanda çadırın bir köşesinde oturmuş yoğurt yiyormuş. Askerimiz sorar

-Hanım bu bizim, bu bizim, ya, bu kim oluyor?

-Sen onu karıştırma. Çocuğun sana baba dediğimi var.Oturmuş kenarda yoğurdunu yiyor. Sende yoğurt yiyeni karıştırma.

Musa İşbilen-1330 doğumlu

Savaştepe

H- YÖRÜK KIZI AKÇA KIZIN KAÇIRILIŞI

Gönül sevmeye görsün, ana, baba tanımaz. Kaçar kurtulur, kaçırır kurtulur. Tıpkı kekliğin kafesten kaçtığı gibi. Sevmiştir Yörük oğlu Akça kızı; veremezler ki anası babası. Yaylanın yüksekğinde oğlak gütmektedir Akça kızımız. Gelir ekleşir sevdiği oğlan.

-Gız ben seni kaçıracağım.

-Ne desem bilmem ki?

-Benim gönlüm sende; eğer sening gönlünde bende ise kaçır gönüllerimizi birleştiririz.

—Kaçmayalım. Anamı babamı kıyamıyorum.

-O zaman, zora ne dersin? İki arkadaş bir olurlar Akça kızın kuşağına bir ardıc dalı sokarak arkalarlar, Toroslar'ın başından Antalya ovasına indirirler. Akaça kız direnmektedir. Akça kızı ovada bir armut ağacına bağlarlar, şehre ekmek ve yiyecek

almaya giderler. Dönerler ararlar, ararlar bulamazlar kızı. Koşarlar Döşemealtında ki çadıra. Anlatırlar durumu. Koca Yörük derki oğlum hangi armut ağacının dibinde sinek alayı çoksa Akça kızoradadır der. Uzaklardan bakarlar ki armut ağacının birisinde sinek alayı inip inip kalkmaktadır. Koşarlar varırlar ki Akça kızı sinekler eme eme kanını bitirmiş ve öldürmüştür.

Akça kız türkü olmuş aramızda yaşamaktadır. Hem sahilde görmüşler, hem de Çubuk belinde.

Çekemedim Akça gızın göçünü of of göçünü
Sırma saçlar bırak döğsün döşüngü ah gız döşüngü
Gülüverde görem biyol mercan dişingi of of dişingi
Yol ver bana çubuk beli geçeyim ah gız geçeyim
Yaylaların yeli soğuk esmez mi of of esmezmi
Sevdiğimde rüyalarım girmez mi ah gız girmez mi
Girmesede gönül sana küsmez mi of of küsmez mi
Yol ver çubuk beli geçeyim ah gız geçeyim

I- GÖREK KIZI

(Fadime Göral)

Görek kızı düğüne çağrılıdır, diğer bir deyişle okuntuludur. Görek kızı bu düğüne gelmezse bu düğün olmaz. Evde yenecek ekmek de kalmamıştır.

-Fadime ekmek kalmamış ekmek et. Ben acıktım

-Hemen paşam. Bak bak unu eledim; hamuru yoğuruyorum.

Yorgun olan koca bir köşede uyuklarken Görek kızı açık olan pencereden atlayarak düğün evini bulur.

İ- SÜLEYMAN YAKAN

Şoför gazı

Âşık sazı sever

Sinek yarayı

Beyaz karayı sever

Tosun düveyi

Gelin güveyi sever

Zengin tüccar kasayı

Hakim yasayı sever

J- YÖRÜKLERDE TÜRKMENLERDE GELİN DOĞUM VE ÇOCUK

Babanın, ananın, doğum, düğün, ölüm üçlemesi içinde, yinelenecek yeni bir üçlemeye başlanacaktır. Dün doğan oğlan büyümekte, komşu çadırın kızı da büyümektedir. Açık acık bir şey denmese de türkülerle, çalınan sazın dilinle sevgi sözcükleri uçurulmaktadır.

“Yayla yollarında biten naneler

İnce belli kız doğurmuş anneler”

Kızlarda da mani, boğaz havaları duyulmaya başlamıştır. Yetenekli kızlar sipsi, uyguncaklı düdük çalmaya başlamışlardır. Sevgi, sanat dili ile iletmeye başlamıştır. Öbür taraftan da üretim devam etmektedir. Oğlak güdülmekte, süt sağılmakta, keçi güdülmekte develer çevrilmektedir.

“Menevşesi budam budam.

Haydin beyler yâre gidem

Yar evde yoğ ise

Bulup bizim eve gidem.” Diye türküler devam etmektedir.

Dede, nine, baba, ana, torun, üç kuşak bir arada. Torun da, baş göz edilecektir. İyi seçilmelidir. “At kısraktan doğar” Kısrak iyi olsun ki tayda iyi olsun. “ Köpekçe köpeğin soyu sorulur da alınır.” Dedeyle torun daha yakındır birbirlerine. Dede iyi kadın nasıl olur. Ya da iyi eş olacak kız nasıl olmalıdır. Oğlum:”tarlanın taşlısını, kızın saçlısını, toy kalçalısını ceylan bakışlısını, gül gül kokuşlusunu, keklik gibi sekişlisini bulup almalısın. Ama yinede sen bilirsin.”

Sevgidir, bir o yana, bir bu yana, akmaktadır. Oğlanlar daha dışa dönük yaşamaktadır sevgilerini, ama kızlar daha bastırık, daha içe dönük yaşarlar. Ne derler sonra kara çadırların ak kız delirmiş demezler mi? Hayvan sayısı deve sayısı, daha doğrusu zenginlik ölçüleri birbirlerine yakın olmalıdır. Zenginin fakire, fakirin zengine pek aşkları düşmez. “Dolu kazan dolu kazana taşar” demişler.

İşte o gün gelip çatmıştır. Hayvanlar suya getirilmiştir. Bir taraftan hayvanlar sulanır bir taraftan da evlenme teklifi yapılır. “Gız Elif, bundan sonra kendi malımızı güdelim, ben öyle düşünüyorum.” Elif kulaklarına kadar kızarmış, yanakları al al olmuş, ay yüzünden terler dökülerek: Ne, he der, nede hayır der. Derince bir daha bakar, içer ama Halili. Halil erir gider bu bakışın altında.

Yeni bir yuvaya adam adım yürünmektedir. Neler yapıldıysa, yapılacak ise yapılacaktır, bu evlilik kurulacaktır.

Evlenmek öyle kolay olmaz, iki yol vardır. Kızı kaçıracaksın, kısa yoldan işi bitireceksin, ya da kız istenecek, nişan atılacak poçu (poşu)örtülecek, Halil ile Elif nişanlanmış diye dağlar taşlar, yaylalar, sahiller duyacak. Dostlar gülecek oynayacak düşmanları yok ki düşman ne yaparsa yapsın.

—Halil bana poçu örtün ortalıkta dönen laf kesilsin. Umunan oğlanlar var umudunu kessin.

—Elif Fatmana'nın düğünü yakın anama hatırlatayım poçu (poşu) örtünler.

Yörüklerde poçu örtme, birsinin düğününde kadınlar kendi aralarında oynarlarken, oyuna sözü kesilen kızda çıkar, bir gayda bitip ikinci gaydaya başlamadan oğlan tarafı meydana girer, kadınlar ellerinde getirdikleri renk renk poşuları kızın başına örterler. Bu poçu örtme bu kız bizim oğlanın yavuklusudur, bizim eş adayımızdır, kimse istemesin, kimse yan bakmasın artık demektir. Evlilik öncesi bir sözleşme, anlaşmanın ilanıdır. Pdçu örtülen kıza altın, bilezik, başlık, kesilmemiş elbiselik hediye edilir. Bu geleneğimiz bizim kökümüzden gelmektedir.

“Onların adetlerine göre kızların başları açıktır. İçlerinden biri bir kızla evlenmek isterse başına bir örtü atar. Bunu yapınca kız onun karısı olur, kimse ona mani olamaz.” (Yakut el Mamavi'nin Mu cem el büldan adlı eserinden)³⁰⁵

Halil ile Elif Yörük geleneğine ve göreneğine göre evlenmiş, yeni, küçük çadırları kurulmuştur. Onlarda bir aile oluşturmuşlardır. Babanın dedenin mallarını güderek mal sahibi olmaya çalışmaktadırlar. İlk hayvanlar belirlenmiştir bile, üzengilik koyunu, baş yülüme kuzusu, sünnet düvesi, diş oğlağı, el öpme toklusu, düğün hediyeleri bayaca mal olmaktadır. Bir taraftan da babanın dedenin mallarını güdüldüğünden çocuğun emeği yamasın diye ona ayrılan mallar oğul malını büyütmektedir. Oğlanın malları çoğalırken bir taraftan da torun eşyaları hazırlanmaya başlanır. Yeni bir bireyin geleceği yakındır. Aileye bir torun, dedeye göre de tuğur gelecektir. Koca karıya hatırlatılmalıdır.

—Kerim kızı yakındır tuğur gelecektir. Hazırlıklı olalım. Bu yılki kuzu çirpintilerini çocuk yastığı, yorganı, döşeği yapalım.

—Ben öncelikle kolan dokuyacağım.

—Çocuk sırta sarınılacaktır. Gelin çalışkan, cabbar, iş yapıcı, üretici seviyorum küçük gelinimi.

Bunlar evleneli bir yıl oluyor. Al yanınaKeziban anaya götür, bir baksın.

—Nasıl olur dersin? Laf söz olmasın? Koç oğlunun küçük gelin kısırmış demesinler? Kendi elimizle kendi başımıza iş açmış olmayalım. Çocukların akıllarını karıştırmayalım.

³⁰⁵ Ramazan Şeşen, *İslam coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, s.137.

—Bir şey olmaz Kerim kızı. Daha sevinirler, bizimle ilgileniyorlar derler. Hem ne var bunda?

—Madem öyle, bir gün götürürüm.

—İyi olur, iyi olur.

—Koç oğlu ben nasıl yapacağım biliyor musun, gelinlik üç eteğimin arka peşini kesip doğacak çocuğa yastık, yan peşlerini de beşiğe bağirtlak yapacağım.

—Sakin öyle bir şey yapma. Arkadan gelen torunlardan bir tanesi kız olur büyür gelinlik olur o torunumuza hediye edersin. Hem de büyük anılarımız var. Sen ne yapıyorsun geçmiş i yırtıp atacak mısın?

—Ula herif, ben öyle düşünmemiştim.

—Sen al götür gelinimizi.

Yol, Kerim kızını Keziban ananın çadırına ulaştırır. Sanki sözleşmiş gibi Keziban ana çadırda dinlenmektedir.

—Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz. Hangi yeller attı?

—Baksana bu gün poyraz esiyor. Poyraz attı.

—Gız Kerim kızı gelinin de güzelmış.

—Canı sağ olsun. Soluğu içinde saygısı yüreğinde olsun.

—Keziban ana gelinim bir yılı geçiyor kalamadı.

—Gız acelnemi var?

—Öyle deme, Keziban ana? Zamanıdır, zamanı.

—Gelin yüz yukarı yat bakayım. Kuşağını çöz, göneğini yukarı kaldır, ayaklarını yere koyarak, bacaklarını hafifçe yukarı doğru çek. Gelin utana, sıkıla, büzüle, yazıla denenleri bir bir yerine getirdi.

“Yalan söyleme parmaklarım.

Obal altında kalırsın tırnaklarım

Oğlan mı, kız mı, bir bakalım.”

Kerim kızı 4 ayı geçmiş, hayırlı, uğurlu olsun. Kalk kızım. Elime sert sert geliyor oğlan olması büyük ihtimal. Sanırım bir koç oğlu daha geliyor.

—Sağ ol Keziban ana.

—Sizde sağ olun.

—Az bir şey getirmiştim.

—Önemli mi ki?

—Hoşça kal ana, elingi öpeyim.

—Uğurlar olsun.

Yolda nine, gelin torun, dertleşe dertleşe yol alıyorlardı.

—Nine sabahları kalkınca gönlüm dönüyor, kusacağım geliyor. Öğleden sonraları da olmayacak şeyleri canım istiyor. Sana sorayım derken bu gün buraya geldik. Bazı yerlerimde de renk değişimleri oluyor.

Gelinim, ceylanım, güzelim bana önceden deseydin çoktan çaresine bakardım. Bu hale kadınlarda aşırma (aş yeme) denir. Herkes olur olması gereken bir durumdur.

—Neler canın istiyor?

—Nine çoğunlukta ekşi yiyecekler istiyorum. Ekşi nar, ekşi ayva, ekşi erik, ekşi koruk. Bunlar yetmiyormuş gibi et, kelle ne oluyor bilmem bana? Geçen gün apbaca kütük kovan balı canım istedi.

—İstesin kızım istesin. İster. Elingde olan bir şey değildir. İstedğin her şeyi bulup yediririz biz sana.

—Sağ ol nine. Öyle mi oluyordu.

—Öle kızım, öyle. Ne demişler: “Ye ekşiyi doğur Ayşe yi”

Zaman çabucak geçmektedir. Gelinin yükü ağırlaşmaya başlamıştır. Koşma çevirme, alıp götürme, çekip çevirme işlerinden uzak tutulmalıdır. Torun gelecektir. Gelin iyi beslensin ki torun aslan gibi gelsin. Neye yarar öyle, sülemence gibi çocuk. Çocuk dediğin çocuk, ağladığı

zaman dereler kapanmalıdır. Pehlivan gibi kükremelidir. Gız gelin, yatıp durmak da iyi değildir. Doğum zor olur.

Gelinin kızı, arkadaşları da, bitaraftan eğlenmektedirler. Tabi onlar daha evlenememişlerdir

.” Gız gelin gelin.

Hele bi bak geline.

Kına yakmış eline

Oğlan katmış beline

Türkü dolamış diline

Ana olmuş, düşmüş, ana yoluna.”

Arkadaşının bir tanesi daha cüretkâr davranarak dalga geçmektedir.

”Sallama gelin göbeği

Düşürürsün bebeği.”

- Gız Ayşe sallıyorum bak, bir şey olmuyor. Pamuk ipliği ile mi dakılı, üzülüp

düşecek.

-Gız şaka yaptım şaka.

Günler çabuk gelir geçer. Yayladan güzleye, güzleden, kışlağa göçmüştür. Yakındır, çadırda büyük bir sevinç yaşanacaktır. Oğul, ya da kız gelecektir. Ana olunacak, baba olunacak. Baba dede, ana nine, olacaktır. Büyük ana, büyük baba olunacaktır.

Hayırlı olsun. Soyumuza bolluk, bereket, huzur getirsin. Ünlü namlı, ardıç gibi dalı, babası gibi döllü olsun. Güle oynaya, büyüsün. Adı ne olsun? Soyumuzdan birisi olsun.

—Gız ana bir şeyler istesem olur mu ki?

—Hacet kapısıdır, açık bulunur belki.

—Neler istiyorum biliyong mu?

—He.

—Gül ağızlı, serpmenli, kara perçemli, buğday tenli bir oğlum olsun.

—Neden olmasın? Soyumuza bak, soyunga bak onlara yakın bir görüntüde oğlun olacaktır. Ne derler oğlan dayıya kız halaya çeker derler.

—Öyle mi ana?

—Öyle ya!

—Ana gı

—He yavrum?

—Oğlan olacak, oğlan olacak diyip duruyorsunuz, ya kız olursa?

—Kızım, oğlan olacak karın öne doğru sivri olur. Kız doğuracak karın ise düz olur derler.

Beklenen gün gelir çatar. Obada bir koşuşturmadır başlar. Gelinin küçük çadırına en temiz yatak serilir. Aş çadırına ocak yakılarak kazan su ile doldurulur, ısıtılır. Ebe anaya haber uçurulur. Bir taraftan da kız anasına babasına haber verilir.

-Gız ana korkar gibi oluyorum.

-Ne var gızım, ben beş tanesini doğurdum. Allah kolaylığını verir. Korkarsan olmaz.

Sancılar git gide sıklaşmaya başlamış, çadırın etrafında da koşuşturmalar çoğalmıştır. Çadırın içinde de bir karışıklık alıp götürmektedir. Ebe ananın sesi duyulur.

-Yavaş olun. Sakin olun. İşimiz kolay olacak. Yolcumuz geldi gelecek. Küçük gelin acı çekmeye çekmektedir de dayanmaya çalışmaktadır. Bir taraftan da boncuk boncuk terlemektedir. Sancılar sıklaşmış, acılar artmıştır.

-Deeerin bir soluk al. Daha derin, daha derin. Yardım edin. Bitti bile. Koç oğullarına hayırlı olsun. Aslan yavrusu gibi bir oğlunuz geldi. Ebe ana ve diğer analar yapılacakları iyi bildiklerinden herkesin içi rahattı. Dedenin sesi duyuldu;

-Ala koçu kurban edin. Tulukta ayran dövülsün. Bolca pilav pişirilsin. Tek tüfeğe kurşun doldurun, karşı dağlara doğru sıkın. Dağın taşın haberi olsun. Büyük dede iyice keyiflenmişti.

“Tabakada tütün yok

Akıl başta yok.”

“Yokuşta yoruldun mu?

Lafıma darıldın mı?

Sen bana yar olalı

Boyumca sarıldın mı?” diye birde türkü tutturmıştı.

Benimki iyice keyiflendi. Çok sever torunları. Dede büyük dede, baba dede, oğul baba olu verdi bu katılımla.

Gelinin gerekli temizliği yapılıyor, en temiz giyecekler giydiriliyor, en temiz yataklar seriliyor, tabi, gelin ana olmanın gururu içinde, oğlunu kucağına alarak yatıyor. Nine, kaynana, gelin baş başa kalıyorlar. Genç ana lafa başlıyor:

—Kime benziyor bu oğlan analarım? Büyük nine hiç vakit geçirmeden;

—Kime bezeyecek, irenk sizinle ortada, kısa boyunlu, koca kafalı, sağlam yapılı benimkinin aynı.

-Gız ana saçları ne kadar gür, uzun, hemide kıvrır kıvrır. Koca nine devam etti; ayva tüyünü atsın bir görün oğlumu? Nine de söze karıştı:

-Aana seren burunlu olacak.

-Nine! Nine! Gül ağızlı, serpmen benli, kara perçemli, buğday benizli olacak oğlum derken dediklerin çoğu oldu.

-Büyük gelinim oğlanın beşik yastığını alçak yapalım boyunu uzun olsun. Kafasının sağına soluna sabun kalıbı koyalım ki kafası yuvarlak olsun.

-Ana oğlanın boyu dal gibi olacak.

-Olsun kızım olsun, dedeleri, dayıları, amcaları gibi olsun. Oğlum ardıc gibi dallı, ataları gibi döllü, ömrü uzun düğnü güzün olsun.

“Bebek gitti yaşına

Kalkmak ister başına”

K- YÖRÜKLERDE OĞLAN AYIRMA

Bahar doğurgandır denir. Dağlar taşlar uyanır. Keçiler koyunlar kuzular. Arılar kovanlarına sığmaz. Yeni ana arı adayları kendi gurubunu oluşturlar. Yakındır kovanın oğul vermesi.

Yörüğün de dört oğlu olmuş zaman içinde herkes büyümüştür. Birinci oğlan evlenmiş eş sahibi olmuştur. İkinci oğlanda evlenerek eve yeni bir gelin getirmiştir. Ev git gide daralmaktadır. Ana ve baba zamanın geldiğini bilmektedirler. Birinci oğlu ayırarak evdeki sıkışıklığı gidermek, hem de birinci oğlun kendi işini kendi aşını kazanmasını istemektedirler. İçleri de burkulmaktadır. Üzüntüyle karışık bir sevinç ve övün duyguları da ağır basmaktadır. Annenin desteği babanın ataklığı ile karar oğlana bildirilecektir. Oğlum:

Kızıl etten sarı boktan tuttum büyüttüm.

Yedi yaşingı yetirdim

Bıyığingı bitirdim.

Askere vardırıdım getirdim.

Everdim barkardım

Oğul, yol ayırdımına getirdim

Başinga gün doğsun

İşlering kolay olsun

Rızkingı yaradanım versin

Tuttuğın altın olsun.

Dirseklerinde ak tüler bitsin

Senigde oğulların kızların yetsin

Taş at kolung açılın diyen baba, dinleyen ana, hüznle karışık mutluluk içindedirler. Arı gibi oğul vermişlerdir. Yeni bir komşuları olacaktır. Konu komşuya duyurmadan ilk oğul ayrılmaya başlanır.

Oğlum gelin indirmede verdiğim sebze yeri sening karatarlanın yarısı da sening. Öküzlerimiz ahırda alıp götürür kullanırsın. Anne gözü yaşlı oğlum gelinim: Tavangız, çanağınız, kaşığınız bunlar. Yatak yorganlarınızı da ayırdım. Bir çul bir kilim, ala keçeyi de alıng küçük eve geçing.

-Olum sizde ana baba olung, oğul gıza karışing.

-Baba benim düğünden borcumuz derdimiz kalmadı değil mi?

-Yok oğlum yok.

-Vering elleringizi öpelim.

Sessiz sadasız yeni bir ev daha oluştu.

TAŞ AT KOLUNG AÇILSIN

-Hoca oğlan hangi taşı atsin? Sanki atacak taş varda oğlan atmıyor. Eli bağlı duvara çıkılır mı? Oğlan ayırırken böyle deniyor. Ben buna katılamıyorum.

-Arkadaş oğlan ayıracaksan oğlanın çalışacağı ekmeğini kazanacağı iş sahasını vereceksin.

-Mehmet Hocam sen nasıl oğlan ayırdın?

-Benim üç oğlum vardı. Bütün malımı dörde böldüm. Dört kardeş oturup paylaştık. Herkesin malı bellidir. Ayrılan, malına sahip oluyor. Ekip biçip karnını doyuruyor. Ele muhtaç olmuyor. El işçiliği yapmıyor.

“Saçkaralılar yürüklüğün bütün evsafına haizdirler, mert, sözü doğru, cesur ve misafirperverdirler. Harice kız vermezler. Hükümet kaygısına düşmezler.

Koyun, deve, kıl keçi beslerler.

Yürük ve Türkmenlerde, bütün çocuklar, kız ve erkek aynı derecede mirastan istifade ederler. Yalnız küçük çocuk, hepsinden fazla hisse alırdı. Buna mukabil, küçük çocuk aile ocağını terk edemezdi. Hem ancak ana ve babadan birinin ölümü üzerine evlenebilirdi; bu da şarta bağlıydı, ilerde evlenecek kız kardeş varsa, onun evlenmesine kadar beklemek mecburiyetinde idiler.

Düğün davetlileri, düğün çadırına gelirken koyun, keçi veya sığır getirirle, buna okuntu denir. Kız ve oğlana ana ve babalarının vereceği bu nevi hayvanlarla, yeni evlilerin geçim vasıtası temin edilmiş olur.

Kız hazırlandıktan sonra, kızın babası, yoksa amcası veya erkek kardeşi içeri girerek kuşak bağlar. Gelinin çeyizleri de hazırlanmıştır. (Kilim, keçe, yatak, yorgan, alaçuval, “çeşitli iplik lerden dokunmuş “ ve saire) develere yüklenir, kızın bineceği at çadırın kapısına getirilir atla çadır arasına kilim serilir. Kız bu kilimin üstünden geçerek ata biner, kilimi düğün alayına gelenlerden kim kaparsa onun olur.

Gelinin attan inmesi de epeyce sürekli olur. Güveğinin babası atın yanına gele, evela gelinin sağ ayağını özengiden çıkarır, öbür tarafına geçerek sol ayağını çıkarır, fakat gelin sağ ayağını özengiye koymuştur, kayın baba tekrar çıkarır, bu defada sol ayak özengiye girmiştir. İşte bu sırada (bağışlar) başlar. Bu geline bahşıttir. Birkaç deve, keçi koparmadıkça kız ayaklarını özengiden çıkarmaz. Yukarıda dendiği gibi, bütün bu bağışlar yeni kurulan ailenin servetini temin etmek içindir.

Sabahleyin gelin çok erken kalkar, evvela kayın babasının evine gelerek ateş yakar, sonra bütün komşuların çadırlarını gezerek o günün ilk ateşini yakar.

Gelin haftalarca konuşmaz. Konuşması için (söyletmelik) vermek lazımdır. Bu söyletmelik altın veya hayvan olur.”³⁰⁶

21. YÜZYILDA BURDUR ÇİNE KÖYÜNDE OĞLAN AYIRMA

Mehmet Akif Üniversitesi Resim bölümü öğretim görevlisi Önder Hoca ile sahadaydık. İlk uğradığımız köy Çine idi. Hoca Teke Yöresi Tekesinin fotoğrafını çekip ölçümlerini yapmak istiyordu. Ben Hocaya yardım yaparken sürünün çekimlerini yapıyor, fotoğraflar çekiyordum. Bir taraftan da sağa sola laf yetiştiriyordum. Tahtacılardan oğlan ayırmayı ayrıntılı bir şekilde yazmış Yörüklerdeki oğlan ayırmayı da yazmak istiyordum. Çameli, Gölhisar, Çavdır Yörüklerinin nasıl oğlan ayırdıklarını dillendirmiştim. Burdur’a en yakın köylerden Çine ve Taşkapı köylerinin şehirleşmeye, sanayileşmeye, emperyalizme karşı nasıl dirençle kültürlerini koruduklarını zamanda yaptığım araştırmalarla belirlemiştim.

Bu köyde öğretmenlik yapmış bir arkadaşımınla sohbet: “bu köylüler var ya bu köylüler hiçbir zaman yeniliği almayan kendi kültürlerine sarılan, kapalı bir köydür. Ben bunları bir santim ilerletemedim”

İyi ki ilerletemedin, hangi ileriye götürecektin. Kültür emperyalizmine karşı duran bu köylerimizin önünde saygıyla eğiliyorum.

Adı.....: Ömer

Soyadı.....: Kanabak

Doğum yeri: Çine

Dğum tarihi.....: 1930

Okuma yazma: Biliyor

Derleme tarihi: 14.01.2012

³⁰⁶ Hikmet Şelen, *Aydın İli ve Yürükleri*, C.H.P. Basımevi, Aydın, 1945, s.10, 18, 20, 21.

Ömer Ağanın davar sürüsünün etrafında görünen bir oğlu vardı.

O da hazırlanmış bir yere gitmek üzereydi. Ana giyinmiş kuşanmış ekmek torbasını sırtına almış sürüyü gütmek için hazırdu. Bizim sürünün önünden ayrılmanızı bekliyordu.

-Ömer Ağa oğlan ayırdın mı?

-Ne ayırayım; olup olacağı bi oğlan. Hoca evlat atadan miras bekler, ata evlattan şafaat bekler. Okulsuz bir köy gazı tükenmiş fener gibidir. Okul demek ışıktır demektir. Sorunla ne ilgisi vardı da böyle konuştu bilemem.

-Ömer ağa oğlan ayırdın mı?

-Ayırmadım. Bicez şey nereye ayırayım.

-Kız varmı?

-Kız iki tane. Birini everdim ayırdım. Birisi evde hasta.

-Kızlarla oğlan arasında mal kaçırma, kayırma yapıyor mu?

-Yok yok, onu yapmam, yapmayız. O bize haram.

-Ama bu oğlanın emeğinin sürisi uzun, çok emek harcadığı görünüyor.

-Bu ne ki? Ben ölünce bu ev bunun. Oğlan devreye girerek : "Bizde o iş olmaz. Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz".

Bak hoca evli ayrı olan kızımıza pancar küspesi almak için oğlum burdu'a gidiyor. " O ablamda zamanında görevini yapmıştır. Şimdi görev bizim."

-Baksana ona yardımcı oluyoruz.

-Şimdi yeniden oğlan ayırmaya dönelim.

-Oğlan ayırma eskiden ayrı şimdi ayrıdır. Şimdi evlat şudur: Everdim emme el gızı el oğlu girdi; dirlik edemiyorsak bunu dedi goduya gomeceng. Buna bi istikbal vereceng. Hadi oğlum ayrıl deceng.

- Nedir o istikbal?

-Yav bi sermaye vereceng. Ele güne muhtaç etmeyeceng. Atalık budur. E oğlum ben seni sevmiyom çık git demek ne kadar doğru olur.

-Neler verirsiniz?

-Arkadaş; elingden ne gelirse, gücüng neye yetiyorsa onu verirsın. Başta ne demiştim. Evlat mirasını bekler. Sen hepisini birisine verirde birisini çekinik korsan senin yering cehennemdir.

L- YÖRÜKLERDE SOFRA DUASI

Elhamdülillah

Elhemdülillah

Elhamdülillah

Elhamdülillah

Elfam elik

Sofra delik

Neyedik ne yemedik

Nereye gittiğini bilemedik

Ev sahibine biraz daha getir diyemedik.

Hüseyin ÖZBEDEL-Sarıkeçili Yörüğü

M- LAVGAR(LAVGAR)'IN ÖLÜMÜ

Lavgar köyün şakacı kişilerinden birisi olarak bilinir.Hemen hemen hiç şaka yapmadığı kişi kalmamıştır. Bir gün Kel İbrahim Dalaman çayında g... avıyla balık tutmaktadırlar; avın heyecanı, ağaçların gürlüğünden, gelen gidenin görünmediği bir ortamda avlanmaktadırlar. Lavgar görünmeden Kel İbrahimgilin bütün giyeceklerini çuvala doldurarak köye getirir, caminin avlusuna bırakır. Avcılar avı bitirmiş tutulan balıkları söğüt dallarına dizmişler giysilerin bulunduğu yere doğru yürümeye başlamışlardır. Bakarlar ki elbiseler yerinde yoktur. Köye dönülecektir. Açık çıplak dönülmez ki? Kel İbrahim Sarıların bahçesinde gübre çuvallarının olduğunu görür. Koşarlar;her avcı bir çuval alarak çayda yıkarlar yıkanan çuvalların köşelerini alt ortasını delerek Çanakale savaşlarında, Kurtuluş savaşında askerlerimizin çuvalları giydikleri gibi giyerler. Yolda arkadaşları Kel İbrahim asker gibi oldun, asker gibi yürü diyerek takılırlar. Köye böyle dönülecektir.Ama yolda bu işi kimin yaptığını düşünürler. Buralarda kimin bağı bahçesi var? Kirkoların, Gar savuranların, tozutanların. Gelse gelse bunlar gelir. Bunların içinde bu kadar ağır şakayı yapacak bulunmaz. Kel İbrahim bağıır: “arkadaşlar bu işi yapsa yapsa Lavgar yapmıştır” “ Len olum Lavgar buraya niye gelsin? ”“He doğru ya, tarlası yok tokatı yok.”Gurup kendi arasında:“şaka yapılrda, bu kadar da kötüsü de olmaz. Al, al; giysileri de, biraz ötelere sakla.” Kel İbrahim yeniden bağıır: “Lavgarın b.. yemesidir bu. Keçi kayıp ettim diyordu. Demek ki burulara geldi deyus”. “Arkadaşlar kim yaptıysa yaptı, bizi eşkiya soymuşa benzetti ya, ona bakın” diye, sızlandı sarıların Halil.

Balıkçılar ellerinde balıklar üzerlerinde çuvalar vurgun yemiş gibi caminin önünden geçerken cami duvarının üstünde giysilerini gördüler. "Vallahi bir bilirsem, ben yapacağımı bilirim" dedi Kel İbrahim. Kirko: "yaparsın, yaparsın, tersin b..tur senin" dedi.

Yolda gelirken nedense ölümden söz açtılar. Kirko: "arkadaşlar ölürken insan öleceğini öldüğünü bilmezmiş. Ta sorgu melekleri gelinceye kadar bilirmiş." "Eyi, eyi gahba Kirko edecek başka laf bulamading." "Üdün camide de anlattın sen bunu.

Kel İbrahim'ın kel kafasına yer etti bu şaka. Bir süre sonra şakanın Lavgar tarafından yapıldığı bilindi. "Ülen Lavgar sene sormaz mıyım. Kedi gibi miyavlatmaz mıyım". Kel İbrahim bir gün köyün imamının evinin önünden geçerken: "İmam efendi Lavgar ölmüş oradan geliyor, sen selasını ver, ben aptes alıp geleyim. Bana oradan geçerken imama deyiver dediler." Kel hızla kollarını sıvayarak evine doğru yürüdü gitti. Az sonra imam caminin mikrofonundan sela vermeye başlar. Köylü birbirine sorar "kim öldü, kim öldü ki?" Sela bitince imam Köyümüzden Lavgar ölmüştür. Allah rahmet eyleye. Lavgarın evinde gızılca gıyamet kopmuştur. Lavgar başlar bağırmaya "Gı hindi ben öldüm mü? Geçen gün ölenin ölümü anlamadığını anlattı arkadaşlar. Gı ben, hindi öldüm mü? Etmen akidesler ölüm bölemi oluyo. Öldüğümü ben de duydum. Siz de duydunuz deyil' mi? Gı bi bakın. Beni cincirin bakın duyacak mıyım bi düşüneyin." Lavgar panik içinde kıvranırken Kel İbrahim kapıda görünür. "Gelin gelin başımız sağ olsun bundan sonra kiminle şaka yapacağız. Toooh iyi akedeşdi."

"Ola kel sening b.. yemendir bu, beni öldürüyordun." İki arkadaş sarıllılar birbirlerine gülüşürler.

Selahattin ÇELİK-Askeriye Köyü

N- DARK

Yaylalardan toplanarak denizlere ulaşan nehirlerimiz vardır. Aksu ırmağı da bunlardan birisidir. Batı Akdeniz çeşmeleri o ırmakta buluşur. Alıp başını yeryüzünün eğimine uyarak eğim boyunca akar gider. Karaca Ören barajı ile önu kesilerek dinlenmesi sağlanır. Yörenin güzelliğine güzellik katarken tatlı su balıklarına da yataklık eder. Her mevsimde bizim Yörük ırmağa zarar vermeden balığını tutar. İşte dark burada şöyle kurulur:

Dark ırmağın küçük kolları üzerine kurulur. Ana ırmağın üzerine kurulamaz. Kurmaya kalkarsak dark malzemelerini su alır götürür. Küçük kolun üzerine suyun

akış yönüne doğru ağaç dalları balık düşmeyecek şekilde döşenir. İkinci seferde döşenen dalların üstüne, enine doğru dallar döşenir. Enine boyuna döşenen dallar suyun üzerinde bir kapan oluşturur. Bu kapan ne çok derinde nede çok yüzeyde olmalıdır. Dark kurulacak yer balığın alçaktan yükseğe atladığı yere kurulmalıdır. Balık alçaktan yükseğe atlayınca darkın üzerine düşmeli ve orada kalmalıdır. Darkın üzerindeki balıklarda bizim avımız olmalıdır.

Mustafa Gözütok –Bucak

O- ŞAHİN YÜKSEKTEN UÇAR

Evlendirirler Hörü'yü (Huriyi). Koca evindedir. Ocak odun ister. Çocuk don ister. Saç un ister. Aç da olunmaz, açık da olunmaz. Yok ki sürüsü gütse, katarları yok ki yetse çekse. Tarlası yok ekip biçse. Uzak ovalara pamuk çapasına gider köylülere. Pamuklara 3. çapa vurulacaktır. Hörü çalışkan kadındır. İffetli, namuslu, cabbar kadındır. Pamuklar büyümüş içine oturan insanı örtecek kadar olmuştur. Beyazlar giyinmiştir Hörü. En önde, en ileridedir. İhtiyaç giderecektir. Önde kimselerde yok ya, bitirivereyim diye oturur. Çok yükseklerden taş gibi bir şey Hörü'nün beline bir çarpar ki Hörü yere batacak gibi olur. Hörü'nün çığlığı ovanın bütün tarlalarında dalga dalga yayılır. Belim! Belim Kırıldı! Yetişin! Yetişin!. Çapacılar bir Hörü'ye, bir yere, bir göğe bakarlar. Yüksekten pike yapan bir kartalın Hörü'nün üzerine doğru kanat çırparak indiğini görürler. Kartal avının arkasındadır. Kartalın Hörü'nün üzerine saldığı Tosbağa çoktan Hörü'nün belini kırarak Hörü'yü felç etmiştir. Toplanan çapacılar alırlar Hörü'yü bir traktörün kasasına koyarak tutarlar memleketin yolunu. Hörü ömür boyu sakat kalmıştır. Halil İŞBİLEN

XVII. BÖLÜM

TEKE YÖRESİ BURDUR HALK OYUNLARI

A- ZABBAK- SABBAK –ZEBBEK (SAPPAĞ-ZAPPAĞ-ZAMBAK) OYUNU

“Oyun: İs. 1. Hoş vakit geçirmek için karşılıklı yapılan ve hesap, dikkat, çeviklik veya rastlantılara dayanan eğlenceli yarış: Satranç, dama, bilardo, poker, tavla, tenis, futbol, cirit. Esir almaca, çelikçomak’ta birer oyundur.

2. Herkese hoş vakit geçirtmek için yapılan eğlendirici, şaşkınlık uyandırıcı, öğretici veya estetik duyguları okşayıcı hüner: Karagöz oyunu. Hokkabaz oyunu. Balet ve tiyatro oyunları. Zeybek, Karadeniz, köçek oyunları.”

Yaşı sekseni geçen, kaynak kişilere yönelince “bizim çocukluğumuzda büyükle-
rimiz maşalalarda, düğünlerde, bayramlarda oynarlardı” diye söze başlıyorlar. Bu
oyun zamanımızdan 75–80 yıl önce oynanmış bir oyun oluyor.

“Sappa veya Zabbak- Afyonkarahisar’ın Dinar kaza merkezinde ve hususile
Karataş köyünde tamamilen raks mahiyetinde de oynadığı için, adının zeybek ile
aynı şey olabileceği ihtimaline ilk defa yol açmaktadır.

Zabbak oyunu – Isparta merkez kazasının Kılıç köyünde iki erkek tarafından
oynanan bir rakıdır. Birde güçlü delikanlılarca yarı sportif“zabbak oyunu mevcuttur.” (2)

Kılıç köyüne alan araştırması için gitmeyi planlarken Burdur’un içinde Kılıç
köylülerin çok olduğunu belirledim. Öncelikle Yücel ve kardeşlerine konuyu aç-
tım. “Hocam benim kaynata 1940 doğumlu ona bir telefonla sorarım. Halk oyunları
ile ilgili bir kişidir”.

“Benim bildiğim ve hatırladığım kadrai ile sorduğum oyunu hatırlamıyorum.”
(Kılıç köyü -Halil Özkan)

İnar köyünden Ali Bülbül’e sorduğumda “ ola hoca sorduğum bu oyun benim
çocukluğumda oynarlardı.”

Buirdur ili Çavdır ilçesi Kozagaç beldesinden Rüstem Göçer, Mehmet Serttaş’a,
Mehmet Erdönmez’e ,Şeref Ülkü’ye sorduğumda bu oyunu tanıdıklarını çocuk-
ken büyüklerinin oynadığını anımsadıkları ve anladıkları kadarı ile anlattılar. Bu
oyunu anlatılanlar, ana tema bir olmakla beraber, ufak tefek ayrıntılarda ayrıştılar

“Sağa zanbak”:Karaman ilçesinin (şimdi il) Mastat köyünde “sağa zambak”
oyunu yarı idmancılık (sportif mahiyetinde bir çeşittir. Bakınız sağa Zebbak,

Zabbak, Sivik, Kırşehir Oyun havaları maddelerine.”(3)“Zabbak oyunu Isparta merkez ilçenin Kılıç köyünde iki erkek tarafından oynanan farklı bir rakstır. Birde güçlü kuvvetli delikanlılarla oynanan yarı idman (jimnastik)işi zabbak oyunu oralarda vardır. Bayram ve düğünlerde oynanır” (4)

“İkinci idmanlık oyununSağa Zambak, Sağa Zebbak, Zebbak, Sapağ, Zambak, Zıbbak, Zabbak gibi söyleniş çeşitleriyle Fethiye’denMaraş (Kahraman Maraş) içlerine kadar güney illerimizin birçok köylerinde yer yer farklılıkları vardır. Dağınıklık ve seyrek düşmüşlük kıdem derinliğine delil tutulabileceği gibi, söylenişlerin vasatısı(ortalaması)zeybek kelimesine de yakın kalmaktadır. Bakınız zaybak maddesine.” (5)

Teke yöresinin birçok yerinde bu oyundan söz ettiğimde: “Aaaah! Ah! Eskiden büyüklerimiz oynardı. Emme maşalada oynarlardı.”

Yazılı kaynaklarda geçen Kılıç köyünde, İnar köyünde yaptığım araştırmalarımla yanında Burdur İli Çavdır ilçesi Kozağaç beldesi doğumlu kişileride taramıştım.

Adı.....: Ali

Soyadı.....: Bülbül Baba adı.....; İsmail

Ana adı.....: Sultan

Doğum yeri.....: İnar köyü

Doğum tarihi.....: 1926

Ali Bülbülden bu oyunu derlerken önce ses alma cihazı kullandım. Uzunca bir süre geçtikten sonra bir Burdur pazarı gününde yazarak derleme yaptım.

ZAMBAK

Bir at veya eşek torbasına saman doldurulur. Uzunca bir urganla bu torba top gibi bağlanır. Bu oyunda 10–15–20 kişi tarafından oynanır. Oyuncular bir halkanın üstünde durarak halka olurlar. Bu oyunda evli veya bekar gücü yeten kişiler olur. Oyuncular hem büyük halkanın (dairenin) hemde kendilerine ait olan küçük dairenin içinden çıkmaz. “Zambak” denince oyuncular daire dışına çıkmaz. Zambak denince oyuncular dairelerinde gıpırdaşmaya başlarlar. Ortadaki oyuncu çuvalı ona buna vurmaya başlar. Dairelerden çıkmak yasaktır haaaaa. Direden çıkan oyuncuya urgan yetişmez. (Yazarak alınan bölüm) “Geniş bir alana köylüler toplaşır. Oyun vaziyeti alınır. Elinde urganla bağlanarak top haline getirilen eşek torbası olan birisi ortaya dikilir. Ortadaki zambak deyince elindeki torbayı önüne gelen oyunculara vurur. Bu vuruşlar muhappet için yapılır. Bu oyun muhappet için

oylanır. 10-15-20kişi oynar.

Ortadaki "Zambak " deyince halkadaki oyuncular kıpırdaşır. Ortadaki önüne gelene, yetiše bildiğine torba ile vurur.

Bu oyun bizim köyde akşamüstleri iş bitiminde boş zamanlarda oynanırdı. Bu oyun İnar (Yaylabelin'de) oynanırdı. Spor olsun diye de oynanırdı. Köyümüzün gençleri 2-3 saat oynardı. Bu oyunlar oynanırken ben seyrettim. Bu oyunu izledim. Hemde iyi hatırlıyorum. Ortadaki oyuncuya kumundarı deniyordu. Çocuktum, se-yire gittim. Ortadaki oyuncu oyuncuların kumandarı idi. Emir edeni idi.

Bu oyuncular büyük halkanın üzerindeki küçük halkaların içinde duralardı. Bu halkalardan çıkmazlardı. Bu oyunu ben kendi köyümde gördüm. Başka köylerde vardı yokdu bilmem. Belkide oynanıyordu." Ses alma cihazından alının bölüm.)

Adı.....; Mehmet

Soyadı.....: Serttaş

Baba adı: Hüseyin

Ana adı.....:Ummahan

Doğum yeri.....: Kozağaç

Doğum tarihi.....: 1926

Okuma yazma.....: Yok

ZABBAK

Bu oyun benim hatırlayabildiğime göre 8-10-12-15 kişi ile oynanırdı. Birdairenin üzerine oyuncular çömeşirdi. Ortada ise elinde urgan, urganın ucunda top edilmiş bir torba bulunan bir yönetici bulunurdu. Bu kişi oyun kurucu idi. Çömeşerek oturan oyuncuların arkasında bir çevreyi saklayan, başka bir oyuncu daha vardı. Elinde çevre bulunan oyuncu çömeşen oyuncuların arkasında hızla va gizlice dönerken elindeki çevreyi çömeşen oyunculardan dikkatı dağılan birisinin arkasına bırakırdı. Tam bu sırada elinde urganın ucunda torba bulunan oyunu yneten kişi "Zabbak" der arkasında mendil bulunan kişiye topla vurmaya başlar. Torba topu ile vurulan oyuncu arkasındaki çevreyi alarak dairede bulunan oyuncuların arkasında dönmeye başlar. Dönerken çevreyi bir başkasının arkasına bırakır. Yönetici bu sırada "Zabbak" der elinde çevre bulunan oyuncuya vurmaya başlar. Bu oyun böyle devam eder gider.

Adı.....: Mehmet

Soyadı.....: Erdönmez

Baba adı.....:Mümin (Dede)

Ana adı.....: Gülsüm

Doğum yeri.....; Kozağaç

Doğum tarihi.....: 1932

Okuma yazma: İlk okul mezunu

Zabbak oyunu için bir tane urgan, herhangi bir torba, torbanın içine doldurulacak yün, ot, veya çapıt çelen doldurularak top şeklinde bağlanır. Torbanın içindeki malzeme can acıtmayacak bir madde olmalıdır. Buoyuna başlamak için bir dairenin üstüne yeteri kadar oyuncu oturtulur. Oturan oyuncuların dışında bir oyuncu daha vardır. Ortada elinde urgana bağlı top tutan bir oyuncu daha vardır. Oyunu eli urganlı adam başlatır oynatır ve yönetir. Dairedeki oyuncular otururken elinde yağlık bulunan o tek oyuncu oturan oyuncuların birisinin arkasına yağlığı fark ettirmeden atar . Yönetici oyun kurucu “Zabbak” diyerek arkasında yağlık bulunan oyuncuya urganına takılı torba ile vurmaya başlar. Arkasında yağlık olan oyuncu yerinden kalkarak dairenin dışında dönmeye başlar. Boş kalan oyuncunun yerine önceki oyuncu oturur. Elinde yağlık olan oyuncu daireyi koşturarak dolanırken yönetici zabbak der ve torba ile vurur. Oyun böylece devam eder.

Adı.....: Şeref

Soyadı.....: Ülkü

Baba adı: Hüseyin

Ana adı.....; Fatma

Doğum tarihi.....: 1942

Doğum yeri.....; Kozağaç

Okuma yazma.....:İlk okul

Ben altı yedi yaşlarında idim. Köyümüzde maşalada oyunlar oynanırdı. Kırat, Zabbak, bunlardandı. Ben size ise Zabbak oyununu anlatacağım. Bu oyunda eşek torbası içinde yün, urgan kullanılır. Torba urganla bağlanırdı. Bu torba oyunculara vurmak içindi. Bu arada külcüde olurdu. Külcünün görevi oyun sahasına yaklaşan seyircileri gerişe çekmek için görev yapardı. Sahaya giren seyircilerin üzerine kül serperdi.

Bu oyun için 5-10-15 kişi bir araya gelirdi. Oyun oynamak isteyenler bir daire üzerine dururlardı. Yönetici ortada dururdu. Elinde urgana bağlı torba bulunurdu. Büyük dairenin dışında bir fazla oyuncu bulunurdu. Bu oyun kesinlikle davulsuz zurnasız oynanırdı. Davul zurna susturulur; yönetici Zabbak diye bağırınca daire üzerindeki oyuncular yer değiştirmeye çalışır. Dıştaki oyuncuda kendisine yer bulmaya çalışır. Zabbak diyen yönetici dıştaki oyuncuyu yetişebildiği kadar torba ile vurmaya çalışır. Açta kalan oyuncu daireden fazla ayrılmadan kaçamaya

çalışır; yöneticide onu vurmaya çalışır. Yöneticinin her zabbak deyişinde dairededeki oyuncular yer değiştirirler. Açıkta kalan oyuncu kaçır. Yönetici onu torba ile vurur. Yer değişikliği olurken açıktaki oyuncu bir yer bulur. Diğer oyuncu açıkta kalır. Yöneticiden torbaları yer. Oyun böylece devam eder. Her zabbak deyişte yer değiştirirler.

Adı.....: Rüsdem
Soyadı.....;Göçer
Baba adı.....: Halil
Ana adı: Zeliha
Doum yeri.....: Kozagaç
Doğuk tarihi.....: 1932
Okuma yazma.....: Biliyor

ZABBAK

Bu oyunu oynamak için:

a-urgan

b-torba

c-torbanın içine yün veya ot gibi bir madde

ç-oyun torbasının içine vurulduğu zaman tozması vurulanı küllemek için kül

d-Oyun için 10 çift oyuncu

e- ortada bir kumandar (oyun yürütücü)

f-Dışta bir tek, fazlalık oyuncu

g-Büyük bir halka (daire oluşturulur) Oyuncular çift çift eşit aralıklarla halkaya yerleşir,

Bu oyun maşalada oynanır. Maşala ocağı yakılır ortada. Ortalık aydınlanır. Herkes yaranlığa bakacak ya. Ortadaki yönetici veya ağzına laf yakışan biri tarafından " şimdi "Zabbak" oynanacak diye duyurulur. Gençler çift çift 8 çift, 10 çift,12 çift,14 çift olarak daireyi oluştururlar.Kumandar zabbak diye bağırır. Çiftler yere çömeşir. Tek oyuncu dışta ve ayaktaadır. Dışdaki tek oyuncu durmadan halkayı dolandır. Ortadaki kumandan dıştaki tek oyuncuyu çuval topu ile vurmak için dairenin içinde hiç durmadan dolandır. Fırsat buldukça Zabbak der dıştaki oyuncuyu vurur.

Kumandarın emirleri vardır.

Zabbak! yan yana, çömeş.

Zabbak! Öne geç çömeş.
Zabbak! arkaya geç çömeş.
Zabbak! sırt sırta ol (g..g.. ol)
Zabbak! Yüz yüze dön
Zabbak! Dıştaki sağa
Zabbak ! Sağdaki sola
Zabbak! sağdaki arkaya
Zabbak! arkadaki sırta
Zabbak! sırttaki alta

Kumandar bu emirleri verirken oyuncular yerine getirirler kumandar dıştaki oyuncuyu torba çuvalla vururken dıştaki tek oyuncu çiftlerden birisinin verdiği boşluktan yararlanıp dairedeki yeri kaparak başka birini ebe yapar. Kumandar Zabbak çiftleş der oyuncular yan yana gelirler.

Çiftleş emiri ile dıştaki tek oyuncu açık bulduğu bir çiftin yanına gelerek ebelikten kurtulur. Ebe olan oyuncu durmadan dairenin dışında döner. Kumandar onu topu ile vurur. Zabbak öndeki arkaya veya arkadaki öne emrini verir Topu vurmaktan geri kalmaz. Dışta dönen oyuncu her fırsatı değerlendirerek eş bulmaya çalışır. Dayak yemekden kurtulur. Oyun böyle devam eder.

B- KALKAN OYUNU

Halk oyunlarımızın yaşayanlarını oynayanlardan gözleyerek, müziğini(türküsunü) dinleyerek, hangi ritim içinde olduğunu belirleyerek fotoğraflayıp kamera ile belirliyorum. Bizden önceki Halk bilimciler tarafından kaynaklara yazdıkları oyunlarımızı okuyunca bu oyunlarımız da mı vardı diyoruz. Son zamanlarda bırakılmış olan kör oğlu oyunu bunlardan birisidir. Kör oğlu oyunu oynamak isteyen oyuncu adayları öncelikle iki eline de kama veya yatağan bıçağı almalıdır. Oyun meydana oynanır. Davul ve zurna kör oğlu oyun havasını çalmaktadır. Oyuncular gerine gerine, salına salına, ortaya çıkarlar. Elllerinde bulunan kamaları müziğin ritmine uyarak birbirine vururken aynı ritimde hoplarlar, zıplarlar. Gören iki yiğit savaş meydanında sanırlar.

“1910 yıllarında ilimiz ve çevresinde en eski spor olarak yağlı pehlivan güreşleri, cirit, kalkan oyunları yapılmıştır. Bu sporlar ilk önce köy düğün ve derneklerinde başlamış ve sonra bu, gelenek haline gelerek ilçe ve ile de sirayet etmiştir.

Kalkan oyunlarında ilimizde ün yapanlar Dingil Oğlu Osman, Osman Hafız,

Cafer Çavuş, Ehli keyif Etem, Gâvur Hasandır.³⁰⁷

“Köylerde güreşten başka cirit ve kalkan gibi eski oyunlar bu gün tamamen metruk (bırakılmış, unutulmuş) bir haldedir. Hiçbir köyde yapıldığı eşitilmiyor(işitilmiyor).”³⁰⁸

“Kalkan oyunu: Muğla’nın bazı köylerinde iki bıçakla oynanır. Kütahya yöresinde aynı ad ve şekilde vardır.

Nice yerlerde adı da bıçaklı olmuştur. Doğu Anadolu’da da mesela Kars’ta “Kalkan oyunu “adlı ve tek erkeğe mahsus bir çeşit vardır.”³⁰⁹

Adı.....: Ali

Soyadı.....:Boyacı

Doğum yeri: Burdur

Doğum tarihi.....: 1340 miladi (1924)

Baba adı.....:

Ana adı.....:

Okuma yazma.....: İlk okul

Ali Boyacı 89 yaşında, pırıl pırıl bir zekaya sahip;uzun yıllar muhtarlık yapmış Burdur’u ve Burdur kültürünü iyi bile bir büyüğümüz. Bir ara yazma basımı için defalarca yanına vardım. Günlük yaşam süresinin yüzde doksanında huzursuz, geçimsiz, sinirli bir görünüm içinde bulunuyordu. Sağlık durumunu sebep gösteriyor; evdeki işlerin yapılmadığını söylüyordu. Bir yazma basımını anlamak için dört defa yanına vardığımı hatırlıyorum. Kovmuyor amma coşarak, isteyerek de vermiyordu.

Bu sefer Ali Boyacının yanına Hayati Kuzucu ile gittik. Ben Hayati Hocayı yolda uyarmıştım: anında parlıyor, kırıcı olabiliyor bu davranışı sürekli değil yaşının verdiği bir davranıştır. Korka korka yanına vardık. Selam sabahtan sonra;” buyurun oturun hoş geldiniz” dedi. Ali Boyacı çok sakin, rahat, huzurlu davranarak beni şaşırtmıştı. Kimselere göstermediği fotoğrafları, eski belgeleri, Osmanlıca yazılmış muhtarlık nüfus kayıt defterini gösterdi. Gösterdiği belgelerin bol bol fotoğraflarını çektik.

³⁰⁷ Bölge Sporunda 50 yıl 1923–1973, Burdur, Ankara, Güven Matbaası, s.21.

³⁰⁸ Rıza Erdem ve komisyon Üyeleri, Burdur, 1928 Basılmamış eser, s.273.

³⁰⁹ Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türk Halk Oyunları Kataloğu*, II., s.64.

-Ali dayı Burdur’da kalkan oyunu diye bir zeybek oynanırmış bu zeybeğin nasıl oynandığını anlatır’ mısın?

-Sakarya ilk okulunda müsamere yapılmıştı; kalkan oyununu Gökçeyakalı gençler goca bıçakları ellerine alarak kalkanlara vura vura oynadılar. Bu oyuncular Fazıl Akın, Remzi akın’ dı.

-Ali dayı yarın ben kamerayı getireyim kameraya genişçe anlatırsın.

- Olur.

O geceyi zor bitirmiş, sabahın onunda Ali dayının kapısında idim. Dünkü Ali dayı gitmiş; huzursuz, geçimsiz, bağırان çağırان, koönuşmayan bir Ali Dayı gelmişti.

-Ali dayı ben o oyun için gelmiştim. Büyük bir gerginlik içindeydi.

- -Dedik ya! Gökçeyakalılar oynardı.

-Ali dayı doğum kaç?

-Netceen? Allah Allah! 1340 leysin. Huysuzluğu arttığı için derlemeyi kesmek mecburiyetinde kaldım.

Ali Boyacının yanına bir gün yine varmışım. Belediyeden bazı insanlar vardı. Lafı bana doğru çevirdi: “Ben İlk Okuldaydım senin sorduğun oyunu o zaman izledim. Oyuncuların sağ elinde koca koca yatağan bıçakları, sol ellerinde parmaklarına takılı kalkanlar vardı. Kalgıya tüngüye oynadılar.

Adı.....:Saim

Soyadı.....: Sönmez

Baba adı.....:Ali Rıza

Ana adı.....: Şerife

Doğum yeri.....:Gökçeyaka köyü

Doğum tarihi.....: 1932

Okuma yazma.....: İlk okul

Ali Boyacı bu oyunu Gökçeyakalılar oynadı demişti ya araştırmamı Gökçeyakalı yaşlılar üzerine çevirmiştim. Öncelikle Mustafa dönmeze ulaştım. Mustafa Dönmez köyde kaç yaşlı kaldıysa bir bir saydı. Bana yardımcı olacağına da söz verdi. Telefonum çaldı telefonda Mustafa Dönmezdi: “Hocam bizim köyden yaşlılardan birisi Burdur Devlet Hastanesi Göğüs bölümünde yatıyormuş yakında çıkacakmış. Bir an önce (eveli) git ve konuş”.Hastanedeydim. 6.kat göğüs bölümü. Geçmiş olsun. “sağ ol. Hastanın başı kalabalıktı. Ziyaret saati idi. Ben herkesin gitmesini bekledim. Düşündüğüm gibide oldu.

-Saim Bey sizin köyden okuyup hakim olan kişiler varmış.

-Evet; vardı. Geçen gün öldü.

-O kardeşler ve arkadaşları Sakarya İlk Okulunda bir müsamerede kalkan oyunu denen bir oyunu oynamışlar. Bu oyun sizin köyde oynanır mıydı?

-Adının ne olduğunu bilmem; ben çocukken seyrettiğim oyunu anlatayım: Sağ ellerde Yatağan bıçakları yada Çerkez kamaları sol ellerde ise kazan kapakları davul zurna ile oynanan bir oyundu. Havası Köroğlu havası veya ona çok yakın bir hava idi. Davul ve zurnanın ritmine uyarak oynarlardı. Oyuncular ortamın ritmine uyarak önce yana yana, sonra arkaya arkaya, öne öne tüngüyerek, sekerek bıçakları kapaklara vurarak oynarlardı. Bu oyunlarda savaş havası vardı. Saldırı, savunma hareketleri olduğundan biz çocuklar korkar idik. İki oyuncu birbirine saldırırlar, sonra ayrılırlardı. Geri geri çekilerek oyunu ve geriyimi yavaşlatırlardı. Bu oyun bir yiğitlik veya zeybek oyunu idi.

Bu oyunu Gökçeyaka köyünde takip etmek için köye gittim. Mustafa akıncı: "Benim bildiğim bu oyun elde büyük bıçak yada akdireç tahtası alınarak oynanırdı. Havası Köroğlu havası idi." Mustafa Dönmezin babası : " İki oyuncu ellerine iki maşa alırlar maşanın kanatlarını birbirine vura vura oynarlardı.."

Adı.....: Feride

Soyadı.....: Akın

Baba adı.....: Mahmut

Ana adı.....: Feden

Doğum yeri..... Gökçeyaka köyü

Doğum tarihi.....: 1924

Okuma yazma.....: Yok

Ben bu oyunu tam olarak hatırlayamıyorum. Babam gil ellerini birbirine vura vura oynarlardı. Hoplarlar, zıplarlar, sekerlerdi. Davul zurna oyun havası çalardı. Hangi oyun havasını çaldığını hatırlamıyorum.

Kadın oyunlarını desen :dımıdan, Konyalı, düz oyun,ağır oyun,kıvrak zeybekler, haymanalı oynardık

Feride teyze Burdur'dan yanınga bu oyun için gelmişim. "hoş gelding emme benim bildiğim bu kadar."

KAYNAKÇILAR

1- Ali Boyacı 1924 doğumlu Burdur

2- Saim Sönmez 1932 Doğumlu –Gökçeyaka Köyü

3-Feride Akın1924 DoğumluGökçeyaka Köyü doğumlu

4-Mustafa Akıncı1940 doğumlu Gökçeyaka köyü doğumlu

XIII. BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ

A-(OTAÇI)

Onacak Dede’de araştırmalarımı yapmış bitirmiştim. Onacak köyünden yaya olarak Kocayaka köyüne yürüyerek gittim. Önceden belirlediğim insanlardan ağıt (yas-yakım) derlemeyi düşünüyordum. Pek de başarılı olduğum söylenemez. Misafir olduğum eve müthiş bir baş ağrısı çekerek vardım. Hal ve hal ve hareketlerimden bir sıkıntımın olduğunu evin anası fark etti. “Anam neyin var rahat görünüyorsun?” Anacığım müthiş başım ağrıyor. Dur sen onu şimdi geçiririm. Evin direğinde asılı duran sarıçiçekli bir ottan iki üç dal alarak cezvede kaynattı ve bana çay gibi içirdi. 10 dakikaya varmadan başımın ağrısı kesildi. Otun adını sorduğumda “ayvadana” veya ayvaddana oğlum.””Geçmiş olsun; iyileştin değil’ mi? dedi.

Adı.....: Ahmet

Soyadı.....: Şan

Baba adı: Mehmet

Ana adı: Sultan

Doğum tarihi.....: 1947

Doğum yeri.....: Kocayaka (Büyükyaka)

Köylere doğru yayan olarak giderken arkamdan Ahmet Şan ailecek geldiler. Beni görünce durup arabaların beni de aldılar. "Hoca gine nereye" Benimki belli değil mi? Bütün köylere. Onacağa gidiyorum.

Bizim oralarda yünleri ipleri sarıya boyamak için karamık denen bir çalıcık vardır. Baharın taze yaprakları yenir. Güzün ermiş üzümeleri yenir. Bu çalının kökleri kazılarak çıkarılır. Kök kabukları incecik soyulur. Soyulan bu kökler suyla uzunca bir süre kaynatılır. Kaynatılan köklerin sarı boyası çıkar. Bu sarı boyalı suyun içinde ip ve yapağılar kaynatılırsa yünler sarıya boyanmış olur.

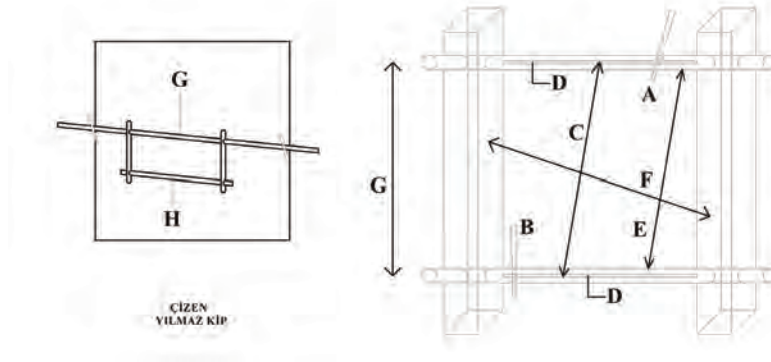
İLAC

Karamık kökleri kaynatılır; renk çıkınca kaynatma bırakılır, Elde edilen sarı su soğumaya bırakılır. Soğuyan bu sudan her keçiye bir fincan içirilir. Bu ilaç keçilerdeki kıl kurdu, karaciğer keleşini hemen doker.

İLAC

Çalının kökü kazılır. Bir tencereye konarak kaynatılır. Kökün kırmızımsı bir rengi vardır bu renk oluşunca kaynatma kesilir. Çalı kökü suyu soğumaya bırakılır. Soğuyan bu sıvı eşeklerin, beygirlerin, katırların semer yaralarına sürülür. Yara hemen iyi olur ve derhal lara tüylenir.

ISTAR (IPAĞACI)

Alan araştırmalarımda Türkmen (Yörük) dokumaları ve örgüleri üzerinde dururken çulun kilimin, kolanın nerede nasıl dokunduğu sorularıma kısacık cevap hazırdı: “Istarda dokuruz” Ya öyle mi? Alışkınız ya tezgâh sözcüğü ağzımdan kaçtı verdi.”Hoca tezgâh ayrı, ıstar ayrı” Farkı ayrılığı nedir soruma: “Bizim ıstar iki dikey, iki de yatay ağaçtan oluşur. Sen buldan tezgâhlarını görmüşsündür onlar yere doğru yatıktır. Bizim ıstar dik durur. Duvara dayayıveririz. Ardıca dayarız, taşa dayarız torbamızı kilimimizi dokur geçeriz.”

Burdur İli Aziziye köyünde ıstarı gördüm ve fotoğrafladım. “İp acı” diyorlar. Gökçeyaka, Onacak, Kayış köylerinde ise “ıstar diyorlar. Istarda kolan dokuyorlar, kilim, heybe dokuyorlar. Kolanı yatay çözgü ile dokuyanları da belgeledim.

“ISTAR TEZGÂHI: Kilim, çuval, heybe, namazlağ vs. dokumaya yarayan bu aletin iki yan direği ile üst ve altında iki yuvarlak ağacı vardır. İplikler alt ve üst ağaca dolandıktan sonra (D) direği iplikleri biri alta, biri üste olmak üzere çarpazlama geçirir. Ve örme vaziyetini almış olur. Yukarı bozuya bir ağaç daha geçer. Bu ağaca askı denir. Sonra aşağı bazuya daha ince bir ağaç geçerek dokunan kumaşı gerer. Buna “Çondar ağacı”denir. Bu iş bittikten sonra kadınlar, ezbere bildikleri modelleri hafızalarına yerleştirerek parmaklarını renkli ve küçük iplikler üzerinde işletmeye başlarlar. Her ip geçerişte Varan- Gelen ağacını gevşetme ve sıkma suretiyle kumaşın motifini tespit ederler,

Bütün güney yurt oymaklarının yaylalarda ve kışlalarda önemli bir iş aleti olan bu tezgah sayesinde elbese., un ve azık çuvala, heybeler ve kilimler dokunur.”(1)

1-Ali Rıza Yalgın – Cenupta Türkmen oymakları – Cilt :2 -1993 Ankara-Sayfa;492-493-494

ABDURRAHMAN EKİNCİ

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği açlık ve yokluk ortamında Burdur ili Çavdır ilçesine bağlı Anbarcık köyünde 1944 yılında dünyaya gelmişim. Sekiz çocuğun sondan ikincisi benim. Annem yiyecek bir şey bulamadığından sütü olmamış. Oğsuz (oğlağı ölmüş) bir keçiyi uzun süre emmişim. Köyümüzde beş sınıflı ilkokula ilk biz başladık. O günlerde örnek alınacak biri olarak sadece öğretmenimi gördüğümünden, ben de öğretmen olmak istiyordum. Öğretmen okulunu üçüncü sınıvdan sonra kazandım. Arada kalan bu üç yılda ayakkabı çıraklığı, celep yamaklığı, günlük beş kg buğdaya tarım işçiliği yaptım.

1966 yılının onuncu ayında Burdur ili Dirmil bucağında öğretmendim. Kadir TURAN, Hüseyin KARAKAYA, Gök ŞAKİR, Kumpurcu Mehmet, Ali TEKİN, İsmail EVCİL ve diğerlerinin sazının, sözünün, sohbetinin içindeydim. Teke yöresinin büyük bir bölümünü hem ziyaret, hem ticaret ederek dolandım.

Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Müzik Bölümü'nde bitirilemeyen bir öğrenim gördüm. Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Eğitim bölümünün önlisans programını bitirdim. Bu arada hiç durmadan Teke Yöresi'ndeki gezilerime devam ettim.

İstanbul da TÜYAP'ın açmış olduğu sergiye katılarak Türk Tarihi çalgıları ve TEKE Yöresi Otantik Çalgıları ile birinci oldum. 2003 yılında ilimiz Burdur da tarihi Türk çalgıları Otantik Teke Yöresi çalgıları ve Milli giysilerimiz isimli sergimizi Sayın Döne GÜRGEN ile birlikte açtık.

İstanbul Motif dergisinde üç Bilgi Yolu dergisinde bir yerel ve ulusal basın organlarında çok sayıda makalem yayınlandı. Birinci Burdur Sempozyumunda ve Ege Üniversitesi Devlet Konservatuarında İki Telli Cura, Üç Telli Bağlama ve Sipsili konularını içeren üç özgün bildiri sundum.

09-11. Mayıs 2009 tarihleri arasında Çalıklı, Valongoğa/ Makedonya 'da düzenlenen 18. Uluslararası Hıdrellez bahar Şenlikleri Festivalinde Teke Yöresi Halk Çalgıları Halk Türküleri Halk Edebiyatı bildirimi sundum.

Halk Kùltürleri Araştırma Kurumu ve Muğla/ Fethiye Belediyesi'nin düzenlediğı 4. Türk Kurultayında Konar Göçer Kùltürün Türleri Adlı bildirimi sundum.

Konya Selçuk Üniversitesi İletişim Fakùltesi ile beraber 2014 yılında hazırlamış olduğumuz "Sazende" isimli belgesel çalışmamızla TRT'nin düzenlemiş olduğu yarışmada ilk ona girdik.

Anadolu Üniversitesi, İletişim Fakùltesi, Konya Selçuk Üniversitesi İletişim Fakùltesi ile "Çamın Kanı" isimli belgeseli çektik.

Sergilerim için yaptığım curaları, üç telli bağlamaları, eğitleri, ıglıgları çoban kemenelerini, çobandüdüklerini, sinekemenleri ve sipsilileri Teke Yöresi'nin halk sanatçısı adaylarına hediye ederek yeni sanatçılar yetişmesini sağladım.

Süleyman Demirel Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi, Ankara Gazi Üniversitesi Devlet Konservatuarı öğretim üyeleri, Macar Bilim akademileri öğretim üyesi ve Kùltür Bakanlığı Araştırmacıları ile birlikte adım adım taradım. Kişisel arşivimi üniversiteli genç araştırmacılara açık tutarak birçok yüksek lisans ve doktora çalışmasına katkıda bulundum. Yukarıda ismi geçen ve geçmeyen Teke Yöresi sazlarının birçoğunu Süleyman Demirel Üniversitesi Müzik Kùltürleri Araştırma ve Uygulama Merkezine kazandırdım.

